S. 233

TÁRSADALOMPOLITIKAI FELADATAINK

AZ 1926 OKTÓBER 24—30-IG TARTOTT
KÖZEGÉSZSÉGI ÉS TÁRSADALOMPOLITIKAI ORSZÁGOS ÉRTEKEZLET
MUNKÁLATAI

Dr VASS JÓZSEF
M. KIR. NÉPJÓLÉTI ÉS MUNKAÜGYI MINISZTER ÚR MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTÉK

BALOGH ANDOR
MINISZTERI O. TANÁCSOS,

Dr KOVRIG BÉLA
EGYETEMI M. TANÁR

SOCIAL PROBLEMS OF HUNGARY

EDITION AUTHORISED BY

MSGR. Dr J. VASS
HUNGARIAN ROYAL MINISTER OF LABOUR AND PUBLIC WELFARE

BY

A. BALOGH
DEPUTY-DIRECTOR OF THE HUNG. PUBLIC LABOUR EXCHANGES

Dr B. KOVRIG
ASSISTANT-PROFESSOR OF UNIVERSITY

BUDAPEST
1927

STORAGE-ITEM
MAIN LIBRARY

LPA-A92C
U.B.C. LIBRARY

THE LIBRARY

THE UNIVERSITY OF
BRITISH COLUMBIA

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of British Columbia Library

http://www.archive.org/details/mukalataitarsada00koze

MSGR. Dr J. VASS

HUNGARIAN ROYAL MINISTER OF LABOUR AND PUBLIC WELFARE

TÁRSADALOMPOLITIKAI FELADATAINK

AZ 1926 OKTÓBER 24—30-IG TARTOTT
KÖZEGÉSZSÉGI ÉS TÁRSADALOMPOLITIKAI ORSZÁGOS ÉRTEKEZLET
MUNKÁLATAI

DR VASS JÓZSEF

M. KIR. NÉPJÓLÉTI ÉS MUNKAÜGYI MINISZTER ÚR MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTÉK

BALOGH ANDOR
MINISZTERI O. TANÁCSOS,

DR KOVRIG BÉLA
EGYETEMI M. TANÁR

SOCIAL PROBLEMS OF HUNGARY

See

ENGLISH SYNOPSIS

on page 389.

BUDAPEST

1927

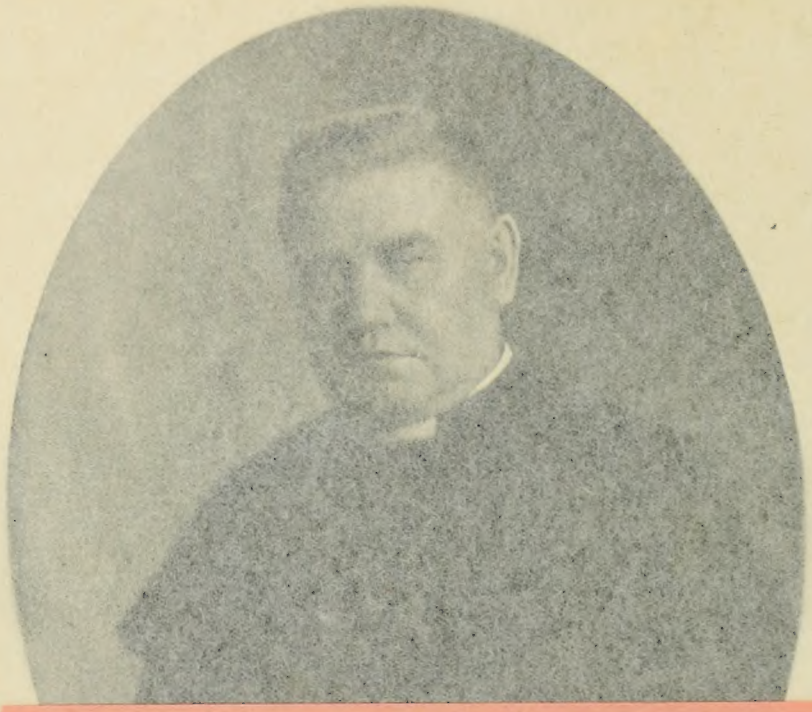

MSGR. DR. J. VASS

HUNGARIAN ROYAL MINISTER OF LABOUR AND PUBLIC WELFARE

TÁRSADALOMPOLITIKAI FELADATAINK

AZ 1926 OKTÓBER 24—30-IG TARTOTT
KÖZEGÉSZSÉGI ÉS TÁRSADALOMPOLITIKAI ORSZÁGOS ÉRTEKEZLET
MUNKÁLATAI

Dr VASS JÓZSEF

M. KIR. NÉPJÓLÉTI ÉS MUNKAÜGYI MINISZTER ÚR MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTÉK

BALOGH ANDOR
MINISZTERI O. TANÁCSOS,

Dr KOVRIG BÉLA
EGYETEMI M. TANÁR

SOCIAL PROBLEMS OF HUNGARY

EDITION AUTHORISED BY

MSGR. Dr J. VASS

HUNGARIAN ROYAL MINISTER OF LABOUR AND PUBLIC WELFARE

BY

A. BALOGH
DEPUTY-DIRECTOR OF THE HUNG. PUBLIC LABOUR EXCHANGES

Dr B. KOVRIG
ASSISTANT-PROFESSOR OF UNIVERSITY

BUDAPEST

1927

ELŐSZÓ.

A tömegáldozatokat emésztő világháború után kétségtelen volt, hogy a társadalmi problémákra nagyobb figyelmet kell fordítani világszerte. Bár mutatkoztak egyes tünetek, melyek ezzel ellenkezni látszottak, e tünetek azonban csakhamar elmúltak. A társadalmi szempont irányadó lett minden téren: a népesedés terén, a gazdasági élet, a kulturális élet, a pénzügyi élet terén. Hozzá a társadalmi politika keretei jelentékenyen bővültek. A társadalmi politikának a pusztulás veszélyével küzdő középosztály érdekeit is figyelembe kellett venni. Végül pedig a társadalmi politika hatalmas nemzetközi szervezetet nyert, mely a nemzeti kormányokat a békeszerződések értelmében tevékenységre buzdította, sőt kötelezte.

Hazánkban is súlyos társadalmi viszonyok követelnek orvoslást. «Elérkezettnek látom — írja *dr. Vass József*, népjóléti és munkaügyi miniszter Őnagyméltósága, 1926 február 20-án 36.564/1926. szám alatt hozzám intézett iratában — az időt arra, hogy a népjóléti és munkaügyi kormányzati ág terén újabb alkotásokhoz, egy jobb jövő megalapozásához lássunk hozzá.» E cél elérésére elsősorban szükségét látván a szakférfiak meghallgatásának, azzal a megtisztelő megbízással fordult hozzám, hogy az országos társadalompolitikai szakértekezletet szervezzem és vezessem. Hazafias kötelességemnek érezvén e megbízás teljesítését: ezért dacára annak, hogy ismertem a társadalmi politika ellen hazánkban széles körökben uralkodó ellenszenvet, valamint a társadalompolitikai szaktudásnak még zsenge voltát, hozzá fogtam az előmunkálatok megindításához. Mindenekelőtt megtörtént az *iroda* megszervezése és a *végrehajtó bizottság* kinevezése, melyben helyet foglaltak a társadalom minden rétegének ama képviselői, akik a szociálpolitika terén működnek. A végrehajtó bizottság elé terjesztettem az országos szakértekezlet *programmját*, mely elfogadásra is talált. A *programm* a társadalompolitika alapvető és aktuális kérdéseit ölelte fel és három napra állapította meg a szakértekezlet tartamát. Ez megtörténvén, felkértem ismert szakférfiakat előadói javaslatok kidolgozására és szakavatott hozzászólók bejelentésére. Az előadói javaslatok beküldésére a határidőt többször kellett meghosszabbítani. Mindamellett a kinyomatott javaslatokat október elején széjjelküldhettük. Sajnos, hogy sem a Munkaadók Központja, sem a Szakszervezeti Tanács közreműködni nem óhajtottak.

Az országos szakértekezlet *október 28-tól 30-ig* a legnagyobb érdeklődés mellett folyt le. A Magyar Tudományos Akadémia heti üléstermét a meg-

hívottak teljesen megtöltötték. Értékesnél értékesebb felszólalások hangzottak el. Az előadók és felszólalók sorában számos kiváló egyéniség, tudós, politikus, katona, közhivatalnok, szakértő munkás vett részt. Joggal megállapíthattam, hogy az értekezlet bebizonyította, miszerint ilyen tanácskozásokra szükség van és hogy azokat időről-időre ismételni kell oly célból, hogy ott találkozzanak azok, kik a szociálpolitikát nem fényűzésnek vagy pláne veszedelemnek, hanem a mai társadalom mindennapi kenyerének tekintik. Az értekezleten minden oldalról kifejezést nyert az a meggyőződés, hogy társadalompolitikai téren haladnunk kell, hogy a társadalmi békét biztosítani kell, hogy a létében fenyegetett középosztályt támogatni kell, hogy a szociális érzést fejleszteni kell és hogy társadalompolitika nélkül sem kultúrpolitikánk, sem közegészségügyi politikánk, sem közgazdasági politikánk, sem nemzeti politikánk eredményeket nem mutathat fel. Az, hogy az országos szakértekezleten ez nyomatékosan kifejezésre jutott, maradandó érdeme lesz az első társadalompolitikai országos szakértekezletnek.

Dr. Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter Őnagyméltósága a fent idézett iratában a következőket mondja: «Az ezeknek a kérdéseknek megtárgyalásából kialakuló véleményeket a jövő évek kormányzati terveinek elkészítéséhez kívánnám zsinórmértékül igénybe venni.» Bízva abban, hogy e szavaknak megfelelően a kormány az országos társadalompolitikai szakértekezlet megvalósításra érett javaslatait magáévá teendi, bízva abban, hogy társadalompolitikai közigazgatásunk ezzel most már egy új korszak küszöbére lép, a szakértekezlet anyagát a nyilvánosság elé bocsátjuk.

Budapest, 1927 március 3.

Földes Béla,
a Társadalompolitikai Országos Értekezlet elnöke.

TÁRSADALOMPOLITIKAI ÉRTEKEZLET

1926 október 28—30-ig a Magyar Tudományos Akadémia kistermében.

Elnök: dr. Földes Béla, v. b. t. t., ny. miniszter.

Főtitkár: Balogh Andor, miniszteri o.-tanácsos, a M. Kir. Állami Munkaközvetítő Hivatal aligazgatója.

Titkár: dr. Kovrig Béla, egyetemi m. tanár.

VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁG:

Dr. Alapy Viktor
Dr. Andor Endre
Gr. Apponyi Albert
Gr. Apponyi Albertné
Dr. Balogh Jenő
Dr. Bárczy István
Belatiny Artur
Dr. Bencs Zoltán
Dr. Bernát István
Dr. Bíró Pál
Dr. Chorin Ferenc
Dr. Czettler Jenő
Dr. Dréhr Imre
Dr. Erődi-Harrach Béla
Farkas Edit
Fenyő Miksa
Dr. Gaal Jenő
Dr. Glattfelder Gyula
Br. Harkányi János
Dr. Hegedűs Loránt
Dr. Heller Farkas
Huszár Károly
Jászai Samu
Dr. Jezsovics János
Jónás Ödön
Kandó Kálmán
Gr. Károlyi Lászlóné
Kende Tódor
Dr. Kenéz Béla
Dr. Kovács Alajos
Dr. Liber Endre
Gr. Majláth József
Dr. Mayer Károly
Dr. Navratil Ákos
Dr. Pap Dezső
Dr. Pap Géza
Dr. Raffay Sándor
Dr. Raffay Sándorné
Dr. Ravasz László
Dr. Ripka Ferenc
Dr. Rottenbiller Fülöp
Dr. Somogyi Manó
Dr. Steinecker Ferenc
Szánthó Menyhért
Br. Szterényi József
Dr. Thirring Gusztáv
Tolnay Kornél
Tormay Cecil
Gr. Zichy János
Gr. Zichy Rafaelné.

AZ ORSZÁGOS KÖZEGÉSZSÉGÜGYI ÉS TÁRSADALOMPOLITIKAI ÉRTEKEZLET MEGNYITÓ ÜLÉSE.

1926. évi október hó 24-én délelőtt 11 órakor a Magyar Tudományos Akadémia nagytermében.

FÖLDES BÉLA

V. B. T. T., NY. MINISZTER, ELNÖK.

Mélyen tisztelt Országos Értekezlet! A Közegészségügyi és Társadalompolitikai Országos Értekezlet ma tartja megnyitó ülését. Ez ülés vezetésével megbízatván, üdvözlöm a megjelenteket.

Üdvözlöm a miniszterelnök úr Őnagyméltóságát, mint a távollevő Kormányzó Őfőméltóságának képviselőjét, üdvözlöm *József Ferencz* királyi Fenséget, aki megjelenésével megtisztelt minket, üdvözlöm Horthy Miklósné Őfőméltóságát, üdvözlöm a kormány jelenlevő tagjait, üdvözlöm a hatóságoknak, az egyházaknak, az egyetemeknek és az egyesületeknek megjelent képviselőit, üdvözlöm a megjelent szakférfiakat és az érdeklődő közönséget.

A népjóléti és munkaügyi miniszter Őnagyméltóságának kezdeményezéséből gyülekezik ma ebben a teremben a Közegészségügyi és Társadalompolitikai Országos Értekezlet. A véres világháború és a kegyetlen békeszerződés okozta súlyos gazdasági bajok legsúlyosabbika: az államháztartás rendezetlensége és a pénzérték ingadozása elháríttatván, a magyar társadalom közegészségügyi és társadalompolitikai reformokra vágyódik. A magyar nemzet életerejét fokozni, a társadalom létét biztosítani kell. Csak a maga egészében egészséges és megerősített nemzet teheti meg sikeresen a haladásnak azt az útját, amelyet a Gondviselés eléje szab és csak ilyen nemzet képes a nemzetek társaságában elfoglalni az őt megillető méltó helyet.

A társadalmi problémák egész tömege tűnik elénk. E társadalmi és közegészségügyi problémák tanulmányozására és a lehetőségig megoldására felkértük az ország közegészségügyi és társadalompolitikai szakerőit. E szakerők holnap kezdik meg áldásos működésüket. Felkérem Őnagyméltóságát, a Kormányzó Őfőméltósága képviselőjét, hogy a Társadalompolitikai és Közegészségügyi Országos Értekezletet megnyitni méltóztassék.

GRÓF BETHLEN ISTVÁN

MINISZTERELNÖK.

A *Kormányzó úr Őfőméltósága* akadályozva lévén, nevében én nyitom meg az Országos Közegészségügyi és Társadalompolitikai Értekezletet. Üdvözlöm az értekezletet, amely olyan nagyfontosságú problémák megoldására hivatott.

A világháború megtámadta nemzetünk fizikai és erkölcsi erejét, megtámadta nemzetünk népesedésének erejét, aláásta egyes társadalmi osztályok létfentartásának erejét és lehetőségét és ezzel kóros elváltozásokat idézett elő társadalmunk összetételében. A társadalmi és politikai konszolidáció, az államháztartás egyensúlyának, a pénz értékének helyreállítása ma már lehetővé teszi, hogy ezekkel a súlyos problémákkal komolyan foglalkozzunk és hogy kísérletet tegyünk, — az elért eredmények kockáztatása nélkül — hozzáfogjunk ezeknek a bajoknak gyógyításához.

A közegészségügy van hivatva a fizikai, a társadalompolitika a társadalmi bajok leküzdésére. Csökkentenünk kell mindenekelőtt a gyermekhalandóság ijesztő számait. Meg kell küzdenünk az egykével és nemzetrontó következményeivel. Fel kell vérteznünk magunkat a népbetegségek ellen, a tüdővész, a járványok, a nemi betegségek, az alkoholizmus és következményei ellen. Javítanunk kell a lakás- és élelmezési viszonyokat. Meg kell állítanunk a középosztály ijesztő pusztulását és romlását. Ki kell egészítenünk munkásvédelmi és munkásbiztosítási törvényhozásunkat. Emelnünk kell a közerkölcsiséget és vallásosságot.

Mindezeket a feladatokat csak a társadalom és az állam együttes munkája oldhatja meg. A tudománynak feladata megállapítani a módszereket, az eszközöket, a feladatok egymásutánját, azt az ütemet, amelyben a feladatok megvalósítandók. A végrehajtás nagy, nehéz feladata a társadalom és az állam vállaira hárul és csak akkor, ha mindenki ebben az országban — tekintet nélkül társadalmi állására — erejéhez képest és igazi emberszeretettől vezetve fogja teljesíteni kötelességét, lehet reményünk arra, hogy a háború következményeképen jelentkezett súlyos bajokat leküzdeni képesek leszünk és arra, hogy ezt a nemzetet újra a nemzeti létnek magasabb, boldogabb fokára emelhessük.

Én, bízva abban, hogy ez az értekezlet ebben a tekintetben sikeres és alapvető munkát fog végezni, Isten áldását kérem az értekezletre és azt ezennel megnyitottnak nyilvánítom.

Dr. VASS JÓZSEF

NÉPJÓLÉTI ÉS MUNKAÜGYI MINISZTER.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr! Királyi Fenség! Főméltóságú Asszonyom! Igen tisztelt Országos Értekezlet!

A szakférfiaknak e díszes értekezletében bizonyos elfogódottság lesz úrrá rajtam, amikor szólnom kell mintegy megnyitó előadásként azokról a problémákról, amelyekkel az értekezlet célja szerint foglalkoznunk kell. Legyen szabad éppen azért a saját, most következő előadásomra két megjegyzést tennem.

Az első az, hogy én nem akarok magukkal a problémákkal foglalkozni, mert azok a legavatottabb kezekbe vannak letéve. Másik megjegyzésem az, méltóztassék megengedni, hogy az én beszédem legyen a hatnapos tanácskozás során az egyetlen elméleti beszéd, mert hiszen a többi előadások mind a legmélyebben, leggyökerében megfogott gyakorlattal kívánnak foglalkozni. Előadásom célja az, hogy okát adjam az értekezlet összehívása gondolatának. Hogy ezt megtehessem, rövid helyzetrajzot kell adnom azokról az állapotokról, amelyek közegészségügyi és szociálpolitikai szempontból adva vannak és amelyeknek megértése adja okát az értekezlet megtartásának.

Mindenekelőtt meg kell állapítanom, több mint négy évi erős munka után, hogy tulajdonképen nem tudtunk nagyobb eredményt elérni mint azt, hogy a romokat eltakarítottuk és visszaadtuk rendeltetésüknek azokat az egészségügyi eszközöket, valamint szociálpolitikai intézményeket, amelyek a forradalom és a román invázió következtében igen súlyosan szenvedtek és amelyek a nagy gazdasági leromlás következtében egyébként is elveszítették az anyagi lehetőségeket, amelyekkel feladataiknak meg tudtak volna felelni. Megállapíthatom, hogy ez a munka, a romok eltakarítása és a megvolt intézményeknek alkalmasítása saját munkájuk végzésére, elvégeztetett.

Úgy érzem azonban, hogy nem elég visszaadni rendeltetésüknek azokat az eszközöket, amelyekkel közegészségügyi és szociálpolitikai téren azelőtt is rendelkeztünk, hanem gondoskodnunk kell a problémák mélyebb megfogásáról, új eszközökről és új intézményekről, mert hiszen nem normális időket élünk, hanem abnormis idők következményei között vergődünk és a normális időkre való átmenetet kell megteremtenünk. Nem elégségesek a normális időkre szabott eszközök. Nem elégségesek azért, mert amint az Őfőméltósága képviseletében megjelent miniszterelnök úr jelezte, erősen érezzük még mindkét téren a háború utóhatásait.

Tisztelt Országos Értekezlet! Nem szabad szem elől téveszteni azt, hogy a nemzet derék erejéből felbecsülhetetlen mennyiségű életerő veszett el.

A magyar nemzet élete fáját a történelem keze, a háború kegyetlen keze csapraverte és mértéktelen módon eresztette a legnemesebb nedűt, a vért a nemzet testéből.

Ez az erőmennyiség hiányzik. Csonka lett a magyar nemzet fiziológiai, biológiai harmóniája. De egy másik utókövetkezménye is van ezen a téren a háborúnak. Akik nem vesztették el életüket mint azok, akiknek csontjai szanaszét hevernek a világ harcterein, hanem hazajöttek a háborúból megrokkant testtel, megrokkant idegzettel, megfogyott ellenálló erővel. Nekünk tehát egészségügyi szempontból számolnunk kell a társadalmi rétegeződésben igen nagyszámú embertömegekkel, akikben nincs meg az egészségnek száz percentje, akiknek idegereje, ellenállóképessége nincs meg száz percentben. Ami természetesen azt vonja maga után, hogy az ilyen embertömegek sokkal inkább martalékai bárminő betegségnek. De figyelembe kell vennünk azt is, hogy az egészségében megcsorbult vagy megrokkant nemzedéktől teljesen egészséges új nemzedék nem tud származni. Látjuk ezt a háborúba elvitt generációktól származó nemzedék fiziológiai és biológiai viszonyaiból. De látjuk — különösen az idegerő megcsappanását — abban is, hogy soha még az elmegyógyintézetek olyan nagy mértékben zsúfolva nem voltak, mint a háborút követő esztendőkben. Méltóztatnak tehát látni, hogy a baj mennyire beleette magát a magyar nemzet élete fájába, mennyire szükséges tehát, hogy ne a régi módszerek szerint nézzünk szemébe a gyógyítás problémájának, hanem új ösvényeket és új eszközöket próbáljunk találni.

De szociális téren is megbomlott a társadalomnak egyébként többé-kevésbbé finoman kiegyensúlyozott szerkezete. Mindig volt tökéletlenség, egyenetlenség a társadalmi berendezkedés nyomán. De olyan erővel mint most, ilyen új problémák még sohasem vetődtek fel. Mint ahogy hallottuk a megnyitó beszédben, a középosztály problémája, amely eminens szociálpolitikai probléma. Vagy a munkásság problémája, amely mindig probléma volt többé-kevésbbé, de olyan nagy mértékben talán sohasem a modern kor fejlődése folyamán, mint éppen most, amikor a produkció és a konzumpció nincsenek harmóniában egymással és minden ilyen harmóniamegbomlás hátrányos hatását, következményeit természetszerűen legelsősorban maga a munkából közvetlenül élő réteg érzi. De itt van például a szellemileg képzett emberek problémája. Bizonyos túlprodukció látszik szellemi erőkben. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy ez a produkció tényleg túlprodukció, hanem azt, hogy a gazdasági értelemben vett produktív társadalmi életben nincs meg az a felvevőképesség a szellemileg kiképzett erőkre vonatkozóan, mint aminő meg szokott lenni normális gazdasági viszonyok között és így új probléma mered elénk, a szellemi munkátlanok problémája.

Ezeken a megfontolásokon túl azonban szükségesnek látszott még egy ok miatt az értekezletet összekérni és rávilágítani próbálni egész közegészségügyi és társadalompolitikai helyzetünkre. Ez az ok pedig a következő.

A szociális *prevenció* gondolata olyan diadalmas erővel tör előre az összes modern államok szociális és egészségügyi gondoskodásában, hogy nem zárkózhatunk el mi sem eme előretörés konzekvenciáinak levonása elől. Most már tel-

jesen elavultnak kell ítélnünk azt a megállapítást a magyar egészségügyre nézve, hogy az egészségügy tulajdonképen kórházügy. Huszonöt-harminc esztendővel ezelőtt egyik legelsőrangú orvosprofesszorunk állapította meg ezt a tételt és abban az időben tökéletesen igaza is volt. A magyar egészségügy akkor kórházügy volt, mert még nem voltak meg a gyógyításra szükséges eszközök. Ez a csatakiáltás azonban megindította nagyobb arányokban az államnál, a közületeknél, társadalomnál, az egyeseknél azt a folyamatot, amelynek eredménye néhány évtized munkája után az, hogy most már egészségügyi intézményekkel, kórházintézményekkel nagyjában el vagyunk látva, a gyógyítás munkája teljes mértékben megindult és folyamatban van. A modern fejlődés azonban a közegészségügy terén e mellé a gondolat mellé és ezen túl, ezt meghaladva, beállította a másik alapgondolatot, a *profilaxist*, a bajok ellen való védekezés gondolatát. Bátran megállapíthatom hogy ez a második gondolat fontosabb, mint az első. A második gondolat átfogóbb, mint az első, a második gondolat új ösvényeket törni alkalmasabb, mint az első.

Az első, a gyógyítás, szintén folyton halad előre. Hiszen tudós professzoraink klinikáikon, laboratóriumaikban felvették az elkeseredett harcot azokkal a nyavalyákkal, amelyek a nemzet egészségügyi koefficiensét támadják. Folyton új és új metódusokat találnak, új és új eszközökkel próbálnak megverekedni a gyilkos kórokkal az egyének gyógyításánál. Nem tagadom, hogy az egyén gyógyítása a társadalomnak is érdeke. Minél több beteg embert tud visszaadni a tudomány és a karitás megint munkájának, annál nagyobb a társadalomnak tett szolgálat. Állítom azonban, hogy a védekezés rendszere sokkal nagyobb mértékben érinti magát a társadalmat és bátran merem mondani, hogy amint a gyógyítás elsősorban nem a társadalomnak, hanem magának a betegnek ügye, épúgy a betegség, mint társadalmi jelenség, nem elsősorban a betegeknek az ügye, hanem az egészségesek társadalmának dolga. A betegségek között nagyon sok van olyan, amely létezésével, infekció útján fenyegeti az egészségesek társadalmát is. Méltóztatik tehát látni, hogy meg kellett fordítani vagy meg kell fordítanunk a védekezés módját. Ki kell tágítanunk a társadalom egészségügyi szolgálatának kereteit és be kell vonnunk mindenekelőtt az egészségeseket a társadalmi egészségügyi *profilaxis* kereteibe, mert mélyen meg vagyunk győződve arról, hogy ez, a például Amerikában diadalmasan előretörő gondolat éppen az, amely a gyógyítás tudományos és praktikus kifejlesztésén kívül elvezet bennünket oda, hogy társadalmunk egészségügyét tökéletesen rendbe tudjuk hozni.

A *prevenció* azonban nemcsak egészségügyi téren kell, hogy érvényesüljön. Nem tudom, vajjon itt egyik-másik ponton nem találkozom-e majd a szociálpolitikusok más véleményével szemben, amikor t. i. bátran kimondom azt is, hogy amint a prevenció elméletileg és gyakorlatilag a fontosabbik része az egészségügyi védekezésnek, mert az egész társadalmat vonja bele a munkába és a társadalom nagyobbik részét van hivatva megvédeni az egészségügyi bajok ellen, úgy a szociálpolitikának sem célja az egyszerű szociálpolitikai gyógyítás, hanem nagyobbik feladata a szociálpolitikai prevenció.

Tisztelt Országos Értekezlet! A szociálpolitikai elgondolásoknak alapja

tulajdonképen az *ember-mivoltunk* azonossága. Ez a nagy fiziológiai vagy biológiai tétel az alapja az összes ilyen irányú fejlődésnek. Ugyanazok az emberek vagyunk: kicsiny vagy nagy, a társadalom élén marsirozó vagy a társadalom elesettje. Ebből a meggondolásból a fejlődés századain keresztül jött létre a polgárok jogegyenlősége. A jogi egyenlőség és az ember-mivoltunkban való azonosság olyan alaptétel, amelyből számos korollárium vonható még le, amelyeket le is kell még a fejlődésnek vonnia és azt hiszem, hogy szociálpolitikai téren minden dübörgés, amely azokból a rétegekből hangzik, amelyek ösztönösen vagy öntudatlanul úgy érzik, hogy elnyomottjai, elesettjei, mellőzöttjei a társadalom nagy egészének, tulajdonképen erre az alapelvre vezethető vissza. Ösztönösen érzik mindazok, akik az élet árnyékos oldaláról nem tudnak átférkőzni az élet naposabb oldalára, hogy nekik valami módon, valamilyen mértékben ehhez is joguk volna. Ha egyenlők vagyunk mint emberek, ha egyenlően van jogunk az élethez, ha jogi szempontból egyenlők vagyunk a modern állam elgondolásában, akkor a társadalom nagy differenciáltsága mellett is el kell ismerni, hogy ebből az alaptételből bizonyos korollárіumok folynak. Így például az élethez való jog mellé társul rögtön a következő tétel: az élet fentartásához szükséges eszközökhöz való jog.

Mik ezek az eszközök? Nem kaviárra és pezsgőre gondolok, hiszen az élet alsó színvonalát majdnem csak fiziológiai értelemben veszem és a huszadik század modern igényeit alig adom hozzá, tudván azt, hogy az emberiség átlaghaladását történelmi korszakokban legfeljebb milliméterekkel lehet mérni. Mik tehát azok az eszközök, amelyekhez feltétlen joga van minden embernek?

Joga van az élethez való jog okán *a kenyérhez*, joga van *az egészséghez* és joga van *a kultúrának bizonyos mértékéhez*. Ezek azok a korollárіumok, amelyek elől elzárkózni a huszadik században sem kormánynak, sem társadalomnak nem lehet. Már most, ha e mellé még oda veszem *a munka társadalmának fogalmát*, akkor bizonyos gyakorlati következtetésekhez jutok el.

Mit értek én *a munka társadalmának fogalmán?* A modern szociális értelemben vett társadalomnak a fogalmát értem, amelyben a munka, mint tényező, már szinte szuverén magaslatra emelkedett fel. Természetesen a munkát a maga nagy szétkülönbözőségében értve, mert a gondolattermelés le egészen a kalapácsforgatásig és a kormányzás, az elméleti tudás mindenféle munkájáig mind szükséges tényezője a munka értelmében vett társadalmi fejlődésnek.

Ha ezt veszem segédfogalmul, akkor azt látom, hogy *a kenyér* követelménye úgy jelentkezik, mint a munkára való fizikai vagy szellemi alkalmasításnak a követelménye. Másodszor úgy jelentkezik, mint a munka eredményéhez való jog. Itt van a *létminimum*, amelyet feltétlenül biztosítani kell a kormányzatnak és társadalomnak a lehetőségek kereteinek legszélső kihasználásával. És a harmadik: a *kultúreredményben való részesedés joga*. Mert miért dolgoznék laboratóriumában a tudós, miért vésne márványt a művész, miért írna könyvet az író és költő, ha csak kicsi réteg számára volna hozzáférhető a szellemi kincs? A kultúra általánossága a munka társadalmának általánosságából egyenesen folyik. Lehetetlenség, hogy osztálykulturákra tagozódjék a kultúrmunka eredménye. Minden gondolat, amely kitermeltetik,

az egyetemesség kincse. Minden eredmény, amelyet létrehoz az emberi elme, az egyetemességnek kell, hogy kincse legyen. És amint okos dolog múzeumokat, képtárakat állítani, nem volna indokolt azokat elzárni vagy pedig csak bizonyos kiválasztottaknak a rendelkezésére bocsátani.

A szociális elgondolásból, az alapelvből eredő logikus konzekvencia ez. Méltóztatik tehát látni, hogy a társadalom fejlődésében olyan eredmények mutatkoznak, amelyeknek kényszerű hatása alól elzárkózni sem nekünk, sem más nemzetnek nem lehet.

Ha most visszatérek a társadalmi *prevenció* gondolatára, akkor azt látom, hogy tökéletesen berendezett társadalmat nem találok sem a multban, sem jelenben és őszintén szólva ilyent elképzelni sem tudok. Hiszen ember-mivoltunk azonossága önmagában rejti az embereknek a legkülönbözőbb módon való differenciáltságát is, másrészt a magántulajdon alapján álló társadalmi berendezkedés, e nagy elv, amelyet nem tudunk magunk alól kirúgni, megteremtvén a maga gazdasági életformáját, szükségképen olyan egyéni különbségeket hoz létre a társadalom berendezkedésében, amelyeket nem tudunk kiküszöbölni.

Nem akarok itt arról vitatkozni, hogy a kapitalisztikus termelési életforma, amely hétszáz év óta gyönyörű eredményt hozott, országutat vájt és abban előrevitte a fejlődést, ellenben temérdek hátrányt is mutat, átváltható-e egy másik életformára. Ha belehallgatok a szociális fejlődésnek előbb említett dübörgésébe, hallom, hogy valóban van sürgetés egy másik életforma felé. Az elégedetlenség széleskörű a mai életformával szemben, de egyetlen kísérlet történt eddig ezt az életformát egy másikkal helyettesíteni. Ez volt a kommunista gazdasági termelési életforma. A saját bőrünkön próbáltuk végig és egy nagy nemzete a világnak ma is szenved e kétségbeejtő kísérletnek minden borzalma és hatása alatt. Életformákról nem akarok itt vitatkozni. Remélem, hogy a fejlődés majd megteremti azt az életformát, amely rombolás nélkül fel tudja váltani ezt a mait, amint ez majd kiéli magát. De nem ez az, amiről beszélni akarok.

Arról akarok szólni, hogy a meglevő, tehát a kapitalisztikus életformán belül lehet és kell biztosítani mindazokat az előbb említett korolláriumokat és konzekvenciákat, amelyek nélkül feltétlenül megtámadtatik ennek a társadalomnak a rendje és ennek az életformának a létezhetősége. Hiszen minden elhagyatottság, minden kenyértelenség, minden bűn, — amely, ha nem tisztán erkölcsi szempontból mérem, nem tudom, hogy nem inkább a nevelés hiánya-e — minden elesettség külön izgatás nélkül is fel tud fejlődni robbantó erővé. Hát még, ha izgatás jön hozzá, tudatos munka, amely a sok keserűséget, a keserűség sok pislákoló rőzsetüzét szakadatlanul fujtatja és tűzvészt próbál kilobbantani abból. A tűzvész már forradalmat jelent, a forradalom pedig szemközt áll a társadalom érdekével két szempontból. Mert rend kell a társadalomban — nem mondom, ilyen vagy olyan — hogy a társadalom élhessen és a maga munkáját, amelyet a Gondviselés eléje szabott, elvégezhesse; de rendre szüksége van a fejlődésnek is, hiszen, ha elismerem is azt, hogy a történelem folyamán néha egy-egy robbanásszerű megszakítása a rendnek a fejlődést végeredményben előmozdította, mégis meg kell állapíta-

nom a filozófia hidegségével, hogy a fejlődés hordozóanyja maga a stabilitás, az állandó fundamentum, amely nélkül a fejlődés fokozatai normálisak és harmónikusak nem lehetnek.

A társadalmi rend tökéletlenségéből eredő bajokat tehát semmiesetre sem szabad közönyösen nézni és nem elégséges csak tünetileg gyógyítani akarni. Úgy értem, hogy nem elégséges olyan intézkedéseket tenni, amelyek a szociálpolitikai értelemben már bajokba jutott egyedeket vagy rétegeket meggyógyítják, hanem valamint egészségügyi téren arra kell törekedni, hogy a még bajba nem jutottak egészségükben kárt ne szenvedjenek, épúgy a társadalom rétegeit is védeni kell attól, hogy szociális bajba kerüljenek. Prevenció szükséges tehát szociálpolitikai téren is és éppen ez az, amit fejtegetéseim konzekvenciájaként ki akartam hozni.

Intézményesen kell tehát pótolnunk mindazokat a hiányokat, amelyeket a társadalmi rend tökéletlenségéből szükségszerűen vagy incidentaliter eredőknek látunk. Nem elég ezeket a szociális karitás révén enyhíteni akarni.

A napokban minisztériumi dolgozószobám ablakában álltam és felhívta figyelmemet egy féllábú rokkant. Az Erzsébet-híd lejárója mellé állt ki és levévén kalapját, az arra menőktől segélyt kért. Kivettem órámat, mert kíváncsi voltam, vajjon mi lesz az eredmény. Négy percig figyeltem. Ez alatt a négy perc alatt a temérdek járókelő közül tizenheten nyúltak be a zsebükbe vagy retiküljükbe és adtak alamizsnát ennek a szegény embernek. Ha azt veszem számításba, hogy legalább ezer koronát adott neki egy-egy, akkor négy perc alatt 17.000 koronát, tehát egy és egynegyed aranykoronát adott a társadalom ennek a szerencsétlennek. Kiküldöttem egyik tisztviselőtársamat, hogy igazoltassa az illetőt. Kitűnt, hogy az állam már gondoskodni kívánt róla két módon. Először, megkapja rokkantjáradékát, amelyből szűkösen ugyan, de meglehet élni olyan magas rokkantsági fok mellett. Másodszor, a rokkantotthonban kapott elhelyezést, amelyet azonban otthagyott, mert a rokkantotthon rendjének fentartására okvetlenül szükséges fegyelemnek a minimumát sem volt hajlandó elviselni, sem ő, sem sokan a hozzá hasonlóak. Az otthonból kiment és inkább koldulásra adta magát.

Nem fogattam el rendőrrel, — bár a kiadott szabályrendelet szerint ezt kellett volna tennem — mert féltem a társadalomtól. Féltem attól, hogy a rokonszenv ő mellé fog szegődni a társadalom részéről és nem a rendőr mellé, aki kötelességét teljesítette volna.

Ezt az esetet azért említem, mert azt látom, hogy a társadalom gyakran a maga szociálpolitikai hivatását a szociális karitásnak ilyen manuális, garasoskodó kigyakorlásában látja befejezettnek. Én pedig ez ellen kívánok a legélesebben állástfoglalni elvi alapon, mert a szociális karitás rendszerével sohasem fogunk a szociális prevenció munkájának elvégzéséhez eljutni, ha elismerem is a szociális karitás jelentőségét. A társadalom alapvető feladata az, hogy hozzásegítsen a maga áldozatkészségével az államon keresztül ahhoz, hogy megtudjuk egyrészt gyógyítani a tényleg mutatkozó bajokat, másrészt pedig a prevenció útján meg tudjuk óvni a társadalmi rétegeket attól, hogy ilyen színvonalra lesülyedjenek.

Ha ilyen módon jár el a magyar társadalom, el fog tűnni nagyon hamar egy hibás felfogás és egy tünet, amelyeket nem tudok helyeselni. A hibás felfogás, amely el fog tünni, az, hogy a szociálpolitika munkáskérdés. A szociálpolitika nem munkáskérdés. A szociálpolitika nem a munkások kérdése, nem a munkások vezéreinek kérdése. A szociálpolitika az egész társadalom kérdése. Épúgy, mint ahogy — megint aláhuzom — a szociális egészségügy nem a betegek kérdése, hanem az egész társadalomnak a kérdése. A tünet pedig, amelynek szintén meg kell gyógyulnia és el kell oszlania a szociálpolitikai törekvések teréről, az, hogy annak a hibás elgondolásnak alapján, melyszerint a szociálpolitika a munkások kérdése, a társadalom részéről a szociálpolitikai kérdéseket csak bizonyos irányok — amelyek bezárkóznak a szervezett munkásság szervezeteibe — iparkodnak kezükben tartani és — továbbmenve — iparkodnak ebből még politikai erőket is kovácsolni. A szociálpolitika nem politika. Semmi köze sincs a politikához vagy legfeljebb annyi köze van hozzá, hogy bár minél több szociális érzésben nagy ember kerülne be a politikának aktív intézésébe, mert akkor lehetne szociálpolitikát csinálni a politikusok révén, de politika nélkül.

Tisztelt Országos Értekezlet! Annak a néhány gondolatnak végére értem, amelyeket hangsúlyozni kívántam. Ismétlem, elméleti a fejtegetés, amelyet bátor voltam előadni, de szükségét éreztem, hogy egynéhány elvi álláspontot megerősítsek akkor, amikor a szakférfiak a gyakorlati kérdések megvitatásába bocsátkoznak.

Méltóztatik most már látni, hogy meg van indokolva a legjobb szakférfiak összehívásának és az értekezlet megtartásának ténye. Arról van szó, hogy amíg normális időkben a normális közegészségügyi és társadalompolitikai igények kielégítésére elégséges volt a tudomány, az egészségügyi és szociálpolitikai tudósok normális menetű kutatásainak sporádikusan mutatkozó és az állam által sporádikusan felhasznált eredménye, most ez már nem elégséges. Egy egészségében és gazdasági létében gyökeréig megingatott nemzet keretében ez többé nem elégséges. Ezért kell, hogy a társadalmi egészségügynek és a társadalompolitikának kiváló szakférfiai összerakják a maguk tudásának, a maguk gyakorlatának, a maguk elméleti tisztánlátásának reflektorait egyetlenegy nagy fényforrásba, hogy ezzel rávilágítsanak sistergő világossággal és erővel azokra a problémákra, amelyeket meg kell oldanunk, hogy egészségesek tudjunk lenni az egészségügy terén is és a szociálpolitika terén is.

Amikor tehát én, mint a népegészségügyi, népjóléti és munkaügyi minisztériumnak vezetője most tisztelettel köszöntöm az Országos Értekezletet, megköszönöm az Országos Értekezlet elnökségének azt a nagy szervező munkát, amelyet úgy az anyag összeválogatásával, mint az értekezlet összehívásával végezni méltóztatott. Sajnálkozásomat fejezem ki, hogy az egyik elnök, *Müller* báró úr betegsége miatt akadályozva van abban, hogy ebben a munkálatban résztvegyen, amelyen annyi szeretettel csüggött. Innen küldjük betegágyához szerető köszöntésünket, kívánván, hogy egészségét minél előbb nyerje vissza. Isten áldását kérem mindazokra, akik résztvesznek ebben a

munkában és azt kívánom, a megoldások olyanok legyenek, hogy számoljanak a szükségességgel és a lehetőséggel, mert akkor a kormányzat részéről feltétlenül találkozni fog az ország közvéleménye azzal az erős elhatározással, hogy a pontosan megállapított bajokat pontosan megállapított és lehető módszerek segítségével megpróbálja a társadalom erejét is igénybevéve meggyógyítani.

FÖLDES BÉLA

V. B. T. T., NY. MINISZTER, ELNÖK.

T. Országos Értekezlet! Az a nagyvonalú beszéd, amely felemelkedett az államférfiúi és etikai gondolkozás olyan magaslataira, amelyeken az emberiség legmagasabb és legfontosabb igazságaival találkozik, az Országos Értekezlet bevezetéseképen nagyjelentőségű. Nemcsak abból a szempontból, hogy mennyi eszmét, mennyi gondolatot, mennyi ígéretet találunk benne és mennyi kilátást arra, hogy meg fog valósulni, amit a gyakorlati szempontok és törekvések kívánnak, hanem azért is, mert hiszen ez a beszéd tulajdonképen iniciáléját alkotja egy új kormányzati érának a közegészségügy és szociálpolitika terén.

Én ebben a beszédben biztatást látok a nemzet kulturális haladására és ebben a beszédben cáfolatát látom minden gáncsoskodó szkepticizmusnak. Engedjék meg, hogy hálás köszönetet mondjak Őnagyméltóságának ezért az előadásáért. Hálás köszönetet mondok azért, hogy ő az ő messzelátó államférfiúi és mélyenlátó bölcseleti tekintetével minket odavezetett, hogy betekinthessünk a nagy problémák homályába. Még egyszer kifejezem Őnagyméltóságának az értekezlet köszönetét és ígérem, a magunk részéről mindent meg fogunk tenni, hogy hasznos munkát végezzünk az országnak, a nemzetnek érdekében.

T. Országos Értekezlet! A megnyitó ülés napirendjét letárgyaltuk. Az értekezlet további programmjából azt hiszem mindenki látja, hogy a legkomolyabban fogjuk fel azt a feladatot, amelynek teljesítése az értekezlet célja és semmiképen nem indokolt az a kritika, amely kifogást tesz abból a szempontból, hogy kevés kilátás van arra, hogy az értekezlet javaslatai megvalósíttassanak. Azt hiszem, erről a helyről kötelességem erre vonatkozóan nyilatkozatot tenni. Kijelentem, hogy a legerősebb ez a meggyőződésem nemcsak azért, mert hallottuk a legkompetensebb államférfiúnak erre vonatkozó álláspontját, de azért is, mert — amint Őnagyméltósága maga is hangsúlyozta — az eredmények és a fejlődés szükségessége oda visz, hogy e kérdések megoldása elől nem térhetünk ki. Ami a minimuma a szociális és közegészségügyi politikának, annak ebben az országban mindenesetre a legrövidebb idő alatt meg kell valósulnia. Azt hiszem egyébként a dolgokban magukban is elég igazság és elég hatalom van arra, hogy ez a megvalósulás elkövetkezzék.

Újra hálás köszönetet mondok mindazoknak, akik az értekezlet megnyitó ülését megtisztelték, elsősorban a *Kormányzó Úr Őfőméltósága képviselőjének*, a miniszterelnök úrnak, azután *József Ferenc* királyi herceg Őfenségének, *Horthy Miklósné* Őfőméltóságának és mindazoknak az előkelőségek-

nek, akik jelenlétükkel megerősítettek minket abban, hogy helyes úton járunk. A megnyitó ülést azzal az óhajjal rekesztem be, hogy az Országos Értekezlet, amely közegészségügyi és társadalompolitikai nagy problémákkal fog ezen a héten foglalkozni, egy jobb jövő elé vigye Magyarországnak sokat szenvedett és még ma is sokat szenvedő népét. Isten áldását kérem erre a munkára.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelés	3–18
Közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzése	18–30
Középosztály válsága	30–88
Szegényügy és közjótékonyság	89–109
Népességi politika	109–137
Tanya problémája	138–173
Mezőgazdasági munkások szociális biztosítása	173–186
Társadalompolitikai intézet	186–199
Munkahiány esetére való biztosítás és a munkanélküliség megelőzése	199–240
Munkáslakások	240–251
Népélelmezés és tejprobléma	252–275
Gyári bizottságok és munkaközösségek	275–291
Békéltetés és koalíciójog	292–322
Törvényes munkásvédelem. Társadalompolitikai propaganda	322–336
Társadalompolitikai statisztika	336–351
Patronage	351–364
Zárszó	365–375

TÁRGYALÁS

ELSŐ NAP.

(1926 október 28.)

Földes Béla, v. b. t. t., ny. miniszter, a szakértekezlet elnöke a következő beszéddel nyitotta meg az ülést.

Ha azt kérdezik tőlünk a kétkedők, mi a szociálpolitika, azt feleljük, a szociálpolitika küzdelem ama gazdasági és erkölcsi kórokozók ellen, melyek a társas együttélésből, a közgazdasági élet törvényeinek működéséből származnak. A szociálpolitika kisugárzása egy, az egész élő természetben uralkodó törvénynek. Mi lenne a parányi magból, az igénytelen csemetéből, a gyenge madárfiából, a tehetetlen csecsemőből, ha a természetben nem uralkodnék a védelem törvénye? A szociálpolitika a védelem nagy törvényének átvitele az emberi társadalomra. *Krisztus* tanítása szociálpolitika. *Assisi Szt. Ferenc* tanítása szociálpolitika. Az egyház karitása szociálpolitika. A francia forradalom szociálpolitika. Majdnem minden nagy történelmi fordulatnak van társadalompolitikai oldala.

A világháború jelentékenyen kiterjesztette a szociálpolitika kereteit. A világháború legnagyobb vesztese a középosztály. Ez a középosztály adta sorát a legkiválóbb államférfiaknak: *Kossuth Lajost*, *Deák Ferencet*, a két *Tiszát*, *Szilágyi Dezsőt*, az első munkásbetegsegélyző törvényt alkotó *Baross Gábort*, a tudomány, irodalom, művészet halhatatlanjait, a mezőgazdaság, ipar, kereskedelem úttörőit. Ha ez az osztály bukik, a nemzet is bukik. Ez osztály számára tehát biztosítani kell a megélhetést, a gyermeknevelést, az otthont, a nyugodt aggkort. A munkásosztály védelmét, még pedig úgy az ipari, mint különleges viszonyaival összhangzatosan a mezőgazdasági munkások védelmét és a munkásbiztosítást ki kell építeni. Középosztály és munkásosztály védelme egymást kiegészítik. Egymásra vannak utalva. Azonkívül a középosztály a munkásosztály jeleseiből nyer kiváló elemeket, a munkásosztály a középosztálytól arra való vezetőket. Azonban minden törekvés homokra volna építve, ha nem fejlesztjük minden állampolgárban a szociális gondolkozást, különösen pedig azokban, kiknek hivatása a közigazgatás vezetése és *azokban, kik a termelés vezérkari kapitányai, a tőke képviselőiben*. A szociálpolitikát erre a széles alapra akarjuk fektetni. Nem osztálypolitika ez, hanem igazi társadalompolitika. Nem az a legfontosabb, hogy a társadalmi intézmények nyakrafőre létesíttessenek, hanem, hogy azok megfontolva, a létező állami és közgazdasági viszonyokkal összhangzatosan, fokozatosan alkottassanak. Társadalmi szellem hassa át a társadalmat, mert a társadalom ma nem keskeny alapon

nyugszik, hanem a tömegek széles fundamentumán és *itt oly beláthatatlan nagy tér kínálkozik a minden irányban való haladásra, melyet számításon kívül hagyni teljesen lehetetlen.* Ezek a szempontok irányítják munkánkat.

A helyes szociálpolitika hatása kiszámíthatatlan. Megvédi és fokozza a munkaerőt. Emeli a munkakedvet. Erősíti a családi kapcsot. Elhárítja a munkaveszteségeket. Békét teremt a termelési tényezők között. Tökéletesíti a termelést. Javítja a fogyasztást. Mérsékli a jövedelmi és vagyoni különbséget. Egészségessé teszi a fel- és lemenő osztálymozgalmat. De a gazdasági téren túlmenőleg is minden irányban érvényesíti jótékony hatását. Nemesíti az erkölcsöket. Megtermékenyíti a pedagógiát. Erősíti az állami rendet. Az osztályharc enyhítésével gyógyítólag hat a beteg parlamentárizmusra és előmozdítja a békés nemzetközi együttműködést. *Minden kultúrpolitika, minden közegészségügyi politika, minden közgazdasági politika hiábavaló észszerű szociálpolitika nélkül.*

Kedvező auspiciumok mellett indítjuk meg munkánkat. Az országos értekezlet megnyitó ülésén úgy a miniszterelnök, mint a népjóléti és munkaügyi miniszter urak kijelentették, hogy a kormány szociális alkotásokat óhajt létesíteni. Tehát nem fogunk meddő munkát végezni, ha az állami lehetőségeken belül célszerű javaslatokat teszünk.

A megjelenteket üdvözlöm és ezzel a társadalompolitikai országos értekezlet üléseit megnyitom. Egyben tisztelettel jelentem, hogy a genfi Nemzetközi Munkaügyi Hivatal igazgatója, *Thomas Albert*, részéről egy átirat érkezett, amelyben örömmel vesz tudomást arról, hogy a szociálpolitikai kérdések körül országos értekezletet tartunk és kéri, hogy az iratok, ha akárcsak magyar nyelven is, hozzá elküldessenek. Egyúttal felkérte *Pap Dezső* h. államtitkár urat, hogy a Nemzetközi Munkaügyi Hivatalt a tárgyalásokon képviselje. Kérem Őméltóságát, hogyha erre vonatkozólag valami közölni vagy kijelenteni valója volna, legyen szíves felszólalni.

Pap Dezső h. államtitkár: Én csak azt bátorkodom kijelenteni, hogy amikor átadtam a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal igazgatójának hozzám intézett megkeresését, azt hiszem ugyanazt éreztem, amit az igen t. szakértekezlet minden tagja érezhet, hogy köszönetünket és hálánkat kell kifejeznünk a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal iránt azért a figyelemért és azért az érdeklődésért, amelyet munkánk iránt tanusít és ki kell fejeznünk azt a biztosítást is, hogy azokért a magas célokért, amelyekért a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal, ez a nemzetközi munkaügyi szervezet, az egész világnak elismerése mellett olyan bámulatraméltó tevékenységet fejt ki, mi a magunk szerényebb lehetőségei és szerényebb erőforrásai mellett is megtesszük mindazt, ami csak tőlünk telik.

Elnök: Balogh Jenő, v. b. t. t., ny. miniszter.

Tárgy: *Társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelés.*

Előadó: Kornis Gyula, egyetemi ny. r. tanár.

Javaslat. Az Országos Értekezlet célja nem lehet más, mint a meglévő *szociális bajok okának* kifürkészése, illetve az *orvoslás gyakorlati eljárásának* megállapítása, továbbá a *népjólét* terén működők, valamint az *iskolán kívüli népművelők*, s általában a *vezető rétegek* idevágó ismereteinek bővítése. Ide tehát nem *elméleti* fejtegetés kell, hanem *gyakorlati* útmutatás.

Maga a tétel így helyes:

gyakorlati társadalometikai és társadalompolitikai ismeretek nyujtása.

Evégre szükséges:

1. a *szociális érzék* fejlesztése;

2. a gazdasági és társadalmi, sőt politikai életjelenségek *szociálethikai értékelése;* ezzel kapcsolatban a *hivatások ethikájának* taglalása:

3. a *társadalmi lelkiismeret* (felelősség- és kötelességérzet) felébresztése a vezetőkben;

4. a *társadalmi bajok* (az antihigiénikus viszonyok, a nyomor, a tudatlanság, a családi élet bomlása, a züllés, a társadalmi gyűlölet, stb.) okának megállapítása;

5. az *orvosló eljárások* kutatása. Segítés és megelőzés. A *caritas*, s a *szociálpolitika* feladata;

6. a *szociálpolitikai intézmények* ismertetése (családvédelem, anya- és csecsemővédelem, leány- és nővédelem, gyermek- és ifjúságvédelem, aggok és rokkantak védelme, munkásvédelem, lehetőleg *szemléltetve*, földbirtokreform, stb.);

7. a *gyakorlati szociális munkába* való bevezetés (szervezés, ellenőrzés, felügyelet);

8. e kérdésekről rövid, gyakorlati érzékkel megírt *tájékoztató füzetek* kellenének.

Amennyiben pedig nem csupán a népjóléti munka irányítóiról, s munkásairól lenne szó, hanem a *szociális nevelésről* a nevelésoktatás egész vonalán, akkor az itt részletezett anyag annyiban változnék, hogy az minden iskolanemben a tanulók fejlettségi fokának, s meglevő ismeretkörének, valamint – szakiskolákban választott élethivatásuknak megfelelő keretben és megfelelő módszeres eljárással nyujtandó. (Kisebbeknél elég a társadalmi együttérzés, s a segítőkészség kifejlesztése: később konkrét esetekhez kötve egy-egy jelenség vagy intézmény megismertetése: rendszeres összefoglalás csak ott, ahol azt az ifjú fejlettségi foka megengedi.)

Indokolás. A társadalomnak, bármely formájában, két fő alkotó jegye van. Az egyik valamely közösséghez való hozzátartozóság tudata: az egyén magát egy kölcsönhatás szolidáris tagjának, egy közösség, mint egész képviselőjének érzi, a másik jegy valamely egyén fölötti értéktartalom, amelyet a társadalom

tagjai kisebb-nagyobb tudatossággal közösen iparkodnak megvalósítani, s amelyből folynak azok a konkrét célok, melyeket a társadalom kitűz. Ezt az értéktartalmat, s a belőle folyó célokat rendszerint a társadalom történetileg átszármazott erkölcsi hagyománytőkéje határozza meg. A társadalom zöme beleszületik és belenevekedik bizonyos erkölcsi kötelességhálózatba, értékfelfogása *ösztönszerűen* ennek beléidegzett vonalain halad. Az erkölcsi és politikai értékfelfogás csak a társadalomnak aránylag vékony rétegében válik *öntudatossá*, külön értelmi megfontolás tárgyává. Az, hogy mennyire fejlődik ki egy társadalomban a szociális érzék, elsősorban a *neveléstől* függ. Ennek jelentősége a világháborút követő társadalmi válság közepett, különösen nálunk, megsokszorozódott : a jövő magyar nemzedéknek a réginél sokkal mélyebb és szélesebb szociális szellemben kell neveltetnie. A helyes kultúrpolitika a legjobb szociálpolitika.

A társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelésnek az a feladata, hogy az ember lelkében úgyis ösztönszerűen szunnyadó szociális érzéket, társadalmi együttérzést és segítőkészséget *szoktatás* és *érzelemszerű ráhatás* útján minden irányban fejlessze, másfelől, hogy a társadalmi együttérzés külső, ú. n. szociálpolitikai intézményeinek megismertetésével ezeknek nagy jelentőségét *öntudatossá* tegye, s így a gyakorlati szociális munkában való hatékony részvétel útját egyengesse.

E két feladat közül a pszichológia és a mindennapi tapasztalat világánál az elsőt : a szociális érzéknek érzelemszerű sugalmazás, szoktatás, akaratnevelés útján való fokozását sokkal jelentősebbnek kell tartanunk, mint a puszta értelmi felvilágosítást. Az odaadás, segítőkészség, önmegtagadás, fegyelem és kötelességtudat, a nem fecsegő, de cselekvő caritas megszilárdításában sokkalta nagyobb szerepe van az érzelmi-akarati mozzanatoknak, semmint az értelemnek. Azt, hogy mikép viselkednek és cselekszenek az emberek, elsősorban jellemük és szokásuk dönti el, s csak másodsorban értelmük. Modern kultúránknak szinte tragikus vonása, hogy elsősorban észkultúra. Iskoláink munkája is főkép e körül forog, s így háttérbe szorul az érzület és akarat formálása. Erre pedig annál nagyobb szükség van, mert a családnak és az egyházaknak az akaratra való befolyása kétségkívül megfogyatkozott, ami főkép a modern élet nagyvárosi és gyáripari jellegével függ össze.

Melyek a szociális érzék fejlesztésének és ápolásának eszközei az *iskolai* nevelésben? A *népiskolában* semmiesetre sem elvont tételek emlékezetszerű betanítása, hanem a társas együttérzésnek, a másokon való önzetlen segítés kötelességének példák, népmesék, elbeszélések, történeti olvasmányok, költemények, tanítómesék, a játékok és foglalkoztatások különféle nemei útján való érzelmi sugalmazása, s szoktatás által mintegy az idegrendszerbe való beleorganizálása.

A középiskolában már jóval bonyolultabb a feladat. A mai középiskola szellemének gyökerei a XVIII. századvégi neohumanizmusba nyúlnak, melynek művelődési eszménye Winckelmann, Herder és Goethe hatása alatt egyoldalúan individualisztikus jellegű. Ezt a XIX. század folyamán a liberálizmusnak az egyéni erők kibontakoztatását követelő értékfelfogása még csak

megerősítette. Ennek az individualisztikus nevelési eszménynek háttérbe kell szorulni : az egyén nem pusztán önmagáért van, hanem az egyénfölötti közösségért, a nemzetért ; az egyénnek a nemzet egyénfölötti akaratszervezetébe kell összhangzóan beleilleszkednie. A társadalom mai rendkívül szétkülönült munkafelosztásában az egyesek nem egymás mellett állnak, nem mechanikus agyregatumot alkotnak, hanem egymáson keresztül-kasul dolgoznak, egymástól sokrétűen és bonyolult hierarchiában függnek. Éppen ezért a társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelés legfőbb célja a szolidaritásnak, a *kollektív felelősségérzésének* fölkeltése és hatékony kifejlesztése. Ennek jelentős eszközei : a játékok és tornagyakorlatok, kirándulások, az iskolai egyesületek (önképzőkör, sportegyesület), ezek között a fiúknál különösen a cserkészet, a lányoknál pedig az ifjúsági Vöröskereszt. Az nem véletlen, hogy éppen a szociális érzék és intézmények tekintetében az egész világon elüljáró angolszász nemzetek aknázzák ki legjobban ezekben a pedagógiai eszközökben rejlő nevelő erőt. Angliában született meg a cserkészet eszméje, mely pompásan egyesíti az ifjúkori költői romantikát és a katonai fegyelmet, a lirai hangulatot és a szabad természeti életet, az együttes munkát és a felelősségérzésnek mind egyéni, mind kollektív formáját. Az ifjúsági Vöröskereszt eszméje meg Amerikában termett : az emberbaráti érzést már a gyermek fogékony lelkébe kell belecsepegtetni, úgy, hogy cselekvő szeretetre, jótékonykodásra, embertársai gondozására szoktatjuk, a közegészségügy elemeire az ifjúságot gyakorlatilag megtanítjuk, benne a kézügyességet és gyakorlati érzéket jótékonyságra szánt tárgyak készíttetésével fejlesztjük. Az utóbbi célt szolgálják néhány év óta a nálunk már huszonötezer tanulót átölelő ifjúsági Vöröskereszt munkadélutánjai, melyeken az ügyes gyermekkezek a tőlük hozott vagy rendelkezésükre bocsátott anyagból játékokat és kézimunkákat varázsolnak elő. Ezek értékesítéséből származó összegeket maguk a lányok vagy fiúk a tőlük szabadon megszabott jótékonycélra fordítják. Az egyik iskola egy-egy osztálya — mondja az ifjúsági Vöröskereszt jelentése — a környék szegénysorsú csecsemői közül egyet-egyet adoptál, s ellátásáról gondoskodik ; egy-egy kislány még az iskolaidő megkezdése előtt egy üveg tejjel kezében siet kicsi védencéhez. Egy másik iskola ifjúsági csoportja egy anya- és csecsemő-dispensairt vesz gondozása alá : ők látják el a csecsemőkelengyék karbantartását.

Iskoláinkban a szociális nevelésnek ezek a legjelentősebb tényezői még csak a fejlődés kezdő állapotában vannak : tervszerű kiépítésük nemcsak a magyar kultúrpolitikának, hanem a szociálpolitikának is elsőrendű feladata. Középiskoláink szelleme még mindig túlságosan intellektualisztikus : majdnem minden az értelem művelése körül forog, pedig egy kis értelmi ismeret mellőzése árán bőséges kamatot nyerne úgy, mint az angol iskolarendszer — az érzület- és akaratfejlesztés számára. Az együttesen, csoportokban kifejtett munka és játék rászoktatja az ifjút a szolidaritás, az engedelmesség, az együttes felelősség, a másokért való küzdelem, az önzetlen odaadás, önállóság, a spontán segítő törekvés, a társadalmi igazságosság nemes érzésére, úgyhogy önkénytelenül és észrevétlenül belenő az élet gyakorlati szociális munkájába.

Az ilyen iskolatársadalom kicsiben már a nagy társadalom életét tükrözi vissza. Nem tartanám helytelennek, ha kellően tompított formában, s a tanárság kellő pedagógiai tapintatával és ellenőrzésével megpróbálnók mi is bevezetni az iskolai igazságszolgáltatásba a *self-government*-rendszert, mely Amerikában, Angliában és Svájcban a társadalompolitikai nevelésnek : a felelősség és becsületérzésnek, a törvénytiszteletnek és lovagiasságnak, a szervezőképességnek és önállóságra szokásnak, a demokratikus önkormányzatnak sokszor jól bevált iskolája. Így az ifjú már korán megtanulja, hogy az ő cselekvésének vagy nem-cselekvésének mik a társadalmi következményei. Ennek jelentősége ma még fokozottabb, amikor az állam mind demokratikusabb berendezése mellett a közakarat kialakításában mindenkinek szava van.

Sokat várhatna a magyar társadalomerkölcsi nevelés a modern pedagógiai mozgalmaknak attól a formájától, mely *munkaiskolai irányzat* néven ismeretes. Ennek *Kerschensteinertől* kidolgozott egészséges programmjában jelentős szociáletikai irányt kell látnunk, melyet a magyar nemzeti kultúrpolitikának is lehetőleg gyümölcsöztetni kell. Az iskolában bevezetett műhely és laboratóriumi munka célja nem a puszta technikai ügyesség fejlesztése, hanem a szociális ösztönöknek, a társas derékségnek, kötelességtudatnak és felelősségérzésnek az együttesen végzett *közös munka útján* való rendszeres fejlesztése. A társas erényekre nem lehet senkit sem «tanítani», hanem gyakorlat, közös munka által *rászoktatni*. Erős akarati diszpozíciókat csakis a gyakorlás, szoktatás, irracionális sugalmazás, konkrét átélés tud teremteni, s nem a puszta szó, könyv, értelmi átláttatás, fölvilágosítás. *Kerschensteiner* szerint az igazi népnevelés nem egyéb, mint «a nép rendszeres vezetése és szervezése *közös alkotókedvre*.» Csak az alkotókedv, a folytonos belső sarkalás az alkotó munkára, kölcsönöz az életnek igazi személyes tartalmat, célt és értéket : ennek fejlesztése minden szociális nevelés főcélja. Úgy kell nevelni, hogy az élet a munka által érdemesnek tűnjék fel a leélésre. A sok kötelességnek pusztán elméleti hangoztatásával szemben az iskola legyen *alkotó munkaiskola*, melynek végső célja annak a tudatnak kifejlesztése, hogy mindenki adós az egész közösségnek és csak annyit ér, amennyit a közösség számára dolgozik. Ezért a munkaelvnek szervesen át kell hatni az iskola valamennyi tantárgyát és tevékenységét ; bármi szellemi vagy fizikai munkát végez az iskola, az egyes osztályok munkás közösségeknek érezzék magukat, melyeket a közös munka szelleme és alkotókedve hasson át. A munkaiskolai programm hatékony megvalósításának nálunk valamennyi iskolafajban legfőbb akadálya a tanulók nagy tömege egy-egy osztályban. A zsúfoltság megszüntetése az első feltétele az osztályok olyan kis munkaközösségekké való átalakításának, amelyet mind a szellemi, mind a testi technikai munka terén közös alkotókedv és mélyebben átélt társas együttérzés egyesít. A munkaiskolai pedagógiai irány szelleme egyben a legjobb biztosítéka a helyes *állampolgári* nevelésnek is.

A társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelés itt vázolt eszközei elsősorban a szociális érzületi és akarati diszpozíciók fejlesztésére és ápolására vonatkoznak. Jóval kevesebb eredmény várható a társadalomra vonatkozó *ismeretek* közlésétől. Vannak, akik a szociális érzék kifejlődését a társadalom-

tani ismereteknek iskolai tanításától várják. Az összeomlás után pár esztendeig (1919—1923) középiskoláink IV. és VIII. osztályában a társadalom- és közgazdaságtan elemei kötelező rendes tárgy anyaga voltak. Bár néhány kiváló tanár kezében ilyen irányú ismeretek közlése és rendszeres összefoglalása kétségkívül elmemozdító és szociális öntudatosságra emelő volt, mégis a legtöbb helyütt csak a betanulni való, de meg nem emésztett anyag gyarapodását, az úgyis még mindig szertelenül uralkodó verbalizmus fokozódását, új műszavak ajakgimnasztikáját jelentette. Bármely tárgy mivoltának legjobb kulcsa történeti fejlődésének ismerete. A társadalom természete és szerkezete is legalkalmasabb módon történeti evolúciójából érthető. Ezért legújabb tanterveink az idevágó ismereteket elsősorban a történelmi tanulmányok körébe olvasztják bele, hogy a fölnövekvő nemzedék szociális téren tájékozott legyen. A középiskolák VII. osztályában a történelmi oktatás bevezetéséül rendszeres összefoglalás is helyet foglal a társadalom, állam, nép, nemzetiség, nemzet, munkamegosztás, társadalmi és állami szervezet kérdéseiről, amit az állampolgári kötelességek ismertetése zár be. A közgazdasági ismeretek legjobb bevezetője a földrajz, melynek köre újabban tanterveinkben jelentékenyen kitágult. A szociálpolitikai és közegészségügyi intézmények (anya- és csecsemővédelem, gyermek- és ifjúságvédelem, aggok és rokkantak védelme, munkásjóléti intézmények, kórházügy, árvaházak, szegényházak, népkonyhák) ismertetése a VIII. osztályos egészségtanban foglal helyet.

Iparos- és kereskedőosztályunk újabb nemzedéke nagyrészt a *polgári fiúiskolákból* kerül ki, melynek művelődési anyagát a tanterv a gyakorlati élet szükségletei szerint szabja meg. Itt a társadalompolitikai nevelésnek a IV. osztályban az egészségtani, közgazdasági és jogi ismeretek praktikus jellegű tanítása áll külön szolgálatában. *A felső kereskedelmi, felső ipari és felső mezőgazdasági iskolák* tanterve hasonlókép gondoskodik az illető szaktestületbe vágó társadalompolitikai intézmények ismertetéséről.

A nemzet zömének társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelése majdnem kizárólag a *népiskolán*, illetőleg a néptanítókon sarkall. Ezért különös jelentősége van ebből a szempontból a *tanítóképző-intézeteknek*. Ezek tanterveiben a tanító ilyen irányú kiképzését négy tantárgy is van külön hivatva szolgálni : az alkotmánytan, egészségtan, gazdasági ismeretek és a közgazdaságtan. Az utóbbi keretében gondoskodik a tanterv a tanító azon szociális kötelességeinek ismertetéséről is, melyek a falu kultúrájának és jólétének emelésére vonatkoznak.

Az utóbbi öt esztendőben valamennyi iskolafajaink tanterve revizión ment keresztül. A művelődési anyag kiszemelésében az Országos Közoktatási Tanácsnak mindig különös gondja volt arra, hogy mindazokat a műveltségi elemeket, melyek a társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelés céljait szolgálják, az illető iskolafaj természetének, s a tanulók fejlettségi fokának megfelelően a tanterv körébe vonja, s *így iskoláinkat a valóságos élet szükségleteihez közelebb hozza*. E tekintetben tanterveinket hiányokról csak az vádolhatja, aki nem ismeri őket. Gyors eredményt természetesen itt nem várhatunk : a kultúra termése mindenütt lassan érik. Az iskola egymagában nem

tehet mindent. A család és a környező társadalom nevelő hatása a szociális érzék és kötelességtudat fejlődése szempontjából is az iskola hatásánál jóval nagyobb jelentőségű. E ponton lép előtérbe az *iskolánkívüli népművelésnek* a társadalomerkölcs és társadalompolitika tekintetében végzendő pedagógiai feladata. Ugyancsak ezen a ponton domborodik elénk annak jelentősége is, hogy a *közigazgatási tisztviselők* kellő szociálpolitikai kiképzésben részesüljenek, hogy működésük ne rideg bürokratikus szabványmunka, hanem egyben a nép szerető, gondos nevelése és útbaigazítása is legyen.

Hozzászólások.

Hornyánszky Gyula, egyetemi ny. r. tanár.

Van szerencsém a tisztelt értekezlet elé a következő *javaslatot* terjeszteni.

Kérjük fel az elnökséget, illetékes helyen tegyen meg minden lépést abban az irányban, hogy a tanárjelöltek közül a történelmi és a nyelvi (irodalomtörténelmi) szakosok egyetemi tanulmányaik második évében a *politika*, harmadik évében a *közgazdaságtan* hallgatására köteleztessenek kötelező kollokválással kapcsolatban.

Indokolás. A társas jelenségekre vonatkozó ismereteknek *gyakorlati* szempontból is rendkívüli fontosságuk van. Nem döntik ugyan el a tágabb értelemben vett erkölcsi magatartásunk egészét (ezt az ismereteknél mélyebben fekvő ösztönök és hajlamok teszik), de öntudatosítják és nem egy vonatkozásban irányt szabnak neki.

Nem mondhatjuk, hogy e megállapítással valami újszerű tételt hangoztatunk. A legvilágosabban ismerte föl a kérdéses kapcsolatot elmélet és gyakorlat között és vonta le belőle a kínálkozó következtetéseket a modern *szocializmus*. Majdnem azt állíthatnók, hogy a szocializmus egész elmélete, minden tudományos igazságtól függetlenül, csak arra való és arra jó, hogy a munkásság anyagi igényeinek érzékét a propaganda eszközei által mindenkor ébrentartsa. Mert a szakszervezetek körén belül folyó nevelés és kioktatás, a népszónokok és népügynökök kiképzése, a propaganda-iratok, az érdekképviseletet jelentő napilapok, a demonstrativ ülések és ezek frázisai végső és legáltalánosabb értelmökben mind-mind annak a gyakorlati célnak és nem az elméletnek szolgálatában állanak.

Az eszmék propagálásának terén már csak a tanítvány, de a tehetséges tanítvány szerepét vállalhatta nálunk az a testünktől-lelkünktől idegen *radikálizmus*, amely a háborút megelőző két évtized alatt fejtette ki fürge mozgású tevékenységét, hogy azután a háború befejezésekor — arasson. Elméleti szempontból nem sokat jelentett : a felvilágosodás gondolataiból táplálkozó pozitivizmusnak egy elkésett vidéki hajtása volt ; de gyakorlati kihatása annál nagyobb lett egész Magyarország sorsára. A forradalmat az készítette elő, mert a «Huszadik Század»-ban az termelte ki azokat a nemzetromboló ideákat, amelyek folytatólag a Galilei-körök neveltjei és a «Világ» olvasóközönsége által könnyen és széles alapon kapcsolódhattak bele a vesztett háború hangulatába. A gondolatátömlesztések különböző útjait, melyeket

ez a sötétemlékű irány követett, érdemes volna egyszer — figyelmeztetésül a jövőre — részletes tanulmány tárgyává tenni.

Tehát mind a munkásság, mind a polgárságnak idegen fajtájú radikális eleme megtalálta nálunk a módot arra, hogy a pedagógia eszközeivel miként oktassa ki és szaporítsa egyúttal világnézetének híveit; de nem találta meg a *magyar középosztály*. Nem találta meg faji természetének közönyössége miatt, melyet olykor a legvitálisabb kérdések is hidegen hagynak, s melyet vetélytársai a méltányosság, az igazságszeretet vagy a tárgyilagosság nevével szeretnek illetni, s evvel magukat biztosítani. Azután a multban nem találta meg a liberális éra által teremtett történeti helyzeténél fogva: az egyéni szempont eltérített a társas jelenségeknek megfigyelésétől, a magára hagyott egyén nem vette számba a társas szervezkedésnek erejét. Végül nem találta meg a magyar középosztály a módját annak, hogy ismeretekkel miként kellene politikai és társadalmi helyzetét igazolni és biztosítani, mert guvernementális elem volt. Jól kiépített elmélet alapján szervezkedni és onnan támadni: az *ellenzék* számára közvetlenül adódó feladat: a guvernementális elem már csak akkor szokott észbe kapni, mikor a politikai vagy társadalmi változások következtében maga szorult le az ellenzék helyére.

A magyar középosztály esetében ez tényleg többé-kevésbbé be is következett. Annyi vérveszteségnek és anyagi pusztulásnak eredményeképpen ime, előállott a szüksége annak, hogy a társas-történeti jelenségeknek intenzívebb ismerete és hívebb számbavétele által az *öneszmélésnek* magasabb fokára emelkedjék a magyar. A mult egyik nagy akadálya is megszűnt az individualisztiko-liberális korszak elmultával: egyéni szempontokon és érdekeken túl most a társas célok, az erőtömörülések, a szövetkezések idejét éljük. Ha a szociális nevelés és kioktatás terén bizonyos nehézségek még mindig mutatkoznak is épp a magyar lélek nehézkessége folytán: nem ledönthetetlen korlátokról van szó, hanem formálható, módosítható sajátságokról.

Midőn javaslatomban a középiskolai tanárság és tanulóság bevonásával gondolok a társas ismeretek terjesztésére, akkor láthatólag *szélesebb és mélyebb* alapot akarok azok számára teremteni, mint aminőt a szűkebb értelemben vett propaganda-iskolák: a szakszervezetek és a Galilei-körök a maguk adeptusainak nyujtottak és nyujtanak. De azért nem szeretném, ha e tekintetben félreértenének. A szűkebbkörű és kifejezettebben irányzatos *propaganda*-iskolák nagy jelentőségét a magam részéről is elismerem és úgy vélem, hogy a multnak mulasztásait majd itt is pótolnunk kell. A propaganda szótól nem kell megijedni. Terjeszteni nemcsak a rosszat, a jót is lehet. Sőt a lehetőség kérdésén felül egyenes kötelességünk, hogy a legjobb ügy részére a legtöbb embert szerezzük meg. Mint a Magyar Társadalomtudományi Társulat elnöke jelentem be a tisztelt értekezletnek, hogy társulatunk azt a programmpontját, amely az interfakultativ egyetemi ifjúságnak szociológiai kioktatását célozza, komolyan veszi és a közel jövőben meg is fogja valósítani. A feladat megoldása annál nehezebb lesz, minél szolídabb tudást igyekezünk majd társadalomfilozófiai irányunk szolgálatába helyezni. De, ha a szocialista nevelőintézetek egy pár hó alatt egy egész «világnézetre» tanítják ki a híveket, ha a Galilei-

körök annak idején egy fél esztendő alatt tették fürgeeszű tanítványaikat képesekké arra, hogy terminológiai biztonsággal értekezzenek «az emberi belátás evolúciójá»-ról vagy gyakorlati fordulattal «a magántisztviselők dinamikájá»-ról, akkor talán majd nekünk is sikerülni fog, hogy 1—2 év alatt érdekeinek társas feltételeire oktassuk ki a magyar egyetemi ifjúságot.

De itt most másról van szó. Általános érdeklődést a társas jelenségek ismerete iránt igazában csak akkor tudunk majd kelteni, ha az érdeklődésnek felébresztését már a *középiskolákban* kezdjük meg. Főleg a *történettanítás* és az *irodalmi olvasmányok* kínálkoznak itt megfelelő alkalmakul. Történeti állapotok ismertetése és történeti dokumentumok megbeszélése ezerszeresen nyujt módot arra, hogy a politikai, a jogi, a közgazdasági fogalmakat, illetőleg a mögöttük lappangó kérdéseket szóba hozzuk és a középiskolai igényekhez mérten tárgyaljuk le. Miként feladatunk e felfogásából kiviláglik, nem külön tanítandó szociológiai tantárgyra gondolok. Ahol középiskolákban ilyen irányú kísérlet történt : közgazdasági ismereteken kívül egy összefogó szociológiát tanítani, ott a kísérlet nem sikerült. A multban még leginkább a VII. osztály «politikai földrajza» vált be, mint olyan keret, amelyben nagyon sok értékes társadalomtani (elsősorban statisztikai) anyag volt középiskolai használatra elhelyezhető. De hiszen itt nem a rendszeres anyaggyüjtés a cél, mint ahogy a kérdéses ismereteknek zárt tudományos szisztemába sem kell majd összekapcsolódniok. Fontos az az igyekezet, hogy a készség társadalmi jelenségek megfigyelésére és helyes megítélésére, a hajlandóság társas szempontok alkalmazására — egységes érzelmi alapon — a kellő vezetés segítségével már a középiskolai tanulóban megszülessék.

Arról azonban, hogy a kellő vezetés meglegyen, a *tanárképzésnek* kell majd gondoskodnia. Nem mondhatnám, hogy tanárjelölteinkben az, amit röviden *szociológiai* érzéknek neveznék és ami alatt a társas tényezők meglátásához és számbavételéhez szükséges lelki feltételeket értem, nagy mértékben ki lenne fejlődve. Igaz, hogy tanulmányi rendjük sem segíti annak kibontakozását elő. Egyenesen anomália, hogy leendő történészeink a *politikával* szakszerűen nem foglalkoznak, holott majd egész tudományos és pedagógiai tevékenységök a politikai fogalmaknak helyes alkalmazására és a politikai eszméknek átfogó megértésére lesz utalva. De filológusaink (szövegmagyarázóink) és irodalomtörténészeink is csak a saját kárukra hanyagolhatják el a politikai és gazdaságtani ismeretek megszerzését, föltéve, hogy szaktudásuk körén belül annak a nagyobb igényű szintetikus követelménynek akarnak eleget tenni, amelyet a mai terminológiai divat a «szellemtörténet» nevével fejez ki. A középiskolai tanítás feladatain kívül a tudós tanárképzésnek efféle anomáliáin és hiányosságain is segít javaslatom, amidőn a két legjobban kialakult társadalomtani diszciplinát : a *politikát és a közgazdaságtant* teszi meg az érdekelt tanárjelöltek kötelező tárgyává.

Azzal a bizalommal gondolok a tanárképzés anyagának ilyetén gazdagítására, hogy a hazafias magyar tanárság az így nyert tudástöbbletben nem csupán a puszta ismeretterjesztés eszközét látja majd, hanem, hogy azt egy-

úttal a *magyar gondolat* erősítésére akarja és tudja tanítványainak lelkében gyümölcsöztetni.

Geőcze Sarolta, tanítónőképzőintézeti főigazgató.

Az az óriási anyag, melyet ez az értekezlet felölel, s mely a közegészség és a szociálpolitika révén szinte a nemzet minden rétegének életébe és minden foglalkozási ág munkakörébe belevág, a programmban jelzett feladatot is kibővíti. *A gyakorlati szociálpolitikai ismeretek mellett* fel kell ölelnie az *összes vezető rétegek társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelését;* mert sem az orvos, sem a közigazgatási tisztviselő, sem a tanító, sem a gyáros, sem a gazda, stb. nem teljesítheti a népegészségi és szociálpolitikai szempontból reáváró, s a nemzet életére fontos feladatát, ha nem ismeri a *társadalom összetételet*, az annak életében érvényesülő *gazdasági és erkölcsi erők kölcsönhatását*, ha nincs meg benne a *társadalmi felelősség*, s az ebből eredő *társadalmi kötelességérzet*. Ezt a tudást megadni, ezt a felelősségérzetet az egész vonalon kifejleszteni a *társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelésnek a feladata, minden iskolanemben, a középiskolától az egyetemig.*

Ezt a feladatot hanyagolták el a multban. A kommün keserves tapasztalatára volt szükség, hogy az irányításra hivatottak ráeszméljenek a hiány pótlásának szükségére. Ez a belátás indította a kultuszkormányt még 1919-ben a *társadalomtani* és *közgazdaságtani oktatás* elrendelésére a polgári iskolától kezdve minden iskolanemben egész a polgári iskolai tanárképzőig, s az, hogy ez a rendelet nem volt teljes sikerrel keresztül vihető, onnan van, mert *maga a tanárság sem volt a rárótt feladatra előkészítve*. A tanárság az *autodidaxisra* volt utalva, de azt a megélhetésért való minden energiát lekötő, súlyos küzdelem nehezítette. Nehezítette az is, hogy a tanári könyvtárakba még a «Huszadik Század» gárdája becsempészte volt a radikális és destruktiv ideológia müveit. *Továbbképző tanfolyamokkal* lehetett és kellett volna a hiányon segíteni és megfelelő *tan- és vezérkönyvek* kiadásáról gondoskodni. E helyett azonban *magát a tárgyat törölték el* a középiskolában, a polgári leányiskolában, sőt a polgári tanárképzőben is — a szociális nevelés nagy kárára. Ez mutatja, mily nehezen tör magának utat minden új igazság — ha annak érvényesítése nehézségekbe ütközik és fáradságos munkával jár.

Az 1919-iki vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet az egyetemet és az autonóm főiskolákat természetesen nem érintette. Azok továbbra is többékevésbbé elzárkóztak az új idők követelményei elől, azzal a megokolással, hogy «a társadalomtudomány még kiforratlan.» Így *a holnap férfiait* kellő tájékozottság nélkül bocsátották ki az életbe * éppen most, mikor a nemzetnek élet-halálharcot kell vívni társadalmi téren is az elfojtott, de a hamu alatt izzó és Moszkva felől egyre szított bolsevizmussal. Ez végzetes tévedés volt.

* A boldogabb Amerika egyetemei ezt a tárgyat felkarolják: sőt még a gyakorlati szocialis — settlement stb. — munkára való nevelést sem tartják az egyetem méltóságán alól valónak. (Ép most járt itt az ohioi Columbus-egyetem tanára, Miss Jones, aki ott ezt a tárgyat s a szociológiát adja elő.)

Most aztán ez értekezlet által maga az élet döngeti az egyetem kapuját — a tizenkettedik órában — bebocsátást követelve a nem fémjelzett, de a nemzet életébe annál mélyebben belevágó tudománynak, illetve a tudomány egyes ágainak. Mint közvélemény alakult ki máris a közegészségügyi értekezleten, hogy az egyetemeken és a szakfőiskolákon *speciális szociálpolitikai*, illetve *közegészségi kollégiumok* kellenek; *a már állásban levők* részére pedig *továbbképző tanfolyamok*. Ez kell is *minden foglalkozási ág* — még a gazdák, kereskedők, iparosok, mérnökök, stb. részére is.

Ám a puszta *ismeretnyujtás* nem elég. Többre van szükség: *világnézetkifejlesztésre*; mert a *szociális kérdés nemcsak gazdasági, hanem elsősorban erkölcsi kérdés*. Sőt a gazdasági életben sem jöttek volna létre azok a világrengető robbanások, ha a *gazdasági élet ethikáját* el nem hanyagolják. Azt újra bele kell vésni a köztudatba, még inkább a közlelkiismeretbe. De bele kell vinni a köztudatba a *hivatások ethikáját* is és ránevelni, főleg a *vezetőrétegek* ifjúságát, hogy a *hivatásukkal járó erkölcsi kötelességeket vállalják*, s hivatásukat úgy töltsék be, hogy azzal ellentétbe sohase jussanak.

A vezető rétegek szociális nevelése sem elég. Az *alsó rétegek szociális neveléséről is gondoskodni kell*. Azokkal is meg kell értetni — már a népiskola révén, de a *levente-* s az *inasoktatás* útján is, valamint az *iskolán kívüli oktatás* révén — a *foglalkozások* és a *társadalmi rétegek egymásra utaltságát*, valamint a *gazdasági élet kapcsolatait* (pl. most az angol bányászsztrájk kihatását a magunk mindennapi életére, fűtés, stb.), s ha a vezetőkben a felelősségérzetet, itt meg a *bizalmat* kell fölkelteni. Ám ennek föltétele az, hogy *a szociális érzék a vezetők minden eljárásában érvényesüljön*. Érezze a nép, érezze a munkásság, hogy érdekei fölött *jóakaró és méltányos vezetők őrködnek*, akik bennük az *embert* is megbecsülik. Erre való azoknak megfelelő szociális nevelése.

Az idő sürget. Nincs egy elveszteni való perc sem.

Wittich Andor, a miskolci kereskedelmi és iparkamara főtitkára.

Kornis Gyula egyetemi tanár úr szép, összefoglaló ismertetéséhez fűzök egy szerény észrevételt. Szó volt az előadásban a jellemképzés eszközeinek kereséséről. A levente- és cserkészképzés mint a fiatalság kitűnő nevelőeszköze jelöltetett meg. Ezen a ponton — mint a működésem színhelyén * tevékenykedő törvényhatósági testnevelési bizottság tagja — arra a megállapításra jöttem, hogy a levente- és cserkészjutalmak sorába elsősorban olyan irodalmi műveket kellene felvenni, amelyek az ifjúságban a hazafias érzést, a magyar társadalom iránti kötelességérzetet fokozzák, a férfias jellemet és kitartást a nehéz, válságos időkben nagyszerű szuggesztiv erővel oltják beléje. Lehetetlen, hogy az az ifjú cserkész vagy levente, aki elolvassa pl. *Gárdonyinak* az «Egri csillagok» vagy *ifj. Geőczének* «Przemysl ostroma» című munkáját, ne érezzen együtt a magyarság hőseivel, ne érezze a magyarság létérdekeiért küzdő nagyságoknak lenyügöző fenségét, jellemük acélos erejét. Ez irányban kettős a teendő.

1. Államnak, társadalomnak meg kell becsülnie, támogatnia és terjesztenie

* Miskolc.

kell az ilyen írók munkáit, melyekre az iskolák tanítómunkájának is fokozottabb gondot kellene fordítani.

2. Az Országos Testnevelési Tanácsnak és az egyes törvényhatóságok testnevelési tanácsainak kötelességükké kellene tenni, hogy *az ilyen munkákat vegyék fel az ifjúsági versenyek nyerteseinek jutalmazására szánt tárgyak sorába.*

Kisléghi Nagy Dénes, kereskedelmi akadémiai tanár.

A társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelés kérdéséről beterjesztett előadói javaslat úgy formulázza ugyan tételét, hogy nem elméleti fejtegetésről, hanem gyakorlati útmutatásról van szó, gyakorlati társadalomethikai és társadalompolitikai ismeretek nyujtását tartja szükségesnek, s ebben látja a társadalompolitikai értekezletnek úgy általános, mint jelesül a pedagógia kérdéseire is vonatkoztatott célját. Véleményünk szerint azonban nem lehet társadalompolitikai nevelésről szólanunk a nélkül, hogy bizonyos általános ethikai elveket, melyek magának a társadalompolitikának gyökerében rejlenek, s melyeknek a társadalompolitikai nevelésben is irányító erőkként kell szerepelniök, ne érintenénk. Végre is a társadalompolitika legnagyobb részben bizonyos világnézeti és államethikai felfogások folyománya, s a nevelés terén a gyakorlati ismeretek nyujtása csakis ezen ethikai tételek keretében, azok vezérlete mellett bírhat jelentőséggel s érheti el a társadalom tagjainak a társadalompolitika kérdései iránti belső érdeklődését. A társadalompolitikai nevelés lényegéhez tartozik az egyének bizonyos megfelelő érzelmi beállítása.

Minden nevelés célja a társadalomba való beillesztés, az egyénnek a társadalom képére, a társadalom céljai szerint való formálása, megalkotása azoknak a feltételeknek, amelyek képessé teszik a társadalom nagy, egyének feletti lelkiségének befogadására és arra, hogy annak folyton tartó fejlődésében ható akaratté, cselekvő tényezővé válhassék. Minden nevelés oka és célja szerint társadalmi feladat. A nevelés eszményeit és a nevelés tárgyi tartalmát kiválasztani és megjelölni az ethika és a szociológia feladata. A cél elérésére szolgáló eszközöket pedig a lélektan mutatja meg és mérlegeli. A modern társadalmak rendkívül bonyolult szövevények, mégis az egyéneket összetartó erők, a szolidaritás tényezői kétféle típusra vonhatók össze. Az emberek közötti társas kapcsolatokat egyfelől a munkamegosztás hozza létre, a különbözőségek, melyek révén az egyének egymást kiegészítik és csak részei egy nagy szerves összefüggésnek, másfelől bizonyos egyformaságok, a közös nyelv, jog, hasonló nézetek, hasonló elvek, stb. A mindenkire egyformán kötelező erkölcsi szabályoknak összessége adja tárgyi értelemben azt, amit *társadalmi erkölcsiségnek* nevezünk, míg alanyi értelemben, azok követése, az azok szerint való élés és élniakarás jelenti *az egyén morálját.* Társadalomerkölcsi nevelés alatt a szó legtágabb értelmében a társadalmi életben élő erkölcsi szabályokra való nevelést, az egyéni akaratnak ezen társadalmi, egyének fölötti értékek szerint való formálását értjük. A pedagógiai feladat végzői és módszerei különbözőek lehetnek, a vallási nevelés, a családi környezet, stb. épp úgy résztvesznek abban, mint a nevelés sajátos társadalmi szervei : az iskolák.

A társadalomerkölcsi nevelés legáltalánosabb meghatározása szerint : a szolidaritásra való nevelés, mely egyfelől a társadalmi, megosztásos munkában egy bizonyos funkcióra való előkészítésben, másfelől a társadalmi, morális egyformaságok szerinti képzésben, a társadalom erkölcsi értékeinek az egyén által való elfogadtatásában, egyéni erkölcsi értékekké való lelki áthasonításában rejlik.

Nagy gyorsasággal általánosítva s nem reagálva esetleg felmerülő ellenvetésekre, mondhatnók, hogy a nevelés a maga egészében jelenti a társadalomerkölcsi nevelést. Minden, még a legamorálisabb technikai ismeret sajátul adásával is az egyént jobban beillesztjük a társadalmi együttességbe, a társadalom hasznosabb, tehát erkölcsileg is — ebből a szempontból — jobban alkalmazkodott tagjává tesszük azt. Mégis, kissé megszűkítve ezt a nagyon általános s így a konkrétabb, gyakorlatibb útmutatás szempontjából is csak a legáltalánosabb elveket jelezni tudó meghatározást, azt mondhatnók, hogy a társadalomerkölcsi nevelésnek már konkrétabban megfogalmazható feladata : magának a társadalmi szolidaritásnak megértetése, az egyén és társadalom szoros összefüggésének, a társadalom többi részével való egybekapcsoltságának többé-kevésbbé tudatossá tétele és megéreztetése, a társadalom többi tagjainak mint vele egysorsú, egyrangú, ugyanazon elvek szerint megítélendő társaknak feltüntetése és érzelmileg is elfogadtatása : ez utóbbi az, amit *szociális érzésnek* nevezünk. A szociális érzés gyökerében a társadalom összes tagjainak társakként való megérzése rejlik. A társadalom minden tagja, mint mi : ember, s már emberi mivolta maga bizonyos értéket, bizonyos nagy erkölcsi elismertetést követel. Itt kapcsolódik bele a társadalomerkölcsi nevelésbe a felebaráti szeretet nagyszerű elve. De nemcsak magánál emberi mivoltánál fogva bizonyos feltétlen tekintetbevételt kiváltó erkölcsi érték az egyén, hanem még fokozottabban az, ha a társadalom létének fentartásához hasznos tevékenységével, munkájával járul hozzá. A *munka tiszteletének*, a munkának, mint nagy emberi értéknek elismertetése is kell, hogy ott szerepeljen a szociálpedagógiai feladatok között. Az emberi személy és az emberi munka iránti tisztelet felébresztésének a nevelés alapelvei között kell helyet találni. Nem szorul bővebb kifejtésre, hogy az iskolák különböző tárgyainak keretében e sajátosan embererkölcsi szempontok érvényesítésére bőséges tér kínálkozik.

A mondottak azonban még mindig nagyon általános tételek, s a szociálpolitikai nevelés részére csak bizonyos vezérlő elveket jelentenek. De e vezérlő elvek mutatkoznak a társadalmi cselekvésben, annak bizonyos fajában is. Az országló tevékenység egy része éppen olyan tettekben, olyan társadalmi intézkedésekben nyilvánul meg, melyek az emberi személy és az emberi munka erkölcsi elismeréséből, bizonyos elveken alapuló értékeléséből folynak, s annak alapján a társadalom autonom életébe, különösebben a közgazdasági élet szervezetébe való állami beavatkozást jelentenek. Ez az éppen, amit *társadalmi politikának* nevezünk. Ezzel párhuzamos lehet bizonyos sajátos társadalmi tevékenység, jótékonyság, magánkezdeményezésből kiinduló szociális intézmények, stb. létesítése, sőt az állami eziránvú tevékenységnek bizonyos fel-

tétele is, hogy a polgárokban ezen problémák iránt érzék, megfelelő érzelmi beállítás, s a cselekvés vágya meglegyen. Mégis szorosabban tekintve, ezen elvekből kifolyólag következnek bizonyos állami (közületi) feladatok, amelyek a társadalmi politika területét alkotják. Következnek egyfelől általánosan az embervédelmi, másfelől szorosabban a munkavédelmi és osztályvédelmi feladatok a maguk rendkívül szövevényes és bonyolult rendszerükben, kezdve az egészen kezdetleges, terméketlen és csupán áldozatokat jelentő szegénysegélyezésen és kifejlődve a modern, elsősorban a megelőzésre törekvő és mindenképpen társadalmilag hasznos kiadásokat képviselő munkásvédelmi, csecsemővédelmi, stb. alkotásokban.

Társadalmi politika: állami, közületi beavatkozás nagy társadalomerkölcsi elvek alapján a társadalom tagjai, azok bizonyos sajátos csoportjai, rétegei, osztályai érdekében. A rendkívül szövevényes, differenciált társadalmi élet mai fejlettségében az egyének az állami élet legáltalánosabb, nagy keretén belül nem jelentenek egyforma, homogén tömeget. A különböző foglalkozások, a vagyon és birtok nagysága, a társadalomba való beilleszkedés különböző módjai létrehoznak bizonyos sajátos társadalmi képződményeket, melyeket *osztályoknak* nevezünk. Az egyéntől az állam messze van, élete társas bekeretezésében a vele hasonló vagy rokonsorsúakra is támaszkodik, akikkel közös helyzet, érdek, egyforma gondolkozás csatolja össze. Tudjuk, hogy az osztályok szociológiai meghatározása éppen nem könnyű feladat, s hogy például a szocialista írók legtöbbször egyedül a birtokban, a tulajdon intézményében keresik az osztályképződés alapjait. Kétségtelen azonban, hogy a foglalkozás szerinti differenciáció is osztályképző tényező, de más tényezőket is találhatunk. Az egy osztályba tartozók bizonyos tudatközösséggel bírnak és ez a tudatközösség, egyforma gondolkodás, egyforma érzelmi és érdekszempontok éppen úgy, sőt talán fokozottabb mértékben is kifejlődnek a különböző foglalkozás, a társadalomban teljesített különböző funkciók, mint a tulajdoni viszonyok különbözősége alapján. A modern társadalmi szervezettel az osztályképződés mindenesetre elkerülhetetlenül össze van kapcsolva. Az egész társadalom, a nemzet szellemi egységébe való beilleszkedés és az arra való törekvés mellett a társas lelkiség, a szociális közösség alakulásának egy folytonosan ható processusa a különböző, kisebb csoportok sajátos szellemi egységének kifejlődése, mely hajlamos a maga partikularizmusa alapján szembehelyezkedni az egész szellemi egységével, illetve, mely csak nehezen tud elzárkózni a maga sajátos érdekeinek és képzeteinek az egész társadalom érdekeivel és képzeteivel való azonosítása elől. Ezt a tényt legjellemzőbben a munkásosztálynál lehet észlelni, amelynek tagjai gyakran hajlamosak az osztályérdeket és osztálytudatot egyedül vallani, s az osztályok fölötti magasabb társadalmi keretet egyszerűen megtagadni. Azonban egyéb osztályok is szívesen formálják a maguk kívánságai szerint a világot. Szerény nézetem szerint éppen a társadalompolitikai nevelés egyik legfőbb feladata a nemzet vezető rétegeivel megértetni az osztályalakulásnak ezt a processzusát, azt a szükségképeniséget, mellyel az egyént a saját helyzetéből folyó osztálytudat fogva tartja, s könnyen érzéketlenné teszi egyfelől más osztályok helyzetével és

törekvéseivel, másfelől elfogulttá az államnak az összes osztályokfeletti helyzetéből eredő, s nagy államerkölcsi elveken és érdekeken alapuló osztálypolitikájával, egyes osztályok érdekében való beavatkozó ténykedéseivel szemben. A társadalompolitikai nevelés gyümölcse a társadalompolitikai érzék: felülemelkedés az osztálytörekvéseken és osztálygondolkozáson s a köznek érdeke, nagy társadalom-erkölcsi elvek alapján belátása, elismerése és országló tevékenységgel való elősegítése bizonyos osztálytörekvéseknek, osztályérdekeknek, visszaszorítása másoknak. Mint, ahogy nem könnyű feladat például egy proletár munkás gondolkodását fogékonnyá tenni nagy, egyének és osztályok feletti államcélok iránt: épúgy nem könnyű egy társadalompolitikai műveltséggel nem bíró más osztálybeli egyénnek megérteni ezt a sajátos munkásgondolkodást, elismerni bizonyos sajátos osztályérdekek jogosságát, s elfogadni azoknak más osztályok rovására állami akarattal való érvényre juttatását. Az ilyen gyakorlati társadalmi kérdésekben való ítélkezések, az azok alapjában rejlő értékelések rendkívüli szövevényességük miatt igen nehéz feladatot jelentenek. Igen fontos tehát, hogy a nemzet vezető rétegeiben, a közvélemény kialakulása szempontjából legjelentősebben számbajövő tényezőkben éljenek azok az ethikai elvek, melyek a szociálpolitikai cselekvés legfőbb irányítói. Ezért a szociálpolitikai nevelést elsősorban a fentebb említett embererkölcsi szempontoknak kell vezérelniök. De eszközöket kell találni arra is, hogy az iskolai oktatás keretében az osztályok helyzetének megértése valamennyire lehetővé tétessék, sajátos érdekeik, sajátos gondolkodásuk mint szükségképpeni társadalmi adottság fogadtas ék el és jogos kívánságaiknak megbírálása a fentebb érintett társadalom-erkölcsi elvek, valamint az államcélok és államérdek alapján történjék. A főiskolai oktatás keretében itt látnám fontosságát a főiskolai telepeknek, amelyek — az Angliában látható példák szerint is — elsősorban az abban lakók szociálpolitikai nevelésének célját szolgálják: kutatva az alsóbb néposztályok helyzetét, problémáit, utat nyernek ez osztályok gondolkozásához, megismerik vágyait, s alkalmas kezdeményezői és megítélői például egyes munkásrétegek érdekében szükségesnek talált intézkedéseknek. E mellett az ilyen telepek lakóival való érintkezés a munkásosztálynak osztálygondolkozásából való kivezetésében s ez utóbbinak társadalom-erkölcsi és állampolgári nevelésében is rendkívül nagy hasznot hajthat, mint, ahogy az érintettem pedagógiai célokat az egyébként ritka osztályközi társadalmi érintkezés általában előmozdíthatja. Az, hogy speciálisan a munkásosztály leginkább osztálygondolkozású s aránylag legkevésbbé hajlandó más osztályok gondolkozásának elismerésében engedményekre, nyilván annak is a következménye, hogy egyfelől ennek az osztálynak állampolgári és társadalom-erkölcsi nevelése hosszú ideig teljesen elhanyagoltatott s például nálunk is a politikai jogok gyakorlásához, mely a politikai nevelésnek is eszköze, csak nemrégiben jutott, másfelől az a letagadhatatlan tény, mely természetesen történelmi szükségképeniségekben gyökerezik, hogy a munkásosztály a társadalom részéről csak a legújabban részesül az őt megillető elismerésben és értékelésben.

De a főiskolákon egyébként is bőven van alkalom szociálpolitikai nevelésre. A jogi, orvosi, filozófiai, mérnöki pályák egész sereg olyan tárgyat ölel-

nek fel, melyek az alsóbb osztályok helyzetének megértését előmozdítják. Legfeljebb kívánatosnak jelezhetnénk, hogy a szociálpolitikai szempont is vétessék fel az oktatás vezérlő elvei közé, s az ifjúság figyelme a konkrét ismeretek nyujtásával kapcsolatban az itt konstatálható nagy társadalmi bajokra, orvoslásuk szükségére és módjaira is felhívassék. Nyilvánvalólag szükséges volna azonban már a szellemi, elitpályákra előkészítő középiskolában, sőt esetleg az elemi iskolákban is bizonyos olyan tanintézkedések megvalósítása, melyek a szociálpolitikai nevelés céljait előmozdíthatnák. A nélkül, hogy új tárgyakra vagy speciálisan szociológiai és közgazdaságtani oktatásra gondolnánk — amit viszont a tanárképzésben tartanánk elkerülhetetlen, s a filozófiai tanulmányok keretébe könnyen beilleszthető követelménynek — kitűnő szociálpolitikai nevelőeszköznek vélnők a szegényebb néposztályok, s főleg a munkásság életébe adott egy-egy bepillantást megfelelő, ethikai beállítású magyarázatok kíséretében. Egy középiskolai ifjú képzeletét nagyszerűen megragadja, tegyük fel, egy vasgyár bemutatása. Az ottani különböző munkák szemléltetésével fel lehet kelteni a munka fontosságának tudatát, tiszteletének bizonyos átérzését, azokat az ethikai elveket, amelyek vitathatók, de amelyek nélkül szociálpolitikai gondolkodás nem lehetséges. Ezzel kapcsolatban a munkás életének, a balesetek lehetőségének, a kereset, s a jövő bizonytalanságának feltárása és a már ezen problémákkal kapcsolatban megalkotott szociálpolitikai intézmények ismertetése felkeltik annak tudatát, hogy az államnak az egyénnel szemben, s nevezetesen a munkát végzőkkel szemben, bizonyos védő kötelességei lehetnek. Védenie kell az emberi személyt, mint erkölcsi értéket, meg kell adnia neki minden körülmények között bizonyos minimális létlehetőséget. Ez a védelem kezdődhet a csecsemőnél, megy tovább az anyánál, stb. és a különböző munkásvédelmi intézményeken át az aggkori biztosításig. A történelmi és különösen a politikai földrajz oktatása keretében ki lehet térni a társadalmi bajok, a nyomor, az alkohol, a testi és erkölcsi züllés fejtegetésére, a veszteségekre, melyek ezekből a társadalomra származnak, az erkölcsi kárra, mely mindezekből kifolyólag az emberi személy értékelésében is okoztatik. S itt belekapcsolódik a szociálpolitikai nevelés mélyén rejlő ethikai elvekbe a társadalom nagy, osztályokfeletti érdekének szempontja. Ha az állam egyes osztályok érdekében beavatkozást tart szükségesnek, annak kiinduló alapja kétségkívül a népjóléti állam eszméje: az a felfogás, hogy az állam polgárai egyéni létét, mint értékeset, állami célként elősegítse, pártolja. De a beavatkozás másik alapja az is, hogy magának az államnak öncélú létérdeke is bizonyos osztályok, a köz szempontjából értékkel bíró rétegek támogatása. A szociálpolitikai célok kiegészítői az állam egyénekfölötti, magasabb dimenziójú létcéljainak. E részt példaként felemlítem, hogy Magyarország jelenlegi helyzetében, a köz és a nemzeti kultúra szempontjából tekintve, tán legfontosabb szociálpolitikai feladatnak az úgynevezett középosztály problémáját kell tartanunk. Fentebbi elemzéseinkből egyébként elvileg is kitűnik, hogy szűklátókörű álláspont az, mely a szociálpolitikát egyedül a munkásosztály érdekében tett közületi beavatkozásra akarja szorítani, amely felfogás különben ma már általában túlhaladottnak tekinthető. A kö-

zéposztály sok, heterogén tényezőből álló alakulás, jelenlegi válsága szerény nézetünk szerint elsősorban a szellemi munka, s ezzel kapcsolatban az egész nemzeti kultúra veszedelmét jelenti, mert éppen a szellemi munkásosztály az, mely intellektuális, de műveltségénél fogva morális kultúránknak is legfőbb letéteményese és továbbfejlesztője. Míg az alsóbb néposztályok érdekében való beavatkozások, legalább is részben, inkább az emberethikai szempontok követelményei, addig a középosztály jelenleg aktuális szociálpolitikai védelme inkább az államérdek és nemzeti öncél szempontjaiból következik. S ezek azok a szempontok, melyeknek a pedagógia terén párhuzamosan kell haladniok a szociálpolitikai nevelés alapjában rejlő társadalom-ethikai elvekkel. A szociálpolitikai nevelés csak kiegészítője az *állampolgári nevelésnek*, amelyben viszont az egyénnek a közzel szemben való alárendeltségéről, a nemzetnek az egyéneknél értékesebb magasabbrendűségéről és e tényből az egyénre háramló kötelességekről van szó. Ennek tudatát és érzékét kifejleszteni a nevelői tevékenységnek másik, még hatalmasabb funkciója : az «embernevelés» mellett a «nemzetnevelés».

Elnök: Navratil Ákos, egyetemi ny. r. tanár.

Tárgy : *A közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzése.*

Előadó: Tomcsányi Móric, egyetemi ny. r. tanár.

Javaslat. 1. Az egyetemen a szociális közigazgatás és a szociálpolitika intenzívebben taníttassék, kívánatos nevezetesen e tárgyakból fokozottabb mértékben speciálkollégiumok tartása és a szemináriumi működés. Elő kellene továbbá mozdítani a lehetőséghez képest magántanárok habilitálását is ezekből a tárgykörökből.

2. A gyakorlati közigazgatás terén a tisztviselők részére időnként továbbképző tanfolyamokat kellene tartani. Az alsó- és középhatóságoknak (ideértve különösen a községeket és törvényhatóságokat), valamint a minisztériumoknak évenként meg kellene szerezni könyvtáraik részére a szociális közigazgatás és a szociálpolitika hazai és külföldi irodalmának főbb termékeit, e tudományszakok egyetemi tanárainak, s esetleg más illetékes művelőinek meghallgatása után.

3. A tisztviselőknek időnként felsőbb ellenőrzés alatt összejöveteleket kellene tartaniok, melyeken az egyes tisztviselők előadói minőségben felváltva egy-egy jelesebb irodalmi munkát vagy külföldi törvényalkotást ismertetnének.

4. Végül meg kellene szervezni végre az általános közigazgatási pályán is a magasabb állásokra képesítő gyakorlati vizsgát, amint ezt az 1883 : I. t. c. előírta, de az mind mai napig megvalósítva nincs. Ezt a vizsgát mindenesetre a székesfővárosban országos bizottság előtt kellene tartani, s a vizsga tárgyai között a szociális közigazgatás és a szociálpolitika is külön tárgyként foglalhatnának helyet.

Indokolás. A szociálpolitika alapgondolata — röviden kifejezve — a gyengék védelme, az exisztenciális érdekeiket önmaguk megvédeni nem tudók

segítése. Gyengék azonban a társadalom minden osztályában, rétegében vannak. Gondoljunk pl. a vagyontalan gyári munkások mellett azokra a középosztálybeliekre, akik szerény vagyonukat véletlenül éppen hazafias magatartásuk miatt vesztették el és szűkös kereseti viszonyok között tartják fenn létüket, viszonylag magasabb, kötelező társadalmi igények mellett. És nemcsak az alanyokat tekintve találkozunk gyengékkel a társadalom minden osztályában : a gyengeség, a védelemre szorulás állapota maga is igen sokféle, úgy, hogy ez az állapot maga is tágkörű, átfogó jelentőségű fogalom. Az anyagi megélhetés, a létfentartás nehézsége épp olyan szociális baj, mint pl. a magával tehetetlen gyermek és anya egészségének, életének válsága. S az egyik baj épp oly veszedelmet rejt magában a társadalomra is, mint a másik. A szociális védelem gondolata és követelménye tehát nem részszerű, hanem minden vonatkozásban univerzális jelentőségű. Ez következik a társadalom szervi egységéből, a társadalom egyes rétegeinek kölcsönös, egymásra utalt viszonyából, egyszóval a társadalom egész strukturájából is. Nincs olyan társadalmi réteg, amely valamilyen vonatkozásban egy másik társadalmi rétegnek valamit ne adna, s nincs olyan, amely a másiktól valamit ne kapna. Végeredményben az egyik rá van utalva a másikra, amint ez már a munkamegosztás nagy társadalomgazdasági elvéből is következik.

A társadalom erkölcsi kötelékei is megkövetelik, hogy embertársaink exisztenciális bajaival foglalkozzunk. A nemes fémjelzésű szociális érzés : általános emberi, a műveltséggel együttjáró magasabb ethikai és mindenekfölött igazi keresztényi követelmény.

A szociális védelmet tehát nem foglalhatja le maga számára sem egy társadalmi osztály, sem egy társadalmi baj. A köznek minden rendű tagja, s annak minden életbevágó baja, érdeke az adott viszonyokhoz képest közvédelmet igényelhet. Erre a közvédelemre — amennyire azt a vagyoni és egyéb viszonyok lehetővé teszik — elsősorban maga a társadalom hivatott. A társadalom a szociális mizériáknak, s ezek orvoslási módjának többnyire a legjobb ismerője. Ahol azonban a társadalom erre a feladatra bármi oknál fogva nem képes, előáll az állami közület védelmének a szükségessége. A népjólét és a szociális védelem állami intézője pedig a való életben a közigazgatás, a közigazgatási tisztviselő. Ezért olyan fontos, hogy a köztisztviselők általában szociális hivatásuk tudatában legyenek, a szociális gondoskodás igazi és teljes gondolatkörét tartva szem előtt. A gyengék védelme, illetve az egyesek exisztenciális érdekeinek, létfeltételeinek oltalma és biztosítása, a szociáligazgatásnak e nagy és egyetemes jelentőségű alapgondolata, egyik állandó vezéreszméje kell, hogy legyen a hivatása magaslatán álló közigazgatásnak. Nem is említve, hogy a közigazgatási tevékenység egy nagy része olyan téren mozog, ahol a közigazgatási ténykedésnek egyenesen, közvetlenül a szociális gondoskodás a tárgya (csecsemő, gyermekvédelem, munkásügy, közegészségügy, stb.), még a közigazgatás ama egyéb terein is, melyeken közvetlenül az államegész anyagi érdekeiről van szó, aminők pl. az állami pénzügyek (adó), meg kell követelni, hogy a köztisztviselők ezen állami feladatok megoldása körül is helyes szociális érzékkel, a polgárok életbevágó érdekeinek és

létfeltételeinek lehető kímélésével járjanak el. Sőt finomabb szociális érzésre éppen ilyen működési körben van szükség ; a szociális érzés kellékének elsősorban ebben a körben van aktualitása, mert hiszen a szorosan vett szociális ügyintézés terén a közigazgatási funkció már tárgyilag magában véve is szociális célú és jellegű.

Valóban a közigazgatási tisztviselőnél elsőrangú kellék, hogy finom szociális érzéke legyen ; amint az igazi jogászt is nem a tételes jogi rendelkezések puszta ismerete teszi, hanem a finom jogi érzék, az éles jogászi judicium és a jogi gondolkozás logikussága. A tételes jogi rendelkezések tömege csak anyag a jogász kezében, mint a nyers márvány a művész előtt, melyből ennek tudása, ihlete alkot remekművet. A szociális ténykedésnek is a magja maga a helyes szociális érzék, amely — ismételjük — elsőrangú kellék a közigazgatási tisztviselőnél. Ha meggondoljuk, hogy a cselekvő államhatalomnak a közigazgatás a konkrét intézője, a közigazgatásnak pedig a közigazgatási tisztviselők a megtestesitői : ha figyelembe vesszük, hogy a közigazgatás az, amely a szuverén állami akarat végrehajtásában az egyénnel, a való élettel közvetlenül érintkezik : ha szem előtt tartjuk, hogy a törvények hatása, értéke jórészt a törvények végrehajtásának miként jén fordul meg, mert a jó törvény is elértéktelenedhetik annak rossz végrehajtása miatt, viszont a jó végrehajtás nagy mértékben enyhítheti a rossz törvény hatásait : ha még hozzávesszük, hogy a közigazgatás működése nemcsak világos és pontos jogi szabályok puszta végrehajtásából, hanem az általános jogrend korlátai között a közérdek vezette diszkrecionárius intézkedésekből is áll : ha mindezeket megfontoljuk és szem előtt tartjuk, akkor a közigazgatási tisztviselő szerepének fontossága általában, s különösen a szociális közigazgatás terén, valóban a maga grandiozitásában domborodik ki előttünk. A közigazgatási tisztviselők hivatásának nagyszerűsége azonban ennek megfelelő súlyos terhet is ró azoknak vállára a rájok nehezedő felelősségben és a velök szemben támasztható igények fokozottabb voltában. Áll ez különösen ma, midőn az állam szociális gondoskodási köre állandóan bővül, s az alanyi jogkörök fokozódó korlátozása mellett viszont az egyének állami támogatásának területe is mindjobban terjeszkedik. Áll ez különösen a mi modern, demokratikus korunkban, midőn részben a most ecsetelt életviszonyok hatása alatt a közigazgatás szerepének egész megítélésében új orientációk keletkeznek s mindjobban hódít az a felfogás, hogy a közigazgatási funkció igazi valójában nem más, mint közszolgálat (service public), hogy a közigazgatás, minden kiváltságos helyzete mellett is, nem pusztán önmagáért létező, öncélú hatalom, melynek az egyén csak passzív alanya, hogy ne mondjam anyaga s melynek az egyesek korlátozása, megterhelése, felemésztése a főfeladata. Ellenkezőleg, a közigazgatás még azon fentebb érintett területein is, amelyeken közvetlenül az államegész érdekében (pl. adóügy) működik, közvetve — végső célját tekintve — az államot alkotta emberek érdekében munkálkodik. Közügy-magánügy, közérdek-magánérdek szorosan egybefonódnak egymással. Innen van, hogy a közigazgatásnak még az ilyen működési körében is az állam tagjainak, személyi

elemeinek lehető kímélésével kell konkrét feladata elérése körül eljárnia, mert hiszen — anyagilag véve is — mit ér az, ha az állami közület, mint ilyen gazdagszik, tagjai, alkotó elemei, az állami életfejlődésnek igazi tényezői ellenben sínylődnek, esetleg el is sorvadnak. Ezért a jó közigazgatásnak általában irányelve legyen : hogy az egyesek életerejének (anyagi, erkölcsi, egészségi státusának) lehető kímélésével járjon el és az egyesek alanyi jogkörét csakis a közérdek által megkívánt legszükségesebb mértékben korlátozza. A lehető legnagyobb közérdekű eredményt az egyesek lehető legkisebb megterhelésével valósítsa meg. A magánosok kötelezettsége (közszolgáltatás) a megterhelésben a minimum, a közigazgatás ténykedése (közszolgálat) az eredményben a maximum legyen. S általában sohase homályosodjék el benne az embereket a társadalomban és az államban egyaránt összekötő jogi és erkölcsi kapcsok szociális jelentőségének a tudata.

A mi már most a tisztviselő társadalompolitikai kiképzésének kérdését illeti, kétségtelen, hogy e magasabb kiképzésnek az alapja a megfelelő egyetemi oktatás ; amint felfogásom szerint általában minden gyakorlat sikeres működésének az elmélet a legfőbb alapja. Mindenesetre kívánatos, hogy az egyetemre kerülő ifjúság e részben már bizonyos fogékonyságot hozzon magával, amelyet részben a családi otthon, részben a középiskola nevelő hatása alatt kell megszereznie ; a szakszerű elméleti, s részben gyakorlati szociálpolitikai kiképzés színtere azonban kétségtelenül az egyetem marad. Itt kell alkalmat adni a hallgatóknak arra, hogy szociálpolitikai érzékük finomuljon, kicsiszolódjék, hogy bepillantásuk legyen az idevonatkozó problémák távlataiba, kellőkép felismerjék az érintkező szociális kérdések pragmatikus összefüggéseit és tisztán lássák azoknak társadalombölcselmi hátterét, különböző vonatkozásait. Ezt a széles elméleti alapot vigyék át aztán a gyakorlati életbe olykép, hogy elméleti ismereteiket állandóan fentartsák és gyarapítsák s a szociálpolitika elméleti és gyakorlati fejleményeiről állandóan tájékozva legyenek. A köztisztviselőknek alapos szociálpolitikai kiképzése és szintenmaradása az idevonatkozólag már fentebb kifejtetteken kívül azért is nagyfontosságú, mert míg a közigazgatás más terein a hatósági ténykedéseknek közvetlen tárgya, anyaga sokszor csak valamely élettelen dolog (pl. közút), a szociális közigazgatás közvetlen tárgya mindig maga az ember ; továbbá, mert a helyes szociálpolitikai iskolázottság legbiztosabb megakadályozója a felfogások szertelenségbe csapó kilengéseinek is, mikre pedig a szociálpolitika különösen alkalmas talajul kínálkozik.

Hozzászólások.

Vadnay Tibor, h. államtitkár.

Ha ennek az értekezletnek a jellege a vitaszerűség lenne : az egymással szemben álló vélemények ütközése, a törekvés egymás meggyőzésére vagy az ellentétek kiegyenlítésére, akkor fölszólalásom merőben tárgytalan volna, mert a mélyen tisztelt előadó úrnak mind ténymegállapításaival, mind a

belőlük levont következtetéseivel teljesen egyetértek. Ha fölfogásunk között van is valamely eltérés, az csak árnyalatbeli, szabatosabban szólva : csak a tennivalók fontosságának és megvalósításuk sorrendjére vonatkozik.

Éppen most van másfél évtizede annak, hogy az irányadó körök a közigazgatási tisztviselők megfelelőbb kiképzésének kérdéseivel először foglalkoztak a nagy nyilvánosság előtt, szélesebb keretekben és a részletekbe is elmélyedően. Ez az 1911-iki Országos Jogászgyűlésen történt. Az előadó javaslata akkor a jogi képzés elmélyítésére irányult. Vele szemben én képviseltem — meglehetősen elszigetelve — azt az álláspontot, hogy a kérdést a közigazgatási, társadalomtudományi és közgazdasági ismeretek bővebb, mélyebb, egyúttal azonban gyakorlatibb irányú oktatásával kell megoldani és e célból külön, önálló közigazgatási fakultást rendszeresíteni. Álláspontom, mint az akkori uralkodó fölfogással «kardinális» ellentétben álló, nem érvényesülhetett : a vita gyakorlati kihatása a *harmadik jogi alapvizsga* rendszeresítése lett.

Fölfogásomat azonban a fejlődés hamarosan igazolta. Különösen pedig a háborúnak kivételes körülményei, amikor a közigazgatás tisztviselőire, a hozzávaló előkészültség nélkül, szinte meglepetésszerűen szakadtak rá a tömegek anyagi és erkölcsi gondozásának szociál- és gazdaságpolitikai tennivalói, amelyek számukra ismeretlen területen követeltek gyors és megnyugtató tájékozódást, elhatározást és cselekvést. A háborúra következett fölfordulásnak számtalan összekötött oka között bizonyára megtalálhatjuk a közigazgatás ezirányú fölkészültségének hiányosságát. Talán ennek belátása is hozzájárult ahhoz, hogy azóta fölállították a *közgazdasági egyetemet*, amelynek tan- és vizsgarendje nagyjában megegyezik az Országos Jogászgyűlésen kifejtett elgondolásommal és amelyért küzdeni azóta sem szűntem meg.

Nem az előrelátás vagy a következetesség fitogtatásának hiúsága szól belőlem, hanem az események igazolta és megerősítette meggyőződés, mikor melegen üdvözlöm kitűnő előadónknak mély tudományossággal, egyúttal kiváló gyakorlati érzékkel fölépített állásfoglalását a szociális — és ezt természetszerűen magában foglaló gazdasági — igazgatásnak és politikának hathatósabb oktatása mellett. Csak elméleti, távolabbi időpontban megvalósítható követelményül tartom fönn azt a fölfogásomat, hogy mihelyt a viszonyok megengedik, *a közigazgatási pályára készülők részére külön, önálló fakultást kell fölállítani* — a közgazdasági egyetem kifejlesztésével vagy átszervezésével — és ennek elvégzését tenni meg egyedüli képesítésül erre a pályára.

Mint közvetlenül megvalósítható, sőt megvalósítandó tennivalóra, kiemelt hangsúllyal szeretnék rámutatni a *továbbképző tanfolyamok* fontosságára, amelyekről az előadó úr is megemlékezett. Mint, aki a háborút közvetlenül megelőzött három évben tartott *tisztviselői továbbképző tanfolyamoknak* hallgatója és előadója, akinek ezenfölül foglalkozásomnál fogva is módomban volt gyakorlati tapasztalatokat szerezni e tanfolyamok kihatásáról, a legjobb meggyőződéssel tehetek tanubizonyságot arról, hogy a közigazgatási pályán már gyakorlatilag működő, többnyire vezető tisztviselők számára az őket érdeklő tudományok haladásának és gyakorlati eredményeinek megmutatása

mennyire kiszélesítette látókörüket, milyen új távlatokat nyitott meg számukra és mennyire fölkeltette bennük az érdeklődés szomjúságát újabb ismeretek iránt. Voltaképpen ezen a téren nincs is szükség új elgondolásra, tervezésre, hanem csak azt az intézményt kell föleleveníteni, amelynek hároméves működését a háború megszakította. Ez alatt a rövid idő alatt már maga ez az intézmény kifejlődött oda, ahová az előadó úr javaslatának 2. és 3. pontja irányul: a hallgatók megkapták az előadások teljes szövegét és azt otthon, törvényhatóságonként, majd járásonként összehívott *tiszti értekezleteken* megismertették azokkal a társaikkal, akik nem vehettek részt a tanfolyamokon.

Ezt az egész, kitűnően bevált rendszert kell folytatni, még pedig a legnagyobb sürgősséggel, hacsak lehet, már a jövő évben, mert fokozott jelentősége van éppen a most következő időben, amikor a közigazgatás tisztviselőire annyi szociál- és gazdaságpolitikai gyakorlati tennivaló vár a külföldi beruházási kölcsön fölhasználásában, építési és lakáskérdések, községi üzemek, községek gazdasági célú szövetkeztetése, jóléti intézmények létesítése és számtalan hasonló, egyéb olyan téren, ahol a jó megoldást nem hozhatja meg hatalmi szó, hanem egyedül a kellő kiképzéssel nyujtott szociális és gazdasági tudás és érzék.

Még leginkább a *gyakorlati közigazgatási vizsga kérdésében* tér el véleményem az előadó úrétól. Általában sem vagyok barátja a vizsgák rendszerének, mert meggyőződésem szerint a vizsga nem alkalmas eszköz arra, hogy a tudásról és a képességekről megnyugtató tájékozódást nyujtson. Annál bajosabb volna a közigazgatási ismeretek mértékéről szerezni vizsga útján tudomást, amikor a közigazgatás olyan széles, sokoldalú, változatos területet ölel föl, hogy már maga az is külön, nagy és csak kevesek számára hozzáférhető tudomány, hogy a jogszabályokat hol lehet megtalálni. Azt hiszem, ez a főoka annak, hogy a törvény parancsoló rendelkezésével szemben több mint négy évtized alatt sem tudták a gyakorlati közigazgatási vizsga anyagát és rendszerét kidolgozni. Ezekkel a nehézségekkel szemben ezúttal sem vetnék különösebb súlyt a kérdés szorgalmazására.

Másfél évtizedes küzdelem után most, amikor az értekezlet kitűzte napirendjére a közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzésének gondolatát és rámutat a megoldás módozataira is, örömmel látom a közfelfogást megérettnek annak a belátására, hogy a közigazgatás feladatköre nem szorítkozhatik többé egyedül a közrend fönntartására és a közszolgáltatások biztosítására, hanem ki kell terjednie, sőt talán még nagyobb mértékben — mert ez egyúttal a legjobb megelőző rendészet is — a közönség anyagi, erkölcsi és szellemi boldogulásának előmozdítására és hogy erre az új, korszerű feladatkörre a tisztviselőket megfelelő kiképzéssel kell alkalmassá tenni. Meg vagyok győződve arról, hogy értekezletünk nemcsak az eszme teljes kiérésének, hanem gyakorlati megvalósításának is hatalmas lökést adott.

N é m e t h y K á r o l y, v. b. t. t., ny. államtitkár.

A közigazgatási élet minden munkása csak hálás lehet azért, hogy «*a közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzésének*» kérdése e nagyjelentőségű országos értekezleten egy kiváló szakférfiú előadása nyomán megfelelő

megvitatás alá kerül. E nélkül a társadalompolitikai értekezlet programmja valóban hiányos lenne.

Egyénileg különös köszönetre kötelezettnek érzem magamat éppen én, a magyar közigazgatásnak egyik veteránja, aki hosszú közéleti pályámon, vezető állásokban is, kötelességszerűleg annyit foglalkoztam a közigazgatás színvonala emelésének, a közigazgatási alkalmazottak kiképzésének problémáival is.

Egész őszintén konstatálnom kell, hogy, ha az utolsó emberöltő alatt több részleges, palliativ rendelkezés történt is, ha például a községi jegyzők szakszerű kiképzése terén a községi közigazgatási tanfolyamok szervezésével igen jelentős lépést tettünk ; ha egyik-másik szakágazatban különleges szaktanfolyamok, szakvizsgálatok rendszeresítésével némely igényeket kielégítettünk ; ha különösen a magasabb közigazgatási tisztviselőink elméleti és gyakorlati szaktudását a mindjobban fellendülő szaksajtó, szakirodalom és ennek segítségével derék tisztviselőkarunk önkéntes, önképzési ösztöne mindinkább kimélyítette és mind szélesebb körökre kiterjesztette, tehát : ha a fokozatos javulás kétségtelen is, mégis mindnyájunknak élénken éreznünk kell, hogy közigazgatási tisztviselőink kiképzése, különösen éppen *szociálpolitikai kiképzése, nem megfelelő, nem is lehet megfelelő mindaddig, míg annak nyujtásáról szervezetileg nem gondoskodunk.*

Nem a közigazgatási tisztviselőknek, hanem a rendszernek a hibája, hogy képesítésük — általában véve — különösen pedig az *igazságügyi alkalmazottakkal szembe állítva*, olyan szegényes. Köztudomás szerint : amíg bírói tisztre csak az minősült, aki jogi doktorátussal, négyévi bírósági praxissal, a jogtudományok minden ágát felölelő egységes bírói-ügyvédi vizsga diplomájával rendelkezik, addig a közigazgatási szolgálatban szolgabíró, főszolgabíró, alispán, miniszteri tanácsos, államtitkár bárki lehet, akinek alaki képzettsége csupán az államtudományi államvizsgában kulminál.

Az, hogy ez így van és hogy már az 1883 : I. tc.-ben elrendelt *közigazgatási gyakorlati vizsga* még mindmáig nincs életbeléptetve, bizony nem a közigazgatási tisztviselők egyéni mulasztása.

De nem folytatom tovább az általánosságokat. Rátérek a szőnyegen levő kérdésre, a közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzésének rövid taglalására. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy tisztelt barátommal, az illusztris előadó úrral, nagyban-egészben egyetértek. És amidőn megállapításait, premisszáit a magam részéről is elfogadom, az előzményekből levont logikai következtetéseihez, konkrét javaslataihoz is készségesen csatlakozom. Így felszólalásom tulajdonképpeni célja csakis tételeinek mintegy megerősítése, legfeljebb kiegészítése.

Magam is át vagyok hatva attól a komoly meggyőződéstől, hogy ma már *a közigazgatás működésének jórésze* igenis *a szociális közigazgatás terén mozog.* A magam hosszú közigazgatási praxisában is évről-évre mindjobban láttam, tapasztaltam : mint telik meg a közigazgatás — természetszerűleg — szociális tartalommal, mint alakult át a régi bürokratikus, aktaszerű, alakiságokban kimerülő közigazgatás a lüktető, a fejlődő élethez alkalmazkodó,

sőt ezt irányító szociális ténykedéssé. Ezt a természetes evolúciót magam is nem megakasztani, de annak egészséges gyümölcseit érlelni törekedtem.

És ha ez így van, ha a magyar közigazgatás is szemünk láttára — különösen éppen a legutóbbi években — kibővült, átalakult a szociális feladatok tárgyalásának hivatásszerű fórumává : akkor bővebben bizonyítgatni sem kell, hogy a közigazgatási tisztviselőknek *szociálpolitikai ismeretekre és érzékre* olyan égető szükségük van, mint a mindennapi kenyérre. Ezek hiányában ma már senki nem lehet jó közigazgatási tisztviselő, még kevésbbé lehet akár a központban, akár a perifériákon jó vezető tisztviselő. Ebből önként következik, hogy a közigazgatási tisztviselőket nemcsak — az egyének hajlamától, ambiciójától függő — önképzés útján, de *rendszeresen* hozzá kell juttatnunk az elengedhetetlenül szükséges elméleti és gyakorlati társadalompolitikai ismeretekhez.

További halogatás nélkül gondoskodnunk kell tehát arról, hogy *egyetemeink a társadalmi közigazgatást és társadalmi politikát* — ideértve a *közegészségtant* és a *szociálhigienét* is — *az eddiginél sokkal intenzivebb módon, kötelező speciálkollégiumok és szemináriumi működés beállításával* előadják, megtanítsák, számonkérjék és azok megfelelő elsajátításáról a minősítő vizsgálatokon komoly meggyőződést szerezzenek.

Ezúttal is hangsúlyozni bátorkodom, hogy mi, a közigazgatás gyakorlati munkásai, évek hosszú sora óta *sürgetjük az egyetemi jogi oktatás tanrendjének és vizsgálati rendszerének a közigazgatás igényei szempontjából való lényeges revideálását és kiegészítését*. Nagy súlyt helyezek a *továbbképző tanfolyamok* rendszeresítésére.

Itt tulajdonkép nem új kezdeményezésről, hanem csak továbbfolytatásról van szó. Hiszen már majdnem két évtizeddel ezelőtt kezdeményeztük, megszerveztük együttesen az akkori igazságügyi és a belügyi kormány az igazságügyi és a közigazgatási tisztviselők továbbképző tanfolyamait. A háború és forradalmak ezt az üdvös kezdést is elnyomták. Csak fel kell venni az elejtett fonalat, feltámasztani, továbbfolytatni a gondolatot.

Végül csak azt emelem ki, hogy a *közigazgatási gyakorlati vizsga* életbeléptetése, egy több mint négy évtizedes törvényi rendelkezésnek a végrehajtása, becsületbeli kötelesség.

Nincs helye és ideje annak most, hogy az eddigi halogatás és mulasztás indokait, az eddig felmerült akadályokat feltárjam és szellőztessem. Egyszerűen konstatálom, hogy én, ki az előzményeket eléggé ismerem, komoly akadályt nem látok, ellenben a gyakorlati vizsga életbeléptetésétől minden tekintetben csak üdvös eredményeket várok. Készségesen csatlakozom az előadói javaslathoz a tekintetben, hogy a vizsga *Budapesten, országos bizottság előtt* tartassék és hogy a *vizsgatárgyak közé a társadalmi közigazgatás és a társadalmi politika is külön tárgyként felvétessék*.

De itt is, mint minden alkalommal tettem, nyomatékosan hangsúlyoznom kell, hogy a közigazgatási gyakrolati vizsga csak úgy felelhet meg rendeltetésének, ha nem széttagolt és különleges, nem az egyes szakmákban szokásos ú. n. tiszti vizsgák színvonalán mozog, hanem — az egy pénzügyi szakmát kivéve —

minden más közigazgatási ágazatra egyaránt minősítő, épp olyan *egységes gyakorlati vizsgálat* lesz, mint az egységes bírói-ügyvédi vizsga.

Az én ideálom mindig az volt, hogy mivel a közigazgatási és az igazságügyi szolgálat egyenértékű : a két egyaránt fontos államhatalmi ágazatban szolgálók minősítése fajsúlyában azonos legyen. Vagyis az egyetemen egyforma elméleti minősítést (mai tanrend szerint jogi doktorátust, jövőben nézetem szerint inkább — a minden szükséges tantárgyat felölelő — egységes államvizsgálati minősítést) nyerjen úgy a jogi, mint a közigazgatási pályára készülő ifjú. Az egyetemi vizsgák után kezdődik mindeniknek a maga 3—4 éves gyakorlata, melynek leteltével tehető le az egységes ügyvéd-bírói vagy az egységes gyakorlati közigazgatási vizsga. Ennek a régi ideálomnak megvalósulását én még öreg fejjel is szeretném megérni.

Ugron Gábor, ny. m. kir. belügyminiszter.

A közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzésének alapja a társadalomerkölcsi és társadalompolitikai *nevelés*. Vagyis szoros összefüggés van a *Kornis Gyula* egyetemi tanár úr által előadott javaslat és jelen tárgyalás alatt levő javaslat között.

Magamévá téve az előadó úr javaslatát, azt a következőkkel egészítem ki:

I. Nem elegendő sem a különböző szakvizsgán a szociálpolitikai tárgyak bővebb ismerete, sem a továbbképzés — tanfolyamokon és más úton — a közigazgatásban már működők számára, ha nem telíttetik meg az egész társadalom, tehát a közigazgatási pályára menő egyén is, már egész fiatal korában, még az iskolai nevelés előtt, majd az egész iskolai oktatás alatt szociális nevelés útján társadalompolitikai érzéssel. Szociális nevelés a családban, szociális oktatás az iskolákban, mindig figyelemmel a tanuló fejlettségi fokára, ez az alapfeltétele annak, hogy a javasolt szociális kiképzése a közigazgatási tisztviselőknek hatályos legyen. Emberszeretet, jó szív, jóság, türelmesség és megértés nélkül nincs szociálpolitika és ha ezeket az erényeket a nevelés ki nem fejleszti, hiábavaló az elmélet és gyakorlati szociálpolitikai tudás.

II. Különös gond fordítandó a közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzésénél főkép azoknak a tisztviselőknek a nevelésére, akik a néppel közvetlenül érintkeznek. (Szolgabírák, községi és körjegyzők, alsóbbfokú közigazgatási és rendőrhatósági tisztviselők.) Tehát nemcsak az egyetemi és a magasabb állásokra képesítő gyakorlati szakvizsgánál kell a szociálpolitikára nagy súlyt helyezni, hanem elsősorban a jegyzőket képesítő vizsgánál és a középiskolában is, mert igen sok alsóbbfokú, a néppel közvetlenül érintkező tisztviselői állás van, amelyhez a középiskolai végzettség már elegendő.

Blaha Sándor, h. államtitkár.

A közigazgatási hatáskörbe utalt feladatok túlnyomó része szociális természetű. Különösen a háború kezdete óta látjuk ezt élesebben, mert a háború alatt addig soha el sem képzelt mértékben bővült a közigazgatásnak az a feladatköre, amelyet a társadalmi politika fogalma alá esőnek minősíthetünk. A háború befejezése után a rendkívüli feladatok túlnyomó része megszűnt

ugyan, de a háború nyomán keletkezett különleges életviszonyok újabb feladatokat teremtettek. Kétségtelen tehát, hogy azoknak, akik a közigazgatásban rendelkező szerepet játszanak, tisztában kell lenni azokkal az elvekkel, amelyek szerint a szociális természetű ügyeket kezelni kell. Senkisem vonhatja kétségbe, hogy a közigazgatási tisztviselőknek széleskörű és mélyreható társadalompolitikai ismeretekre van szükségük, ha a velük szemben támasztott jogos közkívánságnak megakarnak felelni. Ha az eddigi állapotokat nézzük, megállapíthatjuk, hogy ebben a tekintetben sok a kívánni való. Ez nem a tisztviselők hibája, mert hiszen a jelenlegi tanulmányi rendszer mellett a közigazgatási pályára készülőknek alig van módjuk arra, hogy a későbbi állásuk betöltéséhez szükséges társadalompolitikai ismereteket elsajátítsák. A magyar közigazgatás ügymenetében a társadalompolitikai feladatok megoldása körül csak azért nem voltak eddig összhangbontó zökkenések érezhetők, mert a mi tisztviselői karunk magas intelligenciájú elemekből kerül ki. Finom érzékük többé-kevésbbé reávezeti őket a helyes útra. Ámde ez — a közigazgatással szemben egyre fokozódó igényekre való tekintettel — ma már nem lehet megnyugtató.

A kérdés érdemét illetőleg az a meggyőződésem, hogy az előadó úr nagy szabatossággal és teljesen kimerítően jelölte meg azokat az irányelveket, amelyeket a közigazgatási tisztviselők céltudatos társadalompolitikai kiképzése érdekében követni kell. Ennélfogva nagy örömmel üdvözlöm javaslatát és ahhoz teljes mértékben hozzájárulok a következő kiegészítésekkel.

1. A szociálpolitikai kiképzést már a középiskola megfelelő osztályaiban meg kellene kezdeni a tanulók értelmi fokához simuló mértékben és módon.

2. Helyeslem az előadó úrnak azt a megállapítását, hogy a gyakorlat sikeres működésének általában az elmélet a legfőbb alapja. Ámde az a meggyőződésem, hogy az elméleti oktatást célszerű összekötni a gyakorlati, lehetőleg szemléltető oktatással. Ezért azt tartanám helyénvalónak, ha a társadalompolitikai tanulmányok megkezdésétől fogva az egyetemi tanulmányok idején és a továbbképzésre szervezendő intézményekben is az elméleti oktatással párhuzamosan nyujtsunk alkalmat a közigazgatási pályára készülőknek, illetőleg az ezen a pályán működőknek, hogy a szociális állapotokkal, szociális intézményekkel közvetlen tapasztalat útján is megismerkedjenek. E végből kisebb-nagyobb tanulmányi kirándulásokat és külföldi tanulmányutakat tartanék célszerűnek.

Wittich Andor, a miskolci kereskedelmi és iparkamara főtitkára.

A közgazdasági közigazgatásból az *ipartestületi tisztviselők kiképzésére* kívánok rámutatni. Eddig a multban e részben annyi történt, hogy a kereskedelmi és iparkamarák *tanfolyamokat* tartottak az ipartestületi tisztviselők részére különösen az ipari közigazgatás és a szociális feladatok kérdéseiről. A tanfolyam előadói elsősorban kamarai tisztviselők, másodsorban törvényhatósági közigazgatási tisztviselők voltak. Ezeket a tanfolyamokat célszerűen egészítették ki azok az *értekezletek*, amelyeket a kamarák vezető tisztviselői tartottak az ipartestületek vezetőivel. Így pl. az új ipartörvénynovella életbelépése idején többek között többnapos tanfolyamot és meg-

beszélést tartottam én is kamarai kerületemben, *sőt az I. fokú iparhatóságok vezetői részére is* tartottam ilyen értekezéseket, megbeszéléseket. Ez az eszköz továbbra is rendelkezésre áll ugyan, azonban a kamarai tisztviselők ilyen irányú tevékenységének határt szab az anyagi kérdés. A kamarai tisztviselők közül csak a vezető tisztviselő rendelkezik kedvezményes vasúti bérletjeggyel, holott a kamarai tisztviselők közül több szakelőadónak is részt kell venni ezeken az értekezleteken, amelyek egyszer ugyan a kamarai székhelyeken, de sokkal gyakrabban azoktól távol tartatnak. Magasabb szempont tehát, hogy a kamarák áldozatkészségét az állam legalább annyival egészítse ki, *hogy az ipartestületi tisztviselők és de általán az iparostársadalom társadalompolitikai kiképzésével foglalkozó kamarai tisztviselők részére akár kedvezményes bérletjegy, akár a köztisztviselői vasúti jegy formájában adja meg azokat a személydíjszabási kedvezményeket, amelyek az említett kiképzést intenzívebbé tehetik.*

Huszár Károly, ny. miniszterelnök.

Végtelen nagy örömmel hallottam, amiket az előttem szólott urak, a magyar közigazgatásnak szemefényei, előadtak. Én csak egy-két vonással szeretném kiegészíteni a hallottakat és azt hiszem, nem lesz egészen felesleges dolog, ha erről a kongresszusról, amelyről azok, akiket szeretnék itt látni, távol vannak, utólag megtudják, hogy az elmondandókról is történt említés. Azt kívánom megjegyezni, hogy a közigazgatási tisztviselő hiába tanul meg elméletileg mindent, ha nincs *érzéke* arra, hogy a *néprétegek pszihológiáját* megismerje. Ismernie kell azoknak az egymástól eltérő nemzetségeknek lelkületét, amelyeket gondoznia kell. Ha ezt nem ismeri, nem tanulja meg, képtelen feladatának betöltésére. Az egyetemeken megtanítják az embereket sok mindenre, a mérnököt az összes anyagok összetételére, tudnak a kőzetekről, a fáról, a vasról, de annak az embernek lelki összetételéről, akivel összeköttetésbe kerül a mérnök mint gyárvezető és akivel bérharc idején vagy máskor az érdekellentétek ideiglenesen szembeállítják, ezeknek a munkásoknak lelkéről, lelki habitusáról nagyon keveset tanítanak a magyar iskolában. Áll ez agrár népességünk tekintetében is. A magyar konzervatív oldalon lévő tudomány elfelejtette megoldani azokat a társadalompolitikai kérdéseket, amelyek sorsdöntők a jövőre nézve. Hol van olyan magyar egyetemi tanár munkája, amely kidolgozta volna a magyar agrárkérdést, a magyar cselédségnek, a kubikosoknak kérdését, amely alkalmas volna arra, hogy abból a közigazgatási tisztviselőknek lelkületet merítsenek? *Vadnay Andor* «A Tisza-mellékről» írott könyvének hol van a párja? Szükséges minden időben a teljes, tökéletes elméleti tájékozottság, de azonkívül nagyon fontos, hogy a lelkület is meglegyen. Ítélkezik a bíró, mert megtanulta a paragrafusokat, de nem mindegyik tudja, hogy az az ember, aki előtte áll, milyen lakásban lakik, talán harminc-negyvenedmagával összezsúfolva egy külvárosi barakkban. Ez az ember ítélkezik anélkül, hogy látta volna, milyen körülmények között éli le életét a másik.

Szeretném az egyetemi tanár urak figyelmét felhívni arra, hogy méltóztassanak munkálataikkal, publikációjukkal valamivel közelebb menni az aktuális magyar problémákhoz. Minden téren megszámlálhatatlan mennyisége

van a meg nem oldott kérdéseknek. Ne méltóztassék azt a szabadgondolkozókra, galileistákra vagy elfogult pártpolitikai alapon álló egyénekre hagyni. A magyar tudósok feladata az, hogy itt megközelítsék a szükségleteket. Baj továbbá, hogy a magyar tisztviselők *sanyarúan* vannak fizetve, aminek következtében nem állanak rendelkezésükre az anyagi eszközök, hogy lépést tudjanak tartani ezen a téren a haladással. A magyarságra hasznosabb befolyással lenne mindenféle állambiztonsági szervezeteknél, ha helyettük az állam időközönként a tisztviselőknek *konkréte megírt munkákban* rendelkezésére bocsátaná azokat az elveket és ismereteket, amelyek nélkül odakint a tisztviselő helyes munkát folytatni nem tud.

De nemcsak a közigazgatási tisztviselők, hanem a *községek élén álló bírók* továbbképzésére is kellene valamit tenni. Kísérletet kellene tenni talán azzal, hogy *a községi bírók és elöljárósági tagok évenkint három-öt napra* a járások székhelyein összegyüjtessenek és számukra a legmegfelelőbb szakemberek előadásokat tartsanak. Nem fog elveszni az állam és a nemzet szempontjából az a költség, amit erre fordítanak és különösen nem fog elveszni a szociális béke és haladás szempontjából. A magyar községi bírónál értelmesebb, tanulékonyabb, józanabb és nyugodtabb felfogású ember alig van a világ bármelyik népében. Csak el van hanyagolva, elmulasztottuk úgy kimüvelni, mint ahogy a Nyugatnak nagy parasztrétegeiből már kivirágzottak ezek az egyéniségek. Az egészséges, ősmagyar nemzeti életnek kivirágzott példányai ők, érdemes volna továbbképzésükre is gondolni.

N a v r a t i l Á k o s, egyetemi ny. rendes tanár, elnök.

Mindenekelőtt nagyon köszönöm a felszólalásokat, azonban kérem, méltóztassék megengedni, hogy éppen *Huszár Károly* önagyméltósága felszólalásához — valószínüleg másoknak is, mindenesetre azonban kedves tanártársaimnak a megbízásából — rövid megjegyzést tegyek. Őexcellenciája lelkemből beszélt, de méltóztassék tudomásul venni, hogy a legközelebbi lépése a magyar professzornak nemcsak útban van, hanem részben már meg is történt. Istennek hála, mégis fejlődtünk azóta, amióta őexcellenciája az egyetemet odahagyta. Hála Istennek, *Földes Béla* őexcellenciája személyében találtunk olyan tanárra, aki ezeket az elveket gyümölcsözteti. De én a műegyetemre is célzok. Nem hagyhatom szó nélkül kedves kollégámat, *Heller Farkast*, akinek éppen az a legnagyobb fáradozása, hogy a mérnökökbe belevigye a szociális érzést. Nála értékesebb munkása a társadalmi politikának kevés van. Azután itt van a közgazdasági egyetemen *Czettler Jenő* őméltósága, akinek nemcsak könyve jelentős, hanem személye is. Azután mi is igyekszünk valamit végezni, a mi szemináriumi munkásságunk is valami, ha nem is zajos. A galileistákkal és más szabad alakulásokkal szemben kétségtelenül hátrányban vagyunk, mert az egyetemen bizonyos határokat meg kell tartani. De, ha nem is megyünk ki az utcára, ha nem is szállunk le a néphez, a termeinkbe bejövőket igen erős társadalompolitikai érzéssel telített légkörben tartjuk. Négy-öt órán át hall a hallgató ilyennel átitatott diskurzust. Arra nézve pedig, hogy a praktikus irányú olvasnivalók terén elmaradtunk, nagy bibliográfiára hivatkozhatom. Bár csak többen olvasnák ezeket. Ezeket voltam bátor hozzá-

tenni *Huszár* Őnagyméltósága felszólalásához. Azt hiszem, egyetértésben vagyunk, s ezzel talán be is zárhatjuk a szakértekezletnek e kérdésre vonatkozó tárgyalásait.

Elnök: Apponyi Albert gróf.

Tárgy: *A középosztály válsága.*

Földes Béla, ny. miniszter, v. b. t. t.

Jelentem, hogy *gróf Apponyi Albert* elutazása folytán akadályozva van abban, hogy értekezletünk munkájában résztvegyen. Azt hiszem, amikor helyette elfoglalom az elnöki széket, s amikor távolmaradását sajnálattal tudomásul vesszük, tisztelettel kell üdvözölnünk őt, mint, aki a szociális törvénykezés érdekében a magyar törvényhozásban úttörő munkát végzett.

Előadók.

Hegedüs Lóránt, v. pénzügyminiszter.

Javaslat. 1. A középosztály a modern kultúrállam lelke; a pénzérték ingadozása és süllyedése ezt teszi tönkre; ezért ennek az osztálynak érdeke: valutastabilizáció, lassú valutaemeléssel.

2. Magyarország szempontjából nem a népszövetségi ellenőrzés a fontos, hanem az, hogy teljesen meneküljünk a jóvátétel minden formájától.

3. Követelni kell a magángazdaság teljes biztosságát, tehát nemzetközileg elhárítani azokat az akadályokat, melyek az ipar, kereskedelem és mezőgazdaság hitelszerzését megakadályozzák, legyenek azok közgazdasági vagy pártpolitikai természetűek.

4. A középosztály érdeke a levált országrészek valutájához való erkölcsi és anyagi közeledés, legelőször a szellemi összeköttetés akadályainak, azután a közlekedési nehézségeknek (passvisum) eltörlése, s lehető fix relatio a szomszéd államok valutáival.

5. A középosztályon nyugvó terhek csökkentése: a fölösleges reprezentális és diplomáciai szervek megszüntetése, a forgalmi adónak mindig a szomszéd államok adórendszeréhez való alkalmazása a középosztály megélhetése, kereseti és fogyasztási lehetőségének emelése miatt.

6. Az államköltségvetés megtakarításából legelőször a középosztály leghazafiasabb részének, a hadikölcsöntulajdonosoknak, fokozatos kielégítése.

Indokolás. A középosztály válságos helyzetéről szóló előadásomnak kinyomtatott szövege a kezemben van, de meg kell jegyeznem, hogy ez voltaképen nem is a mai előadásom szövege. Ezt az előadást erről a helyről tizenhat évvel ezelőtt, 1910 május 8-án, mondtam el a *Szabad Liceum* közgyűlésén. A közgyűlés résztvevői közül sokan nincsenek már itt, *Wekerle Sándor*, *Beöthy Zsolt* és mások. Ezek akkor csak vállat vonva haligatták beszédemet és azt hitték, hogy időelőtti vészkiáltás az, amit a *drágaság* megindulásával kapcsolatban akkor elmondottam. Most megdöbbenve tartom a füzetet a kezemben, mert minden próféciám beválf. Akkor még nem volt világháború és nem történt meg

Magyarország megcsonkítása. Akkoriban, a pénz értékének mérése közben, vettem észre azt a csodálatos jelenséget, hogy nem azoknak a tárgyaknak az ára emelkedik, amelyek messziről jönnek, mint mondjuk a kávé és tea, hanem azoké, amelyeket itt állítanak elő, amilyen a kenyér vagy mondjuk a lakás. A drágaság jön! Azt mondtam, a drágaság olyan tünet, mely egészséges társadalomban még csak fentartható, de végzetes az olyan társadalomra, amely a *fixjövedelemre* rendezkedik be, mert a betóduló áramlat felszorítja a lakosságot lakása mennyezetéhez. Akkoriban jelent meg *Carnegie* könyve, amelyben egyebek között azt mondja: Amerika célja az, hogy a munkásságot felszabadítsa a fix fizetések járma alól. Erre gondolva, én így végeztem beszédemet: *Magyarország szülői és nevelői a társadalmat ne nyugdíjképességre, hanem életképességre neveljék.*

Azóta eltelt a világháború és a magyar középosztály összeroppant. Sokan beszélnek arról, hol van Magyarország gerince. Egyesek szerint a tisztviselők alkotják, mások szerint a választók. Soha olyan ország nem volt, amelynek annyi gerince lett volna, dacára annak, hogy soha sehol annyi gerinctelen ember nem szaladgál, mint itt. *Minden ország lelke akkora, amekkora a kaputos középosztálya.* Ez az egyetlen osztály, amely nem *osztálypolitikát* csinál. A középosztály az egyetlen, amely folyton tönkremegy és megújhodik, mert rajtunk keresztül, a mi tönkremenésünkön át jönnek fel az új erők a nemzetből. Ezt a középosztályt vertük mi tönkre állami erővel és félretoltunk mindenkit, aki megakarta akadályozni úgy, amint én tizenhat évvel ezelőtt itt jajkiáltásomat hallattam. Félek, most sem fognak rám hallgatni, mégis elmondom igazságaimat.

A középosztály megmentéséről különféle pontokat állítottam össze. Ezek nagyobb részét a társadalomnak magának kell teljesíteni. Ha a társadalom fejébe nem tudjuk beverni, hogy nem a *nyugdíjképesség*, a *fixfizetés*, hanem a *vállalkozás* az, amiből meg kell élnie, Magyarországon semmiféle kormány vagy semmiféle választójog nem segít. *Carnegie* 1905-ben, *Henry Ford* mostanában adta ki munkáját arról, hogyan lettek milliomosok, dollárban persze, ami nálunk ma sokszoros milliárdot jelent. Mivel arról írtak, hogyan lettek milliárdosok, rögtön csatlakoztam a mozgalomhoz. Ez ugyan nem derült ki, de az azért kitűnik *Ford* könyvéből, hogy a fixfizetéseket összetörte. *Ford* kevés ideig erősen dolgoztatja embereit, csak azért, hogy mindenki automobilt vehessen az ő gyárában, de amellett meg is élhessen.

Nagyon szeretném, ha ennek az ankétnek, amely elsősorban kedves tanáromnak, *Földes Bélának*, érdeme, legalább az az eredménye volna, hogy a kormány hallgassa meg az itt elhangzottakat. Ketten vagyunk itt a teremben Magyarország volt pénzügyminiszterei közül: *Teleszky János és én.* Mind a ketten egy nagy tragédiát szenvedtünk végig. *Mind a ketten a magyar koronát akartuk stabilizálni.* Kiálltuk a népszerűtlenségnek, az idegmeggyötrésnek és csalódásnak minden skáláját. Nem volt nálunk népszerűtlenebb ember, mert azt kiáltottuk, hogy a magyar koronát fel kell emelni úgy, hogy a középosztály megélhessen és az államot kötelezni kell arra, hogy tartsa meg a becsületszavát. Ezért nekünk el kellett buknunk. Én öt centime-on akartam

stabilizálni a koronát és el tudtam volna érni ezt a stabilizációt, ha el nem gáncsoltak volna. Ma is stabilizálva van a korona, de 0·0072-őn. E két szám között nagy szakadék van, ebbe esett bele a magyar középosztály.

Európának két kiemelkedően forgalmas pontja van: az egyik a londoni Charing Cross, a másik a Ferenc József-híd Turul-madara Budapesten, amelyik hemzseg az öngyilkosoktól. Az öngyilkosok elleni védekezésül nemrégiben elzárták a Turul-madár tetejét. De ki követ el öngyilkosságot? A magyar középosztály. És pedig azért, mert az állam nem teljesíti azt, amit megígért a középosztállyal szemben. Ha az állam összetöri a középosztály gerincét, nem lesz középosztálya. Megint arról a fixa ideámról beszélek, hogy csak a középosztállyal lehet Európában megtartatni ezt az országot, mert nagyon sokan vannak, akik ki akarnák kergetni Európából. Ebben, az előbb említett nagy küzdelemben, nagy ellenségem volt az a magyar közvélemény, amelynek nagy többsége nem volt szíves hadikölcsönt jegyezni. Ezek azt tartották, hogy a hadikölcsönt annak kell elvesztenie, aki jegyezte. A pénzügytan szerint a legigazságosabbak *a jövedelmi adók*, de a jövedelmi adót csak olyan társadalmi osztályra lehet kivetni, amely érzi, hogy az államhoz tartozik, az államhoz közel van. Az államtól messzi mozgó *munkástömeget csak fogyasztási adóval* lehet elérni. *A cél az volna, hogy ezt a világháború teremtette fogyasztási adót elhagyjuk és megint áttérjünk a jövedelmi adóra.* A jövedelmi adó azonban csak akkor lehetséges, ha az emberek *bevallják* jövedelmüket, de csak akkor vallanak, ha az államban bíznak és akkor bíznak az államban, ha az állam nem szegi meg becsületszavát. Az *adóetikát* az államnál kell kezdeni és nem nálunk, akiket megbüntetnek, ha nem jól vallunk. Legelőször a *hadikölcsönök valorizálására* kell gondolni. E nélkül nem lehet megmenteni a középosztályt. A magyar állam hadikölcsöneihez igazán az államfentartó osztály adta oda mindenét, gyermekei jövőjét, ezért adta el mindenét. Ez az államhoz tapadó középosztály volt az államfentartó. Ha az állam kirúgja maga alól az államfentartókat, az államot nem lehet fentartani.

Vannak, akik azt mondják, a hadikölcsön a volt pénzügyminiszter becsületbeli adóssága. Nem áll! A jelenlegi pénzügyminiszter sem fog jó kölcsönt kapni, ha nem fizeti a régi tartozásokat. Minden állami kölcsönt vállalni kell. Hallottam más ellenvetést is. *Teleszky János* tisztelt barátomat hibáztatják, hogy miért jegyeztetett annyi hadikölcsönt. De hiszen ezek nem gondolják meg, hogy akkor hadviselés folyt. De mást is mondok. Miért van az, hogy tavaly óta minden hónapban megjósoltam, mikor bukik meg a francia pénzügyminiszter. Csak egyetlenegyszer tévedtem, akkor is annyiban, hogy három nappal előbb bukott meg. Azért, mert tudtam, hogy Franciaország a háború alatt nem igen mert hosszú lejáratú hadikölcsönöket kibocsátani, hanem rövidlejáratúakat. Minden bankár tudja, mikor jut tehát a francia pénzügyminiszter abba a kínos helyzetbe, hogy fizetnie kell. Ettől *Teleszky János* megmentette az országot, de ugyanakkor hadiműveletet is végzett. Ha a házunkat a tűzérség lelövi, lerombolja, mert úgy könnyebben legyőzheti az ellenséget, ezért kárpótlás jár. De a hadikölcsönjegyzők is ilyenforma hadműveletben vettek részt, hadviselői voltak a magyar

államnak, ezért nekik is kárpótlás jár. Azok a középosztálybeli családok, amelyekhez én is tartozom, tönkrementek. Azt, hogy egyik-másik öt vagy tíz perccel tovább úszik-e még fenn, nem tudjuk. Az az ország, amely egyedül ártatlan a világháború megindításában, kapta a legrettenetesebb fenyítést. Ezen nem tudunk segíteni. Lehet, hogy azoknak, akik itt vagyunk, már lejárt az óránk, azonban a jövő nemzedéken talán még lehet segíteni. Hiszen az állam kötelezte a háborúban az árvákat, stb. arra, hogy hadikölcsönbe fektessék pénzüket. Igen sok levelet kapok vidékről azoktól, akik nincsenek a kormánnyal megelégedve, s mondhatom, nagy a korrespondenciám. Engedjék meg, hogy a sok közül egy levelet felolvassak: «Én eddig fizettem kétezer jó koronát az árvaszékhez négy árva gyermekem részére, stb.» «Soha egy fillér kamatot nem vettem ki, stb.» (A panaszos levél további részei elkeseredett hangon arról szólnak, hogy minden nélkülözés után most is csak arra van kilátás, hogy egy pár cipő fejelésre jut a megtakarított pénzből.)

Ez nem a mi jövőnk, hanem a jövő középosztályáé. Azt kérdezem, ehhez joga van-e az államnak? Magánügyük-e ez a volt pénzügyminisztereknek? Azt kérdezem, nem kötelesség-e minden népszerűtlenséggel harcolni és azt mondani, hogy a középosztályt meg kell menteni, mert különben az egész Magyarország belebukik. Azt mondják, nagyon szép, ha valaki nem miniszter és így beszél, mikor nincs megoldás. Van megoldás. Nem osztom *Teleszky* igen tisztelt barátom javaslatát, hogy erre a célra új adót kell behozni. Azt nem lehet. *Először is a felesleges pazarlást kell megszüntetni.* Az, amit ma diplomáciának neveznek, Isten ellen való vétek.

Van egy más mód is, nemcsak a takarékosság. Valahányszor a szanálásról volt szó, mindig amellett voltam, hogy Magyarország ne menjen a *Népszövetséghez*, hanem saját zsebéből szanálja magát. Mégis csatlakoztunk a Népszövetséghez azért, hogy külföldi pénzzel szanáljanak bennünket és feladtuk pénzügyi függetlenségünket. Minden negyedévben el kell menni Genfbe és a kis- és nagyantant előtt meg kell hódolni. Ilyenkor azután megjelenik egy kommüniké, hogy velünk jobban bántak, mint Ausztriával. Ez nem igaz. Tény az, hogy Ausztria most már annyi külföldi kölcsönhöz jutott, amennyit egyre inkább termelésre tud fordítani, s tényleg egyre több gabonát termel. Maholnap már a Rax tetején is fognak búzát termelni. Magyarország most rövidesen megkezdi majd a *hadisarc* fizetését évente egyre növekvő részletekben. De kérdem, mi módon akarnak tőlünk hadikárpótlást, amikor Ausztria vitt minket a háborúba. Oda kell menni a Népszövetséghez, mentsenek fel ez alól. A nagyantantot mi nem érdekeljük. Kis pont vagyunk a világon. Különben is Kínában dől el most, hogy mi fog történni a jövőben az ottani négyszázmillió ember között. Míg mi a kínai tábornokok nevét sem tanultuk meg, addig a nagyantant figyelmét ez köti le. Viszont a kisantant nagyon vigyáz ránk. Nem engedi, hogy kölcsönhöz jussunk, mert nyugtalan a lelkiismerete, attól fél, hogy Magyarország hadifelszerelésre költi. De hát jelentse ki az állam, hogy a hadikárpótlás elengedéséből származó összeget a hadikölcsönök valorizálására fogja fordítani. Ez eloszlatja a nyugtalanságot, s amellett a dolog annyiból sem megoldhatlan, hogy nem túlnagy összegről van

szó. Hiszen a hadikölcsönök legnagyobb része már visszafolyt *vagyonváltságok* és *kényszerkölcsönök* alakjában. Még nagyobb részük a levált területen van. De micsoda vonzó erőt gyakorol most Magyarország pl. azokra, akik a hadikölcsönök értékének tetemes százalékát megmentették Csehszlovákiában, amikor az rosszabbul járt, aki Magyarországon maradt hadikölcsönével. A tisztviselőknek, katonáknak, fixfizetésűeknek vissza kell fizetni a hadikölcsönt.

Tizenhat évvel ezelőtt lényegében ugyanezt mondtam. Ha még élni fogok tizenhat év mulva, megint ezt fogom mondani. Mert csak két dolog között van választás : az egyik az, hogy az ankétnak semmi értelme sincs vagy pedig az állam beváltja becsületszavát és ezzel bebizonyítja azt, hogy hinni tud Magyarország jövőjében.

N e m é n y i I m r e, ny. államtitkár.

Javaslat. Az állami közalkalmazottak nyugdíjasainak, özvegyeinek és árváinak illetményeit négyrendbeli szentesített élő törvény tételes rendelkezései garantálják : 1912 : LXV, 1921 : XXXII., 1923 : XXXII., 1924 : IV.

A magyar nemzetnek becsületbeli tartozása ez azokkal szemben, akik egy egész életnek szellemi és fizikai tőkéjét hű odaadással tették le a haza oltárára. Ez alól a kötelesség alól tehát az államot sem a kormánynak, sem egy miniszternek erőszakoskodása nem oldhatja fel.

Ha az állam minden egyéb irányban száz- és ezerfelé meg tud felelni kötelezettségeinek, lehetetlen, hogy éppen csakis a nyugdíjasok, özvegyek és árvák rovására akarja az ország gazdasági egyensúlyát bazirozni.

Ha az államköltségvetés jelenlegi nyugdíjtételének x évre való beállítása biztosíttatik, *ami pedig egy fillérnyi újabb megterheltetést sem jelent:* van ajánlkozó angol pénzcsoport, amelyik a nyugdíjasok, özvegyek és árvák törvényes igényeinek kielégítésére a szükséges kölcsönt rendelkezésre bocsátja. A kérdésnek ezt a megoldását kell megvalósítani. Konkrét javaslataim a következők.

1. Sem győző ország, sem háborút vesztett állam nincsen egyetlenegy sem, mely a háborúokozta összes elviselhetetlen terheket a mostani, testileglelkileg különben is agyonsanyargatott generációnak a nyakába varrta volna. A magyarországi nyugdíjasok, özvegyek és árvák ügye is — az idemenekültek miatt fokozottabb mértékben, mint bárhol egyebütt — túlnyomóan tetemes részében ilyen háborús utóköltség lévén, szintén hosszabb időre kontemplált törlesztéses államkölcsön útján oldandó meg. Erre a célra külföldi pénzcsoportok kiválóan előnyös ajánlatai állottak és — tudtommal — állanak még jelenleg is az államnak rendelkezésére oly módon pedig, hogy ez a megoldás egy fillérnyi *új* megterheltetést vagy *új* többkiadást sem okozna az államháztartásnak. Nem kívántatik ugyanis semmi egyéb, csak az, hogy a nyugdíjtétel címén *jelenleg* beállított összegnek az államköltségvetésbe való évenkinti felvétele bizonyos számú évre biztosíttassék.

2. Minthogy az államhatalomnak legfőbb érdeke az, hogy megszűnjék a *négy* törvényt negligáló és ennélfogva destruálóan ható állapot, ennélfogva második javaslatom az, hogy a rendelkezésre álló államháztartási fölöslegek

használtassanak fel a törvényszabta nyugdíjak és nyugellátmányok fedezetére, amire az illető érdekeltek nemcsak becsületes, odaadó munkájukkal szolgáltak reá, hanem a nyugdíjjárulékoknak befizetése által magánjogi természetű jogokat is szereztek, melyeket négyrendbeli törvény garantál.

3. Miután egyenest megdöbbentő példákat lehetne itt felsorolni annak az igazolására, hogy egy *kizárólag* csak pénzügyi nézőpontokból ítélő hatóság abszolute nem bír sem szociális érzékkel, sem hivatással az aktív és nyugdíjas közalkalmazottak ügyeinek vezetésére és intézésére, ennélfogva ezek az ügyek a pénzügyminisztériumból haladéktalanul kivonandók és a miniszterelnökségnek ügykörébe átutaltatván, ottan egy olyan ügyosztály által intéztessenek, amely ügyosztályban mindegyik minisztériumnak az érdekei az illető minisztérium által oda delegált egyik kiváló tagjával legyenek képviselve.

Indokolás. Érdekes és mély értelmet fedez az az allegórikus kép, amikor a pusztuló Trójából menekülő Aeneas a jelennek vígasztalanul puszta síványából népe számára átmenti a multat és a jövendőt: magával vivén, még pedig — a monda szerint — a hátán hordva, öreg atyját, a magával tehetetlen Anchisest — és kézen vezetve, kiskorú fiát, Askaniost. Jelképe ez annak, hogy öntudatos népnél a multon épül fel a jelen: *ez* viszont magából termeli ki az alapot a jövendő nagyság számára.

A világháború után következett pénzügyi kormányzatunk ettől az elgondolástól az utóbbi időben eltávolodott és úgy tetszik, egészen más históriai szellem és más szociálpolitikai felfogás felé orientálódott, mert a multat: az öreg, az úgynevezett régi nyugdíjasokat és özvegyeket kíméletlenül odavetette áldozatául a nyomornak, az inségnek és a nélkülözésnek.

Mielőtt tovább haladnék, kategórikusan lerögzíteni kívánom, hogy, amikor a nyugdíjas problémával kapcsolatban a finánepolitikát bírálat tárgyává teszem, akkor ez természetesen és önmagától érthetően minden személyi és tárgyi vonatkozásnak a teljes kizárásával történik. Ezt — egyébről nem is szólva — a hely, ahol és az alkalom, amikor itten megszólalok, parancsolóan diktálják.

Csak a *rendszer* tarthatatlanságára kívánok rávilágítani. Ez a rendszer, mint elmélet, egy tantételbe beskatulyázva, talán egészen tetszetősen festhet, de a *való*, a gyakorlati élet, melyet nem lehet absztrakt elméletekhez hozzákényszeríteni, nem tűri el az ilyen erőszakot és ennek eredményei mindig sajnálatos visszahatásokban jelentkeznek.

Az *új* nyugdíjasok, vagyis az 1925. évi július hó 1-je után nyugdíjazottak, a békebeli járandóságaiknak mintegy 60%-át élvezik, azaz ugyanannyit, mint az illető fizetési osztályba tartozó aktív közalkalmazottak. Ezt így állapítják meg *négyrendbeli* szentesített törvényeknek tételes rendelkezései az *összes* nyugdíjasokra nézve. E törvényi rendelkezések ellenére az úgynevezett *régi* nyugdíjasoknál, vagyis azoknál, akik 1925. évi július hó 1-je előtt nyugdíjaztattak, a 60%-nak egyharmadát levonják. Ezzel az egyharmaddal kevesebbet kapnak, mint az új nyugdíjasok. Összjövedelmének ennyi százalékával az ország lakosságának vagy a társadalomnak semmiféle más kategóriája nem járul hozzá az ország pénzügyeinek szanálásá-

hoz. Ami pedig a nemzet jövő reményét, a fiatal generációt illeti, a közalkalmazottak gyermekeinek és árváinak havi 170,000 koronákat — a hadiárváknál sok esetben még ennél is sokkalta kevesebbet — engedélyeznek havonkinti nevelési pótlékképpen a végből, hogy ebből az összegből, amelynek a négyszerese elég egy pár cipőre, a tízszerese alig fedez egy esztendei tandíjat és a 15-szöröséért lehet talán egy közepes minőségű ruhának a költségeit fedezni: neveltessék egy életerős, tettrekész és kultúrfölényes nemzedék a jövő, a mindannyiunk által rajongással álmodott új Nagy-Magyarország számára.

Egészen nyilvánvaló, hogy ezt az antiszociálisan visszás helyzetet kizárólag az államháztartásunkban alkalmazott az a tisztán csak fiskális finánc nézőpont teremtette meg, mely a pénzügyi kormányzat részéről a közalkalmazottak, de elsősorban az úgynevezett *régi* nyugdíjas közalkalmazottak ügyeinek intézésében érvényesül.

Minden kétségen egészen felülálló dolog, hogy a *nyugdíjas-kérdést*, mint társadalmi bajt, mint a magyar nemzeti szellemre nézve szerfelett aggályos jelenséget, az 1925. évi 7000. számú rendeletével a pénzügyi kormányzat teremtette meg. Nem lett volna szabad *semmi árért* megbontani a közalkalmazottaknak azt a sziklaszilárdan kitartó fallanxát, mely évszázadoknak nagy és tisztes, becses és nemes hagyományaiban mindenkor tántoríthatatlanul hű támasza volt a magyar államezmének. Ennek az országépítő, nemzeterősítő, államfentartó társadalmi rétegnek, mely két keze munkájával és teremtő elméjének értékes alkotásaival felépítette a boldog Nagy-Magyarországot, úgy aktív, mint nyugdíjas számottevően tetemes része hozzátartozóival együtt: hol nyíltan, hol titokban — fájdalom — a nemzetközi elégedetlenek táborát gyarapítja már. Ez egy lesujtóan szomorú, elégé nem fájlalható, de — köztudomású tény. Ezeket a jobb sorsra érdemes embereket, akiknek eltévelyedése minden körülmények között a legelítélőbb bírálatot hívja ki, tisztán és kizárólag a velük szemben alkalmazott szerencsétlen fiskális finánepolitika hajszolta ebbe a boldogtalan elhatározásukba.

Nem igaz az a céltudatosan kiagyalt ráfogás, hogy ez a nemzeti erőt jelentő, történelmi hivatású, értékes középosztály *kiélte* volna magát. A tétel valójában úgy áll, hogy a magyar társadalomnak ez a kategóriája egyszerűen nem bírta ki azt az embertelen operációt, melyet egy elhibázott pénzügyi politika — rozsdás műszerekkel végzett rajta. Magyarországon semmiféle kategóriájú közalkalmazott *soha* nemzetközi szocialista nem volt; soha azzá nem is lett volna, ha az egyoldalúan fiskális finánepolitika — ha ez politikának ugyan egyáltalában nevezhető — *oda* nem terelte volna őket. Ezelőtt még az utolsó hivatalszolga is büszkén verte a mellét, hogy ő tántoríthatatlanul hazafias és nemzethű állami alkalmazott; de az éhes gyomor — tudvalevően — katasztrófálisan rossz tanácsadó.

Sem szociálpolitikai, sem pedig pénzügyi koncepciónak nem nevezhető az, hogy, amikor — az államhatalom minden arra hivatott tényezőjének egybehangzó ítélete szerint — annyira helyre van állítva az országnak pénzügyi egyensúlya, hogy másfél billió fordítható befektetésekre, százmilliárdok

használhatók fel bukott malmok szanálására, sőt milliárdokat lehet juttatni színművészek külföldi utazására is és amellett az állampénztár még mindig sokszor százmilliárdos fölösleget mutat, akkor — a B)-csoportbeli aktív alkalmazottaknak helyenkint abszolút áthághatatlan előléphetési akadályairól nem is beszélve — négy rendbeli szentesített élő törvényeknek : az 1912. évi LXV. ; az 1921 : XXXII., az 1923 : XXXII. és az 1924 : IV. törvénycikkeknek tételes rendelkezéseit figyelmen kívül hagyva, amire — forradalmi időket kivéve — nincsen példa a világon az adminisztráció történetében, megteremtik a köbreemelten sérelmes és logikailag teljesen megindokolhatatlan régi és új nyugdíjas kategóriát és e két kategóriának mindegyikén belül még : a szanálási levonásos és a szanálási levonásnélküli 2—2 alkategóriát, tehát hatféle nyugdíjast, hatféle özvegyet és hatféle árvát, vagyis : összesen 18-féle nyugdíjas kategóriát a végből, hogy azután az ezeknek a szája elől elvont falatokkal építsék ki, illetőleg fokozzák az állami financiák erősségét. Külföldi *analógiák* nincsennek ; külföldi példákra hivatkozni pedig itt semmiképpen nem lehet, mert a külföld a *maga* törvényeit tartja meg, nekünk pedig a *mi magunk* törvényeit kell megtartanunk, mert szentesített törvények tételes rendelkezéseinek a felsőbbség által való negligálása — lefelé destrukciót szül.

Minden államkormányzati rezónnak ellene mond az az eljárás, ha *egy* kisebb bajt úgy orvosolnak, hogy *több* nagyobb, az eredetinél sokkalta súlyosabb bajok keletkeznek belőle, mert *ez* az orvosság sokkalta rosszabb magánál a betegségnél.

Egy államnak pénzügyi kormányzatában nemcsak rideg finánc-nézőpontoknak, de magasabb etikai mozzanatoknak is szóhoz kell jutniok : a törvénytisztelet gondolatát pedig nem szabad a kormányhatalomnak *semmiféle ellenérték fejében* elhomályosítani, mert jogtiszteletet mástól csak az követelhet, aki a jogot maga is tiszteli.

Felvetődik már most az a kérdés, hogy a nyugdíjasokon, özvegyeken és árvákon az erősebb jogán elkövetett ez az égbekiáltó sérelem, a törvényeknek negligálása által megsértett jogrend, ez az antiszociális rendelkezésekkel felidézett — amint *Oswald Spengler* mondaná — *Niedergang des Mittelstandes*, hogyan lenne orvosolható vagy, hogy ezen értékes társadalmi kategória végleges pusztulásának veszedelmes folyamata milyen módon akasztható meg? Ennek egészen röviden csak egy panaceájára mutathatok reá : *tartsák be és hajtsák végre az érvényben lévő törvények tételes rendelkezéseit.* Ez az államnak semmivel sem kisebb érdeke, mint a sujtott nyugdíjas közalkalmazottaknak.

Heller Farkas, műegyetemi ny. r. tanár.

Javaslat. A középosztály nem egységes. Részben olyan elemekből áll, melyek a szabad kereseti pályákon működnek, részben pedig fix fizetésre utalt tisztviselőkből, e két elem között a magánalkalmazottak széles rétege helyezkedik el. A középosztály eme rétegeinek érdekei és életmódjuk javításának eszközei csak kis részben azonosak. Az *érdekközösség elsősorban az értelmi munka megbecsülésében áll*, melyhez a jelenlegi viszonyok között a városi elemeknél különösen *a lakáskérdés* megoldásában való érdekközösség járul. Egyébként a

szabad kereseti pályákon működők érdekei elsősorban a termelési politikával kapcsolódnak egybe, míg a szorosabb értelemben vett hivatalnoki elem érdekei az államháztartás javításához és széleskörű fogyasztási politika kiépítéséhez fűződnek. A magánhivatalnokok középhelyet foglalnak el, mert egyrészről az üzleti tevékenység föllendüléséhez, másrészről a fogyasztási politika szélesítéséhez fűződik érdekük.

I. Az üzleti élet terén működő középosztály, beleértve a középbirtokososztályt is, mai válságos helyzete elsősorban a mai gazdasági válsággal függ össze. Ezért a válság elmúlásával helyzete önmagától javulni fog. Ami a válság enyhítésére tehető, a pusztulástól menti meg elemeit. A mai válság enyhítése, de a középosztály jövője érdekében is különösen a hitelnek a középosztály számára való hozzáférhetőbbé tétele kívánatos, mert saját tőkéje szerényebb lévén, a versenyt számára csak a hitel által nyujtott segítség könnyítheti meg.

Gazdasági életünknek a rendezett valuta alapján való egyensúlyba helyezkedése a fogyasztóképesség lassú emelkedését engedi remélni, mely az üzleti élet magához térésének főfeltétele. Ugyanez okból a munkanélküliség lehető enyhítésére és a közmunkák lehető széleskörű felkarolására kell törekedni. Hasonlóképp mindent el kell követni a kivitel emelésére (kedvező kereskedelmi szerződések, a kivitel financirozása, kiviteli hitelbiztosítás).

A jövő szempontjából a felnövő nemzedéknek a versenyre való felvértezése érdekében mindent el kell követni. Különösen az üzleti pályákra való *képzés tökéletesítése* kívánatos éspedig elsősorban *gyakorlati irányban*.

II. A szorosabb értelemben vett értelmiségi pályákon működők válsága sokkal lappangóbb természetű, mert jórészben e pályák túlzsúfoltságával is összefügg. Nálunk a középosztály sokkal nagyobb hányada akar hivatali fizetésből élni, mint a nyugati országokban.

Ezért elsősorban középosztályunkat nagyobb mértékben kívánatos az üzleti pályák felé terelni. Ennek érdekében:

a) elsősorban a közfelfogás átalakulását kell elősegíteni, mely az anyagi termelésre irányuló foglalkozásokat az őket megillető megbecsülésben részesíti és a közéletben is ahhoz a szerephez juttatja, mely e pályák jelentőségének megfelel; ezzel e foglalkozások vonzó ereje is növekedni fog;

b) már a középiskolákban lehetőleg az önállóság és a kezdeményező tehetség fejlesztésére kell törekedni;

c) kivált a felsőbb tanintézetekben a követelményeket fokozni kell, hogy az értelmiségi pályákra csak gyökeres kiválasztás alapján kerülhessen a fiatalság és így megfelelően megrostáltassék.

Ha a tisztviselői pályák túltömöttsége ez úton alábbszállt és az államháztartás helyzete javult, illetményeik fokozatos feljavítása is lehetővé fog válni.

Minthogy azonban a gazdasági helyzet súlyos volta és az államra még egy nemzedéken át nehezedő nyugdíjteher az illetmények megfelelő feljavítását egyelőre megnehezíti, elsősorban céltudatos fogyasztói politikát kellene a tisztviselői osztály érdekében követni, mely a versenyt azokon a tereken,

ahol csak lehetséges, előmozdítja és ott, ahol hatóságilag jóváhagyott tarifákról van szó, gondosan ügyel arra, hogy azok a lehető legméltányosabban állapíttassanak meg. Nagy volna a fontossága egy céltudatos és helyes kartellpolitikának is.

Minthogy továbbá a mai Magyarország területén a magasabb képzettségű középosztály egy része nehezen fog elhelyezkedni, kívánatos volna a birtokpolitika keretében is módot keresni a középosztálybeli elemek egy részének a gazdálkodás felé terelésére. Elő kell segíteni ezenkívül ez elemeknek nem a kivándorlását, hanem a külföldön való kereső elhelyezkedését. E téren egyrészről a megfelelő nyelvismeretek megszerzésének könnyítésével, másrészről az állásközvetítés megszerzésével lehetne támogatást nyujtani. Utóbbi a követségek és konzulátusok irányítása alatt volna megszervezhető.

III. A magánalkalmazottak helyzetének javítása részben az üzleti viszonyok megjavításától, részben a fogyasztói politika kifejlesztésétől függ. Virágzó üzleti élet és a fogyasztók okszerű védelme helyzetüket jelentékeny mértékben javíthatja. Sajátszerű helyzetükből kifolyólag azonban legsajátabb érdekük a magánalkalmazottak jogviszonyának törvényi szabályozásában áll.

IV. *Az egész középosztály érdekében egységesen még törekedni kell:*

1. tekintettel arra, hogy az értelmiségi pályákon működők többségének jövedelme előreláthatólag sokáig mérsékelt lesz, főkép a gyermeknevelés költségeit kell lehetőleg csökkenteni, egyrészt ösztöndíjakkal, másrészt a kisebb keresetű rétegekből származó gyermekek tandíjának mérséklésével, mi tanulmányi előmeneteltől tehető függővé. A gyermeknyaraltatási akciók szélesítése is kívánatos:

2. bár a lakáskérdés távolról sem tisztán a középosztályt érinti, mégis fenmaradásának egyik fontos kérdése. Ezért a hitelügy fejlesztésével, államkölcsönökkel és a lakásépítő-szövetkezetek előmozdításával meg kell könnyíteni a lakástermelést és oda kell hatni, hogy a hivatalok és vállalatok lehetőleg saját házukban helyezkedjenek el. Nagy feladat hárul itt a városokra, melyek, miként Bécs példája mutatja, erélyes lakáspolitikával sokat javíthatnak a helyzeten. Nagy súlyt kellene továbbá arra is helyezni, hogy a lakások teljes felszabadítása csak akkor következzék be, amikor a lakáskereslet és kínálat némi egyensúlyba helyezkedése remélhető. Továbbá, a főváros különös lakásviszonyaival összefüggésben, az elővárosokban és környező községekben a lakást jó és olcsó közlekedéssel meg kell könnyíteni.

Kétségtelen azonban, hogy mind e törekvések mellett magának a középosztálynak is áldozatot kell hoznia és józanabb, takarékosabb életmódra törekednie, mert Európa a világháború és a forradalmak folytán erősen elszegényedett és ennek következményeit az egész vonalon, tehát a középosztálynak is, viselni kell.

Indokolás. A középosztálykérdés nehézségének főforrását abban látom, hogy a középosztály a legheterogénebb összetételű osztály, melynek oly értelemben közös érdeke csak nagyon kevés van, mint amilyen értelemben pl. a munkásosztály érdekeiről lehet szólani. A középosztály ugyanis lassan és a

legkülönbözőbb elemekből alakult ki, melyeknek érdekei éppenséggel nem egyeznek mindig.

A középosztály egy részének felsegélyezése a *termelői érdekekkel* kapcsolatos. Ide tartozik mindenekelőtt a kisiparosoknak és a kereskedőknek a csoportja, sőt, ha helyes értelemben vesszük a középosztály fogalmát, a középbirtokosságnak és a középiparosságnak a kérdése is. Mindezeknél termelői érdekek megvédéséről van szó elsősorban. A hitelkérdés megfelelő megoldása, a közhatóságok megrendeléseinek helyes irányítása, de a vámpolitikának és általában a gazdasági politikának az egyes termelői ágazatok szerinti megfelelő megoldása segélyezheti csak fel a középosztály eme rétegeit, melyek érdekei még egymás között sincsenek teljes összhangban.

A nehézséget éppen abban látom, hogy a középosztály említett rétegei helyzetének javulása az árak emelkedésével áll bizonyos kapcsolatban, míg a középosztály másik nagy csoportjának, kivált a tisztviselő osztálynak a talpraállítása, legalább részben, inkább az árak mérséklődésével, tehát helyes *fogyasztói politikával* függ össze. Igaz, hogy helyes értelemben véve a termelői osztályok, tehát a középosztály idevágó csoportjai sem azonosíthatják érdekeiket feltétlenül az áremelkedésekkel, mert hiszen egyrészről az áremelkedések rendesen a termelési költségek emelkedését is vonják maguk után, másrészről pedig a termelői osztályoknak is fontos érdeke fűződik az árak bizonyos mérséklődéséhez, azért, mert az üzleti forgalom kiterjesztése és szélesebb vevőközönség megnyerése csak mérsékeltebb árak mellett következhetik be. Mindamellett tagadhatatlan, hogy a középosztályon belül a termelői és a fogyasztói érdek mégis csak összeütközik, mert a fogyasztói politika nem ritkán összeütközésbe kerülhet a termelői érdekekkel.

Nézetem szerint, bár ma a termelői rétegek a szanálási válság folytán súlyos helyzetben vannak, mégis ezek helyzete az, amely javulásra a közeljövőben nagyobb kilátással bír. A szanálási válság ugyanis alkalmazkodási folyamat a gazdasági élet szabályozottabb és kiegyensúlyozottabb lefolyásához, mely a valutarendezés és az európai gazdasági viszonyok rendeződése folytán válik szükségessé. Az ily alkalmazkodási folyamatnak mindig megvannak az áldozatai, de mihelyt az alkalmazkodás nagyjában megtörténik, a gazdasági élet rendes medrébe szökken és egészséges alapra helyezkedve önmaga is segít a helyzeten. Így tehát, bár egy pillanatig sem tévesztem szem elől a mai helyzet súlyos voltát, úgy vélem, azt remélhetjük, hogy a középosztály termelői rétegeinek nehézségei inkább átmeneti jellegűek és így idővel enyhülni fognak.

Mindamellett már a háború előtt is előtérbe lépett a középosztálykérdés emez ága és a jövőben is állandó figyelmet fog igényelni. Minden, ami növeli mezőgazdasági és ipari termelésünk, valamint kereskedelmünk életképességét, minden, ami szervesen fejleszti eme gazdasági ágainkat, erősíteni fogja középosztályunkat és ha a gazdasági politika kellő belátással lesz igényei iránt, remélhető, hogy nálunk is a politikailag független elemek meg fognak erősödni és népességünk tagozódásában az őket megillető széles helyet fogják elfoglalni. Szakoktatásunk, érdekképviseleteink, jogrendszerünk, hiteléletünk,

vámpolitikánk és egyéb kérdések helyes szabályozása sokat tehetnek e cél érdekében.

És itt azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy bár a termelői és fogyasztói érdekek összeütközése tagadhatlan, mégis egy kapcsolat van a középosztály két, ennek megfelelő csoportja között, ahol az érdekek találkoznak. Az erősödő termelői csoportok ugyanis az államháztartás javulásának alapját rakják le és így a tisztviselőkérdés megoldását viszik előbbre, míg viszont a tisztviselők helyzetének javulása a termelők és kereskedők helyzetét javítja, mert a fogyasztóképességet növeli.

Nehezebbnek látom a középosztály második csoportjának kérdését. Kivált az állami alkalmazottak, de a magánalkalmazottak is csak a gazdasági helyzet teljes javulásával fogják gazdaságilag régi színvonalukat elérhetni. E mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az állami alkalmazottak helyzetének kedvezőtlen volta nemcsak államháztartásunk súlyos helyzetével, hanem nem csekély részben a közszolgálati pályák túlzsúfoltságával függ össze. Éppen ezért minden előnyös a középosztály eme rétege jövője szempontjából, ami e pályákat tehermentesíti és a más foglalkozások felé tereli. Ez a gazdasági életnek is érdeke, mert ezáltal a termelői pályák ott kívánatos elemekkel fognak szaporodni. E tekintetben fejlődő gazdasági életünktől kell az elhelyezkedés lehetőségeit remélnünk és e tekintetben talán szanálásunk síma és örvendetes lefolyása alapot is nyújt a reménykedésre, mert mutatja, hogy gazdasági életünk alapjában egészséges és gyorsan regenerálódott. Ahhoz, hogy az eddig a hivatali pályákat felkeresők egy része termelői pályákra menjen, a közfelfogás megváltozására is szükség van, amennyiben szakítanunk kell azzal a szerencsére már-már oszladozó felfogással, mely e pályákat nem értékelte mindig megfelelően. Viszont a hivatali pályákon a követelményeket jelentékenyen szigorítani kellene, amennyiben a közszolgálatra való képzettség iránti igényeket növelni és a közszolgálatra való különös alkalmasságot erősen megkövetelni szükséges. Mihelyt némileg tehermentesülnek e pályák, az állam is könnyebben fogja megadhatni tisztviselőinek azt a megélhetési színvonalat, mely közérdekből feltétlenül szükséges.

Éppen azért azonban, mert e folyamat hosszabb időt igényel, az államnak addig mindent meg kell tennie, ami nagyobb áldozatok nélkül javítja a köztisztviselők helyzetét. Ez csak tervszerű és komoly fogyasztói politika útján lehetséges, amely igyekszik a megélhetést megkönnyíteni. Amennyiben lehetséges, a középosztálynak a családfentartást, tehát a gyermeknevelést, az iskoláztatást, az egészségügyről való gondoskodást, stb. meg kell könnyíteni. Semmiesetre sem szabad abba beletörődnünk, hogy középosztályunk az infláció áldozatául esett, mert eltekintve attól, hogy a nemzet érdeke a középosztályban is a kontinuitást megkívánja, igen sokáig fog tartani, amíg esetleg alsóbb rétegekből egy, a mainál egyenértékű középosztályt tudunk kifejleszteni.

A magántisztviselők helyzetét némileg enyhébbnek ítélem. Erősen hozzá van fűzve a termelés fellendülésének kérdéséhez és mihelyt ez megtörténik, a piaci viszonyok maguk fognak gondoskodni arról, hogy e réteg helyzete

emelkedjék. Természetesen a nyugdíjkérdés, a felmondás és az illetmények rendezésének kérdése e tekintetben is nagyon fontos.

Bár a középosztály egyes rétegeinek érdekei között a fentiekből kitetszőleg nem csekély ellentétek is vannak, bizonyos irányban mégis a középosztály közös érdekei is kidomborodnak. Ilyen mindenekelőtt a munka megbecsülése és annak előmozdítása, hogy komoly munkával megfelelően lehessen érvényesülni. Ez irányban az államhatalom is sokat tehet, de kétségtelenül a társadalmi felfogás átalakulása is szükséges.

A mai helyzetből kifolyólag a középosztálynak egésze erősen érdekelve van továbbá a lakáskérdésben. Nem lehet a középosztályról szóló rövid előadmányomban e nagy kérdést még csak vázlatosan sem tárgyalnom. Csupán rá akarok mutatni arra, hogy mily nagy mértékben érdekli a kérdés a középosztályt a maga egészében és hogy ennélfogva egy *megfelelő lakáspolitika egyúttal fontos kiegészítő része középosztálypolitikánknak*. Csak egy, nézetem szerint nagyon elhanyagolt szempontra szeretnék a lakáskérdéssel kapcsolatban rámutatni, nevezetesen, a közlekedés fontosságára a lakáskérdés megoldása szempontjából. Nagyvárosokban lehetetlenség, hogy mindenki munkahelyéhez közel vagy csak a város központjához közel lakjék. Ha jó a közlekedés a városon belül és a várost környező vidéken, akkor a város belsejéhez minél közelebb eső lakásokért sokkal kisebb a küzdelem, mert az emberek egy része könnyebben eltűri a távolságot és egy része pedig egyenesen előnyt ad a belső város nagy háztömbjeitől távolabb fekvő, szabad levegőben való lakásnak. Hol azonban a közlekedés nem folyik le símán vagy drága, mindenki a város belseje felé törekszik és ezzel a lakásviszonyokat nagyon jelentékenyen nehezíti.

Fővárosunkban a belső közlekedés igen nagy mértékben megjavult, ellenben az úgynevezett helyiérdekű közlekedés a környékbeli helységekkel, melyekben pedig szintén nem kevesen laknak, nagyon nehézkes és hiányos. Ennélfogva az egészséges lakáspolitika e tekintetben tetemes javítást tesz kívánatossá. Igen ajánlom, hogy a kormány ez irányban minden lehetőt megtegyen és méltassa figyelemre e problémát.

Kétségtelen, hogy mindegyik osztály többé-kevésbbé megérzi a háború utáni helyzet súlyos viszonyait; ennélfogva minden osztálynak nagy erkölcsi erőre és támasztékra is van szüksége, hogy e nehéz viszonyokon keresztüljusson. Középosztályunk ismételt tanujelét adta annak, hogy ez erkölcsi erőfeszítésre képes. Vigyáznunk kell azonban arra, hogy erejét felülmúló erőfeszítést ne kívánjunk tőle, mert ez az egész köz rovására menne. *Egészséges középosztály nélkül nincsen egészséges állam* és éppen ezért mindazokat a szempontokat, melyeket fentiekben és előadmányomban fölemlítettem, komoly megszívlelésre ajánlom, hogy Magyarország jövőjét biztosíthassuk.

Konkoly-Thege Gyula, miniszteri tanácsos, a m. kir. központi statisztikai hivatal aligazgatója.

Javaslat. A középosztály problémái közül a háborút vesztett államokban a tisztviselő-, főként a köztisztviselőkérdés megoldása a legnehezebb. Külö-

nösen áll ez Magyarországra mert itt a nehéz pénzügyi viszonyokon kívül az ország megcsonkítása is súlyosbítja a helyzetet.

Az utolsó két év folyamán, az államháztartás egyensúlyának helyreállítását előmozdító intézkedések eredményeként, a köztisztviselők helyzete meglehetős nagymértékben javult ugyan, de még mindig nem érte el a megfelelő színvonalat.

A tisztviselők száma a létszámcsökkentések folytán ma már csak akkora, mint amennyire az országnak okvetlenül szüksége van. A multévi intézkedések következtében pedig az egyes fizetési osztályokba is csupán annyi tisztviselő tartozik, amennyinek — a multban is tapasztalt — természetes fejlődés alapján tartoznia szabad. Ellenben a nyugdíjasok száma, részben az országcsonkítás, részben a létszámcsökkentéssel kapcsolatos nyugdíjazások folytán, annyira megduzzadt, hogy a nyugdíjasok ma már több mint kétszeresét alkotják annak a létszámnak, amely a tényleges szolgálatban álló tisztviselők mai létszámának felelne meg.

Az országcsonkítás, a bonyolultabb társadalmi és gazdasági viszonyok következtében szükséges nagyobb tisztviselői létszám, továbbá a tisztviselői állásoknak a természetes fejlődés okozta felfelé való eltolódása folytán, de különösen a nyugdíjasok nagy száma miatt a tényleges és nyugdíjas tisztviselők illetményei együttesen ma már meghaladják azt az összeget, amelyet az állam a világháború előtt az ország mai területére eső hasonló alkalmazottainak fizetett.

Ezzel szemben a tényleges tisztviselők havi fizetése fizetési osztályok szerint csupán 44—77 %-át, átlagosan 63 %-át alkotja a világháború előtti fizetések értékének. A nyugdíjasok helyzete pedig még ennél is sokkal rosszabb. S e mellett a kezdőtisztviselőknek a létminimumnál jóval kevesebb, alig 1·5 millió havi fizetésük van. A minisztériumoknak alárendelt hatóságok és intézetek vezető tisztviselői pedig jóval kevesebb fizetést kapnak, semhogy a szükségszerű tisztviselői tekintélyt a velük érintkező nagyközönséggel szemben fenn tudnák tartani.

Állami és tisztviselői látószögből nézve tehát a tisztviselőkérdés tekintetében nagy ellentét mutatkozik. Ezt a nagy ellentétet csakis középutas megoldással lehetne kiegyenlíteni éspedig a következő módon.

1. Annak fejében, hogy a tisztviselők az 1919—1924. legválságosabb évek folyamán az ország javára mindenüket feláldozták, hozzon az ország még egy áldozatot, s a mai, világháborúelőtti fizetésekhez képest átlagosan 63 %-os havi fizetéseket legalább mintegy 20 %-kal, 75 %-ra emelje. Az összes közszolgálati alkalmazottak havi fizetéseinek és nyugdíjainak alapulvétele mellett ez az illetménytöbblet évenkint valamivel több mint 30 millió aranykoronát jelentene ugyan, de a közszolgálati alkalmazottak soraiban általános megnyugvást keltene.

2. A további évek folyamán mindenkor akkora összeg fordíttassék a tényleges és nyugdíjas közszolgálati alkalmazottak fizetésére, amennyi ma, az előbb említett mintegy 30 millió aranykoronával együtt fordíttatik. Ebben

az esetben igaz, hogy hosszú évek mulva, de mégis belátható időn belül, minden tényleges és nyugdíjas alkalmazott legalább akkora fizetést kapna, mint amennyi a világháború előtt járt volna részére. Ez az intézkedés az államnak már újabb megterhelését nem jelentené, mert az évről-évre csökkenő nyugdíjjárandóságok elegendők volnának az illetménytöbbletek fedezésére.

3. A fizetések fokozatosan és oly módon javíttassanak, hogy az alsó kategóriákban a létminimum feltétlenül biztosíttassék. Továbbá, hogy az alárendelt hivatalok és intézetek vezetői akár magasabb fizetési osztályba való sorozás által, akár működési pótlék alakjában, társadalmi állásuknak megfelelő nagyobb fizetésben részesüljenek, mint mai besorozásuk alapján.

4. Végül addig is, amíg a közszolgálati alkalmazottak világháború előtti illetményeiket elérhetik, az államnak társadalmi úton kellene gondoskodnia oly szociális intézményekről, amelyek a tisztviselők sorsát enyhítik és gyermekeik neveltetését társadalmi állásuknak megfelelő módon előmozdítják. E célból megfelelő anyagi támogatás mellett a tisztviselők érdekképviseletét, a Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetségét, kellene megbízni a szükségszerű szociális intézmények megszervezésével és fentartásával. Ily szükségszerű intézmények lehetnének: megfelelő autonom betegsegélyzőpénztár, diákinternátus, nyelv- és zeneoktatás, továbbképző-tanfolyamok, stb.

Indokolás. A világháború és az azt követő válságos évek folyamán a különböző társadalmi osztályok közül a középosztály helyzete romlott meg leginkább. Különösen áll ez a középosztálynak azokra a csoportjaira nézve, amelyek oly egyénekből toborzódnak össze, akik kenyerüket kizárólag szellemi munkával keresik. E szellemi munkások sorából pedig azok jutottak legrosszabb helyzetbe, akik illetményeiket az államtól, törvényhatóságtól vagy más közülettől kapják. Elsősorban tehát a közszolgálatban álló tisztviselők azok, akiknek helyzete a világháború és az azt követő válságos évek folyamán legkedvezőtlenebbé vált.

A közszolgálatban álló tisztviselőknek a helyzete különösen azokban a középeurópai államokban lett nagyon kedvezőtlenné, szinte katasztrófálissá, amelyek a háborút elvesztették, s amelyekben magának az államnak a pénzügyeit is rendbehozni kellett. Ez államok sorában is mi magyarok vezetünk. A magyar tisztviselőkérdés sokkal súlyosabb problémája lett és még ma is sokkal súlyosabb problémája az államnak és társadalomnak, mint bárhol a külföldön, mert hazánkban az állam pénzügyeinek megromlásán kívül az *ország nagyarányú megcsonkítása is* aláásta a tisztviselők helyzetét. A megszállott területekről a csonkaországba menekült tisztviselők nagy tömege ugyanis annyira megnövesztette a háború folyamán amúgy is nagyon megduzzadt tényleges tisztviselők, majd a létszámcsökkentések után a nyugdíjasok számát, hogy azoknak ellátása még ma is súlyos tehertételként nehezedik az országra.

A kérdés bonyolultságánál és sokoldalúságánál fogva lehetetlen, hogy azt minden részletében ismertessem. Mellőznöm kell azt is, hogy az ismertetés folyamán az összes tisztviselői kategóriákra kiterjeszkedjem. Ezért a követ-

kezőkben csak a tulajdonképeni tényleges és nyugdíjas állami tisztviselők helyzetével fogok foglalkozni, s reájuk vonatkozólag is csupán azokat a legjellegzetesebb részleteket fogom vázolni, amelyeknek rideg valósága a tisztviselőkérdés lényegét leghívebben feltárja. S bármennyire hálátlan is a feladat, amelyre vállalkoztam, igyekszem annak a legmesszebbmenő tárgyilagossággal megfelelni.

Az állam tényleges szolgálatban álló tisztviselőinek száma, ha a fegyveres testületekhez és az állami üzemekhez tartozók kivételével ideszámítjuk az összes szellemi munkát végző állami alkalmazottakat, vagyis a fizetési osztályokba sorozott közigazgatási tisztviselőket, az igazságügyi és tanügyi személyzetet, továbbá a gyakornokokat, kezelőket és napidíjasokat, az 1914/15. évi költségvetés szerint 46,170 volt. Az ország megcsonkítása után, az 1921/22. évi költségvetés adatai szerint pedig ez a szám még mindig 43,161-et tett. Vagyis közvetlenül az országcsonkítás után a csonkaországnak is majdnem ugyanannyi tisztviselőt kellett eltartania, mint Nagymagyarországnak. Az időközben végrehajtott létszámcsökkentések folytán azonban ez a létszám már lényegesen alászállott, s az 1926/27. évi költségvetés szerint az államnak már csak 29,263 efféle alkalmazottja van. E szerint tehát öt év alatt a tényleges szolgálatban álló tisztviselők száma körülbelül egyharmaddal lett kisebb. S ma, még a leggondosabb mérlegelés alapján is, a csonkaországnak csupán annyi a tisztviselője, mint amennyire tényleg szüksége van.

Az a széltében hangoztatott ellenvetés, amely szerint a tényleges szolgálatban álló tisztviselők száma a kelleténél még mindig több, már nem állja meg helyét. A csonkaország tisztviselőinek jelenlegi létszámát ugyanis nem az ország népességének vagy területének csökkenése arányában, hanem csakis a tisztviselők által végzendő funkciók mennyisége alapján és azok arányában szabad elbírálni. A csonkaországban végzendő közigazgatási funkciók nagyságára nézve a központi statisztikai hivatal volt igazgatójának, dr. *Szabóky Alajos* jelenlegi pénzügyminiszteri államtitkárnak, 1922-ben a kormány megbízásából végrehajtott számításai alapján szerezhetünk helytálló tájékoztatást.* E számítások szerint Nagymagyarország 1913/14. évi adó, illeték és jövedék bevételének 50%-a Magyarország mai területéről, vagyis az ország régi területének csupán egyharmadáról származott. Az állami bevételeknek e területre eső nagy hányada tehát arra utal, hogy a gazdasági élet az ország mai területén volt a legvirágzóbb, s így magától értetődik, hogy ezen a területen a virágzóbb gazdasági életnek több közigazgatási funkcióra és ezzel egyúttal nagyobb állami adminisztrációra volt szüksége. Vagyis, már a végzendő funkciók alapján is, Nagymagyarország tisztviselőkarának legalább 50%-a az ország mai területére esett. Ha pedig hozzászámítjuk ehhez még a budapesti közigazgatási központok tisztviselőinek viszonylagosan is nagyobb számát, aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy Nagymagyarország tisztviselőinek leg-

* E számítások a «Javaslat a volt Magyarbirodalom államadósságának mikénti megoszlására nézve az utódállamok szerint a trianoni békeszerződés 186. §-a alapján az 1913/14. évben» című munkában foglaltatnak.

alább 56—58%-a az ország mai területén működött. Napjainkban pedig, ha figyelembe vesszük még azt is, hogy a világháborút követő válságos és bonyolult politikai, társadalmi, valamint gazdasági viszonyok miatt a multhoz képest több tisztviselőre van szükség, a mai tisztviselőlétszám, amely a világháború előtti létszámnak 61%-a, a szükségesnél nagyobbnak egyáltalán nem nevezhető. S el kell ismerni azt, hogy a kormány intézkedései a létszámcsökkentés nagyságát illetőleg a legkörültekintőbbek voltak, s hogy az ország tényleges szolgálatban álló tisztviselőinek jelenlegi létszáma helyesen, a csonkaországra eső világháború előtti létszám alapján, de az ország mai viszonyaihoz mérten állapíttatott meg.

Épp így, ha a tisztviselők megoszlását fizetési osztályok szerint mérlegeljük, ma már ezen a téren is határozott javulásról számolhatunk be. A Károlyi-kormánynak a magasabb fizetési osztályokat felduzzasztó intézkedései, valamint az 1919-től 1924-ig terjedő időszak alatt bekövetkezett hasonló — bár kisebb arányú — intézkedések az 1925. év folyamán a tisztviselőknek újabb csoportosítása által már nagyrészt kiküszöbölttetek. Az egyes fizetési osztályokba még ma is viszonylagosan több tisztviselő tartozik ugyan, mint az 1914. évben, ez az eltolódás azonban már megfelel annak a rendszeres folyamatnak, amely a multban is észlelhető volt. Így 1904-től 1914-ig, amely időszak alatt a tisztviselők összes száma mintegy 20%-kal emelkedett, a VII. fizetési osztályba tartozó tisztviselők száma 190%-kal, az V., VI. és VIII. fizetési osztályba tartozóké pedig 40—50%-kal lett nagyobb. A tisztviselők számának ily módon való növekedése a fejlődő és így bonyolultabb állami, társadalmi és gazdasági élettel jár együtt és az intézkedések sokoldalúságával járó nagyobb felelősség teszi szükségessé. Ez nemcsak minálunk, hanem a külföldön is mindenütt hasonlóképen észlelhető. Azokkal szemben pedig, akik még mindig sokalják a magasabb állásokban levő tisztviselők számát, rá kell mutatnom még arra is, hogy ez a folyamatos fejlődésnek tekinthető felsőbb fizetési osztályokba való eltolódás a mult évi intézkedések folytán az 1914-től 1926-ig terjedő időszak alatt jóval kisebbnek mutatkozik, mint az a megelőző tíz esztendő folyamán volt, úgyhogy az ország gazdasági helyzetének további javulása esetén ily szükségszerű felfelé való eltolódásnak még mindig van helye, sőt szükséges is, hogy az legalább kis arányokban bekövetkezzék.

A nyugdíjas tisztviselőknél a helyzet már egészen más. A tényleges szolgálatban álló tisztviselők számának 1921-től észlelhető, s előbb vázolt nagyarányú, kereken 33%-os csökkentése ugyanis a nyugdíjasoknak amúgy is nagy számát még jobban felduzzasztotta. Arra nézve, hogy hány nyugdíjas tisztviselő van hazánk területén, adatok — sajnos — nem állanak rendelkezésre. Ezek hiányában elegendőnek tartom azonban, ha hivatkozom arra, hogy a magyar állam összes nyugdíjasainak száma, az üzemi nyugdíjasok kivételével, az 1914. évi mintegy 30.000-ről a folyó költségvetési évig 49.855-re emelkedett. Ez emelkedés alapján és annak figyelembevételével, hogy a tényleges szolgálatban álló állami alkalmazottak létszámának jelenleg legfeljebb 25,000 nyugdíjas felelne meg, a nyugdíjasok mai száma e normális létszámnál mintegy 25,000-rel nagyobbra tehető. Ha pedig kiegészítésképen még az

üzemek nyugdíjasainak számát is figyelembe vesszük, akkor már az állapítható meg, hogy amíg Nagymagyarországnak csak mintegy 63,000 állami nyugdíjasa volt, addig a csonkaország nyugdíjasainak számaként a folyó évi költségvetés már 101,729-et mutat ki, úgyhogy a tényleges szolgálatban álló közszolgálati alkalmazottak számához képest a magyar államnak ma mintegy 50,000-rel több nyugdíjasa van.

A létszám tekintetében tehát a tényleges tisztviselők létszáma és fizetési osztályok szerint való megoszlása ma már feltétlenül normálisnak tekinthető, ellenben a nyugdíjasok számának óriási többlete, amely az országcsonkításnak egyik legsúlyosabb következménye, a tisztviselőkérdést is rendkívül súlyossá, annak megoldhatóságát pedig nagyon is vitássá teszi.

A tisztviselők illetményei a világháború kitörésével kezdettek megromlani. A világháború második esztendejében az illetmények a 100%-kal megdrágult élettel szemben csak 40%-kal emelkedtek. A további háborús évek alatt az illetmények növekedése az élet megdrágulásához képest még kisebb arányú volt, s az 1918. év végén, az összeomlás alkalmával, a magyar tisztviselőkar a világháború előtti illetmények értékének alig 50%-át kapta kézhez. Az ország megcsonkítása után a helyzet még inkább rosszabbodott. Válságossá pedig az állam egyre rosszabb pénzügyi helyzete miatt, a romló koronával rohamosan emelkedő drágaság folytán lett. Amit súlyosbított az a körülmény is, hogy az államnak a szükségesnél jóval nagyobb tisztviselőkar ellátásáról kellett gondoskodnia. A tisztviselők helyzetének ez a mélyszintje hosszú öt esztendőn át tartott. Hiába volt minden állami intézkedés, a korona romlása és az életnek aránytalan megdrágulása mindenkor meggátolták azt, hogy a tisztviselők javát szolgáló intézkedések, hacsak átmenetileg is, javítsák a tisztviselők helyzetét. Ez évek folyamán, amikor a kezdő tisztviselő világháború előtti fizetéséhez képest csupán annak 35%-át kapta, a vezető állásban levő tisztviselő fizetése a világháborúelőtti fizetés értékének 10%-át sem érte el, az átlagos tisztviselő pedig világháborúelőtti fizetése értékének alig 20%-ában részesült, idézték elő tulajdonképen a tisztviselők tönkremenetelét. Ez okozta, hogy a tisztviselők vásárra vitték a régi jó időkben örökölt vagy szerzett, de minden esetben féltve őrzött értékeiket, mindezt azért, hogy az animális lét biztosításán kívül úgy — ahogy ruházkodjanak és gyermekeik neveltetéséről valamelyest gondoskodhassanak. S dacára e megpróbáltatásoknak, a tisztviselők mégis a legmesszebbmenő lemondással tűrték sanyarú helyzetüket, érthető elégedetlenségük kirobbanásra soha sem vezetett, s elégületlenségükkel az ország újjáépítésének súlyos munkáját sohasem nehezítették meg. Izig-vérig hazafias érzületük és a feltámadásban vetett hitük sohasem hagyta őket cserben. S legyen szabad ez alkalommal rámutatnom arra is, hogy a tisztviselőknek, s általában a közszolgálati alkalmazottaknak ezt az elismerésre méltó magatartását nagyban elősegítette azoknak a lelkes embereknek irányító munkássága is, akik nem törődve az őket felülről és alulról érő gáncsal, félretettek minden előítéletet, s szép szóval vagy ha kellett, erős kézzel, de mindenkor kartársi szeretettel oltották el a már-már kilobbanó lángot. Értem e lelkes emberek

alatt az ország legválságosabb óráiban alakult Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetségének vezetőségét, akiknek a megérdemeltnél sokkal kisebb elismerésre talált munkásságát valószínűleg majd csak a tárgyilagos történelem fogja kellőkép méltányolni.

A tisztviselők helyzetében némi változás akkor következett be, amikor az államháztartás egyensúlyának helyreállítása megkezdődött. Az 1924. év július hó 1-től folyósított nagyobb fizetések értéke már maradandónak bizonyult, sőt bizonyos mértékben emelkedett is, mert a korona stabilizálódott és ezzel a drágaság valamivel kisebb lett. A legutolsó fizetésrendezés pedig, amely 1925 július hó 1-én lépett életbe, a fizetéseket már oly mértékben javította, hogy ma a XI. fizetési osztály kezdő fokozatába tartozó tisztviselő fizetésének értéke a világháború előtti fizetés értékének 77, illetőleg 72%-a, az V. fizetési osztály kezdő fokozatába tartozó tisztviselő világháború előtti fizetésének 51, illetőleg 44%-át veszi kézhez, aszerint, amint az *A.* vagy a *B.* csoporthoz tartozik, az átlagos tisztviselő pedig világháborúelőtti fizetése értékének 63%-át kapja.

Ezek az adatok a tisztviselők sorsának már határozott javulására mutatnak, de még mindig főleg arról tanuskodnak, hogy a jelenlegi fizetések a világháborúelőtti fizetéseknél jóval kisebbek, s így azok a tisztviselőkarra nézve még mindig rendkívül hátrányosak, közéletünkre pedig még ma is nagyon káros hatást gyakorolnak. Csak a legfontosabbakat említve: a kezdő tisztviselő másfél millió koronás havi fizetésével a létminimum biztosítva még most sincsen. A vezető állásban levő tisztviselő még távolról sem kap akkora fizetést, hogy azzal állása tekintélyét tartósan és rangjához illő módon biztosítani tudná. A mai kor által megkívánt intenzív gyermeknevelteté sről szó egyáltalán alig lehet. Kellő egészségápolásra, megbetegedés esetén megfelelő gyógykezeltetésre — az e célra szolgáló állami segítség csekélységénél fogva — alig vagy egyáltalán nem telik. A normális viszonyok visszatérésével párhuzamosan pedig a kereskedelem és ipar is mindjobban érzi a tisztviselőknek, s általában a közszolgálati alkalmazottaknak mélyen alóhanyatlott fogyasztóképességét.

A nyugdíjasok helyzete még a tényleges tisztviselők sorsánál is kedvezőtlenebb. Az 1925 július 1-je óta nyugdíjazottaknak helyzete a tényleges szolgálatban állók helyzetét megközelíti ugyan, de a régebben nyugdíjazottaké már sokkal rosszabb, mert azok csak az 1925 július hó 1-je előtt megállapított fizetések alapján kapják nyugdíjukat. Azok pedig, akik 15 évnél kevesebb szolgálati idővel nyugdíjaztattak, még ennél is kevesebbet kapnak. Az államnak a nyugdíjasokra vonatkozó ezek az intézkedései a nyugdíjasok nagy számára való tekintettel érthetők ugyan, szociális szempontból azonban méltányosnak aligha nevezhetők.

A mondottak alapján tehát a tényleges és nyugdíjas tisztviselők még mindig jóval kevesebb fizetést, illetőleg nyugdíjat kapnak, mint amennyi fizetési osztályba való besorozásuk alapján a világháború előtt járt volna részükre. S a jóval kisebb fizetések és nyugdíjak következtében előálló hiány — az aranykorona vásárlóerejének csökkenését is figyelembevéve — az üzemi

alkalmazottak kivételével az összes állami alkalmazottaknál legalább évi 100 (a ténylegeseknél 70, a nyugdíjasoknál 30) millió aranykoronát jelent, akkor, amikor az efféle járandóságok összege évenkint mindössze 160 (a ténylegeseknél 115, a nyugdíjasoknál 54) millió aranykoronára tehető. Ha pedig kiegészítésképen figyelembe vesszük azt is, hogy az állami üzemek alkalmazottainál szintén legalább évi 80 millió aranykorona hiány mutatkozik, s így az összes állami alkalmazottaknál a hiány mintegy évi 180 millió aranykoronára becsülhető, érthető, ha ezt a tekintélyes hiányt a tisztviselők és általában a közszolgálati alkalmazottak akarva és nem akarva is feltétlenül érzik, s a feltétlen hiányérzet folytán az illetmények növelését állandóan szorgalmazzák.

S így másodsorban ez a fizetéseknél és nyugdíjaknál mutatkozó és még mindig nagyon tekintélyes hiány az, amely a tisztviselőkérdés megoldhatóságát nagyon megnehezíti.

Ha pedig még tovább megyünk, s az illetmények kérdését nemcsak az egyes tisztviselők, hanem az állam szempontjából is elbíráljuk és ennek során azokat az összegeket tesszük vizsgálat tárgyává, amelyeket a tényleges és nyugdíjas tisztviselők fizetésére az állam fordít, a tisztviselőkérdés megoldását illetőleg még egy újabb, s talán a legnagyobb nehézségbe ütközünk.

A tényleges tisztviselőkre vonatkozólag ugyanis a legújabb költségvetés alapján már az állapítható meg, hogy az 1914/15. évi költségvetés adataival szemben, amikor a tárgyalt kategóriákba tartozó tényleges tisztviselők fizetéseinek összege 115 millió K. volt, s egy köztisztviselőre átlagosan 2,491 K. évi fizetés esett, ma már a fizetések 70 millió aranykoronára rúgó összegéből ismét közel annyi éspedig 2,396 aranykorona jut. Vagyis a tisztviselők átlagos fizetése aranykoronában kifejezve ma már 96%-a, s még az aranykorona vásárlóképességének csökkenése arányában számítva is 80%-a annak, ami a világháború előtt volt. Ez pedig annyit jelent, hogy amíg az egyes tisztviselők fizetése világháborúelőtti fizetésük értékének csak 63%-a, addig a tisztviselők fizetésére fordított állami kiadások összege ma már érték szerint is viszonylagosan 80%-a a fizetések világháborúelőtti összegének. A két szempontból végzett vizsgálat eredménye között tehát a tisztviselők rovására mintegy 30%-os különbözet mutatkozik. S bár ezt a különbözetet kizárólag a fizetési osztályokban mutatkozó felfelé való eltolódás magyarázza, amellyel mint rendszeres folyamattal mindig számolni kell, s amelyet a tisztviselők illetményeinek rovására figyelembevenni tulajdonképen nem lehet, annál is inkább, mert jelenleg az idősebbek túlsúlyba jutásával a tisztviselők korösszetétele is lényegesen megváltozott. A különbözetet okozó kirivó ellentét jelentőségét azonban állami szempontból elvitatni nem lehet.

Még súlyosabb a helyzet a nyugdíjasoknál. A tényleges szolgálatban álló tisztviselőknél mutatkozó felfelé való eltolódás ugyanis a nyugdíjasoknál is épp úgy mutatkozván, a nyugdíj mai átlaga is csaknem akkora, mint a világháború előtt volt ; ezenfelül azonban a rendelkezésre álló adatok még arról is tájékoztatnak, hogy amíg Magyarország az összes nyugdíjazott közigazgatási személyzetnek csak 45 millió aranykorona nyugdíjilletményt fizetett, addig a csonkaország a nyugdíjasok nagy száma folytán már 73 millió aranykoronát

fizet, holott hacsak annyi nyugdíjasunk lenne, amennyi a tényleges alkalmazottak mai létszámának megfelel, a nyugdíjilletmények összege legfeljebb 30 millió aranykoronát tehetne. Vagyis, bár a nyugdíjas tisztviselők helyzete a tényleges szolgálatban álló tisztviselők helyzetéhez képest is rosszabb, a tulajdonképeni állami nyugdíjasok nagy száma miatt az országnak jelenleg mintegy 45 millió aranykorona túlkiadása van. Ha pedig kiegészítésképen még az üzemek nyugdíjasait is figyelembe vesszük, ez a túlkiadás a 90 millió aranykoronát is meghaladja.

Ha már most összefoglaljuk az elmondottakat, tisztviselői látószögből tekintve a mai helyzet a következőkben csúcsosodik ki : a tényleges szolgálatban álló tisztviselők létszáma és fizetési osztályok között való megoszlása a haladó kor követelményeinek és az ország megcsonkítása következtében beállott helyzetnek nemcsak teljesen megfelelő, hanem a megállapított létszámon belül a multban is észlelt rendszeres folyamat alapján tovább is fejleszthető. Ennek dacára a tényleges szolgálatban álló tisztviselők az aranykorona bevásárlási értéke arányában világháborúelőtti fizetésüknek átlagosan mégis csak 63%-át kapják éspedig oly módon, hogy minél magasabb állásban van valamely tisztviselő, viszonylagosan annál kevesebb fizetést kap. A nyugdíjazott tisztviselők helyzete pedig még ennél is sokkal kedvezőtlenebb.

Az állam szempontjából viszont az emelkedik ki, hogy a legutolsó költségvetés adatai szerint a tényleges szolgálatban álló tisztviselők átlagos fizetése az aranykorona bevásárlási értéke arányában is már 80%-a a világháború előtti átlagos fizetésnek. A nyugdíjasok létszáma mintegy kétszerese a szolgálatban álló tisztviselők száma alapján megengedhető normális létszámnak. Az állam nyugdíjterhe pedig a tényleges közigazgatási alkalmazottak létszáma alapján számított megengedhető normális teherhez képest közel 45 millió aranykoronával nagyobb.

Tisztviselői és állami látószögből nézve tehát a tisztviselőkérdés tekintetében szinte áthidalhatatlan ellentét mutatkozik. S jelenleg ez az ellentét oly nagy, hogy azt csakis valamely közbenső, mindkét félre nézve csupán részben kielégítő megoldással lehetne, illetőleg kellene kiegyenlíteni. Ezért azt hiszem, hogy az elmondottak alapján a tulajdonképeni állami tisztviselőkre és egyúttal az összes tulajdonképeni állami alkalmazottakra vonatkozólag, sőt kiterjesztve minden közszolgálati tisztviselőre, illetőleg minden közszolgálati alkalmazottra nézve is, az a középutas megoldás mutatkoznék legmegfelelőbbnek, amelyet pontokba foglaltan előterjeszteni szerencsém volt.

Meggyőződésem, hogy ezen az alapon a tisztviselőkérdést teljes terjedelmében, vagyis az összes közszolgálati tisztviselőkre, sőt az összes közszolgálati alkalmazottakra vonatkozólag is, meg lehetne oldani. A kérdésnek ily módon való megoldása esetén pedig az ország ismét hatalmas lépést tenne a társadalmi, gazdasági és — legyen szabad azt mondanom — a politikai teljes konszolidáció felé is.

Hozzászólások.

Teleszky János, ny. pénzügyminiszter.

A középosztály problémája a legfontosabb szociálpolitikai kérdése az országnak, sőt azt merem mondani, a mai Magyarország par excellence szociálpolitikai kérdése. Ha végignézem az értekezlet nagyon értékes programmját, nehéz megállapítanom, hogy az ott felsorolt kérdések milyen sorrendben valósíttassanak meg. Már pedig bizonyos sorrendet meg kell állapítani, mert az összes felvetett kérdéseknek belátható időben való megoldására szükséges anyagi erővel sem a magyar állam, sem a magyar társadalom nem rendelkezik. Ily körülmények között mégis megállapítom, hogy a legelsősorban megoldandó kérdés az intellektuális munkából élő középosztály megmentésének a kérdése. Ha ezt nem tudjuk megoldani, igaza lesz *Hegedüs Lórántnak*, hogy a magyar nemzet igen szomorú időknek néz eléje. Ez a probléma az államháztartás helyzetére való tekintettel nem oldható meg egyszerre. Itt is csak fokozatos megoldásról lehet szó. Az első lépés a *fix kamatozású értékpapirok valorizációjának a méltányos megoldása kell, hogy legyen.*

Szememre vetették, hogy azért foglalok állást a fix kamatozású értékpapirok valorizációja mellett, mert én bocsátottam ki az első hadikölcsönöket és mert egy nagy biztosítóintézet vezetője vagyok. Ezek a támadások hidegen hagynak, mert nap-nap mellett látok embereket, kiknek megtakarított és a legszolídabb módon elhelyezetteknek vélt fillérei, 40—50 évi tisztességes munka gyümölcsei, semmivé váltak. Az államnak ezeken épúgy kell segíteni, mint nyugdíjasain. Az utóbbiak, ha nem is kapják meg a teljes nyugdíjat, mégis kapnak valamit, de a fixkamatozású értékpapirok tulajdonosai semmit. Téved *Hegedüs*, ha azt állítja, hogy új adók behozatalát javasoltam volna a fedezet megteremtése érdekében. A fedezet kérdését készakarva nem tárgyaltam, s nem tárgyalom ma sem, nem akarván ezáltal további kontroverziáknak tápot adni. De, ha átnézem a magyar állam költségvetését, amelyben sok olyan kiadásra telik, amire a multban nem telt, úgy a nélkül, hogy e kiadások szükségességét vagy célszerűségét bírálni akarnám, arra a megállapodásra jutok, hogy az általam kontemplált méltányos valorizálásra meg kell találni a fedezetet. Amelyik kormányzat ezt a kérdést megoldani nem tudja, az más szociális kérdések megoldásával nem foglalkozhatik. Sürgősnek találom a mielőbbi megoldást, nehogy azok, akiken segíteni akarunk, a most megindult agiotage hatása alatt fixkamatozású értékpapírjaikat eladják. Különben is azokat, akik spekulációból vettek vagy vesznek fixkamatozású értékpapírokat, feltétlenül ki kell zárni a valorizációból.

Ami magát a szociálpolitikai kérdések egész komplexumát és azok két legfontosabbikát: a középosztály kérdését és a munkahiány esetére szóló biztosítás kérdését illeti, megjegyzem, hogy kiadós szociálpolitikát csak gazdaságilag erős társadalommal lehet csinálni. A társadalmi politika *gazdasági* kérdése *a nemzeti termeles eredményeinek helyesebb megosztásában áll.* Az alapfeltétel tehát az, hogy legyen mit megosztani, azaz, hogy a nemzeti termelés eredményes legyen. Ezért *elsősorban helyes gazdasági politikát kell inaugurálni.* E te-

kintetben — és ezt nem győzöm elégé hangsúlyozni — kedvezőbb helyzetben vagyunk, mint a legtöbb nyugateurópai állam, mert mezőgazdasági termelésünk nemcsak az egész lakosság kellő ellátását tudja biztosítani, de az ipari termeléshez szükséges nyersanyagok beszerzését is lehetővé teszi. Nálunk tehát csak a helyes gazdasági organizáció kérdése, hogy mindenki munkához jusson és hogy a saját életstandardunk emelése érdekében minél többet termeljünk. A középosztály problémájának végleges megoldása is ettől függ. Távol áll tőlem, hogy mindent az államtól várjak. De a nemzeti munka eredményesebbé tétele érdekében mégis az államtól kell a kezdeményezésnek és irányításnak kiindulni. A gazdasági téren működők elé minduntalan torlódó akadályok megszüntetendők és megszüntetendő az az ellenséges hangulat, amellyel a gazdasági téren működők a társadalom részéről is lépten-nyomon találkoznak. *A mi viszonyaink között az igazi szociálpolitikának az első feladata a nemzeti termelés fokozása.*

Szandtner Pál, egyetemi ny. r. tanár, a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodájának vezetője.

Felszólíttatván, hogy e kongresszuson, a magyar középosztály válságával kapcsolatos megbeszélések keretében, a magyar *főiskolai ifjúság* helyzetét ismertessem, készséggel vállaltam e megbizatást.

A magyar középosztály válsága a magyar főiskolai ifjúságnak is több vonatkozásban oly válsága, amely természete, méretei, s az orvoslásához szükséges eszközök tekintetében túlmegy egy tisztán tudománypolitikai mérlegelés keretein, s éppen azokba a szociálpolitikai kérdésekbe kapcsolódik be, amelyek a mélyen tisztelt kongresszust az imént foglalkoztatták, s amelyeket közérdekű megoldásukhoz segíteni mindenkinek, aki erre valamely címen felhivatott, csak kötelessége lehet.

I. Az, hogy a magyar középosztály a világháború kitörése óta egyre végzetesebb anyagi és erkölcsi válságba sodródott, hogy ez a válság a jelenig szinte egyáltalán nem enyhült, sőt egyre kiáltóbban, a közre nézve egyre több és egyre súlyosabb veszélyt hordva magában kívánja a maga mennél megnyugtatóbb megoldását, oly tény, melyre éppen e kongresszus mélyen tisztelt résztvevői előtt, s éppen a jelen alkalommal mások részéről már előadottak után, elegendő csak hivatkoznom. Azt pedig, hogy ez a válság nemcsak az életben már elhelyezkedett vagy éppen elhelyezkedni sem tudott középosztálybelieknek, hanem az életre még csak készülő magyar főiskolai ifjúságnak is mellőzhetlen és gyökeres orvoslást váró komoly válsága, a főiskolai ifjúság jelenéből kiragadott egy-két konkrét, de ma — sajnos — általános érvényűnek minősülő adat is teljesen megvilágíthatja.

A mult tanévnek megbízható adatai szerint a közoktatásügyi m. kir. minisztérium fenhatósága alá tartozó magyar egyetemek és jogakadémiák hallgatóinak összlétszáma kereken 13.000 fő volt. Ebben a létszámban, a m. kir. Ferenc József Tudományegyetemnek részemről feldolgoztatott idevágó adataiból következtetve, a magyar középosztályhoz tartozó szülők gyermekei 75—80%-kal voltak képviselve.

Amily megnyugtatónak látszik így egymagában ez az arány, amelyet a

középosztálybeli ifjúság a legmagasabb szellemi kiképzést nyujtó főiskolák növendékeinek létszámában elfoglal és amily kívánatos is, hogy az ország szellemi intelligenciájának gerincét képező és képezni hivatott középosztály gyermekei számára a magasabb tudás intézményei, a középosztály mindenkori nagy nemzeti hivatásának megfelelő mértékben, nyitva álljanak, annyira gondolkodásra intők azok a körülmények, amelyek között a középosztálybeli ifjúság a maga főiskolai tanulmányait mostanság folytatni kénytelen.

Idevágó számszerű adataimban, sajnos, csak egy főiskolának, a m. kir. Ferenc József Tudományegyetemnek rendelkezésemre állott anyagára támaszkodhatom. Azok az értesülések azonban, melyeket a többi főiskolákon uralkodó állapotok felől általában kaptam, csak megerősítik az előidéző okok általános érvénye által egyébként is támogatott azt a meggyőződésemet, hogy *a magyar főiskolai, főkép pedig a középosztálybeli főiskolai diákság helyzete érdemben mindegyik főiskolánkon ugyanolyan és egyformán kedvezőtlen.*

Azok az adatok ugyanis, melyeket diákjaink anyagi viszonyai felől a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodájának mult tanévi működéséről épp e napokban nyomtatásban is kiadott elnöki jelentésem egész részletesen feldolgozott, leglényegesebb eredményeikben a következő képet tárják elénk.

A megfelelő tanulmányi előmenetel mellett *igazolt teljes szegénység alapján az egyetem hallgatóinak* az első félévben 20, a másodikban 30%-*a volt tandíjmentességben részesítendő.* Ugyanekkor ugyanezen az egyetemen a szülőknek köztisztviselői minőségével vagy «menekült» voltával párosult és *igazolt teljes vagyontalanság az ifjúságnak 37, illetve 41%-át* jogosította és *kényszerítette 50%-os tandíjkedvezménynek s 5, illetve 32%-át* a megfelelő *vizsgadíjkedvezménynek igénybevételére.* Ugyanott és ugyancsak komolyan, egyénenkint kivizsgált *teljes szegénység alapján* az egyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodájától és egyéb diáksegítő intézményeitől a *hallgatók 15, illetve 17%-a nyert* pénzbeli *tan- és vizsgadíjsegélyt, 17, illetve 19% kapott tankönyv- és tanszersegélyt, 14, illetve 17% élvezett* egészen vagy részben *ingyenes élelmezést, 10, illetve 6% részesült* 95 öltözet ruhát, 101 pár cipőt s 44 méter szövetet és vásznat kitevő *ruházati segélyben, 12, illetve 14% kapott főként* tan- és vizsgadíj, továbbá élelmezési és internátusi *díjhátralékok kiegyenlítésére* 124 millió K. értékű *kamatmentes kölcsönt, s mindezt a nélkül, hogy ezzel, a hallgatóságnak pedig 70%-ára* (755, illetve 743 egyénre) *kiterjedő, pénzértékben 2 milliárd koronát meghaladó* és egyegy segélyezettre átlagban kb. $2\frac{3}{4}$ millió koronát jelentő *anyagi támogatással a megokolt kérések és igények kielégíthetők lettek volna.*

Tovább is folytathatnám a nyomorúság és szegénység részletezését. Ismertethetném, hogy az a nagy materiális szükség, mely diákjaink 70—80%-ának erkölcsi és szellemi erőit oly súlyosan lebénítja, mily mértékben lép fel az egyik tudományszak hallgatóinál inkább, mint egy másik szak ifjúságánál. Élénkíthetném a magukban tán száraz számadatokat a segélyért hozzám fordult és forduló egyének megrázó körülményeinek ecsetelésével. S ha most mégis mindezt mellőzöm és a magyar főiskolai diákság mai helyzetéről szólva pusztán csak a már elsorolt számadatoknál maradok, úgy ezt, a

tárgy ismertetésére megszabott időbeli keret respektálásán kívül amiatt is teszem, mert teljesen bizonyos vagyok afelől, hogy a diáknyomor kidomborításában e helyütt nem az ügy iránt úgyis legnagyobb fokban meglevő jóakaratot kell érzelmi hatásokkal felkeltenem, hanem csupán az orvosolni kívánt, s legcélszerűbben éppen számokban és arányokban szemléltethető azokat a tényeket kell lerögzítenem, amelyek méreteikkel a bajok tulajdonképi nagyságának, okaikkal és lényegükkel pedig az orvoslás megfelelő eszközeinek és irányainak ismeretéhez vannak hivatva elvezetni.

Ha már most főiskolai ifjúságunk nyomorúságos helyzetének ismertetett adatait egyfelől annak figyelembevételével mérlegeljük, hogy azok a felsőbb társadalmi rétegekből származó ifjakra, szülőik megfelelő vagyoni helyzete miatt, egyáltalán nem vonatkoznak, másfelől az említett adatoknál arra vagyunk figyelemmel, hogy azok a zsidó hallgatókra, kik a segélyezés iránti folyamodástól az egyetem diákjóléti intézményei előtt legalább általában tartózkodtak, még annál az aránynál is kisebb (mindössze 4%-os) mértékben állanak, mint aminő százalékban (12—13%) a zsidó ifjak az egyetemek hallgatóságának létszámában képviselve vannak, úgy alig lehet bárki előtt is kétséges, hogy *az a nagy szegénység és nyomor, melyről diákjainkat illetően az összes egyetemek diáksegítő intézményei bizonyságot tehetnek*, mindazokkal az erkölcsi, gazdasági és a nemzet jövője szempontjából éppen nem lekicsinylendő veszélyekkel együtt, melyeket ez a nyomor előbb-utóbb feltétlenül kivált, *szinte kizárólag* a nemzet legjelentősebb osztályának : *a magyar középosztálynak főiskolákat látogató ifjú generációját sujtja, s a magyar középosztálybeli szülők jelenlegi szomorú anyagi helyzetét tükrözi.* Elégséges e tekintetben csak arra a tényre utalnom, hogy a középosztálybelieknek a főiskolai hallgatók létszámában elfoglalt aránya (75—80%) a főiskolai hallgatók közül segélyezett és minden körülmények között támogatásra szorult egyéneknek a hallgatók összlétszámába elfnoglalt arányával (71%) — legalább is a m. kir. Ferenc József Tudományegyetemen — csaknem teljesen egybeesik. Ha pedig azt a számarányt, melyet a középosztálybeli ifjúság a főiskolai hallgatók összlétszámában elfoglal és amelyhez megszerzett magasabb intelligenciájuk alapján az alsóbb társadalmi osztályokból az egyetemig magukat felküzdött ifjakat is már hozzá kell számítanunk, azokkal az óriási és közismert nehézségekkel vetjük egybe, melyekkel az akadémiai végzettséget szerző egyének számára az életben történő elhelyezkedés mostanság jár, úgy *a magyar főiskolai diákságnak nemcsak szánalmas jelene, hanem aggasztó jövője is igen komor kérdőjelként sötétlik ki a képből, melynek előterében ma mintegy tízezer középosztálybeli főiskolás diák a legnagyobb és legkülönfélébb megpróbáltatásoktól zaklatott arculattal néz szembe az élettől várt érvényesülésnek, az élettől igényelt jobb helyzetnek ma szinte százszázalékos valószínűtlenségével és reménytelenségével.*

II. Nézetem szerint *ez a két kérdőjel az, mely a magyar főiskolai ifjúságnak* nemcsak a saját szempontjából, hanem általános szociálpolitikai szempontból is *ma a legkomolyabb és legakutabb problémája.* Az a kérdés, hogy a nyomorúság miatt ma csak félvalutájú munkára képes főiskolai ifjúság miként hozassék oly anyagi helyzetbe, melyben a benne szunnyadó szellemi erő-

ket és munkaképességet a saját és a nemzet jövője érdekében mennél tökéletesebb eredményre jutva művelheti és fejlesztheti ki, szociálpolitikánknak ma nem kevésbbé elodázhatatlan megoldást igénylő feladata kell, hogy legyen, mint az a másik, hogy a pályavégzettséget szerzett és szerző új generációk hol és miként foglalkoztattassanak úgy, hogy ismereteik és a munkaképességükben rejlő hatalmas szellemi s gazdasági tőke felhasználatlanul ne maradjanak, hanem az egyéni és a közjólét javára mennél előnyösebben gyümölcsözhessenek.

Kétségtelen, hogy az érintett kérdésekben jelentkező feladatoknak egyike sem oldható meg pusztán egyetlen tényezőnek beavatkozásával, még az esetben sem, ha ezt a beavatkozást a leghatalmasabbnak tekinthető erőforrás: az állam akarná is magára vállalni. Az állam sem bír meg mindent. A bajok okai különben is annyira összetettek és oly természetűek, hogy orvoslásuk pusztán egyetlen tényezőnek a közreműködésétől már ezért sem lenne remélhető. Bizonyos azonban az is, hogy bármily súlyosak állapotaink, az összes érdekelteknek megértése és összefogása a magyar főiskolai ifjúság mai és jövő helyzetén igen sokban és igen nagyot segíthet. Segíthetnek az egyesek, segíthetnek a társadalmi osztályok, segíthet az állam, ha a nemzet jobb jövőjéért való lelkesedéssel a jobb jövő legértékesebb biztosítékai: a magyar főiskolai ifjúság irányában mindegyikük meghozza a maga áldozatát. *S hacsak egy ország legnagyobb veszedelmének, egy számban folyton növekvő, képzettségénél fogva egyre igényesebb, reményeiben viszont egyre csalatkozóbb és ezért egyre elkeseredettebb intelligens proletáriátusnak kitermelődését előidézni nem akarjuk, kell is, hogy mindenki, aki segíthet, segítsen* és a diákprobléma megoldásához szükséges lemondásban és áldozatokban egymással az összes tényezők összefogjanak.

1. Ami az egyesek és a társadalom segítő közreműködését illeti, e téren legelsősorban is a szülőkre, a tanítókra és tanárokra, a szülőkkel érintkező papságra, a sajtóra és általában mindenkire gondolok, kinek szélesebb társadalmi rétegek gondolkodására irányítólag hatni módja van.

Bármennyire elismerésre méltó és ethikus következménye is az emberi méltóságban való egyenlőség keresztényi nagy eszméjének a modern társadalmakban az a lehetőség, hogy az egyesek alacsonyabb társadalmi osztályokból magasabbakba emelkedhetnek és bármennyire kívánatos is normális viszonyok között, hogy a társadalmi capillaritasnak ez a lehetősége mindenki számára necsak elvileg, hanem gyakorlatilag is nyitva álljon, *a mai abnormis viszonyaink között a társadalmi felemelkedésnek ethikai jogosultságát és szociálpolitikai helytállóságát csakis azokra az alsóbb társadalmi rétegekből feltörekvő egyénekre nézve lehet elismerni, akiknél az ily felemelkedésre voltakép egyedül érdemesítő erkölcsi és szellemi kiválóság csakugyan adva van.* Amily ethikai jogosultsággal igényelhetik, szerény nézetem szerint, minden társadalomban és bármily nehéz viszonyok között is az egyes társadalmi osztályokhoz tartozó szülők azt, hogy gyermekeiket, amennyiben azok a szülők társadalmi hovatartozásának megfelelő jellem- és szellembeli követelményeknek legalább minimumát betöltik, ugyanannak a társadalmi osztálynak anyagi és kulturális nívójában nevelhessék fel, tarthassák meg és helyezhessék el, amelyben maguk

a szülők is vannak, époly kevéssé lehet bizonyos válságos körülmények között — s a mi viszonyaink ma sajnos, nagyon is azok — a társadalommal szemben támasztott olyan szülői pretenziókat méltányolni, melyekkel csak átlagos vagy ennél is kisebb kvalitású utódokat is a szülők minden áron magasabb társadalmi szférába akarnak felemelni vagy éppen mások anyagi támogatásával felemeltetni, mint aminő társadalmi klasszisba ezek az egyének szülőik révén tulajdonképen beletartoznak.

Ebbe a szülői szeretetből táplálkozó, s normális körülmények között még tiszteletre is méltó, ma azonban egészségtelen, sőt szociális szempontból egyenesen veszedelmes túlzásba feltétlenül bele kell szólni. Bele kell szólnia már maguknak a szülőknek éspedig nemcsak az alsóbb osztályokhoz, hanem a tényleg több rendbeli rétegeződést mutató középosztály alsóbb tagozataihoz tartozó szülőknek oldalán is, egyfelől a középosztály mai elhelyezkedési nagy nehézségeire, másfelől az igazán kvalifikáltak jogos érdekeire, sőt az előretolni akart egyének valódi javára is tekintő helyes belátásnak és mérsékletnek. De az értelmi meggyőzés és rábeszélés minden fegyverével bele kell szólniok ebbe a szülők felvilágosítására és irányítására hivatott összes tényezőnek, a tanítóknak, tanároknak, lelkészeknek és a sajtónak is. Meg kell értetniök a mai magyar társadalom minden rétegével, hogy azokban a súlyos időkben, amelyek ránk szakadtak és amelyeket csakis egyéni érdekeink és igényeink fegyelmezésével és lemérsékléseivel tehetünk legalább utódaink számára jobbakká, kinek-kinek örvendenie kell, ha gyermekét abban a társadalmi státusban látja megmaradhatni és érvényesülni, amelybe az a szülők hovátartozása révén beleszületett. Mivel pedig az egyetemek és főiskolák egész kétségtelenül a felsőosztálynak és a középosztály magasabb rétegeinek szociális hivatásához megkívánt magasabb értelmiség kiképzésére szolgáló intézmények, az ú. n. középiskolák pedig tulajdonkép az egyetemek és főiskolák előkészítő intézetei, ezért *annak a belátásnak, illetőleg annak a reáhatásnak, amely a gyermekeiket iskoláztatni akaró szülők e szándékát a mai viszonyokhoz mért egészséges irányba terelni hivatva van, ma arra kell irányulnia* és ahol ez előzetes meggyőzéssel nem sikerülne, ott *tárgyilagos kiselejtezéssel oda kell hatnia, hogy már középiskolai végzettséghez is, de még inkább főiskolaihoz, a kiváló kvalitású egyének minden lehető támogatással, a csak átlagos vagy éppen minimális mértéket megütő egyének ellenben csakis azokban az esetekben jussanak és juthassanak el, amelyekben az ily végzettség az érdekeltekre nézve a szülőik társadalmi osztályában leendő megmaradhatásnak elengedhetetlen feltétele.*

A szülők helyes önfegyelmezésének, illetve tárgyilagos kényszerítésüknek a jövő generációk iskolázása terén remélhetőleg meg lesz az a hatása, hogy a magasabb középosztálybeli pályákra kvalifikáló tanintézeteket, a főiskolákat majd csakis azok az egyének látogatják, kiket arra, hogy az életben ily iskolázottsággal és az ily iskolázottságnak megfelelő társadalmi igényekkel helyezkedhessenek el vagy istenadta lelki kiválóságuk — s ez minden más szemponttól függetlenül — vagy pedig a szülőknek a társadalommal szemben ethikailag is támaszthatott az az igénye predesztinál, hogy a szülők képességeivel és a szülők munkájával egyszer kivívott magasabb társa-

dalmi státusban az e státus erkölcsi és kulturális követelményeit még megütő utódok is megmaradhassanak.

2. *Az ily egészséges kiválasztódás azonban*, mint hatását a távolabbi jövőben érezhető eszköz, csak későbbi generációk helyzetét fogja, s ezt is inkább csak az életpályákon leendő megfelelő elhelyezkedés esélyei tekintetében elviselhetőbbé vagy legalább rendezettebbé tenni, *a főiskolai diákság jelenlegi és jövőbeli nyomorán* ellenben, *valamint a főiskolákról kikerülők elhelyezkedésének mai nehézségein enyhíteni nem alkalmas*. Pedig ezeken a bajokon is segíteni, sőt legelsősorban éppen ezeken a bajokon kell segíteni, hogy azok a súlyos szociális veszedelmek be ne álljanak, amelyek a nemzetet a középosztály gyermekeinek lezüllésében fenyegetik.

Ezeknek a bajoknak orvoslásában, egyfelől a bajok összetételénél, másfelől a bajok túlnyomóan materiális hátterénél, de meg az orvoslásnak szervezett erőt és szervezett apparátusokat igénylő természeténél fogva is a legorganizáltabb és a legtöbb arravaló eszközzel rendelkező faktornak: az államnak mindenesetre meg kell tennie a magáét. Kétségtelen azonban, hogy *kielégítő eredmények csak abban az esetben lesznek remélhetők, ha az orvoslásnak az állam részéről ugyan sokban, de mégsem mindenben lebírható nagy munkájából az arra képes és ezért ma arra erkölcsileg különösen is köteles társadalmi rétegek*, önkéntes vagy persvadeált áldozatkészséggel, *szintén kiveszik megfelelő részüket*.

Igy azoktól az egyesektől vagy intézményektől, *akik*, illetve amelyek abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy abból *az összeomlásból*, mely éppen a középosztályt önhibáján kívül tette tönkre, *vagyonuk megmentésével szabadultak és még inkább azoktól, kik egyenesen a háborúnak* vagy az ezt követő *egyoldalú gazdasági konjunkturáknak köszönhetik* nagyrészben épp a középosztály anyagi erőinek áttolódásából származó *javaikat*, nemcsak az általános emberszeretetnek a nyomorral szemben kötelező parancsából, hanem ennél jóval közelebb fekvő *nemzetethikai motivumokból is joggal megkívánható, hogy a válságban vergődő magyar középosztályt a támogatásra szoruló magyar főiskolások egyéni vagy még helyesebben: intézményes segítése révén legalább az utódokban fölemelni törekedjenek*. Ha azok, kik ma jó sorsuk kegyéből súlyos pénzeket költenek el bízvást mellőzhető szórakozásokra vagy, akik milliókat takarítanak meg jövedelmeikből, csak némi hányadában ismernék és mérlegelnék főiskolai diákságunk ama nélkülözéseit, melyeket magam és magam is csak egy főiskola ifjúságát illetően ismerek, túlzás nélkül mondhatom és mondom: alig folytathatnák mulatozásaikat, alig halmozhatnák feleslegeiket jobbik énjük hangos szemrehányásai nélkül.

S amit a főiskolai ifjúság mai súlyos anyagi helyzetének enyhítését illető közreműködés tekintetében a társadalom vagyonos rétegeinek ethikai kötelességéül megjelölnünk lehet és kell, legjobb meggyőződésem szerint ugyanannak *analogonját kell felvetnünk azokkal a beati possidentes-ekkel szemben, kik ma javadalmas pozíciókat a nélkül töltenek be, hogy állásukhoz valamely ethikailag is helytálló magánérdekből vagy valamely igazán komoly közérdekből feltétlenül ragaszkodniok kellene*. Amily érthető és jogosult kívánság egyéni részről és amily szükséges a köz javára az, hogy a különféle életpályákra élet-

hivatásként felkészült egyének választott hivatásuk keretében a létüket biztosító elhelyezkedéshez el is juthassanak, annyira kétséges és nemcsak szociálpolitikai, de szociálethikai szempontból is kétséges az, hogy napjainkban, amikor az állás- és kenyérnélküliség a dolgozni akaró tanult emberek százait teszi öngyilkosokká, meg sem állapítható számukat viszi bűnözésbe vagy a legjobb esetben eredeti hivatásuktól távol álló oly munkákra kényszeríti, melyek energiájukat időnap előtt felőrlik, ideáljaikat s reményeiket lerombolják, elégedetlenségüket pedig felfokozzák, megengedhetik-e maguknak embertársaikkal és a közzel szemben is egyesek azt, hogy elfoglalvatartott fizetéses poziciójukhoz valamely exisztenciális magánérdek vagy csakugyan komoly közérdek hiján is ragaszkodva, ezzel a ma nemcsak érvényesülni, de még megélni sem tudó ifjabb generációnak jogosan pretendált elhelyezkedését és előhaladását az érdekelteknek gyakran egész hosszú sorára nézve megakasszák?

3. Bármily helytállók is azonban *azok az ethikai elvek, melyeknek társadalmunk érintett rétegeit és egyedeit a főiskolai ifjúság válságos helyzetével szemben áldozatkészségre és lemondásra kellene inditaniok*, be kell vallanunk, hogy *eddig legalább sokkal kisebb hatóerővel érvényesültek, mint az tényleg szükséges és kívánatos lenne*. Tiszteletet a kivételeknek. A nemzet és az ifjúság hálája kíséri és kísérje őket, kik a viszonyok kötelező súlyát megértették és megértik. Ki kell azonban, sajnos, mondanunk, hogy ezek a kivételek igazán csak kivételek. Lehetetlen lenne másként, hogy a főiskolai ifjúság segélyezésére legutóbb Budapesten nagy apparátussal megindított társadalmi akció mindössze pár százmillió eredménnyel záruljon vagy, hogy egy másik, *országos* jellegű, s organizációjánál fogva igen széles társadalmi rétegekhez hozzáférni képes diáksegítő mozgalom, mint épp a napokban olvasott számadásaiban láttam, mindössze csak 407 adakozótól befolyt 52 millió korona bevétellel zárhassa multévi munkásságát. A m. kir. Ferenc József Tudományegyetem diákjóléti és diáksegítő akciói által a diákság javára összehozott fedezetekben is csak egészen eltörpülő 5—10%-ot képviselnek a társadalmi önkéntes hozzájárulások úgy, hogy minden oldalról csak *az a tény* állapítható meg, hogy *ami eddig az ifjúság érdekében történt és történik, oroszlánrészében* nem a társadalomnak az érdeme, hanem *annak a nagy megértésnek és jóindulatnak a következménye, mellyel az államkormány és az egyes főiskolák hatóságai igyekeztek és igyekeznek felkarolni az ifjúság ügyét.*

Így legelső sorban is *a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr*, különösen minisztériumának *tudománypolitikai osztályán* keresztül, a főiskolai diákság mai problémáit szociális oldalukról is igen nagy mértékben méltányolta és méltányolja. S azzal a *szociális hátterű kultúrpolitikával*, mellyel az ország különböző részeiben *az olcsóbb megközelíthetőség és olcsóbb megélhetés szempontjából is igen célszerűen* elosztott és *fentartott négy egyetem számát csökkenteni nem engedte*, valamint azzal, hogy az egyetemek mellett *internátusokat és menzákat létesített*, s hogy a szegényebb sorsú kiválóságok részére *ösztöndíjakat statuált és tandíjaikat is lemérsékelte*, a diákság bajainak enyhítésében már eddig is igen nagy, az ifjúság és a szülők részéről elégé meg nem hálálható érdemekre tekinthet vissza. Ami pedig a jövőt illeti, ha ugyancsak

a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrnak az elkobzott *Károlyi-féle vagyon mikénti felhasználása tárgyában benyujtott nagykoncepciójú javaslata* a törvényhozás által közelebbről elfogadtatik, a főiskolai diáknyomor mai nagy problémája ismét egy igen hatalmas lépéssel jut közelebb a maga kívánatos megoldásához.

Hasonló nagy jóindulattal viseltetett és viseltetik a főiskolai ifjúság iránt *a népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úr is* és minisztériumának *közjótékonysági ügyosztálya*. Eltekintve attól, hogy a népjóléti miniszter úr *a menekült diákság ügyét* annak idején egész *különlegesen is felkarolta* és hogy a *legtöbb főiskolai internátus és menza a népjóléti minisztérium támogatását is élvezte és élvezi*, nagyon sok diák éveken át maradt volna felruházatlanul, ha éppen a népjóléti miniszter úr a középosztálybeliek támogatására megindított *ruhaakcióját* nagylelkűen *a főiskolai ifjúságra is* ki nem terjesztette volna.

De megtalálták és megtalálják az útját a főiskolai ifjúság valamiféle segítésének kivétel nélkül *a többi minisztériumok is. A belügyminisztérium* csak úgy, mint *a földmivelésügyi* vagy *a kereskedelemügyi, a miniszterelnökség* csakúgy, mint a *külügyminisztérium* és biztos tudomásom szerint még a diákság problémáiban legkevésbbé érdekelt *igazságügyminisztériumnak is* volt alkalma megnyilvánítania és meg is nyilvánította anyagi jóindulatát a főiskolai ifjúsággal szemben.

III. S ha mind e kormányhatósági nagy összefogás és az egyes főiskolák tanári karainak a tan- és vizsgadíjmérséklések nagylelkű kezelésében és a diákság segítését szolgáló intézmények akciók létesítésében, irányításában jelentkező nagy megértése és jóindulata mellett is a magyar főiskolai ifjúság helyzete a tanulmányok ideje alatt anyagi gondok és a jövő elhelyezkedés nehézségei tekintetében egykép és egyáltalán nem enyhült, úgy e tényt különösen három körülményre vélem visszavezethetni.

Az első s legalapvetőbb körülmény a magyar középosztálynak még mindig óriási, s enyhülőnek egyáltalán nem mondható szegénysége, mely a főiskolai diákság zömének anyagi helyzetét ma a leghátrányosabban determinálja. Egy másik ok az, hogy az állam sem bír meg mindent, a társadalom vagyonos rétegeit viszont, úgy látszik, nem sikerül a főiskolai ifjúság támogatása gondolatának oly mértékben megnyerni, mint ez szükséges lenne. A harmadik és a bajok orvoslásának mindkét irányában gátló körülmény pedig az, hogy az égető problémáknak abban az áradatában, mely egy tönkrement ország kormányzatára megoldandó feladatokul zúdult és zúdul, az arra illetékeseknek eddig még nem állott módjukban sem a főiskolai diákvédelem tökéletes apparátusát kiépíteniök, sem pedig azokat az újabb közintézményeket megvalósítaniok, melyek a főiskolákból kilépők számára új elhelyezkedési lehetőségeket nyitni alkalmasak lesznek. *Mivel pedig a főiskolai diákság bajain nemcsak kell, hanem sürgősen kell segíteni, a társadalom lelkiismeretének gyors megmozdulására viszont, úgy látszik, épp oly kevéssé számíthatni, mint a középosztálybeli szülők anyagi helyzetének hamaros és jelentős javulására*, nincs más hátra, mint az, hogy *a segítséget megint csak az államtól várjuk*, kérve, hogy a kormány azokat az intézményeket és intézkedéseket, melyeket eddig ezer-

féle gondjai miatt, a diákügy megoldása terén csak részben valósíthatott meg az államgazdaság megerősödtével most már teljes egészükben mielőbb léptesse életbe. S meg is vagyok győződve róla, hogy, ha majd a főiskolai diákvédelem tökéletes organizációja valóság lesz és egy *megfelelően beállított központi diákvédő szerv irányítása alatt* diákjaink ügyeivel *összes főiskoláinkon pályaválasztási helyes tanácsadásra is berendezett diákvédő irodák* fognak foglalkozni, ha majd a diákok segélyezésének súlypontja *a tanulmányi költségeknek olcsó és jó internátusokkal és menzákkal leendő lecsökkentésére az eddiginél is nagyobb mértékben* tereltetik át és ha az ifjúság lelkét könnyen demoralizáló visszaszolgáltatásnélküli segélyek helyébe egy, *az állam és a társadalom erőiből összehozandó tanulmányi alapból* a visszatérülő *altruisztikus tanulmányi kölcsönök* intézménye vezettetik be : a magyar főiskolai ifjúság a tanulmányok sikerét megbénító nagyobb anyagi gondoktól, a szülők helyzetétől függetlenül is, mentesülni fog. S ha azután a diáksegítésnek megfelelő organizálásával egyidejűleg *a javadalmas állások személyi felfrissítésének helyes elvei keresztül fognak vitetni*, ha *az üresedésben lévő állások* mindenkor *késedelem nélkül be fognak töltetni* s továbbá, ha a kormány *egyes igazgatási ágak* (pl. közegészségügy) *célszerű államosításával, illetőleg kiépítésével* (pl. a gazdasági többtermelés adminisztrativ organizációjának kiépítése) *az érvényesülésre és a megélhetésre új lehetőségeket is* nyit, úgy majd a főiskolákról az életbe kilépő generációk jövője terén is eljuthatunk ahhoz a bizonyára mindannyiunk által óhajtott, egyelőre azonban inkább csak jelszóban élő állapothoz, melyben a haza reményei és a szebb jövendő zálogaiként oly szívesen, oly gyakran apostrofált magyar ifjúság a nemzetnek majd valóban is reménységévé, a szebb és jobb magyar jövőnek majd valóban is biztosítékává válhat és válik.

Bernát István egyetemi ny. r. tanár.

Figyelemmel olvastam és figyelemmel hallgattam a tisztelt előadó uraknak egyes jelentéseit, javaslatait és okfejtéseit, de kénytelen vagyok megállapítani, hogy bizonyos nagyon lényeges dolgokat egészen figyelmen kívül hagytak.

Ők tudniillik az egész kérdést mint egy speciálisan magyar problémát említették, holott a valóságban a helyzet az, hogy ez minden civilizált államnak egyik égő sebe. Belgiumban már évekkel, sőt évtizedekkel ezelőtt egy mozgalom indult meg, amely ennek a kérdésnek orvoslását célozza. Alig kell mondanom, hogy ez sem tudott sikerhez vezetni. Ebben a tekintetben mi már régóta érintkezésben állunk az ottani vezető egyénekkel és őnagysága *Geőcze Sarolta* lefordította *Lambrechtnek* — aki vezetője ennek a brüsszeli centrumnak — egyik nagyon értékes munkáját. Tisztelt barátom, *Farkas Elek*, például résztvett azokban a mozgalmakban, amelyek Svájcban ebben az irányban megindultak.

Ezek mind nemzetközi alapon indultak meg. Ez mindenesetre azt a tényt mutatja, amit én állítok, hogy ez nem speciális magyar probléma. Van ugyan speciálisan magyar színezete is, vannak speciális magyar nyomorúságok is ezen a téren, de egészben véve a középosztály veszélyeztetéséről van szó, éppen a modern fejlődés folytán.

Nem tehetek róla, akármilyen reakciósnak vagy akárminek fognak

nevezni, de én évtizedek óta megfigyeltem ezeket a kérdéseket és azt látom, hogy az 1789-es forradalom igérgette az egyenlőséget és bizonyos fokig meg is tartotta. Odáig jutottunk azonban száz és száz — nem tudom, hány — év óta, hogy a kisebbségnek, az oligarchiának és az oligarchiából leszűrt egypár embernek az uralma alá kerültünk. Hiszen méltóztatnak pl. azt tudni, hogy a vagyonmegoszlás azokban az államokban, amelyek a kultúrában előrehaladottak, talán a legegészségtelenebb.

Teleszky János őnagyméltósága felvetette azt a kérdést, hogy hogyan lehet ezen segíteni, de a felelettel adós maradt. Ha azt tudjuk, hogy pl. az Egyesült Államokban már a háborút megelőzőleg azt hitték, hogy a vagyonnak talán 75 vagy 80 percentje alig egy pár száz vagy ezer embernek a kezében van, akkor láthatjuk, hova haladunk. A másik oldalról pedig természetes, hogy alant a proletáriátus nagyon nagy mértékben burjánzik és virágzik.

Nem akarom figyelmüket fárasztani azzal, hogy ezen a téren legutóbb milyen események történtek, amelyek mind ideutalnak. Az ipar terén a *legmerevebb koncentráció* az, amely az utóbbi időben nagymértékben jelentkezik. Méltóztatnak tudni, most alakították meg azt a híres *vaskartellt*, amely magában foglalja az összes vasat termelő országokat. Egészen különös, hogy egyes urak nálunk is, másutt is, folytonosan nagyobb és nagyobb előnyöket élvezzenek, a másik oldalon pedig éhezzenek.

Ennek a kérdésnek szálai messze mennek és alig lehet azt képzelni, hogy mi ezt magunkban meg tudjuk oldani. Az egész gazdasági fejlődés irányának meg kellene változni, mert, ha nem változik meg, egészen bizonyos, hogy a mostani civilizált kultúrának az eredményei meg fognak semmisülni. Meg fog semmisülni a középosztály is, amely a kultúrának a vivője, amely szívén hordozza ezeket a feladatokat és meg is szokta oldani.

Ezeket voltam bátor megjegyezni. Még csak azt akarom elmondani, hogy vannak ezen a kereten belül is — ez alatt tudniillik a magyar keretet értem — bizonyos szempontok, amelyek eddigelé kisebb mértékben részesültek figyelemben. Így például a magyar kisipar problémájáról én itt egyáltalában nem hallottam semmit. Tekintettel kellene lenni arra, hogy az a rettenetes agrárproletáriátus is megszűnjék, amely Magyarországot, sajnos, par excellence jellemzi. Erről lehetne és kellene is nagyon sokat beszélni, de úgy látom, hogy ezzel a tárggyal teljes lehetetlenség minden téren kielégítően foglalkozni. És még egyet, amit a tisztelt előttem szóló is megemlített. Nagy gátló és akadályforrásnak tekinthető az, hogy éppen a középosztály, amelynek ezeket a feladatokat észben kellene tartania és előre kellene vinnie, sem azt az odaadást, sem azt az áldozatkészséget, sem azt az érdeklődést nem tanusítja, amit kellene, hogy tanusítson. Amíg ebben a tekintetben nem tudunk valami jobb fordulatot előidézni, addig valami nagy dolgokat elérni nem tudunk.

Báró **Lukachich Géza**, ny. altábornagy.

Nemény Imre nyugalmazott államtitkár úr által mondottak teljesen fedik azt a helyzetet, amely a katonai nyugdíjasoknál jelenleg fenáll. Ha én, mint a Nyugdíjas Katonatisztek Országos Szövetségének elnöke, társadalmi

egyesületének vezetője, mégis felszólalok, teszem ezt azért, mert rá kell mutatnom egynéhány társadalompolitikai veszélyre, mely abban a mai elkeseredésben rejlik, amely a nyugdíjasoknál a sorozatos jogfosztás folytán keletkezett.

Hallottuk, hogy a kormány 1925-ben azokra a nyugdíjasokra nézve, akik 1925 július 1-én vagy későbbi időpontban mennek nyugdíjba, elrendelte, hogy megkapják az őket törvény szerint megillető nyugdíjat, míg azok, akik e nap előtt mentek nyugdíjba, nem kapják meg a törvényszerű nyugdíjat, hanem megmaradnak egy régi, sokkal alacsonyabb nyugdíjban. Ez nálunk katonáknál azt eredményezte, hogy az új rendszerű nyugdíjas ugyanazt a nyugdíjat kapja, mint a két rendfokozattal magasabb régi nyugdíjas, sőt a magasabb fizetési fokozatokban még nagyobb ez a különbség. Élő példákkal lehet rámutatni arra a teljesen lehetetlen helyzetre, hogy táborszernagyok, akik a háborúban hadtestet vezettek, kevesebb nyugdíjat kapnak, mint az a százados vagy őrnagy, aki a háborúban alattuk szolgált és aki olyan szerencsés volt, hogy még néhány évig a háború után is szolgálhatott, roppant iramban előrehaladt, vezérőrnagy lett és most két rendfokozattal nagyobb nyugdíjat kap, mint volt hadtestparancsnoka.

Nálunk katonáknál ez nemcsak anyagi, hanem erkölcsi kérdés is. És mi katonák mindenkor elibe helyeztük az erkölcsi mozzanatokat az anyagiaknak. Ezért akarok erre a kérdésre rátérni.

Az a körülmény, hogy egy régi, háború alatt szolgált katonának sokkal alacsonyabb nyugdíja van, mint annak az előbb említett fiatalabb embernek, rontja a tekintélyt, azonkívül lebecsüli a háborúban szerzett érdemeket is. Ez az állapot lealázó; mi legalább is úgy érezzük.

Anyagi téren ennek a helyzetnek eredménye az, hogy azonos rendfokozat és egyenlő szolgálati idő mellett a régi nyugdíjas 50 százalékkal kevesebbet kap, mint az új. Az tehát, aki beteg, törődött, öregebb és keresetképtelen, kevesebből kénytelen megélni, mint a fiatalabb, egészséges és keresetképes. Az utóbbi esetleg cselédet is tarthat, az elsőnek még kenyérre is alig jut. A legegyszerűbb erkölcsi törvények is megkívánták volna, hogyha keveset is tud adni az állam, legalább egyenlően ossza el azt. Nem lett volna szabad sohasem megengedni, hogy épp a legszegényebb, legöregebb nyugdíjasok viseljék a pénzügyi újjáépítés költségeit és ezeknek a bőrén takarékoskodjék az állam. A nyugdíjasok sohasem követeltek az államtól nagyobb áldozatot, mint amilyent az állam hozni tudott. Nem követelték azt, hogy az állam erején felül költsön, hisz utóvégre hazafiúi és polgári kötelessége mindnyájunknak beleilleszkedni az adott helyzetbe és ha látjuk, hogy az állam nem bírja a nagyobb költségeket, akkor kevesebbel kell beérnünk. Az igazságot és az egyenlőséget azonban mindenkinek joga van követelni. Egy kiváltságos nyugdíjas kategóriát létesítettek, ezek illetményeit emelték, a régieket nyomorban hagyták. Ez a helyzet. Az eredmény pedig az, hogy a reményüket vesztett nyugdíjasok között az elkeseredés mind jobban és jobban fokozódik. Sajnálni kell ezt a tényt, mert ennek az elkeseredésnek a következtében egyre jobban tapasztaljuk, hogy a nyugdíjasoknak egy része ahhoz az oldalhoz közeledik,

amelyhez nem közelednék soha, ha az állam legalább igazságosan gondoskodnék róla. Ez az a bomlás, amelyet *Nemény i államtitkár úr* kiemelt. Nem akarok ismétlésekbe bocsátkozni, de tényleg ennek a bomlásnak a jelei azok a felszólalások, amelyek különféle nagy értekezleteken elhangzottak, amikor ott a nyugdíjkérdésről volt szó, amilyenek a régi időben nem hangzottak volna el.

Ezeken a bomlási jeleken kívül egy másik, társadalompolitikailag igen veszélyes körülményre is rá kell mutatnom. Az a sok nyugdíjas — talán százezrekre megy a számuk — egytől-egyig el van keseredve és el lehet gondolni, milyen hatása lesz ennek a hangulatnak a serdülő gyermekekre. Hiszen lehetetlen, hogy az apától napról-napra ne hallják, hogy az állam nem fizeti meg az apjuknak azt, ami őket törvény szerint megilleti. Egész nemzedék, százezrek nőnek fel abban a tudatban, hogy azért nem kapnak eleget enni, azért nem tudják ruházni, azért nem tudják neveltetni őket, mert az állam igazságtalan, nem egyenlően oszt. Egész más volna a helyzet, ha az állam egyenlően adna. A gyermek lelke fogékonyabb, mint a felnőtté és mit tudjuk, hogy a szegény tisztviselőgyermekek közül hányan lesznek, akik a proletáriátust fogják növelni, s nem helyes úton keresik a megoldást és kielégítést.

Ha egy kis családot nézünk, amelyben az anya abból a kevésből, amije van, minden gyermeknek egyformán ad, akkor mégha éhesek is, megmarad bennök a szeretet a szülők iránt, mert látják, hogy szülőik egyformán szeretik őket. A szeretet megmarad, mintha mindennel bőven el volnának látva. Ha azonban a gyermek azt látja, hogy a szülő azt a pénzt, amelyet élelmezésre kellene költeni, részint reprezentációra, talán autóra fordítja vagy éppenséggel azt látja, hogy az egyik gyermeknek kisebb, a másiknak nagyobb kenyér jut, akkor a szülő iránti szeretet megbomlik és talán gyűlöletté válik.

Ha így áll ez az egyes családnál, akkor a nagy anyának, a hazának, vajjon nem volna-e kötelessége, hogy gyermekeiben mindig ébren tartsa igazságosságának tudatát? Azt az elvet: ha szegény vagyok is, ha kevesem is van, de mindig egyenlően osztok. És ha az állam ezt nem teszi, ha az igazságosságot megsérti, vajjon nem követ-e el bűnt a nemzet ellen? Hiszen gyermekei lelkében ezáltal gyökeret verhetnek olyan eszmék, amelyek nem fogamzanának meg, ha mindegyikkel szemben igazságos volna. Ám állítsuk talpra pénzügyileg a nemzetet, de a lelkülettel éspedig ne csak a nyugdíjasok, hanem a többiek lelkületével is törődjünk.

L a k y D e z s ő, műegyetemi ny. r. tanár.

A középosztály válságát azok az előadások, amelyeket szerencsénk volt hallani, szinte minden részében gondosan megvilágították és a gyógyítás eszközeit is feltárták. Valójában nem is lehet sok mozzanat, amelyhez még hozzátennivalónk volna. A magam részéről különösképen *Heller Farkas* tanár úr előadásának két mozzanatát akarom pár szóval bővebben megvilágítani.

Nagyon örültem annak, hogy *Heller* tanár úr a középosztály válságának határait az érdekeltek tekintetében sokkalta messzebb tolta ki, mint amilyen messze ezek kitolása a közfelfogásban általánosan szokásos. A közfelfogásban nagyon megvan a hangulat arra nézve, hogy a középosztály válsága nem más,

mint tisztviselőprobléma, tehát a tisztviselők megélhetésének javításával az egész probléma alapjában meg fog oldódni.

A középosztály kérdése azonban nyilvánvalóan sokkalta tágabbkörű, semhogy abba csupán a tisztviselőprobléma megoldása férne bele. *Heller* tanár úr a középosztály ügyét tárgyalva, rámutatott arra, hogy ez az osztály nem egységes, hogy ebben az osztályban a szabad kereseti pályák képviselői is helyet foglalnak és közöttük kifejezetten megemlíti a középbirtokosokat, mint, amely osztály szintén válsággal küzd. Úgy vélem, hogy a birtokos elemnek elég széles kategóriáját olyanok teszik ki, akik szintén szorosan beletartoznak a középosztályba. Nem csupán a középbirtokosokra gondolom ezt, hanem a jobbmódú parasztgazdák csoportjának számos képviselője szintén a középosztályhoz tartozik, mert érdekei azzal feltétlenül közösek. Ha a további olyan kategóriákat keressük, amelyeket a középosztály fogalma hivatott egybefoglalni, nem kétséges, hogy az iparosság, a kereskedelem, általában a vállalkozással és a hitelélettel foglalkozók igen nagy tömege szintén a középosztályba tartozik.

Nem érdektelen azzal a kérdéssel foglalkozni, vajjon ebben a tágabb értelmezésben a középosztály száma mekkora és vajjon mekkora az ország népességének egyéb kereső részéhez képest. Számításokat végeztem arra vonatkozóan, hogy a középosztály a mai Magyarország, valamint a régi Magyarország többi keresőinek számához képest mekkora arányszámmal szerepel. Úgy találtam, hogy míg a régi Magyarországon ez az arányszám 12—14% volt, addig a mai Magyarországon ez a szám felment 15%-ra. Az arányszámok között a különbség nem nagy, de mégis figyelmet érdemel, mert olyan időben következett be, amikor a gazdasági gyarapodás helyett minden vonalon az értékek csökkenése volt osztályrészünk.

Heller tanár úr foglalkozott azokkal a módokkal és eszközökkel, amelyek alkalmasak arra, hogy segítségükkel a középosztály válságát megoldjuk. Nem tagadom, némi tekintetben rózsásnak tartom felfogását. Főképen abban a tekintetben, hogy az államhatalomtól túlontúl sokat vár és e mellett az *önsegély* szerepét nem elégé érezteti. Bátor vagyok rámutatni arra, hogy az önsegély szerepét kiélezve nagyon sok olyan probléma megoldható volna, melyeknek megoldását ma talán nem látjuk tisztán.

Különösképen rámutatok arra a meglepő ellentétre, mondhatnám féltékenykedésre, irigységre, mely a középosztály különböző csoportjait egymással szembeállítja. A közelmult időkben gyakran láttuk azt, hogy a középosztálynak különféle csoportjai szinte ellenségesen, állig fegyverben állnak egymással szemben és minden módon iparkodnak a maguk javát a másik rovására gyarapítani. Azt hiszem, ha valami köztekintélyű szerv módot találna arra, hogy a középosztály különböző csoportjainak szervezetei — bátor vagyok rámutatni a Magyar Gazdaszövetségre, az OMGE-re, a GYOSZ-ra, a Kamarára, a TÉBÉ-re — valami közös plattform megbeszélésére értekezletet hívnának össze, melyen mindegyik érdekképviselet a maga érdeke szempontjából fontos témát megbeszélné, sok olyan gondolat merülne fel, amelynek komoly megvalósítása nagyban előrelendítené a középosztály ügyét.

Még egy szempontra mutatok rá, szintén *Heller* tanár úr előadásával kapcsolatosan. Arra, hogy ő a magasabb intelligenciával rendelkező fiatalemberek segélyezésére azt javasolta, hogy ezek a fiatalemberek átmenetileg külföldön keressenek elhelyezkedést. Úgy gondolom, hogy ez valóban rendkívül jó megoldás, noha végső megoldásképen nem lehet elfogadni. Azokkal a felfogásokkal szemben, amelyek lépten-nyomon felhangozván azt mondják, hogy Magyarországnak ma intelligenciában túltermése van, rá kell mutatnom arra, hogy ez a túltermelés talán csak látszólagos. Közeledenek már azok az idők, amelyek majd meg fogják mutatni, hogy Magyarországnak milyen mértékben van szüksége arra az intelligenciára, mely ma nagyon sokat áldozva igyekszik magát átmenteni a következő időkre. Itt vannak már azok az idők, amikor nyomatékosan fogjuk érezni azt az óriási ürt, amelyet a háborúban és a háborút követő esztendőkben elmaradt születések fognak okozni az intelligenciában. Ha mesterségesen vágnók útját annak, hogy az intelligencia magát képezze, olyan hibát követnénk el, amely később keservesen megbosszulná magát.

Javornitzky Jenő, igazságügyminiszteri számvevőségi főtanácsos, a Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetségének vezértitkára.

Hegedüs Lóránt, nem — mint mondotta — 10 évvel, hanem már 26 évvel ezelőtt foglalkozott a középosztály kérdésével. *Hegedüs Lóránt* 1900-ban mondott első parlamenti beszédének gerincéül a köztisztviselők kérdésének egészséges megoldását tette. Az akkor ajánlott módszer, az adminisztráció egyszerűsítése és a létszámcsökkentés, nem hajtatott kellő időben végre. Ugyancsak ő volt, aki a nagy bizonytalanságban, 1920. szeptember havában, a tetemrehívás megrendítő erejével, lelketrázó szavakkal adott útmutatások alapján igyekezett az alagútba szorult köztisztviselőket onnan kivezetni. Ez a helyes útmutatás is csak részben került kivitelre. Régi hibák miatt szenvednek a tényleges és nyugdíjas köztisztviselők.

A köztisztviselők teszik lehetővé, hogy az adófizető polgárok a maguk egyéni munkásságukat kifejthetik és érdekeiket megoltalmazhatják. A köztisztviselők tehát nem tartoznak a kitartott osztályhoz, hanem az államnak fentartó elemei, akik oly nélkülözhetlen szükségletet elégítenek ki, mely a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, általában az adófizető polgárok összességének javát szolgálják. Hivatásuk a köztisztviselőknek az is, hogy a társadalmi áramlatokat kedvezően befolyásolják, hogy a társadalom erkölcsi világára állandó jótékony hatást gyakoroljanak. Ezeket a tevékenységeket kellően elvégezni, ezt a hivatást helyesen betölteni a köztisztviselők csak akkor képesek, ha anyagilag és szolgálati viszonyaikban kielégítést nyernek, ha a mindennapi kenyérért folytatott küzdelemtől megszabadulnak. Az adófizető polgárok érdeke ennélfogva, hogy a közszolgálatot ne elégedetlen, küzködő alkalmazottak lássák el, hanem a közszolgálatot ellátók mentesek legyenek a lelket, a testet, a munkakedvet bénító anyagi gondoktól.

A tényleges és nyugdíjas köztisztviselőknek juttatott illetmények pedig tulajdonképen fogyasztásra szánt összegek, melyek a köztisztviselőktől az életszükségletet kielégítő belföldi termelőkhöz, iparosokhoz és kereskedőkhöz jut-

nak. E szempontból is az adófizető polgárok érdeke, hogy a tényleges és nyugdíjas köztisztviselők oly illetményeket kapjanak, melyekből ne csak elsőrendű életszükségleteiket legyenek képesek fedezni, hanem a hivatali állásukhoz mért igényeiket családostól is kielégíthessék.

A háború és forradalmak következményekép a tényleges és nyugdíjas köztisztviselők mindenkinél nagyobb és súlyosabb vagyonváltságot fizettek és hatalmas áldozatot hoztak a nemzeti áldozatkészség oltárán azáltal, hogy munkájuk jogos ellenértékénél jóval kisebb mértékben kapják meg illetményeiket, vagyis, hogy az állam kijáró illetményeik nagy részét visszatartotta.

A jog, az igazság és méltányosság is ezért amellett szól, hogy a tényleges és nyugdíjas köztisztviselők helyzete most már mulhatatlanul és megfelelően javíttassék.

E megállapításokból folyóan a tényleges és nyugdíjas köztisztviselők helyzete válságának megszüntetésére, illetve helyzetük megfelelő javítására és az ország érdekében szükséges megnyugvás céljából is a következőket kellene tenni.

1. A közterhek egyenlő és arányalagos viselése elvének szigorúbb keresztülvitelével az adófizető polgárok róják le teljesebb mértékben kötelezettségeiket az ország és saját maguk érdekében az államgépezet irányítói, az állami gépezet működésben tartói, a köztisztviselők és ezek elődei, a nyugdíjasok részére.

2. A tényleges és nyugdíjas tisztviselők súlyos helyzete háborús következmény, annak terheit át kell hárítani az adófizető utódokra is. Ennélfogva helyzetjavításuk céljából hosszabb lejáratú kölcsön felvétele indokolt.

3. A közigazgatásban és igazságszolgáltatásban igazi és okos egyszerűsítést ne csupán papiroson, de a valóságban hajtsák végre. Az összes illetékes tényezők a takarékosságot a dologi kiadásoknál is komolyan vigyék keresztül. Új hivatalok szervezése, új hivatali állások rendszeresítése csak valódi és elkerülhetetlen szükség esetében történjék. A közszükségletek minden téren fokozatosan elégíttessenek ki.

4. Törvényben kellene kimondani, hogy egyenlő és arányalagos adózás, valamint a legnagyobb takarékosság elvén felépített állami költségvetés összes megtakarításait a tényleges és nyugdíjas köztisztviselők helyzetének javítására kell elsősorban fordítani.

5. Törvényben kellene megállapítani a létminimumra felépítendő, továbbá az automatikus előlépést bizonyos mértékben megvalósító, valamint az egyenlő elbánás és a munka igazságos értékelése alapján felállítandó illetményrendszer sémáját, melyben az illetmények oly mértékben szabassanak meg, hogy azok a valódi életszükséglethez, az álláshoz előírt képesítéshez és a betöltött munkakörhöz igazodjanak.

6. Törvényben kellene megerősíteni és azonnal, de legalább is meghatározandó időn belül fokozatosan kellene végrehajtani azt a rendelkezést, hogy a nyugdíjasok, özvegyek és árvák ellátási díját a ténylegesek mindenkori illetményeinek alapulvétele mellett kell megállapítani és hogy az összes nyugdíjasok ellátási díját a kijáró teljes százalékban kell kiszolgáltatni.

7. Törvényben kellene megállapítani azt, hogy a tényleges és nyugdíjas

alkalmazottaknak fokozatos helyzetjavítását mily mértékben és mily időben kell végrehajtani a kielégítő helyzetjavítás eléréséig.

8. Történjék megfelelő intézkedés az iránt, hogy a tényleges és nyugdíjas köztisztviselők az új lakásügyi szabályok alapján hajlék nélkül ne maradjanak illetve, hogy az összes köztisztviselők, nyugdíjasok, özvegyek és árvák részére oly lakáspénz adassék, mely a régi törvényeken alapulva a szerény, de az egészségügyi követelményeknek és viszonyaiknak, valamint hivatali állásuknak megfelelő igényeiket is kielégíti.

9. Az állam irányítása mellett a köztisztviselői családi, esetleg társasházépítési akció a lakáspénzek lekötése mellett a tényleges és nyugdíjas köztisztviselők részére sürgősen és minél szélesebb keretben bonyolíttassék le. Ezzel kapcsolatban a nagyobb városok és községek környékének jó és olcsó közlekedést kell biztosítani.

10. Nemzetvédelmi és általános nemzeti szempontból a tényleges és nyugdíjas köztisztviselői gyermekek megfelelő nevelésének előmozdítása céljából a családi pótlékot kielégítőbben kell megállapítani, a gyermekek nevelésére ösztöndíjakat adományozni, őket ingyenes vagy kedvezményes helyen internátusokban elhelyezni, avagy részükre internátusokat létesíteni szükséges és gondoskodni kell ipari és kereskedelmi pályára való gyakorlati kiképzésükről, a tandíj elengedéséről, avagy legalább is nagyobb tandíjkedvezmény biztosításáról.

Erre a célra az 1912. évi LXV. tc. 30. §-ában foglalt rendelkezés alapján a nyugdíjjáruléki alapot is igénybe kellene venni az e tárgyban 1916. évi 2,550. M. E. szám alatt kiadott kormányrendelet értelmében. Esetleg, mint az az erdészeti igazgatásban van, minden állami eladásnál és minden állami vásárlásnál a vállalkozót és szállítót az e célból létesítendő alap javára a vételárból vagy bevételből bizonyos ezrelék fizetésére kellene kötelezni.

11. A többtermelés előmozdítása és az elhelyezkedést nyujtó életpályákra való kiképzés céljából a szakiskolákat gyarapítani és fejleszteni kell.

12. A könnyelmű adósságcsinálást a tényleges és nyugdíjas köztisztviselőknél meg kell akadályozni, de indokolt és igazolt szükség esetében az összes tényleges és nyugdíjas köztisztviselők részére megfelelő hitelt kell biztosítani. Mivel a kormány az ipari és kereskedelmi hitel terén a békebeli állapotra akar visszatérni, indokolt, hogy az összes tényleges és nyugdíjas tisztviselők az 1918. évi XXII. tc.-ben megállapított mértékben és módozatok mellett részesülhessen hosszabb lejáratú kölcsönben.

13. Az önhibájukon kívül, kivételes körülmények folytán súlyos helyzetbe került köztisztviselők részére a jelentkezett kisebb szükségletek fedezésére a fizetési előleget a békebeli mértékben és módozatok mellett kellene engedélyezni.

14. A nemzeti becsület és hazafias áldozatkészség legragyogóbb példáját mutatták a háború alatt a tényleges és nyugdíjas közszolgálati alkalmazottak azáltal is, hogy hadikölcsönöket erejüket meghaladó mérvben jegyeztek. Ezek részére az általuk jegyzett hadikölcsönkötvények értékét mielőbb megfelelően vissza kell állítani, még pedig annyival inkább, mert a háború utolsó éveiben

az államkormányzat részéről a hadikölcsönök újabb jegyzésére nemcsak bátoríttattak és ösztönöztettek, hanem mintegy rá is kényszeríttettek. Megfontolandó volna, hogy mindazokra, akik annak idején hadikölcsönkötvényt nem vagy csak kis mértékben jegyeztek, a hadikölcsön terheinek viselése utólagosan — megfelelő összegű váltságdíj vagy adó kivetése útján — szintén kiterjesztessék. Az ekképen befolyó jövedelem remélhetőleg megfelelő alapot szolgáltatna arra, hogy legalább is a súlyos gazdasági viszonyokkal küzködő középosztálybelieknek és ezek között kiváltképen a fent említett tényleges és nyugdíjas közszolgálati alkalmazottaknak tulajdonában levő hadikölcsönkötvények megfelelő kamatozásban részesíttessenek.

15. A vagyontalan köztisztviselők özvegyeit és árváit, ha önhibájukon kívül, kivételes körülmények között súlyos helyzetbe kerülnek, meg kell segíteni. Mivel az 1884. évi legfelsőbb elhatározás a jótékonycélú államsorsjáték jövedelmének egy tizedrészét állandóan ily célt szolgáló alap gyarapítására rendeli fordítani, a segélyezésre ezt az alapot, továbbá más rendelkezésre álló ily jövedelmeket, illetve azok egy részét azonnal igénybe kellene venni és a segélyezés végrehajtásával az e tárgyban már annak idején hozott döntés alapján a tényleges és nyugdíjas köztisztviselők egyetemes érdekképviseletét: a Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetségét kellene megbízni.

16. Az Országos Tisztviselők Betegsegélyezési Alapot meg kell reformálni a vasúti és postás, valamint az általános magyar és külföldi betegsegélyezési intézmények szellemében. Az autonom igazgatást be kell vezetni és az államkincstár az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alaphoz annyival járuljon hozzá, amennyit járulék címén a tagok befizetnek.

17. A munkaképesség fentartása és a betegség elleni védekezés céljából a testnevelési törvény szellemében a köztisztviselőkből alakuló és az egészségügyi tornát (általános tornagyakorlatok) művelő egyesületeket a Testnevelési Tanács irányítása mellett a testnevelési alapból megfelelő támogatásban kellene részesíteni.

18. A létszámcsökkentési állományba helyezettek elhelyezkedésük hiányában a társadalom ellenségeivé, bomlasztó elemeivé válhatnak, akik esetleg a tömegszenvedély hatása alatt a társadalom rendjének megbontására is képesek. Elhelyezkedésük érdekében az államnak és társadalomnak össze kell tehát fogni és lehetővé kell tenni, hogy elhelyezkedésük által a társadalomnak csendes, eredményes munkát kifejtő tagjai lehessenek.

19. A tényleges és nyugdíjas köztisztviselőknek az önmegadóztatás útján való önsegélyezését elő kellene mozdítani, hogy önmaguk létesíthessenek szociális intézményeket éspedig azáltal, hogy a befizetésre önmagukat kötelező tagoktól a járulékok (tagdíjak) beszedése az 1914. évi XVII. tc. 25. §-ának szellemében a megállapítandó jóléti vagy humanitárius célra hivatalból biztosíttatnék az egyetemes érdekképviselet: a Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége javára.

20. Törvényben, egységes szolgálati pragmatikában, biztosíttassék az összes köztisztviselők minden illetménye és ellátási díja, valamint szolgálati viszonya éspedig olykép, hogy a munkateljesítmény egészségesebben, erőtel-

jesebben és gazdaságosabban használtassék ki és az összes köztisztviselők védelme helyeztessék független bíróság oltalma alá.

21. Mivel pedig a tényleges és nyugdíjas köztisztviselők helyzetjavításának kérdése nem kizárólag pénzügyi kérdés, hanem elsősorban közjogi, közigazgatási és általános államgazdasági kérdés, mert hiszen csak az erkölcsileg és anyagilag biztosított közhivatali alkalmazottaktól várható az államgépezet megfelelő irányítása, vitele és a népre való kedvező befolyása, valamint csakis a megfelelő anyagi helyzetben levő közszolgálati alkalmazottak útján remélhető az ipar, a kereskedelem, a mezőgazdaság fellendülése is, mivel pedig ezeknek a kérdéseknek legfőbb irányító ellátása nem a pénzügyminisztérium, hanem a miniszterelnökség hatáskörébe tartozik, ennélfogva a köztisztviselők ügyét a miniszterelnökségnél kellene egy külön ügyosztálynak ellátni és szükséges volna, hogy ez az ügyosztály a tényleges és nyugdíjas köztisztviselőket érintő törvényjavaslatokat és kormányrendelettervezeteket hozzászólás végett mindenkor az érdekeltek egyetemes képviseletének : a Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetségének is adja ki, amint ez az ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági érdekképviseleti szervekkel rendszerint történik.

Az időszerű és sürgősen megoldandó kérdések tárgyalására pedig küldjön ki a kormány egy bizottságot, melyben a kormány kiküldöttein kívül az egyetemes érdekképviselet : a Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége megfelelő képviseletet kapjon, mely bizottság mielőbb terjessze a szükséges javaslatokat a kormány elé, mely bizottságot a tényleges és nyugdíjas köztisztviselői kérdésben állandó véleményező szervvé kellene kiépíteni.

Geőcze Sarolta, tanítónőképzőintézeti főigazgató.

Azok érdekében szólok, akik nincsenek jelen ; de itt vannak a magyar családapák, az ő apáik, férjeik és így hiszem, hogy amit mondok, meghallgatásra talál. Szíves engedelmükkel e kérdéshez főleg a *nő* és a *család* szempontjából fogok szólni.

Nyugaton mindaz a réteg, ami a két véglet — a nagytőke és a proletáriátus — közé esik, a középosztályhoz számít : tehát a kisiparos, a kiskereskedő és a kisgazda is. Nálunk főleg a *történelmi középbirtokosságot* és az *értelmiséget* értik rajta. Azt a réteget, amelyikben a *nemzeti öntudat* legerősebben él, amely a *hagyomány* őrzője és amelyben a történeti fejlődés során a *nemzet sorsáért való felelősségérzet* úgy a politika, mint a kultúra szempontjából legjobban kifejlődött. Ebben a nemzeti öntudatban ennek az osztálynak az asszonyai mindig osztoztak férjeikkel. Holott a legfelső réteg — a születési és még inkább a *pénzarisztokrácia világszerte kozmopolita*, a *proletariátus* pedig *nemzetközi* érzésű.

A középosztály pusztulása tehát a nemzetre végzetes veszteség, mert nem lehet máról-holnapra pótolni, legkevésbbé a hirtelen meggazdagodottakkal és mert ennek a rétegnek a kialakulása nemzedékeken át tartó történelmi folyamat. Sajnos, ma a megcsonkított ország minden összezsugorodási tünete : a pénzügyi újjáépítés, a *b)*- és *c)*-listák, a létszámapasztás, az értelmiségűek munkanélkülisége, a hadikölcsönök elértéktelenedése (ami épp a leghazafiasabb

családokat sujtotta legjobban), a menekülés, a vagónlakás és a lakásinség egyéb nyomorúságai, a numerus claususon való résütés, stb., mindez ezt az osztályt sújtja legjobban. Ezt sodorja végpusztulásba, sok esetben végzüllésbe is. S itt kapcsolódik a pusztulási folyamatba a nő, a család kérdése. Méltóztassék a Vagyonmentőbe bepillantani vagy az öngyilkosságok statisztikáját átnézni.

A középosztály anyagi romlását elsősorban a *család* sínyli meg.

a) A *gyermekneveltetés* nehézsége miatt ez a lerongyolódott középosztály ma nem győzi az egyre növekvő beiratási költséget és tandíjat (főleg az egyetemen), nem győzi az egyre költségesebb tankönyveket és tanszereket, még kevésbbé gyermekeinek internátusokban vagy családoknál való elhelyezését. A *koplaló diák* és diákleány ma már megszokott típus. Ez az oka, hogy a *numerus clausus* a középosztály fiaira szinte illuzórius. De a család nélkülözését épúgy megérzik a *lányok*, mint a fiúk, sőt egészségileg még jobban. A tüdőcsúcshurut a főiskolai internátusokban ijesztően terjed. A középosztály leányai többnyire véznák, vérszegények, fizikai ellentálló erejük nincs. Nagy részük anyagi gonddal, adóssággal küzd.

b) Reménytelen az *elhelyezkedés* is. Emiatt aztán a *családalapítás* is megnehezült; szintúgy a *családfentartás*. Az *a)*-, *b)*- és *c)*-listák Damokleskardja mindig ott lebeg a család feje fölött. Ez az oka annak, hogy az *egyke* — sajnos — már ebben a nemzeti szempontból annyira értékes rétegben is aggasztóan terjed. De a nyomor és a *családfő agyondolgoztatása* folytán itt van a legtöbb *özvegy* és *árva*. Ezeknek sorsa a legsúlyosabb, mert az *úri-szegény* nincs a kéregetéshez szokva és finomabb lelkületénél fogva hatványozottan érzi a segítségreszorultság megalázó voltát is. A nélkülözés folytán egyre gyakoribb a *válás* is. A férj kereshet magának egy újabb, jó házasság révén jobb elhelyezkedést; a cserbenhagyott hitves aztán gyermekeivel sokszor a végső nyomornak van kitéve. Ezek mindennapi dolgok.

c) Ily viszonyok közt mi sors vár a *lányokra?* Hogyan éljenek meg tisztességesen? Holott a *női életpályák* egyre szűkebb körre szorulnak. Még az orvosi egyetem is numerus clausust alkalmaz velük szemben, sőt egyes egyetemek teljesen kizárják őket. A *hivatalnoki pályáról* is egyre többen leszorulnak. Próbálkoznak az *üzleti* életben is elhelyezkedni, de ott a járatlanságon kívül a tőke- és a hitelhiány bénítja meg minden törekvésüket, a velük szemben álló elem tisztességtelen versenyéről nem is szólva. Tanulják a *kertészetet* is. De mit ér mindez, ha állást nem kapnak, ha meg kapnak, a *női munkát rosszúl fizetik*. A kizsákmányolásnak ez a leglelketlenebb formája. Hallom az ellenvetést: «Menjenek férjhez!» De kihez? A tisztességese lassan elhervad vagy belepusztul az erejét meghaladó munkában. A könnyelműbbje aztán *belezüllik* vagy az *írógép* révén feldúlva egy család békéjét és elválasztva a többnyire öregedő férjet a feleségétől. Vagy máskép, a végzüllés útján a külföldi «artisták» körme közé jutó *hungarák* számát szaporítja. Ez a züllés nemzeti szempontból még a fizikai pusztulásnál is nagyobb veszedelem.

Segíteni a bajon? Ez a problémák problémája. Pedig kell, hisz a magunk véréről van szó. Talán a *leánygyermekek kötelező biztosítása*, talán a hadikölcsön,

s egyéb államkötvények *valorizációja* (főleg a tiszti családokra való tekintettel, kiknek kauciójuk többnyire ebben van letéve), talán új *munkaalkalmak* nyujtása (de hol?), új kereseti források nyitása, talán *családalapítási hitel* a házasulóknak, aztán *anyasági segély* és *családi pótlék* a középosztály minden kategóriájának is. Mindezt meg kell próbálni, mert a nemzeti lélek drága kincsei vannak veszendőben. Az alsó réteg férfia még felküzdheti magát tehetsége, tudása révén és pótolja a középosztály soraiban beállt hézagokat. Az alsó réteg asszonya — hacsak nem kivételes lángész — erre nem képes. A *gyermekszobát* nőnél nem pótolja semmi. Az asszonyi lélek finomsága nem egy nemzedék fejleménye. A puszta tanultság, a puszta ész ahhoz nem elég, még kevésbbé a vagyon.

Nekünk a régi, történelmi középosztály asszonyait kell megmentenünk, mert a nemzetnek azokra van szüksége, kivált ma, a női politikai jogok korában, mert e réteg női leghűbb őrei a nemzeti hagyományoknak. S ezt az elemet nem pótolhatja senki, semmi.

Farkas Elek, az Építőmesterek Orsz. Szöv.-nek igazgatója.

Nem ma mondom először, hogy a társadalompolitika nem egy osztály politikája és nem ma toldom meg ezt az állításomat azzal, hogy ennek az elvnek a nem megfelelő érvényesülése folytán a középosztály válsága nem részesül kellő figyelemben a szociálpolitikusok részéről és hogy a középosztály az állami gondoskodást — nem segélyezést értek ez alatt — nem élvezi válságának megfelelő mértékben, sőt a középosztály keretébe tartozó munkaadók révén még a munkásosztály támogatásából származó társadalompolitikai terhek jórészét is viseli.

Igaz, hogy a középosztály fogalma sokkal nehezebben határozható meg, mint a munkásosztályé vagy a nagytőkéseké. Az egész tömeg, amelyet középosztálynak képzelek el, nem egységes, hanem széteső természetű. Világos bizonyítéka ennek az, hogy amikor Bernben a Középosztály Nemzetközi Egyesülését készítették elő, azokból a foglalkozási rétegekből, amelyre ezt a szervezkedést kiterjeszteni kívánták, kihagyták a közép- és kisgazdákat és nem vették bele a tisztviselőket. Nekünk magyaroknak kellett indítványt tennünk arra vonatkozólag, hogy ezek a foglalkozási rétegek is bevonassanak a középosztály fogalmi körébe, amit sikerült is elérnünk. Ezzel szemben viszont nálunk más irányú megítélése fejlődik ki a középosztálynak. Ennek az osztálynak a válságát mindig inkább olyan formában igyekeznek a köztudatba belevinni, mintha a középosztály a tényleg súlyos helyzetben levő köztisztviselőkből állana *kizárólag*. Vagy legfeljebb még az értelmiségi szabad foglalkozásokat veszik ezen a címen tekintetbe. Reá akarok mutatni felszólalásomban arra, hogy ennek a felfogásnak az érvényesülése milyen veszedelmet rejt magában az egész középosztálymozgalomra és ennek keretén belül főképen a köztisztviselőkre nézve, pedig látszólag az ő érdekükben történik a középosztály fogalmának ez a helytelen értelmezése.

A köztisztviselők gazdasági és azzal összefüggő társadalmi válságát *csak az állam* oldhatja meg azzal, hogy nekik nagyobb fizetést ad, munkájukat jobban díjazza. Erre azonban csak pénzügyileg erős állam képes, mert ehhez

szilárd gazdasági viszonyokra, jólkereső szabad foglalkozásúakra, iparosokra, kereskedőkre, ügyvédekre, orvosokra, művészekre, mezőgazdákra van szükség. Aki tehát a középosztály válságát úgy akarja megoldani, hogy a köztisztviselők fizetését, a nyugdíjasok járandóságát, a köztisztviselői özvegyek és árvák járulékait akarja *egyedül* emelni, az a lehető legtévesebb utakon jár.

Elfogadom igazságnak azt, hogy a szabad kereseti pályákon működők érdekei elsősorban a termelő politikával kapcsolódnak össze, a hivatalnoki érdekek viszont az államháztartás javulásához és széleskörű fogyasztói politikához fűződnek : de olyan értelemben, hogy a kettő *egymás folyománya* és nem tartom a tisztviselők fontossága háttérbe helyezésének azt, ha az ő problémájuk ebben az értelemben a sorrend *második helyére* kerül, mert ez természetszerűleg folyik a tényleges állapotokból. Azt is elfogadom, hogy a magántisztviselők a két kereseti ágazat — a köztisztviselők és a szabadfoglalkozásúak — között középen vannak, azonban, felfogásom szerint vitathatatlan, hogy az állásnélküli magántisztviselők nyomorát egyedül a szabadkereseti pályák fellendülése szüntetheti meg vagy enyhítheti és az állásban levő, de rosszul díjazott magántisztviselők létének valamelyes javítása is csak ezen az úton lehetséges. Végül mint fentebb említettem, a köztisztviselők anyagi helyzete is csak így lesz javítható.

Téves az a minduntalan felhangzó propaganda, amely az értelmiség válságának megoldását abban keresi, hogy az értelmiség tisztviselői részét, illetve annak feleslegét az ipar, a kereskedelem és a mezőgazdaság felé igyekszik terelni *ma*, amikor a szabad foglalkozások maguk is a legnagyobb gazdasági válsággal küzdenek. Pár évvel ezelőtt, a tisztviselők összetorlódása idejében, megindult egy átterelési folyamat. Sajnos, azok közül, akik erre az irányra léptek, csak kevesen látták annak hasznát. Az inflációs idők naprólnapra változó gazdasági viszonyai és feltételei mellett, a nemzetközi gazdasági elzárkózás virágzásának idején, a legképzettebb kereskedő és iparos is csak nehéz fejtöréssel és sok szerencsével volt képes megtalálni a boldogulás útját. A gyakorlatlan, átminősült tisztviselők túlnyomó része csakhamar elvesztette még azt a tőkéjét is, amivel rendelkezett. És ha ma a jelszónak újra foganatja lenne, a magángazdaság mai állapotában, ha talán nem is olyan mértékben, mint akkor, de valószínűség szerint körülbelül ugyanaz volna az eredmény. Hiszen a bukott kereskedők száma az 1924. év első felében 846 volt, ez a szám az év második felében már 1,011-re emelkedett. Az 1925. év első felében 2,628 volt a csődbejutottak száma, amíg az év végén már 5,842 bukásról számol be a statisztika. 1924-ben 1,315 kereskedő zárta be megfelelő forgalom és kereset hijján üzletét, 1925-ben pedig 3,896. Igazán nem csábító számok a tekintetben, hogy gyakorlatlan, hozzá nem értő tisztviselőket erre a pályára tereljünk.

A folyó (1926/27.) államháztartási esztendő első hónapjainak adatai az adók rosszabb befolyására mutatnak, noha behajtásuk terén a legnagyobb szigorúsággal járnak el. Mivel pedig a tisztviselők adóját hivatalból levonják, világos, hogy a visszaesés a szabadfoglalkozásúak adójánál mutatkozik. Ez megint csak ennek a rétegnek a még mindig sötétülő gazdasági helyzetére mutat. Ennek dacára az önálló kereskedők és iparosok viszonylagos és abszolút

száma is lényegesen nagyobb ma, mint a háború előtt volt, ami viszont a verseny fokozott kiélesedését és a kereseti lehetőségek romlását vonja maga után. A munkahiányt szenvedő munkások és magánalkalmazottak száma csak az építőipar valamelyes nyári konjunktúrája révén és néhány gyári szakma terén csökkent. A kézműipari, továbbá a kis- és középkereskedői csoportokban nem vagy csak alig. Erős jellemzése ez a bennök uralkodó súlyos válságnak. A gyáripari foglalkozásra azonban a leszerelő tisztviselőnek bizonyára hiányzik a szükséges tőkéje, az építőipar pedig nagy szakismeretet kíván és azonkívül jogosan kell tartani attól, hogy fellendülése egyelőre még csak időszakos.

A felesleges tisztviselőknek a szabad foglalkozási ágak felé való irányítása csak akkor volna kívánatos, ha e foglalkozási ágakat a mainál sokkal kívánatosabbakká, vagyis jövedelmezőbbekké és szilárdabbakká tennők számukra.

Nagyon sürgősnek tartom a nyugdíjasok, továbbá az özvegyek és árvák járandóságainak lehető emelését. Elhibázottnak tartom azonban azt a javaslatot, amely a köztisztviselők mai fizetésének lényeges emelése útján keresi a középosztály válságának megoldását. Ismétlem, egy cseppet sem tartom rózsásnak, sőt még kielégítőnek is alig a köztisztviselők mai fizetési és gazdasági viszonyait. Reá kell azonban mutatnom arra, hogy *Konkoly-Thege Gyula* statisztikai adatai szerint a köztisztviselők átlag békebeli fizetésük 63%-ának élvezetében vannak. Ezt a mértéket kívánja ő legalább a békebeli fizetés 100%-ára javítani. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk a kérdés megítélésénél azt a körülményt, hogy pl. a magántisztviselők 25%-a állástalan, semmit sem keres vagy csak alkalmi keresetekből tengődik. Aki pedig alkalmazásban van, boldog, ha békebeli keresetének 45—50%-át kapja. Ezenkívül a magántisztviselők nagy része nincs nyugdíj esetére biztosítva, amelyik pedig van, a törvényi rendelkezés esetleg csak békebeli járandóságának 30%-át biztosítja neki. Szomorú, hogy a köztisztviselők kezdő fizetése havi 1·5 millió papírkorona. De tapasztalatból állíthatom, hogy a mai viszonyok között okleveles mérnökök szívesen vállalnak magánalkalmazást ilyen fizetésért, holott ebben az alkalmazásban sem felmondhatatlanságuk, sem előrehaladásuk, sem nyugdíjuk biztosítva nincsen. Súlyosbítja ezeknek a szerencsétleneknek a helyzetét — a magántisztviselőkét értem — hogy még a várható gazdasági javulás esetében sem számíthatnak gazdasági helyzetük lényeges jobbulására. A kereskedelmi utazó létfeltételeit lerontja a jelentkező nyugdíjas köztisztviselő, aki kedvezményes vasúti jeggyel és nyugdíjjal bírván, kevesebbel is beéri amannál. És ugyanígy jelentkeznek az állásokra erősen leszállított igényekkel a *B)*-listás köztisztviselők. Így attól kell tartani, hogy versenyük az ezen a téren várható fizetéseket igen kedvezőtlenül fogja befolyásolni. Mindennek oka az önálló keresetűek súlyos gazdasági válsága.

Az értelmiségi foglalkozásúak elhelyezkedését még a külföldi viszonyok is megnehezítik. Hiszen nem rég közölte pl. a *Magán Mérnökök Országos Szövetségével* a kereskedelemügyi miniszter, hogy Magyarország külföldi konzulátusaitól szerzett hivatalos értesülések alapján óvja őket a külföldön való

elhelyezkedési kísérletezgetéstől, mert elhelyezkedésre ott semmi komoly kilátás nincs.

Ilyen viszonyok között — a többi foglalkozási ágak viszonyát nem tekintve — ha egyedül a köztisztviselők fizetését emelnék fel a békebeli 100%-ra, úgy világos, hogy nemcsak a köztisztviselőknek gyakorlati pályákra való átterelődése válnék tökéletesen lehetetlenné, de mindenki, aki a szükséges képzettséggel rendelkezik, a köztisztviselői pályán iparkodnék boldogulását biztosítani, vagyis e téren még a mainál is sokkal nagyobb ajánlkozási folyamat indulna meg.

Mindez igazolja, hogy — ha a középosztályt talpra akarjuk állítani — elsősorban *a magángazdálkodás rendbehozatala a legsürgősebb feladat.* Még pedig nemcsak az önálló keresetűek érdekében, hanem a középosztály összes többi foglalkozási csoportjai, sőt a középosztályt ostromló *munkásság* érdekében is. Ezen a téren a legelsőrangúbb feladat az iparosok, kereskedők, mezőgazdák *hitelszerzési akadályainak elhárítása* úgy belföldi, mint külföldi viszonylatban. És úgy ennek a foglalkozáscsoportnak, mint az egész középosztálynak nagy erkölcsi megerősödését jelentené a *hadikölcsöntulajdonosok* fokozatos kielégítése. Ettől lehetne várni a középosztály *takarékossági* hajlandóságának fokozását ott, ahol erre a mai szerencsétlen viszonyok között a lehetőség még egyáltalában megvan, amikor nagy általánosságban inkább lehetne inségről, mint tékozlásról beszélni.

Föltételezhető ugyan, hogy az üzleti élet terén működő középosztály mai válságos helyzete a válság elmulása után önmagától enyhülni fog, hiszen a helyzetük úgy nekik, mint az egész országnak éppen azért ilyen nehéz, mert súlyos válság uralkodik rajtunk, de ezt egyedül azzal elősegíteni, hogy az anyagi termelésre irányuló foglalkozásokat az őket megillető megbecsülésben részesítjük és a közeljövőben ahhoz a szerephez juttatjuk, amely e pályák jelentőségének megfelel, nem elég. Az ezeken a pályákon való hivatásos elhelyezkedést nagyban előmozdítaná, ha megszűnnék ezeken a pályákon a nálunk annyira túlzásba vitt *diplomakövetelés.* Ennek azonban nem látjuk nyomait, sőt ellenkezőleg. Az *építőmesterség* terén például eddig a lehető legdemokratikusabb rendszer uralkodott. A működési jogot megszerezhette magának mindenki, aki megfelelő gyakorlati és elméleti tudását az állam által kijelölt fórumok előtt igazolta, szerezte bár tudását a műegyetemen avagy autodidaktikus úton. Ezzel szemben mostanában erős harc folyik, hogy a diploma mindenhatósága révén ezt a rendszert *ezen a téren is megszüntessék.* Továbbá, nem lesz lehetséges az ipari pályán működők kellő megbecsülését elérni addig, amíg az előírt feltételeket bárki, minden nagyobb büntetéstől való félelem nélkül, kijátszhatja és minden pályán bátran *kontárkodhatik*, rontva annak a pályának és azon működőknek a becsületét, amelybe jogosulatlanul benyomult.

Konkoly-Thege Gyula számítása szerint 30 millió aranykorona elegendő lenne ahhoz évente, hogy a köztisztviselők mai fizetése a békebelinek 100%-ára emeltessék. Kifejtettem, hogy ennek az összegnek erre a célra fordítását — föltételezve, hogy a kormányzatnak ez a pénz rendelkezésére állana — nem

tartanám a többi rétegek kereseti viszonyait és a fölemelés várható hatását illetőleg alkalmasnak. Véleményem szerint ugyanis, ha ilyen összeg a kormányzat rendelkezésére állana, azt más célra, mint termelő munkára fordítani nem lenne szabad.

Nem vezet engem elfogultság a köztisztviselőkkel szemben. Hivatásukat nagyra becsülöm, nagy anyagi küzdelmeikkel tisztában vagyok. Ellenzésem csak azon alapul, hogy — meggyőződésem szerint — a mai válságon enyhíteni csupán minél nagyobb arányú *termelő munkával* lehet. Ez a tevékenység új javakat, értékeket termel, szaporítja ekként az ország vagyonát, hitelképességét, különösen, ha hasznothajtó javakat termelünk. Keresethez juttatja az ipart, a kereskedelmet; foglalkozást, megélhetést ad a magántisztviselőknek, megerősíti az állam adóalanyait, növeli az állam jövedelmét. Mentesíti az államot és a közületeket az egyébként munka nélkül nyomorgók inproduktív segítésétől, enyhíti a szervezett munkásság fellázítási lehetőségeit. Az államot pedig a befolyó nagyobb állami jövedelmek révén képessé teszi arra, hogy a tisztviselőkart is jobban díjazhassa hűséges munkásságáért.

A középosztály válságának általános problémáit tárgyalva, nem térhetek ki *a szövetkezetek ügyének* érintése elől. Párizsi és berni nemzetközi értekezletek tárgyalási anyagából megállapíthatom, hogy ez *nemzetközi probléma*, éppenúgy, mint a *kartelleké*. A fogyasztási szövetkezetek túlságos állami támogatását 22 államnak mindenféle foglalkozási ágból való kiküldöttei egyhangúlag elítélték. Ugyanakkor nagy fontosságot tulajdonítottak az *ipari termelő-* és *hitelszövetkezeteknek*. Tehát nem lehet joggal beszélni általában *szövetkezetellenes* állásfoglalásról. Az egésznek pedig a magyarázata a következő. A középosztály ideálja az önállóság. Az ipari termelő- és hitelszövetkezetek arra hivatottak, hogy az önálló iparosokat erősítsék, ilyeneket neveljenek. Tehát népszerűek. Ezzel szemben a fogyasztási szövetkezetek túlzott állami támogatása az önálló kereskedőket versenyképességük lehetetlenné tételével veszélyezteti és a kereskedelmet azzal fenyegeti, hogy tisztán szövetkezeti *alkalmazotti* pályává alakítja át és ebben az alakjában könnyen felhasználhatóvá teszi kommunisztikus gazdasági kísérletezések alkalmával. Innen a népszerűtlenségük. És hozzá az állam ehhez a szükséges adófilléreket bizonyos mértékig a veszélyeztetett kereskedőktől szedi be.

Éppen az önálló keresetűek veszélyeztetése az ösztönös alapja a kartellek és trösztök elleni erős küzdelemnek is. Ezek korlátlan hatalomrajutása a társadalmi fejlődést marxi irányban sietteti. Az összehalmozott tőke és a vagyontalan proletárság marad csak a gazdaság színterén. Az így keletkezhető kirobbanásnak a megelőzésére, az önálló exisztenciák számának lehető növelésére törekszik ennélfogva már ösztönösen is az öntudatos középosztály.

A középosztály foglalkozás szerint széttagolt, anyagi érdekei némely tekintetben ellentétesek is. Ezért a középosztály problémájának igazi ösmerője nem kívánhatja a mai társadalom szindikalizálását, mert ez csak az ellentétek fokozott elmélyítését eredményezhetné. A középosztály a magántulajdon védelmében, hitéhez, családjához, nemzetéhez és a mai, tökéletesíthető társadalmi rendhez való ragaszkodásában egységes, ellensége a forradalmak-

nak, erőszakoskodásoknak és megbízható támasza az államnak. Ezek a tulajdonságai közösek és *ezeken az alapokon egységes*. Ezek a tulajdonságai teszik egyúttal értékessé is. Helyzete azonban igen nehéz. Erős nemzeti érzéssel és öntudattal a szívében küzd két nemzetközi hatalommal: a nagytőkével és a szociáldemokráciával, amelyek mindegyike létében veszélyezteti. Az arany- és vörös internacionálé két malomköve között őrlődik és közel van a megsemmisüléshez. E két malomkő pedig meglehetősen együtt dolgozik.

A nagykapitalizmus és a szociáldemokrácia egyaránt fényesen kiépített világszervezettel rendelkezik, amelyet hatalmas pénzáldozatokkal tartanak fenn. A mai európai, különösen pedig a magyar középosztály oly szegény, hogy a célnak félig-meddig megfelelő szervezetet, amely ennek a szétesőben, de megbecsülhetetlenül értékes tulajdonságokkal rendelkező, kitűnően képzett, államilag megbízható, de anyagilag a végső pusztulás előtt álló rétegnek — az osztálykifejezést lehetőségig kerülni szeretném — a megmentése érdekében következetesen harcolhatna, fentartani nem képes. Sehonnan kívülről támogatásban nem részesül és így válsága igazán mélyreható és a segítségnyujtás a legsürgősebb volna. Pedig állandó, szerves gondoskodás nélkül a középosztály erőtlenül széthull a két szervezet hatalmas nyomása alatt, ami társadalmi katasztrófát jelentene, amit meggyőződésem szerint nem szabad megvárni. Azért sietni kell az orvoslással: termelő foglalkoztatás és a középosztály egységes megszervezése, öntudatossá tétele által.

Vadnay Tibor, h. államtitkár.

Abban a fölfogásban, hogy értekezletünknek nemcsak az a célja, hogy a napirendre tűzött kérdéseket csupán tudományos, elméleti, elvont szempontból beszéljük meg, hanem az is, hogy rámutassunk a gyakorlati tennivalókra, bátorkodom a középosztály válságának nagy változatosságú komplexumából egy gyakorlati részletkérdésre fölhívni a tisztelt Értekezlet figyelmét.

Több mint két évtizedes vármegyei szolgálatom során az állandó és közvetlen érintkezés az élő, lüktető, eleven élettel, már az egész Magyarország boldog korszakában is megérlelte bennem azt a meggyőződést, hogy *valamennyi magyar probléma megoldásának egyedüli kiindulási pontját a földben, földünk termőképességének fokozásában kell keresnünk*. Még teljesebben érvényes ez a tétel hazánk megcsonkítása után, amióta országunknak addig is par excellence agrár-jellege még jobban kidomborodott. Bizonyításul csak egyetlen statisztikai adatot hozok föl. Országunk mai területéből kerekszámban hat millió hold szolgál kalászos és kapás növények termelésére; ha ennek a területnek a hozamát holdanként csak két mázsa búzaértékkel sikerülne gyarapítani, egy mázsa búza értékét 20 aranykoronára becsülve, 240 millió arany korona nemzeti többjövedelem állna elő, azaz évenként visszatérően olyan összeg, amely megközelíti a népszövetségi kölcsönét, azét a kölcsönét, amelynek egyszeri nyujtása elég volt arra, hogy államháztartásunkat egyensúlyba hozza, valutánkat megszilárdítsa, nemzeti bankunkat megalapozza.

Már pedig termelésünknek ilyen fokozása éppen nem elérhetetlen ábránd. A Nyugatnak jobban gazdálkodó mezőgazdasága nem 2, hanem 4, 6, 10 mázsával is többet termel a miénknél. *Elméletben* már meglehetősen ismertek

azok az eszközök és módok, amelyek útján mi is eljuthatunk ilyen eredményekhez. Ezek: a korszerű, az új technikai és biológiai vívmányokat fölhasználó gazdálkodás megismertetése — az ilyen gazdálkodáshoz szükséges termelő eszközök megszerzése — az együttes beszerzésnek, értékesítésnek, esetleg földolgozásnak megszervezése és a többtermést fölvevő piacok fölkutatása és biztosítása.

Mindezeknek az elméleti föltételeknek a *gyakorlati* megvalósításába alkalmasan belekapcsolódhatik középosztályunknak az a része, amely ma hasznos elhelyezkedéshez nem tud jutni. Szerep juthat számukra már a *gazdák kioktatásában* is, különösen okleveles gazdáknak és a gazdasági igazgatással foglalkozott tisztviselőknek. Még szélesebb területekre terjednek ki azonban azok a tennivalók, amelyek a *gazdáknak olyan irányú megszervezését* vannak hivatva életre kelteni, hogy az újonnan szerzett gazdasági ismereteiket saját gazdálkodásukban gyakorlatilag hasznosítsák. A jobb művelési módokhoz új berendezések, gépek, eszközök, állatok, nemesített vetőmag és műtrágyák szükségesek. Beszerzésük többnyire felülmúlja az egyes gazdának anyagi erejét, de főként üzleti szakértelmét. Ennek a hiánynak a pótlására a gazdákat bizonyos körzetenkint *beszerző szövetkezésekbe* kell tömöríteni, hogy számukra a jó, olcsó és — ami legfőbb — az egyöntetű termeléshez szükséges termelő eszközöket be tudják szerezni. Az ilyen egyöntetű termelés lehetővé teszi a kedvező értékesítést, jó fölvevő piacok megszerzését és így a beszerző szövetkezés egyúttal *értékesítő szövetkezéssé* válik. Sőt, ha megteremtjük az együttes földolgozást, még *földolgozó szövetkezéssé* is.

Az ilyen beszerző, termelő, értékesítő és földolgozó szövetkezések élére mulhatatlanul szükség van szakértő és lelkiismeretes szellemi vezetőkre, akiknek megvan a kellő képességük a szövetkezések összehozására, megszervezésére, azután irányítására, igazgatására és a kereskedelmi és ipari tennivalók ügyes lebonyolítására. Ebben a foglalkozási ágban a középosztálynak több ezer munkanélküli tagja juthat a saját maga, a gazdaközönség és a közösség számára egyaránt hasznos, termékeny keresethez, mégpedig a nélkül, hogy ez az őket alkalmazó gazdák rovásával járna, mert hiszen tevékenységük sokkal nagyobb mértékben növelné a gazdák tiszta jövedelmét, mint amennyibe az ő alkalmazásuk kerülne.

A nemzeti jövedelemnek az ő közbenjöttükkel előálló fokozása azonban nemcsak a mezőgazdaság számára gyümölcsözik. Közvetett kihatása megtermékenyíti a közgazdasági életet valamennyi vonatkozásában. Csökkenti a tömegélelmezési cikkek árát és megjavítja az egész fogyasztóközönség helyzetét, amelynek módja nyílik egyéb igényeinek a kielégítésére is. Az ipari munkás kisebb bérből jobban megélhet, ennek következtében a gyáros, iparos kisebb bér mellett több munkást foglalkoztathat, egyúttal a nagyobb tömegű és olcsóbb termelése következtében olcsóbban adhatja ipari cikkeit. A mezőgazdasági és ipari többtermelés föllendíti a kereskedelmet, növeli a keresletet a szabad pályán lévő szellemi munkások: művész, orvos, mérnök, ügyvéd munkájával szemben. A nagyobb forgalom szükségessé teszi a magántisztviselők nagyobb számú alkalmazását, az adóalanyok szaporodása és

adózóképességük növekedése gyarapítja az állam bevételeit az egyes adózó túlterhelése nélkül és lehetővé teszi a közszolgálati alkalmazottak fizetésének megjavítását. Végeredményben tehát kiinduló pontunk: földünk termőképességének fokozása, közvetetlenül vagy közvetve, kihat valamennyi foglalkozás és kereseti ág életszínvonalának egyetemes emelkedésére.

A középosztály egy részének erre az új tevékenységi körre leendő irányítása tehát olyan jelentős tényezője a helyes magyar szociálpolitikának, hogy azt mind a kormányzatnak, mind az arra hivatott társadalmi egyesületeknek a legsürgősebben föl kell venniök céljaik körébe, mint egyik gyakorlati megoldási módozatát a középosztály válságának.

N a g y L a j o s, ügyvéd.

Az előttem szóló előadó urak a magyar középosztály válságáról beszéltek és mindenki, aki ismeri a magyar középosztály súlyos helyzetét, elismeréssel kell, hogy meghajoljon az előadó urak elméleti megállapításainak igazsága előtt.

Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy az ugyanazon nemzeti közösséghez tartozó társadalomban az egyes osztályok érdekei egymásbafonódnak és nem lehet megoldani az egyik osztály válságát anélkül, hogy a másik osztály nyomorán is ne segítsünk. A gazdasági érdekszálaknak ez az egymásbafonódása nem áll meg az egyes országok határain, hanem átnyúlva azokon, gazdasági érdekközösségeket hoz létre a különböző országok között és ezért a világgazdaság mai helyzetében a különböző európai országokat egy *egységes* gazdasági organizmusnak egymással összefüggő részeiként kell tekintenünk.

Amiként tehát az egyes osztályok sorsa nem választható el egymástól, úgy nem választható el az egyes nemzetek, az egyes társadalmak sorsa sem. Szépen fejtette ki ezt a gondolatot *Hainisch* dr., az osztrák köztársaság elnöke, aki igen tartalmas előadással nyitotta meg és vezette be az osztrák szociálpolitikai kongresszus tanácskozásait. *Hainisch* dr. rámutatott a világ gazdasági életének nemzetközi alapokon való továbbfejlődésére, a nemzetközi világgazdaság kialakulására, rámutatott arra, hogy ezt a folyamatot a háború következményei csak rövid ideig szakították félbe, de a világgazdaság nemzetközi alapokon való továbbfejlődése azóta új lendületet nyert és a kapitalisztikus világgazdálkodás kifejlődésének tempója ma már élénkebb, mint a háború előtt volt.

A szociálpolitika nem foglalkozik sem a társadalom, sem a gazdasági élet átalakításának gondolatával, hanem csak azzal a problémával, hogy mint lehetne a jelenlegi gazdasági rendszer mellett a dolgozó néposztály helyzetét minél jobbá tenni. A jelenlegi gazdasági rendszer a kapitalizmus, így a szociálpolitika is a kapitalizmusból indul ki, mint adott tényből. Programmját annak testére szabja és így a szociálpolitika tulajdonképen a kapitalizmus függvénye. Megállapítottuk, hogy a kapitalizmus nemzetközi alapokon fejlődik tovább. Az egyes országok termelése mindinkább egybefonódik, nemzetközi trösztök alakulnak, amelyek lassanként nemcsak az eladást, hanem a termelést is nemzetközi alapokra fogják helyezni. Minthogy a szociálpolitika a kapitaliz-

mus függvénye, ez a kapitalizmus pedig mindinkább nemzetközi alapokra helyezkedik, a szociálpolitika is egyre számosabb nemzetközi feladat megvalósítása előtt áll és ezért azt hiszem, hogy a magyar szociálpolitikai kongresszus sem mulhatik el úgy, hogy néhány szót ne szóljunk a szociálpolitika *nemzetközi* feladatairól.

E feladatok első nagy csoportja *a szociálpolitikai terhek nemzetközi nivellálása*. Kétségtelen, hogy a termelő tőkés nem mindig hajlik könnyen a szociálpolitikai intézmények akceptálására, mert ezek költségeit rendszerint a tőke kénytelen viselni és nem mindig bizonyos, hogy e költségeket át tudja hárítani a fogyasztóra. Nem háríthatja át nevezetesen akkor, ha külföldi konkurrenciával kénytelen megküzdeni és a külföldön nincsenek bevezetve a belföldön kötelező szociálpolitikai intézmények. A belföldi tőkés ilyenkor hátrányosabb helyzetbe jut, mert a szociálpolitikai terhektől mentes külföldi konkurrencia olcsóbb árakat szabhat. A kiegyenlítés csak a szociálpolitikai terhek nemzetközi nivellálása útján érhető el. E nivellálást azonban nem a szociálpolitikailag fejlettebb ország szociálpolitikai intézményeinek leépítése útján kell elérni, hanem ellenkezőleg úgy, hogy a szociálpolitikai téren fejlettebb ország nemzetközi úton oda igyekezzék hatni, hogy a visszamaradt országok is hasonló szociálpolitikai intézményeket vezessenek be. Ilyen irányzatokat látunk a munkaidő kérdésénél és már egész irodalma van annak a tevékenységnek, amelyet a nemzetközi szociálpolitika e téren kifejtett. Az, hogy ez az egyenlősítés ne lefelé, hanem felfelé történjék, nemcsak a dolgozó néposztálynak (munkásoknak, tisztviselőknek, hírlapíróknak stb., stb.) érdeke, hanem közérdek is, mert *a szociálpolitikai intézmények költségei csak átmenetileg drágítják a termelést*, végeredményben azonban olcsóbbá teszik, hiszen a szociálpolitikai intézmények által védett tisztviselő, munkás, stb. intenzívebben dolgozik és többet termel. De ettől eltekintve is elsőrendű közérdek, hogy az országban a dolgozó néposztály egészséges és elégedett legyen.

A szociálpolitika nemzetközi feladatainak másik főcsoportja *a kivándorlás kérdésének nemzetközi szabályozása és a kivándorlás ügyének nemzetközi szervezése*. Erről is folynak a tanácskozások, azonban az államok hivatalos nemzetközi szervei meglepő passzivitást mutatnak e téren, pedig *a kivándorlás kérdésének észszerű nemzetközi szervezése sok szociális bajon segíthetne*. E főcsoport egyik fontos alcsoportja lenne *a munkaközvetítés nemzetközi szervezése*, ami főleg akkor válhatik időszerűvé, mikor az egyik országban munkanélküliség van, a másik országban ellenben munkáshiány észlelhető.

A gazdasági életnek nemzetközi alapokon való továbbfejlődése idővel olyan helyzetet fog teremteni, amelyben úgy a munkaadók, mint a munkavállalók nemzetközi szervezetbe fognak tömörülni. A fizikai munkások nemzetközi szervezetei (bányász-internacionálé, fémmunkás-internacionálé, stb.) mellett lassanként kibontakoznak az intellektuális munkások, tisztviselők, színészek, hírlapírók nemzetközi szervezeteinek körvonalai és talán már nincs messze az idő, midőn *a munkaadók nemzetközi szervezetei nemzetközi kollektiv szerződéseket fognak kötni a munkát vállalók nemzetközi szervezeteivel. A szociálpolitika nemzetközi feladatai közé tartozik az is, hogy e nemzetközi*

kollektiv szerződések létrejötte esetén a szerződő felek osztályérdekével szemben képviselje a nemzetközi közérdeket és megszervezze azokat a fórumokat, amelyek e kollektív szerződésekből származható *vitákat* eldöntik.

Közegészségügyi téren a szociálpolitika nemzetközi feladatát képezné *azoknak a nemzetközi szervezeteknek a megteremtése, amelyek a tőkenélküli betegek részére is lehetővé teszik azoknak a betegségeknek a gyógyítását, amelyek csak klímaváltozással intézhetők el.* Ezen a téren is sokat tehetne a nemzetközi összeműködés, ami nélkül nehezen képzelhetjük el például, hogy egy fizetéséből élő magyar tisztviselő vagy újságíró hogyan utazhatnék délszaki levegőt szívni, még ha e nélkül élete is forogna kockán. Nemzetközi összeműködés azonban lehetővé tehetné a *nemzetközi klimatikus szanatóriumok* felépítését, ahová nemzetközi *betegvonatok* szállíthatnák a Föld különböző országaiból összegyüjtött betegeket.

A szociálpolitika nemzetközi feladatai közé tartoznék a *munkás- és tisztviselőbiztosítás terheinek nemzetközi elosztása is.* Ez úgy lenne megvalósítható, hogy az összes országok munkás- és tisztviselőbiztosító alapjai egy nagy *nemzetközi alapba* lennének egyesítendők, amely a biztosítással járó rizikót az univerzalitás elvénél fogva könnyebben viselhetné. Vonatkozik ez úgy *a munkanélküliségi, mint a betegségi, baleseti, rokkantsági és aggkori biztosításra, úgyszintén az özvegyek és árvák ellátásának biztosítására is.* Ezt az univerzalitást nemcsak horizontális, hanem vertikális irányba is ki kellene terjeszteni és a munkásvédelmi intézmények körébe a szoros értelemben vett fizikai munkásokon kívül mindazokat bevonni, akik nem tőkéből, hanem szellemi munkából élnek. A mai körülmények között ez a probléma szintén csak nemzetközi alapon oldható meg, mert például nem tudnám elképzelni, hogyan oldhatná meg Magyarország ma egymagában az ügyvédek, orvosok vagy hírlapírók aggkori biztosítását. Ha ilyen nemzetközi szervezet lenne, akkor egy nemzeti valuta bármilyen nagyfokú elértéktelenedése esetén sem állhatna elő az a szomorú helyzet, ami ma hazánkban tapasztalható, nem történhetnék meg, hogy például egy hírlapíró özvegye havonként háromezer papírkoronát kaphasson özvegyi nyugdíj gyanánt.

A szociálpolitikai szervezet nemzetközi kiépítése végeredményben odavezetne, hogy lenne egy *nagy nemzetközi szociálpolitikai alap*, amelyből fedezni lehetne a szociálpolitikai intézmények összes költségeit. Erre az alapra minden ország évi befizetéseket teljesítene egy nemzetközi megegyezéssel megállapítandó kulcs szerint és ez a kulcs lenne *az illető ország szociálpolitikai együtthatója.*

Még sokáig lehetne folytatni a nemzetközi feladatok felsorolását, amelyek közül egyesek már ma a megvalósulás útján vannak, mások már ma megvalósíthatók volnának, mások ismét csak a jövő szociálpolitikája által lesznek megvalósíthatók. Ne mondja senki, hogy ezeket a nemzetközi feladatokat csak a magánkezdeményezés és a magántevékenység vállalhatja. *Még ugyanazon nemzeti közösség keretein belül sem lehet a szociálpolitikai feladatok megvalósítását a magántevékenységre bízni, még kevésbbé lehet ezt nemzetközi viszonylatban tenni, ahol nem érvényesül a közös nemzeti összetartozás gondolata. A kor-*

mányoknak kell kézbevenni ezt az akciót és a nemzetközi politika eszközeivel dolgozni a szociálpolitika nemzetközi feladatainak megvalósításán. Érdeke ez a nagy országoknak is, de *még inkább érdeke az olyan kis országnak, mint amilyen hazánk*, mert különben népünk belepusztul a hatalmas gazdasági érdekcsoportok egymás között dúló ádáz harcába.

Midőn Magyarország a szociálpolitikának nemzetközi alapokon való továbbfejlesztését követeli, *nemcsak nemzetközi, hanem nemzeti hivatást is teljesít.* Trianon óta többmillió magyar került idegen uralom alá, a magyar föld nagyrésze külföld lett és így külpolitika lett sok minden, ami azelőtt a belpolitika keretei közé tartozott. Sokmillió magyar tisztviselő, magyar intellektuel és magyar munkás él idegen uralom alatt, de ezeknek a millióknak a sorsa ugyanolyan drága nekünk, mintha itthon élnének. Mert *hiába kerülnek idegen uralom alá a déli részek, Erdély és a Felvidék, mi továbbra is magyar földnek tekintjük ezeket a területeket, hiába lettek idegen állampolgárokká az ott élő magyarok, mi továbbra is testvéreinknek tartjuk őket.*

A nemzetközi élet fejlődése egyre közelebb hozza egymáshoz a Föld népeit. Ezért válnak egyre fontosabbá a szociálpolitika nemzetközi feladatai, amelyek a mi számunkra részben nemzeti feladatokat is jelentenek. Mert a mi magyar szívünk hármas szeretettel dobog át e megcsonkított ország határain : *a népek nemzetközi szolidaritásának érzésével, az elszakított, de visszavárt magyar föld szeretetével és a testvéreit visszaváró magyar szív olthatatlan lángolásával.*

Pálos Ödön, székesfővárosi szegényházi igazgató.

Külföldön a középosztály *lakáskérdésének* rendezését előmozdítja és az *elaggott* középosztálybeliek megélhetését lehetővé teszi a nagyvárosoknak az az önként vállalt kötelezettsége, melynél fogva a 60 évesnél idősebb középosztálybeliek részére *Öregek Otthonát (Altersheim)* létesítenek. Többek között Nürnberg, Drezda, Hamburg, Bréma, Frankfurt a. M., Stuttgart és München építettek ily öregek otthonát. Ez intézetekben az öreg házaspárok egy szobát, a legújabban megnyílt intézetekben két szobát kapnak használatra. A magános középosztálybeliek egy szobát igényelhetnek. Nürnbergben és Hamburgban minden ily lakáshoz egy konyhafülke tartozik, ahol az öregek maguk főznek. A többi intézet élelmezést is nyujt. Valószínű, hogy az ezután épülő öregek otthonaiban konyhafülke is lesz, de intézeti élelmezésről is fognak gondoskodni, hogy az aggok azután tetszés szerint élelmezhessék magukat.

Az öregek otthonában a szobákat a lakók maguk butorozzák be és az intézeti egyenruha ismeretlen. Sőt mi több, helyenként egyszerű lakbérleti szerződés szabályozza az intézet igénybevételét.

Az öregek otthonába belépő középosztálybeliek vagy egy összegben fizetik le (váltják meg) az intézeti gondozás költségeit vagy pedig nyugdíjukból, járadékukból térítik meg azokat. Mindkét esetben a német városok azt az alapelvet követik, hogy — a szegényházi ápolási költségeket figyelembe véve — minden középosztálybelire legfeljebb annyit fizetnek rá, mint amennyibe egy nem középosztálybeli szegény intézeti ápolása a városnak kerül.

Dr. óvári Papp Gábor, orvos.

Én az orvosi rend tagja vagyok és mint ilyen már 30 év óta közvetlenül figyelhetem a középosztály állapotát, sorsának változásait, mert az orvosnak alkalma van látni és tapasztalni a beteg körül sok mindent, amiről más nem szerezhet oly mértékben tudomást. A beteg és környezete is rendszerint őszintén feltárja az orvos előtt minden dolgát már csak saját érdekében is. Saját észleleteimmel azonos értesüléseket kapok orvostársaimtól is a középosztály helyzetéről. Közvetlen *orvosi* észlelések jogosítanak fel tehát, sőt hazafias és emberbaráti szempontból kötelesznek is, hogy hozzászóljak a középosztály válságához.

Egy nagy, vesztes osztály áll előttünk, melynek tagjai háború előtt aránylag jó anyagi helyzetben voltak, megélhetésük, gyermekeik nevelése, kulturális szükségleteik kielégítése lehetséges volt. Sőt még megtakarítást is tehettek, amit maguk és családjuk jövőjének biztosítása végett életbiztosításra, takarékbetétre, pár értékpapírra, hadikölcsönre fordítottak. A hadikölcsön jegyzése hazafiság volt, de az életbiztosítás és a takarékbetét is szolgálta a haza javát, mert hiszen a jelenükben és a jövőjükben biztosított intelligens magyar családok a hazának legelsőrendűbb támaszai.

Aztán jöttek a gyászos évek, egyebek közt a pénz nagyfokú romlása és az ezzel járó vagyonpusztulás. Azt, hogy e pusztulásból meg lehetett-e volna menteni felsőbb intézkedések által a becsületes, hazafias emberek vagyonát és ha igen, minő mulasztások történtek, szakemberek állapíthatnák meg. A hazafias és becsületes, most már vesztes osztály bízott az államban, sőt félrevezetés vagy biztatás áldozata lett. Sokan még takarékbetétüket, öregségük e reményét sem vették ki kellő időben, az intézetek sem hívták fel őket, pedig ők jobban lehettek tájékozva és nem kellett volna maguknál tartaniok a becsületes bizalommal nekik kötelességszerű gondozás végett átadott idegen vagyonkákat. Vajjon nem ütközik-e törvénybe ez az eljárásuk, hogy tudniillik nem gondozták kellően a betéteket, illetve maguknál tartották akkor is, midőn a kellő gondozásra már nem voltak képesek. Ez vonatkozik mutatismutandis a biztosító intézetekre is. A hazafias és takarékos emberek igen nagy száma elvesztette munkája és takarékossága gyümölcsét, eladta értékesebb ingóságait, koplal, rongyosan jár, rosszul lakik, nem bírja a gyógyszerköltséget, nem nevelheti gyermekeit, kulturális szükségletekről ne is beszéljünk. A köztisztviselők helyzetét még az a körülmény is súlyosbítja, hogy — számbavéve a megélhetés drágulását — fizetésük és nyugdíjuk a békebelinek csak harmadrésze.

Az anyagi romlásnál talán még nagyobb az *erkölcsi* kár, ami az intelligens magyar középosztályt sujtja. Megingott a póruljártak lelkében a becsületes munka, a takarékosság, az emberek, az intézmények, a felsőbbségek, a törvények, a magas igéretek és biztatások, a becsületbeli és törvényes jogok és kötelességek iránti bizalom, megingott az erkölcs, megingott a hazafias érzés, sőt szomorúan és mély lelki fájdalommal kell mondanom, sokak lelkében már meg is szűnt vagy éppen az ellenkezőbe csapott át. Siralmas dolog mindezt napról-napra hallani és tapasztalni, annál inkább, mert vajmi keveset tehe-

tünk ellene mi orvosok, kik a saját hibájukon kívül póruljártak nagy osztályával napról-napra közvetlenül érintkezünk. Próbálunk küzdeni a nagy erkölcsi és lelki romlás ellen, de szavunk, mellyel az anyagi romlás orvoslásának közelgését emlegetjük, eredmény nélkül hangzik az ellenkező szomorú tényekkel szemben.

Szívfacsaró látvány az intelligens magyar középosztály és hasonlóan póruljártak sorsa, mit csak a közvetlen tapasztalás tárhat fel igazán. Pedig mindazok, akik még nem veszítették el teljesen reményüket, bizalmukat, hitüket, abban a véleményben vannak, hogy a végleges anyagi romlás és minden következménye, ami az intelligens magyar középosztályt és a hasonlóképen póruljártakat sujtja, még orvosolható volna, meg volna reá az út, a mód és lehetőség, ha az illetékesek, a hatalom birtokosai, felhasználnák azokat.

Sokan alábbi módon képzelik az orvoslást.

Az első jegyzésű hadikölcsönöket, továbbá a háború vége előtt hadikölcsönben elhelyezett katonatiszti házassági óvadékokat, árvavagyont — ha már az állam nem teheti — megfizethetnék azok a vagyonosok, akik nem jegyeztek hadikölcsönt.

Az életbiztosítási díjakat és a takarékbetéteket megfizethetnék maguk az illető intézetek, legalább oly arányban, minőben vagyonukat átmentették és aminő jövedelemmel ezidőszerint bírnak: természetesen ki kellene mutatni minden bel- és külföldi vagyonukat és jövedelmüket. Mert igazságtalan dolog, hogy a teljes nagy károsodást csak a biztosítási díj vagy betét viselje, az intézet pedig egyszerüen semmisnek tekintse a biztosított összeget vagy a betétet. Annál inkább igazságtalan ez, mert hiszen az intézet felhasználta saját céljaira a díjakat és betéteket, ingatlant, valutát vásárolt, üzletet folytatott vele, esetleg bel- vagy külföldön biztonságba helyezte, viszontbiztosítást kötött külföldi intézetekkel, stb.

A megmaradt vagyonból, jövedelemből tehát igazság, méltányosság és erkölcs szerint részesülniök kellene a szerencsétlen, póruljárt feleknek is. Bizonyosra vehető, hogy az intézetek nagy része képes volna számbavehető arányban valorizálni. Némely gyenge intézet talán belebuknék, de inkább ez történjék, mint a középosztály válsága vagy bukása. Hiszen az intelligens magyar középosztály legerősebb támasza a magyar nemzeti államnak. Ezt engedné az állam elbukni?!

Az a körülmény, hogy az úgynevezett valorizációs törvényjavaslat, mely voltaképen devalorizál és a betétek dolgában csak az intézetek javát nézi és törvényesen akarja szentesíteni majdnem minden téren az igazságtalanságot és méltánytalanságot, hogy ez a törvényjavaslat nemcsak az államot, de a biztosító és takarékpénztári intézeteket is kíméli és a betéteket még az intézetek anyagi ereje arányában sem akarja valorizálni: igen feltünő, megdöbbenti a nyomorult betevőket és olyan gondolatokra, magyarázatokra készteti őket, aminőket számos esetben hallottam, de itt nem kívánok feltárni.

A károsult közönség azt emlegeti, hogy általában *két* csoportba tartoznak az emberek, eltekintve a kettő között álló közömbös résztől. Az egyik

csoportba azok tartoznak, akik munkásságuk, takarékosságuk, hazafiságuk jutalmául, helyesebben büntetéséül önhibájukon kívül póruljártak és most nyomorognak, a másik csoportba azok, kik ugyanakkor megtartották földbirtokban fekvő vagyonukat vagy adósságaiktól silány pénzzel szabadultak vagy új vagyont szereztek vagy, akik szerencsésen üzérkedtek és most páholyból nézik és keserítik a vergődőket. A póruljártak lelkében önkénytelenül támad a gondolat, vajjon nem lehetne-e becsületes jóakarattal valami kiegyenlítést találni a két csoport anyagi helyzete között, hogy a lehetőségig egyenlően viseljék a háború következményeit?

Én természetesen nem bírálhatom a lehetőségeket és nem ítélhetek szakszerűen, sem orvostársaim. De magát a vesztes osztály szörnyű károsodását, súlyos válságát, számtalan tagjának bukását látom, észlelem és tapasztalom. De én és bizonyára mindnyájan érezzük sürgős nagy szükségét a kiegyenlítésnek, a helyrehozatalnak. Ennek útját és módját meg kell találniok az arra hivatott tényezőknek. Ezt parancsolja nemcsak a válságba jutottaknak, hanem a társadalomnak és a hazának az érdeke is.

Wittich Andor, a miskolci kereskedelmi és iparkamara főtitkára. *Heller Farkas* műegyetemi tanár úr nagyszerű összefoglalásában helyesen ismerte fel azt a lehetőséget, hogy nemcsak a tisztviselőosztály, hanem a kereskedő és iparos középosztály válságos helyzetének javításával is foglalkozhatunk e tétel keretein belül. E részben nem akarok az alkalmazott szociálpolitika nézőpontjából a kérdés egész komplexumával foglalkozni, csupán azt a kérdést ragadom ki, miként lehet *a hiteleszközök segítségével a kereskedő, iparos és tisztviselő középosztály válságán enyhíteni.*

Voltaképen *hitelválságról* beszélhetünk, mert nem elegendő a mai viszonyok között a normális hitelpiaci szervezkedés. Nem elég az, hogy kellő pénzanyaggal telíttetik meg a pénzpiac. Csonkamagyarország iparának, kereskedelmének talpraállításához és versenyképességének fentartásához nemcsak a mai, forgótőke kiegészítésére szánt rövidlejáratú hitel szükséges, hanem égetően sürgős és mondhatjuk állandóan szükséges az álló tőke kiegészítésére szánt *beruházási hitel* céljaira alkalmas relative olcsóbb hitelforrások megteremtése is. E téren, sajnos, a hitelélet akadozik, sőt úgyszólván teljesen elapadtak a források. Sem a gyáripar, sem a kézműipar nem képes beruházó, talpraállító, hosszabblélekzetű kölcsönhöz jutni ezidő szerint.

Ezzel szemben Ausztria, Németország és a többi velünk versenyző szomszéd államok iparossága e részben sokkal kedvezőbb helyzetben, tehát kedvezőbb versenyviszonyok között is van. Ausztria vízierőinek nagyszerű kiépítése és energiaforrásként való felhasználása éppen az ezeket a szempontokat bölcsen kiaknázó hitelpolitikának, a célszerű, olcsó beruházóhitelnek köszönheti létrejöttét. Nálunk a közelmultban úgy a nagyipar, mint a kézműipar hozzájuthatott némi talpraállító tőkéhez. Ma már ez az út el van zárva. E súlyos helyzet felismeréséből kifolyólag hangoztatnunk kell azt, hogy a hitelpolitikában olyan fenakadásoknak, mint aminő a mai, beállani nem szabad, hacsak nem akarjuk az ipar gazdasági és társadalmi szervezetének vérkeringését

teljesen megállítani, ami országos katasztrófával egyértelmű. — Javaslataim a következők

1. *A gyáripar hitelszükséglete* az eddiginél sokkal nagyobb arányokban biztosítandó. A jelenlegi helyzet az, hogy a Pénzintézeti Központ, illetve a kötelékébe tartozó intézetek révén lebonyolítható kölcsöntípus teljesen megszűnt. A nagyipari hiteltípus új formában való bevezetése pedig még csak az előkészítés stádiumában van. Előreláthatólag a keresztülvitel hosszabb időt fog igénybe venni. De a termelés folytonossága, az amúgy is válsággal küzdő gyáripar nyersanyag és munkabérszükséglete, a kihitelezési arányok megnövekedése, a beruházások folytonos, egyre nagyobb, olcsóbb és hosszabb lejáratú hitelt kívánnak. Ez esetben tehát a gyáripar nagyobb hitelnyujtás iránti igényei addig is biztosítandók, míg a gyökeres hitelrendezés elkövetkezik.

2. Az eddiginél sokkal nagyobb arányban biztosítandó *a kézműipar hitelszükséglete* is. Az I. O. K. Sz. és a vidéki pénzintézetek között alkalmas formában szoros kapcsolat teremtendő: a decentralizálás elvét szem előtt tartva, szükség esetén szervezeti reform segítségével.

3. Állami forrásokból (pl. az állami vasgyárból a vasanyag, a kincstári erdőből a faanyag, stb.) kamatmentes *anyaghitel* volna nyujtandó a kézműipar számára. A kereskedelem helyzetét olyan hitel fogja megmenteni, mely a kisipar hitelnyujtó-szervezetéhez hasonló alapon *a kiskereskedelemnek is olcsó és hosszú lejáratú hitelt* nyujtana. A kiskereskedelem hitelszükségletét azonban, külön szerv létesítése nélkül, a Pénzintézeti Központ a pénzintézeteken keresztül elégítse ki.

4. A szorosabb értelemben vett értelmiség ipályákon müködők, jelesül úgy a *köz- mint a magántisztviselők hitelforrásait* is meg kell teremtenünk. Ma két típusú hitelforrást ismerünk a köztisztviselők számára: a Pénzintézeti Központ nyujtotta köztisztviselői hitelt (előleget) és az O. K. H. Sz. nyujtotta hitelt. Ez utóbbi csaknem tárgytalan a köztisztviselőre nézve, mert pl. Miskolcon az O. K. H. Sz. fiókja (Miskolci Keresztény Hitelszövetkezet) csupán ingatlanra való bekebelezéssel nyujt kölcsönt. Risum teneatis! Vajjon hány köztisztviselőnek van ingatlana, aki ezt a hitelt igénybe veheti?! A pénzintézeteknél a köztisztviselő nem kopogtathat, mert a tisztviselői váltók nem kedvelt típusok és különben is csak nagyon jó zsiránssal helyezhetők el. Általán ma a tisztviselő a hitelpiacon non valeur. Nem szeretnék félreértetni. Ez nem akar vád lenni sem az állami politika, sem a bankpolitika ellen. Egyszerűen megállapítom, hogy a tisztviselőosztály elvérzéséhez óriási mértékben hozzájárul az a körülmény, hogy nincs olyan *hitelintézete*, melyhez válságában fordulhatna. Nem tud tehát *beruházási hitelt* sem igénybe venni (pl. kiskertbérlethez, üzletbérlethez, stb.), hiányzik tehát az az intézettípus is, mely a tisztviselőt takarékosságra ösztönözze, okos háztartási gazdálkodásra szoktassa. A fogyasztási célra igénybe vett hitelről nem is szólok, lévén ez kevésbbé ajánlatos formája a tisztviselők által igényelhető hitelnek. Habár pl. egy hivatalnok leányának kiházasítása, mely ma súlyos milliókba kerül, nézetem szerint époly fontos társadalmi probléma, mint pl. egy olyan szőlősgazda megmentése hitel segítségével, aki nemcsak egyedül szőlőjéből él.

Ezen a súlyos bajon minél előbb kell segíteni, ha nem akarjuk, hogy a tisztviselőtársadalom teljesen elvérezzék.

Az orvoslás módja több irányban kereshető:

a) kiszélesíthetjük a tisztviselői takarék- és hitelszövetkezeti társulás kereteit. Az O. K. H. Sz. humánusabb hitelnyujtásra szorítható.

b) A meglévő pénzintézeti szervezetet felhasználva, a meglévő pénzintézetek keretein belül az állam segítségével kell a tisztviselőket takarékoskodásra ösztönözni és hitelnyujtásra való szervezkedésüket valamilyen formában megoldani. Talán az által, hogy a tisztviselői igényeknek megfelelően egyes pénzintézetek bizonyos számú ilyen tisztviselői takarék- és hitelszervezetet szervezzenek vagy ott, ahol már szerveztek, azoknak életrehivását, működését erőteljesen támogassák. Ez az utóbbi segítési mód volna talán a leggyakorlatibb és a legkönnyebben megvalósítható.

c) A korlátolt felelősségű társaságokról (Gesellschaft mit beschr. Haftung) szóló törvénytervezetet a legrövidebb időn belül törvényerőre kellene emelni, hogy a tőkeszegény Csonkamagyarország ipara, kereskedelme, tisztviselőalapításai megválaszthassák a legalkalmasabb jogi formát.

5. Az egész középosztály érdekében *Heller Farkas* műegyetemi tanár úr a *gyermeknevelés költségeinek lehető csökkentése mellett* száll síkra. Ezt a tételt teljesen magamévá teszem, azonban sajnosan kellett tapasztalnom, hogy e részben az élet éppen az ellenkezőjét mutatja. Csak egy példát ragadok ki a sok közül: vajjon hogyan akarjuk gyermekeinket pl. kereskedelmi iskolában kiképezni, — amely cél a középosztálytársadalom nevelő-főirányа kell, hogy legyen napjainkban — ha továbbra is fenmaradnak *az iskolai nevelés óriási mérvű költségei*, melyeket ma csak nagyon kevés szülő bír el. Ma egy kereskedelmi iskolai tanuló tandíja, beiratási díja kb. $1\frac{1}{2}$—2 millió koronára rúg, tankönyvekre 1 millió koronát, füzetekre és egyebekre (iróeszközök, papirok, stb.) 4—5 millió koronát kell előirányozni a legszerényebb számítással is. A tankönyvek valósággal a holdjárás szerint változnak és a legdrágábbak közé tartoznak. Nem is szólva arról, hogy még így sem kaphatók. (Pl. a Szuppán-féle algebra 1926 november 1-én, tehát hat héttel a tanév megnyitása után, még sajtó alatt volt.) Ez a kaotikus állapot szülőt és könyvkereskedőt egymással örökös háborúságba kever, a kereskedő kockázatát és a gyermekes szülő gyötrő életgondját egyaránt növeli. A vagyonos, de esetleg tehetségtelen ifjúságot meghagyja az iskolákban, ellenben hány tehetséges szegény ifjú volt kénytelen otthagyni az iskolát, mert nemhogy a lakás és ellátás költségeire nem futotta, de még tankönyvre való sem volt!

Ezeken a bajokon a lehető legsürgősebben segíteni kell, ha komolyan fogjuk fel a fuldokló középosztály jövő generációjának megsegítését. A célszerű segítség súlypontja pedig nem a tandíjmentességeken és segélyegyleteken — tehát a társadalom újabb megadóztatásán — nyugszik, hanem sokkal inkább *azon az elsőrendű követelményen, hogy olcsóbb tankönyvekről és olcsóbb taneszközökről is gondoskodjunk*, különösen átmenetileg, amíg majd szegény középosztályunk a fényes kiállítású tankönyveket és a csontpapírból készült füzeteket is el fogja bírni.

Ide fűzöm azt a szerény megjegyzésemet is, hogy *a női társadalom, a női középosztály megsegítése* olyan különálló nehéz problémája a társadalompolitikának, hogy azzal voltaképen külön e célra összeülő szakértekezletnek kellene a maga szerves egészében foglalkozni. A magyar *nő megmentése* a gyermekkor, ifjúkor és érett korban egyaránt súlyos kötelességünk. A nevelés, a szervezés, általán az alkalmazott szociálpolitika egész vonalán minden alkalmas eszközt fel kell kutatnunk, elő kell vennünk, hogy a női társadalmat akár eredeti élethivatásában, a családi elhelyezkedés terén, akár a kenyérkereső pályákon megsegítsük. Néhány ecsetvonással rámutatok arra, hogy ipari, kereskedelmi pályákon óriási tér nyílik a nők elhelyezkedésére. Itt a siker 100%-os reményével foglalhat tért a nő.

A törvény szerint bármilyen iparospályát szabadon választhat a nő. De természetes, hogy főként olyan pályákra fognak törekedni a nők, ahol ízlésük, kézügyességük, rátermettségük folytán könnyebben boldogulnak, mint a férfiak. Ezeken a pályákon — a túlnyomóan nők által űzött iparokban — meg is könnyíti a törvény a nők számára az elhelyezkedést, enyhe feltételeket szabván a képesítés megszerzésére.

Feltűnően *elhanyagolt foglalkozás a penzióipar*. Ez a nők által űzhető ipar egyenesen a magyar asszonyok számára termett. A Bükk, Mátra, Bakony, általán Csonkamagyarország kies tájain gombamódra kellene teremni a kisebb-nagyobb penzióknak. Ausztriában, Németországban az utolsó kis falu is virágzó nyaralóhely. A magyar háziasszony háztartási ügyessége, csínérzéke, ízlése, főzésművészete a magyar penziók számára megnyithatja az idegenforgalom pénzforrásait, melyekből eddig nagyobb arányokban csak a külföld merített.

Óriási tér nyílik a *konfekcióiparban* is a nők számára. A női divatáruipar a nők ezreinek elhelyezkedését van hivatva biztosítani. Kétségtelen, javuló tőkeerőt és a minél elevenebb vállalkozói kedvet feltételezve.

Ha a szükséges összes kellékek (rátermettség, kereskedelmi érzék, tőke) megvannak, tanácsolható a *kereskedelmi pályán* való elhelyezkedés is. Van továbbá kereskedelmi üzlet, mely nők számára különösen alkalmas, ahol a női ízlés, csín, hozzáértés kitűnően érvényesül (női divatáruk, illatszer, piperecikkek, női fodrász, manikür-ipar stb.). Ilyenfajta üzletek külföldön teljesen női kézben vannak, női tanonc- és segédszemélyzettel.

A vállalkozói esélyek, iparalapítási kilátások persze minden egyes esetben külön-külön mérlegelendők, épúgy a tőkeszükséglet. Általánosságban igaz, hogy tőkeerő nélkül nem tanácsos ipart kezdeni. De viszont a tőke hiánya nem mindig képez akadályt az ipari pálya megválasztásánál. Az előző példákat véve, van iparág, mely szerényebb keretekben kevés pénzzel, a háziiparszerű foglalkozások pedig szinte pénz nélkül kezdhetők. Penziót nemcsak villatulajdonos nyithat. Néhány szoba bérlete, jó ellátás és kész a szerényebb penzió; erdő, hegység közelében minden ház kisebb penzió lehet, miként külföldön az. Fehérnemű, nyakkendő, kalapkészítőmunkák, stb. vállalásához nem kell tőke. Bécsben 40,000 női nyakkendőmunkás dolgozik, köztük rengeteg háziiparos. Nálunk még csak a fehérneműkészítés és a hím-

zés említésreméltó, a harisnya- és a nyakkendőkészítés ellenben jelentéktelen. Újabban némi örvendetes lendület észlelhető, de még rengeteg üres tér nyílik az érdeklődés előtt. — Javaslataim.

a) *A női ipari és háztartási iskolákat az államnak, a városnak és a társadalomnak az eddiginél sokkal erőteljesebben támogatni kell anyagilag is.*

b) A női iparokban és a nők számára alkalmas kereskedelmi ágakban kiváló tanulókat, segédeket és önálló nőket *pénzbeli jutalomban kell részesíteni és elismerő oklevelekkel kel kitüntetni.*

c) *A penzióipar szlámára arra alkalmas vidékeken szakiskolát vagy tanfolyamot kell létesíteni. A külföldi penzióipar tanulmányozására nőket kell kiküldeni állami, esetleg városi segítséggel.*

Dr. Melha Armand, igazgató-főorvos.

Az 1917. évi Népegészségi Országos Nagygyűlésen a lakáskérdéssel kapcsolatban felhivtam a figyelmet a főiskolai és egyetemi ifjúság lakás- és ellátásbeli nyomorúságára. Ugyanakkor e nyomorúság lehető leküzdése érdekében egy törvénytervezetet is bemutattam.

Tervezetemnek alapgondolata az volt, hogy minden egészséges társadalmi újítás annyiban válik életképessé, amennyiben bizonyos érdekelt társadalmi köröknek valamilyen irányú szükségleteit a jelenlegi költségeknél olcsóbban és mégis tökéletesebben képes kielégíteni. Éppen azért az «Országos Diáklakás- és Ellátásügy» megoldását a szülő és szülőhelyettesek kollektiv szövetkezése útján olyképen képzeltem el, hogy a szülők és szülőhelyettesek egy biztosítási intézmény útján gyermekeiknek tanulmányi éveik idejére nem bizonyos meghatározott pénzösszeget biztosítanak, hanem magát a tanulmány lehetőségét! Azért fontos ez, mert a gyermek kezében a pénz az egyén morális értékétől függő labilis dolog, míg az otthonban biztosított lakás és ellátás joga el nem tékozolható tulajdon! És mindenekfelett olcsó! Az intézmény, illetve intézmények építésének és felruházásának költségei kitűnő biztosítási szakértők véleménye szerint az állam anyagi megterhelése nélkül, pusztán jótállása mellett, de voltaképeni anyagi kockázata nélkül lombard-kölcsön útján előteremthetők ; amennyiben azonban ezen megoldási mód el nem fogadtatnék, nyereménykölcsönkötvényeknek egyszerű kibocsátása útján minden nehézség nélkül előteremthetők.

Ama kilenc év alatt, amely javaslatom megtétele óta eltelt, sok minden megváltozott, de sohasem volt aktuálisabb a magyar ifjúság tanulmányi lehetőségének megoldása, mint ma. Ha a politika az előrelátás és a jövőről való gondoskodás tudománya, akkor jó politikus voltam, hogy ezt a törvényjavaslat-tervezetet megszerkesztettem és rossz politikusok voltak azok, akik a személyi és pártharcok erőpocsékolása között megfeledkeztek a magyar ifjúságról. Most, amikor kiváló kezdeményezések keresztezik a magyar sors tragédiájának szörnyű jelenéseit, a kezdeményezők iránti tisztelettel és az egyetemes magyar ügy iránti legbensőbb szolidaritással újból felhivom tervezetemre a figyelmet.

Elnök: Ripka Ferenc, Budapest székesfőváros főpolgármestere.

Tárgy: *Szegényügy és közjótékonyság.*

Előadó: Liber Endre, székesfővárosi tanácsnok.

Javaslat. 1. A szegényügy minden ágára és vonatkozására kiterjedően országosan és egységesen rendezendő, illetve sok részében gyökeresen ujjászervezendő éspedig a főbb irányelvekre nézve törvényhozási úton.

2. Az új törvényben nemcsak a régi, szükebb értelemben vett szegényüggyel kell foglalkoznunk, hanem a háború alatt és után megnövekedett feladatokat és kifejlődött új segélyezési módokat magában foglaló, tágabb értelemben vett népjóléti tevékenységgel is. Ezért a törvényben a változott viszonyoknak és az elvégzendő feladatok különbözőségének és nagyságának megfelelő «népjólét» meghatározást és elnevezést kell használni.

3. Az új népjóléti törvényben elvileg meg kell állapítani a közsegítés módját, nemeit, mértékét.

4. A közsegélyre való jog és kötelezettség feltételéül a községi illetőség helyett az úgynevezett segélyezési illetőséget kell az új törvényben megszabni. Mondja ki a törvényhozás, hogy minden magyar állampolgár, aki 16. életévének betöltése után két évig valamely községben megszakítás nélkül állandóan lakik, ott megszerzi a segélyezési illetőséget (Unterstützungswohnsitz), amely kizárólag a közsegélyezés eseteiben érvényesül és amely a községi illetőséggel semmiféle vonatkozásban nincs. A segélyezési illetőség megszerzésének és elvesztésének a feltételeit épúgy meg kell állapítani, mint, ahogy ezeket a feltételeket az 1886. évi XXII. t. c. a községi illetőségre nézve teszi.

5. A segélyezési költségeket, amennyiben a közsegélyre szorult fel- és lemenő hozzátartozói azokat nem képesek megtéríteni, ha kisebb községről van szó, nem egy községnek, hanem a községek egész csoportjának kellene viselni, ezek a községek csupán e célra egyesíttetnének úgynevezett népjóléti járássá, melynek területe nem okvetlenül kell, hogy összeessék az általános közigazgatási járással.

Az egy-egy népjóléti járást képező községek a költségeket bizonyos kulcs szerint aránylagosan viselnék éspedig lehetőleg csak a nyilt közsegítéssel kapcsolatos költségeket, míg a zárt közsegítés költségei a vármegyét, a törvényhatóságot terhelnék. A nagyobb és gazdaságilag erősebb városok mind a kétféle költségeket viselnék.

6. A népjóléti járásokat önálló hatóságokká kell szervezni. Ezek a hatóságok az úgynevezett népjóléti járási hivatalok volnának. Ugyancsak önálló hatóságok szervezendők a vármegye, illetve a törvényhatóság egész területére kiterjedő hatáskörrel. Ezek a népjóléti törvényhatósági hivatalok, valamint a népjóléti járási hivatalok a hatósági tennivalóknak egy részét, t. i. a vezetéssel és irányítással kapcsolatos dolgokat ülésben, a többi részét pedig, vagyis a bürokratikus munkát, irodájuk útján intéznék el.

A népjóléti hivatalokba a választott, önkormányzati egyéneken kívül a szövetség területén működő nagyobb emberbaráti intézetek vezetőit, sőt egyes kiválóbb emberbarátot is meg kellene hívni. De a tiszteletbeli egyé-

nek a népgondozás egyéb felügyeleti és ellenőrzési munkájában is hatályosan résztvennének.

Az egyes hatóságok tagozata és illetékessége a következőképen alakulna:

az alsóbb fokú népjóléti hatóság a népjóléti járási hivatal lenne, melynek illetékessége vidéken a kebelébe tömörült politikai községekre, a fővárosban pedig egy-egy közigazgatási kerületre terjedne ki:

a középfokú népjóléti hatóság a népjóléti törvényhatósági hivatal volna, melynek illetékessége a törvényhatóság egész területére terjedne: vidéki városokban a törvényhatósági népjóléti hivatal a népjóléti járási hivatal tennivalóit is végezné, végül

a felsőfokú népjóléti hatóság a népjóléti miniszter lenne.

Az alsófokú népjóléti hatóságok tennivalóik egy részét tovább decentralizálhatnák, nevezetesen a kisebb jelentőségű ügyeket, továbbá a szegények felügyeletét, ellenőrzését és gondozását

városokban az egyes közigazgatási kerületekben alakítandó népjóléti körzetekre,

a politikai községekből tömörült népjóléti járásokban pedig az egyes *politikai községekre* ruházhatnák.

7. Az új törvénnyel a hatósági és a társadalmi népjóléti munka közötti összhangnak a megteremtésére és ápolására a járási és törvényhatósági népjóléti hivatalok mellé *népjóléti bizottságok* szervezendők, amelyeknek kezében a területükön lévő összes népjóléti mozgalmak szálai összefutnak, hogy azokat összefogva megfelelően irányítsák, vezessék és kiegészítsék.

8. Ki kellene mondani az új törvényben, hogy a népjóléti gondozást tiszteletbeli egyének végezzék, de ahol szakszerűbb vagy körültekintőbb munkára van szükség — különösen nagyobb városokban — vagy bizonyos munkakörre, mint az anya- és csecsemővédelemre, hivatásos gondozók is alkalmazhatók.

9. A népjóléti szervezet megállapítása hiányos, ha a megalkotandó törvény egyúttal nem állapítja meg az eljárás főbb szempontjait is. Így a törvényben kötelezővé kell tenni, hogy minden népjóléti járási hivatal a területén tartózkodó szegényekről nyilvántartást vezessen, amelybe kölcsönös tájékozás végett az akár a hatóság, akár a társadalmi egyesületek által adott segélyeket fel kell jegyezni. Ki kellene továbbá mondani, hogy a közsegélyezés iránt való eljárást mindig a népjóléti járási hivatal indítja meg, kivéve azokban az ügyekben, amelyekben az egyes körzeteknek, illetőleg községeknek önálló hatáskörük van.

10. A törvények és a felsőbb hatósági rendelkezések pontos végrehajtásának ellenőrzésére a népjóléti törvényben állami felügyelők és számvizsgálók alkalmazásáról kell gondoskodni.

Indokolás. A szegényügy minden ágára és vonatkozására kiterjedően országosan és egységesen rendezendő, illetve sok részében gyökeresen újjászervezendő és pedig a főbb irányelvekre nézve törvényhozási úton.

A szegényügyre vonatkozóan fennálló törvények és miniszteri rendeletek már a békében részben elavultak, részben hézagosak voltak, részben végre-

hajtásra nem is kerültek. Természetes tehát, hogy ezeknek a törvényeknek, miniszteri rendeleteknek a fogyatkozásai fokozottabb mértékben éreztették hatásukat a háború után az elszegényedés okainak szaporodásával.

A törvényi és miniszteri rendelkezések avultsága még kirívóbb lett a székesfőváros népjóléti igazgatásának szervezéséről szóló 1916. évi szabályrendelet megalkotásakor, amely a főváros szűkkörű szegényügyi tevékenységét szélesebbkörű népjóléti működéssé kívánta kiterjeszteni. A szabályrendeletet ugyanis a régi keletű törvények elavult rendelkezései miatt nem lehetett úgy megalkotni, hogy azzal a főváros szegényügye a háború szomorú következményeinek megfelelő módon gyökeresen megreformáltassék és végleg rendeztessék.

Úgy a kormányban, mint a főváros hatóságaiban már régebben kialakult az a felfogás, hogy a főváros és az ország szegényügye kielégítő módon csak törvényhozási úton rendezhető. E véleményüknek a főváros hatóságai a m. kir. belügyminiszter úrhoz intézett felterjesztéseikben ismételten kifejezést adtak és a főváros szegényügyi igazgatásának új szervezésére nézve közelebbi javaslattal szolgáltak.

Az új népjóléti törvényben figyelemmel kell lennünk arra, hogy ma a helyzet a régihez képest egészen más. A szegényügy is fejlődött! Az az idő, amikor a szegények ellátása csak felebaráti kötelesség volt és az itt-ott jelentkező nyomorgót a közelálló család, ilyen nem létében az egyház vette kizárólag gondozásába, megszűnt. Túl vagyunk azon az időn is, amidőn a szegényügy úgyszólván a koldusok és munkakerülők ellátásából állott. Ma a szegénység nemcsak egyéni, hanem társadalmi, gazdasági baj, amelyet minden rendelkezésre álló eszközzel *megelőzni* és ha ez már nem lehetséges, következményeit enyhíteni kell. Utalunk a háborúnak, valamint a háború utáni szomorú viszonyoknak úgynevezett gazdasági sebesültjeire, akikre szintén kell, hogy kiterjedjen a hatóság és a társadalom gondozó tevékenysége. De az embermentő munka a rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák gondozásával is szaporodott. Mindezeknek a gondozása nem vonható a mai szegényügy körébe, annál kevésbbé, mert a régibb időkben annak, hogy valaki a szegényügyi hatóság gondozása alá került, bizonyos megbélyegző színezete volt.

A szegényügyi hatóság azelőtt sok oly baj mellett elhaladt, amely ma már egész figyelmét és akcióképességét leköti. Azelőtt úgyszólván csak a teljesen összerokkant egyén bajait gyógyítgatta ; ma oly irányban dolgozik, hogy például a szegény gyermek ne éhgyomorral üljön az iskolában, hogy például az özvegységre jutott szegény asszony, aki különben egészséges, megtanulja a kézimunkát és egy varrógép révén tisztességes munkához jusson, amellyel megkereshesse mindennapi kenyerét, stb.

A szegényügy tartalma tehát megváltozott ; egy része átalakult szociálpolitikai munkává, a nélkül, hogy a szegényügy többi részének létjogosultsága megszűnt volna. Ez a tágabb munkakör inkább népjóléti tevékenységnek nevezhető és ennek megfelelően kell, hogy a szegényügyi közigazgatás címe, kerete, meghatározása is megváltozzék, annál is inkább, mert mint mondottuk, ma azok, akikre a szegényügyi hatóságok tevékenysége kiterjed, már nem nevezhetők mind szegényeknek a szó régi értelmében.

A községesítés mértékéről és módjairól alig vannak törvényes rendelkezéseink. Nincs ugyanis az általános segélyezési kötelezettségeknél sehol sem megmondva, hogy a közsegélyre szorult egyén miféle támogatásra számíthat. A községi törvény, mint tudjuk, mindössze csak abban az irányban tartalmaz általános rendelkezést, hogy a községek a közsegélyt a helyi körülményekhez mérten szabják meg. A legtöbb helyen azonban ez a koldulás intézményes rendszeréhez vezetett, mert a községi előljáróság megengedi, hogy a közsegélyre szorult a hét bizonyos napjain kolduljon, sőt azt is szabályozza, hogy ez a koldulás bizonyos napokon a község egyik, más napokon a község másik részében történjék. Ez aztán, eltekintve erkölcsi hátrányától, azt eredményezi, hogy a szegényebb lakosság a városok felé tódul, amelyek több megélhetési alkalmat nyujtanak és ahol végszükség esetén emberségesebb ellátásban részesülnek. Ennek tulajdonítható jó részében az is, hogy Budapest szegény lakossága annyira szaporodik, hogy az elhelyezésére szükséges lakások sem állanak elegendő mennyiségben rendelkezésre és a Budapestre tóduló szegény lakosság emberhez nem méltó lakóhelyekben, pincékben, istállókban, földalatti lakásokban húzódik meg, maga iránt már ezzel is részvétet iparkodván kelteni.

A segélyezéshez való jogot régebben úgyszólván minden állam az illetőségi községhez kötötte; később azonban, amint a lakosság mindinkább a városokba tódult és az ipar és kereskedelem fejlődése mind erősebb és erősebb lett, az egyes egyén és illetőségi községe között a kötelék folyton lazult és előállt az a ferde helyzet, hogy valaki úgyszólván egész életét valamely városban töltötte el, de, mert itt illetőséget önállóan nem szerzett, még mindig eredeti, régi illetőségi községe kötelékébe tartozott, ha közsegélyre szorult, ezt különösen végleges munkaképtelenség esetén csak attól a községtől remélhette, amelytől már régen elszakadt, amelynek gazdasági életében évek óta részt nem vett és ahol talán már senki sem ismerte. Ennek a visszás helyzetnek igen sok hátránya volt. Az illetőségi község természetesen szabadulni igyekezett a segélyezési kötelezettségtől. Az illetőségi községre nézve a községítésre szoruló legtöbbször idegen volt, akinek hasznát sohasem vette. A tartózkodási község anyagi érdeke szintén azt kívánta, hogy a községítésre szorulót az a község segélyezze, illetőleg tartsa el, amelyet erre a törvény kötelez. Ekként az illetőség elismerése és a segélyre szoruló átvétele körül legtöbbször évekig húzódó viták indultak meg, amelyek nem egyszer még a legfelsőbb fórumokat is foglalkoztatták. A közsegélyre szorult és családja pedig ezalatt szenvedett és nem egyszer teljesen elzüllött.

A viszonyok kényszerítő hatása alatt egyik állam a másik után tért át a tartózkodási község segélyezési kötelezettségének a megállapítására, eleinte olykép, hogy kimondotta az illetőségi községgel szemben a felmerült segélyezési költségek visszatérítésének a kötelezettségét, később pedig radikálisan, úgy, hogy a segélyezést a tartózkodási helyen eltöltött bizonyos időhöz kötötte. Ezt az időt előbb öt évben állapították meg, később három, majd kettő, sőt egy évre is redukálták.

Szegényügyi hatóságaink annyira túl vannak terhelve egyéb közigazga-

tási teendőkkel, hogy a népjóléti, szegényügyi kérdésekkel alig foglalkozhatnak, sokszor még türelmük sincs a szegény ember bajának meghallgatására, annál kevésbbé érzékük annak átérzésére. A népjóléti ügyek helyes ellátása ma már nemcsak a bürokratikus tennivalók elintézéséből áll, hanem sok egyéb olyan munkából, amely türelmet, emberismeretet, különös tapasztalatot, szívjósággal párosult szigorú következetességet, szóval erre a pályára nevelt egész embert igényel. Minden közsegélyre szorult esete ugyanis más és más! Ezt türelemmel meg kell ismerni, megértő szívvel átérezni és csak ha a viszonyokat behatóan megvizsgáltuk, fogjuk megtalálni az orvoslás legcélszerűbb módját. Ezzel azonban még nem ér véget a hatóság dolga, mert továbbra is állandó figyelemmel kell kisérnie a közsegélyre szorultat, minden bajában mellette kell állnia és jóakaratúlag, tapintatosan ellenőriznie kell mindaddig, míg a közsegélyezés szüksége fenáll.

Ez az állandó éberséget igénylő, az élet ezerféle viszonyaihoz alkalmazkodó szociális munka olyan egyéneket, hatóságokat kíván, akik, illetve amelyek más tennivalóval lehetőleg nem foglalkoznak, hanem egész idejüket és munkaerejüket csak ennek az ügykörnek a betöltésére szentelik.

A közsegélyre szorultak individuális kezelése a népgondozói rendszer teljes kiépítését teszi szükségessé, csak az a kérdés, hogy a gondozói tisztség tiszteletbeli vagy hivatásos erőkkel töltessék-e be? Az utóbbiak működése szakszerűbb, de bürokratikus, míg az oly szegénygondozó, ki állását tiszteletből tölti be, több melegséget és nagyobb közvetlenséget visz bele a szegényügy intézésébe. De a népjóléti hivatalok nem is tarthatnak annyi hivatásos gondozót, mint amennyire szükség volna. A társadalomban pedig éppen a tiszteletbeli szegénygondozó az, aki a nagyközönség és a hatóság között az érdektelen közvetítő, aki mindenkit folyton áldozatkészségre serkent és aki a közvéleményben a népjóléti kérdések iránt szükséges meleg érdeklődést állandóan ébren tartja.

Nem elég, ha a törvény a közsegélyezésről üdvös rendelkezéseket tartalmaz, gondoskodni kell arról is éspedig intézményesen, hogy ezek a rendelkezések pontosan végre is hajtassanak, ami sajnos, eddig csak hiányosan volt meg. E tekintetben igen célszerű rendelkezéseket tartalmaznak az angol szegényügyi törvények, amelyek a törvények és a felsőbb hatóságok rendelkezéseinek pontos végrehajtását fizetett állami közegek, úgynevezett felügyelők kötelességévé teszik. Az egész országot 11 kerületre osztották és minden kerületben a felügyeletet és ellenőrzést egy felügyelő gyakorolja, aki egyúttal a központi és helyi hatóságok között közvetítő is. Ezek a felügyelők igen fontos szervei az angol szegényügyi igazgatásnak, mert rajtuk fordul meg, hogy a törvényeket és rendeleteket az alsóbbfokú hatóságok egységesen értelmezzék és alkalmazzák. Szükség esetén helyes útbaigazításokat is adnak és az alsóbb hatóságok ülésein szavazati jog nélkül részt is vehetnek. Tapasztalataikról a központi hatóságnak jelentéseket és javaslatokat tesznek, amelyek igen sok reformnak alapjául is szolgálnak.

Hozzászólások.

Lányi Márton, ny. főispán.

Kétségtelen, hogy a szegényügy minden ágára és vonatkozására kiterjedően országosan és egységesen rendezendő és a rendezésnek törvényhozási úton kell bekövetkeznie. Ennek a kötelezettségnek a megtételével a törvényhozás, nyugodtan mondhatjuk, évtizedek óta tartozik az országnak és a társadalomnak. Úgy a szegényügyre, mint a közjótékonyságra vonatkozó törvényhozási és gyakorlati szabályozás már régen elavult és az a nagyfokú bizonytalanság, ami ezeken a tereken konstatálható, legnagyobbrészt éppen annak tudható be, hogy a felvett kérdéseknek törvényhozási szabályozása késett. Annak, hogy ez a szabályozás mennyire késett, egyik ékes példája, hogy az előadó úr által megvalósítandónak és bevezetendőnek ajánlott ú. n. segélyezési illetőség intézményét a németek 1871-ben már az egész német birodalomra kiterjesztették és mi 55 évvel később gondolkozunk azon, hogy ez az intézmény nálunk is be legyen vezetve. Az utolsó évtizedek gyakorlata, valamint ezekben a kérdésekben azóta megjelent irodalmi munkák során kifejlődtek azok az általános alaptételek, amelyeken a szegényügyi, helyesebben, népjóléti szabályozásnak fel kell épülni és e tekintetben az előadó úr által előterjesztettek kétségtelenül kifejezik mindazoknak helyeslő álláspontját, akik a szegényügy és a közjótékonyság kérdésével foglalkoznak. A népjóléti törvényhozásnak fel kell ölelni mindazoknak a kérdéseknek a szabályozását, amelyek a népjóléti tevékenység körébe bevonhatók. A megalkotandó szabályoknak precizeknek kell lenniök, nehogy az egyes vitás kérdések tisztázása kapcsán elfelejtkezzünk foglalkozni az ügy lényegével.

Az a tervezet, amelyet az előadó úr előterjesztett, a népjóléti tevékenységnek az egész országra kiterjedő szabályozását foglalja magában. Meg kell állapítani, hogy a tervezet tulajdonképen a népjóléti tevékenységnek közigazgatási adminisztrációját tárgyalja és erre vonatkozólag ad szabályozási tervet. Bármennyire nagyjelentőségűnek is kell ezt tekinteni, a magam részéről a kiindulási pontot nem oda tenném, ahová az előadó. Szerény véleményem szerint ugyanis a *jótékonyság* lényegileg *nem állami* feladat. Ezt a kérdést a *társadalmi tevékenység körébe kell utalni*. A társadalmi tevékenység keretében természetesen helyet foglalhat az állami támogatás is, amennyiben a társadalom a reáháruló népjóléti feladatokat a maga erejéből megoldani nem tudja vagy pedig, ha a társadalom által megoldandó feladatok miléntje ellentétben van azokkal az általános elvekkel, amelyek a népjóléti igazgatás és tevékenység helyes elvégzésénél szem előtt tartandók. Az államnak többek között kétségtelenül feladata gondoskodni arról is, hogy az állam polgárainak megélhetése, figyelembevéve legalább is a létminimumot, biztosítva legyen. Ez azt jelenti, hogy az állam szociális tevékenységével fel kell, hogy derítse a nyomor okait, meg kell állapítania a nyomor okai megszüntetésének orvosságát és a gyakorlati kivitelben arra kell törekednie, hogy előzetes szociális tevékenységével a nyomor keletkezését megakadályozza. Amennyiben ez az állami tevékenység az állam anyagi ereje vagy egyéb okok folytán nem

vezetne teljes eredményre, akkor kell közbelépni a társadalomnak és pótolni azt, amit az állam adminisztrációs tevékenysége megvalósítani nem tudott. Bármennyire tetszetős is tehát az a megoldási terv, hogy az egész ország népjóléti járási hivatalokkal, illetve népjóléti törvényhatósági hivatalokkal szerveztessék be, nem gondolom, hogy ez megfelelő eredményeket is produkálna. Az előadó úr terve ugyanis azt jelentené, hogy a külön hivataloknak egész tömegei szerveztessenek és ezekben a hivataltömegekben a hivatalnokok még nagyobb tömegeivel folyjon egy adminisztrációs népjóléti tevékenység. Az elméleti kigondolás mindenesetre nagyon szép és az nem kiragadott gondolat, hanem az ezzel a kérdéssel elméletileg hasonló kiindulási pontból foglalkozók meggyőződéses terve. A terv előtt, mint ilyen előtt, kétségtelenül meg kell hajolni, mert hiszen az ezekben a kérdésekben kiváló szakértő *Hanvay Sándor* ugyanezen az alapon gondolta felépíteni a népjóléti közigazgatás országos szervezését a Társadalmi Múzeum «Szemléjében», 1917. évben megjelent tanulmányában. A gyakorlati életben azonban az előadói tervezet azt hiszem nem lesz megvalósítható, azért, mert még nagyon messze vagyunk attól a megértő és sokoldalú tevékenységtől, amelyet ezen a téren külföldön találunk, másfelől, mert egyetlen egy kérdést sem sikerült mínálunk eredményesen megoldani, ha azt kizárólag hivatali alapon szerveztük meg. Sajnos meg kell állapítanunk, hogy mínálunk a hivatalok igazán nem azok az intézmények, ahol az odafordulókat nagy lelkesedéssel és megértéssel kezelik, ahol arra törekszenek, hogy a népjóléti tevékenység a maga eredményében meghozza a maga gyümölcsét. Attól félek, hogy csak növelni fogjuk azoknak a hivataloknak a számát, ahol a tisztviselők elmerülnek az adminisztrációba, ahol a szegény embernek az ügye akta lesz, amit nyilvántartanak, aminek elintézése előtt a rokonhatóságok tömegei megkerestetnek és más egyéb adminisztracionális munkákkal, az ezen keretekben teljesen szokásos formalizmusnak végrehajtásával és megvalósításával fognak foglalkozni és a végén pedig, hogy triviálisan fejezem ki magam, a gyermeket kiöntik a kádból.

Én a megoldást egész más alapon keresem. Bevallom, hogy ez a megoldás sem egészen új, amennyiben az *Általános Közjótékonysági Egyesület* már 1909 november 12-én előterjesztéssel élt a magyar kir. belügyminiszter úrhoz és ebben fölvetette az összes közjótékonysági egyesületek központi szervezésének szükségét. A gyakorlat azt mutatja, hogy az állam és a társadalom együttes működése csak abban az esetben eredményes, ha a társadalom átérzi a reá nehezedő feladat súlyát és ennek hatása alatt megmozdul a társadalomnak erényekben gyakran oly gazdag tevékenysége, amely azután kettős irányban érvényesül. Az egyik oldalon megszervezhetők azok a társadalmi erők, amelyek a reájuk bízott feladatok lebonyolítására nemcsak vállalkoznak, de azokat meg is valósítják, másfelől megmozdul a társadalomnak anyagi ereje, amely a feladatok megvalósításához szükséges fedezetet biztosítja. Ha azonban a társadalom tudja és érzi, hogy az állam a maga teljes felkészültségével rendelkezésre áll, akkor elernyednek a szervei és nemcsak az anyagi erőket, de a munka elvégzését is az államtól várja.

Az államnak a népjóléti munkában való ilyen szerepeltetése kétségtelenül meghaladja azt a mértéket, amelyet a magam részéről kívánatosnak tartok. Leghelyesebb volna az összes jótékonysági és hasonló működést kifejtő egyesületek tevékenységét osztályozni. Megállapítani azokat a feladatokat, amelyek a népjóléti munka keretében megoldandók és azután az egyes egyesületeket a munkák különböző csoportjainak elvégzésére reábírni. Ebben az esetben a helyzet úgy alakulna, hogy a népjóléti tevékenységnek minden egyes ágazatában megoldásra váró feladatok elvégzésére az egyesületeknek egy kis csoportja lenne hivatva és kötelezve. Ezáltal az erők szétforgácsolásában nyilvánuló munka- és pénzpazarlás megszűnnék, másfelől sokkal eredményesebb volna az a munka is, amit az egyes csoportoknak végezni kell. Ez az osztályozás és ennek folytán a kiszabott feladatok elvégzése megvalósítható volna a nélkül, hogy az egyesületeknek autonómiája sérelmet szenvedne. Ennek a munkának az elvégzése természetesen komoly ellenőrzést tenne szükségessé a népjóléti tevékenységet végző egyesületekkel szemben, oly módon, hogy az ellenőrzés nemcsak formaság, hanem komoly munka lenne, kényszerítő hatalommal. Tegyük fel, meg kellene szervezni a jótékonysági kormánybiztosságot, amely felügyeleti, de egyszersmind együttműködő szervként szerepelne az egyesületek fölött és mellett és hatalmának érvényt tudna szerezni nemcsak a megalkotásának szabályozásakor reáruházott hatalom kifejtésével, hanem azáltal is, hogy csakis azokat az egyesületeket vonná be az állami segélyezés keretébe, melyek saját anyagi erejükből a reájuk bízott feladatokat megvalósítani nem képesek, s amelyeknek működése az állami támogatást méltányossá teszi. Természetesen a központi nyilvántartásnak feleleventése és annak fokozása feltétlenül szükséges lesz és sok esetben elmulaszthatatlanná fog válni a jótékony egyesületek átszervezése, hogy a reájuk bízott feladatokat komolyan meg is tudják valósítani. Azt hiszem, hogy az egyes jótékony egyesületek e működés kifejtésével jelentőségükben nőnének és így buzdító hatással lenne a keretükbe tartozó tagoknak az a tudat, hogy tevékenységük a népjóléti tevékenységnek olyan része, amelynek megvalósítása nagy erkölcsi súllyal és kötelezettséggel nehezedik reájuk.

Horváth István, miniszteri tanácsos.

A szegényügy témájához nehezebb hozzászólni és róla tíz perc alatt nyilatkozni, mint a most folyó értekezlet tárgysorozatán szereplő bármelyik ponthoz. A *szegényügy* megjelölése ugyanis tág, a probléma oly nagy, hogy magában foglalja a közegészségügyi és társadalompolitikai országos értekezlet nagy bölcseséggel összeállított tárgysorozatának valamennyi pontját. Az összefüggés a szegény- és közegészségügy, a munkáslakások, népélelmezés, munkásvédelem, szociális biztosítás, patronage, stb. témák között oly szoros, hogy tulajdonképen az egész értekezletnek «*szegényügyi értekezlet*» nevet is adhattunk volna.

Nekem ugyanis az a véleményem, hogy, ha a tárgysorozaton levő témákat megoldottuk, a szorosan vett *szegényügy* már nem lesz nehéz probléma.

Ami már most előadó úrnak a szegényügyre és közjótékonyságra vonat-

kozó javaslatait illeti, azokkal teljesen egyetértek. Különösen fontosnak tartom tervezetének azt a részét, amelyben annak szükségességét fejtegeti, hogy az eddigi szegényügyi tevékenységet fokozott népjóléti gondozásnak kell fölváltani és éppen ezért a tervezett törvény is népjóléti vagy népgondozási törvény, ne pedig szegényügyi törvény legyen.

Az előadó úr által erre nézve felsorolt indokokon kívül legyen szabad rámutatnom arra, hogy nálunk a társadalom legnyomorultabbjainak tanyáján, az éjjeli menedékhelyen is általában az a rendszer, hogy a meghatározott időpontig jelentkező hajléktalannak éjjeli szállást adnak, de senki sem foglalkozik ezen a siralomhelyen azzal, hogy az illető honnan jött, hogyan jutott ennyire és innen hová, merre megy, mik a tervei, mit tudna dolgozni, miért nem tér józan, munkás életre, stb. A szakemberek tudják, hogy minden foglalkozási ágból, sőt minden társadalmi osztályból vannak itt hajótöröttek, akik közül fokozott gondozással — s ezalatt az inség okához igazodó egyéni gondozást, oktatást, tanácsadást, jogvédelmet, lelki gondozást is értek — igen sokat lehetne talpraállítani és újból a társadalom hasznos tagjává tenni.

Az elgondolás, hogy megcsináljuk a tervezett népjóléti törvényt, igen szép. De ennek a törvénynek leggondosabb elkészítése és tökéletes végrehajtása sem oldja meg a szegényügyi problémát.

Véleményem szerint ugyanis e törvény elkészítésének csak akkor lesz itt az ideje, ha már teljesen kiépítettük a szociális biztosítást és kielégítő módon külön-külön gondoskodtunk a háború áldozatairól is. Itt nem utolsó sorban gondolok a hadikölcsön révén koldúsbotra jutott árvákat, tönkrement jóléti célú alapítványokat és jótékony intézeteket illetően a valórizációs megoldásra vagy valamely kárpótlásra.

Ha a szociális biztosítás rendszere kiépül, akkor a fennmaradó ellátatlanokról, tehát a ma még közsegélyre szorulóknak jelentékenyen megcsökkent létszámáról, kell majd gondoskodnunk a népjóléti törvényben.

De, ha mindez előfeltételek után el is készül egy kitűnő népjóléti törvény, akkor sem ringathatjuk magunkat abban a reményben, hogy véglegesen megoldottuk a szegényügyet. Amint nem oldották meg ezt a nagy problémát nálunk sokkal hatalmasabb, gazdagabb népek sem, bár több évszázados szegényügyi törvényeik vannak és gyakorlati szegénygondozásuk hosszú évszázadok tapasztalataira támaszkodik. A szegénygyámolítás ugyanis a mindenkori helyi viszonyok szerint szükségképen változik. Állandó érvényű azonban és feltétlenül minden körülmények között szem előtt tartandó elv: *szociálpolitikai intézkedésekkel megelőzni a szegénységet, a szegényt pedig munkaképessé, gazdaságilag önállóvá tenni.* Minderre az állam egymagában nem képes. Ezért kell a szociális munkába belépni a szociális karitásznak, hogy elvégezze azt az *egyéni* és *egyedi* munkát, amelyet az állam vagy a város a legjobban átgondolt szociálpolitikai rendelkezéseivel sem tud elvégezni. A legszigorúbb rendőri intézkedésekkel kísérletezett például a koldulás kérdésének megoldására nézve több állam, de csődöt mondott minden szigor évszázadokkal ezelőtt is, csődöt mond ma is: egyedül a szociálpolitikai érzék, az

emberbaráti érzéstől áthatott társadalom szociális munkája oldhatja meg ezt a világproblémát.

Áttérek javaslataimra. A szegényügy nagy, nehéz problémájának megoldása érdekében időrendben a következőket tartom szükségesnek.

1. Teremtsünk munkaalkalmat, fontos közmunkák elrendelésével, elsősorban munkáslakások építésével.

2. Most, miután a pénzügyi szanálás sikerrel járt, a pénzügyminiszter úr adjon elegendő fedezetet ama fontos szociálpolitikai és egészségügyi célok megvalósítására, melyeket a népjóléti és munkaügyi miniszter úr programmjába felvett és költségvetésébe beállított. Arra nézve, hogy az állam ezzel mily elsőrendűen fontos szükségleteket elégít ki és mennyire *hasznos* beruházást eszközöl, jelen értekezlet anyaga bizonyára elég indokot szolgáltat.

3. A nemzetgyűlés soronkívül, a legsürgősebben tárgyalja le azokat a fontos szociálpolitikai törvényjavaslatokat, amelyeket a népjóléti és munkaügyi miniszter úr részint már régebben a Ház asztalára tett, részint pedig legközelebb fog beterjeszteni.

4. A jótékony intézetek, közérdekű alapítványok hadikölcsönei, az árvaszéknél kezelt pénzekből eredő, valamint a szegény emberek és tisztviselők tulajdonát képező hadikölcsönök megfelelően valorizáltassanak vagy pengőben kamatozó új kötvényekre kicseréltessenek.

5. Mindezt kövesse pontos nyilvántartás felfektetése az inségesekről, akik a segélyezés adatainak feljegyzése céljából ellenőrző lapokkal látandók el.

6. Olcsó népszállók és szegényházak létesítendők, utóbbiak foglalkoztató műhelyekkel.

7. Megrögzött munkakerülők és általában az antiszociális elemek e célra berendezendő állami, mezőgazdasági üzemben foglalkoztatandók. A külföldi tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy e társadalomellenes egyénekre a szabad természet, a mezőgazdasági foglalkozás, kertészet, stb. a legjótékonyabb, a legjavítóbb hatással bír.

8. A vagyontalan hülyék, nyomorékok, vakok és siketnémák kötelezőleg intézetben helyezendők el, felerészben az állam, felerészben pedig az illetékes törvényhatóság költségeire. Ezek is munkaképességükhöz képest foglalkoztatandók, esetleg ipari munkára kiképzendők.

9. Az alkoholelleni küzdelem fokozandó. Erre nézve egy jelentéktelennek látszó javaslatom van. Józan munkásoktól hallottam, hogy nagy eredménnyel járna, ha a munkásság hetibérét nem szombaton este fizetnék, hanem hétfőn vagy kedden, szóval olyan napon, amely után munkanap következik. Szombaton este ugyanis a különben józan munkás is könnyebben csábítható arra, hogy a koresmába betérjen, mert másnap nem kell munkába állnia.

10. A társadalmi jótékonysági egyesületek szigorú revizió alá vendők és a hasonló célt szolgáló egyesületek a jelentékeny igazgatási, stb. költségek megtakarítása végett összevonandók.

11. A sok költséggel és a társadalom fölös zaklatásával járó utcai gyüjtések betiltandók.

12. A társadalom központilag irányított propaganda útján kioktatandó arra, hogy alamizsnáját ne az utcán osztogassa, hanem a minden közületben létesítendő népjóléti bizottság pénztárába fizesse be azt. E népjóléti bizottság, amelynek elnöke a közigazgatás feje, hivatalból való tagjai pedig az összes vallásfelekezetek lelkészei, tanintézetek vezetői, orvosok és ismert emberbarátok lennének, igen alkalmas tényező volna arra, hogy a társadalmat a felebaráti szeretet istenien bölcs parancsának tettekben való követésére ösztönözze. A *magyarsegítés* jegyében való ezen együttműködés a veszedelmes felekezeti villongások hullámainak elsimításához is hozzájárulhatna. Meg kellene győzni a tehetős társadalmat arról, hogy önzésből, saját érdekében is okosan cselekszik — mondhatnám — gazdaságosan jár el, ha a kétségbeesés karjaiba kergetett, inséges magyar testvérének *tervszerű segítését* e központi ellenőrzés alatt álló és minden bizalmat megérdemlő bizottság útján előmozdítja.

Végül a felebaráti szeretet gyakorlati tudományát, ha nem is vaskos kötetek, legalább egy rövid vezérfonal alapján minden iskolában, főként a teológiákon, hol a jó pásztorokat képezik, okvetlenül tanítani kellene. Csakis arra nevelt és jól beszervezett társadalommal és fokozott karitatív tevékenységgel tudjuk a szegényügy nagy kérdését megoldani. Ha komolyan hozzálátunk, nem maradhat el az eredmény, mert minden ember lelkébe bele van plántálva a felebaráti szeretetnek az erénye, csak melengetni, nevelni kell ezt a palántát. Ez kötelességünk, ez elsőrangú nemzeti érdekünk, erre e csonka ország széthúzó magyar társadalmában ma nagyobb szükségünk van, mint valaha — történelmünk bármely időszakában.

Csepely György, miniszteri o. tanácsos.

Teljesen magaménak teszem a mélyen tisztelt előadónak azt a kívánságát, hogy a szegényügy feltétlenül rendezést igényel. A rendezés csak országosan történhetik és csak törvényhozásilag. Méltóztassék azonban megengedni, hogy az indokolásban foglaltakhoz egy pár szóval hozzászóljak.

Előadó úr ugyanis a fenálló törvényes rendelkezések avultságában látja okát annak, hogy a háború szomorú következményei ellen a közigazgatás nem tudott elég eredményesen küzdeni.

Nézetem szerint bár feltétlenül szükséges a szegényügy törvényi rendezése, ennél a rendezésnél azonban nem indulhatunk ki az összeomlást közvetlenül követő jelenségekből. Ezek a jelenségek ugyanis oly nagymérvű gazdasági átcsoportosulást és ennek velejárójaként, átmenetileg az átcsoportosulás tartamára, az emberek oly nagy tömegének inséges állapotát váltották ki, hogy ez a különleges, átmeneti idő nem is volt alkalmas arra, hogy állandó jellegű törvényhozási intézkedéssel rendeztessék. Ezekkel az átmeneti jelenségekkel számoltak az átmeneti intézkedések, az inségenyhítő akciók, melyeket a kormányhatóság, a törvényhatóságok, a városok és a társadalmi szervezetek indítottak meg. Ezek az inségenyhítő akciók voltak tehát hivatva arra, hogy az összeomlást követő gazdasági átcsoportosulás tartama alatt mint átmeneti intézkedések küzdjenek meg az átmeneti állapotok okozta inséggel. A normális állapotok lassú helyreállásával, az inségenyhítő akciók fokozatos leépítésével egyidejűleg időszerűvé válik a szegényügy törvényes rendezésé-

nek megvalósítása. Ez a rendezés az ország területére egységes kell, hogy legyen. Kérdés azonban, célszerű lenne-e ezt a létesítendő törvényt az ország egész területére egységesen életbeléptetni. Megfontolandónak tartom, nem lenne-e jobb azt először kísérletképen egy törvényhatóság területére életbeléptetni és a teljes életbeléptetést az itt elért tapasztalatok megszerzése után elrendelni.

Az előterjesztett második javaslat az új törvényben a szegényügyi elnevezést a «népjóléti» elnevezéssel és meghatározással kívánja helyettesíteni.

Mellőzhetetlen, hogy az új törvény az eddigi értelmű szegényügyön kívül a megelőzés, a prevenció kérdésével is ne foglalkozzék. Sőt remélem, hogy az új törvény legalább is oly súlyt fog helyezni a prevencióra, mint a munkaképtelen szegények segélyezésére. Ebből következik, hogy a szegényügyi elnevezés nem kimerítő. Viszont óva intek, hogy az új törvény emberbaráti rendelkezéseinek ne tulajdonítsunk oly mélyreható erőt, aminőt az állampolgárok a «népjóléti» elnevezés fogalmától várni fognak. Ne támasszunk szükségtelenül túlnagy reményeket, ne engedjük, hogy túlszéles néprétegek jólétet várjanak a törvénytől, mert akkor nem lesznek megelégedve attól a szerény, de emberi állapottól, amelyet a törvény részükre hivatva lesz biztosítani. Sajnos, magam sem tudok oly teljesen jó kifejezést találni, amely a szegénység megelőzését és a szegények segélyezését egyaránt magában foglalja. Azt hiszem azonban, hogy a «népgondozás» kifejezés elfogadható lenne.

A közsegítés módjának, nemének és mértékének elvi megállapítása, miként azt a javaslat ajánlja, az új törvénynek igazi hiányt pótló rendelkezése lesz. Az eddigi törvények rendelkezéseiből ez az, aminek hiányát a legjobban éreztük. Az eddigi törvényekből megállapítható ugyan, hogy minő egészségi, gazdasági állapotban levőknek van igénye arra, hogy közsegélyezésben részesüljenek, nem szabályozzák azonban azt, hogy a közsegélyezés miben álljon. Az érvényben levő törvényeknek ez a hiányossága volt az oka annak, hogy akkor, midőn a község az illető egyén eltartásának, segélyezésének jogi kötelezettségét magától már el nem háríthatta, szabályozó törvény hiányában akként iparkodott kötelezettségének teljesítése alól kibújni, hogy nem a szív, nem az emberi gondoskodás sugallatát, hanem saját önös anyagi érdekeit követte. A lelkiismeretes, individualizáló munkát a kényelmes, sablonos elintézés helyettesítette. A szegények ügyének tényleges elintézése, azok támogatása, eltartása helyett szinte általánossá lett, hogy az ellátatlanok jegyzékébe felvett egyének negyedévenkint egy heti megélhetést is alig biztosító néhány korona pénzsegélyt kaptak. Amely összeget esetleg a koldulási engedély igénybevétele által egészítették ki.

Ismétlem tehát, hogy a közsegélyezés módjának, nemének és mértékének határozott megjelölése mellőzhetetlen. Ennél a megjelölésnél esetleg kapcsolatot lehetne létesíteni a kerületi munkásbiztosító pénztárak által megállapított ellátási egyenértékekkel, melyet a kormányhatóság hagy jóvá.

Szükséges azonban az is, hogy ez alkalommal történjék törvényes gondoskodás a testi fogyatékosság folytán intézeti kezelést igénylő szegények tartási költségeinek viseléséről. A siketnémák, a vakok, nyomorékok, stb.

megfelelő intézeti oktatás által alkalmasakká válhatnak arra, hogy a társadalomnak hasznos tagjai legyenek. Az oktatásukkal foglalkozó intézetek azonban anyagiak hiánya miatt nem képesek megfelelő eredményeket elérni, a községek pedig szinte semmivel sem járulnak hozzá az ott kezeltek eltartásához. Siketnémáikat és vakjaikat inkább vásott gyermekek gúnytárgyául hagyják, semhogy 1—2 évi intézeti kezelésükről gondoskodnának. Ezeket az anomáliákat betetőzi azután a tartási kötelezettség teljesítésére kötelezett község, az illetőségi község megállapításának nehézkessége. Míg a hatóságok a szegény köztámogatásra szoruló elaggott állampolgár illetőségi községét az összes retortákon át megállapítják, addig az már rég az örök enyészetbe süllyedt.

A negyedik javaslat teljesen elfogadható módon oldja meg a tartási költségek viselésének kérdését az úgynevezett segélyezési illetőség létesítésének gondolatával. Ajánlatosnak tartanám azonban annak kimondását is, hogy ez a megállapítás kizárólag a költségek végleges viselésére vonatkozzék. Az azonnali szegénysegélyezést mindig az a község tartozzék eszközölni, mely községben az egyén a hatósági segélyezés szükségességének állapotába jutott.

Annak elkerülése végett, hogy egy község gazdasági ereje túlságosan igénybe ne vétessék, hozta fel az előadó az 5. javaslat alatt említett és a külországokból már előnyösen ismert Zweckverbandok létesítésének gondolatát. Ismerve a magyar községi igazgatás gyakorlatát, az önkényes «Zweckverband» helyett, inkább egy-egy járás területén levő községek kötelező céltársulásának kimondását javasolnám. Ezáltal biztosíthatnók azt, hogy az előadó által javasolt népjóléti járás területe összeesnék a közigazgatási járás területével, ami az eljárást mindenesetre egyszerűsítené. Szegényügyünk mai leromlásának okát főkép abban látom, hogy a községek szegényügyi tevékenységét ellenőrző középfokú hatóságnál hiányzik az a szervezet, amely evvel a kérdéssel szakszerűen foglalkoznék. A törvényhatósági joggal felruházott városokban a végrehajtó közegek munkáját középfokban egy tanácsnokkal az élén a szegényügyi ügyosztály ellenőrzi. Ez hivatott a törvényhozás és a kormányhatóság népjóléti vonatkozású irányításának megfelelően a szakszerű rendelkezéseket kiadni és a végrehajtó közegek, továbbá az előljáróságok munkáját szakszerűen ellenőrizni. Itt folynak össze a törvényhatóság összes ily filantróp természetű ügyei. Így itt megfelelő érzékkel és szakismerettel bíró egyének tömörülhetnek. Nem is a törvényhatósági joggal felruházott városokban van a baj. A fő baj a falun van. A falu az irányítását a szolgabírótól, illetve a megyeházáról kapja. Hol várhatunk itt kellő érzéket és szakismeretet, mikor nincs szegényügyi osztály, nincs a filantrop ügyeknek külön előadója. A járásban a szolgabíró ugyanúgy intézi, illetve az aljegyző a vármegyeházán ugyanúgy referálja a reszortját képező község katona-, út- vagy gazdasági ügyét, mint az elhanyagolt szegényügyet. Itt tehát külön specifikus ügyismeret és ügyszeretet ki nem fejlődhetik. Filantrop ügyeket pedig specifikus ügyszeretet nélkül jól elintézni nem lehet. A szegény ember kérése nem papirosakta, hanem húsból és vérből való emberélet. Ily ügynek helyesen való elintézésétől a faluban nemcsak csendet és rendet, hanem a földresújtott állam-

polgárok lelkének megnyugvását várjuk és azt, hogy mindenki lássa az államhatalom gondoskodó erejét támogatásra szoruló gyermekével, a földresujtott állampolgárral szemben.

Az előadói javaslat egy jól átgondolt és szépen kiépített szervezettel véli a népjóléti ügyeket elintéztetni. A tervezett szervezet létesítését azonban bármennyire helyesnek és célirányosnak tartom is, nem hiszem, hogy az ország gazdasági helyzetében az már most megvalósítható lenne. A megoldást, legalább átmenetileg, inkább oly módon iparkodnék megtalálni, hogy abból a közre adminisztrációs terhek ne támadjanak. Ez a megoldás, ha nem is lesz annyira kifogástalan, mint aminőt a javaslat elérne, azonban a mai viszonyok mellett mégis kielégítő eredményt biztosíthatna.

Ha el is fogadom a népjóléti hatóságoknak javasolt hármas tagozatát, a tervezett népjóléti bizottságok létesítését, a társadalmi szegénygondozók megszervezését és igénybevételét, az állami felügyelők és számvizsgálók alkalmazását, mégis az elől hivatkozott gazdasági helyzetre való tekintettel egyelőre mindezeket mellőzném. Inkább helyeznék súlyt arra, hogy a vármegyei törvényhatóságokban a városoknál bevált hatáskörű és szervezetű ügyosztály létesíttessék.

Összefoglalva tehát tiszteletteljes felszólalásomat, szerény nézetem a következő.

Az új szegényügyi törvény létesítését jelenleg már időszerűnek tartom. Az új törvénynek azon kell nyugodnia, hogy a szegénygondozás hatósági feladat, de emellett tág teret kell hagyni továbbra is a társadalmi szegénygondozó tevékenységnek, figyelemmel azokra a hatótényezőkre, melyek a társadalmi úton gyakorolt jótékonyságot gazdaságilag és erkölcsileg egyaránt nagyon gyümölcsözővé teszik. A hatósági szegénygondozást mindig annak a helyi hatóságnak kell elvégezni, amelynek működési területén a szegénygondozás szükségessége felmerült. A költségeket azonban a segélyezési illetőség községe megtéríti. A községek a terhek megoszlása céljából a németországi Zweckverbandok mintájára közigazgatási járásonkint kényszertársulást létesíteni tartoznak.

Avégből pedig, hogy a még rendszertelenül működő társadalmi jótékonyság a szegénysegítésnél a jövőben megfelelően igénybevehető legyen, a szegénygondozással foglalkozó társadalmi és egyházi alakulások összeműködését, valamint tevékenységüknek állandó és hathatós nyilvántartását és ellenőrzését is a hatósági beavatkozás jogának megállapításával szabályozni kell.

A szegénygondozást illetően külön kellene szabályozni a rendszeres hatósági gondozást és külön az időleges támogatást. A rendszeres hatósági gondozásnál szükségesnek tartanám úgy a zárt (angol rendszer), mint a nyílt (német rendszer) szegényápolás megfelelő alkalmazását. Az időleges támogatást szinte kizárólag a munkaalkalom nyujtása és a mérsékelt ellenszolgáltatás ellenében való természetbeni segélyezés által vélném megoldhatni.

Intézkedési jogkörrel a legalsóbb fokú szegényügyi hatóságokat ruháznám fel és a társadalmi szerveknek csak a közreműködés lehetőségét adnám meg.

A szegénygondozó eljárás részben hivatalból, részben kérelemre indulna

meg. Az első teendő azonban az illető lakhely körzetén belül működő egyik társadalmi szervezet által teljesített helyszíni szemle alapján felvett környezettanulmány. A végrehajtási periódusban ezenkívül még hathatósan igénybe venném a társadalmi szervek közreműködését az időleges támogatások eseteiben.

Másodfokú szegényügyi hatóság a törvényhatóság lenne, illetve ennek, elől részletesen kifejtett módon létesítendő, népgondozási ügyosztálya.

Harmadfokú hatóság a népjóléti minisztérium.

Az ellenőrző tevékenység természetesen kizárólag hatósági feladat lenne. Az irányítás munkájánál azonban mind a háromfokú hatóságnak egy-egy véleményező, iniciáló társadalmi szerv állana segítségére. Legfelsőbb fokban az Országos Népgondozási Tanács.

Weis István, miniszteri o. tanácsos.

Az előadó úr úgy előadói tervezetében, mint előadásában plasztikusan mutatta be azt a változást, amely a közjótékonyság terén előállott. A helyzet ecsetelésében egyetértek vele, konzekvenciáiban azonban nem. Az ő tíz pontja körülbelül három mozzanat köré csoportosítható: 1. kell egy új népjóléti törvény; 2. újból szabályozandó a közsegélyre való jog és kötelesség; 3. új szervezet alkotandó a közsegélyezés — mint az előadó úr mondotta — a népjóléti igazgatás lebonyolítására.

Nem értek egyet az előadó úrral abban, hogy *új* törvény kell. A karitatív igazgatás körében a törvényhozás igen veszedelmes valami. Nagyon sok szegénysegélyezési és közjótékonysági törvénytervezetet olvastam már, amelyek vagy tankönyvszerű megállapítások vagy vezércikkszerű célkitűzések voltak. Itt az a fontos, hogy történjék valami, ha mindjárt szervezetlenül történik is vagy szabad organizációval. Nagyon félek, hogy, ha ilyen nem népjóléti törvényt — mert ma a szociálpolitika elméletileg népjóléti igazgatás — hanem közjótékonysági törvényt alkotunk, eggyel több törvény lesz ugyan a magyar Corpus Jurisban, de nem lesz végrehajtva.

Ami a közsegélyezésre való jogot és kötelességet illeti, teljesen egyetértek abban, hogy a községi illetőség mai elavult rendszerével szakítani kell, de nem az Unterstützwohnsitz-ek intézményét kell bevezetni, mely már Németországban is meghaladott álláspont, hanem egészen mást. Hiszen az előadó úr javaslata sem az Unterstützwohnsitz-eket ajánlja.

Az is helyes, hogy azokat a költségeket, amelyeket a kisebb közületek képtelenek viselni, repartirozni kell a nagyobb közületekre. Ez a nagyobb közület azonban nem lehet egy külön *népjóléti járás*, Zweckverband, aminek Magyarországon egyelőre talaja nincs, hanem egyedül a *törvényhatóság*, amely évszázadok óta bevált és amely éppen az ilyen célok megvalósítására alkalmas és képes.

A harmadik mozzanat, amelyet az előadó úr kiemelt az, hogy a népjóléti, mondjuk, közjótékonysági igazgatásnak egész külön szervezetét kell beállítani: a népjóléti járást és külön hivatalokat. A funkcionalizmus úgyis túlteng már Magyarországon; megint új hivatalokat akarnak, az Isten szerelméért. Hová fog ez vezetni? Ez idő szerint a helyi önkormányzatnak két kardinális főfeladata van. Az egyik a vicinális közlekedés biztosítása, a másik a köz-

jótékonyság. Ha ezt elvonjuk tőle, ha erre külön intézményeket kreálunk, akkor az általános közigazgatás, a helyi önkormányzati testület merő formális hatalmi szervezetté válik, ez a külön népjóléti igazgatási szerv pedig hatalom nélküli bábbá. Bátran kimondom itt is, ennek analógiáját látjuk az állami igazgatásban a belügyi és a népjóléti minisztériumok szétválasztásánál. Akkor lesz tökéletes és helyes a népjóléti igazgatás, a szegényügyi igazgatás, ha az a helyi önkormányzatban gyökerezik és annak egyik alkotórésze. Hiszen a differenciálódás annyira kezd már megszűnni, hogy Németországban már nem csinálnak külön Zweckverband-okat erre a célra, Angliában pedig meg akarják szüntetni a districteket és be akarják olvasztani ezeket a countyk-ba. Mondom, Németországban a Gesundheitsamt-okat, a Jugendamt-okat és a Wohlfartsamt-okat majdnem minden városban igyekeznek már egybeolvasztani. Mi, Csonkamagyarország csináljuk meg ezt a szétválasztást? Kell külön szociálpolitikai ügyosztály a városokban és kell külön szociálpolitikailag képzett referens a járásokban, de nem kell külön, levegőben lógó szervezet.

Ami a szervezetet illeti, még azt vagyok bátor előterjeszteni, hogy igen tisztelem és becsülöm az ingyenes szolgálatot, az angol, amerikai és német közjótékonyság vezetői azonban, akikkel tárgyalni szerencsém volt, mind azt mondották, hogy nincs veszedelmesebb valami, mint az ingyenszolgálat, az önkormányzati elem a népjóléti igazgatásban, különösen a szegényügyben, mert azok a jótékony dámák — és ugyanez volt nálunk is — saját életstandardjukhoz mérnek mindent és mindenkit szegénynek óhajtanak minősíteni. A társadalomnak az a feladata, hogy az érdeklődést a közjótékonyság iránt ébrentartsa és anyagi eszközöket szerezzen nurse-ök és felügyelők alkalmazására. Hiszen az elberfeldi rendszer már a maga hazájában is megbukott s ott is Quartiersistem van szakképzett szegényfelügyelőkkel, úgy, hogy mi ezen a téren alig hinném, hogy visszatáncolhatnánk az előbbi rendszerre. Az előadó úr javaslatait tehát aggályosaknak és meg nem valósíthatóknak tartom.

Tökéletesen igaza van azonban abban — s e tekintetben meghajlom előtte, nemcsak mint a székesfőváros közjótékonysági igazgatóságának vezetője előtt, hanem mint szakértő előtt is — hogy volt bátorsága itt kimondani azt, ami különben a népjóléti miniszter székfoglalójából is önként következik, hogy a kicsinyes pepecseléssel, a levesosztogatással végre fel kell hagyni. Amint az egészségügyi igazgatásnak az a feladata, hogy önmagát feleslegessé tegye, épp úgy a népjóléti, közjótékonysági igazgatásnak is az a feladata, hogy önmagát feleslegessé tegye azzal, hogy végeredményben az okokat szünteti meg. Népjóléti igazgatás equale szociálpolitika.

Hilscher Rezső, tanársegéd.

A szegényügy problémájának tárgyalásánál igen nehéz helyzetben van a szociálpolitikus, akinek feladata a szegényügy léte ellen harcolni. A szociálpolitika fejlettsége és a szegényügy terjedelme fordított viszonyban állanak egymással: minél tökéletesebb szociálpolitikai berendezést mondhat magáénak valamely állam, annál jobban összezsugorodik ott a szegényügy jelentősége és ezért a szociálpolitika tökéletességének fokát a szegényügy terjedelmével mérjük. Helyesen, tökéletesen működő szociálpolitikai szervezet mellett

a szegényügy teljesen háttérbe szorulhat. Ha arra a kérdésre kívánunk felelni, melyek azok az *okok*, amelyek az egyént a szegényügy körzetébe hajtják, azt látjuk, hogy azok túlnyomó része a *munkanélküliséggel*, a *munkaképtelenséggel*, továbbá a *létfentartás biztosítására elégtelen keresettel* áll összefüggésben.

A modern szociálpolitika megtalálta azt a védekezési módot, amelylyel az egyént a szegényügy terére való sodródástól eredményesen megóvni lehet és ez a védekezési mód : a *szociális biztosítás különböző ágainak teljes kiépítése*. A munkanélküliség következményei ellen a munkapiac megfelelő szervezésével, a termelés és fogyasztás racionalizálásával és egyéb e konferencia által egyéb helyen tárgyalandó segítőmódokkal, ha pedig ezek nem járnak eredménnyel, a munkanélküliség esetére való biztosítás, továbbá : a betegség, rokkantság, aggkor, özvegység és árvaság következményei ellen : a betegségi, rokkantsági, aggkori, özvegységi és árvasági biztosítás intézményének létesítésével védekezik egyéb kiegészítő eszközök igénybevétele mellett. Minthogy pedig a keresetnek a létfentartás biztosítására való elégtelenségét legtöbbször a kereső által eltartottaknak a normálisnál nagyobb száma okozza, a családnak a szegényügytől való távoltartását a szociálpolitika, mai viszonyok között szerintem helyt nem álló szociális munkabér intézményesítése mellett, elsősorban a normálisnál nagyobb gyermeklétszám, a sok gyermek esetére szóló biztosítás révén érheti el. Tehát egyetlenegy intézmény : a szociális biztosítás intézménye segítségével túlnyomórészben elsorvasztható a szegényügy terjedelme és ezzel együtt a preventiv családvédelem keretében : a gyermekvédelem kérdéseinek nagy része is megoldásra talál.

A szegényügy teljesítéseit a szociálpolitika teljesítésétől (a jelen esetben a szociális biztosítás teljesítésétől) sokan azzal különböztetik meg, hogy az előbbi szolgáltatásnélküli szolgáltatás, míg az utóbbi szolgáltatásért járó ellenszolgáltatás. Ezt a felfogást nem oszthatom, mert a társadalomban élő normális ember élete nem egyéb, mint a társadalom érdekeinek szolgálata, akár akkor, amidőn a társadalom gazdasági munkamegosztásának egyik szervét látjuk benne, akár, amidőn adózással, katonáskodással vagy egyéb funkcióval vállalja az állami társadalom életében felmerülő terhek egy részét. Tehát az egyén akkor, amidőn létfentartása önhibáján kívül veszélybe kerül, említett szolgáltatásaiért : ellenszolgáltatásként várhatja a közület segítségét. Az, hogy ez a segítség milyen formában, milyen eszközökkel teljesíti ezt az ellenszolgáltatást, függ attól az etikai felfogástól, mely a közület gondolkozását áthatja. Tehát lényében a szegényügy teljesítése is valójában szolgáltatásért járó ellenszolgáltatás, de a kötelezettség-teljesítés primitiv, nem korszerű formájában a keresztülvitel és az alkalmazás módszerei nem felelnek meg az emberiesség követelményeinek és a tényleges szükségletnek, aminek révén ellenszolgáltatás jellege elmosódik és a karitászszerűség képében jelenik meg úgy az adó, mint az elfogadó szemében, amit a törvényhozások is kidomborítanak akkor, amikor a közsegélyezettet politikai jogaitól megfosztják. Az, hogy milyen súlyos erkölcsi hátrányokat jelent ez az adóra és az elfogadóra egyaránt, nyilvánvaló, hiszen aláássa a társadalmi szolidaritás gondolatát és elhomályosítja azt az etikai kapcsolatot, mely az egyén és társadalom között

fenáll, egyéb káros hatásai mellett. A magyar szegényügy körébe utalt tevékenység három részre tagozódik: az 1886. évi XXII. tc. 145. szakasza alapján történő szegénysegélyezésre, az 1898: XXI. tc. 8. szakasza, illetve az 5180/1926. M. E. számú rendelet 13. szakasza alapján történő szellemi és testi beteggondozásra, továbbá az állami gyermekvédelemre.

Az 1886. évi XXII. tc. 145. szakasza szerint, amennyiben a jótékony intézetek segélye és az egyesek könyöradománya a község szegényeinek ellátására elegendő nem volna, az illetőségi község köteles a helyi viszonyokhoz képest gondoskodni a községben illetékes szegények eltartásáról, akik magukat közsegély nélkül eltartani nem képesek. Az illetőségi községek ezt a kötelességüket főképen koldulási engedélykiadás, pénzbeli segélynyujtás vagy természetben történő támogatás vagy szegényházi ellátás útján teljesítik. Arra szót sem kell vesztegetnünk, hogy a koldulási engedély útján való közsegélyezés helyes-e vagy sem. A pénzbeli segélynyujtással nem meríti ki a község törvényszerinti kötelezettségét, mert az egy-egy egyén részére folyósított segély havi összege átlagban 60—120.000 korona között mozog, ami a mai viszonyok közt létfentartási alapnak nem tekinthető, tehát a segélyezett még a hatóság által hallgatólagosan tűrt koldulásra kényszerül. A természetben történő támogatás: lakás, élelmiszerek, tüzelőanyag, esetleg ruházat nyujtása által történik a legtöbb esetben. Erre a segélyezési módra is áll az, amit a pénzbeli segélyezésnél említettem, hogy elégtelen és nem számol a segélyezendő tényleges szükségleteivel. Ehhez a segélyezési módhoz tartozik az az eljárás, amikor a segélyezendő kezébe dátummal ellátott névsort adnak, amelyből kitűnik az, hogy a hónapnak melyik napján, melyik falubeli lakosnál ebédelhet. Azt, hogy milyen elbánásban van az ilyen segélyezettnek része, sok helyen magam tapasztaltam.

A szegényházi ellátás még a legjobb módja a szegényügynek, bár az a körülmény, hogy a község minden eszközzel az ellátási költségek leszorítására igyekszik, az ellátás minőségét károsan befolyásolja és súlyos kifogásokra ad okot, nem is szólva arról az elhanyagoltságról, amelyben a kisebb szegényházak lakói szenvednek.

Az 5180/1926. M. E. számú rendelet 13. szakasza az intézeti ápolásban nem részesülő, tehát gyógyíthatatlan betegek, hülyék, siketnémák, vakok és nyomorékok gondozását az illetőségi község kötelességévé teszi, amely azután a fent már említett segélyezési módozatok szerint gondoskodik róluk. Itt még súlyosabban háttérbe szorulnak az emberiesség követelményei. A gyógyíthatatlan betegek szükségletei fokozott figyelmet kívánnak, amire csak a legritkább helyeken gondolnak, ami a pénz- és a természetbeni segélyezés esetében annál súlyosabb, mert az ilyen beteg még koldulással sem szerezheti meg a létfentartáshoz szükséges hiányzó összeget.

A szegényházi ellátás pedig csaknem valamennyi kisebb szegényházban uniformizálva van, nem törődnek a gyógyíthatatlan betegek speciális igényeivel, ugyanazt az élelmezést kapják a diétikus étkezésre szorult gyógyíthatatlan betegek, mint az egyéb szempontból ellátott egyének. És még egyet: a gyógyíthatatlan betegek igen sok szegényházban egy szobában fekszenek

az egészségesekkel és ezek nyugalmát, egészségét veszélyeztetik. Magam tapasztaltam, hogy a gyógyíthatatlan tuberkulotikus, a tábeses ágya ott van az egyszerűen szegénységi okokból szegényházi gondozásra szorult ágya mellett. S ami még sötétebbé teszi a képet, a kisebb szegényházakban nincsen bentlakó orvos, holott különös tekintettel a gyógyíthatatlan betegekre és az elaggottakra, ez ott nélkülözhetetlen lenne.

Hasonló visszásságok vannak a hülyék, siketnémák, vakok és nyomorékok szegényházi gondozásánál. Ezek is uniformizált elbánásban részesülnek, holott szellemi és testi hátrányaik folytán speciális gondozásra szorulnak. De még legjobb rossz az, ha az ilyenek szegényházba kerülnek. Gondoljunk csak arra, hogy csaknem minden falunak megvan a maga bolondja, aki többnyire ilyen, a község által gondozott, nem közveszélyes elmebeteg és aki a falubeli gyermekek gaudiumára szolgál, s aki az egykori népszínművek «Bolond Pistájá»-ban elevenedik meg a városi ember szeme előtt.

Látjuk tehát, hogy a magyar szegényügyre bízott feladatoknak a mai megoldása sem erkölcsi, sem anyagi értelemben nem felel meg a követelményeknek. A probléma a szociális biztosítás különböző ágazatainak kiépítésével legnagyobb részében megoldható.

Tekintettel arra, hogy a szociális biztosítás valamennyi ágának kiépítése máról holnapra nem valósítható meg, a problémát ideiglenesen csak úgy látom némileg megnyugtató módon megoldhatónak, ha:

1. a népjóléti és munkaügyi miniszter úr állapítja meg azt az összeget, amely a pénzbeli segélyezésnél bizonyos körzetekben a segélyre szorultak létminimumának elfogadható, s amely a részükre nyujtandó közsegélyösszegnek a minimuma lehet;

2. a segélyre való rászorultságot és igényjogosultságot, valamint a segélyezés módját a községtől független szerv állapítaná meg, a segélyt igénylő számára a jogorvoslati lehetőségek kimerítésének biztosítása mellett. Az elsőfokú határozatot a főszolgabíró hozná meg. És ugyanaz a községtől független szerv ellenőrizné javaslatainak haladéktalan végrehajtását:

3. az állam és a törvényhatóságok, valamint a községek hozzájárulásaiból körzetenként speciális állami intézetek létesíttetnének, az intézeti ellátásra szorult aggok, gyógyíthatatlan betegek, hülyék, siketnémák, vakok és nyomorékok számára, amelyekben az emberiesség követelményeinek megfelelő gyógykezelésük, ápolásuk és gondozásuk biztosítható lenne. Ezek az intézetek, a szociális biztosítási ágazatok felépítése után, a megfelelő szociális biztosítási intézmények részére átadhatók lennének;

4. úgy a pénzbeli, mint az intézeti ellátás költségei az állam, a törvényhatóság és a község között megoszlanának úgy, hogy a község e költségek fele részét viselné.

5. Abban a tekintetben, hogy a szegénysegélyezési költségek fele részét melyik község tartozzék fizetni, elfogadom az előadó tanácsnok úr javaslatát a segélyezési illetőségről, úgyszintén elfogadom a fentiekhez való alkalmazkodás mellett a szegények felügyeletére, ellenőrzésére és gondozására vonatkozó véleményét is, azzal a kiegészítéssel, hogy e szervek vezetése a segélyre

való rászorultságot és igényjogosultságot megállapító, a fentiekben már említett hatósági szerv vezetése alatt állanának. Ugyancsak elfogadom a mondottakhoz való alkalmazott módosítással a népjóléti bizottságra vonatkozólag előadott véleményét is.

A magyar szegénygy által ellátandó feladatok sorába tartozik az elhagyott gyermekek ügyét szolgáló állami gyermekvédelem is.

Az állami gyermekvédelem azóta, hogy a népjóléti és munkaügyi miniszter úr őnagyméltósága nemrégiben szakított azzal a régebbi eljárással, amely az állami gyermekvédelemre szorult gyermekeket elszakította a családtól és idegenek gondozásába helyezte el, az emberiesség követelményeihez jobban alkalmazkodik és helyesebb útra tért. Az állami gyermekvédelem területe a szociális biztosítás kiépítésével szintén minimálisra szűkül majd. Addig is, a zárt intézetek befogadóképessége növelendő és a külső gondozásba helyezés (a saját családnál való elhelyezés kivételével, amelyet minden esetben lehetőleg alkalmazni kell) csak az igazán megbízható idegen családokra korlátozandó, ahol a gyermek számára a szeretetteljes bánásmód biztosítva van. A zárt intézetek ellen igen sok a panasz, az élelmezés, a gondozás és a bánásmód tekintetében. Szigorú és rendszeres ellenőrzést kell állandósítani a nyujtandó teljesítménynek részletes előírásával. A menhelyek személyzete is megfelelő szociális eljárásra utasítandó. A telepfelügyelőnők munkáját megfelelően kell honorálni, de munkájuk ellenőrzésének is szigorúbbnak kell lenni. A menhelyi kötelékbe tartozó gyermekek ruhaellátásának kifogástalansága is biztosítandó.

A szociális biztosítás: prevenció az erkölcsi és anyagi elhagyottság ellen. Megfelelő otthon nyujtása és a kenyérkereső önhibáján kívül bekövetkezett káros következmények eliminálása az az alap, amelyen a családvédelemnek el kell indulni. Tökéletes családvédelem: tökéletes gyermekvédelmet jelent. Szorítsuk össze az állami gyermekvédelem határait, a családvédelem határainak kiterjesztésével.

Valló István, városi tanácsos.

Méltóztassanak megengedni, hogy az idő előrehaladottsága ellenére is felszólaljak és egy olyan témával foglalkozzam, amelyet eddig nem érintettek. Ez a *társadalmi egyesületek jótékonysági munkája.*

A társadalmi egyesületek ellenőrzését Győr városa már megvalósította akkor, amikor szociálpolitikai ügyosztályát megszervezte. Én, mint a vidék gyakorlati embere jövök ide az országos értekezlet elé és röviden vázolni akarom azt a munkát, amelyet Győr város szociálpolitikai ügyosztálya végez. Eltekintve a szegénysegélyezési, gyermekvédelmi és hadigondozási feladatoktól, ez az ügyosztály ellátja a jótékony egyesületek ellenőrzését és a jótékonysági munkák központi nyilvántartását, értvén ezalatt azt, amire az előadó úr is célzott: minden segélyezés fusson össze egy központi nyilvántartóban, amelynek adatai azután a társadalmi egyesületeknek is rendelkezésre állanak.

A társadalmi egyesületek ellenőrzésére vonatkozólag méltóztassanak megengedni, hogy röviden megtegyem javaslatomat. A társadalmi egyesületekkel szemben akár kormányrendelettel, akár szabályrendelettel meg kell

állapítani az *adatszolgáltatási kötelezettséget*, amiért az egyesületnek egy bejelentett megbizottja bírságolás terhe alatt felelős legyen. A társadalmi egyesületek vagyoni adminisztrációját időnkint ellenőrizni kell.

A másik dolog, amire rá akarok mutatni a *gyüjtéseknek* rendkívüli elszaporodása. Azt hiszem valamennyien, akik szociálpolitikával gyakorlatilag foglalkozunk, megállapíthatjuk azt, hogy ez olyan helytelen és olyan beteges tünet, amely éppen a szociálpolitika céljai ellen való és állítom, hogy éppen azokat az anyagi eszközöket kisebbíti meg, amelyek egyébként szociálpolitikai célokra jutnának. A társadalom szociálpolitikai és karitativ áldozatkészségét helytelenül, rendszertelenül és éppen ezért sokkal kisebb eredménnyel használják ki azok a különböző *gyüjtések* és *akciók*, amelyek a közönséget naprólnapra zaklatják. Az ilyen természetű országos *engedélyek kiadása* a legkisebb mértékre és csakis országos célok szolgálatára korlátozandó. Helyi vagy körzeti célokért csak az érdekelt területen engedélyezhető gyüjtés. Nagyon természetes, hogy a mohácsi fogadalmi templom nem helyi érdek, de mindenesetre helyi érdek, mondjuk, a budai Molnár László-féle gyermekotthon fentartása. A törvényhatóság területén belül történő gyüjtések engedélyezését a törvényhatóság első tisztviselőjének hatáskörébe kell utalni és ugyancsak az ő engedélyétől kell függővé tenni azt, hogy országos engedély alapján a törvényhatóság területén mikor ésmilyen mértékben eszközölhető a gyüjtés. Minden engedélyezés alkalmával szigorúan elő kell írni a számadás kötelezettségét. *A gyüjtések adatait be kell vonni a szociálpolitikai statisztikai adatgyüjtés anyagába.*

Elnök: báró Szterényi József, v. b. t. t., ny. miniszter.

Tárgy: *Népességi politika.*

Előadók.

Kovács Alajos, h. államtitkár, a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal igazgatója.

Javaslat. 1. Minden államnak elsőrendű érdeke, hogy emberanyaga minél számosabb és minél egészségesebb legyen. Különösen fontos ez nekünk, magyaroknak, ha országunk integritását visszaszerezni akarjuk. Ma a helyzet az, hogy az ú. n. utódállamok népessége jobban szaporodik, mint Csonka-Magyarországé, holott az elszakított területek közül csak a Felvidék lakossága volt szaporább, mint Magyarország megmaradt területének lakossága.

2. Népszaporodásunknak három nagy kerékkötője van: az egyke, a csecsemőhalandóság és a tuberkulózis halálozás. Az utóbbi kettő terén szinte vezetünk egész Európában. Újabban kissé javultak ugyan e tekintetben viszonyaink, de még nagyon sok a teendő.

3. A csecsemőhalandóság leszállítására legalkalmasabbnak látszik a Stefánia-liga által létesített védőnői intézménynek az ország összes községeire való fokozatos kiterjesztése. Szükséges azonkívül, hogy a csecsemőkkel való bánásmódra a leendő anyákat már az ismétlő iskolákban kitanítsák, mert

tapasztalás szerint a nagy csecsemőhalandóságnak elsősorban a csecsemők helytelen táplálása az oka. Minden csecsemőhalálozás esetében vizsgálatot kell indítani és felelősségre vonni a szülőt vagy a csecsemő gondozóját, s ha vétkessége kiderül, szigorú büntetésben részesíteni.

4. A tuberkulózis elsősorban lakásbetegség, azért fősúlyt kell fektetni az egészséges, tágas lakások szaporítására. Bánya- és gyárivállalatok munkáslakások építésére kötelezendők. Úgyszintén kötelezni kell a földbirtokosokat, hogy cselédeik részére a közegészségügy követelményeinek megfelelő lakásokat adjanak. A kiosztott házhelyeken épülő új házaknál meg kell követelni bizonyos minimális nagyságot és a közegészségügy követelményeinek megfelelő építésmódot. Földes padlózatot, amely melegágya a tüdővésznek, új házban nem szabad többé engedélyezni.

A meglévő tuberkulózis gyógyítására szaporítani kell a kórházakat és dispensaire-ket. A tuberkulótikus betegeknek ma csak igen csekély része helyezhető el.

5. Az egyke ma még nem általános népbetegség. Születési arányunk, bár állandóan csökkenő irányzatot követ, még mindig egyike a legmagasabbaknak Európában. A születési arány azonban nagyon egyenlőtlen. Vannak községek, amelyekben a születési arány ezer lélekre az 50-et is meghaladja, másokban csak 10 körül mozog. Minthogy az utóbbi községeket egyenkint ismerjük, az egyke elleni küzdelmet ezekbe a községekbe kellene koncentrálni. Az egyke elleni védekezésre, illetőleg az egyke további terjedésének meggátlására, a következő módok és eszközök látszanak célravezetőknek:

a) A vallásos és hazafias nevelés fokozása, az állampolgári kötelességtudás fejlesztése.

b) Egykés falvaknak és családoknak megbélyegzése, sokgyermekű családoknak jutalmazása és minden téren előnyben részesítése.

c) Adózás a gyermekek száma szerint fordított progressivitással.

d) Minthogy a népesség szaporodásához legalább három gyermek felnevelése szükséges, minden házaspár, amelynek 10 év után nincs 3 gyermeke, az elmaradt gyermekek száma szerint olyan összegű gyermeknevelési adót tartozzék fizetni, amiből annyi gyermek felnevelése biztosítható, amennyivel kevesebb gyermeke van háromnál. Az így befolyó összeg az állami gyermekvédelem céljaira és a háromnál több gyermekkel bíró családok segélyezésére fordítandó.

e) Hasonlóképen megadóztatandók a 30 évesnél idősebb agglegények, akiknek foglalkozási és társadalmi viszonyaikhoz képest egy család eltartásához szükséges jövedelmük van.

f) Az örökösödési törvény megváltoztatása (egyelőre csak az egykés vármegyékben) olyformán, hogy a vagyon csak akkor öröklődik teljes egészében, ha legalább 3 gyermek van. Két gyermek csak a vagyon kétharmadát, egy gyermek csak egyharmadát örökli. A vagyon többi része a legalább négy gyermekkel bíró vérrokonokra száll, ilyenek nemlétében olyan községbeli sokgyermekes családokra, akiket a községi előljáróság erre érdemeseknek tart.

g) Fixfizetéses alkalmazottaknál a családipótlékrendszer kiépítése és a családi pótléknak a tényleges gyermeknevelési költségekhez (tehát a korral

növekvő arányban) való igazodása. Három gyermeken túl a családi pótléknak progressivnek is kellene lenni.

h) Általában annak a gondolatnak a köztudatba vitele, hogy honpolgári kötelességét csak az teljesíti, aki legalább három gyermeket nevel fel a hazának. Ennek a gondolatnak a törvényekben is érvényt kell szerezni, azért a népjóléti minisztériumnak minden törvényjavaslatot abból a szempontból át kellene vizsgálni, hogy valamely intézkedésük nincs-e ellentétben ezzel a fajvédő gondolattal vagy nem kellene-e bennük olyan intézkedést felvenni, amely ezt a gondolatot propagálná és gyakorlatilag is elősegítené.

Indokolás. A népességi politika azoknak a rendszabályoknak és intézkedéseknek összessége, amelyeknek célja, hogy az állam emberanyaga minél erősebb, egészségesebb és minél hosszabb életű legyen. Ebben a célban tehát bentfoglaltatik az is, hogy az emberanyag egészséges fejlődése, szaporodása is előmozdítassék. Minden állam törekszik arra — még a túlnépesedett államok is — hogy emberanyaga akár természetes úton, akár külső bevándorlás útján szaporodjék és ennek a szaporodásnak csak ott vet gátat, ahol a népességre újonnan rárakodó rétegek a törzslakosság homogenitását veszélyeztetik. Ezt látjuk pl. újabban az Északamerikai Egyesült Államokban, amelyek a bevándorlást erősen korlátozzák, mert a bevándorló elemek túlnyomó többsége az utolsó évtizedekben már beolvadásra kevésbbé hajlandó, s az eddigi lakosságtól fajilag erősebben elütő elemekből állt.

Végeredményben minden népességi politika célja az emberanyag lehető szaporítása, mert az államnak mégis csak legnagyobb kincse az emberanyaga. Ezt tehát nemcsak óvni kell, de folyton szaporítani is, mert az emberanyag szaporodása nélkül nincs gazdasági fejlődés és merem állítani, nincs egyéni boldogulás és gazdagodás sem, legalább is nincs olyan mértékben, mint a népesség folytonos fejlődése mellett.

A termelés rendesen a népszaporodás mértékén túl emelkedik (Malthus tanával ellentétben). Az utolsó félszázadban pl. Franciaország lakossága 7·3%-kal növekedett, búza-, rozs- és burgonyatermelése ellenben 29·1%-kal. Németországnak népnövekedése ez idő alatt 43·4%, de legfontosabb élelmiszerekben való termelése 61%-kal nőtt meg. A vagyonosodás nem a gyér, hanem a sűrűnépességű államokban áll magasabb fokon. Példa rá Anglia, Belgium, Hollandia. A mai közlekedési viszonyok mellett már nem gond a sűrűlakosságú területek élelmezése, a földnek pedig beláthatatlan ideig kifogyhatatlan erőtartalékjai vannak.

A népek folytonos versenyében is az az állam, az a nemzet jut előbbre, amelynek népessége jobban szaporodik, mint a többié. Franciaország, a XIX. század elejének «grand nation»-ja, azért maradt le a versenyben Angliával, majd Németországgal és újabban már Olaszországgal szemben is, mert népessége csak igen kis mértékben növekszik, a többi nagy nemzetek sorban elhagyják és ezzel a gazdasági és politikai túlsúlyt is megszerzik.

A műveltségben előrehaladott államok legtöbbjében a népesség szaporodása ma már nem jár nagy erőpazarlással, ezekben a szaporodásnak úgynevezett gazdaságos módját léptette életbe a kultúra haladása. Ezzel szem-

ben a kultúrai tekintetben hátrább álló nemzeteknél még a népesedés menete is felesleges emberpazarlással jár. Gazdaságos szaporodásról akkor beszélhetünk, ha aránylag kevés születés mellett a halálozási arány is oly alacsony, hogy a kettő különbözete még mindig normális, esetleg annál nagyobb szaporodást is eredményez. A nem gazdaságos módnál ugyanaz a szaporodási arány igen magas születési és szintén magas halálozási arány különbözetéből áll elő.

Mind a két szaporodási módnak megvan a maga előnye és hátránya. Az előbbi módnak előnye az, hogy kevesebb ú. n. véres eseménnyel (születés és halálozás) éri el ugyanezt az eredményt, egy embertöbblet létrehozatala tehát kevesebb könnybe, kevesebb vérbe és kevesebb pénzáldozatba kerül; hátránya azonban, hogy e mód mellett a halálozási aránynak lefelé már el kell érnie az emberileg elérhetőt és megvan a veszedelem, hogy a születési arány további süllyedése esetén a szaporodás addigi normális aránya nem lesz fentartható. A másik szaporodási módnak előnye viszont az, hogy magas születési szám mellett több lehetőség van a nagyobb arányú szaporodásra, akkor t. i., ha a halálozási arányt sikerül lejebb szorítani a nélkül, hogy a születési arány lényegesen változnék. Ez a folyamat mutatkozott a XIX. század folyamán a legtöbb európai államban, azért növekedett a század végéig a szaporodási szám. A keleti és déli európai államokban nagyrészt még ma is ez az ú. n. nem gazdaságos szaporodási mód áll fenn, aminek egyáltalán csak az a hátránya, hogy a normális szaporodást is csak igen nagy emberpazarlással éri el, az ilyen országokban a népesség szaporodása tehát jóval több áldozatába kerül úgy a magán-, mint az államgazdaságnak (születési, temetési költségek, szülőházak, kórházak, stb.).

Néhány adat álljon itt arra nézve, hogy jelenleg az egyes országokban a népesség szaporodása milyen mértékben gazdaságos:

Ország	Milyen évi adat	Ahhoz, hogy a lakosság 100 lélekkel szaporodjék, szükséges véres esemény (születés és halálozás)	Ország	Milyen évi adat	Ahhoz, hogy a lakosság 100 lélekkel szaporodjék, szükséges véres esemény (születés és halálozás)
Új-Zéland	1925	229	Japán	1924	437
Ausztrália	1925	234	Skócia	1925	439
Németalföld	1925	235	Románia	1924	448
Kanada	1923	256	Belgium	1924	466
Uruguay	1924	269	Svájc	1924	494
Argentina	1921	281	Angolország ...	1925	500
Dánia	1925	314	Svédország	1925	503
Norvégia	1925	345	Spanyolország .	1925	506
Németország	1925	371	Finnország	1924	531
Olaszország	1924	384	Ausztria	1924	555
Cseh-Szlovákia ...	1924	396	Irország	1925	585
Portugália	1922	411	Csile.....	1925	653
Magyarország	1925	413	Franciaország .	1925	2,513

Látjuk, hogy a sorrendben elől leginkább az ausztráliai és amerikai ifjú országok állanak, az európai államok közül pedig Németalföld, Dánia, Norvégia és Németország mutatják a legkedvezőbb arányszámot. Természetesen

ezek az arányszámok a tényleges szaporodást nem mutatják, csak azt, hogy az elért (akár magas, akár alacsony) szaporodást milyen áron tudja egy-egy ország produkálni.

Magyarország elég messze áll azoktól az államoktól, amelyek egészséges szaporodást aránylag csekély áldozattal, tehát gazdaságos módon tudnak elérni; pedig az itt felvett 1925. év egyike kedvezőbb éveinknek. Nekünk az európai államok közül minden tekintetben Hollandiát kell mintaképül vennünk, amely jelenleg ideális országnak tekinthető a közegészségügy és a népesség egészséges fejlődése szempontjából. Németalföld lakossága majdnem annyi, mint Magyarországé és így a két ország főbb népmozgalmi számainak egymás mellé állítása nagyon tanulságos, de egyúttal elszomorító ránk nézve. Álljanak itt az 1925. évi főbb adatok:

	Lélekszám	Élveszületések száma	Halálozások száma	Term. szaporodás	Csecsemő halott	Gümőkórban elhalt
Németalföld	7.358,000	178,524	72,090	106,434	8,765	7,295
Magyarország	8.319,786	230,061	140,351	89,710	38,534	19,977

Születések tekintetében még mindig mi állunk jobban, mint Németalföld, ellenben a halálozásoknál óriási különbség mutatkozik. Magyarországon, amelynek lakossága csak egy millióval több, mint Németalföldé, az évi halálozások száma majdnem kétszerese Hollandiáénak. Végeredményben Németalföld az 1925. évben közel 17,000 fővel nagyobb szaporodást tud kimutatni, annak dacára, hogy lakossága egymillióval kevesebb. Ha pedig halálozásunk két legnagyobb tényezőjét, a tuberkulózis-halálozást és a csecsemőhalandóságot hasonlítjuk össze a megfelelő holland adatokkal, megdöbbenve látjuk, hogy a különbözet oroszlánrésze népesedésünknek erre a két rákfenéjére jut. Hasonló lakosság mellett Németalföldön 7,300 ember hal meg gümőkórban, ugyanakkor Magyarországon 20,000, tehát majdnem háromszor annyi. Még szomorúbb a csecsemőhalandóság összehasonlítása. Németalföldön 8,800 egyéven aluli halott van egy esztendőben, nálunk 38,500, tehát 4 és ½-szer annyi, mint Németalföldön és emellett nem szabad szem elől téveszteni, hogy az 1925. év nálunk egyike volt a háború utáni legkedvezőbb éveknek.

A népmozgalmi viszonyokat, amelyek egy-egy országban kialakulnak, nem lehet máról-holnapra megváltoztatni. Azok a közegészségügyi viszonyok, amelyeket a statisztika számai tükröznek, nagyon sok olyan körülménytől függnek, amelyek az egyes államokban egymástól különbözők. Függnek a klimatikus viszonyoktól, az állam jogi és társadalmi berendezkedéseitől, a lakosság foglalkozási, műveltségi és vagyoni viszonyaitól, függnek az állam gondoskodásának mértékétől. A közegészségügy kedvező vagy kedvezőtlen voltára befolyó okok és körülmények között vannak olyanok, amelyek emberi beavatkozással, céltudatos, következetes munkával megváltoztathatók, olyan irányban, hogy azok kedvező hatással legyenek a közegészségügyre. A klimatikus viszonyokat nem tudjuk megváltoztatni, nehéz és hosszantartó munka a közegészségügyre káros népszokásoknak a megváltoztatása, de lehet emelni a népesség kulturális fokát és vagyonosodását, lehet javítani a lakásviszonyokat és lehet intézkedéseket tenni a betegek gyógyítására.

Minthogy aránylag kedvezőtlen halálozási viszonyainkat főkép a csecsemőhalandóság és a gümőkór-halálozás idézi elő, ezek ellen kell a küzdelmet az államnak és a társadalomnak elsősorban és legerősebben folytatni. A magyar gyermek éppen olyan életképesen jön a világra, mint a németalföldi gyermek, miért kell tehát négyszer annyi csecsemőnek elpusztulni nálunk, mint Németalföldön? Azt sem lehet okul felhozni, hogy nálunk nagyobb a születési arány és ott, ahol több a gyermek, nagyobb a csecsemőhalandóság is. Születési arányunk csak kevéssel nagyobb, mint Hollandiáé, s ha a dolgok mélyére, vagyis a statisztikai számok részleteibe tekintünk, kiderül, hogy a házasságok termékenysége Hollandiában nagyobb, tehát egy-egy házasságra ott több gyermek esik, mint nálunk. Én a magyar csecsemőhalandóság okát nem tudom másban látni, mint abban a végtelen közönyben és tudatlanságban, amely különösen falusi népünket gyermekeik felnevelésében és különösen a csecsemőkkel való bánásmódban jellemzi. Az elpusztult magyar csecsemők $^3/_4$ része szülőik nemtörődömségének és vétkes tudatlanságának az áldozata. Erős szavak ezek, de nem szabad megijedni az igazságtól, hogy ezeken a még mindig barbár állapotokon változtassunk. Gondoljunk csak arra, hogy 30,000 csecsemőéletet lehetne évenként megmenteni, ha csecsemőhalandóságunkat Hollandiáénak a színvonalára tudnók leszállítani. Itt más eszköz nem látszik célravezetőnek, mint a tanítás, az ellenőrzés és ha ez nem használ, a legszigorúbb büntetés. Azt a felfogást kell vallani, hogy a csecsemő nemcsak a szülőké, nemcsak a családé, hanem a nemzeté és az országé is és minden szülő gyermeke életéért felelős a nemzet előtt. Köznépünkbe bele kell oltani, bele kell nevelni azt a felfogást, hogy gyermekét nagyobb kincsnek, nagyobb vagyonnak tartsa tehenénél, amelyhez betegség esetén hamarabb hív orvost, mint gyermekéhez.

A szülőknek, különösen az anyáknak ilyen irányú nevelését, tanítását igen szépen és eredményesen végzi a Stefánia-Szövetség védőnői szervezete. Ennek a védőnői szervezetnek az állam költségén való kiépítésére semmi pénzt sem szabad sajnálni, mert ezzel a magyar csecsemők ezreit mentjük meg az elpusztulástól. Ez a védőnői szervezet eddig mindössze 62 városban és községben van kiépítve, s ott, ahol már régebben működik, igazán szép eredményeket ért el a csecsemőhalandóság terén. Beszéljenek itt is a számok. Abban az 51 városban és községben, amelyekben a csecsemővédő-intézet 1924-ig megalakult, a csecsemőhalandósági arányszám 1913-tól 1925-ig leszállt 19·0 %-ról 14·0 %-ra, míg a védőintézettel nem bíró községekben ugyanezen idő alatt 20·8 %-ról csak 17·7 %-ra. Az előbbi csoportnál tehát a javulás 26·3, az utóbbinál már csak 14·9 %. Ez az eredmény annál figyelemreméltóbb, mert a védőintézetek szervezése legnagyobbrészt csak az utolsó 3—4 évben történt, azok jótékony hatása tehát nagyobb mértékben csak évek mulva fog mutatkozni, mert remélhető, hogy az állandó felügyelet és állandó oktatás a csecsemőtáplálásnál eddig követett káros szokásokat idővel alaposan megváltoztatja. Az eddig meglévő védőintézetek, ha csak a községek számát tekintjük, amelyekben megszervezve vannak, igen csekély számúaknak látszanak a csonka ország 3,500 községéhez képest. De, minthogy

éppen Budapesten és a nagyobb vidéki gócpontokon vannak felállítva, már így is körülbelül a születéseknek több mint egynegyed részét vonták felügyeletük körébe. Négyszer nagyobb apparátussal tehát az ország összes szülötteire ki lehetne ezt az áldásos felügyeletet terjeszteni. A költségek természetesen többszörösen nagyobbak lennének, mert a védőintézetek felállítása a kisebb lakosságú községekben aránylag többe kerülne.

Addig, míg a védőintézetek az egész országban felállíthatók lesznek, szükséges, hogy a leánygyermekeket, a leendő anyákat, azokban az iskolákban, amelyekben azt a leánygyermekek érettségi foka megengedi, intenzivebben tanítsák ki a csecsemővel való bánásmódra, különösen a helytelen táplálás veszélyeire.

A tuberkulózis terén a régi viszonyokhoz képest nagy javulás mutatkozik, de még mindig messze vagyunk attól, hogy a lakások nagy többségét az egészségügy követelményeinek megfelelőknek mondhatnók. Melegágya a tüdővésznek a földes padlózat, amely a gümőkór bacillusait valósággal megóvja az elpusztulástól. Az 1920. évi népszámlálás szerint a lakóhelyiségek száma az ország mai területén 2.739,813 volt és ebből a számból 1.347,962 bírt földespadlóval. *Lakószobáinknak fele tehát még ma is földes padlózatú.* De vannak törvényhatóságok, amelyekben a földespadlózat a szobák számának több mint 80 %-ára emelkedik. *Kovacsics* győrmegyei járási orvos igen szép statisztikai anyaggal bizonyította be, hogy a gümőkór-halálozás mennyivel magasabb azokban a községekben, ahol a földespadló a túlnyomó, azokkal a községekkel szemben, amelyekben a deszkapadlózatú szobák vannak többségben. Közegészségügyi törvényünk ötven esztendeje van érvényben és még mindig nincsenek kellő intézkedések arra nézve, hogy legalább az újonnan épülő lakások a falvakban is megfeleljenek a közegészségügy követelményeinek. Ezek az elvek még a földbirtokreform során kiosztott házhelyeken épülő új házaknál sem érvényesülnek. A bánya- és gyári vállalatok által épített munkáslakások, továbbá a gazdasági cselédlakások építési módja tekintetében is még igen sok a kívánnivaló, az ezek építésére vonatkozólag fennálló szabályoknak a legnagyobb szigorúsággal kell érvényt szerezni, meg kell érteniök a vállalatok tulajdonosainak és a földbirtokosoknak, hogy az egészséges munkáslakásokra fordított áldozatuk megtérül részint munkásaik nagyobb munkateljesítményében, részint a gyógyítási költségek elmaradásában.

A már meglévő gümőkór gyógyítására szaporítani kell a kórházakat és dispensaire-eket. A tuberkulótikus betegeknek ma csak igen kis része helyezhető el. A legutolsó népszámlálás megállapította a tüdőcsúcshurutban szenvedők számát és ezt 142,836-nak találta, amiből magára Budapestre 39,315 jutott. Minthogy egy gümőkóros halottra általában 7 élő beteget szoktak számítani, ez a szám, úgylátszik, körülbelül megfelel a valóságnak. Másfélszázezer, a gümőkór kezdeti vagy folyamatos stádiumában szenvedő beteggel szemben csupán 2,586 azoknak az ágyaknak a száma, amelyek egyenesen a gümőkór gyógyítására szolgáló kórházakban és szanatóriumokban rendelkezésre állanak. A betegeknek tehát alig 1·8 %-a helyezhető el.

A fentebb közölt adatok igazolják, hogy nálunk a magas halálozási arányt elsősorban az igen magas csecsemőhalandóság, másodsorban pedig a szintén nagyon kedvezőtlen, bár az újabban kétségtelenül javuló tendenciájú gümőkórhalandóság idézi elő. Az egyéb fertőző betegségek, különösen a gyermekfertőző-betegségek tekintetében már nincs okunk nagyobb panaszra vagy szégyenkezésre. Ezek a betegségek az orvosi tudomány előrehaladtával és a preventiv intézkedések kiépítésével az újabb időben már erősen vesztettek pusztító jellegükből. Pusztításuk különben sohasem volt olyan nagymértékű, mint a gümőkóré. Egyébként a műveltség terjedésével, az orvosi tudomány haladásával valamennyi betegségnek a pusztítása csökkenni fog. Ha a halálozási számoknak azt a két említett nagy tételét sikerül felényire vagy harmadára leszállítanunk, ezzel az általános halandósági arányszám is tetemes mértékben javulni fog és népesedési mérlegünk is jóval kedvezőbb lesz. Ehhez azonban szükséges az, hogy születési arányunk lehetőleg azon a szinten maradjon, amelyen most áll. Bár Magyarországon, különösen a háború óta, a születési arány jelentékenyen csökkent, még pedig nagyobb mértékben, mint amennyit a háborúban elpusztult férfiak száma indokolt volna, mégis, ha adatainkat különösen a nyugateurópai államok adataihoz hasonlítjuk, kiderül, hogy a mi születési arányunk a balkán államokéval és a déli román államokéval együtt a legmagasabb Európában. Németalföld példája mutatja, hogy ilyen vagy hasonló magasságú születési arány mellett még a normálisnál is jóval nagyobb szaporodást lehet elérni, ha a halálozási arányt kellő mederbe tudjuk szorítani. Sajnos a születési arányra, illetőleg annak kedvezőbb alakulására, az állam és a társadalom sokkal kevésbbé folyhat be, mint a halálozási arány leszorítására. Itt legalább arra kell törekedni, hogy a születési arány fokozatos lemorzsolódása, amely a legtöbb államban szinte következetesen mutatkozik, mérséklődjék, ha már azt nem tudjuk elérni, hogy azt az eddigi nivón tartsuk vagy éppen felemeljük.

Népesedésünknek a már említett két tényezőn kívül harmadik nagy veszedelme az úgynevezett «egyke», ami alatt nem csupán az egy-gyermekrendszer értendő, hanem a születések szándékos korlátozására irányuló törekvések összessége. Természetesen ott, ahol az egy-gyermekrendszer végzetes szokása leginkább el van terjedve, legalacsonyabb a születési arány és ennek folytán legkisebb a szaporodás lehetősége, mert a halálozási arány csökkenése a születések kevesbedésével rendesen nem tud lépést tartani.

Magyarországon az egy-gyermekrendszer még nincsen katasztrofális mértékben elterjedve. Az ország minden részében találunk ugyan nyomaira, különösen egyes foglalkozási és társadalmi osztályokban, de olyan vidék alig van, ahol teljesen általánosnak volna tekinthető. Hiszen még a notóriusan egykés falvakban is akad sokgyermekes család. Például az egykésnek ismert Baranya vármegyében a népszámlálás alkalmával talált 60,267 férjes nő közül 10.201 volt olyan, akinek 6 vagy annál több gyermeke *született*. (Igaz, hogy csak 1.247 volt olyan, akinek legalább hat gyermeke *volt életben*.) Kétségtelen azonban, hogy az egyke folytonosan terjed és a születési számok az országnak majdnem az egész területén úgyszólván minden községben is

évről-évre kisebbednek. Ennek a folyamatnak megállítása az egyke elleni küzdelem főcélja. Az egykét szerény véleményem szerint — amint ezt már több helyen kifejtettem — elsősorban nem gazdasági, hanem erkölcsi okok idézik elő. Az orvoslás módjának is tehát olyannak kell lenni, amely elsősorban ezeket az erkölcsi indító okokat szünteti meg és amely alkalmas arra, hogy az egyke tekintetében sok helyen kialakult közfelfogást megváltoztassa. Minthogy a gyermekáldástól való félelmet azoknál a foglalkozási és társadalmi osztályoknál látjuk leginkább, amelyek attól tartanak, hogy az általuk megszerzett vagyont vagy kulturális nivót nem tudják utódjaikra átörökíteni, arra kell törekednünk, hogy ennek a félelemnek elvegyük az alapját. Itt elsősorban a kisbirtokos osztályra gondolunk, amely fél attól, hogy a vagyona megoszlik gyermekei között. Ennek a félelemnek ellenszere az lenne, ha az örökösödési törvényt oly módon változtatnók meg, hogy a vagyon csak abban az esetben öröklődik át, ha legalább három gyermek van. Két gyermek csak a vagyon kétharmadát, egy gyermek csak egyharmadát kapja. A vagyon többi része a legalább négy gyermekkel bíró vérrokonokra száll, ilyenek nem létében olyan községekbeli sokgyermekes családokra, akiket a községi elüljáróság erre érdemeseknek tart. Ennek a javaslatnak természetesen még sok részletkérdése van, amelyekre nem akarok kiterjeszkedni, csak az elvet állítom fel. A javaslat már több oldalról elhangzott, régóta érlelődik és különösen az egykével fertőzött vármegyék megértő vezetőférfiai foglalkoztak ezzel az ideával. Újabban Tolna vármegye törvényhatósági bizottsága határozatot is hozott ilyen irányban és azt pártolás végett a többi törvényhatóságnak is megküldötte. A magunk részéről elegendőnek tartanók ezt a rendszabályt — ha a jogegység tekintetében nem okozna nagyobb zavarokat — egyelőre próbakép csak a három leginkább fertőzött vármegyében: Baranyában, Tolnában és Somogyban életbeléptetni.

Lehetetlen, hogy ilyen radikális intézkedésnek ne legyen kellő erkölcsi és fizikai hatása és nem kétlem, hogy ilyen intézkedés befolyással lesz e vármegyékben uralkodó közfelfogásnak a megváltoztatására. Ugyancsak ebben az irányban lehet hatást várni a vallásos és hazafias nevelés fokozásától, az állampolgári kötelességtudás fejlesztésétől. Hasonlóan kedvező irányban hat az, ha az állam és a társadalom a sokgyermekű családokat jutalmazza és minden téren előnyben részesíti.

Adózási rendszerünkbe is bele kell vinni a népességi politikának azt az elvét, hogy a minél több ember az államnak is hasznot jelent. Az adózási rendszerrel is elő kell segítenünk és nem gátolnunk a gyermekek felnevelését. Az adók normális tétele a legalább tíz év óta házasságban élő háromgyermekes családokra volna kiszabandó. Akinek ennél több gyermeke van, fokozatosan kevesebb adót fizessen, sőt egy bizonyos számnál, mondjuk: hat gyermeknél, hajlandó volnék a családapát az adótól teljesen mentesíteni, kivéve, ha vagyona, jövedelme bizonyos meghatározandó összeget meghalad.

Megadóztatandók a 30 évesnél idősebb agglegények, akiknek foglalkozási és társadalmi viszonyaikhoz képest egy család eltartásához elegendő

jövedelmük van. Az adó nagyságának olyannak kell lenni, amely több legyen a tíz évnél rövidebb ideig tartó házasságban élők adójánál.

Fixfizetésű alkalmazottaknál nagyon fontos a családi pótlékrendszernek kiépítése és a családi pótléknak a tényleges gyermeknevelési költségekhez való igazodása. A mostani családipótlék-rendszer egyáltalán nem helyes, mert először is abszolute kis összegben van megállapítva, másodszor nem igazodik sem a gyermekek korához, sem a számához. A családi pótlék minimális összegének a békebeli 200 koronának megfelelően legalább évi 3 millió koronának kellene lenni és az összegnek növekedni a 6—10, 10—18 és 18—24 éves korú gyermekeknél, kiknek nevelése fokozatosan növekedő költséggel jár. Három gyermeken túl a családi pótléknak ezeknél a gyermekeknél már prémium jelleggel kellene bírni.

Laky Dezső, műegyetemi ny. rendes tanár.

Avégből, hogy a kivándorlási mozgalom lényegét meg tudjuk érteni, szükségesnek látszik e mozgalom magyarországi történetét röviden áttekinteni.

A régi Magyarország területe ősidők óta nagy vándormozgalmak színhelye volt. A honalapítás, a rokonfajú és idegen népek letelepítése, azután a török hódoltság mindmegannyi olyan mozzanatok voltak Magyarország népesedési történetében, melyek a mai gondolkozásmód szerint a bevándorlás fogalmi köre alá tartoznak. A kivándorlás első nyomait a XVII. században észlelték hivatalosan Erdélyben, hogy azután a romániai kivándorlás állandósulván, egészen a világháború megindulásáig fogyassza délkeleti határvármegyéink lakosságát.

A kivándorlásnak ez az ága azonban, mint akár az Ausztria felé irányuló is vagy a többi irányok közül még a németországi és a boszniai, erősebb sebeket mégsem ütött Magyarország népességén és különösen nem a magyarság erején, mert ez a vándormozgalom főkép a határszéli vidékek nem magyarajkú lakosságát mozgatta meg; de annál inkább sem, mert az ausztriai kivándorlást nagyjában kiegyenlítette az onnan való bevándorlás.

A kivándorlási mozgalom akkor nyert mélyebb tartalmat, midőn a nyolcvanas években, galiciai hatás következtében, a tengerentúli kivándorlás egy-két felvidéki vármegyénkben magát megfészkelte és hovatovább hazánk népesedésének komoly problémájává nőtte ki magát, megfertőzvén az egész ország területét. 1905 tájékán megközelítőleg körülbelül 150—200 ezer főnyi magyarországi tömeg szállt hajóra évenként, hogy Európát elhagyja és az Unióba költözzék. Az amerikai kivándorlás ily hatalmas méretei mellett a belső vándorlásoknak azt az egészséges folyamatát is megakasztotta, mely a vidék munkaerőfeleslegét a városokba tolván át, az ott székelő ipar munkásigényeit kielégítette. Nem kétséges, hogy a kivándorlásnak és speciálisan az amerikai kivándorlásnak végső analizise ugyanaz, mint a belső vándorlásnak.

Egyfelől a munkaalkalmat kereső elem vándorolt ki, másfelől a munkás, ha módja van, a magasabb munkabérrel járó munkaalkalmat választja. Kétségtelen, hogy az okok közül eleinte a munkabér-differencia volt a jobban ható, az, hogy Amerika a maga természeti kincseinek bősége folytán munkaerőkben szűkölködött akkor, midőn konjunktúrája állandóan növekedett.

Így inkább volt abban a helyzetben, hogy az európai munkabéreknél magasabb béreket tudott fizetni és még inkább magasabbat, mint Magyarország. 1905 tájékán, mikor az amerikai bevándorlás az addig ismert legnagyobb mérveket öltötte, Magyarországon a munkahiány és a munkanélküliség is bizonyos szerepet játszott az Amerikába irányuló kivándorlásban. Ma már körülbelül eldöntött tény az, hogy e nagy levezető csatorna nélkül a magyar közgazdaságnak nem lett volna módja gondoskodni annak a nagytömegű munkaerőnek a foglalkoztatásáról, amely a nyolcvanas évek nagy termékenységének eredményeképen éppen a század elején jutott népességünkben a produktiv korba és várt elhelyezésre. Az emlékezetes kolerás éveket követő esztendők nagy születési számából felnőtt generáció kopogtatott ebben az időszakban a közgazdasági élet ajtaján és ez *a kivándorlási mozgalom akkor talán egy kirobbanó szociális forrongásnak vette automatikusan el az erejét.*

A statisztika mérlegével meg lehet állapítani, hogy kerek számban körülbelül kétmillió főnyi embertömeg volt az, amely az idők során a világháborút megelőző 40 esztendőn keresztül Magyarországból kivándorolt Amerikába. Borzasztóan hatalmas nagy tömeg ez, amelynek hiánya kétségtelenül igen nagy mértékben éreztette hatását Magyarország népesedésében. A veszteség súlyát azonban csökkentette egyfelől a visszavándorlás, másfelől az, hogy az itthonmaradt népesség progressiv ereje Magyarországot mégis a nagyobb szaporodású államok sorában tartotta meg.

A világháborúval lezárult az a korszak, amelyet eddig voltam bátor jellemezni. A világháborúval szinte egyszersmindenkorra bedugult a kivándorlásnak az az ere, amelyen keresztül korábban a legdúsabb sugárban távoztak ki véreink Amerikába. A világháború azzal, hogy rengeteg embert ott marasztalt a csatatéren és azzal, hogy nagyon sok embert rokkanttá tett, csökkentette a kivándorolható népesség eszmei tömegét. S noha egyfelől egy szárazföldi kivándorlás lehetőségeit minden bizonnyal megalapozni volt alkalmas a hadrakelt seregnek idegen államokban való táborozása, azok gazdasági életével való közelebbi megismerkedése, másfelől az a körülmény, hogy a be nem vonult lakosság belső vándorlási mozgalma a háborús ipari munkaalkalmak folytán határozottan megnőtt, csirájában elfojtott volna minden kivándorlási szándékot. Sajnos, a világháború a maga borzalmasságában is tisztán rámutatott arra az adottságra, mely mellett a kivándorlás tűzcsóvája elhalványul. Mi ez az adottság: kevesebb a munkátkereső és a kevesebb számára bőséges munkaalkalom.

Csonka-Magyarország vándormozgalmának megítélésénél néhány olyan körülményt kell előrebocsátanunk, melyek többé-kevéssbbé mind igazolják azt a feltevést, hogy Csonka-Magyarország földjén ma a kivándorlási mozgalom jóval enyhébb, mint akár a régi Magyarországon, akár a mai földünkön a világháború előtt volt.

Rá kell mutatni mindenekelőtt arra, hogy csonka hazánk területe valóban sokkal inkább mentes volt a kivándorlástól, mint az elcsatolt részek. A tulajdonképen nagy kivándorló tömegek a Felvidéken, Dél-Magyarországon és részben Erdélyben toborzódtak és mai vármegyéink közül csupán Szatmár

és Szabolcs voltak azok, amelyek a kivándorlástól megfertőzötteknek vagy helyesebben meglepetteknek voltak mondhatók. Ez a körülmény egymagában is jogot ad arra, hogy a kivándorlás kilátásait nyugodtan ítélhessük meg. *A tapasztalás arra mutat, hogy Csonka-Magyarországon a kivándorlás nem lobbanhat fel a régi erővel.* Annál inkább, mert hiszen köztudomás szerint a magyarországi kivándorlók igen nagy, a népességi arányt meghaladó része földmívesember volt, akiknek immár itthontartása érdekében a földbirtokreformtörvény és annak novellája ki nem elégítő voltuk dacára is gyakoroltak és gyakorolnak is valamelyes hatást. Az a körülmény, hogy agrárnépességünk élet-standardja a közelmult években addig, míg a szanálási válság élesebb nem lett, jelentékeny javulást mutatott az egykori időkével szemben, tagadhatatlanul szintén visszatartó erőként működött közre a kivándorlás gondolatával szemben. Az, hogy a produktiv korcsoportok fejlődése a multtal szemben ellentétet mutat, további korlátozója a kivándorlás fellobbanásának. Az átmeneti idők nehézségei után iparunk is pár éven keresztül erősen megélénkült és a munkanélküliség csak a legutóbbi két év folyamán terjedt el inkább, noha katasztrofális arányokat sohasem öltött. Nagyjában a magyar ipari munkás is megtalálta itthon elhelyezkedését. Mindezek a körülmények preventiv akadályként hatottak egy nagyarányú kivándorlási mozgalom kialakulásával szemben. Tényleges akadályként meredt a kivándorolni szándékozók elé egyfelől az új amerikai bevándorlási törvény, mely korlátozta a bevándorolhatók tömegét, másfelől az a nagy általános válság, mely szinte Európának minden népét fojtogatta, s melynek folytán a munkanélküliség a kontinensen viszonylag nagyobb volt még, mint Magyarországon. A kivándorlás lehetőségeinek adottsága ma kevesebb, mint régebben.

Kanada, Brazilia és Argentina földje ugyan talán csalogatólag intett egyik-másik kivándorolni szándékozó magyar felé és ezekbe az államokba, főkép Kanadába, történt is valamelyes kivándorlás, de a kivándorlás multjának történetéből jól tudjuk azt, hogy nem máról-holnapra szövődnek erősekké azok a szálak, amelyek egyik állam felé vonzák a másik állam népességét. Hosszú útja van annak.

Végtelen kár, hogy a magyar statisztikai megfigyelés a kivándorlás nagyságát illetőleg nem tud számunkra pontos felvilágosítással szolgálni a kivándorlók tömegét illetőleg. Különösen nem tud arra nézve választ adni, hogy az annyiszor emlegetett szárazföldi kivándorlás, melyet sokan nem tendencia nélkül az egykori amerikai kivándorlással egyenértékünek tartanak, valóban milyen arányú. Nem fér kétség hozzá, hogy akkor, amidőn statisztikai hivatalunk Csonka-Magyarországon 2—3, legföljebb 4 vagy 5,000 főre teszi a kivándorlók tömegét, a valóságtól elég messze jár. Elég hivatkoznunk az Unio bevándorlási jelentésére, melyek szerint Magyarországból egyre-másra 6—7,000 bevándorló érkezett oda, Kanadáéra, mely átlagosan 1,000 körüli bevándorlóról tud. Ezek a számok, ha nagyrészben a családtagok kivándorlására is vonatkozhatnak, mégis azt mutatják, hogy népünkben nem szunnyadt el teljesen a vágy az Amerikába való kivándorlásra.

Valószínű, hogy a tengerentúli kivándorlás a tilalmak feloldásával emel-

kednék némileg, noha másfelől éppen az előbb kifejtett szempontok miatt kétségbe kell vonni azt, mintha ez a kivándorlás már a multban is elérhette volna a tengerentúli kivándorlás egykori mértékét. A világháborút megelőző néhány év átlagában kerekszámban 36,000-re becsülhető azoknak a kivándorlóknak a száma, akik csupán az Unióba vándoroltak ki. Ennek a számnak messze mögötte marad bármilyen értelmezésben is a jelenleg tőlünk az Unióba történő kivándorlók száma.

De vajjon a mai Magyarország szárazföldi kivándorlása nem nagyobb-e, mint amilyen a régié volt. Igyekszik-e ez azokat a réseket betömni, melyek az amerikai kivándorlásban támadtak kényszerűen? Azt a választ kell a kérdésre adnunk, hogy ez a vándormozgalom jóval kisebb arányú, mint amelynek során valaha országunk területéről más kontinentális államokba távoztak állampolgáraink. Magyarországnak azok a részei, melyekből Ausztria felé történt elvándorlás ma idegen területek. Cseh-Szlovákiába, Romániába és Jugoszláviába azért nem történhetik tőlünk figyelmet érdemlő kivándorlás, mert hiszen ezek meggyarapodott területének a vándormozgalma a multban mindenkor passzívumot mutatott Magyarország belső részeivel szemben és nincs ok feltennünk, hogy hirtelen számbajöhető ellentétes irányú mozgalom jött volna létre. Az utódállamok ezenkívül erős nacionalista politikát is folytatnak és maguk is, kivált Cseh-Szlovákia, érezvén a gazdasági válság hatását, a magyarországi bevándorlásnak ezért sem lehetnek kedvelt területei.

Marad tehát egyetlenegy kontinentális állam: Franciaország, melynek földjére a világháború óta valóban hatalmas bevándorlás folyik és ebben a bevándorlásban valami része a magyarságnak is van. Ez a bevándorlás azonban végső eredményben szintén csak szerény mozgalomra zsugorodik össze, ha tudjuk azt, hogy a hivatalos közlés szerint Franciaország közel 3 millió főnyi idegen lakosságából mindössze 13,577 volt a mult évben magyar. Akár azért, hogy a mozgalom valóban csekély arányú volt, akár azért, mert szárazföldi kivándorlásról lévén szó, a visszavándorlás esetei sokkal ritkábban fordultak elő, mégis tagadhatatlan, hogy azokat a szélsőséges adatokat, amelyek franciaországi kivándorlásunkat illetőleg közkézen forognak, ez a hivatalos közlés szinte gyökerükben vágja el. Szó sem lehet azoknak a vádaknak jogosultságáról, mintha a magyar kormány 10,000 számra engedte volna a munkásokat oda kivándorolni. A szám, amelyet idéztem, törpe azokhoz képest, melyeket oly sokszor hallottunk. Aligha tévedünk tehát, ha azt állítjuk, hogy a magyarországi kivándorlás, a legpesszimisztikusabb számítást véve alapul, meghaladná évenként a 12—14,000 főt. Ez a vándormozgalom egyáltalán nem volna olyannak tekinthető, mely miatt népességünk jövőjén különösen aggódnunk kellene, noha az utóbbi évek egyre csökkenő termékenysége még ennek a kis kontingensnek nemzetünk testéről való leválását is fájdalmassá teszi. A magyar népnek minden fiára és leányára szükség lesz még a jövőben.

Egészbenvéve azonban úgy látszik, hogy jelen időpontban nem volna szükség különös intézkedéseket javasolni a kivándorlás korlátozására. Az a körülmény, hogy népünk külföldön való gazdasági elhelyezkedésének lehetőségei megcsökkentek, legfőbb eszköz, mely a kivándorlást szabályozza. Van

azonban néhány körülmény, amely mégis kívánatossá teszi, hogy a kivándorlás problémáját jelenleg is megvitassuk. Az a súlyos gazdasági válság, melynek terhét hosszú hónapok óta viseljük és különösen a középosztály válságának kérdése, a legelevenebben fog előbb-utóbb hatást gyakorolni a magyarországi kivándorlásra is. Ha Magyarországon tartósan még akkor is dekonjunktura lenne, amikor viszont Magyarország népe előtt jól ismert valamelyik állam, mint pl. az Unió, a gazdasági föllendülés korszakát fogja élni, biztosra vehetjük azt, hogy a kivándorlás fokozódnék, még pedig nagyon erőteljesen, minden *rendészeti* intézkedés ellenére is. Amikor számolunk ezzel a lehetőséggel, a legerőteljesebben hangsúlyoznunk kell, hogy a hivatalos magyar kivándorlási politikának régi rendszerével szakítani kell.

A magyar kivándorlási politikának teljes mértékben elhibázott álláspontja volt az, hogy *a kivándorlást eminenter rendészeti problémának fogta fel és csak lassan-lassan vitt be körébe némi szociális tartalmat, legutóbb a Védőiroda létesítése által.* Ámde addig, amíg valaki tényleg rászánja magát arra, hogy otthonát elhagyva, külföldön keresse boldogulását, mennyi gazdasági és szociális ok közreműködése mellett születik meg elhatározása. E körülményeket kutatni, azok tanulságait megfelelő intézkedések alapjává tenni nem lehet olyan hatóságok kötelessége, melyek legfőbb teendői mégis a rendőri közigazgatás terén merülnek ki. Én nem habozom kijelenteni, hogy a kivándorlási politika érdekében helyesnek vélném, ha a kivándorlási ügy legfőbb intézése a belügyminisztérium hatásköréből más minisztérium, pl. a népjóléti minisztérium vagy esetleg a miniszterelnökség hatáskörébe utaltatnék át. Olyan hatóságéba tehát, amely több szociális és gazdasági érzékkel bír, mint amennyit attól a különben szintén kiváló minisztériumtól várhatunk. Nem ennek a szelleme, a minisztérium egészének szelleme kell, hogy kedvező legyen a helyes kivándorlási politika körül.

Szükség van arra, hogy a magyar kivándorlási politika a közgazdasági és szociálpolitika eszméivel termékenyíttessék meg. Szükség van arra, hogy a magyar államhatalom és a közgazdasági élet tényezői egyaránt ismerjék fel azt, hogy a szociálpolitikai gondoskodás melegsége a legjobb eszköz arra, hogy a távozni akarók itthon tartassanak. Szükség van arra, hogy a nemzet egészének tudatába vésődjék az a veszély, mely népességünket és a magyar faj jövőjét gyökerében fenyegetné akkor, ha a mai, szűkebb méretű kivándorlás kikerekülne. Szükség van arra, hogy a magyar munkapiac jobban megszerveztessék és szükség van arra, esetleg abban az értelemben is, mint Hollandiában, Olaszországban és Jugoszláviában látjuk, hogy az ideiglenesen munkanélkülivé vált lakosok elhelyezéséről gondoskodás történjék. Segítség a gazdaságilag megingott birtokosnak, iparosnak vagy kereskedőnek, támogatás a keresetnélkülivé vált munkásságnak, mind olyan szempontok, amelyek a kivándorlás prevenciójának gondolatkörébe tartoznak.

Nem lehet az eszközöket mind felsorolni, amelyek alkalmasak arra, hogy a magyar kivándorlási mozgalmat alacsonyabb szinten tartsák. Talán röviden úgy fejezhetnők ki magunkat, hogy *viruló közgazdaság mellett nem kell aggódnunk azon, hogy a kivándorlás ismét fel fogja ütni fejét nálunk.* De addig is,

amíg ezt a boldog korszakot elérjük, egy nagy igazságot kell ismét hangsúlyoznunk. *A kivándorlás nem bűn, melyet megtorolni, hanem komor szükségesség, amelyet megelőzni kell.*

Ha a kivándorlásnak ez a felfogása egyúttal azzal párosul, hogy a magyar kormány és társadalom a külföldi magyarság védelmét is jobban organizálja, mintsem eddig, — hiszen eddig szinte semmi sem történt — méltán lehet várni, hogy a magyarországi kivándorlókban is erősebben fog jelentkezni az óhaza iránt való szeretetnek az a lángja, melyet kiváltképen az olasz kivándorlóknál tapasztalhatunk és aminek Olaszország annyi hasznát is látja.

Lesznek talán esetek, amidőn bármilyen gondossággal igyekszünk megakadályozni, a kivándorlást megelőzni nem tudjuk. Lesznek talán tömegek, amelyek később is el fognak húzni Magyarország területéről. Ezekkel az emberekkel mindent meg kell tenni, s az állam gondoskodásának a kivándorlás alatt is jelentkezni kell velük szemben. Ha azt akarjuk, hogy a magyar kivándorló régi hazájára gondoljon, mindent meg kell tennünk, hogy a kivándorló ezt meg is tudja tenni.

Hozzászólások.

Gaal Jenő, ny. műegyetemi tanár, a Magyar Kivándorlási Tanács elnöke.

Laky tanár úrnak úgy alapfelfogásával, valamint mélyreható fejtegetéseivel tökéletesen egyetértek. Hozzászólásommal nem is szaporítanám a szót, ha — úgy gondolom — nyomatékos mondandóim nem volnának. A kivándorlásban én ma népesedésünknek és általa a magyar faj jövőjének szintén nagy veszélyét látom. Csekély erőmhöz képest immár két évtizede igyekszem mértékének csökkentéséhez és a kivándorlási ügy helyes és célszerű kezeléséhez hozzájárulni. Az ország legilletékesebb férfiainak közreműködésével 1907-ben vezettem mint elnökigazgató a Magyar Társadalomtudományi Egyesület kivándorlási nagy ankétjét, 1908-ban pedig a ma is érvényben levő kivándorlási törvénynek, az 1909. évi II. tc.-nek a megalkotása alkalmával a főrendiházban módosítvány alakjában pótolni óhajtottam azt a hiányt, hogy a törvényben nincs rendelkezés a társadalom közrehatásáról. Akkor azonban épp oly kevéssé értem célt, mint elvbarátaim a képviselőházban. De valamit mégis sikerült kieszközölnöm, azt, hogy a végrehajtási rendeletbe, mint annak 42. §-a, belejutott módosítványom lényege. Ebben oly programm foglaltatik, melynél jobbat a társadalmi erők felhasználása tekintetében ma sem kívánhatunk. A végzetessé vált felfogásbeli tévedések egyike azonban csakhamar szimptomatikusan jelentkezett. A következő kormány sietett ugyanis ezt a szakaszt és csakis ezt a végrehajtási rendeletből egyszerűen törölni, mert abban, sőt magában a Kivándorlási Tanácsban is, az adminisztráció kerékkötőjét vélte láthatni. Mint e tanácsnak 18 évig tagja, majd 12 évig alelnöke, illetve elnöke, az ellentétes véleményt tagtársaimmal együtt nem szűntem meg sokszor talán kellemetlenné is vált élességgel vitatni, hogy a kivándorlás ügyét helyesen csak az állam és társadalom vállvetett munkásságával lehet intézni.

Be kellett következni az időpontnak, midőn ezt egy még későbbi kormány is, de már csak a kataklizma után, belátta, s erélyesen hozzájárult ahhoz, hogy a kivándorlás kezeléséhez a társadalom igénybevétessék. Ennek csakhamar meglett a nem kicsinyelhető eredménye. A legszégyenletesebb hátralékosság így megszűnt. Hanem a viszonyok e részben folyton nehezebbekké váltak. A Magyar Ki- és Visszavándorlókat Védő Iroda létesítői közül a Külföldi Magyarok Szövetsége és lapja megszűntek; a Magyar Pénzügyi Szindikátus is kénytelen volt támogatásának mértékét megszorítani. Ehhez járult az, hogy véreink az elszakított részekből kegyetlen módon kiüldöztetnek, csonka országunkban pedig a megélhetési viszonyok roppantul romlottak, a csábítás számtalan eszköze is mozgásba jött, a külföldi gyehennákba kikényszerített magyarok pedig oly pokoli szenvedéseknek lettek kitéve, melyekről nekünk itthon általában tiszta fogalmunk sem lehet. Hatályosbítani kell tehát a szegény állam és a megélhetési gondjai közt rémesen közönyös magyar társadalom cooperációját. Erre nyomatékosan ráutalni nekem, mint a Kivándorlási Tanács elnökének, lelkiismeretbeli szoros kötelességem. Ez által sarkaltatva elhatároztam, hogy mindenütt, ahol kell, felemelem gyenge szavamat és a cél érdekében figyelmeztetek a mulasztások nyomán okvetlenül beállandó roppant veszteségek imminens veszélyeire. Kérem az összes állami és társadalmi tényezőket, hogy az általam egy kis monografiában feldolgozott, külföldi példákból önként folyó nagy, életérdekű tanulságokat szívleljék meg. Valamennyi ki- és bevándorlási állam és a nemzetközi közegek legtöbb társadalmi alkotását és törekvéseit felvonultatom abban.* Minden lehetőség megvan arra, hogy — a *Vass József* miniszter úr által találóan használt kifejezéssel élve — a csapra vert magyar vérnek a kivándorlás útján való elfolyását mérsékeljük és kivándorlóink mondhatatlan szenvedéseit legalább enyhítsük. Kezünkben a kés és a kenyér is, csak komolyan munkához kell látni. Ennek útjai és módjai tekintetében kívánok világot gyujtani. Nem vagyok annyira optimista, hogy teljes sikert reméljek, de a maiaknál mégis sokkal jobb állapotokat vélek várhatni, ha a nemzet létéredekeit szívükön viselők szivesek lesznek támogatni.

Kovács Alajos, h. államtitkár, a m. kir. központi statisztikai hivatal igazgatója.

Csonka-Magyarország kivándorlási mozgalma egészen másképen ítélendő meg, mint a háború előtti Nagy-Magyarországé. Magyarország mai területéről a kivándorlási mozgalom sohasem volt olyan nagy, mint az elszakított területekről. Az 1899—1913. évek folyamán az anyaországból kivándorolt 1.195,000 emberből mindössze körül-belül 320,000, vagyis 26.8% esett a mai területre, holott e terület lakossága a régi anyaország lakosságának 41,7%-át teszi. Ha a vándorlási mozgalom iránya és méretei nem változtak volna meg a háború és a megcsonkítás folytán, a kivándorlási mozgalomnak akkor sem lenne a mai Magyarországon olyan nagy jelentősége, mint a régi Magyarországon volt, bár nem lehet tagadni, hogy a mai területről is, különösen annak északkeleti

* L. A társadalom feladatai a kivándorlás ügyével szemben. Írta dr. Gaal Jenő. Budapest, 1926. (A Kivándorlási Tanács Iratai. V.)

részeiről (Borsod, Abauj-Torna, Zemplén, Szabolcs, Szatmár vm.) számszerint is elég jelentékeny volt a kivándorlás. Ezt a határokon túl folyó kivándorlási mozgalmat azonban a megmaradt területen jórészt ellensúlyozta az ország lakosságának belső vándorlási mozgalma, amely éppen a mai terület nagy részére és különösen a fővárosba irányult. Ennek lehet tulajdonítani, hogy míg *1869-től 1910-ig a most elszakított területeken csak 24·4%-kal növekedett lakosság, a mai területen, tehát az ország belső részein, 51·8%-kal.* Ennek hangoztatása azért fontos, mert már önmagában is megcáfolja azt a vádat, mintha mi nemzetiségeinket erőszakkal akartuk volna megmagyarosítani és a magyarság számát a nemzetiségekével szemben mesterségesen növeltük volna. Egyszerű matematikai eredmény ez annak folytán, hogy a túlnyomóan magyarlakta terület lakossága részint a természetes szaporodás kedvezőbb volta, részint a kisebb méretű kivándorlás folytán, részint annak következtében, hogy a belső vándorlás is ide irányult, erőteljesebben növekedett, mint a periferiák túlnyomóan nemzetiségi lakossága.

A háború előtt a kivándorlási mozgalom a mai területről majdnem kizárólag Amerika felé irányult, mégpedig az Egyesült Államok felé. A háború után az Egyesült Államok korlátozták a bevándorlást, s a mi kvótánkat, különösen az újabb megállapítással oly alacsonyra szabták (évi 600 fő), hogy az Amerikai Egyesült Államok kivándorlásunk szempontjából most már alig bírnak jelentőséggel. Azok az elemek, amelyek minden áron Amerikában akarnak maguknak megélhetést teremteni, most kényszerűségből Amerika egyéb államai, különösen Kanada felé húzódnak, legtöbbje természetesen azzal a rejtett céllal, hogy onnan az Egyesült Államokba sikerül nekik átcsúszni. Nem jelentéktelen, bár a háború előtti viszonyokhoz képest eltörpül azok száma, akik Délamerikába, különösen Braziliába és Argentinába igyekeznek.

Az amerikai kivándorlás megnehezítése folytán fellendült az európai kontinensre irányuló kivándorlás, amely a háború előtt leginkább Romániába és kisebb mértékben Németországba folyt, nem szólva Ausztriáról, amely (különösen Bécs) a szoros közjogi kapcsolat folytán szintén sok kivándorlónkat nyelte el. Az összeomlás és a megcsonkítás óta jelentékeny a kontinentális kivándorlás Franciaországba, az ottani újjáépítő munka sok munkáskezet igényel. Ezzel szemben tudjuk, hogy az elszakított területekről valóságos beözönlés folyt a megszállások következtében, amely kisebb mértékben még ma is tart. Ez a vándormozgalom hasonló ahhoz, amely a régi Magyarországon belső vándormozgalom néven volt ismeretes. A főkülönbség azonban az, hogy míg azelőtt a belső vándormozgalomban a nem magyar nemzetiségek is erősen részesedtek, most e vándormozgalom majdnem kizárólag csak az üldözött magyarságot, annak is inkább az intelligens elemeit hozza a megmaradt belső területre, holott a békeévekben éppen a magyar intelligencia áradt szét leginkább a periferiákra és onnan a vagyontalan munkáselemek vándoroltak a mai területre.

A magyar intelligenciának ez a menekülése végtelenül káros az elszakított területen maradt magyarságra, azért kivándorlási politikánknak oda kellene irányulni, hogy ezt a folyamatot lehetőleg megakadályozzuk, sőt

visszafordítsuk. Szükséges volna továbbá, hogy az itteni munkahiány miatt kivándorló magyar ipari munkásokat is inkább az elszakított területek felé tereljük.

Kivándorlási statisztikánk — sajnos — az összeomlás óta nagyon hiányos, részint azért, mert a jegyzők a háború alatt teljesen elszoktak ettől az adatgyüjtéstől, részint, mert a kivándorlás kérdése vesztvén jelentőségéből, maga a központi statisztikai hivatal sem fektetett nagy súlyt erre az adatgyüjtésre. Újabban azonban intézkedés történt arra nézve, hogy a kivándorlási és bevándorlási adatgyüjtés a régi rendszerességgel újra műveltessék és a befolyó adatok ugyanolyan részletességgel dolgoztassanak fel, mint amilyennel az a multban történt.

Áldásy József miniszteri tanácsos, a belügyminisztérium kivándorlási főosztályának főnöke.

A tengerentúli, úgynevezett bevándorlási államok évtizedek óta védekeznek a beteg és selejtes egészségű bevándorlás ellen. E tekintetben a védekezés évről-évre erősebben kifejlődik. Eleintén a bevándorlástól csak a ragályos betegek, trachomások, félkarúak, féllábúak, stb. fogyatékos egyének tiltattak el. Ma már majdnem az összes tengerentúli államok törvényei és rendszabályai nemcsak a kezdő tuberkulózisban vagy a legcsekélyebb szembajban szenvedőt tiltják el a partraszállástól, hanem például a legparányibb sérvben talált egyént is visszaküldik.

A kivándorlási államok, tehát Magyarország is, ennek megfelelően kongruens rendszabályokat léptetnek életbe és a ki- és bevándorlási hatóságok együttműködése ma már oly tökéletes, hogy egészségi rendszabályokból alig valamelyes ezreléket utasítanak vissza tengerentúl kivándorlóink közül. Érdekes különben és kevéssé ismeretes lehet, hogy közegészségi téren ezek az óvszabályok mily mélyre ható eredményeket produkálnak. E részben csupán arra akarok utalni, hogy a kivándorlók szállítására nálunk engedélyt nyert gőzhajóstársaságok orvosai több száz egyént operáltatnak meg sérvvel. Számtalanszor oly kivándorló hagyja el gyógyultan 2—3 hét multán az országot, kinek e baja felette terhes volt már és akinek fogalma sem volt arról, hogy e bajtól szabadulni is lehet.

A tengerentúli bevándorlási államok példája nyomán egyébként, főleg a háború óta, az európai államok jórésze is súlyt helyez a bevándorló népesség egészségi állapotára. Amire azonban alig fektettek eddig súlyt és amire most kívánjuk nyomatékosan felhívni a figyelmet, az: *az ország saját lakosságának vándorlásából mindinkább fejlődő veszély.*

Évekkel a háború előtt, a kommunisták által oly kegyetlenül meggyilkolt *Fery Oszkár* csendőrfőparancsnok felhívta volt figyelmünket arra, hogy amidőn idősebb korában bejárta a felvidék némely vármegyéjének, Sárosnak, Zemplénnek járhatatlan utakon, félreesőbb helyen fekvő apróbb falvait, elszomorodással állapította meg, hogy ott, ahol fiatal csendőrtiszt korában a friss éltető levegőben a legegészségesebb népességet ismerte meg, amelynek körében a *tüdőbaj teljesen ismeretlen volt, később egész családokat, úgyszólván egész falvakat talált, melyek tüdőbajban szenvedtek és pusztultak el.* A magyar

kivándorló, amely a mult század hetvenes-nyolcvanas éveiben felfedezte Amerikát és átvándorolva naggyá tette az Egyesült Államok vas- és acéliparát, tüdőjébe szívta ott a tuberkulózist és dollárjainak aranyáradatával együtt a kultúrának ezt az ajándékát is elhozta hazájába, falujába és családjába. Annak idején felhívtuk volt e jelenségre a figyelmet. Minthogy azonban a tuberkulózis elleni védekezés elégé széles mederben fejlődött ki, erre a felette szomorú, de mégis részleges jelentőségű eseményre, mely már akkor is inkább csak históriai beccsel bírt, túlnagy súlyt nem helyeztünk és most is csak azért hozzuk fel, hogy ad oculos megindokoljuk, mennyire katasztrófálisak lehetnek *egészségi* szempontból a vándormozgalmak.

Ami ma érdekel minket, az az, hogy a háború utáni időkben kivándorlásunk irányt változtatva, elégé számottevő mérvben Délamerika és Középamerika országai felé fordult. Kevéssé ismeretes, hogy e vándormozgalom a háborús idők által igen nyugtalanná vált emberek jórészénél állandó jövés-menés jellegével bír. Számos ember, de főleg nők, a háború óta eltelt csekély 5—6 év alatt kétszer, sőt háromszor is megtették az utat Magyarország és Dél-Amerika közt. Elégedetlenség az új környezetben, a tropusi hőség, stb. visszahozta őket, majd pár hónap mulva megelégelve az itthoni viszonyokat, újból kivándoroltak. Sokakat a hirtelen felébredt honvágy, szülőik meglátogatása, stb. hozott vissza; ismét másokat a braziliai, argentinai, stb. csábító konjunktúrák hatása alatt hazarohantak, hogy ékszereket, háziipari cikkeket, néha a legnevetségesebb árukat vásárolják össze és azokkal — nem egyszer vesztükre — ismét kiutazzanak. Elég sokan különben azért jönnek haza, hogy a kint felszedett betegségüket itthon gyógyíttassák.

Az utóbbi években magam is két ízben beutaztam Délamerikának azokat az államait, amelyekben kivándorlóink nagyobb számban tartózkodnak. Ennek folytán helyszíni tapasztalatokból és személyes ismeretség révén is napról-napra a leghitelesebben megállapíthatom, hogy nem egy kivándorlónk mesés távolságokat befut, országról-országra utazik és a leghihetetlenebb helyeken megfordul. Braziliából gyalogszerrel Uruguayn vagy Paraguayn keresztül Argentinába, onnan Bolivián keresztül Peruba vagy Chilebe mennek véreink. Van olyan kivándorlónk, aki Patagoniát és a Tüzföldet bejárta. S hogy egy még különlegesebb esetet említsek, vagy három hete felkeresett egy intellektuel kivándorlónk, aki hónapokat töltve Peruban és Ecuadorban, az Amazon legfelső vidékén néhány hónapot töltött az őslakók közt. Köztudomású, hogy ezek az ősbenszülött indiánok az ellenség fejét levágják és harci dísz gyanánt eddig ismeretlen módon, gyermeköklönyi nagyságra összefőzik. Valamikor ezeket a szomorú ritkaságokat Délamerika egyes nyugati kikötővárosaiban árusították. Minthogy azonban az indiánusok állítólag rokonaikat és gyermekeiket is nem egyszer megölték, hogy az európai turisták által keresett «emlékcikkek» jó üzleteket csinálhassanak, ezeknek az emberfejeknek az árusítását az illető államok betiltották. Ma már árusítás alig fordul elő, de ennek dacára mégis a legszigorúbb kiviteli törvények vannak e tekintetben hatályban. Elképzelhető megrökönyödésem, mikor az említett úr zsebéből kivesz egy csomagot és azt kigöngyölve, íróasztalomra helyezi egy talán 35—40 év

körüli indiánusnak remekül befőzött fejét. *Egy holttest fejét.* Elbeszéléséből kitűnt, hogy az Amazon vidékén több ily fejet szerzett, azokat azonban egyelőre az egyik délamerikai állam fővárosában visszahagyta. Elmondta egyébként azt is, hogy az *őserdőben való bolyongásai* közben meglepte valami heves *malária-láz* és hogy napokat önkívületi állapotban töltött, amíg indiánusai levelekből és gyökerekből egy orvosságot főztek, amely rögtön előzte a lázt és bár azóta klimaváltozásokon ment át, semmi baja nem volt.

S ez az, aminél meg kell állanunk és óvó szavunkat felemelnünk. Nem kívánok itt kitérni arra, hogy az említett indiánus fejnek a behozatala közegészségi szempontból veszélyt jelenthet-e? Remélem, hogy ez teljesen egyedülálló, páratlan eset és hogy ily halott fejek nem fognak kézről-kézre forogni és nem fogják szalonjainkat díszíteni. Ami azonban fontos és kell, hogy közegészségi hatóságainkat foglalkoztassa, az az, hogy nem egy, hanem számtalan kivándorlónk tér haza, aki a legkülönfélébb betegségen és pedig oly betegségen esett át vagy még szenved is benne, melyet egyszerűen a *«trópusi betegség»* gyüjtőnévvel jelölnek meg.

A nagyközönség is tudja, hogy két gyilkos betegség van a trópusok alatt, amelyek imáinkban is előfordulnak : *a pestis* és *a kolera*. Sokan híréből még emlékeznek a «sárga láz»-ra, a «febre amarillá»-ra, mely még nem is oly régen a Panama-csatorna építésekor tízezreket pusztított el. E láz ma Délamerikában, hol főleg a nyugati partokon még vagy tíz évvel ezelőtt is egész kikötővárosokat veszélyeztetett, az Egyesült Államok orvosi kolonne-jainak céltudatos és erélyes fellépése folytán erősen lokalizáltatott és ritkán fordul elő, hogy az Európából jövő hajó valamely kikötőt sárgaláz miatt elkerülne. A *láznak* azonban számtalan fajai ismeretesek Közép- és Délamerikában. Ezeket mi itt Európában talán mind *maláriának* neveznénk. Nagy tévedés. Csak egyre mutatok reá. Ismeretes, hogy a maláriát épúgy, mint a sárgalázt, a szúnyogoknak egy különleges faja terjeszti. Délamerika egy részében létezik a *chucho*-láz. Ezt is sokan maláriának nevezik, azt mondják, hogy a szúnyog terjeszti. Pedig tévedés, mert a chucho a romlott vízből a gyomron át támadja meg a testet. Arra nézve, hogy ezek a lázak mily gyilkosok, csak egy példát hozok fel. Egy magyar ismerősöm, mint vállalkozó, Délamerikában — a helyet közelebbről nem kívánom megjelölni — részt vett egy igen jelentős centrális vasút építkezésénél. Jó helye volt, de idegei nem bírták tovább hét hónapnál, mert ez alatt az idő alatt vagy 260 embert temettek el. Volt köztük olyan, aki mint friss bevándorló három hét mulva pusztult el, volt, aki hat hónapig bírta.

Nem szólok a *leprárol*, a *beri-beriről*, stb. De meg kell állnunk kissé az *álomkórnál*. Ez a betegség ma Angliában már elégé veszélyesen kezd terjedni. Olyannyira, hogy a legkomolyabb problémaként kezelik, mert utóhatásaként Liverpool környékén észlelték az iskolákban, hogy az azon átesett gyermekek hazudozók, tolvajló hajlamúak, szóval morálisan értéktelen egyénekké sülyedtek.

Igen nagy veszélyt rejthetnek magukban a Közép- és Délamerikában elterjedt *bélbetegségek* és *bélférgek*. Az orvosszakértők feladata természetesen megállapítani azt, hogy melyek ezek közül a betegségek közül azok, amelyek

áthurcolhatók. A *giliszta*, *trichina*, stb. bélférgeken kívül a leggyakoribb az, melyet németül «*Hakenwurm*»-nak neveznek. Ez az ankylostemum. A különböző bélférgek Délamerikában és Középamerikában oly gyakoriak, hogy azt mondják, a lakosságnak talán túlnyomó része szenved benne.

Arra nézve, hogy mily különleges betegségek vannak még a tropusok alatt, felemlítjük, hogy Peruban létezik a «*verruga peruviana*», mely lázban jelentkezik és a testet szemölcsök lepik el. Gyakoriak azután a belső testrészek elváltozásai, *májdaganatok*, *bőrkiütések*, *genyesedő kelések*, stb. Általában azt tartják, hogy minden bevándoroltnak előbb-utóbb valamelyik, úgynevezett *akklimatizáló betegségen* át kell esni: ez lehet néhány hét mulva, de lehet egy év multán is, sőt lehet, hogy csak akkor jelentkezik rajta valami betegség, amikor már Európába visszatért.

Bármiként legyen is, bizonyos, hogy ezzel a problémával foglalkozni kell. Nem tehetjük ki az ország közegészségét annak, hogy talán százával járják be az országot egyének oly betegséggel, melyet csak a leggyakorlottabb orvosunk képes felismerni és talán még az sem, mert soha nem látott ily beteget, sőt a betegségről sem hallott még. Bevált minta szerint a külföldet idézzük. Németországban évek óta foglalkoznak a trópusi betegségekkel, Hamburgban az «Institut für Schiffs- und Tropenkrankheiten»-ben múzeumot is létesítettek, ahol különlegesen képzett orvosok állanak a tropusi betegségben szenvedők rendelkezésére. Würzburgban és Tübingában a «Missionsärzliches Institut»-ok foglalkoznak a trópusi betegségek gyógyításával. Előadásokat tartanak Berlinben és Lipcsében. Végül Németország több nagyobb városában máris néhány szakorvos áll rendelkezésre. A legújabb alkotás különben e téren a *Trópusi Egyetemi Intézet Porto Ricon, San Juanban*, melyet az ottani egyetem a *Columbia* egyetemmel együtt állított fel.

Javaslataink a következők:

I. A tudományos egyetemeken gondoskodni kellene, hogy:

1. az orvosi fakultásokon előadások tartassanak a tropusi betegségekről:

2. laboratóriumok szerveztessenek, illetve állíttassanak fel:

3. múzeumok létesíttessenek a célból:

a) hogy orvosaink a trópusi betegségeket és gyógyítási módjukat megismerve képesek legyenek a diagnosztikálásra és gyógyításra;

b) a tengerentúlra menő orvosok képesek legyenek már itthon tanulmányokat folytatni és magukat az ilyen praxisra előkészíteni és kiképezni.

II. A trópusi betegségekről az orvosi továbbképző kurzusokon tanfolyamokat kellene tartatni.

III. A tengerentúlra, Közép- és Délamerikába kivándorlók részére készíttessenek népies iratok, utasítások, esetleg kézikönyvecskék, amelyekben kioktatást nyernek afelől, hogy a trópusi és subtrópusi országokban miként kell élniök. (Első segély, gyógymódok, gyógyszerek használata ott, hol orvos nincsen, stb.)

IV. Kiegészítésül megjegyezzük még, hogy tengerentúlról jött inspiráció folytán a magyar királyi belügyminisztérium kivándorlási osztályában megtétettek a szükséges intézkedések, hogy a Délamerikában élő kivándorlóink

számára a két legnagyobb gócponton lehetővé tétessék, hogy az ottani betegsegélyző, illetve segélyegyletek *orvosi ambulatóriumot* létesíthessenek és tarthassanak fenn, ahol lehetőleg magyar orvosok szakszerű kezelésben részesíthessék véreinket, mert észleltetett, hogy számtalan tragikus esetnek az a kútforrása, hogy a beteg spanyolul vagy portugálul nem értetheti meg a baját.

Ezek az ambulatóriumok a fentebb említett javaslatok megvalósulása esetén tanulmányi vagy továbbképző célokra esetleg felhasználhatók lennének.

Geőcze Sarolta, tanítónőképzőintézeti főigazgató.

Engem itt főleg az *egyke* érdekel. Talán van is hozzá némi jogom : több mint 20 évvel ezelőtt ezt a kérdést a *Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének* temesvári gyűlésén én vetettem föl először. Brassóban már akkor láttam az *egyke* pusztítását a *szászoknál* és féltettem tőle magyar fajomat is. De akkor még az a felszólalás kiáltó szó volt a pusztában. Ma már az egykében rejlő nemzeti veszedelmet minden gondolkozó belátja. Legyen szabad e kérdéshez szólnom, mégpedig nemcsak a népességnek a *számbeli szaporodása*, hanem a *minősége* szempontjából is.

Ma az egyke terjedése vagy legalább is a gyermeklétszám csökkenése világjelenség, Amerikában csak úgy, mint Franciaországban és az északi germán államokban. Sőt a Victoria-éra alatt virágzó, népes családjaival büszkélkedő Angliában is. Az Amerikai Unióban *Roosevelt* látta szükségesnek ellene és a nemzeti érdek megvédésére az *Anyák Ligáját* szervezni. A baj okát a legmélyebben járó elmék : *Le Play*, *Kidd*, *Lambrecht* egyértelműleg az *önzésben és élvezethajhászatban* és ami ezeknek gyökere : *a vallásos hit gyengülésében keresik : míg a gazdasági okok csak másodsorban következnek*. Ezt igazolja a *holland* példa, ahol a vallásos szülők ma is sok gyermeket nevelnek, sőt hetediknek, tizediknek odaveszik a koplaló magyar gyermeket is. Nos, a meg nem született gyermekek a nemzetre nemcsak azért jelentenek veszteséget, mert a nemzeti szaporulatot csökkentik, hanem még inkább azért, mert a családok *legértékesebb* tagjai ritkán kerülnek ki az első gyermekekből, inkább a kisebbekből ; erre a társadalombiológiai tényre először *Le Play* hívta fel a figyelmet. Ő mutatta ki rendszeres, széleskörű vizsgálat alapján azt is, amit személyes tapasztalatból mi is tudhatunk, hogy tudniillik a *sokgyermekes családok gyermekei a társas életre alkalmasabbak és a társadalomra értékesebbek, mint a féltve őrzött, tehát önzésre nevelt egyke*. Ami természetes is. Hisz a népes család maga egy kis társadalom, ahol a *nagyobbakban* a *felelősségérzet*, a *kisebbekben a tekintélytisztelet*, valamennyiben az *együttérzés*, tehát az *egymásért való áldozatkészség* is magától fejlődik ki ; de *életrevalóbb is a népes család gyermeke*, mert nem kényeztetik el. Arra is rámutatott *Le Play*, hogy a népes családokból kerültek ki a *legboldogulóbb gyarmatosok* világszerte, *míg az egyke a nemzet terjeszkedési képességének elsorvadását vonta maga után*. De a népes család gyermeke edzettebb, igénytelenebb is ; mert nem jut rá annyi, mint az egyetlenre és így *kevesebbel beéri*. Emellett *boldogabb*, mert korán megtanulja az apró örömöket élvezni és mert több szeretet is van a lelkében, mint a kényeztetett, egocentrikus egykéében. Sok boldogságtól és örömtől fosztja meg magát az a szülő, aki bűnös kézzel beleavatkozik a Gondviselés rendelésébe.

Kidd és *Lambrecht* pedig arra mutattak rá, hogy *a gyermekáldás szándékos korlátozása minden korban a nemzeti hanyatlás jele volt*, mert alapja az *önzés*, tehát a *nemzeti* érdek alárendelése az *egyéni* érdeknek, a *jövő* feláldozása a *jelen* muló, hitvány örömeinek. S ha ma az angol felsőház nem tartja bűnnek a meg nem született gyermek elpusztítását, az is csak annak a jele, hogy a világuralomra hivatott fajt is megérintette a hanyatlás szele. Az *egyke* tehát eminenter *erkölcsi* kérdés. Tolnában is, ahol a gazdag paraszt nem akarja, hogy földje megoszoljék, felesége pedig halomba gyüjti a selyem viganót, a fehérneműt, az ágybelit, hogy akár négy-öt lányt is férjhez adhatna belőle. A ház is oly tágas, hogy ellakhatnék benne 3—4 család is kényelmesen. De ők kevélyen *nagygazdák* akarnak lenni. Itt a baj gyökere voltakép a *kevélység*. A *cselédnépnek* minden szegénysége mellett azért van, szinte országszerte, *népes családja*, mert a szolgálatban megszokta az alázatosságot, a megadást ; a kevélység tehát kevésbbé fertőzte meg lelkét. Bezzeg nincs a budapesti házmesternek, vicének!

A baj az, hogy ma már az *egyke* nem szorítkozik egyes községekre, hanem *rohamosan terjed minden társadalmi rétegben*, még református papi családokban is. Sok helyt *a nyomortól való félelem* (a tisztviselőcsaládokban), sok helyt *az asszonyi hiúság és az élvezetvágy* (a gazdagoknál), sok helyt *a férfi-önzés és kényelemszeretet (a népes családdal járó gondtól való irtózás)* az ok. De szinte mindig a *vallástalansággal* jár együtt (azt nem a felekezetiesség, hanem a vallásos hit értelmében véve). Az orthodox zsidó minél több gyermeket nevel ; a hitében megfogyatkozott neológnak már teher a gyermek (a kecskeméti rabbi megállapítása). A *szülőkkel* szemben tehát az *anyagi segítség* csak másodrendű dolog ; kell az is, de gyökeresen egyedül *a vallásos hit mélyítése* segíthet a bajon, annak belátása, hogy *Isten ellen való bűn*, amit el akarnak követni és hogy a szülő gyermeke életéért Istennek is felelős és Heródesnél gonoszabb az az anya, aki a tulajdon, meg se született magzatát elpusztítja. (Természetesen ez azokat a jóérzésű szülőket nem érinti, akik vágyva-vágynak gyermek után, de hiába.)

De mentesíteni kell a jóravaló népes családokat az anyagi gondok alól *progressziv kedvezmények* (családi pótlék, a hatnál többgyermekű család teljes adómentessége, tandíjelengedés, neveltetési segélyek, olcsó internátusok, stb.) által. S szűnjék meg az a lelketlenség, hogy a *sokgyermekes családot* lakónak nem fogadják be és a házmesternél, vicénél kikötik, hogy *gyermektelen házaspár* legyen a lakó. Miért ne legyen joga a hatóságnak itt is a közérdeket — lakásrendelet útján — az önző, kapzsi magánérdekkel szemben megvédeni?

A föld népét józan ösztöne megtanította a föld elaprózódása ellen való védekezésre, csakhogy nem egyke, hanem a *törzsöröklés* által.*

* A baszkoknál a legidősebb leány, Hannoverában a legidősebb fiú, a matyóknál a legkisebb fiú örökölte osztatlanul a családi vagyont, míg a többi testvér csak elhelyezkedési segítséget (pénzt, kelengyét, kiházasítást) kapott. Ezzel szemben az örökös a család megrokkant vagy kiöregedett tagjait eltartani tartozott. (Lásd erre nézve : Le Play : *A munkásviszonyok reformja* c. munkáját.)

Ezt csakis a vallásos nevelés által, a vallásos hit mélyítésével lehet elérni. Mert jól mondja *Kidd*, hogy az egyéni önzés megfékezésére egyedül a vallás képes, minthogy az földöntúli büntető szankciót állít vele szembe.

Tehát *vallásos nevelés az egész vonalon!*

Az *orvossal, bábával* szemben pedig, aki az ily bűnös eljáráshoz segítőkezet nyujt, *drákói szigor*. Nem érdemes oklevelére az az orvos, aki az orvosi ethika legelemibb parancsát — az emberi élet védelmét — lábbal tiporja. *Tiltsák el az orvosi gyakorlattól. S veszítse el kenyerét a bába is, aki gyermekölésben segédkezik*, mert lényegileg gyermekölés ez is. A tisztiorvos ellenőrzését ki kell terjeszteni erre is. Mert — és ez a legfontosabb — be kell vésni a köztudatba, *hogy az emberölés bűn, akár élőn, akár meg nem születetten követik is el. A házasság pedig azért isteni intézmény, amit az emberi törvény is véd, mert a nemzet jövő fenmaradását biztosítja.*

Wittich Andor, a miskolci kereskedelmi és iparkamara főtitkára.

a) Kovács Alajos h. államtitkár úrnak a *tuberkulózis elleni küzdelem* tárgyában mélyen átgondolt javaslatait magamévá teszem és azokat csupán egy pontban kívánom kiegészíteni. Megfigyelésem szerint — mit egészségügyi szakemberek helyesnek ismertek fel — a nagy városokban tömörült néptömeg egészségét hátrányosan befolyásolja, illetve a tüdővész terjedésének előmozdítója az, hogy sajnos, Csonkamagyarországon az egyes városok — tisztelet a kivételnek — nem fordítanak kellő gondot a város bel- és külterületének övezetének kellő *fásítására*. A várost főként észak és nyugatról övező lankás dombterületeket gondos erdősítéssel, első sorban — ha lehet — fenyveserdőkkel kellene védőleg ellátni. Ausztria fenyveserdeinek óriási hányada ilyen várost övező, telepített fenyveserdő. Ugyancsak Ausztria városai a belterületen is bővelkednek ligetekben és kutakban. Nálunk, sajnos, egyiket sem észleljük. A városokat övező északi és nyugati dombvidékek a legtöbb helyen le vannak tarolva, nemhogy erdőnek, de még fának sincs nyoma. Mindez a vízgyüjtő terület rovására megy. Az északi széljárást, az egészségtelen, porkergető légáramlatokat növeli. Mennyivel más volna az ilyen város klimája, mennyivel egészségesebbek talajviszonyai és mennyivel kevesebb a tüdőbaj, ha gondos erdősítés, ligetnevelés, közkutak létesítése képezné a várospolitika gondoskodásának egyik főfeladatát.

Javaslatom: *a helységeknek és elsősorban a városoknak azt a tevékenységét, mellyel véderdők létesítését, ligetek képzését törekednek előmozdítani, az állam minden rendelkezésére álló jogi, gazdasági és hatalmi eszközzel intenzíven segítse elő. Szükség esetén a kisajátítási jog reformjával is lehetővé kell tenni, hogy a kopár dombok, legelők, kis szántóföldek, gyengén termő szőlők eltűnjenek, főként a helységek északi és nyugati határairól. Ezeken a helyeken a városok célszerű gazdasági politikával, tulajdonjogi rendelkezésekkel és népegészségügyi politikai beavatkozással teljes erővel kezdjék meg főként fenyveserdők — ahol ez nem lehetséges — lomboserdők letesítését, messzemenő anyagi áldozatoktól sem riadva vissza.*

b) Ugyancsak a népességi politika fejezetébe kapcsoltassék bele az a szerény javaslatom, mit *Laky Dezső* műegyetemi tanár úr előadásához fűzök.

A tanár úr kiváló koncepciója a *kivándorlás elleni küzdelem* során *átfogó*

közgazdasági és szociális politikát sürget. Lelkes megértéssel csatlakozom e javaslathoz azzal a kiegészítő módosítással, hogy az említett szociálpolitika számára *konkrét irányokat és munkaterületet kell adnunk, mely a gyakorlati szociálpolitika fundamentumát megkeresni segít.* Ilyen alap- és vezéreszmegyüjteménynek bátorkodom tartani azt a két *emlékiratomat*, amelyeknek főbb irányelveit jelen hozzászólásom kiegészítéséül ide iktatom.

Egyik emlékiratom a Bükkvidéknek, tehát Északmagyarország egy jó részének ipar-, kereskedésfejlesztési tervezgetéseire, továbbá a gyógytényezők feltárására, turisztikai feladatokra és idegenforgalomra mutat rá. Teljes részletességgel és tüzetesen foglalkozik azokkal az átfogó közgazdasági és szociálpolitikai munkatervekkel, amelyeket szem előtt kell tartanunk, ha a Bükkvidékre támaszkodó fa- és vasipar fejlesztésével, gyárak fejlesztésével és alapításával, háziipar-fejlesztéssel, vasútvonalak bővítésével, illetőleg újjáépítésével, az itt fejleszthető, illetve újonnan létesíthető gyógy- és nyaralótelepek, turistaszállók emelésével, stb. akarjuk ennek az északi végvidéknek a középosztálya számára megteremteni a gazdasági és társadalmi alapokat.

A *másik emlékiratom* azokat a *feladatokat* öleli fel, melyeket közgazdaságunknak és szociálpolitikánknak követni kell, ha a gyakorlati szociálpolitika eszközeivel állam, hatóság és társadalom összefogásával és a társadalom szervezésével *Északmagyarország idegenforgalmát*, e vidék lakosságának jólétére oly messzemenőleg kiható fontos tényezőt, felvirágoztatni akarjuk.

Dr. Somogyi Zsigmond, egyetemi tanársegéd, főorvos.

Kovács Alajos h. államtitkár úr előadásában a népszaporodásnak három nagy kerékkötőjét jelölte meg : az egykét, a csecsemőhalandóságot és a tuberkulózis-halálozást. Hozzá kell ezekhez vennünk még egy negyediket is, mely fontosság dolgában nem sokban marad el a többi három mögött, a nemibetegségeket. Talán annál is inkább helyénvaló erről szólni és ennek a kérdésnek fontosságára felhívni a figyelmet, mert a kérdés ebben a vonatkozásban az értekezlet tárgyai között nem szerepel és *Nékám* tanár úr páratlan tökéletességgel megvilágító referátuma teljesen a védekezés kérdésének van szentelve.

A nemibetegségeknek népesedéspolitikai szempontból két tekintetben van jelentőségük : 1. az élve születések számát csökkentő hatásuk, 2. a halálokok szempontjából. Az első tekintetben egyforma fontossággal bír a kankó és a szifilis, míg a második tekintetben csak a szifilis jelentősége esik számításba.*

ad 1. Úgy a férfi, mint a nő kankója oka lehet a meddőségnek. A lezajlott és régen gyógyult kankó a herében vagy a kivezető csatornában szűkületeket hagy hátra, melyek az ondósejtek kijutását lehetetlenné teszik, ami klinikailag az ú. n. azoospermia képében jelentkezik. Ez különösen lezajlott mellékherelob

* Midőn ennek bővebb indokolására rátérnék, meg kell említenem, hogy az egyke létrejövetelében is van szerepük a nemi betegségeknek. Előfordul az, hogy a nő kankója lappangó marad, tüneteket, panaszokat alig okoz, csak a szülés aktusa lobbantja fel, teszi aktívvá. Ilyenkor a szüléshez különböző szövődmények társulnak, amelyeknek eredményeképen a nő többé nem fogamzik és létrejön egy akaratlan egyke, mit az orvosok egygyermekes sterilitásnak neveznek. Erre fel kell hívni a figyelmet akkor, amikor az egyke ellen esetleg törvényhozási intézkedéseket teszünk.

után szokott bekövetkezni, tehát elég gyakran, ha meggondoljuk, hogy a kankóhoz — *Blaschko* szerint — az esetek 9—10%-ában mellékherelob társul.

A férfi kankójának terméketlenséget okozó hatásáról az irodalomban sok, de gyakran nem egybehangzó adatokat találunk. *Flesch* szerint a férfi kankója 7%-ban teljes, 9%-ban egygyermekes sterilitást okoz. (Akaratlan egyke!) Az összes steril házasságoknál *Zimmermann* szerint 30%, *Bumm* szerint 25%-ban a férfi kankója az ok. Azok közül a vizsgálatok közül, ahol rendszeres ondóvizsgálatot végeztek, ki kell emelnünk *Ziegler* adatait, ahol a mellékhere, az ondóhólyag és a prostata kankós betegsége csak 25%-ban okozott sterilitást, míg *Read* anyagában a teljes azoospermia oka 64%-ban, a részleges azoospermia oka 52%-ban kankó volt. *Lier—Ascher*, *Kehrer*, stb. adatai szerint a meddő házasságok 25—33%-ában a férfi azoospermiája volt az ok.

A kérdésnek ilyen irányú — tehát a férfi kankóját véve tekintetbe — megítélése nehéz és talán nem is fontos, mert a férfi legtöbbször feleségét is inficiálja és ilyen módon a nő idült kankóokozta petefészek, kürt, méhbetegsége szintén oka a sterilitásnak. Tehát sokkal célszerűbb, ha az ú. n. kankós házasságok termékenységi viszonyát vizsgáljuk. Az ilyen irányú vizsgálatok közt legismertebbek *Schäffer* adatai, melyek szerint a vizsgált primär steril nők 60%-nál a kankóban találta meg a sterilitás okát. *Zimmermann* 40%-ban, tehát minden valószínűség szerint kankós elváltozást az adnexákban. Honi vizsgálatok közül ki kell emelnem *Nékám* tanár adatait, aki — 1910-re számítva — Nagy-Magyarországon évi 30,000 fölé teszi a kankóokozta veszteséget. Én más módszerrel igyekeztem kiszámítani Csonka-Magyarországra nézve a kankóokozta születési veszteséget. Adataimat az Egyetemi Szociálpolitikai Intézet újpesti anyagából vettem; ezek a vizsgálatok teljes egészükben más helyen jelennek meg, eredményük röviden ez: 100 kankós házasságnál az összes gyermekek száma 125, míg nem kankósoknál 272. Ha felveszem, hogy hazánkban az összes házasságoknak 12%-a kankós házasság, bizonyos számításokkal 13,000-ben jelölhetjük meg a kankó következtében beállott veszteség számát.

A szifilis, mint az abortusok, koraszülések, halott magzatok okozója jön népespolitikai szempontból tekintetbe, noha figyelembe kell vennünk *Widakwich* tanulmányát is, mely szerint a szifiliszeseknél gyakrabban találunk abnormis spermatozoonokat, mint az egészségeseknél. Hogy csak néhány adatot említsünk, hivatkozunk *Spalding* amerikai adataira, melyek szerint az egyszer sem koncipiált nők 16%-ánál talált pozitív luest. *Strandberg* anyagában a szifilises nők 72·4%-ában a szaporodás részben vagy teljesen akadályozott volt. A legújabb irodalomból megemlítem *Welch* adatait, ki 10,000 terhességen végzett vizsgálata szerint 20—50%-ban szifiliszben találta meg az abortus okát, a halvaszületetteknél pedig 34%-ban talált szifiliszt.

Hazai adatokra hivatkozva, meg kell említenünk *Nékám* tanár adatait, melyek szerint Nagymagyarországban a nemibetegségek következtében kb. évi 80,000—100,000 születés marad el. *Doros* 1920-ra számítva évi 30,000-re teszi ezt a veszteséget. Saját adataim szerint 100 szifilises házasságra 80 gyermek jutott, az egészséges családokra jutó, már említett 272-vel szemben. Ez az összlakosságra átvíve, ha a házasságok 2%-át szifilises házasságnak veszem,

3,400 veszteséget jelent. Számításaim szerint tehát kankó és szifilis következtében ma hazánkban kb. évi 16,000 a veszteség elmaradt születés és halott magzat következtében.

ad 2. Mint halálok a kankó nem igen jön tekintetbe, annál inkább a szifilis, mint a belső szervek, véredények és az idegrendszer szifilise. Ismeretes a szifilisnek az élettartamot megrövidítő hatása. A szifilis mint ilyen a halálozási statisztikákban mint halálok nem szerepel, de tudjuk, hogy minden tabes és paralizis esetben, a májzsugorodás és vesebajok $^1/_5$-ében, a szívbajok $^1/_3$-ában, a nagyütőerek betegségeinek $^1/_3$-ában szifilis a tulajdonképeni halálok. *Leredde* Párizsra az összmortalitás 7, *Bayet* Brüsszelre 11%-át szifilisre vezeti vissza. *Leredde* számait *Doros* áthozta hazai viszonyainkra és szerinte az országban az összmortalitásnak 4·7% szifilisre esik, ami az 1920—24. évek átlagában 7.888-at tesz ki.

Ezek a számok már magukban is bőségesen indokolják a nemibetegségek elleni küzdelem szükségességét, melynek részleteiről azonban *Nékám* tanár úr tökéletes referátuma után teljesen felesleges többet beszélni.

Mindeme számok természetesen korántsem tekinthetők exaktaknak, főleg statisztikusok szemében nem. Ennek egyetlen módja lenne, ha pontos számaink lennének a nemibetegségek morbiditásáról. Mostanában kezdeményezték *Scholtz* és *Kovács* államtitkár urak egy ilyen statisztika összeállítását, de a szép terv a nagyközönség és ami még szomorúbb, az orvosok szociálhygiéniai tájékozatlansága és közönyössége miatt eltolódott. Reméljük, hogy ez az Országos Értekezlet hatása alatt úgy a közönség, mint az orvosok nagyobbmegértést tanusítanak majd a közegészségügy iránt és ez az igazán érdemes terv hamarosan megvalósul.

A népességi politikának — hogy úgy mondjam — e kvantitativ ága mellett van egy kvalitativ iránya is, amely a népesség minőségét igyekszik javítani. Ez a fajegészségtan, eugenika. Ennek a tudománynak, amely tulajdonképen alkalmazott öröklestan, a gyakorlatba is átvihető megállapításai vannak. Az Egyesült Államokban már van is néhány ilyen irányú törvény és Németországban most van szó egy hasonló szellemű törvény, ú. n. Lex Zwickau — előkészítéséről. Az eugénikának még vázlata sem adható egy hozzászólás keretében, ezért be kell érnem azzal, hogy erre, az Országos Értekezlet tárgyai között hiányzó témára, a népességi politika tárgyalása kapcsán felhívjam a figyelmet.

Schneller Károly egyetemi ny. r. tanár.

Röviden óhajtok az előadásokhoz hozzászólani. Ami *Kovács Alajos* előadását illeti, örömmel üdvözölhetjük azoknak a tételes jogi intézkedéseknek és intézkedéstervezeteknek széles skáláját, amellyel ő itt általános helyesléssel találkozott. Örömmel járulok hozzá ezekhez a tervekhez.

Itt van egy nehéz kérdés, amely azt hiszem, a háború utáni népesedéspolitikai tervezetnek a gerincét alkotja, nevezetesen az egyke elleni küzdelemben a *birtok-átöröklésének* kérdése, mely mindenesetre bizonyos fokig a magántulajdonba vág. Meg lehet azonban említeni azt, hogy amennyiben van jog a magántulajdonba beleavatkozni, amidőn földbirtokreformot csinálunk, ilyen joggal, feltétlenül bírnia kell az állam hatalmi apparátusának arra, hogy

ilyen intézkedéssel vágjunk egy bajnak eléje, mely a nemzet létérdekébe vág. *Azt azonban nem osztom, hogy ezt az intézkedést egy-két megyére korlátozzuk.* Félek, hogy a törvény kijátszásában mindig leleményes népünk módot találna arra, hogy igyekezzék átírásokkal és egyéb fondorlatokkal még a tíz év letelte előtt élni, mert csak annyit kontemplál ez a tervezet. Nem helyeslem, hogy csak három vármegyére terveztetik ez az intézkedés, sokkal jobb volna, ha az egész ország területén léptetnék életbe, mert ez megnehezítené a *kijátszást* is.

Ami a gyermekhalandóság elleni küzdelmet illeti, kétségtelenül el kell ismernem, hogy szerepet játszik a döntő okok között a *tudatlanság*, de nemcsak a tudatlanság játszik szerepet, hanem mindenesetre a *szociális* helyzet is. Ezt bizonyítja az is, hogy a régi Magyarország legműveltebb megyéi között mily kicsi volt a csecsemőhalandóság és később lett nagy. Ez ráutal arra, hogy szerepet játszanak e tekintetben azok a *gazdasági okok*, amelyek nálunk különösen az Alföldön a mezőgazdasági cselédek és munkások között észlelhetők, amelyek magasra duzzasztják, különösen nyári időben, a csecsemőhalandóságot. Itt gondolok a lakáskérdésre. E kérdésnek a felvetését végtelenül fontosnak tartom az általános halandóság megelőzése tekintetében. Felhívom a figyelmet arra, hogy nálunk az újabb községi és városi építkezéseknél nagyobbára szükséglakásokat emelnek és általánosnak mondható az a tapasztalat, hogy kislakásokat, rendesen egyszobás lakásokat, építenek. Ezeket a kislakásokat én valóban az egyke tenyésztőjének tartom. A műveltebb, jobb munkások és szerényebb igényű tisztviselők részére ez az egyszobás lakás meglehetős börtönt, korlátozott mozgási lehetőséget jelent és nem alkalmas arra, hogy ott több, különösen eltérő korú és eltérő nemű gyermek felnevelődjék. Én, ha a népjóléti minisztérium helyében volnék, megtiltanám, hogy egyszobás szükséglakásokat emeljenek. Legalább két szobára gondolok, mert ezzel a művelt nyugati államok életstandardjához közelednénk.

L a k y D e z s ő, műegyetemi ny. r. tanár.

Áldássy őméltóságának válaszolok. Előadásomban azt voltam bátor mondani, hogy a régi Magyarország kivándorlási politikájának legfőbb hibája az volt, hogy a kivándorlást eminenter rendészeti kérdésnek fogták fel, ezért azt kívántam, hogy olyan intézmény vegye át a kivándorlás intézését, amely több szociálpolitikai és gazdasági elemet tud abba bele vinni. Őméltósága azzal iparkodott megcáfolni, hogy a legújabb visszavándorlókat különféle viszgálatnak vetik alá és megoperálják. Ez egészségügyi rendészet.

Magyarországi Szakszervezeti Tanács.

1925. januárjában a vándorlás ügyében a következő beadványt terjesztettük fel a kormányhoz.

A munkanélküliség kérdése napról-napra súlyosabban nehezedik a gazdasági, az állami és a társadalmi életre. Bár a nemzetgyűlés 1924 január 29-én hozott határozatával utasította a kormányt, hogy a munkanélküliség elleni kötelező biztosításra vonatkozó törvényjavaslatot terjessze be, az még mindig nem történt meg.

A munkanélküliség ügyének a megoldása szerény véleményünk szerint nem is ezen a kérdésen, hanem a megelőzésen mulik. A megelőzés kérdése :

a *munkaalkalmak szerzése*. Munkaalkalom lehet az ország területén belül és az ország területén kívül is.

Az ország területén kívül való munkaalkalom szerzése nem új megoldási mód. Németország kormánya a háború befejezését követő nagy munkahiány idején megállapodást létesített a francia kormánnyal, hogy a német munkások átmeneti időre francia területen munkaalkalomhoz jussanak. Ezt a megállapodást a német szakszervezetek létesítették a francia szakszervezetekkel és a két szakszervezeti központ megegyezését a két kormány ratifikálta. Ilyen egyezményt létesített a lengyel kormány és így menti át az olasz kormány is az olasz munkások munkaerejét más országban szerzett munkaalkalommal arra az időre, mikor az ország gazdasági életének arra szüksége lehet.

Nem lehet érdeke az ország kormányzatának, de az ország gazdaságának sem, hogy itt sokezer munkás munkaereje elpusztuljon. De minden szigorú intézkedés mellett se lehet megakadályozni azt, hogy a munkások ne meneküljenek a munkanélküliséggel járó nyomor elől. Sokkal nagyobb a veszély akkor, ha a munkások tömegei lassú kiszivárgással hagyják el az országot, mint akkor, ha kormányegyesség alapján létesített védelmi szabályok mellett találják meg átmeneti munkalehetőségüket. Az a munkás, aki ilyen egyesség hiányában megy ki az országból és a viszonyok ismerete nélkül vállal külföldön munkát, abba a helyzetbe kerülhet, hogy ott a legnagyobbfokú kizsákmányolás áldozatává lesz, de elkerülhet olyan helyre is, ahol a pusztulás áldozatává válik. Aki ezeket a veszélyeket átélte, az az ország gazdasági élete szempontjából elveszett, mert gyűlölettel gondol vissza azokra a borzalmakra, melyeket átélt és azokra is, akiknek gondatlansága őt erre az útra kényszerítette. Viszont azok a munkások, akik kormányegyesség alapján jutnak megszervezett külföldi munkaalkalomhoz, olyanhoz, amely mellett éppen olyan védelmet találnak, mint a belföldi munkások, hálával gondolnak azokra, akik a nyomor idejére rendezett viszonyú munkaalkalomhoz juttatták és lesik, várják az időt, amikor ismét annak az országnak a határain belül dolgozhatnak és gyarapíthatják annak az országnak, hazájuknak gazdasági értékeit, amely nekik idegenben is kenyeret szerzett és ott is érezték annak védelmét.

Mi tudjuk azt, hogy ilyen egyezmények máról-holnapra nem valósíthatók meg, tudjuk azt is, hogy az ilyen tárgyalások kezdeményezései előtt nagy akadályok vannak és tudjuk azt is, hogy majdnem minden államban mutatkozik a munkaerőfölösleg. Tudjuk azonban azt is, hogy Belgium és Franciaország ipara alkalmas idegen munkaerők felvételére. És azok az akadályok, amelyek egy esetleges tárgyalás elé merülnek, leküzdhetők. Hiszen volt alkalmunk ez ügyben már illetékes francia tényezőkkel beszélni, van is igéretünk arra nézve, hogy egy ilyen tárgyalás sikerrel járna. E tekintetben a külföldi testvérszervezetek rendelkezésünkre állanak és mi szívesen vállalnók a közvetítést.

Ez ügyben a kormányelnök úr a resszortminiszterekkel együtt tárgyalt képviselőinkkel és a kormányelnök úr arra az álláspontra helyezkedett, hogy előterjesztésünk helyes és megvalósítható.

Az egész ügy azonban elaludt.

MÁSODIK NAP.

(1926. október 29.)

Földes Béla: Igen t. országos értekezlet! Engedjék meg, hogy az országos értekezlet munkájáról, természetéről, módszeréről és a felhasználás tekintetében követendő eljárásról néhány megjegyzést tegyek, amelyeket szükségesnek látok megtenni azért, hogy egyfelől azok, akik mint előadók vagy mint meghivottak felszólalnak, másfelől pedig a közönség is tisztában legyen azzal, hogy értekezletünknek tulajdonképen milyen a menete és mi a célja.

Az értekezlet megindításánál felkértünk elsősorban egyes szakférfiakat, hogy előadói javaslatokat készítsenek. Ezeknek az előadói javaslatoknak a beérkezése után felkértünk egyes szakembereket arra, hogy a vitában, a konferencián részt vegyenek. Az értekezlet ebben a mederben folyik. Az értekezlet befejezése után az elnökség az egész anyagot természetesen rendszeresítve fogja felterjeszteni a népjóléti miniszter úrhoz. Én ezt az anyagot egy jelentés kíséretében fogom felterjeszteni, amely jelentésben módomban lesz minden egyes kérdésre vonatkozólag szerény álláspontomat körülírni. Itt az elnöki székből én sem kritikát gyakorolni, sem enunciációt tenni semmiféle kérdésre vonatkozólag nem óhajtok.

Most pedig kérem Bernát István Őméltóságát, hogy az elnöki széket foglalja el.

Elnök: Bernát István, a Magyar Nemzeti Bank alelnöke.

Tárgy: *A tanya problémája.*

Bernát István, elnök.

Legyen szabad e nagyon fontos kérdésnek, a tanya-problémának bevezetőjéül néhány szót szólnom. Régóta foglalkozom ugyanis ezzel a kérdéssel és arra a meggyőződésre jutottam és kellett jutnom, hogy a tanya-probléma egészséges, helyes megoldása tulajdonképen az egész magyar állam jövő fenállása tekintetében rendkívül fontos. Nemcsak nálunk van ez így, hanem máshol is, ahol erre a kérdésre, a legalsó rétegnek, a földmívelőrétegnek a jövőjére figyelmet fordítottak, konstatálták azt, hogy ennek egészséges fejlődése nélkül maguknak a városoknak fejlődése van kockára téve.

Ezelőtt körülbelül két évtizeddel a Tudományos Akadémiában tartott előadásomban felkaroltam ezt a kérdést a városok szempontjából és arra az

eredményre jutottam, hogy a magyar városoknak egy tetemes resze egyenesen gyors kihalásra volna kárhoztatva, ha nem támaszkodhatnék bevándorlásra: ez a bevándorlás pedig nem más, mint a falusi, mondjuk, a tanyai rétegek fölöslegének a városba özönlése és felszívódása. Ha ezt a magunk részéről konstatáljuk — már pedig konstatálnunk kell — akkor egészen bizonyos, hogy az ellenkező irányú fejlődés nagyon káros hatású az államok fejlődésében és ezért kénytelen vagyok kimondani azt, hogy szerintem a mostani szociális és politikai fejlődés nem egészséges, mert szinte mesterségesen gyüjtjük össze az ipari koncentráció segélyével a nagy városokban azokat az elemeket, amelyek elégületlenséget támasztanak, esetleg ennél komolyabb dolgokhoz is viszik az egyes államokat.

Ebben a tekintetben éppen a legutóbbi napokban jutott kezembe a washingtoni mezőgazdasági departement-nak egy jajkiáltása, mely azt konstatálja, hogy az Egyesült Államokban évenkint körülbelül két millióra tehető azoknak az egyéneknek száma, akik a falut elhagyják azért, hogy annak unalmát felcseréljék a városok boldogabb légkörével. De ennél még jellemzőbb az, amit egy nagyon előkelő és elsőrangú szaktekintélynek mondható egyéniség, a francia földhitelintézetnek éveken, sőt évtizedeken keresztül előkelő hivatalnoka, később pedig a földmívelésügyi minisztériumnak osztályfőnöke volt. Ő egy legutóbb megjelent cikkében szinte könnyhullatás közt említi, hogy milyen tökéletes hanyatlásban van a francia falusi élet. Amit én tegnap érintettem, az itt megerősítést talál, hogy t. i. a nagy francia forradalom, amely állítólag éppen a falu népének érdekében indult meg, a falu népét majdnem tökéletesen cserben hagyta és odáig juttatta a falut, hogy az úgynevezett Landflucht, a városbaözönlés, Franciaországban talán nagyobb, mint bármely más államban. Ennek köszönhető azután, mint *Caziou* kifejti, hogy az üresen maradó falvakat most idegen népesség kezdi benépesíteni, mégpedig olyan, amely a francia felfogás szerint sokkal alantasabb nívón áll, mint ők; belgák és különösen olaszok, akik egész járásokat foglalnak le a maguk részére Délfranciaországban és mellettük a hollandok, akik inkább középbirtokokat vásárolnak.

A harmadik állam, amelyet ebben a tekintetben fel lehet hozni, Anglia, ahol ugyanez a betegség a legnagyobb mértékben konstatálható és hogy ez nem lesz-e a nagy világbirodalom jövőjére katasztrófális hatással, azt majd meg fogják látni azok, akik most még fiatalabb éveiket élik.

Mindezeket összefoglalva, azt hiszem, nem lehet elég súlyt és jelentőséget tulajdonítani annak, hogy ezek a sejtek, a tanyák, a kicsi faluk, az apró puszták, illetőleg az azokon élő emberek erősen ragaszkodjanak ősi, apáiktól örökölt földjeikhez, a göröngyhöz és ott megelégedetten boldogan éljenek. Magyarország ebben a tekintetben még egészségesebb helyzetben van, mint ezek az államok, éppen ezért, ha most munkához látunk, azt hiszem, a munkának eredménye nem fog elmaradni.

Ezek után legyen szabad még néhány szót szólanom arról, ami erre a problémára vonatkozólag igazán nagyfontosságú: a szociáldemokrácia állásfoglalásáról a falusi népességgel szemben. Méltóztatnak tudni, hogy a

legutóbbi időben különösen Ausztriában és nálunk is kiadták azt a jelszót, hogy a szociáldemokráciának a falura kell vetnie magát, mert a falu szavazata, a falu támogatása nélkül prosperálni és célhoz jutni nem fog. Ezzel szemben azt kell konstatálnunk, hogy a szociáldemokrácia, bár ennek ellenkezőjét vitatja, az utóbbi évek eseményei és tapasztalatai folytán erősen gyöngülőben van. Ezt leginkább láthatjuk Németországban, ahol az összeomlás után a kormányban a szociáldemokraták a mostaninál még erősebben voltak képviselve, az eredmény azonban, amelyet el tudtak érni, majdnem a nullával egyenlő. A bolseviki tapasztalatok kétségkívül nagyon kijózanítóan hatottak és akik azt állítják, hogy mi Oroszországnak bolseviki kísérletéért hálával tartozunk, azoknak talán igazuk van, mert hiszen ezen az úton beláttuk és beláthatja mindenki, mennyire képtelenség megvalósítani ezeket az ideálokat azokon az utakon és azokkal az eszközökkel.

A szociáldemokrácia gyöngülésére vonatkozóan legyen szabad hivatkoznom *Fimmen*-nek, az amsterdami szakszervezeti központ volt főtitkárának egy kis munkájára, melyben a következő adatok foglaltaknak. 1921-ben a szakszervezeti tagok száma, akik ott be voltak jelentve, 23·9 millió, kereken tehát 24 millió volt, két évvel később azonban ez a szám már leapadt 16 és fél millióra, a különbség majdnem 8 millió. Ez nagyon sokat mond azoknak, akik a dolgokon gondolkoznak és akik be akarnak és be tudnak látni a probléma mélyébe. Ezek az eredmények azután odavitték a szociáldemokráciát, hogy eltérve és lemondva *Marx* nagyhangú frázisairól, lemondva arról, hogy a parasztságot ki fogja ölni, erősen frontot változtatott és a görlizi és heidelbergi kongresszuson a parasztság mellett foglalt állást. Ugyanezen a heidelbergi kongresszuson különben megtudtuk azt is a magyarországi kiküldöttek nyilatkozatából, hogy nekik még ma is az 1903. évi erfurti programm alapján álló programmjuk van mezőgazdasági szempontból is. Ők tehát 23 éven keresztül nem tudtak odáig jutni, hogy maguknak újabb programmot csináljanak. Történtek ugyan ebben az irányban kísérletek részükről, de ezek mind egészen hasznavehetetlenek voltak, úgy hogy ők maguk sem fogadták el ezeket. Ma is ott állanak, ahol a németek 35 évvel ezelőtt állottak, a nélkül, hogy ezen változtatni tudnának, pedig belátják, hogy programmjuk keresztül nem vihető.

Bátor voltam ezeket kiemelni, mert nekünk a falusi nép mentalitása tekintetében törekednünk kell arra, hogy az épségben megtartassék, hogy a régi ideálok, amelyeket a falusi nép a vallás, a család, a haza iránt táplált, nála fenmaradhassanak. Megjegyzéseimmel egyáltalában nem azt óhajtottam elérni, hogy az a felfogás verjen gyökeret bennünk, hogy semmit sem kell tennünk a szociáldemokrácia ellen, hanem, hogy nem kell megijednünk tőle, hiszen látjuk, hogy a mi törekvéseink most erőre kezdenek kapni, az övéi pedig inkább apadás előtt állanak.

Előadók.

Sármezey Endre, kormányfőtanácsos.

Javaslat. Nagy-Magyar-Alföldünk jó benépesített, termőképes nagy kiterjedésű sík területein a magyar tanyavilág népének gazdasági és kulturális érdekeit a leggyorsabban és a legjobban úgy elégíthetjük ki, hogy, ha ezeket a hatalmas nagy területeket a helyi érdekekhez mindenben símuló, könnyű, mozgékony és a nyilvános forgalomra berendezett gazdasági vasutakkal hálózzuk be, ami által minden irányban megteremtjük a mozgási szabadságot.

Ennek elérése céljából kívánatos volna:

1. sürgős törvényhozási intézkedés olyan irányban, hogy az elhelyezést kereső tőke a vidéki városok és községek részéről nyújtott évi hozzájárulások alapján a gazdasági vasútak létesítése révén mielőbb bekapcsolódhassék a magyar kultúrális és gazdasági életbe.

2. Az állam — úgy, amint azt a vicinális vasutak létesítésekor is tette — törvényhozási úton előre biztosított adó és egyéb kedvezmények nyujtása által támogassa a gazdasági vasutak létesítését.

3. A magánkezelésbe veendő gazdasági vasútak üzeme részére biztosítandók mindama könnyítések, amelyek révén megteremthető annak a lehetősége is, hogy egyrészt a tanyavilág a kultúra részére, másrészt a kultúrintézmények a tanyai lakosok részére hozzáférhetők legyenek.

Indokolás. Mielőtt a magyar tanya problémájával foglalkoznék, szabadjon csonka hazánk nagyon is szűk határain belül elterülő Nagy Magyar Alföldünket és a Dunántúlra eső országrészeket népesedési és kulturális szempontból egészen röviden összehasonlítani.

A két országrészből egy-egy tipikus vármegye adatait kívánom egymással szembeállítani, hogy egészen világos képet vázoljak.

Vas vármegye területe kereken 951,000 kat. hold, 434,000 lélekkel. A vármegye 12 járásában 612 község van, vagyis egy községre nagy átlagban 1,554 kat. hold és 709 lélek esik. Ezzel szemben a Nagyalföldön, Békés vármegye 637,800 kat. hold területén a 298,000 lélek mindössze 21 község kötelékébe tartozván, átlag egy község határa 30.372 kat. hold és egy községre nagy átlagban 14,200 lélek esik.

A lakosság sűrűsége ebben a két vármegyében közel egyforma, de annak elosztása és kulturális helyzete egészen más. Vas vármegyében — úgy mint a Dunántúl általánosságban — a lakosság egymáshoz közel fekvő, kis községekben tömörülve helyezkedett el, a községi lakosság földbirtoka a községhez tartozó összterületnek csak egy kis részét képezi, míg a terület nagyobb részét a községi területet övező közép- és nagybirtokok foglalják el. A sűrűn, egymás mellett fekvő kis községek lakossága a fejlett közép- és nagybirtokosok gazdaságaiban nemcsak állandó foglalkozást, hanem minden kulturális intézményeinél hathatós támaszt is talál. A fejlett uradalmi gazdaságban követésre méltó példát lát maga előtt, így természetes, hogy Dunántúl a kisgazdáknál is fejlettebb a termelés! Iskola, templom, orvos, gyógyszertár mind kéznél van és mindez még az egyes uradalmak cselédsége részéről is

könnyen elérhető, tehát mind a kisgazdák, mind a munkásság helyzete kulturális szempontból is kielégítőnek mondható. A községi kisbirtokosság falusi otthonából kezeli földjét, a munkás onnan jár a közeli birtokossághoz munkára, otthon, családja körében él, ahol minden kultúrintézménynek közvetlen részese. A csekély és a nagyon is korlátolt számú kisbirtoknak és a földhöz való szívós ragaszkodásnak szomorú következménye a Dunántúl szinte rendszerré fajult «egyke» is.

Egészen más a helyzet a Nagyalföldön! Egy-egy község vagy város óriási határának túlnyomó nagy része a kisbirtokok egész tömegéből adódik össze, hol a külső periférián fekvő kisbirtokrészek százai még járható utakon is csak óraszámra tartó kocsizással közelíthetők meg, esős évszakokban pedig szinte leküzdhetetlen távolságok választják el a kisbirtokokat a községtől vagy várostól. Így pl. Hódmezővásárhely határa 132,260 kat. hold, ahol a legtávolabb eső tanyák mintegy 40 kilométerre fekszenek a várostól vagy ott van Szeged 141,775 kat. hold határával, ahol a külső tanyák több mint 50. km. távolságban sorakoznak sűrűn egymás mellé. Ott van Kecskemét 151,698 kat. holddal, Debrecen 166,284 kat. holddal, mind olyan hatalmas területek, ahol a külső határokon fekvő birtokok a városból már egyáltalában nem kezelhetők. A nagy távolságok és a járhatatlan utak kényszerítették Nagyalföldünk munkásnépét arra, hogy távol falvaiktól, távol minden kultúrintézménytől, minden egyes kisbirtokos saját területén teremtse meg azt a hatalmas nagy tanyarendszert, ahol az áldott magyar föld megművelésére minden kisgazda saját erejéből létesítette otthonát, rendezte be saját gazdaságát, hogy kisbirtokát az adott mostoha viszonyoknak megfelelően kezelhesse. Találóan nevezi megboldogult *Löcherer Andor* neves közgazdasági írónk ezt a magyar különlegességet magyar «Tanyavilág»-nak.

Nagyon kevesen látják, hogy a magyarság, a magyar gazdasági fejlődés, a magyar feltámadás gyökere a Nagyalföld istenáldott, dúsan termő földjét sűrűn benépesítő magyar tanyavilág őserejében szunnyadozik. Nagyon kevesen méltatják azt az évszázados elhagyatottságot, amivel magyarságunk legszilárdabb pillérét képező életerős magyar nép kinn a pusztaságban szinte emberfeletti küzdelmet folytat azért, hogy fajtáját fentartsa és erősítse. Távol minden társadalmi élettől, távol az iskolától, az istenházától, távol minden kultúrintézménytől sziklaszilárdan áll ez a derék becsületes magyar nép az ő tanyavilágában, az ő kis birtokán, dacolva minden nehézséggel, szinte emberfeletti küzdelmet vív a mostoha viszonyokkal. Itt hála a Mindenhatónak, még ismeretlen az «egyke» rendszer. Dacára a legborzalmasabb kultúrviszonyoknak, a tanya népe a gyereket Isten áldásának tekinti, amiből soha nincsen sok. Orvos, gyógyszertár, iskola, templom egy-egy távoli óhaj. Az isteni gondviselésben vakon bízva, rendületlenül állja a nehéz küzdelmet saját fajtájáért és azért a darabka áldott földért, amit magáénak mondhat.

Kultúrember részéről szinte elképzelhetetlen a várostól vagy falutól csak 25—30 kilométernyi távolságban élő tanyai család helyzete, ahol pl. betegség esetén a beteget járhatatlan utakon párnák között, szekéren, óraszámra viszik az orvoshoz és onnan vissza. Elképzelni is nehéz azt a helyzetet,

amikor télvíz idején apró gyerekeknek járhatatlan utakon nap-nap után egy-két órajárásnyira kell iskolába és onnan haza gyalogolni. Vagy, ha valamelyik családtag munkát keres és idegenben munkába áll, akkor távol családjától, távol otthonától, egész héten át tarisznyából tengődik azért, hogy sovány keresetéből családjának is juttasson valamit.

Várhatjuk-e józanul azt, hogy ilyen körülmények között a magyar tanyavilág népe lépést tartson társadalmunk rohamos fejlődésével? Kívánhatjuk-e józanul azt, hogy a távol fekvő tanyák munkásnépe munkaerejét — távol minden munkaalkalomtól — távol családjától, otthonától, idegenben tengődve értékesítse? Mennyi életerős gyermek és felnőtt esik évenként ennek a szinte lehetetlen helyzetnek áldozatul? Mennyi meddő kocsizás és időveszteség árán juthat el a tanyavilág derék népe egy-egy sátorosünnepen a templomba vagy ügyes-bajos dolgai elintézésére a község- vagy városházára? Mikor és milyen fáradság árán teheti mindezt az az ezer meg ezer szegény ember, akinek kocsija nincsen? Mennyi meddő kocsizást és időveszteséget jelent a tanyai gazdának az, hogyha csekély mennyiségű terményét piacra, vásárra akarja befuvarozni?

Vidéki városaink piacának szervezetlensége is nagyban hozzájárul ahhoz, hogy egy gazdasági gócponthoz tartozó nagy tanyavilág termelése nem lehet intenzívebb. Minthogy a nagy távolságok és gyakran járhatatlan utak folytán még a szekeres gazdák részére sincsen biztosítva a mozgási lehetőség, a piac árhullámzása teljesen bizonytalan és így az is bizonytalan, hogy a nagy távolságról behozott áru eladható-e? Mit kezdjen a piactól távol eső kistermelő a piacra bevitt, de ott el nem adott gyümölcsével, zöldségével vagy más termésével kinn a pusztaságban?

Nagyalföldünk gazdasági gócpontjai körül a munkásnép értelmes: mindenütt értékesítette kiváló képességeit és fáradhatatlan munkakészségét. Fényes bizonysága ennek pl. Szeged világhírű paprikája, Makó hagymatermelése, Kecskemét és Nagykőrös gyümölcspiaca, Orosháza baromfipiaca, stb., amelyek mind egy-egy hatalmas erőforrása Nagy Magyar Alföldünk dúsan termő rónáin dolgozó értelmes magyar kisgazdatársadalomnak, amelyik a tanyavilágban mindezideig szervezetlenül küzködik és szinte lehetetlen körülmények között elhagyatottan él.

Várhatunk-e ilyen viszonyok között lényeges javulást? Várhatjuk-e józanul azt, hogy Nagy Magyar Alföldünk dúsan termő őstalajában és a tanyák ezrein elszórt erős munkásnép munkakészségében és munkaerejében rejlő kimeríthetetlen kincsekből — gazdasági talpraállásunk érdekében — többtermelés révén az eddiginél bővebben meríthessünk? Minden gazdasági haladásnak első és elengedhetetlen feltétele az, hogy a haladást propagáló szervek a termelőkkel és a termelők a piaccal szoros kapcsolatban kerüljenek. Adott esetben is csak úgy képzelhető haladás és fejlődés, hogyha megteremtjük a lehetőséget arra, hogy Nagyalföldünk tanyavilágának derék népe a kultúrának hozzáférhető, termelése irányítható legyen és hogy a gazdasági gócpontok piaca is úgy szerveztessék meg, hogy a többtermelés révén piacra kerülő termények mindenkor értékesíthetők legyenek.

Évtizedeken át úgy vélték ezt a kérdést megoldhatónak, hogy a világpiacba való bekapcsolás hangzatos jelszava alatt több ezer kilométernyi vonalat felölelő, rendes nyomtávolságú vicinális vasúti hálózatot létesítettünk. A vicinális vasutakon közlekedő lokomotivüzem tűzveszélye és nem ritkán magánérdekek kielégítése folytán vicinális vasutaink állomásai legtöbb esetben távol a községektől helyeztettek el, úgy, hogy az állomások nem ritkán 5—6 kilométernyire fekszenek a községektől. Miután pedig a vicinális vasút menetrendjében naponként többnyire csak 2—3 vegyes vonatpár közlekedik és ezek menetrendje sem a helyi érdekekhez, hanem a fővonal menetrendjéhez alkalmazkodik, egészen természetes, hogy a kistermelők, különösen pedig a pusztaságban, messze az állomásoktól elszórt tanyavilágban élők érdekeit vicinális vasutaink távolról sem szolgálják, de nem is szolgálhatják úgy, amint az szükséges volna.

Legújabban a gépkocsi-üzemmel kapcsolatban igen sokan közúti hálózatunk országos kiépítésében vélik a tanyavilág kérdését is megoldhatónak. Legújabban meg is kezdődtek a vicinális műútépítkezések és ezzel kapcsolatban sűrűn hallunk személyszállító és fuvarozási autóvállalatok kísérleteiről, sőt már eredményekről is.

Műutaink, különösen a legújabban létesített keskeny, úgynevezett könnyű műutaink a nehéz gépkocsiforgalom lebonyolítására egyáltalában nem alkalmasak. Nem pedig azért, mert sem a teherautók nagy keréknyomását, sem a gyorsan haladó nehéz személyautóbuszok pneumatik-kerékabroncsának káros hatását el nem bírják. Útfentartás szempontjából a helyzet az lesz, hogy az ilyen útvonalak fentartási költségei a rendes költségeknek legalább a kétszeresére emelkednek.

Teljesítőképesség szempontjából ezek a most kísérletező autóbuszvállalatok igen szűk határok között mozoghatnak, különösen akkor, ha meggondoljuk, hogy vidéki gazdasági gócpontjaink piacaira a termelők nagy tömege kivétel nélkül különféle terménnyel (kosarak, rekeszek, zsákok) megy be és a piacnyitás idején már mind ott akar lenni.

Egy autóbuszon ilyen piaci eleggyel megrakott utasból 30-nál aligha lehet többet elhelyezni és miután 30—40 kilométeres távolságokról kell az utasokat behozni, egy-egy piacra egész sor autóbuszt kellene egyszerre indítani. Eltekintve attól, hogy a mi gyenge makadámutaink ilyen tömeg autóbuszforgalmat nem bírnak el, a termelők szempontjából igen fontos szerepet játszik a viteldíj kérdése is.

Saját tapasztalataink minden kétséget kizáróan azt igazolják, hogy a sínúton közlekedő járművek kocsikilométerenkinti önköltsége félannyi sincs, mint egy autóbusz önköltsége ; továbbá, hogy sínúton nagy utastömegeket egyetlenegy vontató járművel lehet továbbítani, amiből viszont az is következik, hogy a közúti vasút díjtételei is sokkal olcsóbbak lehetnek, mint az autóbuszüzeméi.

Amikor tehát arról van szó, hogy Nagy Magyar Alföldünk tanyavilágának kulturális, szociális és gazdasági érdekeit milyen berendezéssel és miképen oldjuk meg : akkor ne hangzatos és divatos jelszavak után induljunk, hanem

keressük azt a megoldást, amelyik a mi egészen speciális viszonyaink figyelembevételével a kistermelők nagy tömege részére a mozgási szabadságot a legelőnyösebben, a leggyorsabban és a legkisebb befektetéssel biztosítja.

Ennek a kérdésnek az eldöntésénél, mai nehéz gazdasági helyzetünk közepette, a már elmondottakon kívül figyelembe veendő a befektetett tőkének a gyümölcsöztetése, figyelembe veendő az is, hogy a közlekedési lehetőség megteremtésével kapcsolatban a termelés irányítása és az egyes kulturális és gazdasági gócpontok helyi piacának megszervezése miként lesz megoldható, mert csak félmunkát végzünk, hogyha ezek iránt egyidejűleg nem történik megfelelő intézkedés.

Közutakra feltétlen szükség van, de ezekkel a kistermelők nagy tömegeinek közlekedési igényeit távolról sem lehet kielégíteni. A nagy távolságok leküzdése, még a legjobb műút esetén is, kocsit, lovat igényel, márpedig a kistermelők nagy tömegének sem kocsija, sem lova nincsen.

A műutak építése is lényegesen olcsóbb, hogyha az útépítési anyagokat nem fuvarosokkal, hanem motorikus erővel sínúton szállítjuk és az útfentartás szempontjából is nagy előny, ha a mezőgazdasági tömegáruszállítmányokat — különösen a nedves őszi időszakban — a közútról sínútra tereljük.

Általános szociális és közgazdasági szempontból is fontos az, hogy Nagyalföldünk közlekedési útvonalainak megteremtése kapcsán a mindig növekedő munkanélküliek számát a lehető legrövidebb idő alatt abban az irányban is csökkentsük — helyesebben szüntessük meg — hogy minden dolgozni akaró munkáskezet minél előbb a termelő munka szolgálatába állítsunk és részükre ne csak megfelelő munkát, ne csak szűkös megélhetést, hanem boldogulásuk lehetőségét is biztosítsuk.

Hollandiában és Dániában egy hektár elég gyenge termőképességű terület hozama egy munkáscsalád részére kielégítő jó életmódot biztosít. Nálunk, a mi dúsan termő Kánaán földünkön, a magyar tanyavilágban, 20 kat. hold terület alig elég arra, hogy egy család legszükösebb igényeit kielégítse. Főképen azért, mert a mozgási lehetőség némi biztosítására két lovat kell tartani.

Csak közúti hálózattal a tanya problémáját megoldani nem lehet, mert a kistermelő tömegeknek, a birtokosság cselédségének, a zselléreknek és a törpebirtokosoknak a helyhezkötöttségén a közúti hálózat kiépítése nem segít. Nem segít lényegesen az ezer meg ezer iskolába járó gyermeksereg helyzetén sem, mert sárban, viharban, csikorgó hidegben, még a műúton is óraszámra tartó gyaloglással kell a nemzet jövőjét képező gyermekeknek a kötelező iskoláztatást végigszenvedni. Nem segít lényegesen a műút azon sem, hogy betegség esetén óraszámra kell a szegény ember betegét esőben, fagyban szekéren az orvoshoz szállítani. Nem segít azon sem, hogy a tanyavilágot a kultúra terjesztői részére hozzáférhetővé tegye és nem segít azon, hogy a tanyavilág tömegeit a város, a falu kultúrintézményeibe és annak piacába szorosan bekapcsolja.

Kellenek a műutak, hogy a magasabb kultúrigények szempontjából indokolt egészen modern közlekedési eszközök kívánalmai is kielégítést nyerjenek, de a Nagy Magyar Alföld tanyavilága szempontjából, vagyis általános magyar nemzeti, gazdasági és szociális szempontokból olyan nyilvános forga-

lomra berendezett gazdasági vasúti hálózatra van égető sürgősen szükségünk, aminek révén a magyar tanyavilágot, annak nagy tömegeit szorosan bekapcsoljuk egy-egy gazdasági gócpont kultúrájába és piacába.

Olyan gazdasági vasutakra van szükségünk, amelyeknek egyes vonalai egy-egy gazdasági gócpont piacáról kiindulva, a határ legnépesebb útvonalain arra haladnak végig, ahol a legtöbb tanyát, a legtöbb tanyai iskolát érintik. Olyan gazdasági vasutakra, melyeknek tűzmentes vonatai a községek főutcáin haladnak végig és a községek tanyanépét szorosan bekapcsolják a falu kulturális és gazdasági életébe. Olyan gazdasági vasutakra, melyeknek vonalvezetése, menetrendje és tarifája a lehető legjobban símul a helyi viszonyokhoz. Ahol nem elavult formalitások és nehézkes kezelés drágítják meg az üzemkezelést, hanem a vasút mindenben alkalmazkodik a mindennapi élet, a takarékos gazdasági termelés igényeihez. Vasutakat, ahol nincsenek egymástól kilométerekre fekvő állomások, hanem a vonat megáll és felvesz utasokat és árut a község főutcáján, a határban, ott és annyi helyen, ahol arra szükség van. Vasutakat, amelyek a nagyobb birtokosok tanyáit szárnyvonalakkal kapcsolják be a hálózatba, a kistermelőknek pedig módot nyujtanak arra, hogy kismennyiségű árujukkal a lehető legolcsóbban és leggyorsabban jussanak a piacra és onnan idejében haza. Vasutakat, amelyek menetrendjét nem a fővasút vonataira átmenő egynéhány utas kényelme szabja meg, hanem a piacra járó termelők, az iskolás gyermekek, a templomba igyekvő hívek nagy tömegének közlekedési igényei állapítják meg. Vasutakat, amelyeknek vezetősége éppenúgy átérzi a gazdasági vasutak hivatásának nagy kulturális és gazdasági fontosságát, mint maga az egész személyzet, amikor aztán minden nagy- és kistermelő magáénak ismeri a vasutat, ami részére a mozgási szabadságot biztosítja és eddigi elhagyatottságát megszüntetve a jólét kapuit nyitja meg előtte.

Nincsen időnk a halogatásra!

Olaszországban az állam — óriási áldozatok árán — sivár területeket alakít át termőfölddé, telepít ezekre új kisgazdaberendezéseket, mindent államköltségen azért, hogy fiait munkával ellássa, a kivándorlástól megóvja és nekik odahaza munkaalkalmat és boldogulást biztosítson.

Mennyivel előnyösebb nálunk a helyzet! Nagyalföldünk dúsan termő rónasága teljesen felszerelt kisgazdatanyákkal sűrűn be van népesítve, ahol rendelkezésre áll az áldott termőföld, minden gazdaságban megvan a szükséges gazdasági felszerelés, rendelkezésre áll a tanyavilág edzett munkaereje és értelmes munkakészsége, de itt századokkal visszamaradt, ósdi, kezdetleges gazdálkodás folyik csak azért, mert Nagyalföldünk tanyavilága mindig az ország mostohagyermeke volt, a magyar tanyavilág problémájával nagyon keveset foglalkoztunk, annak megoldása mindeddig napirendre nem került, pedig aligha van sürgősebb és fontosabb magyar kérdés, mint az, hogy a magyar tanyavilág szinte kimeríthetlen kincsesházát végre felfedezzük, azt hozzáférhetővé tegyük és bekapcsoljuk gazdasági termelésünk szervezett munkakörébe.

Gesztelyi Nagy László, a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara igazgatója.

Javaslat.

I. Pénz nélkül, belátással, jóakarattal elintézhetők:

1. Tanyai gazdakörök szervezése, abban könyvtár.
2. Közigazgatási funkciók elvégzése a tanya- vagy iskolaközpontokban: közigazgatási kirendeltség, járlatkezelés, állatösszeírás, adófizetés, anyakönyvvezetés, panaszok felvétele, közérdekű hirdetmények megküldése, bíráskodás, stb.
3. A tanyai központokban havonként egyszer sertéspiac és kirakodó piac.
4. A községi orvos legalább havonként egyszer egyes tanyaközpontokat látogasson meg, ahol a betegek jelentkezhetnének.
5. A lakás építkezésére szánt helyek egészségügyi szempontból megvizsgálandók.
6. Tűzoltóság szervezendő tanya- vagy iskolaközpontokban.
7. Minden iskolánál hetenként istentisztelet.
8. A fásításhoz ingyen csemete az állami telepekről.
9. Mezőrendőrség megszervezése és csendőrség felállítása.
10. A tanya- vagy iskolaközpontokban értékesítő- és fogyasztási szövetkezetek szervezése.
11. Bérlőszövetkezetek létesítése, ahol erre mód van.
12. Kísérleti gazdaságok (mintagazdaságok) minden iskolakörzetben.
13. Felnőttek oktatása télen előadások útján.
14. Tapasztalt, lehetőleg falun vagy tanyán született egyének nevezendők ki tanyai tanítóknak. Külön tanyai tanítói szervezetek és a tanyákon működött tanítók kinevezése tanyai igazgatóvá, továbbá tanyai tanfelügyelőségek.
15. A tanyai elemi iskolák tankönyvei, a tanítási idő, a tananyag simuljon a tanyai élet viszonyaihoz.
16. A külön községgé alakítás ne akadályoztassék meg.
17. A tanyai gazdakörök elnökei hivatalból legyenek tagjai a községi képviselőtestületnek.
18. A tanyai központok vetítőgép beszerzésében támogatandók.

II. Pénzért, a tanyai lakosság adófilléreiből és munkájával megvalósítandók:

1. Kövesutak a főbb útvonalakon. Agyagolt és homokolt utak a mellékútvonalakon.
2. Vadvizek levezetése.
3. Tanyai központok népházzal, amelyben a gazdakör mellett szülésznő, szülőhely, kézigyógytár és orvosi rendelő is volna.
4. Minden iskola mellett gazdasági gyakorló terület.
5. Tanyaközpontokban (iskolaközpont) posta, telefon, amely összeköti a községet (várost), csendőrséget, orvost a tanyai lakossággal.

6. Osztatlan iskolák megszüntetése. Minden iskolánál két tanító, hogy az egyik a gyermekek tanításán kívül a felnőttek nevelésével is foglalkozzék.

III. Általában a tanyai gazdák adójából egy tekintélyes rész a tanyai lakosság szükségletének kielégítésére fordítandó. Az útadó teljesen.

IV. A közmunka teljesítések úgy irányítandók, hogy az egyes tanyarészek gazdái a maguk környékének útjavítását végezhessék.

Indokolás. Indokolásomat *Czettler Jenőnek* azzal a mondásával kezdem, hogy a tanya kérdése a magyar feltámadás és a magyar jövendő kérdése.

A tanyakérdéssel eddig nem foglalkoztak, mert nem is volt tanyakérdés, miután nem akarták vagy nem tudták megérteni: mi az a tanyakérdés Magyarországon. A tanyakérdést azonban ma már nem lehet kikapcsolni a nemzet újjáépítésének munkájából. Ma öt és háromnegyedmillió katasztrális hold terület van behálózva tanyákkal. Tíz tanyásvármegye van Magyarországon: Pest, Csanád, Csongrád, Bács-Bodrog, Békés, Szabolcs, Hajdu, Szatmár, Bihar és Jász-Nagykún-Szolnok vármegyék. A tanyákkal bíró városokban a lakosságnak igen jelentős százaléka él a tanyákon, így pl. Kiskúnhalas lakosságának 52·3%-a, Kecskemét lakosságának 51·9%-a, Debrecen lakosságának 48·5%-a, Szarvas lakosságának 48·3 %-a, Kiskúnfélegyházának 48·6%-a él tanyán. A tanyakérdéssel tehát foglalkozni kell, mert ez ma már országos jelentőségű kérdés.

Arra nézve pedig, hogy mit jelent a tanyakérdés kulturális szempontból, pár példát hozok fel. Kiskúnfélegyházán, amely nagy tanyaváros, a lakosság 33·5%-a analfabéta, Szegeden 14·5%, Debrecenben 13·7%, Kecskeméten 22·8%, Csongrádon 23·1%, Halason 24·6%. Látszik tehát, hogy kulturális szempontból is nagy nemzeti probléma a tanyakérdés, amellyel tehát foglalkozni kell. Én itt csak pár gondolatot fogok rapszodikusan el mondani, mert hiszen az egész problémát decemberben megjelenő könyvemben fogom feltárni.

A legfontosabb kérdés a közlekedés kérdése: ettől függ a közigazgatás, a közegészségügy, a kultúra, stb. Hiába építünk tanyai iskolákat három és fél kilométeres sugarú körzetekben is, ha ezen a területen olyan utak vannak, hogy a gyermekek az iskolát nem tudják megközelíteni. Út nélkül lehetetlen iskolapolitikát csinálni. A tanyakérdés alfája az út, ezzel oldható meg a posta, a telefon, stb. kérdése mind. Sajnos, csodálatos módon nem értik és nem akarják megérteni a tanyaproblémát. Azt mondják, még kiváló íróink is, — a napokban egyik kiváló, országos nevű irónk írta — hogy boldogság van a tanyán és az egészség dühöng.

Erre vonatkozólag néhány dolgot fogok elmondani. Rossz, egészségtelen, nedves lakások, amelyeket nehezen lehet szellőztetni, kevés helyiség, amelyekben összezsúfoltan él sokszor 8—10—12 ember. Szülésznő nincs. Halas 112.000 holdas határában egyetlenegy szülésznő sincs a tanyákon. Orvost 25—30 kilométernyiről kell megközelíteni. Amikor a szegedi tanyákon jártam, szomorúan láttam reggel 8 órakor az orvos lakása előtt egy szekéren levő beteg asszonyt, akit, amikor este 8 órakor hazafelé mentem, még mindig ott

láttam a szekéren, mert az orvos akkor éppen a városban volt. Annak a betegnek tehát egész napot ott kellett várni, amíg hazajön az orvos. Patika nincs sehol. És hiába próbálunk lépéseket tenni, a hatóságnál süket fülekre találunk, sehol sem találunk megértésre. Csongrád város határában jártam a mult hetekben : alig van család, ahol egészséges gyermek volna ; tuberkulotikusak, hülyék, némák, süketek, vakok és igazán alig van család, ahol egyet nyomorék ne volna, aminek oka az, hogy a betegeket kuruzslókkal gyógyíttatják. Orvos nincs! Amikor pedig pl. Pest vármegye alispánját, Kiskunhalas város polgármesterét és a vármegye főjegyzőjét felkértük arra, hogy legalább havonként egyszer tegyék lehetővé, hogy az orvos kimenjen a határba, még csak nem is kaptunk rá választ.

Egyik legnagyobb problémája a tanyáknak az iskolánkívüli népművelés munkája. Ahol a városok határában nincs népház, ott a gazdakörök kénytelenek az iskolára szorítkozni előadásaik megtartása céljából. A hatóság azonban nem engedi meg, hogy az iskolában előadásokat tartsanak. A napokban harcoltam egy tanfelügyelővel, mert nem engedi meg, hogy a gazdák összejöjjenek az iskolákban ilyen kulturális célokból. Talán jobb lesz akkor, ha a kocsmába fognak menni és ott fognak összejönni ezek a tanyai magyarok vagy jobb lesz akkor, ha a szociáldemokraták mennek ki közéjük és izgatják fel őket? Mindez azért van, mert nem tudják, mi a tanyakérdés Magyarországon. És a bürokrácia is oka ennek. Ezen a helyzeten kell segíteni.

A legsürgősebb teendő volna először is az országos érdeklődés felkeltése a tanyaprobléma iránt, mint az egyik legnagyobb magyar nemzeti probléma iránt. A másik dolog pedig: tapasztalataim alapján mondhatom, hogy megértéssel, belátással és jóakarattal a községek, a városok részéről a tanyai lakosság panaszainak és bajainak 50%-a pénz nélkül megoldható volna.

A városoknak és községeknek különben is áldozniok kell a tanyai kultúrára. Körülbelül 25—30 tanyai városban és községben összeszedtem a földadóra, házadóra és a bérlők keresti adójára vonatkozó adatokat és kiszámítottam, mit költ az illető község ebből az összegből a tanyai lakosság kúlturájára. Egyetlenegy volt ezek között, amely egy kis morzsát adott egy tanyai intézmény céljára. Látjuk tehát, hogy a tanyákra egyáltalán semmit sem akarnak adni.

Szükséges volna a tanyalátogatások, a hatósági utak rendszeresítése, melyeket mi, a Mezőgazdasági Kamarák Gazdasági Egyesülete három esztendő óta csinálunk. Mondhatom, hogy nemesebb és üdvösebb ténykedése alig van a két alföldi mezőgazdasági kamarának, mint, amikor a város vezetője a gazdasági egyesület vezetőjével kimegy a tanyák közé, meghallgatja a panaszokat, a bajokat és ott mindjárt helyben elintézi azokat, segít a bajokon és a panaszokon. Száz és száz fájdalom, elégületlenség és panasz enyhül meg és csitul el ott mindjárt a helyszínen vagy néhány nap mulva. Nem egyszer előfordult, hogy olyan kérdések, amelyekkel 10—20 esztendő óta hiába zörgettek a városok ajtain, egy ilyen tanyalátogatás kapcsán megoldódtak, mert kitűnt, hogy a polgármester sohasem hallotta, hogy ilyen panasz is

van ; a referensek ugyanis elaltatták az ügyet és soha az illetékes fórum elé nem vitték.

Ezenkívül tanyaközpontok létesítése, míg a községesítés mindenütt nem lehetséges, s a tanyák világának önálló községekké való alakulása feltétlenül támogatandó, mert kétségkívül áll az, hogy egy 500 lakost számláló kisközségnek is nagyobb a kultúrája, mint egy százezerholdas vagy százezer lakossal bíró város határában levő tanyavilágnak. Ha pedig ezt nem lehet megtenni, akkor a tanyai központok létesítése mozdítandó elő, ahol a közigazgatásnak és a közegészségügynek némi primitív szervei meglegyenek.

Mi, a két alföldi mezőgazdasági kamara, mindezért dolgozunk és fogunk dolgozni a jövőben is. A tanyai nép, amely Magyarországon a lakosságnak 19%-a, ma még halkan, de sokszor fájdalmasan panaszkodik. Én attól félek, ha a hatóságok a jövőben is olyan közönyösen fogják a kérdést kezelni, a tanya népe követelni fogja a maga jogait és igazságát és akkor kellemetlen következményei lehetnek ennek.

Hozzászólások.

Geőcze Sarolta, tanítónőképzőintézeti főigazgató.

E kérdéshez is csak asszonyi szempontból és az otthon szempontjából kívánok szólni.

A tanya elszigeteltségét senki sem sínyli úgy meg, mint a nő. A férfi csak be-bejár a városba vagy a faluba ; az asszonyt a házi dolog és a gyermek teljesen odaköti ; de a mezei munka is. Egy tanyai ünnepélyen megdöbbenve láttam a leányok kedélytelenségét, koravénségét. Nehéz munkában telt, örömtelen élet kinyomata a mosoly nélküli arcokon. Hát hol is venné magát a mosolyt fakasztó életöröm, kivált a fátlan, kertetlen, rideg tanyákon? Ahol a tavasz nem hoz virágot, madárdalt, ott a rideg élet elridegíti a lelket is. Nem fejlődik a népművészet sem. Dísztelen, rideg a tanyai hajlék, nem olyan művészi, mint a székely falusi ház. S a rideg házban rideg lélek. Nem fejlődik ott az együttérzés másokkal, ami még a hazaszeretetnek is alapja. Aztán ne csodáljuk, hogy a tanyai magyar nem törődik országcsonkítással, nemzetpusztulással és hogy nem éli a nemzet életét. Csak vegetál.

Elmaradott, rideglelkű, fásult a tanyai nép. De miért? Mert elhanyagolták. A tanyai gyerek nem tanult Pósaverset, sem látott lelkesítő március 15-iki ünnepet, nem hallott az aradi vértanukról. Vétkes mulasztást követtek el azok, akik drága évtizedeket hagytak elmulni a magyar tanyai lélek parlagjának feltörése nélkül.

Mindent el kell követnünk, hogy a tanya ebből a rideg, örömtelen jellegből kivetkőzzék és a fák, a kert révén a családnak igazi édes, boldog otthonává válhassék, ahol a gyermek nemcsak testi szükségleteit elégíti ki és a kenyéradó mezei munkát tanulja meg, hanem ahol elfér az öröm is és kinyílik tőle szíve-lelke. A kerti munka leleményesebbé is fogja tenni. De hasznos is lesz a kert ; megszűnik a táplálkozás egyoldalúsága ; rákap a gyerek a gyümölcsre, a zöldségre, elevenebb lesz tőle, ellentállóbb is. Mert vajjon miért az ijesztő

gyermekhalandóság a tanyai világban, holott a gyermek ott Isten szabad ege alatt nő fel? Ebben az észszerűtlen táplálkozásnak is nagy része van. Első tehát a kert. Idővel, ha a tanya a forgalomba bekapcsolódik, majd pénzelni is lehet belőle. A kerthez kút is kell; ha a víz rossz, ártézit fúrjanak. (Hódmezővásárhely környékén más sok tanyán van. Azóta híre sincs ott a hideglelésnek, pedig valaha állandóan uralkodott.)

De nincs a tanyán templom sem, papot a nép esztendőszámra nem lát; a gyermeket bába kereszteli; nincs, aki gyóntatna, nincs, aki áldoztatna. Pedig szomjúhozza a tanyai nép is a lelki életet. A tanyavilág vigasztalan állapotára mintegy húsz évvel ezelőtt *Révész Kálmán*, az apostoli lelkű kecskeméti prépost, mutatott rá először: a Magyar Gazdaszövetség azóta külön kongresszuson tárgyalta meg a tanya problemáit. Itt-ott történt is valami: fejlesztik a tanyai iskolákat; egy-egy tanyai templom is épült azóta. A Faluszövetség is próbálja a tanyát a falufejlesztésbe bekapcsolni. De a nehézség szinte leküzdhetetlen. A lélek fásult; az út járhatatlan.

Mit ér az iskola, ha a vadvizes úton az a mezítlábas tanyai gyerek néha hétszámra sem járhat iskolába és ha a tanító inkább műveli földjét, mint a gyermeksereg lelkét; sőt ügynökösködik is. (Adjanak neki tisztességes fizetést, miből családját eltarthassa, hogy ne legyen ilyen mellékkeresetre rávalva; akkor az ügynökösködést be lehet tiltani.) Ahol pedig a tanyai központokon két tanító van, legyen az egyik *nő* és az — mikor az iskolai munka szünetel — járja sorra a tanyákat; ő legyen a tanyai asszonyok tanácsadója, a leányok gondviselő édesanyja. Persze erre nem városi kisasszonyok kellenek, hanem falusi leányok, akik a tanyai életet meg tudják szeretni, akik tudnak a tanyai nép nyelvén és nem restelnek vele foglalkozni.

De amíg a tanyai közlekedést meg nem oldják, nem segít itt gyökeresen egyéb, mint a *vándorintézmények*.

Újítsák fel a tanyai központokon a gazdasági *vándortanfolyamokat*, de a tanyai asszonyok számára is. A háború előtt ezek a tanfolyamok gyönyörű munkát végeztek. A kecskeméti gazdasági képző 2—2 derék tanítónőt küldött ki a falvakba, akik vagónban vitték magukkal a háztartási felszerelést, ott is laktak. Azután, ahol 4—8 hétre megtelepedtek, a környékbeli asszonyokat, leányokat megtanították a háztartási munkákra, a főzéstől a kertészkedésig, a varrástól a baromfigondozásig. Még most is emlegetik őket, ahol megfordultak. A tanyai központ nehezebben érhető el. De ott még nagyobb szükség van reájuk, kivált az anyák oktatása végett. Ott még a *vándorszövőszék* is elkellne. Az ilyen tanfolyam befektetéssel jár és nem könnyű kérdés a szállítás megoldása, de valahogyan meg kell oldani. A *Ford* leleménye majd segít azon is. A befektetés pedig dúsan fog kamatozni a tanyai jólét és művelődés emelkedésében.

Persze, kell majd *vándorkönyvtár* is, ami központról központra menjen. És *vándorgrammofon*, de jól megválasztott műsorral; idővel a tanyai művelődés tényezője lehet a *rádió* is.

Közegészségügy dolgában a helyzet még vigasztalanabb és azt is elsősorban az asszony és a gyermek sínyli meg. Hogy vigyen ki a tanyai ember bete-

géhez orvost, bábát az úttalan utakon 20—30 kilométerről? Hát még mire a városi patikából az orvosság is megjő, már többnyire nincs is rá szükség ; ilyen körülmények között csoda-e, ha *Semmelweis* hazájában a tanyai anyák között ijesztően pusztít még ma is a gyermekágyi láz? S hogy temeti el a tanyai nép *halottját*? Azt is 20—30 kilométernyire kell vitetni hóban-fagyban, úttalan úton a temetőbe, a koporsót is messziről kell hozatni. Hogy gondozhassa azután kedvesei sírját félnapi járóföldről? Elfásul aziránt is.

A *csecsemőhalandósággal* és a *gyermekágyi lázzal* szemben mindennél sürgősebb az anyák kioktatása, de ezt csak élőszóval lehet, mert legtöbbjük még ma is analfabéta. De kell *vándor-védőnő* is, aki tanyáról-tanyára járjon s ott, helyben oktassa ki az anyákat ; kell *vándorbába* is, mert az a szegény, vajudó anya télvíz idején nem mehet be a központba. Vándorolnia kell ott az *orvosnak* is és vigyen magával *vándorpatikát*, meg *vándor-fertőtlenítőt*. Kicsi *vándorkórházat* is fel kellene szerelni a ragályosbetegek elkülönítésére.

És kell *vándorpap*. A belmissziót Kecskeméten és Debrecenben már megszervezték. De meg kell mindenütt, az egész tanyavilágban.

Mindezt meg kell kezdeni, mert tanyai népünk fogyását csak így állíthatjuk meg, a tanya népét csak így kapcsolhatjuk be a nemzeti élet áramlatába. Ez pedig olyan érdek, hogy minden áldozatot megérdemel. Halogatásra nincs idő. A nemzet életerejének apadását meg kell gátolni. Ez ma a nemzetre létkérdés.

H ü b n e r J ó z s e f, népművelési előadó.

A magyar tanyavilág — amint tudjuk — a török megszállás hosszú ideje alatt elpusztult, pusztasággá lett területekből áll. A törökök kiűzése (1686) óta bűnös könnyelműséggel nézte a magyarság az elpusztult területeket, amelynek újraéledését csak a vasút megjelenése indította meg. A vasút megjelenésétől a trianoni temetésig terjedő idő alatt azonban századok mulasztását pótolni nem lehetett, illetőleg őszintén szólva, mindenkori kormányzatunk erre nagyobb súlyt nem is fektetett, mert nem ismerte fel a tanyavilág kiaknázatlan értékeit és ott csak két értéket látott : a katonai *ujoncot* és az *adót*.

Míg más országok mind kifelé, a gyarmatokon keresnek új gazdasági forrásokat, amelyeket megfelelő gyarmatpolitikával igyekeznek az ország gazdasági vérkeringésébe belekapcsolni, addig Csonkamagyarországnak befelé kell új gazdasági források után kutatni, amelyeket bőven kínál a még kiaknázatlan tanyavilág. Így lett az Alföld tanyavilága Csonkamagyarország gyarmata.

Kérdés azonban, hogy megoldható-e a tanya problémája? Igen, megoldható! A multban már példát nyujtott Dánia, a jelenben pedig Olaszország gabonaháborúja is mutatja, hogy az ilyen problémák megoldhatók, ha erélyeskezű vezető, megfelelő gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező munkatársak és megfelelő szervezet áll rendelkezésre. Az elkészítendő munkaterv azonban nem lehet idegen minták lemásolása, hanem csak a helyi viszonyokból fakadó és a tanyai magyar nép lelkivilágát tekintetbe vevő, határozott célkitűzésű haditerv.

A tanya problémájának megoldása — ezt okvetlen tekintetbe kell venni! — több részletprobléma megoldásából áll.

Megoldandó részletproblémák:

1. a tanya műveltségi színvonalának emelése;
2. a tanya közegészségügyének javítása;
3. a tanya közigazgatásának reformja;
4. a tanya mezőgazdasági többtermelésének életrekeltése (a magyar gabona-, illetőleg többtermelési háború!);
5. új községek keletkezésének elősegítése;

ad 1. A) *A tanyai mindennapos iskola problémája.*

a) A tankötelezettséget szigorúan végre kell hajtani. (Megoldást nyert az 1922. évi XXX. tc.-ben, azonban egynémely módosításra volna szükség.)

b) Az iskoláztatási kötelezettség teljesítését lehetővé kell tenni megfelelő számú, elegendő iskolák építésével (az országos iskolahálózat tökéletes kiépítése). Megoldást fog nyerni *gr. Klebelsberg Kunó* vallás- és közoktatásügyi miniszter iskolaépítési tervezetében, az erre vonatkozó törvényekben.

c) Az iskolába járás akadályait el kell tüntetni (jó utak, esetleg gyalogösvények, a tankötelesek kocsin szállítása, a szegény gyermekek felruházása, szükség esetén tanyai internátusok, esetleg a belterületen összpontosított internátus).

d) A tanyai iskolákat kell felszerelni a szükséges szemléltető eszközökkel (tekintettel a tanyai gyermekek kis fogalomköreire itt fontosabb a teljes felszerelés, mint a városi iskolában).

e) Az iskolai adminisztrációt egyszerűsíteni, gyorítsani és életrevalóbbá kell tenni.

f) A gondnokságokat, iskolaszékeket fel kell oszlatni és hatáskörüket a tanítótestületre kell ruházni.

g) A közigazgatási járásban levő iskolákat (tekintet nélkül az iskola jellegére) egy-egy tanítóképzőintézeti tanár pedagógiai felügyelete alá kell helyezni.

h) Járási tanfelügyelőségeket kell szervezni. (Külön tanyai tanfelügyelőségre nincs szükség!)

j) Az iskola költségvetését idejében kell jóváhagyni és a dologi kiadások fedezésére szükséges összegekről idejében és okvetlenül gondoskodni kell.

k) Járási pedagógiai könyvtárt kell felállítani a tanítók számára.

l) Rendszeresíteni kell a járási igazgatói értekezleteket.

m) Igazgató csak tanyai szolgálattal bíró tanító lehessen.

n) *Kötelezően* kell gondoskodni a tanyai hitoktatás kérdésének rendezéséről.

B) *A tanyai továbbképző-iskola problémája.*

a) A tanyai továbbképző iskolákat megfelelő tantervvel életképes iskolákká kell átszervezni.

b) Egy-egy osztály óraszámát fel kell emelni. (Ezért az I. osztály hétfőn,

a II. osztály szerdán, a III. osztály pénteken délután részesüljön nevelő-oktatásban.)

c) A községek tisztességes, ambiciófejlesztő díjazást fizessenek a tanítók e külön munkásságáért.

d) A továbbképző iskolát a tanyán gazdasági szakiskolává kell fejleszteni.

e) Minden tanyai iskola mellé a vidék viszonyainak megfelelő nagyságú mintagazdaságot kell szervezni (kisérleti gazdaság).

f) A továbbképző-iskolában is *kötelező* legyen a hitoktatás.

C) *A tanyai tehetségesek védelmének problémája.*

a) A tanyai iskoláknál is kötelezően végre kell hajtani a tehetségvizsgálatokat és a tehetségvédelmet (különös tekintettel arra, hogy a tehetséges tanyai gyermek, tehetségeinek tekintetbevételével, lehetőleg ne szakadjon el a földtől).

b) A tehetségvédelem országos szervezetét úgy kell kiépíteni, hogy működése a tanyákra is kiterjedjen.

c) Ezért a tehetségvédelem már tervbe vett lebonyolítását a törvényhatósági Iskolánkívüli Népművelési Bizottságokra kell bízni, mert ennek szervei a legutolsó tanyára is eljutnak, illetőleg már ki is vannak építve.

D) *A tanyai iskolánkívüli ifjúság nevelésének problémája.*

Az iskolát elhagyó ifjúság 15 éves korban, a legkritikusabb korban, távozik az iskolából. Korszükséglet volt tehát az 1921. évi LIII. tc. megalkotása, mely a férfilakosság számára megszervezte a Levente-Egyesületeket.

Nem szükséges már hivatkoznunk a csehek, szerbek, horvátok, stb. népek háborúelőtti tornaegyleteire (és az azok által elért eredményekre!), mert már saját országunkban is tapasztaljuk a leventeintézmény áldásos és nagy reményekre biztató hatását.

Azonban a tanyai leventeintézmény csak akkor fogja a hozzáfűzött reményeket teljes mértékben megvalósítani, ha még a következő hiányokat pótoljuk.

a) A tanyai leventeoktatókat megfelelő, *ambicióra serkentő* díjazásban kell részesíteni. Sajnos, e fárasztó munkásságot igen sokan hazafias lelkesedésből és ingyen követelik a tanyai tanítótól. Természetes tehát, hogy a tanyai tanítók ilyen körülmények között tehernek tekintik ezt az ingyenmunkát, amely vasárnapi pihenőnapjukat is áldozatul kéri.

b) A tanyai levente-egyesületeket megfelelő gyakorlóterülettel kell ellátni, mert a közutakon való gyakorlatozás, sportolás csak igen szűk keretek között mozoghat, nagy eredményekre nem vezethet (ez kedvét szegi a leventeoktatónak) és végeredményben komikus is.

c) A tanyai leventeegyesületekben nem a túlhajtott rendgyakorlatokra, hanem a sportolásra kell a súlyt helyezni, éppen ezért a tanyai leventeegyesületeket okvetlen el kell látni a szükséges sportfelszereléssel.

d) Nagy gondot kell fordítani a tanyai leventék szellemi kiképzésére is. (Meg kell ragadni a kedvező alkalmat!) Ezért minden gyakorló-napon legalább félórás elméleti oktatásban kell őket részesíteni. A téli időszakban pedig kötelező népművelési tanfolyamot kellene a leventék számára szervezni. Ezért szükség volna arra, hogy a testnevelési és a népművelési bizottságok között szoros kapcsolat legyen.

e) A tanyai 12—15 éves korú (a még továbbképző iskolába járó) ifjúságot el kellene különíteni a 16—21 éves ifjúságtól. A 12—15 éves ifjúság számára a továbbképző-iskola tantervében kell gondoskodni megfelelő testnevelésről.

f) A tanyai leventék *nevelésénél* nagy gondot kell fordítani az érzelmek nevelésére, elmélyítésére is. Kiválóan szolgálják ezt a célt az énekkarok és a műkedvelő-előadások, amelyekkel egyben megoldottuk a tanyai ifjúság *eddig teljesen elhanyagolt* nemes szórakozását is. Rendkívül életrevaló gondolat tehát a levente-ház eszméje, amelyet tanyai viszonyok mellett a népházban (kultúrházban) kell elhelyezni.

g) A tanyai leventeintézménynél a legnagyobb gondot kell fordítani a nevelésre. Nagy súlyt kell helyezni az együvétartozás, az összetartás, egymás támogatása érzésének elmélyítésére. Ezért a leventeversenyeken helytelen az egyéni jutalmazások (érmek) nyujtása. Ez az eljárás az egyéni önzés és hiúság kifejlődésére vezet. Leventeversenyeken mindenkor a versenyző csapat zászlóját kell kitüntetni (koszorúval, éremmel), a győztes versenyzők pedig erről elismerő írást kapjanak. Így tanulja meg az ifjúság az összetartás, a közös cél érdekében való munkálkodás, az egymás segítésének fontosságát és előnyét. A tanyai leventék által nyert jutalmak azonban mindenkor a saját (tanyai) zászlójukat díszítsék.

h) A tanyai férfifiatalság testi-lelki gondozásán kívül még nagy gondot kellene fordítani a jövő anyáinak, a tanyai leányoknak legalább lelki gondozására. E nehéz probléma csak a tanyai tanító feleségének belevonásával vagy vándor népjóléti tanítónők vagy védőnők beállításával lehetséges.

E) *A tanyai felnőtt lakosság szellemi irányításának (nevelésének) problémája.*

A világháború véres tanulságai után (drága árat fizetve) eszméltünk csak rá arra, hogy az ország egyetemességét nem egyes kiváltságos osztályok, hanem a nép nagy tömege alkotja. Kétségtelen— és ez vita tárgyává sem tehető, — hogy a vezetőszerepet a tömeg nem veheti át és hogy az ország vezetését továbbra is az értelmiség számára kell biztosítani. Nemzetünk nagyságának, haladásának és fenmaradásának legjobb biztosítéka, ha a nép megérti és követi vezéreit. Hogy tehát a vezetők és a nép között katasztrófát előidéző surlódások vagy szakadékok ne legyenek, gondoskodnunk kell a tömeg, a nép műveltségi színvonalának emeléséről, hogy vezetőinek szándékát, céljait megérthesse és azok végrehajtását teljes erejével elősegíthesse a közösség, a nemzet javára. A népműveltség e színvonala ma nemzeti szükséglet, ezt tehát általánossá kellene tenni, hogy ily módon a nép is — és ez különösen fontos a tanyai lakosságnál — belekapcsolódhassék a tudatos nemzeti életbe.

A nép nagy tömegeinek ily irányú megszervezése lehetséges! Hiszen a szociáldemokrata párt már példát is szolgáltatott tömegszervező, propagandát és agitátori tevékenységet kifejtő szervezeteivel. Olaszország példája is mutatja, hogy hozzáértéssel, áldozattal a tömegek megszervezhetők és újjáépítésre felhasználhatók. Csonkamagyarországon pedig létkérdés a tanyai tömegek megszervezése és belekapcsolása a nemzet kulturális vérkeringésébe. A tanyai tömegek megszervezését azonban az államhatalom nem engedheti át a politikai pártoknak, hanem azt saját magának kell megoldani a nemzet érdekének megfelelően.

A kor szükségletét elégítette ki a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, amikor 132,243/1922. III. *b.* sz. rendeletével életre hívta a törvényhatósági Iskolánkívüli Népművelési Bizottságokat. Azonban még vannak akadályok, amelyeket el kell tüntetni és ezek eltüntetése szoros összefüggésben van a tanya problémájának megoldásával is.

a) Legnehezebb kérdés az iskolánkívüli népművelés anyagi fedezetének, a népművelési bizottságok költségvetési fedezetének biztosítása.

Az államhatalom társadalmi feladatnak minősíti az iskolánkívüli népművelést és a szükséges összeg rendelkezésére bocsátását a törvényhatóságoktól várja. Ennek megfelelően egyes törvényhatóságok igen tekintélyes összegeket áldoznak erre a célra és kétségtelenül szép eredményekre is mutathatnak rá. Ahol a törvényhatóság feje is magáévá tette az iskolánkívüli népművelés ügyét, ott biztosítva van a tanyai felnőtt lakosság szellemi irányítása is, amelynek áldásos hatása csak évek multán, de jelentkezni feltétlenül fog.

Ezzel szemben azonban vannak törvényhatóságok, amelyek az iskolánkívüli népművelés ügyét állami feladatnak minősítik és a szükséges összeg előteremtését is az államtól várják. Ha a törvényhatóság feje nem teszi magáévá az iskolánkívüli népművelés ügyét, ott eredmények nem is lehetnek, ott a tanyai lakosság szellemi irányításáról szó sem lehet, ott a vezér és a tanyai nép között tátongó szakadék van és a tanyai lakosság ellenséges tekintettel nézi a belterületek kultúráját, melyet ő is elősegít adójával. Ilyen helyen előbb-utóbb bekövetkezik a tanyasiak — méltán jogos — elszakadási törekvése és új község alapításának szándéka, mert a saját adójából létesített kultúrjavakat saját maga is élvezni akarja.

Az idők rohanásában azonban ez a huza-vona a népkultúra fejlődését akadályozza, s itt tekintetbe kell venni, hogy a kulturális fejlődés hiányait később ugrásszerűen és hirtelen pótolni nem lehet. Az utódállamok hatalmas versenye mellett egyes törvényhatóságok késedelmezése végzetes is lehet abban a pillanatban, amikor az egész nemzet összetartására volna szükség, de annak kialakulását megakadályozták. Vagy szükség van a népművelésre vagy nincs! Ha szükség van, akkor életre kell hívni a népművelési törvényt, amely már elő is van készítve és amely nagy mértékben fogja elősegíteni a tanya problémájának a megoldását.

b) Megoldandó a tanyai analfabetizmus kérdése, amely azonban csak az államhatalom kényszerítő erejének igénybevételével oldható meg a népművelési törvény útján.

c) Az együvétartozás, az együttmunkálkodás hatalmas eszköze az egyesületi élet. A társadalmi egyesületek önkormányzata kiváló eszköz az államgépezet működésének megértésére és az önnevelésre is. Biztosítani kell a tanyai lakosság számára is az egyesületi élet előnyeit kultúrházak (népházak) építésével.

d) A kultúrházakat életképessé kell tenni, könyvtárral, *vetítőgéppel* (ez utóbbinál több kultúrház érdekeit is szolgálhatja egy vetítőgép) kell őket felszerelni. Ily módon megoldást nyer a tanyai felnőtt lakosság — eddig teljesen elhanyagolt — szórakozásának kérdése is.

e) A tanyai népművelésnek nemcsak az ismeretterjesztés a célja, hanem a felnőttek szellemi *irányítása*, nevelése is. Ezért megfelelő módon gondoskodni kell arról, hogy a népművelés egyben — az államhatalom részéről központilag irányított — propaganda és agitátori tevékenység is legyen.

f) A tanyai lakosság részére havonta legalább egyszer (az iskolában) istentiszteletet kell tartani.

g) Minden tanyai iskolában legyen rádió.

ad 2. A statisztikának az a kérlelhetetlen megállapítása, hogy a csecsemőhalálozás szomorú számadataival vezetünk Európában, a magyar tanyavilágra is vonatkozik. Megállapított tény, hogy a legtöbb csecsemő halálának oka a szülők tudatlansága.

Akinek alkalma volt megfigyelni tanyai népünk életkörülményeit, hogy mily gondatlanság és elhagyatottság környékezi a magyar jövőnek szent áldozatot hozó, verejtékében úszó anyát a szülőágyában, annak kell, hogy ökölbe szoruljon a keze fajunk nemtörődömsége miatt és keserű szemrehányásokkal kell, hogy illesse a vezetők tétlenségét.

A tanyai anya csak az utolsó pillanatban fekszik le a szülőágyra, nélkülözve minden higiénikus előkészületet és szülésznői segítséget, kizárólag csak édesanyja vagy a szomszédasszony segítségét remélve, de sokszor nélkülözve.

A szülés körül segédkező ellátja a szobában a házi teendőket, gondozza a gyermekeket (ha téli idő van), eteti a szobában levő csibéket, kotlósokat és ilyen kezekkel siet segítségére a vajudó anyának.

A kis újszülöttet, Csonkamagyarország legnagyobb értékét, később körülveszi a látogatók serege. Az anyát veszedelmesebbnél veszedelmesebb jó tanácsokkal látják el, amit szomorúan bizonyít a statisztika megcáfolhatatlan adataival.

Az anya sincs tisztában a helyes szoptatási technikával, követi a jó tanácsokat és végül igen sokszor eltemeti magzatát, kicsi nemzetünk, árva fajunk reménységét. Még szomorúbb a helyzet akkor, ha az anya mesterségesen táplálja gyermekét. Ki gondoskodott arról, hogy a mesterséges táplálás nehéz tudományát, amelyből esetleg az orvosnövendéket is elbuktatja a professzor, az alsóbb néposztályok megtanulhassák? Ismét csak a városi lakosság részesült védelemben a Stefánia-Szövetség áldásos munkássága folytán, de a tanyai lakossággal senki, senki nem törődött.

Felmerült az a javaslat, hogy az anya- és csecsemővédelmet a tovább-

képző iskolában kell tanítani, amelynek tantervében ezért a csecsemőápolás szerepel is. Azonban :

a) a továbbképző-iskolában rendelkezésre álló idő oly csekély, hogy ezt a kérdést csak futólag lehet érinteni, tehát itt a helyes csecsemőápolást megtanítani nem lehet, csak a figyelmet lehet ráirányítani ;

b) azt a keveset is a leánygyermekek régen elfelejtették, amikor első gyermeküket később a világra hozzák ;

c) a tankönyvben részletesen nem lehet leírni a mesterséges csecsemőápolást hely hiányában, a vázlatos leírást pedig népünk szomszédasszonyai százféleképen és hibásan magyarázzák, aminek legtöbbször a csecsemő esik áldozatul.

Mi tehát a teendő?

a) Minden tanyai iskola mellett legyen népház, ebben pedig a szükséges felszereléssel ellátott szülőszoba.

b) Minden tanyai körzetben egy arra alkalmas leányt vagy asszonyt a község költségén szülésznővé kell kiképezni és a szülőszobát az ő felügyelete alá helyezni.

c) Minden tanyai iskola, a közegészségügy érdekében is, telefonösszeköttetésben legyen a belterülettel, hogy szükség esetén a szülésnél (és esetleg más sürgős esetekben) az orvos idejében megjelenhessék, mert igen sok esetben az orvos csak négy óra alatt (két óra a belterületre az orvosért, két óra a tanyára az orvossal) jöhet a beteghez, míg telefonértesítés esetén két óra alatt is megérkezhetik.

d) A szülőszobában addig maradjon az anya, amíg egészsége ezt megköveteli. Ez alatt a szülésznő teljesen kioktathatja a csecsemőápolásra.

e) A községi orvos kéthetenkint jelenjék meg a tanyai iskolánál, amikor a betegek itt megjelennek és ilyenkor az anyák havonta egyszer kötelesek legyenek csecsemőiket az orvosnak bemutatni.

f) Az iskolánkívüli népművelés keretében legalább 3—4 évenként meg kell szervezni a szülők iskoláját, amelyet a csak elemi iskolai végzettséggel rendelkező olyan szülők, akiknek hét éven aluli gyermekük van, látogatni *kötelesek*.

g) Az iskolánkívüli népművelés keretében a tanyán is nagy gondot kell fordítani az anya- és csecsemővédelmi filmek bemutatására.

Sok teendő vár még reánk a tanyai iskolaegészségügy rendezésénél is.

A közegészségügy javítását az elemi iskolában kell megkezdeni nevelés, tehát szoktatás útján.

a) A tanító a tanítás kezdetén minden nap köteles legyen (a testre és ruházatra kiterjedő) tisztasági vizsgálatot tartani. (Az olaszok tisztasági érdemjegyeket rendszeresítettek az iskolai bizonyítványokban! Életrevaló, tettrekész nép, gyakorlati érzékű vezető!) A tisztasági vizsgálatnál sokszor a gyermek beteg volta is megállapítható lesz.

b) Rendszeresíteni kell a tanyán is az iskolaorvosi intézményt, úgy, hogy a tanulók évente legalább háromszor részesüljenek orvosi vizsgálatban. (A tanév elején és végén feltétlenül.)

c) Minden tanyai iskolában legyen lázmérő, amelynek segítségével a bágyadt gyermek beteg voltát sokszor megállapíthatja a tanító.

d) Minden tanyai iskolában legyen mentőszekrény.

e) Ha az újraoltásnak van értéke és értelme, az a tanyai iskoláknál is szigorúan végrehajtandó.

f) A jelenlegi tanyai iskolapadok orvosilag felülvizsgálandók és az egészségteleneket könyörtelenül száműzni kell.

g) A tantermek világosságát és köbtartalmát szigorúan felül kell vizsgálni!

h) Az iskolák napi tisztogatását nem szabad a gyermekekkel végeztetni, amint az még sok helyen szokásban van, a felsőbb hatóságok tudtával!

i) Az iskolák havi súrolására, fertőtlenítésére gond fordítandó, eltérőleg a jelenlegi érvényben lévő egészségtelen intézkedésekkel.

j) Az óraközi szellőztetés kötelező legyen.

k) Az árnyékszékeket orvos és pedagógus vizsgálja felül, nem pedig a kisbíró.

l) Minden iskolában legyen mosdó.

m) Az iskolai kút egészséges voltát az orvos, nem pedig a községi ács állapítsa meg.

A tanyai felnőttek egészségügyi nevelésénél a súlyt a preventív védelemre kell helyeznünk. A népbetegségek veszedelmes voltát fel kell ismertetnünk népünkkel. Ezt a célt szolgálják az egészségügyi iskolánkívüli népművelési előadások tartása és egészségügyi filmek bemutatása. A lakások padlózását és a falak *szigetelését* tanyán kötelezővé kell tenni.

Szeged szab. kir. város Iskolánkívüli Népművelési Bizottsága a tiszti főorvosi hivatallal egyetértőleg külön egészségügyi munkatervet dolgozott ki a tüdővész, a csecsemőhalandóság leküzdésére és az egészségápolás ismertetésére. A munkatervet a népjóléti minisztérium egészségügyi reformirodája, a szegedi egyetem orvoskari fakultása, a szegedi tiszti orvosok, a helyi sajtó a legteljesebb elismeréssel fogadták, helyeselték és támogatni igyekeztek. Ennek az egészségügyi propagandának a kezdete szeptember 1-re volt tervezve, ünnepélyes megnyitással az egyetemen, hirdetmények kiragasztásával, röpcédulák osztogatásával, egészségügyi előadások tartásával, amelyekre egyetemi tanárok is vállalkoztak, egészségügyi filmek bemutatásával, gyermekápolási versenyek rendezésével, elismerő oklevelekkel való jutalmazással és a határban élő legtöbb gyermekes családnak díszoklevéllel való kitüntetésével. Ez az egészségügyi munkaterv propagandának készült, de végrehajtani nem lehet, mert Szeged törvényhatósága az egyetemi építkezések miatt a Népművelési Bizottságot támogatni nem képes.

Gondoskodnunk kell a tanyai betegek gyógyításáról is, ezért:

a) a községi orvos kéthetenként jelenjék meg a tanyai iskolánál és ott tartson rendelőórát, amikor a betegek is megjelenhetnek ott; a kiszálló orvosnak legyen kézi gyógyszertárra;

b) a közegészségügy érdekében minden tanyai iskolát telefon kössön össze a belterülettel (ahogyan pl. Szeged határában a háború előtt volt):

c) jó utakról kell gondoskodni, hogy az út járhatatlansága miatt ne kelljen elpusztulni az orvosi kezelést igénylő betegnek ;

d) az orvosi honorárium kérdését a tanyán is rendezni kell.

ad 3. A tanya közigazgatásának javítása érdekében kívánatos :

a) a közhirdetmények továbbítása ;

b) az adófizetés lebonyolítása ;

c) a kötelező bejelentések elintézése (anyakönyvezés) ;

d) a járlatlevélkezelés ;

e) a községi bíráskodás ;

f) a postaforgalom (idézések, levelek, stb.).

Igen sok n a tanyai központok létesítésével megoldottnak vélik ezeket a kérdéseket. Tanyai központokat létesíteni azonban csak az óriási terjedelmű községek határában lehet, ha a települési viszonyok ezt megengedik.

A legtöbb községben azonban csak iskolaközpontokat lehetséges szervezni, ezért a legnagyobb gonddal kellene felkarolni az iskolaközpontok (kultúrsejtek) ügyét.

Ilyen helyeken az iskolát kell a tanyai élet központjává tenni.

a) Minden tanyai iskola mellé népházat kell építeni. (Ez a kérdés igen célszerűen megoldható lett volna a most épülő új tanyai iskolákkal kapcsolatban.)

b) Minden tanyai iskola körzetében megszervezendő a gazdasági kör (társadalmi egyesület) a tanyai lakosság tömörítésére.

c) Az iskolaközpont és a belterület között a közvetítő szerepre a mezőrendőröket kell felhasználni és ezenkívül minden tanyai iskolát telefon útján kell összeköttetésbe hozni a belterülettel.

d) A község minden közhirdetményt köteles írásban az iskolaközponthoz kiküldeni a mezőrendőr útján. (Komikus állapot, hogy pl. hétfőn kihirdette az előljáróság az ebzárlatot és kedden a csendőrök az összes tanyasiakat feljelentették, mert a kutyák nem voltak megkötve. Ki felelős azért, hogy az előljáróság tisztán kényelemszeretetből vagy hivatásának meg nem értése miatt, nem értesítette a tanyasiakat?) A közhirdetményt a gazdasági körben kell kihirdetni joghatállyal.

e) Az adófizetés lebonyolítására minden negyedévben egy bizottság menjen ki az adófizetések beszedésére. (Ez mint kiváló figyelmeztető elősegítené az adómorál kifejlődését is.)

f) Születési, halálozási bejelentések az iskolaközpontban legyenek eszközölhetők a tanítónál, aki azt sürgős esetben telefonon továbbítja.

g) A járlatlevélkezeléssel a tanyai tanító vagy más egyén bízandó meg.

h) A községi bíró havonkint egyszer szálljon ki az iskolaközpontba bíráskodásra.

i) A postaküldemények be- és kiszállítását a mezőrendőrre kell bízni (a tanító felügyelete alatt). A posta továbbítása lezárható táskában történjék. A leveleket a gyermekek viszik haza.

ad 4. a) A mezőgazdasági többtermelés alapja a megfelelő kultúrszínvonal, tehát : nagy gond fordítandó a tanyai iskolaügyre.

b) A tanyai továbbképzőiskolát gazdasági szakiskolává kell átszervezni.

c) A tanyai gazdasági továbbképző iskolával kapcsolatban minden iskolaközpontban legyen mintagazdaság (kísérleti gazdaság). Erre szükség van, hogy a gyermeket rászoktassuk (neveljük) a helyes gazdálkodásra. Ezt a gazdaságot megfogja tekinteni a tanyai gazda, de az annál távolabb esőt nem.

d) Minden iskolaközpontban gazdasági kört kell szervezni.

e) Gondoskodni kell arról, hogy a tanyai gazdasági körben intenzív egyesületi élet alakuljon ki.

f) A gazdasági irányú iskolánkívüli népművelést a legmelegebben kell felkarolni.

g) Az iskolánkívüli népművelés keretében felkarolandók a gazdasági kiállítások, termelési versenyek és kísérletek. (Az olasz példán okulva: a magyar gabonaháború!)

h) Gondoskodni kell mezőgazdasági tárgyú filmekről.

i) A tanyai lakosság gyermekeit megfelelő gazdasági iskolákba kell irányítani. Azonban a földtől ne szakadjon el!

j) Gondoskodni kell a jó közlekedés lehetőségéről. Tehát: jó utak, útépítés és ahol lehetséges (mert nem mindenütt lehetséges) gazdasági, tanyai vasút.

k) A postaközlekedés rendezése útján gondoskodni kell arról, hogy a tanyai lakossághoz is eljussanak a haladást számontartó folyóiratok.

l) A tanyai könyvtár egy része gazdasági szakművekből álljon.

m) A többtermelési háború érdekében a nép-naptárakban propagandát kell kifejteni.

n) Kormányintézkedéssel kell rendezni a termőterületek szaporítását (vadvizek lecsapolása, szikesek javítása).

o) A szövetkezeti eszme a tanyán különösen felkarolandó.

ad 5. Új községek alakulását ott kell elősegíteni, ahol:

a) a községek nagy határral rendelkeznek,

b) ahol a község belterülete kicsi,

c) ahol nagyszámú a tanyai lakosság,

d) ahol a község nem törődik a külterületi lakosság kultúrszükségleteinek kielégítéséről vagy arra — bizonyos körülmények miatt — képtelen.

Pl. egy 30,000 holdas alföldi község kulturátlan külterületén teljesen életképes öt község (à 6000 hold) alakulhat zárt településsel. Új községek alakulásánál azonban a zárt települést mindig ki kellene kötni, bizonyos záros határidő nyujtásával. A zárt települési községeknek vasúttal (kisvasút) való összeköttetése a fővonalakkal és kultúrgócpontokkal könnyen megoldható kérdés lesz. Azokban a városokban azonban, amelyek országos értékű és jelentőségű kultúrintézmények létesítését, fentartását segítik elő, ott a külön községek megalakulása csak kárt okozna, mert azzal a város jövedelmei megcsappannának és kultúrintézményei elpusztulásra lennének ítélve.

Tipikus példája ennek az esetnek Szeged szab. kir. város. Azt, hogy Szeged a közeli trianoni határ sorvasztó volta dacára nem lépett a pusztulás útjára, sőt az egyetemi építkezési költségek tekintélyes részének vállalásával a további

fejlődés útjára tudott lépni (átvéve a határmenti végvár fontos szerepét), kizárólag anyagi erejének tulajdoníthatjuk, amely nagykiterjedésű határában rejlik és abban, hogy a határ 141,775 katasztrális holdjából 66,033 kat. hold városi tulajdon.

Azt pedig, hogy a városnak milyen ügyes a birtokpolitikája, a helyes szociális érzékkel megállapított bérletbirtokok nagysága, a bérlők jóléte, de legfőként az bizonyítja, hogy a szegedi határban a kivándorlás ismeretlen. Itt a városi föld teljesíteni tudja hivatását, amelyet nem tud lerombolni Csongrád vármegye szociáldemokrata tömegeinek veszedelmes közelsége sem. Azonban számítani lehet egy esetleges és erősebb lendületet vevő agitációra, amely a városi földek örökáron való eladását fogja beledobni a köztudatba (már 1918-ban is jelent meg ilyen irányú könyv). Ennek bekövetkezése pedig maga után vonná Szeged elsorvadását és országos kultúrértékeinek megsemmisülését.

Általános is lehet a panasz, hogy már törvényeink szelleme is eltér a földtől és hogy azok merkantil szellemmel vannak telítve és az agrár érdekeket nem védik meg a kellő mértékben. Városaink is ipari és kereskedelmi szellemmel vannak már telítve, de Szegeden még meg van a kapcsolat a földdel, még él és alkot, épít, fejlődik az agrár szellem, a leghevesebb támadások ellenére is. Ennek a városnak az ereje a városi földekben van és ezt az erőt megóvni kötelessége még a törvényhozásnak is. Erre int a közelmult történelme is!

Ilyen helyeken a külön községek alakulása csak rombolhat, ezt tehát, ha a kérdés törvényhozási rendezése esedékes lesz, feltétlenül tekintetbe kell venni az országos érdekek védelmére.

Ezzel szemben Szeged szab. kir. városnak nagy gondot kell fordítani a tanyai kultúra fellendítésére. Az első lépés volt a tanyai központok kiépítése, amelyet most követ egy másik jelentős lépés, a tanyai vasút építése. Ezeken kívül azonban nagyobb gondot kell majd fordítani az iskolaközpontokban kifejtendő szellemi és gazdasági *irányításra*, a tanyai iskolánkívüli népművelésre. És itt megfontolandó az, hogy a tanyai kisvasút révén a legtávolabbi tanyára is eljuthatnak majd az agitátorok, akiknek romboló munkásságát jól megszervezett és megalapozott iskolánkívüli népműveléssel idejében meg kell előzni.

A jelen vázlatos hozzászólás folyamán láthattuk, hogy a tanya-probléma nem egyszerű, mert számos részletproblémára tagozódik szét. Az egyes részletproblémák megoldása pedig a kormányzat összes ágainak (az összes minisztériumok) támogatását és közbelépését követeli. E különböző szervek munkásságának azonban egységesnek kell lenni, ami azonban a jelenlegi viszonyok mellett rendkívül hosszadalmas vagy egyáltalán nem is lehetséges. Szükség van tehát egy független szervre, mely kikerülendő a miniszterek hatásköri összeütközéseit, mint önálló szerv működjék. (Ez megoldható mint önálló tanács vagy mint kormánybiztosság, esetleg mint a miniszterelnökség önálló ügyosztálya.) Nevezzük egyelőre ezt a független szervet újraépítési tanácsnak.

Az újraépítési tanácsnak hivatása lenne :

a) a tanyakérdés megoldásához szükséges adatoknak a helyszínen való gyüjtése ;

b) a beérkezett adatok feldolgozása ;

c) a beérkezett adatok alapján megfelelő munkaterv kidolgozása a tanyavilág újraépítésére ;

d) az újraépítés szervezése, irányítása ;

e) a szükséges törvényhozási és miniszteri intézkedések megalapozása és kieszközlése ;

f) a különböző hatóságok között az együttetűség biztosítása ;

g) a részletproblémák összeegyeztetése.

Századok mulasztását pótolnánk az újraépítési tanács életrehívásával (Franciaország is újraépítési minisztérium felállítását tartotta szükségesnek és célravezetőnek az elpusztított területek helyreállítására).

Czékus Frigyes, állami elemi iskolai tanító.

Az 1921. évi kecskeméti tanyai kongresszus erős fényszóróként világította meg Petőfi délibábos tanyavilági rónájának sok-sok mostoha ügyét-baját, kérdését. Megtárgyalták a hatvármegyés, kb. $1^1/_2$ milliós tanyavilági színmagyarság közigazgatási, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, vallási, iskolaügyi kérdéseit, a fásítást, továbbá az egészségügyi, közlekedési, társadalmi, szövetkezeti, talajjavítási, stb. kérdéseket. És azóta, mintha a fényszóró kialudt volna, mintha az a gyógyító írt kereső kevés orvos is abbahagyta volna emberbaráti nemes és hazafias feladatát . . . E dolgozat célja, hogy a fényszórót újból működésbe hozza és az önzetlen orvosok számát megszaporítsa . . .

Minden illetékes tényezőnek — s köztük elsősorban a tanyai tanítóságnak, mint őrszemeknek, mint előmunkásoknak — nemes kötelessége, hogy e kérdéssel is foglalkozzék szeretettel, állandóan, komolyan, teljes energiával és nagyobb mértékben, általánosabban, mint eddig történt.

A második tényező a sajtó. A napi és szaklapjaink, fővárosi, vidéki, helyi újságjaink nemes, hasznos és hazafias dolgot cselekednének, ha időközönként egy új rovatban, a «tanya» rovatban, hivatott munkatársak, levelezők tollából meg-megtárgyalnák a tanyavilág egy-egy kérdését, sürgetnék és rávilágítanának egy-egy tanyai közügy megoldási módozatára. Az alkotó közvélemény szeretetét és figyelmét arra terelnék rá.

Ezenkívül szükséges, hogy alakuljon egy állandó vagy időszaki különleges szakfolyóirat, «A Tanyavilág», amely a tanyai lakosság összes közérdekű ügyeit folytonoan felszínen tartsa, széles körben népszerűsítse és a megvalósítását elősegítse, érlelje. Lapszemlét tartson idevonatkozólag.

A tanyavilág előrelendítése céljából meg kell alakítani mielőbb a «Tanya-Szövetséget», akár önállóan, akár a hasonló célú alföldi egyesületek összetevéséből. Ebben az egyesületben a fentieken kívül helyet kell foglalniok még a miniszteriumok kiküldötteinek, újságjaink szekesztőségeinek, az alföldi megyék, járások, községek vezetőségeinek, az alföldi nemzetgyűlési képviselőknek és felsőházi tagoknak, egyházi képviselőknek, a tanyai tanítóságnak egészében és a tanyavilág önzetlen, lelkes barátainak, jóakaróinak.

Alakítsuk meg és hozzuk erőteljes működésbe rövidesen a Tanya-Szövetséget: sajtójával, vándorgyűléseivel, kiállításaival, tanfolyamaival, tanulmányútjaival, évkönyveivel, naptárjaival, könyvtársorozatával, pályadíjaival egyetemben.

A Tanya-Szövetség kebelében annak egyik szakosztályaként alakítsuk meg az iskolajelleg nélküli «Alföldi Tanyai Népnevelők Szakosztályát» a tanyavilági iskolai és az iskolánkívüli szabadoktatási, népművelési kérdéseinek fejlesztése érdekében.

Szükséges, hogy megalkottassék a különleges «Tanyavilági Népiskolások Olvasó- és Tankönyve», hogy egy új könyvtártípus, a «Tanyai ifjúsági és népkönyvtár is» megteremtődjék. Szükséges, hogy a tanyai központokat és iskolákat legalább a téli időszakban vándorkönyvtárak és laptárak felkeressék.

Ki kell jelölni úgy az Országos Közoktatásügyi Tanácsnak, mint a Közművelődési Tanácsnak, az Iskolánkívüli Népművelési Tanácsoknak, továbbá a Tankönyvügyi Bizottságnak a tanyai tagjait is.

Szükséges, hogy egy újtípusú tanítóképző: a tanyai tanítóképző felállíttassék vagy *valamelyik alföldi ilyenül átszerveztessék*. Vagy e helyett szükséges, hogy a tanítóképzők tanári kara a növendékekkel a tanyai iskolákban megfelelő számban hospitáljanak. A tanári kar minél több tagja a tanítóképző, a pedagógium vagy az egyetem elvégzése után 1—2 évre a tanyai iskolákhoz működésre beosztassék, ide tanulmányútra kiküldettessék. Ne csak a külföldre. *Mert a magyar tanyavilág tökéletes megismerése van olyan fontos legalább is, mint a külföldi kiküldetés.* Ily módon elérhetjük azt is, hogy idővel minden tanítóképzőben lesz olyan tanár, aki már a tanyavilágban is működött és ott szerzett tapasztalatait a gyakorlati tanítóképzés munkájában gyümölcsözőleg felhasználja. Addig pedig a tanyai tanítói állások betöltésénél az alföldi származásúak vagy alföldi képzőt végzettek részesüljenek előnyben. És főleg azok, akik a tanyai állást nem ideiglenesnek, átmenetinek tartják, ahonnan legfőbb vágyuk az elmenekülés, hanem azt olyan fontosnak és érdemesnek tekintik, mintha nagy városokban végeznék magyar néptanítói magasztos kötelességeiket.

Szükséges, hogy a tanköteles kort kibővítsük, ezzel szemben a szorgalmi időt megrövidítsük. A tanyai iskolákban a tanításnak egyhuzamúnak kell lenni, azok igazgatása, *felügyelete* az ottani viszonyokhoz igazodjék, azok teljes, saját élményű ismeretén alapuljon. E végből szükséges, hogy a tanyai igazgatók előzőleg legalább öt évig tanyai iskoláknál működjenek. A tanyai bérelt iskolahelyiségek kifejlesztendők társadalmi úton rendes és állandó iskolákká, *azokat búboskemencékkel lássuk el*, hogy így szénszükségletüket megszüntessük és hogy ezáltal a városi iskolákba több melegség jusson szószerinti és átvitt értelemben is.

A tanyai iskolákat át kell szervezni egyben népházakká is minden ponton, ahol a népiskolai mindennapos és ismétlő továbbképző oktatáson felül ünnepnapokon vagy esténkint, a téli ráérő időszakban, ifjúsági, közművelődési és leventeegyesületek, olvasó vagy gazdasági kör, analfabéta-

tanfolyam, szabadelőadások, szülői értekezletek, szülők iskolája, altruisztikus pedagógiai mozi, kosárfonó, kézimunka, háziipari tanfolyam, énekkar, műkedvelői előadások is hajlékot találjanak váltakozva. És a tanyai tanítóság e külön munkássága tisztességes különdíjazásban is részesíttessék.

A tanyavilág lakosságának érdekében is szükséges, hogy a tanyai tanítóság középiskolás gyermekei a városi internátusokban önköltségi áron elhelyeztessenek, hogy ezáltal a tanyai tanítóságnak fokozott munkakedve lehessen az iskolai és társadalmi alkotó munka állandó kifejtéséhez. Továbbá, hogy ezáltal a városokba való törekvésük megszűnjék és értékes gyakorlati tapasztalataikat pályájuk végéig, sőt azután is, a tanyavilágnak szenteljék, annak javára gyümölcsöztessék.

A tanyai iskolák és központok, a belterületek és városok között kölcsönös szellemi vérkeringést kell létesíteni, kölcsönös ki- és berándulásokkal, kölcsönös műkedvelői vendégszereplésekkel, közös majálisokkal, közös tornaversenyekkel, közös nemzeti és kulturális ünnepélyekkel. A nyári vakációkban a tanyai iskolák által a városi szegény diákok ezreit helyezzük el a tanyabirodalomban, hogy ott dolgozva nyaraljanak. Ne munka nélkül unatkozzanak. És e nyaraló diákok vasár- és ünnepnap délutánonkint gyűljenek össze a tanyai iskolák tantermeiben, ahol a városi középiskolákból magukkal hozott szebbnél-szebb, szívet-lelket gyönyörködtető hazafias, erkölcsnemesítő dalaikkal, költeményeikkel, egyfelvonásos kis színdarabjaikkal termékenyítsék meg a tanyavilág lelkét, gazdagítsák annak érzelemvilágát. Kívánatos, hogy megfelelő vándorszíntársulatok keressék fel a tanyavilágot, annak központjait, iskoláit, hogy ott a kultuszminisztérium által engedélyezett színdarabokat előadjanak. Törekvéseiket a hatóságok ne csak erkölcsileg, de fuvarok nyujtásával is támogassák. A tanyai postaügyet a tanyai iskolák révén egy csapásra, házilag, költség nélkül megoldhatjuk. Föltétlen szükséges, hogy a tanyai iskolákat 5—10 hold földhöz juttassák a földreform kapcsán. Ez oktatási, népművelési, közgazdasági szempontból is nagy horderejű, de általa a tanyai tanítóságot is mintegy odarögzítjük, állandósítjuk a tanyavilághoz.

A tanyavilág valláserkölcsi életének munkálására kívánatos, hogy ahol még nincsenek templomok, ott a lakosság a tantermeket hitfelekezetek szerint váltakozva istentiszteletek tartására is felhasználhassa ünnepnapjain a tanítási időn kívül. És hogy a tanyai iskoláknál és központokon tábori vándor-istentiszteletek tartassanak minden hitfelekezet részére felváltva időközönként.

A városi és megyei törvényhatósági Iskolánkívüli Népművelési Bizottságok a tanyavilág népének célszerű sorozatos előadási munkaterveket dolgozzon ki. Kívánatos volna, ha a kultuszminisztérium vagy megbízás vagy pályázat útján a célnak megfelelő szabadelőadási anyagot állíttatna össze. (Mint pl. annak idején az Országos Közművelődési Tanács a «Felolvasások» köteteit.)

Szükséges volna, hogy minden alföldi jómódú község és város vezetősége a tanyavilág lakossága részére a tanyai központokon és iskoláknál altruisz-

tikus, pedagógiai, népművelési célzatú álló és mozgóképes előadásokat tartasson.

Szükséges, hogy a városi vezető egyének és közigazgatási hatóságok a tanyavilágot ne csak kortesútak, választások alkalmával, szavazatgyüjtések idején, hanem máskor is sűrűn felkeressék, hogy bajait lássák, tudják.

Kívánatos, hogy a városi irodalmi társaságok, egyesületek, működvelő gárdák szereplésre ki-kiránduljanak a tanyabirodalomba. Viszont szükséges, hogy a tanyai lakosság — úgy az iskolásnövendékek, mint a serdültek és a felnőttek — a városok közintézményeit és ipartelepeit rendszeresen és csoportosan látogassa, tanulmányozza.

Szükséges, hogy a tanyai gazdasági körök elnökei, mint népművelési intézmények elnökségei akár hivatalból, akár érdekképviseleti alapon tagjai legyenek a községi képviselőtestületeknek, iskolaszékeknek (gondnokságoknak), valamint a tanyai tantestületek kiküldöttei is (számarányuk szerint) helyet foglaljanak a községi képviselőtestületekben és a törvényhatóságokban.

Ahol legalább 15 tanerős tanyai egyjellegű iskola van, ott külön tanyai iskolaszék (gondnokság) alakítandó a belterülettel közös, azonos elnökkel.

Kívánatos, hogy *Balázs Béla* jászberényi áll. tanítóképzői igazgatónak a tanyavilág jövője érdekében a VIII. egyetemes tanítógyűlésen előadott összes javaslatait fogadjuk el, valósítsuk meg. (Lásd «Hogyan tehetjük az alföldi magyarságot hazafiasan gondolkodóvá?» című nagyértékű tanulmányát.)

Feltétlen szükséges, hogy a tanyakérdés úgy a közép- és szakiskolákban, mint az egyetemeken, a közigazgatási tanfolyamokon, theológiákban, tanítóképzőkben, pedagógiumon behatóan tárgyaltassék.

Üdvös volna, ha valamelyik minisztérium kebelében vagy pedig miniszterközileg tanyai ügyosztály szerveztetnék. Kisebb horderejű ügyeknek is akad önálló ügyosztálya vagy kirendeltsége. A hatmegyés alföldi tanyavilág is megérdemelné ezt bizonyára.

Hasznos volna, ha mindazok a nemzetgyűlési képviselők, akiknek kerületében tanyarendszer is van, a programmbeszédeken és beszámolókon kívül többször is felkeresnék tanyavilágukat központjait és a tanyavilág vezetőivel megbeszéléseket tartanának, fejlesztési terveket állítanának össze. Az összegyüjtött anyag és megvalósítási módozatok megtárgyalására Budapesten is együttes összejöveteleket tarthatnának a képviselők tekintet nélkül politikai pártállásukra. Ezekből az összejövetelekből, azok állandósulásából alakulna ki a parlament pártközi Tanyai Bizottsága. Az alföld minden irányú jövője, sőt Nagy-Magyarország érdeke kéri és megérdemli azt. Erre a bizottságra is nemes feladatok várnak az alföldi tanyavilágra vonatkozó törvényjavaslatok megszületése, azok megalkotása körül.

Szükséges, hogy a miniszteri programmbeszédek a tanyavilág fejlesztésére vonatkozó célkitűzésekkel is kibővüljenek és annak alapján ilyen törvények és rendeletek meghozassanak.

Célszerű volna, ha a községek és városok állandóan statisztikai felvételeket eszközölnének tanyavilágukra vonatkozólag, amelyeknek eredményei a

Központi Statisztikai Hivatal vagy a minisztériumi Tanyai Ügyosztály vagy a Tanya-Szövetség által évenkint közzéteendők volnának.

Szükséges volna, ha a fejlődésre alkalmas tanyai központok közül többeket «minta-tanyai központokká» fejlesztenének ki. Pl. Szeged Felső- és Alsótanyai központok. Örömmel szögezzük le azt a tényt, hogy már akad villanyvilágítással is ellátott tanyai központ.

Szükséges, hogy a járási, városi, megyei gazdasági felügyelőségek és mezőgazdasági kamarák *helyszíni tapasztalatok, megfigyelések, megbeszélések alapján a tanyavilág közgazdasági fejlesztésére vonatkozó terveket dolgozzanak ki a Népművelési Bizottsággal karöltve és igyekezzenek is azt keresztülvinni.*

Tekintve, hogy a tanyavilágban az iskola, illetőleg annak tanítója az egyedüli művelődést terjesztő, osztó szerv, igen kívánatos, hogy a tanyai iskolának tanítási eszközei tökéletesek, teljesek, gazdagok legyenek. Erre az iskolafentartó hatóságok és a kultuszkormány az ügy fontosságához mérten kiváló gondot fordítsanak. *A tanyavilág tanítóságának továbbművelésére megfelelő szaklap, kölcsön-szakkönyvtár rendeztessék be akár a tanfelügyelőségi hivatalokkal kapcsolatban, akár az alföldi tanítóképzőkben.* A tanyai tanítóság továbbképzése végett nyári tanfolyamok szervezendők vagy az alföldi tanítóképzőkben vagy a szegedi és debreceni egyetemeken vagy a budapesti közgazdasági egyetemen. Azonos célból kívánatos, hogy a tanyai tanítóságnak mód nyujtassék arra, hogy minél több tanulmányutat tehessen itthon, azután külföldön. Amit a tanító tud, azt nem rejti véka alá, hanem átpalántálja, átsugározza a növendékei és azok hozzátartozói lelkébe. Ezért legyen a tanító lelke minél gazdagabb, pompásabb virágoskert, hogy belőle mindenkinek teljen sok-sok illatos virág!

A tanyavilág kultúrájának emelésére kívánatos, hogy az ifjúság és a felnőttek tanulmányútjaira minél több ingyenes vagy kedvezményes vasúti jegy bocsáttassék rendelkezésre. Nemzeti és állami érdek, hogy a tanyavilág népének kulturája a város lakosságának kulturfokát elérje. Ehhez pedig gyakori tanulmányutak kellenek. Viszont nem lehet még most kívánni a tanyavilág népétől, hogy áldozatos érdeklődést mutasson a magasabbfokú kultúra iránt. Itt a magasabb kultúrának, illetőleg az államhatalomnak kell elébe menni, előlegezni, hóna alá nyúlni, befektetést eszközölni a tanyavilágot illetőleg. Ez a szanált költségvetés mellett is keresztülvihető. És az Alföld jövője szempontjából keresztül is viendő.

Weis István, miniszteri o. tanácsos.

Azt hiszem, az elnök úr őméltóságát, az előadó urat és valamennyiünket is keserű elégtételérzés fog el, amikor most a tanyakérdés iránt ezt az érdeklődést látjuk. Évtizedek óta hangoztattuk mi, előadók és felszólalók azt, hogy tanyaprobléma van és hogy ez a magyar faj regenerálódásának jóformán legjelentékenyebb problémája, azonban süket fülekre találtunk.

Én mindig meg szoktam nyugodni az isteni gondviselésben és azt mondom: a Trianon által reánk mért megpróbáltatás talán jó, talán egy jövő fejlődés csiráit rejti magában, mert most meg kell látni Csonkamagyarországnak a Nagy Magyar Alföld nyomoruságát, ezen segíteni kell és talán innen

fog feltörni az a nemzeti erő, amely újra helyreállítja az ezeréves Magyarországot.

A tanya problémáját én két részre osztanám. Az egyik az a tanyavilág, amely nem állandó lakóhelyeket foglal magában, a másik pedig az, amely állandó lakásokra terjeszkedik ki. *Földes* őexcellenciájának, egykori kedves tanáromnak könyvéből azt tanultam, hogy a nemzeti munkamegosztásban a városoknak nem az a hivatásuk, hogy 150—200 ezer katasztrális holdas területeken agrárpolitikát és mezőgazdasági termelést folytassanak, hanem az, hogy a kereskedelem, az ipar és az intellektuális foglalkozások gócpontjai legyenek. Nagyon jól tudom, hogy a tanyakérdés megoldásában igen nagy nehézséget jelent az is, hogy a magyar városokban rengeteg agrárelem lakik, amely csak időnkint megy ki a munkaszezónban a tanyákra, egyébként azonban benn marad a városban és annak urbanizálódását megakadályozza. A másik probléma az állandóan kinn lakó tanyások problémája, amelyet olyan találóan, színesen ecsetelt *Gesztelyi Nagy László* barátom.

Ha szanálni akarjuk ezt a kulturális, gazdasági, nemzetvédelmi szempontból egyaránt rossz helyzetet, akkor vissza kell mennünk a történelmi okok kutatására. A Haza Bölcse azt mondotta egyszer: ha rosszul van begombolva a kabát, újra kell gombolni. Hogyan alakult ki a tanyavilág? Nem olyan régen alakult ki, hiszen Hódmezővásárhely határában 24 falu volt és Debrecen határában is falvak voltak, amelyeknek élő példája a zeleméri csonkatorony. A török hódoltság alatt gyűltek össze az emberek egy helyen, hogy — a mai nyelven szólva — az egyéni akciók ellen könnyebben védekezhessenek. A török kivonulása után megfelelő telepítési politikával meg lehetett volna ezt a helyzetet javítani, de a kormányzatnak akkor természetesen kisebb dolga is nagyobb volt ennél. Csinált telepítési politikát és rendes településeket a Bánátban, amelyet koronatartománynak akart megtartani, de nem törődött az ős, függetlenségi érzésű, minden nemzeti mozgalom mellé száz százalékig odaálló északibb magyar Alfölddel.

Én közigazgatási szakértő vagyok, közigazgatási szempontból kívánok tehát ehhez a kérdéshez is hozzászólni. Szükséges és helyes mindaz, amit termelési, közlekedési, gazdasági, egészségügyi szempontból a tanyákkal tenni akarunk, azonban azt mondom: a legfontosabb tényező az integrálódásra a közigazgatási szervezet, különösen Magyarországon, ahol mindenki mindent a közhatalomtól vár. Ahol közigazgatási tényező van, az döntő az integrálódás tekintetében, oda mennek az emberek lakni, ott alakulnak ki a természetes központok, megindul a faluképződés, változik a termelés módja, az egészségügyi viszonyok javulnak. De ez talán nem csak Magyarországon van így. Állandó érintkezésben állok az amerikai farmmozgalom vezetőivel, *Szander* és *Butterfield* egyetemi tanárokkal. Ők, jóllehet tanyavidékeiknek vannak központjaik, határozottan erre a vágányra terelik a dolgot, azt akarják, hogy a farmok világában ilyen közigazgatási központok keletkezzenek és ezzel akarják létrehozni azt a szoros települési viszonyt, amely nélkül ők sem tudják a Dorffluchtot megakadályozni.

A városok részint álbüszkeségből, részint anyagi érdekből mindent meg-

tesznek a községesítések megakadályozására. Emlékszem arra, hogy amikor még *Vadnay* őméltóságával volt szerencsém szolgálni a belügyminisztériumban, 1912-ben községesítettünk egy telepet, Páhit, ahol a községesítési eljárás már 1872-ben megindult, állandóan szőnyegen is volt, de bizonyos tényezők mindig megakadályozták a községesítést. Méltóztassanak ma kimenni Páhiba, mit változott 1912 óta ez a vidék közigazgatási és kulturális szempontból.

A nélkül, hogy a községesítést elő ne segítenők, sőt elő ne írnók, nem lehet lényeges haladás a tanyák világában. Erre vonatkozólag két megoldás van. A racionalis megoldás azt mondja: a megyei és a községi igazgatás arra való, hogy az agrárnépesség minden közszükségletét kielégítse, tehát szorítsuk a törvényhatósági és rendezett tanácsú városokat arra a területre, ahol az ipari és kereskedelmi üzem folytatható. Ennek nagy előnye lenne az is, hogy az a lehetetlen közigazgatási térkép, amely a jó közigazgatást lehetetlenné teszi, az enclavek és exclavek szövedéke, amely pl. Csongrád megye térképét elékteleníti, megszűnnék. Belátom azonban, hogy amikor egy szakértekezlet komolyan foglalkozik témákkal, akkor a tényleges helyzettel, az erőviszonyokkal számolnia kell és azt az értéket, amelyet az alföldi városok jelentenek, nem negligálhatja, ezeknek közvéleményével szembe nem helyezkedhetik. A városok kongresszusa 1912-ben talált egy másik, szerintem éppen olyan jó megoldást. Kimondotta ugyanis azt, hogy a városok nagy határában levő települések községesítendők és a rendezett tanácsú városok határában alakítandó tanyaközségeknek járási hatósága a rendezett tanácsú város legyen, a törvényhatósági városok határában, pl. Szeged, Kecskemét, Hódmezővásárhely határában levő tanyatelepülésekből alakítandó közigazgatási községeknek pedig törvényhatósága is a törvényhatósági város legyen. Ebben az esetben a városok nem veszítenék el ezt a területet, ezt az adóalapot, ezt a lakosságot, viszont ennek mégis meglenne a módja arra, hogy szervezkedjék és szükségleteit a maga erejéből kielégíthesse.

Mondhatná ez ellen a megoldás ellen a teoretikus, hogyan lehet beszélni falusi községről a tanyák világában, amikor *Inama-Sternegg* professzor szerint a falusi község szoros szomszédsági viszonyon alapuló település. Szép a teória, amint *Arany János* is igen szépen megírta a «Nagyidai cigányok»-ban: kettős úton halad az emberi élet, egyik a gyakorlat, másik az elmélet, s mint hogy az elmélet igen gyakran sáros, nézzük, mit mond a gyakorlat. Állítom, hogy Nagymagyarországon több falusi község volt, ahol nem volt szoros szomszédsági viszony. Ott voltak Trencsén és Árva megye egyes községei, vagy némely erdélyi község, ahol minden hegygerincen volt egy-egy ház, mint pl. Terebesfehérpatak 16 kilométeres főutcájával. Ha ott lehetett faluvá minősíteni ezeket a településeket, miért ne lehetne megtenni ezt a tanyákkal, amelyek csak egy kurjantásnyira vannak egymástól.

Végső konkluzióm: a kormány tegyen meg mindent az alföldi tanyáknak közigazgatási községekbe való tömörítése érdekében, mert ez maga után fogja vonni ezeknek kulturális, gazdasági és minden egyéb téren való fejlődését és ez fogja lehetővé tenni azt a telepítést, amelyet egy lánglelkű,

ma is élő ember, *Darányi Ignác*, valamikor belevitt a magyar közéletbe, de amely tervet nem tudott végrehajtani. Telepítés nélkül pedig nincs feltámadás ilyen kataklizmák után. A tatárjárás után *IV. Béla* az akkori viszonyoknak megfelelően telepített, a mohácsi vész után szintén az akkori közszükségleteknek megfelelően telepítettek. Én most keresem azt a *IV. Bélát* vagy azt a *Martinuzzit*, aki Erdélyt és a Bánátot újraszervezte. Nem találom, de remélem, hogy meg fog jönni és a tanyák községesítésével lökést adunk a településnek és talán életre hívjuk a mai idők *IV. Béláját* vagy *Martinuzziját*.

L á z á r D e z s ő, kormányfőtanácsos, gazdasági egyesületi elnök.

Az első, amivel foglalkozni kell, az, amit *Gesztelyi Nagy László* nagyon helyesen megvilágított, hogy mindaddig, amíg a közlekedési utak nincsenek kiépítve, lehetetlen bármi másról is beszélni, addig a többtermelésről beszélni tréfa és nem komoly dolog. Belterjes gazdálkodás addig nincs a tanyák világában, amíg közlekedési utak nincsenek, amíg a tanyai ember nem tudja termelvényét akkor árusítani, amikor annak ára neki a legjobb, a legmegfelelőbb, amíg a piacokat nem tudja akkor felkeresni, amikor akarja.

Mindenféle tanyai probléma megoldásánál vissza kell tehát térni oda: miért vannak ezek a siralmas állapotok? Azért, mert az utak járhatatlanok.

Áttérek a részletekre. A tanyák világában igen fontos és üdvös dolog a tanyai gazdakörök megszervezése. Ezeknek a megszervezése nélkül 30—40—50—60 kilométeres távolságokban egyáltalában lehetetlen a gazdaosztály szervezése és oktatása. Ezeket a gazdaköröket lehetőleg olyan helyen kell megszervezni, ahol külterületi iskolák is vannak, ezek mellett. Igen, de hogyan állunk ezzel a kérdéssel is? Hódmezővásárhely 123.000 katasztrális holdas határában ezidő szerint 50 tanyai gazdakör van. Ez az 50 tanyai gazdakör a multban virágzó volt és feladatát igen szépen megoldotta. Ma azonban a helyzet az, hogy ezek a gazdakörök most alig tudnak működést kifejteni, mert a tagsági díjakból nem tudják magukat fentartani. Nagy tagdíjakat ugyanis nem szedhetnek, mert akkor elfogynak a tagok, ha pedig nincsenek tagok, akkor nincs értelme a gazdakör fentartásának. Régebben mulatságokat és összejöveteleket tartottak már csak a társadalmi érintkezés kedvéért is és ezeknek bevételeit hasznos és üdvös célokra fordították. Kibővítették a könyvtárt, helybeli és budapesti napilapokat járattak a külterületi gazdák épülésére, bár sokszor, sajnos, nem épülésére, mert hiszen a sajtó hatása sokszor egészen más. Mindenesetre nemes, okos célokra fordíthatták ezek a gazdakörök kis bevételeiket.

Csak néhány szóval mondom el, hogy ma egy tanyai gazdakör mi mindennel van megnyomorítva. Elsősorban engedélyt kell kérni az államrendőrségtől arra, hogy társasvacsorát vagy mulatságot tarthassanak és ezért bélyegilletéket kell fizetni, a beléptidíjnak 20 vagy 40-szeresét. Az országos diáknyomorenyhítő akcióra 3—400 ezer koronát kell fizetni, vigalmi adó címén a befolyó jövedelem 20%-át kell lefizetni akkor, amikor még azt sem tudják, mi fog befolyni — mert nagyon sokszor egyáltalában semmi sem folyik be.

A másik dolog, amire rá akarok mutatni, az iskolaközpontok. Hódmezővásárhely 48 nagyon szép községi iskolával dicsekedhetik. Mindegyik iskola

kőből épült, a tanítói lakás is nagyon szép, nem lehet azonban beléjük tanítót fogni. Nem tudom, milyen ma a fegyelemtartás a kultuszminisztériumban, de az bizonyos, hogy Hódmezővásárhelyen ma is két külterületi iskolánál egyáltalában nincs tanító, mert kineveztek ugyan oda tanítót, az el is jött valahonnan a Dunántúlról, de amikor látta az itteni tanyavilágot, el sem foglalta állását, hanem volt annyi protekciója, hogy kijárt magának egy másik faluban vagy városban egy jobb állást. Ezek a tanyai iskolák pedig tanító nélkül maradtak. Ez lehetetlen állapot. Erre már a közigazgatási bizottságban és magában a kultuszminisztériumban is felhívtuk az illetékesek figyelmét.

A külterületi tanítókat külön ki kell tanítani a maguk hivatására. Meg kell szerettetni velük a külterület népét, mert annak a külterületi tanítónak nemcsak az iskola falain belül, hanem az iskola falain kívül is végeznie kell a nagyok oktatását is, ezt pedig csak úgy tudja végezni, ha a tanyai népet szereti, ha lelkének minden szálával hozzákapcsolódik és ha a tanyákon igazi kultúrközpontot tud teremteni. Ezt akkor fogjuk elérni, ha majd a tanyai tanítóság erre külön oktatást kap, és majd, ha a tanyai tanítókat úgy fogják díjazni, hogy nem büntetésnek, hanem mintegy előléptetésnek tekintik, ha kiküldik őket a tanyák közé — mert ez nagyobb jövedelmet biztosít nekik. Mellékesen említem meg, hogy a külterületi iskolák mellé egy-egy kis mintagazdaságot kell felállítani, ahol a gyermekeket gyümölcstermelésre, veteményekre termelésére, stb. kellene oktatni.

Ezek mind olyan kérdések, amelyeket feltétlenül meg kell oldani, ha azt akarjuk, hogy a külterületi, tanyai polgáraink kellő oktatásban részesüljenek.

Itt van az orvossal való ellátás kérdése. Annál sötétebb képet, mint amilyent az igen t. előadó úr és a hozzászóló urak bemutattak, én sem tudnék festeni, bár tudnék elmondani bizonyos dolgokat, mert nálunk 50—60 kilométernyire kell vinni betegét a tanyás embernek, míg orvost talál és nem egy esetben addigra meg is hal a beteg. De ha az orvost meg is találja, gyógyszerért is el kell menni, s mire ezt meghozza, sokszor már késő, úgy hogy olyan halálozási számokat tapasztalunk, amelyek egyenesen megrendítők.

A lakásépítkezést, a tűzoltás megszervezését, stb. mind a tanítói kérdéssel tudnám összefogni. Itt van továbbá az iskoláknál tartott istentiszteletet is. Hódmezővásárhelyen ez a kérdés meg van oldva, de csak nyáron. Nyáron azonban vakáció van. Amikor beköszönt az igazi iskoláztatási idő, akkor elkezdődik az esős ősz és tél és ilyenkor a járhatatlan utak miatt egyszerűen nem lehet kivinni oda a papot, hogy istentiszteletet tartson, de az iskolába járó gyermekek sem tudnak sárban, vízben 4—5 kilométerre elmenni és onnan azután hazamenni. Ezek mind olyan dolgok, amelyeken feltétlenül segíteni kell, ha a tanyaproblémát meg akarjuk oldani.

Itt van a fásítás kérdése is. Ez az Alföldnek óriási és a jövőre nézve nagy kihatású problémája. Amikor a fásítási törvényt megcsinálták, felhívtuk az illetékesek figyelmét arra, hogy mi azt szeretnők, ha a fásítási törvény olyan lenne, hogy azt az élet teljes valóságában át is tudja venni, mert mi nem törvényt akarunk, hanem azt akarjuk, hogy az Alföld tényleg

be is legyen fásítva. Éppen én voltam az a szerencsés, aki az illetékes szakköröknek figyelmébe ajánlottam, hogy álljanak el attól a lehetetlen gondolattól, hogy nem csoportfásítást, hanem határfásítást akarnak csinálni az Alföldön. Egy 20—25—40 holdas embernek határfásítást csinálnia lehetetlenség. Ezt a törvényben elő lehet írni, meg is fogják csinálni, de ezeket a fasorokat részint a jószágok, részint pedig mások teljesen el fogják pusztítani. De másképen is lehetetlen gondolat ez a határfásítás, mert a fasorok a különben is sáros utakat még jobban beárnyékolják és így azoknak felszáradása kétszer, sőt többször hosszabb idő mulva következhetik csak be. Ezért azt ajánlottuk, hogy csináljanak csoportfásítást. Ugyanazt a famennyiséget mindenki a tanyája mellett ültesse el, ott vigyázhat rá, gondozhatja és így meg van oldva az egész kérdés. Hiszen tökéletesen mindegy a Nagyalföldön, hogy egyenként a határ szélén vagy az utak mellett vannak-e ültetve a fák vagy ugyanaz a mennyiség egy csoportban van-e. Sajnos, ez a javaslatunk sem talált meghallgatásra.

D o r n e r G y u l a, okl. mérnök, min. tanácsos.

A magyar tanyavilág kulturális előbbrevitelének és gazdasági rendezésének *végleges* megoldását csak abban az irányban kereshetjük, amely irányzat ezen az óriási területen új falvak alakulását teszi lehetővé, egyelőre a mai anyavárosok és községek kötelékében.

Csak a zárt falu, s az abban kifejlődő állandó együttélés adhatja meg azt a kultúrfokot és az életigényeknek azt a kielégítését, amit a tanyákon elhelyezkedett népesség kulturális és gazdasági színvonalának emelése megkíván. Minden más megoldás csak a pillanatnyi segítés jellegével bírhat.

A tanyaterületeket mintegy 2,500—3,500 kat. holdas körzetekre kellene osztani, s minden egyes ilyen körzet középtáján egy középpontot kellene létesíteni. A középpontok magvát a kulturális és közérdekű intézmények (templom, iskola, szövetkezet, stb.) képeznék és ezekhez csatlakozva különféle típusú belsőségeket kellene kiosztani, ahol minden letelepülni szándékozó építőtelket vehetne. Egy ilyen új falu számára 60—80 kat. hold volna szükséges, ezt azonban csak a falu fokozatos kiépülése arányában kellene megszerezni, szabad kézből, árverésen, esetleg kisajátítás útján is. Kezdetnek elég volna minden egyes középpontnál 10—20 hold megszerzése is. *A fődolog az, hogy az egész új berendezkedés terve készüljön el és minden időközi munka egy ilyen egységes terv keretébe illeszkedjék bele.*

Ezekben az új belsőségekben legelőször valószínűleg mezőgazdasági munkások, iparosok és üzletemberek helyezkednének el, akik saját otthont akarnak szerezni; a következő elhelyezkedő réteg bizonyára azoknak a kisbirtokosoknak a sorából fog kikerülni, akiknek a birtokok megoszlása folyamán épületek nem jutnak és így új építkezésre kényszerülnek; legvégül jönnek majd azok a kisbirtokosok, akik — az új falvak vonzóereje folytán — azokba a tanyákról beköltöznek, hogy így faluban, de mégis birtokaik közelében lakhassanak.

Ezeknek a megtervezendő központoknak a *Sármezey Endre* által java-

solt kisvasutak által egymással és az anyaközséggel való összekapcsolása adná meg fő vonzóerejét és kifejlődésüknek legszilárdabb alapját.

Staub Elemér, h. államtitkár.

Úgy érzem, hogy mi tulajdonképen nyitott ajtót döngetünk, mert azok a kérdések és megoldási módok, amelyek felvetődtek, mindnyájunk előtt közismert dolgok. Hiszen 1921-ben nagy tanyai kongresszust tartottunk Kecskeméten, amelyen napokig foglalkoztunk ezekkel a kérdésekkel. Nézzük meg az eredményt, semmiféle haladást nem látunk. Nekem az az érzésem ebben a pillanatban, hogy ez az értekezlet is tisztán csak akadémiai jellegű, egy kis propaganda arra, hogy az ország közvéleményét felrázzuk, de a praktikus megoldás felé egy lépéssel sem fog közelebb vezetni. Ezt a kérdést nem értekezletekkel kell megoldani, a tettek mezejére kell lépni, olyan akciót kell folyamatba helyezni, amely állandóan felszínen tartja a kérdést.

Ebben a pillanatban arra gondolok, hogy talán lehetne az új országgyűlésből egy parlamenti bizottságot kiküldeni vagy talán tanyai kormánybiztosságot szervezni, amely ezt a kérdést állandóan felszínen tartaná, mert egészen kétségtelen, hogyha szétforgácsoljuk az erőket, soha egy lépéssel előbbre nem jutunk. Ezen a kérdésen állandóan kell dolgozni és ezt megértő, átérző, tényleg dolgozni kívánó embereket kell szerezni, akik praktikus megoldáshoz juttatják a problémát.

Elnök: Majláth József gróf, v. b. t. t.

Tárgy: *A mezőgazdasági munkások szociális biztosítása.*

Majláth József, elnök:

A híres pszichológus, *Le Bon*, azt mondotta, hogy három dolog értet meg valamit az emberekkel: «affirmation, repetition, contagion»; állítani valamit, ismételni és folyton érintkezésben maradni vele. A szocialisták a heidelbergi progammban negyven évvel ezelőtt ugyanazokat mondták, amiket ma, ezek azóta bevéssődtek és még mindig folytonosan ismétlik. Én is folytonosan ismétlek bizonyos dolgokat, ha írok. Így a napokban írtam a hadiközsönökről és *Teleszky* őexcellenciája meg is jegyezte cikkemre, nagyon helyes, a hadiközsönöket valorizálni kell. Legyen szabad annyit megjegyeznem, ő is hozzákezdhetett volna már, de éppen ezért egyáltalán nem felesleges ismételni. Örömmel üdvözöltem, hogy *Földes* őexcellenciája ezt az értekezletet összehívta, mert az itt napirendre kerülő dolgokat igazán nem lehet elégszer ismételni.

Előadó: Mayer Károly, államtitkár.

Javaslat.

I.

A gazdasági foglalkozásúak *balesetbiztosításának* kérdése a következő főbb irányelvek mellett sürgősen törvényhozásilag szabályozandó:

a) a gazdasági foglalkozásúak üzemi balesetbiztosítása kötelező : annak előnyeiben mindenki részesül, aki valamely gazdasági fő- vagy melléküzemben foglalkozásából kifolyólag üzemi baleseti sérülést szenved :

b) a gazdasági balesetbiztosítás a meglevő, begyakarolt szervezettel bíró Országos Gazdasági Munkáspénztár megfelelő átszervezésével valósítandó meg:

c) a biztosítás a foglalkozásból eredő különleges betegségekre is terjedjen ki ;

d) a segélyezés a szakmunkásoknál a tényleges kereset alapján történjék, a többiekre nézve pedig időszakonkint a helyi és egyéb körülmények figyelembevételével megállapított átlagos napibér, illetve átlagos évi munkabér alapján ;

e) a biztosítás nyujtotta előnyökben az a munkaadó és hozzátartozó is részesüljön, aki a gazdasági kis existenciák sorába tartozik :

f) intézményesen megoldandó a balesetelhárítás kérdése is.

II.

a) A gazdasági foglalkozásúaknak *betegség* esetére való kötelező biztosítására vonatkozó törvénytervezet előkészítési munkálatai folyamatba teendők, illetve folytatandók.

Mielőtt azonban a vonatkozó törvényjavaslat beterjesztetnék, vizsgálat tárgyává kell tenni — tekintve azt, hogy egyes fontosabb európai államokban a gazdasági foglalkozásúak kötelező betegségbiztosítása megvalósítva nincs — hogy nálunk a gazdasági foglalkozásúak kötelező betegség-biztosításának pénzügyi és gazdasági előfeltételei adva vannak-e!

b) Addig is azonban, míg e téren az említett feltételek bekövetkeztéig a betegség elleni kötelező biztosítás törvényhozási úton megvalósítható lesz, a közegészségügy terén már most megvalósítható, más megfelelő intézkedéseket kellene tenni.

III.

Az aggkor, rokkantság esetére való ellátás és a hátrahagyottak biztosítása egyelőre az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál a mező- és erdőgazdaságokban foglalkoztatottakra nézve eddig létesített önkéntes biztosítás rendszerének kiépítésével volna tovább fejlesztendő.

IV.

A munkahiány esetére való biztosítás terén az 1921. évi genfi értekezleten a mezőgazdaságban előforduló munkanélküliség elhárítására alkalmas intézkedések tárgyában elfogadott ajánlásban jelzett intézkedések minél előbb és minél szélesebb terjedelemben valósítandók meg. Megemlítendő, hogy ezeknek az intézkedések a nagy része már meg is valósíttatott.

Indokolás. A mezőgazdasági munkások szociális biztosításának kérdése Magyarországon, mint par excellence mezőgazdasági államban, ahol a lakos-

ságnak közel kétharmada őstermeléssel foglalkozik, fokozott jelentőséggel bír ; ennek az ügynek a helyes rendezése nemcsak a mezőgazdasági munkások életviszonyai szempontjából nagy jelentőségű, hanem a mezőgazdasági termelés szempontjából is, amelynek viszont — minthogy exportunknak közel 90%-át a mezőgazdasági termékek képezik — az ország gazdasági politikájában a legnagyobb szerep jut.

Mielőtt a felvetett kérdés lényegének tárgyalására «a mezőgazdasági munkások szociális biztosításá»-ra áttérnék, némi összehasonlítást kívánok tenni, hogy nálunk a gazdasági foglalkozású kisexisztenciákra nézve a szociális ellátás kérdése az egyéb foglalkozásúak ez irányú helyzetével szemben miként alakul.

A mezőgazdaságban ugyanis, habár fakultative, de az aggkori, hozzátartozói és rokkantbiztosítás az 1900 : XVI. tc. és az azt kiegészítő törvényes rendelkezésekben intézményesen megalapoztatott, ezzel szemben a biztosításnak ez az ága egyéb vonatkozásban még megoldásra vár.

A betegségbiztosítás kérdése viszont az iparban, a kereskedelemben és a bányászatban foglalkoztatottakra nézve az 1907 : XIX. tc. megalkotásával kötelezőleg intézményesen megoldást és az 1920 : I. tc. 10. §-ában adott felhatalmazás alapján kiadott rendelettel további megfelelő szabályozást is nyert ; ellenben a gazdasági foglalkozású kisexisztenciák és hozzátartozóiknak betegség esetén való gyógykezelésére nézve csakis az 1898 : XXI. tc., illetőleg az 1898 : II. tc. 3. §-a, az 1907 : XLV. tc. 28. §-a és a 4,100/1925. M. E. számú rendelet tartalmaz bizonyos rendelkezéseket, amelyeket azonban most már a mezőgazdasági munkásság tömege szempontjából kielégítőknek nem lehet tartani.

Az anyaság és a csecsemővédelmet illetőleg ezt a kérdést az iparban, a kereskedelemben és a bányászatban foglalkoztatott nőknél és a biztosítottak hozzátartozóinál nálunk intézményesen az 1907 : XIX. tc. és azt kiegészítő egyéb törvényes rendelkezések szabályozták, viszont azokra nézve, kikre az 1907. évi XIX. tc. rendelkezései ez irányban nem nyernek alkalmazást — ilyenek többek között a gazdasági kisexisztenciák nőtagjai is — az e téren megoldásra váró feladatokat a szociális és karitatív téren működő társadalmi szervek látják el, amelyek működése, bármily elismerésre érdemes munkát fejtenek is ki, nem pótolhatja a rendszeres, mindenkire kiterjedő, törvényen alapuló biztosítást.

Ami végül a balesetbiztosítás kérdését illeti, ezt az ipari és kereskedelmi alkalmazottakra nézve intézményesen az 1907 : XIX. tc., a gazdasági foglalkozásúakra nézve az 1900 : XVI. tc. és az azokat kiegészítő törvényes rendelkezések szabályozzák.

A fentiekből elsősorban tehát az a körülmény tűnik ki, hogy a törvényhozó nálunk mindig tudatában volt annak a körülménynek, hogy a társadalom tagjai, amennyiben keresetüknek alapját elsősorban a testi munka adja, a kérdéses munka különböző természeténél és azok eltérő előfeltételeinél fogva a szociális gondoskodás szempontjából két nagy csoportra, nevezetesen

egyrészt az ipari (kereskedelmi, bányászati és rokonágak),
másrészt a gazdasági foglalkozásúak két nagy csoportjára oszolnak.

Minthogy pedig ez a bifurkáció így adva volt, a két csoportra nézve a szociális kérdések megoldása az idők folyamán hazai törvényhozásunkban mindig külön-külön nyert rendezést : hol az egyik, hol a másik téren tapasztalhatunk az idők folyamán egy lépést a haladás terén, de a kettéválasztás általában ilyenkor is az egész vonalon fenmaradt.

Az előadottakkal az ellátások kérdésében való eltéréseket nagy vonalban bátor voltam ismertetni, ezek után javaslataim részleteire kívánok áttérni.

A javaslatok sorrendjében is elsősorban a gazdasági foglalkozásúak balesetbiztosításának jelenlegi helyzetével és jövőbeni feladataival fogok foglalkozni. Itt mindenekelőtt meg kell állapítanom, hogy bizonyos vonatkozásban a külföldet is megelőzve, a gazdasági kisexisztenciák közül a gazdasági cselédek üzemi baleset esetére való ellátásának kérdését már az 1900. évben a kötelező biztosítás útján az 1900 : XVI. tc. rendezte, mely nagy vonalakban kora követelményének megfelelt, sőt azon túl is nőtt. Későbbi törvényhozási intézkedésekkel az üzemi baleset esetére való kötelező biztosítás kérdése rendezést nyert a gazdaságban alkalmazott szegődményes iparosokra, gazdasági gépmunkásokra és az idénymunkásokra (ú. n. gazdasági nyári cselédekre, sommás munkásokra) nézve is, sőt hazai joggyakorlatunkban a felmerülő esetek kapcsán a fenálló tételes rendelkezések alapján a kötelező balesetbiztosítás keretébe a gazdasági foglalkozású kisexisztenciáknak mindig több és több kategóriája vonatott be. Ennek folyománya lett az, hogy a fenálló törvényes rendelkezések alapján az egy hónapot vagy az ezt meghaladó időt szolgáló gazdasági foglalkozású kisexisztenciák — lehet mondani, teljes egészükben — üzemi baleset ellen az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál kötelezően biztosítandók.

Ami pedig a jövőt illeti, az e téren reánk váró feladatokat a genfi II. Nemzetközi Munkaügyi Értekezleten a mezőgazdasági balesetbiztosítás tárgyában elfogadott egyezménytervezet jelöli meg. Eszerint minden mezőgazdasági bérmunkásra azok a jótétemények, amelyeket a törvények és rendszabályok a balesetek áldozatainak kártalanítására biztosítanak oly baleseteknél, amelyek munka közben vagy munka következtében származnak, az egyezmény ratifikálása esetén kiterjesztendők. Átérezve e kérdés szociálpolitikai súlyát, a magyar nemzetgyűlés is elfogadta ezt az egyezmény tervezetet. Ez alapon a m. kir. földmívelésügyi miniszter — még a genfi értekezlet előtti időben ez irányban megindított bő adatgyüjtésre támaszkodva — a gazdasági foglalkozásúak balesetbiztosítására nézve törvényjavaslat-tervezetet dolgozott ki, melynek főbb irányelvei a következők :

1. az üzemi balesetbiztosítás kötelező és annak előnyeit mindenki egyaránt élvezi, aki valamely gazdasági fő- vagy melléküzemben foglalkozásából kifolyóan üzemi baleseti sérülést szenved ;

2. a biztosítás a foglalkozásból eredő különleges betegségre is kiterjed ;

3. rendeztetik a viszonosság kérdése a külföldiekkel való viszonylatban ;

4. a segélyezés nemcsak a sérültre és annak a sérülésből származó beteg-

sége alatt hozzátartozóira nézve terjed ki, hanem a *balesetből származó halál esetén hozzátartozói is állandó segélyezésben részesülnek* ;

5. a segélyezés a szakmunkásoknál a tényleges kereset alapján történik ;

6. a sérült teljes munkaképtelenség esetén — amennyiben mások segítségére szorul — indokolt esetben a rendes segélyezésen túlmenő *járadékot* is kaphat ;

7. intézményesen megoldást nyer a balesetelhárítás kérdése is.

E rendelkezések értékének méltánylása végett rá kell mutatnom arra, hogy keresztülvitele esetén — eltekintve a kisebb előnyök egész sorától — főleg annyiban jelent kedvezőbb helyzetet a maival szemben, hogy

1. ezzel az összes gazdasági foglalkozású kisexisztenciák üzemi baleset esetén való ellátása intézményes kiépítést nyer ;

2. a *sérült keresetképtelensége*, illetőleg keresetképességének csökkenése esetén a szakmunkás tényleges keresete alapján nyerne segélyezést ;

3. a sérült halála esetén *hozzátartozói* nem végkielégítést, hanem *járadékot* kapnának és

4. a tehetetlen sérült túlmenő segélyt kapna.

Az üzemi balesetbiztosítás fentebb ismertetett kereteivel hazánk a gazdasági foglalkozású kisexisztenciáknak üzemi baleset esetére oly ellátást biztosítana, mely a nyugati, nálunknál sokkal kedvezőbb gazdasági viszonyok közt levő országok hasonló biztosítása nyujtott előnyökkel nemcsak felveszi a versenyt, hanem az e téren legelsősorban levő, gazdaságilag fejlettebb államok között is az elsők között foglalna helyet. Itt szükségesnek tartom még rámutatni arra, hogy az átmenetnek a mai állapotról az új balesetbiztosítási kódex által teremtett helyzetre való megkönnyítése végett a m. kir. földmívelésügyi miniszter úr az új biztosítási kódex-tervezetnek azokat az intézkedéseit, amelyek a jelenleg hatályos törvények keretén belül megvalósíthatók, a gyakorlati életbe rendeleti úton fokozatosan viszi át, illetőleg már át is vitte, hogy ezáltal a fokozatos haladásról gondoskodás történjék.

A szociális biztosítás másik nagy ágazata a betegség esetére való biztosítás. Minthogy egyes európai államokban az anyaság- és csecsemővédelem a betegség esetére való biztosítás intézményével kapcsolatban nyert megoldást, célszerűségi okokból ezt a kérdést is itt tárgyalom. Ahhoz, hogy ezen a téren a jövő feladatait illetőleg állást foglalhassunk, előbb azt vélem szükségesnek, hogy ezen biztosításnak egyes európai államokban való jelenlegi helyzetét megismerjük.

1. *Olaszországban* a gazdasági foglalkozásúak betegség esetére való biztosítása a törvényhozás által felállított intézmények keretében megvalósítva nincs, hanem egy 1886. évi törvény lehetőséget nyujt arra, hogy a munkások kölcsönös segélyegyesületeket létesítsenek, egyebek közt a betegség esetére való ellátás biztosítására.

Az anyaságvédelem egy 1923. évi királyi dekrétummal csakis az ipari munkásokra nézve van megvalósítva és ezt a római állami biztosító-pénztár látja el.

2. *Dániában* betegség esetére való kötelező biztosítás nincsen, hanem ezt

állami elismerés alapján működő (magánalakulás útján létrejövő) pénztárak látják el.

3. *Németországban* a betegség esetére való biztosítást a Reichsversicherungsordnung külön fejezete szabályozza. A biztosítás céljait szolgáló csoportok közül a gazdasági foglalkozásúak betegségbiztosítását, illetőleg anyaság esetére való biztosítását ellátja :

a) a helyi betegsegélyző-pénztár,

b) a gazdasági betegsegélyző-pénztár,

c) az üzemi betegsegélyző-pénztár.

4. *Angliában* azok a mezőgazdasági, kertészeti, erdészeti munkavállalók, akik a gazdaságban pénzbeli bért nem kapnak, kötelező egészségügyi biztosítás alá nem esnek, ellenben, akik időszerinti vagy a végzett munka alapján kapják bérüket — amennyiben az az évi 250 fontot el nem éri — kötelező biztosítás alá esnek.

5. *Ausztriában* az 1921. évi október 21-iki betegbiztosítási törvény szabályozza a gazdasági foglalkozásúaknak betegség esetére való biztosítását. A gazdasági betegsegélyző pénztárak útján biztosítandók azok, kik kizárólag vagy túlnyomóan a mező- és erdőgazdaságban (kivéve az állami erdőüzemeket) és a gazdasági melléküzemben nyernek alkalmazást.

6. *Franciaországban* kötelező betegség elleni és anyasági biztosítás a gazdasági foglalkozásúakra nincs.

7. *Spanyolországban* a tisztán betegség esetére szóló kötelező biztosítás ügye a gazdasági foglalkozásúakra nézve sem törvényhozásilag, sem rendeletileg eddig külön szabályozva nincs.

8. *Németalföld* a gazdasági foglalkozásúak betegség és anyaság biztosítására vonatkozó törvényt még nem léptette életbe.

Az ismertetett adatokból a következő megállapításokat szürhetjük le : általában a biztosítás útján nyujtott ellátásnak két rendszere van :

a) a kényszeregyesülés útján való biztosítás (ilyen pl. a német és az osztrák rendszer) ;

b) a biztosításnak a magántevékenység részére való átengedése (ilyen pl. az olasz, a dán, stb. rendszer).

Avégből, hogy a fentiek ismeretében az e téren a jövőben reánk váró feladatok megoldásában szükséges célkitűzést felállíthassuk, előbb áttérek az e téren fenálló hazai viszonyok taglalására.

A gazdasági foglalkozásúak és hozzátartozóiknak betegség esetére való ellátása kérdésében nálunk eddig az alábbi intézkedések történtek :

1. a gazdasági cselédeknek (szegődményes iparosoknak)

a) házi betegápolást és gyógykezelést igénylő betegsége esetén, ha maga a gazdasági cseléd vagy az éves, illetőleg állandóan alkalmazott szegődményes cselédnek vele élő felesége vagy a vele egy háztartásban élő 12 éven aluli gyermeke a szolgálatbalépés 15. napja után megbetegszik, úgy az orvosi gyógykezelésre, orvosszerek költségére és a fuvarra nézve az 1907 : XLV. tc. 28. §-a, illetőleg a szegődményes iparosokra nézve az 1913 : XX. tc. 2. § harmadik bekezdésének a rendelkezései nyernek alkalmazást, vagyis legfeljebb

45 napig a gazda a sajátjából tartozik az orvosi gyógykezelés és az orvosszerek költségét fedezni és a szükséges fuvart is ő tartozik adni;

b) kórházi ápolást igénylő betegség esetén a gazdasági cseléd (szegődményes iparos) a kezelőorvos rendelése alapján kórházba szállítható, s a felmerült kórházi ápolási, valamint szállítási költségeket az 1907 : XLV. tc. 28. §-a utolsó bekezdése, illetve az 1898 : XXI. tc. 5. §-ának *a)* pontja értelmében, ha a megbetegedés a munkaadó és a gazdasági cseléd hibáján kívül legalább 14 napi szolgálat után következett be, 30 napig a munkaadó (gazda), azontúl maga a cseléd, illetve a hozzátartozói kötelesek fizetni.

2. A gazdasági munkás és hozzátartozóinak betegsége esetén az ellátás tekintetében a «nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről» szóló 1898. évi XXI. tc. rendelkezései az irányadók, kivéve azt az esetet, amikor munkaközben megbetegedett idegen községbeli gazdasági munkás gyógykezeléséről és ellátásáról van szó, mely esetben legfeljebb nyolc napig a munkaadó tartozik róla gondoskodni.

A csecsemő- és anyaságvédelem terén az államhatalom a felmerülő munkát a karitatív tevékenységnek engedi át azzal, hogy az Országos Stefánia Szövetséget, mely állami megbízásból átruházott hatáskörben végzi el az e téren megoldásra váró feladatokat, helyi szervei kiépítésében erkölcsi és anyagi téren támogatja. E munkaprogramm szerint az 1926. év végéig a 15,000 lélekkel biró községekben a helyi szervek kiépítése befejezést nyer, melynek megtörténte után sor kerül a 15,000-nél kevesebb lélekszámú községekben az anyaság- és csecsemővédelem megszervezésére.

Ezek ismertetése után a kérdés az irányban adódik, hogy mi legyen a most tárgyalt feladatkörben a szociális tevékenység jövőbeni célkitűzése? Mindenekelőtt le kell szögezni azt, hogy mint minden speciális kérdés megoldásának, úgy ennek is a pénzügyi és közgazdasági oldalai jönnek elsősorban számításba. Ezért, ha az e téren megoldásra váró feladatoknak (külföldi példára) intézményesen, akár kötelező biztosítás, akár a magántevékenység erősebb igénybevételével való megoldását gondoljuk is el, figyelembe veendő előfeltételek lesznek:

a) a költségek fedezése, illetőleg a teljesítményeknek a mainál szélesebb terjedelme szempontjából az azokat fedező egyén teljesítő képességének határa;

b) minthogy eddig kétségtelen, hogy a gazdasági munkavállaló létminimuma költségeit tovább hárítja a munkaadóra, ez pedig részben a termények (termelt áru) fogyasztójára, az ez alapon felmerülő költségek, mint a termelési költségek egyik tétele fog jelentkezni és a termelés megdrágítását hozhatja létre.

Tehát végeredményben a költségek részben vagy egészben a fogyasztásnál árkülönbözet alakjában jelentkezni fognak.

A kérdésnek ebben a stádiumában figyelembe veendő, hogy miután a költségek a termékek (áruk) előállítási árában mint regieköltség fognak végeredményben jelentkezni, a többi teljesen hasonló gazdasági viszonyok közt termelő agrár irányú európai országokban az így jelentkező esetleg más címen

is előálló egyéb regieköltség milyen határok között mozog, mert ha a szociális gondoskodás ezen a téren nálunk magasabb regieköltséget hoz létre, úgy kilehetünk téve annak, hogy termékeinket drágábban visszük a helyi és nemzetközi piacokra, miáltal esetleg versenyképtelenné válhatunk annál is inkább, mert egyes fontosabb európai államokban a gazdasági foglalkozásúak kötelező betegség biztosítása megvalósítva nincs, de főleg azért is, mert az a néhány állam, amely ezt a kérdést intézményesen oldotta meg, e téren az ellátások szűkebb, illetve terjedelmesebb voltánál fogva mind különböző regieköltséggel dolgoznak.

Ez a meggondolás egyáltalában nem jelenti azt, hogy a mezőgazdasági munkások betegség esetére való kötelező biztosításának kérdésével ne foglalkozzunk, hanem csak annak leszögezését, hogy a kérdés megoldásának előfeltétele a szociális gondoskodás átgondolt fejlesztése olykép, hogy a regieköltség a környező és a hasonló viszonyok között termelő országok költségeivel mindig arányban álljon. Amennyiben tehát a most jelzett irányban oly helyzet adódik, hogy e kérdés további kiépítésére gondolhatunk esetleg azáltal, hogy a betegség esetére való kötelező biztosítás költségének jelentős részét nem az elsősorban érdekeltek (munkaadó és munkás) viselnék, hanem azt az állam vállalná, úgy két feladattal állunk szemben. Nevezetesen:

1. elő kell készíteni a gazdasági foglalkozásúak betegség esetére való biztosításának szabályozását;

2. addig is pedig, míg ez a kérdés törvényhozási úton megvalósítható lesz, célkitűzésünk oda irányulhat, hogy a gazdasági foglalkozásúak javára betegség esetére és az anyaság és csecsemővédelemre szóló gondoskodást tovább fejlesszük.

Az előadottak alapján ugyancsak az is megfontolás tárgyát képezheti, hogy a biztosítás kérdése mikép nyerjen megoldást, nevezetesen:

a) magánbiztosító pénztárak, illetőleg

b) a törvényhozás által intézményesen állami felügyelet alá helyezett betegbiztosító pénztárak létesítésével.

Minthogy nálunk ez a kérdés egyéb vonatkozásban az utóbbi módon nyert megoldást, ez a körülmény a kérdésnek ilyeténképen való rendezését indokolja.

Áttérek ezután az anyaság- és csecsemővédelem további fejlesztése terén a közel jövőben reánk váró feladatok taglalására.

Teljesen feleslegesnek tartom, hogy az anyaság- és csecsemővédelem nagy jelentőségére ezen a helyen bővebben kitérjek. Az anyaság- és csecsemővédelem törvényhozási szabályozásáig is azonban ez a mai gyakorlatban bevált formájában nemcsak minden esetre fentartandó, hanem a községekben fokozatosan kiépítendő volna, sőt még további feladatok is megoldásra várnának, amelyek megoldása nélkül a biztosítási szervezet később nem is létesíthető. Így többek között megoldandó:

1. a bábaképzés tökéletesítése;

2. minthogy minden községben orvos el nem helyezhető, az anyaság és csecsemővédelem terén megoldásra váró teendők elvégzésére ott, ahol

szakképzett bába nincs, kiépítendő volna a védőnői szervezet, amelynek tagjai a szülőnőket a szülés előtti és utáni időkben az összes tudnivalókra, főkép a helyes csecsemőápolásra kitanítanák.

3. Nagy munkatere nyílik továbbá az anyaság- és csecsemővédelem terén a szükséges ismeretek népszerű terjesztésének, mely az iskolán kívül a népművelés szerveinek igénybevétele mellett iratok terjesztésével, kiállítások rendezésével (hatósági orvosok, lelkészek, tanítók, stb. útján), tanítás beiktatásával a kitűzött célt — a mainál jobban — megközelíthetővé tenné.

Már előbb volt szerencsém jelezni a mezőgazdasági munkások betegség esetére való kötelező biztosításának nagy jelentőségét és rá utalni arra, hogy mihelyt e kérdés rendezésének pénzügyi előfeltételei megvannak, ezt az ügyet törvényhozási úton rendezni kell. Ezeket az előfeltételeket pedig nézetem szerint feltétlenül és minél előbb meg kell teremteni. A betegség esetére való kötelező biztosításnál még fontosabb és tökéletesebb eszköznek tartom azonban a kitűzött cél elérésére a praeventiót. Addig is, míg a gazdasági helyzet és egyéb viszonyok figyelembevételével a gazdasági foglalkozásúaknak betegség esetére való ellátásának kérdése biztosítás útján megoldást nyerhet, különösen két irányban kell energiánkat megfeszítenünk: az egyik a tuberkulózis megelőzése, illetőleg leküzdése, a másik pedig a nemi betegségek, főleg a vérbaj elleni küzdelem.

Nagy hiányok vannak a betegápolás terén is. Hiába szerveznők meg a betegségbitzosítást, mert a falusi lakosság a hygiene és a helyes táplálkozás kérdésében ma is tájékozatlan. Ezért német mintára betegápolónői állomások volnának létesítendők.

Ezek után áttérek a szociális biztosítás harmadik csoportjára: *az aggkor és rokkantság esetére való ellátás és a hátrahagyottak biztosításának kérdésére.*

A rendkívüli viszonyok bekövetkezte előtt külföldön az aggkori és a rokkantsági biztosítást legelőször Németországban (1898-ban), majd nálunk a gazdasági foglalkozásúakra önkéntes biztosítás formájában az 1900 : XVI. törvénycikkel, Angliában pedig 1908-ban vezették be.

Minthogy a szociális biztosításnak ennél a neménél is a betegségi biztosítás előbb ismertetett feltételei (pénzügyi és gazdasági megalapozottság, stb.) a mérvadók, a biztosítás egyelőre az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál a mező- és erdőgazdaságokban foglalkoztatottakra nézve eddig létesített önkéntes biztosítás rendszerének kiépítésével volna tovább fejlesztendő és csak később foglalkozhatunk a kötelező biztosítás bevezetésével.

Előadásom utolsó része a munkahiány esetére való biztosítás kérdése. Amint ismeretes, ez a kérdés részbeni vonatkozásban jelenleg kormányhatósági tárgyalás anyagát képezi. E tárgyalások során az a véleményalakult ki, hogy a munkahiány esetére való biztosítás az iparban és kereskedelemben alkalmazottakra nézve megvalósítható, de a mezőgazdaságban foglalkoztatottakra nézve még akadályokba ütközik. Ez az én nézetem is és véleményem szerint a mezőgazdaságban előforduló munkahiány elhárítását — mely munkahiány jelenleg különben sem nagy mértékben jelentkezik — nem a biztosítással, hanem megfelelő más, alkalmas intézkedésekkel lehet elérni.

Az 1921. évben Genfben megtartott nemzetközi munkaügyi konferencia e tekintetben megfelelő intézkedéseket ajánlott, amelyeket a magyar kormány szociális és gazdasági szempontból üdvösnek és kívánatosnak jelzett. Itt elsősorban szükségesnek látom olyan modern technikai módszerek életbeléptetését, amelyek által az eddig csak részlegesen vagy egyáltalában nem művelt területek művelés alá vehetők lesznek és ezzel kapcsolatban oly talajjavítási módszereknek a támogatását, melyek által a termőföld belterjesebb kihasználása lehetővé válik. Megfelelő vizszabályozási, lecsapolási, alagcsövezési munkálatok, halastavak létesítése és főleg a szikes terület termővé tétele volnának azok az agrárpolitikai intézkedések, amelyek a belterjesebb művelés előmozdítása által a mezőgazdaságban jelentkező munkahiány enyhítésére szolgálnának. Igen helyes szolgálatot tennének e téren a földmunkásoknak szövetkezetbe való tömörítése és bérlet útján földhöz való juttatása is, amely tekintetben a földmívelésügyi minisztérium részéről különben már a kezdeményező lépések meg is történtek.

A magyar mezőgazdaság munkásai, a magyar falu népe az, amely leginkább szorul támogatásra és amely a vele való intenzív foglalkozást meg is érdemli. Nem szabad soha elfelejteni *Széchényi* mondását : «A munka mind az egyes embernek, mind a népnek legfőbb, tán egyedüli kincse». Lehetővé kell tenni, hogy a termőföld megmunkálója — megfelelő egészségügyi intézmények megalkotásával — munkáját zavartalanul elvégezhesse, mert a munkásnak a munkája egyszersmind a magyar nemzet kincse is.

Hozzászólások.

F a y G y u l a, nemzetgyűlési képviselő.

Nagy érdeklődéssel hallgattam végig *Mayer* államtitkár úr előadását, melyben a magyar gazdasági munkásbiztosítás jövő fejlődésének irányelveit körvonalozta. Érdeklődéssel, mert hiszen úgyszólván egy egész életet szenteltem e kérdések szolgálatának. De éppen az évtizedekre menő gyakorlati tapasztalataimra hivatkozva, engedjék meg, hogy az államtitkár úr előadásához elsősorban azt fűzhessem hozzá, óvakodjunk szép eszméket, mint legközelebb megvalósítandókat, a közvéleménybe beledobni a nélkül, hogy meggyőződésünk lenne a felől, hogy azok adminisztrációja leküzdhetetlen akadályokba nem ütközik. Mert, bár sokszor hallottam olyan felfogást, hogy csak a törvényt kell hamar megalkotni és majd a végrehajtás során megszületnek a lehetőségek. Én ellenkezőleg azon az álláspontón vagyok, hogy előbb az előfeltételeket kell megteremteni és csak azután felállítani a szabályokat.

Azt, hogy a gazdasági munkások balesetbiztosításának köre kiterjesztessék, örömmel üdvözlöm. Az államtitkár úr elsorolta a biztosítási kötelezettségbe eddig bevont kategóriákat, ezek elismétlését mellőzöm, csak megállapítom, hogy az új kategóriák az időszaki munkások közül az aratók és egyéb szakmányosok lennének. Az eddigi kategóriák köre oly strikte volt megállapítva, hogy ott tévedés nem lehetett, de, ha új kategóriákat vonnánk be, ügyeljünk arra, hogy a kártalanításra való igénynek a köre is éppen olyan

pontosan irassék körül, mint a biztosításra kötelezetteké, mert egyedül ez adhatja meg az intézmény pénzügyi stabilitását, amire pedig a realitás szempontjából feltétlen szükség van.

Ami a biztosításnak a kisgazdákra való kiterjesztését illeti, kétségen felül áll, hogy a biztosítás lehetőségét ezeknek is meg kell adni, de a biztosítási kötelezettség kimondása előtt legyünk figyelemmel arra, hogy úgy ne járjunk, hogy ez a népréteg a biztosítás miatt ne elégedetlenkedjék. Először, amikor a biztosítási díjat neki magának kell megfizetnie, másodszor, amikor az intézmény nem hajlandó a járadékát egy összegben megváltani. Én ugyanis azt tapasztaltam, hogy az a földmíves, akinek egy darab földje van, inkább óhajt földjének nagyobbításával vagy befektetéssel exisztenciáján könnyíteni, mint életfogytig való járadékkal. Már pedig a szociálpolitikának feltétlen feladata, hogy megelégedést teremtsen, nem pedig, hogy az egyeseket óhajtása ellenére boldogítsa.

A balesetbiztosításnak üzemi betegségekre való kiterjesztését helyeslem, mert ezek éppen úgy konstatálhatók, mint a baleseti sérülések és így adminisztrációjuk nehézséggel nem jár, tehát amennyiben vannak a gazdasági munkáknál ilyenek, úgy ezek a balesetbiztosításba taxative bevonandók.

Arra nézve, hogy a gazdasági szakmunkások a tényleges keresetük alapján részesüljenek baleseti kártalanításban, a többi gazdasági munkások ellenben az átlagos napibér osztály szerint, a megjegyzésem, hogy nézetem szerint éppen a könnyebb adminisztráció érdekében e szakmunkások is átlagos napibér-osztály alapján lennének kártalanítandók, mert, ha a kártalanításnál a tényleges kereset vétetik alapul, akkor a díjfizetési kötelezettségnél is csak ez lehet irányadó, már pedig az olyan díjbehajtás, mely minden egyénre nézve arányszámításokat tesz szükségessé, oly nehézkes és költséges apparátust igényel, ami a céllal nincs arányban. Németországban, amikor a háború előtt még volt alkalmam a helyszínén tanulmányokat tenni, egy alkalommal tanuja voltam annak, hogy egy divatosan öltözött kisasszony, egy Landgut könyvelőnője, hűségesen bejött a biztosító intézményhez kártalanítását felvenni, mely ugyanannyi volt, mint a béresé, mert Németországban a gazdasági alkalmazottak, a magasabb képzettségüek épenúgy, mint a Landwirtschaftliche Gesindék, egy bérosztályba voltak sorozva, tehát ez a könyvelőnő sem kapott magasabb kártalanítást, holott nyilvánvaló volt, hogy úgy előképzettsége, mint igényei alapján kétszer vagy háromszor annyi fizetése volt, mint egy béresnek. Ez az anomália a németeknél fel sem tűnt, mert hozzá voltak szokva, de ezen az anomálián nálunk könnyen segíteni lehetne azáltal, hogy két vagy legfeljebb három napibérosztályt állítanának fel.

Ahhoz, hogy a biztosítás végrehajtásának feladata továbbra is az Országos Gazdasági Munkáspénztárra, erre a kipróbált, begyakorlott intézményre bízassék, kétség sem férhet.

Áttérve a betegbiztosításra, ez a gazdasági munkásoknál nehezebb kérdés, már csak amiatt is, mert itt általában hiányzik a munka continuitása. Nyáron sok, télen kevés a munka, ami alkalmat ad arra, hogy a betegbiztosítás a munkakerülés biztosításává váljék. Ezenkívül, a biztosítandóknak a peri-

fériákon való elszórtsága folytán nehéz kérdés, vajjon a visszaélésekkel szemben a kölcsönös felelősségérzet és az egymás ellenőrzése szempontjából kívánatos decentralizációval mely határig menjünk el. Ezek a nehézségek okozták azt, amit *Mayer* államtitkár úr előadásában megemlített, hogy a gazdasági munkások betegbiztosítása igen kevés államban hozatott be. De nálunk elsőrendű kérdés, vajjon a perifériákon közegészségi szolgálatunk áll-e oly fokon, hogy arra a kötelező betegbiztosítást megnyugvással alapíthassuk? Sajnos, statisztikai adatokkal nem rendelkezem, mert a legutóbb megjelent statisztikai évkönyv még mindig csak a háború előtti adatokat tartalmazza. A háború előtt tudtam, hogy Magyarországon az orvosoknak közel egyharmad része Budapesten lakott és így csak törpe hányad jutott belőlük a vidékre. Lehet, hogy a háború után ez az arány a Csonka-Magyarországon valamivel javult, de azt statisztika nélkül is tudom, ami különben éppen az imént hangzott el ebben a teremben, hogy az 50 km-es orvosi távolság nem kivételes dolog. Tehát addig, míg ezen nem segítünk, s a perifériákon elsősorban az orvosok számát megfelelően nem szaporítjuk, nyugodt lélekkel állami auctoritással, törvénnyel betegbiztosítási kényszert nem hozhatunk be. A perifériákon tehát emelnünk kell az orvosok számát akár a közegészségügyi szolgálat államosítása útján, akár pedig akként, hogy bizonyos orvosi állások pár évi falusi orvosi szolgálat nélkül ne legyenek elérhetők. Ezen a téren különben egyike a legnagyobb akadályoknak, hogy a falukon nem található megfelelő orvosi lakás. Elsősorban tehát falusi orvosi lakásokat és ahol lehet, községi kórházakat kellene építenünk és miként erre még rátérek, ezeket az építkezéseket a munkanélküliség elleni küzdelem programmjába bele kellene illesztenünk.

A gazdasági munkások aggkori és rokkantsági biztosítása könnyen adminisztrálható és tisztán pénzkérdés. Erre elmondhatjuk, hogy — ha lesz pénz, akkor lesz biztosítás. A biztosítási kényszer behozatalánál azonban ne altassuk magunkat azzal, hogy ennek hordozója a rendesen emlegetett három tényező: az állam, a munkaadók és a munkások, mert itt ez a harmadik számításon kívül marad. Így volt ez Németországban is, hogy az ipari munkások megfizették a reájuk eső biztosítási járulékot, míg ellenben a gazdasági munkások erre nem voltak hajlandók. Tanulmányutamon például egyik községben tapasztaltam, hogy egy kőművesmester, akinek volt két segédje (Geselle) és két gazdasági cselédje (Gesinde), a két segédtől megkapta a biztosítási díjnak reájuk eső részét, ellenben a két gazdasági cseléd után egészben maga fizette. Ennek az a magyarázata, hogy a biztosítás útján való gondoskodás eredete más az ipari és más a gazdasági munkásoknál.

A munkahiány elleni védelmet illetőleg nem vagyok a biztosításnak a híve, hanem sokkal helyesebbnek tartom, ha azt a pénzt, amit e biztosításra szánnánk, munkaalkalmak nyujtására fordítjuk és ha ezek közé az államtitkár úr által említetteken kívül a falusi orvosi lakások és kórházak építését is felvesszük, ezzel mindenesetre kettős szociális célt érünk el.

Konklucióként azzal fejezem be hozzászólásomat, hogy minden aggály dacára is meg kell alkotni a gazdasági munkásbiztosítás terén mindazt, aminek előfeltételei adva vannak és előre kell haladni azon az úton, melynek

célkitűzése az, hogy óvjuk meg a munkás munkaerejét, ezt az egyetlen biztos kapitálisát és ha azt mégis baj érné, enyhítsük ennek konzekvenciáit.

Staub Elemér, h. államtitkár.

Engedjék meg, hogy ehhez a témához a mezőgazdasági kamarák nevében általánosságban szóljak hozzá.

Ami a kérdést általában illeti, a gazdatársadalom általános emberi, mezőgazdasági termelési és politikai szempontból feltétlenül amellett van, hogy a mezőgazdasági munkások biztosítása úgy baleset-, mint betegség esetére mindenképen létrejöjjön. Egészen kétségtelen, hogy az a mezőgazdasági munkás, aki magát és családját betegség, baleset esetére és aggkorára biztosítva látja, sokkal nagyobb ambicióval fog megfelelni kötelességének, sokkal többet fog termelni, mint az a munkás, aki jövőjét bizonytalannak látja. Egészen kétségtelen, hogy a gazdatársadalom minden eszközzel azon van, hogy munkását, legyen az akár rendes évi munkás, akár időleges munkás, biztosítva lássa.

A gazdasági munkásbiztosítás kérdése azonban egészen más szempontok szerint ítélendő meg, mint az iparié. A mezőgazdasági munkás viszonya a gazdájához egészen más, mint az ipari munkásé a kenyéradójához. A mezőgazdasági munkás évszámra el van látva a gazdaságban akár földdel, konvencióval, akár mint részes munkás, tehát nála egy átmeneti betegség nem jelent olyan katasztrófát önmaga és családja fentartása szempontjából, mint az ipari munkásnál, aki munkaképtelenség esetén elesik a kenyérkereset lehetőségétől. Ebbe patriarkális szempontok játszanak bele. Magunk is azon az állásponton vagyunk, hogy holmi internacionális eszmék hatása alatt máról-holnapra nem szabad megoldani ezt a kérdést, hanem a megoldásnál meg kell gondolni a magyar mezőgazdaság mai adott helyzetét.

Nagyon fontos a gazda teherviselőképességének kérdése. Nem éppen mai keletű dolog, normálisabb időkben is úgy van, hogy a magyar mezőgazda csak bizonyos mértékig tud haszonnal dolgozni. Nem ipari üzem a mezőgazdaság, ahol a kereslettől és kínálattól függ csupán a termelés hozama, itt a természettől igen sok függ. Sohasem tudja a gazda, hogy bizonyos pénz- és munkabefektetéssel szemben mit fog keresni. Ezért ránézve a közterhek súlyosabb problémát jelentenek, mint arra a termelőre, aki megszabott költségvetés keretén belül ki tudja számítani költségeit. A magyar mezőgazda már a községekben úgy is súlyosan van adóval megterhelve, hiszen legújabban is gyermekvédelmi és betegápolási pótadókat róttak ki rá. Gondoljunk arra, hogy ezek a pótadók az egyenes adóknak tíz százalékát teszik.

A mezőgazdaság részéről mindamellett teljes mértékben átérezzük annak jelentőségét, hogy a mezőgazdasági baleseteknél a gazdának segítő kezet kell nyujtani szerencsétlenül járt munkásának és azt a segítséget, amelyet ma az Országos Gazdasági Munkáspénztár nyujt a rendes munkásnak, megadni kívánjuk az idényszerűleg foglalkoztatott munkásoknak is. A betegségi biztosításra vonatkozólag figyelembe kell vennünk, hogy a gazda most úgy is köteles negyvenöt napig kezeltetni munkását, míg a negyvenöt nap eltelte után az Országos Gazdasági Munkáspénztár feladata e költségeket viselni.

Éppen ezért a mezőgazdasági munkások biztosításánál speciális intézményre talán nem is volna szükség.

Ami az aggkori és a rokkantság esetére szóló segélyezést illeti, rámutattam azokra a fontos pszichológiai momentumokra már az előbb is, amelyek folytán a magunk részéről szintén óhajtanók ezt a kérdést megoldani, de úgy érzem, ez még annyira távol van, hogy a kamarák részéről nem tudunk propoziciót tenni. A munkahiány esetére szóló biztosításnál nagyon óvakodnunk kell attól, amit a forradalmak alatt láttunk, hogy ennek káros hatásait a mezőgazdaságba átvigyük. Óvakodnunk kell a munkanélküli munkás anyagi támogatásától, mert ez átkos hatású volna az ország mezőgazdasági termelésére és politikai viszonyaira. Inkább arra kell utalni, amit Fay Gyula őméltósága is mondott, hogy inkább munkaalkalmat kell teremteni.

Egyebekben a magam részéről teljesen egyetértek az előadó úrral.

Elnök: Gróf Zichy János, v. b. t. t., v. miniszter.

Tárgy: *Társadalompolitikai intézet.*

Előadó: Erődi Harrach Béla, egyetemi ny. r. tanár.

Javaslat. A szociálpolitika két alapeleme: a modern társadalmi problémát alkotó viszonyok *megismerése* és a társadalmi békére káros viszonyokon való segíteni *akarás.* Az erre irányuló cselekvő akarat tulajdonképen: a szociálpolitika. *Célja:* a társadalmi jólétben a társadalom minden rétegének részvételére és azoknak a nagy szakadékoknak a kiegyenlítésére irányuló törekvés, amely szakadék az életmód és kultúrjavak tekintetében a társadalmakban mutatkozik. A szociálpolitikai célok rendszerében az uralkodó elv, mely a rendszer irányát, jellemvonását megadja, a *szocializmus,* a társadalmi közösség elve: ennek reális tartalma: a közösség céljába helyezett egyéni érdek, amely a rendre, a felelősség- és kötelességtudatra alapított szabadság alapján érvényesül. A szabadság tehát nem axioma, hanem *probléma,* mely a társadalom legszélesebb körű jólétének irányában szabályozandó. Ez az elv a figyelmet a *nevelés* fogalmára irányítja, amelynek lényeges jegyei: a *hatás,* ennek *célzata* — értékhangsúly. A társadalmi élet céljának elérésére akar képessé tenni, előkészíteni. Nevelni az embert: 1. hogy a társadalomnak lehetően minden tagja részese legyen a kultúrjavaknak: 2. a magasabb embertípus, a társadalmi ember kialakítása végett.

Ebben a szociálpolitikai rendszerben fontos feladat: eszközök és módszer kiválasztása olyan *szociálpolitikai intézetben,* ahol a munkásság és általán a szegény emberek összes életviszonyaira vonatkozó érdekek védelmet találnak: tanács, közbelépés, gondozás vagy a szükség szerint mutatkozó egyéb irányú védelem, s támogatás által. Ilyen intézet működésének nagy etikus értéke, hogy nem egy részfeladatot lát maga előtt, hanem a szociális életet *összefüggésében* nézi. Felismeri, hogy a társadalmi élet organikus természete következtében a látszólag különféle szociális munka *kapcsolatos* természetű, s minden a cél természete által és elvek alapján szerves összefüggésben lévő feladatra kiterjeszti figyelmét. *Pedagógiai hatásokra* törekszik. Ez *lényeges,*

éltető eleme. Az életnélküli szervezetek helyébe *személyi kapcsolatokat* helyez. Az intézet tagjai nem mint hivatalnokok, hanem mint érdeklődő, segíteni akaró és tudó barátok foglalkoznak a védelemre vagy gondozásra szorultakkal és e közben tudást, tapasztalatot, betekintést szereznek; áldozatot hoznak.

Módszere: a védelem egyéniesítésének kiépítése a szociális hatások érdekében.

Intézményes tevékenysége kiterjed: a *közművelődésügy*, a *szociális higiéne* és az *általános népvédelem* terére. Ezek a feladatkörök külön csoportokra tagolódnak. A csoportokon belül működő osztályokban nagyon kívánatos, hogy a kisebb és egyszerűbb feladatok a szociális kérdés iránt hivatottságot érző különböző szakbeli egyetemi hallgatókra bizassanak, akik előtt az intézet szerves és sokoldalú munkaköre folytán feltárul a szociális probléma minden megoldásra vagy rendezésre váró részlete, s akik így kellő alappal rendelkezve léphetnek a szociálpolitikai pályára vagy, ha más pályára mennek is, a társadalmi kötelességtudásnak a munka közben bensőjükben kiformálódott erejével, mint jogász, lelkész, orvos, bölcsész, mérnök, gazda, kereskedő, stb. a közösségnek nagyobb javára végzik el majd ott is munkájukat.

A *gyakorlati közigazgatással* is szerves kapcsolatot tart fenn. Egyrészt különböző intézményeinek tevékenységéből eredő állandó összeköttetése révén és ezáltal a szociális belátásra gyakorolt kedvező kihatásával, másrészt a különböző feladatkörű közigazgatási tisztviselőcsoportoknak az intézetben tartott tanfolyamokra, gyakorlatokra való bevonásával.

A szociális haladást biztosító szociálpolitika érdekében fontos, hogy az intézet munkájában megnyilatkozó szociális szellem az intézetben megtestesüljön, áthassa, vezesse mindig a munkát. A munka eredményesebbé tételére célszerűnek mutatkozik a szükséghez képest *társadalmi bizottságokat* alakítani. Lehetően képviselve legyen bennük a helyi társadalom minden számottevő rétege, elsősorban a munkások, hogy ők maguk mondhassák meg, mi az, amire nekik szükségük van és azt miként gondolják?

Az intézet jellegében rejlik annak *országos szervezete*, speciális helyi feladatokon dolgozó telepekkel. Az országos szervezet semmi esetre sem lehet azonban merev, a szabad mozgást, a működés rugalmasságát, a fejlődést akadályozó, mert ezt a munka természete nem bírja el. Teljesen megfelelő az egyes intézetek között az eszmei közösség és ennek fentartására a vezetők időszakos összejövetele, tanácskozása és egy közösen szerkesztett tudományos és gyakorlati irányú *szemle* kiadása.

A munkásnép helyzetének emelésére, szociális reformok keresztülvitelére a meglévő viszonyoknak exakt ismerete szükséges. Ehhez pontos *statisztikai adatgyüjtésekre*, felvételekre is szükség van, azaz a munkásnép gazdasági és szociális helyzetének helyes megítéléséhez szükséges viszonyoknak pontos, tárgyilagos és kimerítő felderítésére és megállapítására. Csak ilyen munkálat alapján lehet kellőképen megállapítani az állami védelem, továbbá a társadalom és az önsegély szerepét a szociálpolitikai alkotásokban. Kétségtelen, hogy ilyen statisztikai munkálat állami érdek. Ilyen módon lesz egy szerv, amely

felhívásra vagy saját iniciativájából mind a kormánynak, mind a községeknek munkás- és általán szociális ügyekben komoly javaslatokat készíthet elő.

Ezen az úton a *munkástitkárság* intézménye is megszervezhető az intézetben. Ez a szerv semlegessége és feladatának lelkiismeretes ellátása alapján elfogulatlan tájékoztatást tudna adni a szociális harcok körülményeiről, a szociális kívánságokról, meglévő intézmények hiányairól és intézményekről, amelyek a szociális biztosításügy, élelmezés, egészségügy, gyermekmunka, női munka, bérviszonyok, munkások eloszlása vidékenként, munkásképzés, tanoncügy, munkáslakásügy, stb. téren kívánatosak és szükségesek. Csak ilyen szerv segítségével lehet betekinteni a munkás és általán a szegény nép viszonyaiba és azokat megismerni és így lehet csak bizalmat kelteni bennük, mert látják, tapasztalják, hogy őszintén, érdek nélkül érdeklődnek iránttuk. Így lehet csak náluk a társadalmi és gazdasági érdekközösség felismerésére számítani, a mai ellentétek élességét tompítani. Ez természetesen semmiképen nem érinti a munkásnép szervezkedését, szakszervezetekbe való tömörülését. A munkástitkárság intézménye, feladatköréből eredően, államilag szervezendő, hogy ne a csoportérdek legyen irányadó, ami végeredményében mégis csak hatványozott individualizmus, hanem a nemzet és az állam társadalmi érdeke, mert a munkások a nemzetnek éppen olyan tagjai és az államnak éppen olyan polgárai, mint a többi államtagok, akiknek érdekével az állam törődik.

Hazánk életében az elkövetkező idő a szociálpolitikai alkotások és reformok kora lesz és kell is, hogy az legyen. Ebben a szervező munkában a Szociálpolitikai Intézetre fontos irányító és kérdéseket megvilágító szerep vár.

Indokolás. Méltóztassék megengedni, hogy a bemutatott előadói jelentésem tárgyához és az ott foglalt megállapításokhoz néhány reflexiót fűzhessek részben azért, hogy ebben a látszólag kis, jelentőségében azonban nagy kérdésben a további vita anyagát mintegy előkészítsem és bizonyos szempontokból megvilágítsam.

Méltóztassanak megengedni, hogy szavaimat általános megállapítással kezdjem, hogy azután annak segítségével a dolognak lényegébe jobban betekinthessünk és világosabban álljon szemünk előtt annak a munkának az összefüggése, amely ebben az intézetben folyik és terveztetik. Itt mindjárt *Kornis* professzor úr megállapítását idézem, aki ennek a konferenciának lényegét abban látta, hogy a meglévő szociális bajok okait kifürkéssze, az orvoslás gyakorlati eljárását megállapítása és e közben a népjóléti téren működők és a társadalom vezető rétegei idevágó ismereteit fejlessze, szociális érzékét erősítse. Ez a hármas feladat: a szociális bajok kifürkészése, a gyakorlati eszközök megismerése és a szociális érzés nevelése tulajdonképen a szociálpolitikának is lényegét, tartalmát adja és jelöli meg. E hármas irányú munka egy intézet keretében, a tervezett és a már meglévő társadalompolitikai intézet keretében szervezhető meg, szerveztetett meg és szervezendő meg a további szociálpolitikai feladatok és intézkedések tekintetében.

Bizonyára föl méltóztatnak vetni azt a kérdést, amely minden ilyen általános témánál felvetődik, miért és miképen konstruálható meg ez a

magyarázat és ez az összefüggés. Ha én az előbbi megállapításban a szociálpolitika lényegét látom, azt kell mondanom, hogy az rendkívül sokfelé divergáló feladat és ha a feladatok természetét nézzük, akkor látjuk, hogy ott három nagy feladat mutatkozik: a bajok felismerése, az eszközök kiválasztása, a szociális érzék felkeltése. Miért van mind a háromra szükség? Mert a szociálpolitika egész feladatköre annak meglátása, felismerése, mi a legújabb korak problémája. Problémának nevezem, mert az okokat és eszközöket még nem ismerjük eléggé, mert az a belső diszpozició, amelyre feltétlenül szükség van, hogy ez a feladat tényleg az egyetemes társadalom jóléte érdekében fejleszthető legyen, még gyermekkorát éli, gyermekcipőben van. Tehát kell, hogy legyen egy szervezet, egy olyan intézmény, amely ezt a hármas célt, amelynek tulajdonképen egy az iránya, az egyetemes társadalmi jólétnek előmozdítása, kezében tartsa, ezt mintegy megszervezze.

Így jutottunk el egy ilyen szociálpolitikai intézet szükségességének felismeréséhez, amelyben ezek a kérdések, ezeknek okai egységesen, a társadalom egységes rendje szempontjából kerestetnek, vizsgáltatnak. Eljutunk továbbá az eszközök kapcsolatos természetének felismeréséhez és ezen az egyedül helyes módon juthatunk el a szociálpolitikai érzéknek ebben az egyetemes, az eszközök, a bajok és teendők szempontjából való felismerésének biztosítására. Ez az intézet fejlődik és magának újabb, nagyobb, egyetemesebb kereteket kíván. Kilép már-már eddigi területi jellegéből, mert megállapításai és elképzelései, amelyek alapján létesült tizennégy évvel ezelőtt, a hozzáfűzött reményekkel együtt ma már teljes mértékben igazolást nyertek és ma már az ott folyó munka és annak értékelése szociálpolitikai szempontból egyetemesebb, országosabb jelleget kíván.

Éppen ezért kiterjed ennek a feladatnak munkája a társadalmi életviszonyoknak minden fontosabb területére. A szociális életviszonyokat négy fő megnyilatkozásukban veszi szemügyre, a közművelődés, a szociális pedagógia, a szociális higiéne és az általános népvédelmi irányban.

Az intézetnek ez a tevékenysége csoportokra oszlik, amelyeken belül az egyes osztályok munkálkodnak. Ezekben az osztályokban célszerűnek látszik a kisebb feladatú munkákat magasabb évfolyamú egyetemi hallgatókra bízni. Itt ők azután haladnak tanulmányaikban, tapasztalataikban, belátásukban. Azért tartom ezt szociálpolitikai szempontból fontosnak, mert a különböző szakbeli egyetemi hallgató ily módon megismeri a szociális életnek, a szociális életviszonyoknak, a szociális életfeladatoknak elsősorban azt a területét, amelyben élethivatását kifejteni és gyakorolni kívánja. Mivel pedig ebben az intézetben a munkaösszetétel körülményei egyetemes irányt mutatnak a munkával kapcsolatos területi és személyi kapcsolatokkal, ily módon a szociális életet nem egy vonatkozásban látják, nemcsak élethivatásuk szempontjából, hanem a társadalmi közösség és a társadalmi egység szempontjából is. Ez rendkívül nevelően hat, nem csupán a lelkészre, a tanárra, a jogászra, a közgazdászra, mérnökre és folytathatnám tovább.

Már most méltóztassék megengedni, hogy rámutassak a közigazgatással való kapcsolatunkra. Az intézetnek valamennyi külön osztálya működésében

kapcsolatot talál a közigazgatással. Ezek az osztályok kisebb csoportokra tagozódnak és minden irányban, minden irányú működésükben kapcsolatot találnak a közigazgatással. Kulturális, közművelődési vagy szociálpedagógiai osztálya, amely már a napközi otthon gyermekeit foglalja magában, kapcsolatát megtalálja a tanítókkal, tanárokkal, közművelődési körökkel, közművelődési intézményekkel. Szociális egészségügyi osztályunk különösen három nagy népbetegség ellen indította meg a szervező munkát: a tuberkulózis, a venereás betegségek, a csecsemő- és gyermekbetegségek ellen. Így tehát a Stefánia Szövetséggel karöltve végezzük ezt a munkát, de a szanatóriumokkal, kórházakkal és hatósági orvosokkal is kapcsolatban vagyunk. Külön ki kell azután emelnem az intézet munkájának tengelyét, a néphivatalt. Ez nem tévesztendő össze a népirodákkal. Területe a segítségnyujtás, a jogi segélynyujtás, de a különbség a mi néphivatalunk és a népirodák között az, hogy itt a néphivatalnál ismét egyetemes szervezést méltóztatnak látni. Itt nem elégszenek meg csupán az illető jogeseteknek az elintézésével, amivel megelégszenek a népirodákban, hanem mi ennek az elintézésnek kapcsán az elintézés után az illető egyeddel, az illető individummal való kapcsolatot állapítjuk meg. Ilyen módon azután a néptömeg életviszonyaiba betekintve, megszerezhetjük a szükséges szociális ismereteket. Ezáltal megtaláljuk a közelebbi kapcsolatokat és állandóbbá, eredményesebbé tehetjük azt a támogatást, azt a munkát, amelyet az intézet különböző osztályaiban kifejteni akarunk. Meg kell említenem, hogy nem csupán munkánk körében érintkezünk a közigazgatás hatóságaival, hanem a közigazgatási tisztviselők, tehát a hatósági közegek gyakran be szoktak jönni hozzánk, hogy megfigyeljék az intézet munkáját. Avégből, hogy a szociális baj orvoslását és ezzel a szociális eredményt biztosítani tudjuk, fontos az, hogy az intézet vezetőiben megtestesüljön az az erős erkölcsi és erkölcsszociális elv, amely kell, hogy megtestesüljön az intézet munkájában is. Erre nézve szintén van az intézetnek egy intézménye, úgynevezett otthona, ahol most egyelőre 14 végzett egyetemi ember van, akik már kezdetben is kisebb munkakörben be voltak illesztve az intézetben. Ezek az intézetben otthont is találnak és ők a vezetői rendesen a kisebb osztályoknak is. Most az intézet különben is 8—9 hellyel bővült ki. Ezek az előbb említett emberek ismerik a különböző élethivatásokat és azokat a feladatokat, amelyekkel az intézetnek meg kell birkóznia.

(*Gaal Jenő:* Mibe kerül ez az intézet?) Arra is rá fogok térni. Ezek az illetők éveket töltöttek itt és így teljesen kiformálódott szociális felfogások és szociális érzékük.

Szükséges azután éppen már a személyi kapcsolatból következőleg a társadalmi bizottságok alakítása. Az intézet tehát az egyes feladatokra bizottságokat állít és szervez. A bizottság dolgozni akar az illető társadalmi rétegek érdekében.

Már most bátor vagyok felhívni az igen tisztelt értekezlet figyelmét az intézetnek az egyetemmel való kapcsolatára. Amikor az intézet 14 évvel ezelőtt létesült, sok felfogás nyilatkozott meg, hogy miképen lehessen ennek az intézetnek állandóságát, politikától való mentességét és tudomá-

nyos elvekre alkalmazását a legjobban biztosítani a szociálpolitikai munkában. Ekkor adódott az a gondolat, hogy az intézetet egyetemközivé, a különböző egyetemek között lévő intézménnyé kell tenni, hogy a különböző fakultásokban folytasson munkát és azután az egyetem tudományos szelleme is áthassa, irányítsa. De más szempontból is szükségesnek mutatkozott, hogy a politika céljaira — bármilyen politika legyen is az — fel ne használják ezt az intézetet. Sajnos, a rákövetkező néhány esztendő teljes mértékben igazat adott ennek a felfogásnak. A tudományos szellem, amely benne mindig érvényesült, biztosította a legnehezebb időben az intézetnek ezt a pártatlanságát, ezt az objektivitását, biztosította és biztosítja ma is az intézetet, hogy a politika céljaira ne lehessen felhasználni.

Ez az egyik szempont, amely amellett szól, hogy ez az intézet egyetemi jellegű legyen. Most azonban ez az intézet a közgazdaságtudományi karhoz csatoltatott, mert annak tudományos munkássága áll legközelebb ehhez a gyakorlati intézethez. Itt van azután a legközelebb a klinika is, nem messze van az orvosi fakultás, a sebészeti, belgyógyászati és egyéb klinikák pedig szintén elég közel vannak. Mivel tehát ennek az intézetnek egyetemi alapja van — ami fontos a tisztviselők képzésére — már ezért is csatlakoznia kell ennek az intézménynek az egyetemhez. Ehhez a munkához azután ideális lelkület, belső lelki diszpoziciók kellenek, ami legjobban, legnagyobb mértékben az ifjúság lelkében van meg és az ifjúságnak kell, hogy ezt az életrevaló nagy felkészültséget magával vigye. Itt hangsúlyozom, hogy ennek az intézetnek, ennek az anyaintézetnek főirányelve úgy aktív, mint passzív irányban az adás és vevés — szellemi téren. Az ifjúság az, amelynek lelkülete még legfogékonyabb, amelynek átformálása a szociális tevékenység irányában igen könnyű, tehát passzív közeg, a másik pedig az, hogy még a legnyugalmasabb, a legnagyobb fejlődőképességet mutató élethivatásokba is magával vigye ez az ifjú azt az erőt, ami az ilyen fiatal, fogékony ifjúnak rendelkezésére áll. Tapasztalataim is amellett szólnak, hogy a már felnőtt munkásokkal sokkal kisebb eredményeket tudunk felmutatni, de látjuk a kihatásokban és a belső hatásokban is, hogy az ifjúság az, amellyel a legjobban foglalkozni kell. És hol találhatná meg legjobban a tudományos rendszerben gondolkozó ifjúság ezt a helyet, mint a mi intézetünkben. Hiszen az adatgyüjtés, a felvételek, ezek is bizonyos tekintetben tudományos feladatok és a tudományos rendszer felhasználása ebben az intézetben, továbbá a nevelőrendszer is a legjobban biztosítható. A legjobban biztosíthatók továbbá az elméleti ismeretek. A szociálpolitika felől való állandó tájékozódás is csak az egyetemek révén biztosítható és tartható fenn a legjobban.

Méltóztassék megengedni, hogy most válaszoljak *Gaal Jenő* őméltóságának arra a kérdésére, hogy mibe kerül ez az intézet? Említettem, hogy azoktól a munkatársaktól, akik részt vesznek ebben a munkában, az az irány, ahogy ezt az intézetet vezetjük, nagy áldozatot kíván. Egyrészről tehát a saját munkatársaink áldozatkészségére van szükség, másrészről pedig a köznek is kell áldozni, mert ez a munka, amit ezek a munkatársak itt végeznek, teljes egészében ingyenes természetű. Ez kapcsolatban van a

kultuszkormány egyetemi osztályánál szereplő dologi kiadásokkal. Az elmult esztendőben nem volt annyi eszközünk, hogy a fűtést biztosíthattuk volna, de nem tudtuk biztosítani a világítást sem. (*Gaal Jenő:* Kié a helyiség?) A helyiség az intézeté, saját magáé. Erre is vissza fogok különben térni. A szociális-egészségügyi osztály vezető főorvosai 900,000 koronát kaptak évente, ami nem volt elég még arra sem, hogy évi villamosköltségüket fedezhessék. Az a 14 úr, aki benn lakik az intézetben, ellátást kap és ez az egyedüli bene számukra. Én, mint az intézet vezetője, magam is meggyőződésből, még pedig kiformálódott meggyőződésből vezetem az intézetet és végzem a munkát. Ott semmi díjazás ilyen értelemben nincs.

Mélyen tisztelt értekezlet! Méltóztassék megengedni, hogy megköszönjem az igen tisztelt országos értekezlet elnökségének azt a megtisztelő figyelmét, hogy méltóztatott ezt a kérdést felvenni az értekezlet munkaprogrammjába.

Köszönetem még más irányba is száll. Talán nem egészen véletlen, hogy szavaimat éppen *Zichy János* gróf őexellenciája elnöksége alatt és *Földes Béla* őexcellenciájának csoportelnöksége alatt mondhatom. *Zichy János* gróf őexellenciája volt az a férfi, aki első kultuszminisztersége idejében hangsúlyozta a nevelésben a szociális elemek nagy jelentőségét és aki kísérletet tett ennek az intézetnek megszervezésével. Az ő előrelátó államférfiúi megértése segítette az intézetet ahhoz, hogy 400,000 akkori koronát kaphatott az épület elkészítésére. Ez a 400,000 korona azonban nem volt elég még a felszerelésekre sem, mert a kétemeletes, három utcára nyíló nagy épület, a 70 méter hosszú folyosó még körülbelül 80—100,000 koronával többe került és ezt a 80—100,000 koronát koldulással és úgynevezett talpalással tudtuk biztosítani. Ez természetesen az egyének részéről apostoli munkát követelt. Őexcellenciája miniszterséges idejében megértette ennek a szükségességét, *Földes* őexcellenciája pedig mint a társadalomtudományok nemzetközileg is híres, elismert professzora támogatta az ő meleg, fiatalos lelkével.

Hozzászólások.

Jovanovich Lea, missziós nővér.

A tegnap elhangzottak rámutattak arra, hogy legelső és legfontosabb feladat az emberekben a szociális érzést kifejleszteni, azaz ránevelni az embereket arra, hogy meglássák a szociális feladatokat és a hiányokon segíteni akarjanak: továbbá arra, hogy ez a nevelés már a gyermekszobában kezdődjék és azután az iskolára hárul a további szociális nevelés irányítása, majd pedig a közhivatalban levőkre, a munkaadókra, tisztviselőkre, akik hivatásuknál fogva érintkeznek a népnek minél szélesebb rétegeivel és valamiben irányítólag hathatnak rájuk. Mindezeket hallottuk a tegnapi és a most elhangzott nagyértékű és rendkívül érdekes előadásokban, de mély tisztelettel felteszem azt a kérdést, mi történjék és mi fog történni azzal a széles réteggel, amelyik a gyermekszobának áldásos hatását épúgy nélkülözi, mint az iskoláét és azokkal, akik távol vannak minden jóakaratú irányító befolyástól. Ilyenek nagyon sokan vannak: minden társadalmi osztályban egész

rétegek akadnak olyanok, amelyek kívül maradnak — néha saját akaratukból — minden átfogó munkából.

Ezt a szociális úttörő munkát, amely a szociális gondolkodástól mentes embereket akarja a szociális érzésre ránevelni, sem intézménnyel, sem szakszerű és elméleti tudással elvégezni nem tudjuk, csak személyes bekapcsolódás és ráhatás révén. Ezt a nehéz talajtörő munkát, amely az igazi szociális érzést terjeszti és kelti fel az emberekben, ezt az igazi, evangéliumi nemesveretű szociális érzést szolgálja a Szociális Misszió Társulat, amely sok nehézséggel és néha megnemértéssel szemben a legelhanyagoltabb területen dolgozik. Az igazi szociális kultúrát a lelkek kultúráján keresi, fogházakban, menedékhelyeken, kórházakban, szegény-, anya- és csecsemővédelem útján, ingyen munkásközvetítő és tanácsadóiroda fentartásával. Most már tanyai missziónk is meg van szervezve: Kiskőrös környékén kezdi a munkát, tanyáról-tanyára megy, ahol a legfontosabb egészségügyi és betegápolási, csecsemőgondozási tudnivalókra oktatja a lakosságot. Kiépítésben van a munkástitkárnők kiképzése is. Mindezeket a munkákat az evangélium szelleméből kiáradó meggyőződéssel akarjuk keresztülvinni, mert amilyen arányban érvényesülnek a szociális eszmék az egyes lelkekben, olyan mértékben fognak megvalósulni azok a szociális tervek is, amelyeket ez a nagyértékű kongresszus felvetett.

Dr. Somogyi Zsigmond, egyetemi tanársegéd, főorvos.

A munkaadó és munkás egymáshoz való viszonyát nem nagyszámú, kodifikált törvények szabályozzák, hanem az a mindig változó kereslet-kínálathullámzás, amit gazdasági életnek nevezünk. Éppen így alig szabályozzák törvények azokat a viszonyokat, melyek közé a munkás jut, *amikor egyezséget köt munkaadójával munkaerejének felhasználásáról*. Ilyenkor a *munkaviszonyok* nemcsak az illető vállalkozás üzemi, technikai, munkabér-, stb. viszonyaira szorítkoznak, hanem magukban foglalják a vállalkozás egészségügyi vonatkozásait is. A szociális politika munkája ezekre is kiterjed, ezeket is meg kell *ismerni*, ezeken is kell *segíteni* a szociális politikának: sem a megismerés, sem a segítés munkája nem végezhető el a szociális higiéne módszereinek ismerete nélkül.

A szociálpolitika célja: 1. a munkaerő védelme (munkásvédelem), 2. a munkaellenérték biztosítása és 3. a személyiség védelme.

Nézzük, hol van ennek a szociálpolitikai munkának valami kapcsolata a szociális higiénével.

1. *Munkásvédelem* azoknak a törvényes előírásoknak az összessége, mely a *munkaviszonyban álló alkalmazottnak* vagy munkásnak közvetlenül *testi ártalmak ellen való védelmét célozza*. *Heyde* eme definiciója még némi kiegészítésre szorul, mert az ilyen előírásokat, intézkedéseket bizonyos vizsgálatoknak, megállapításoknak kell megelőzniök, ezek képezhetik csak kiindulását és reális alapját minden egyes munkásvédelmi intézkedésnek. Úgy a megismerésben, mint a szükséges intézkedések kialakulásában elengedhetlen a szociális higiéne elemeinek ismerete. Ennek a megismerésnek ki kell terjedni a gyermekek, fiatalkorúak, nők, terhes nők alkalmazásának, az éjjeli

munkának hátrányaira, a munkaidőre, a munkahely általános egészségügyi viszonyainak megállapítására. Emez általános természetű ártalmakon kívül az ipari munka némely sajátossága az egyes üzemre jellegzetes egészségügyi károsodást hoz létre. Eme károsodások vizsgálata és elhárítása az iparegészségügy feladata. Ide nemcsak a balesetek tartoznak ; az ipari élet nemcsak akut veszélyeket rejt magában, hanem az ipari üzem pillanatnyilag lényegtelen, de állandó ártalmai különböző egészségi károsodásokat, ú. n. *ipari betegségeket* hoznak létre. Ezek felderítése szintén a Társadalompolitikai Intézet feladata lenne. Eme feladat megoldását nagyon megkönnyíti az a közvetlenség és az előadó úr által hangsúlyozott személyi kapcsolat, melyben az Intézet a munkásosztállyal áll és mely a helyszínen való tanulmányozást teszi lehetővé.

Mindeme feladatok nem utalhatók a munkásbiztosítás feladatkörébe, mert a munkásvédelem megelőz, míg a munkásbiztosítás utólag kártalanít.

A munkaerő védelmének feladatkörébe tartozik a munkásközvetítés is. A munkaközvetítés ma már nem csak quantitativ, hanem qualitativ is : feladata — egészséges gazdasági életet tételezve fel, hol termelés és fogyasztás egyensúlyban vannak és nincs munkanélküliség, — nemcsak a munkaalkalmat keresők tömegének elhelyezése, hanem azoknak irányítása is, tehát munkaválasztási tanácsadás. Ennek nem csak gazdasági célokat kell szem előtt tartani, hanem igyekeznie kell az egyén részére testi és szellemi kvalitásainak megfelelő elhelyezkedési alkalmat szerezni, illetőleg bizonyos munkafajhoz megfelelő egyéneket találni. Ez a munka el nem képzelhető bizonyos pszichologiai, fiziológiai ismeretek nélkül, melyek már a szociális higiéne munkakörébe tartoznak.

2. A munkavédelemnek egyik legkomolyabb fegyvere a szociális biztosítás. Ennek egyes ágai közül a betegségi, baleseti biztosítás a szociális higiéne tárgykörébe tartozik. Kívánatos lenne, hogy az előadó úr által ismertetett intézet a szociális biztosításnak valamelyik nálunk elhanyagolt ágával foglalkozzék és ilyen módon betöltse az angol Settlementek szerepét. Ez a feladat nálunk a *megelőzés* a népbetegségek terén.

3. A szociálpolitika harmadik feladata a személyiség védelme, mely kiterjed a munkában és a munkaviszonyon kívül való védelemre. Az utóbbi feladatnál nem egy szociálhigiénes vonatkozással találkozunk, így a lakáskérdéssel, melynek szociálhigiénes vonatkozásai annyira közismertek, hogy csak megemlítésükre szorítkoztunk. Ugyancsak ide tartozik a felvilágosítás, tanítás feladata, melynek a szociálhigiéne eszközei között igen fontos szerepe van. A felvilágosításnak, illetőleg általában a művelődésnek éppen a megelőző szociális higiéne szempontjából van nagy fontossága. A tuberkulózis, nemi betegségek, csecsemőhalálozás ellen való védekezésnek jóformán leghatalmasabb fegyvere az általános jólét és műveltség emelésén kívül a propagandán alapuló felvilágosítás. Hogy ez így van, bizonyíték arra az Egyesült Államokban elért nagyszerű eredmény. A referátumban hallottuk, hogy az intézet feladatai közt mily fontos a nevelés, a pedagógiai hatás. Ha ezt a

módszert a szociálhigiénés munkálkodásra is kiterjesztjük, komoly eredményre számíthatunk.

Az intézet egész szellemében rejlő pedagógiai hatások nemcsak így kifelé, hanem magában az intézetben befelé is éreztetik majd eredményüket. Az intézet munkatársai közt vannak közgazdászok, jogászok, orvosok, bölcsészek, kik gyakorlati példákon tanulják meg, hogy a látszólag különböző természetű szociális munka közt szoros kapcsolat van. Speciálisan az egészségügyi osztályban dolgozó orvosok bizonyos szociálpolitikai iskolázottságot nyernek, melynek éppen a most átalakulóban levő közegészségügyi szolgálat kialakulása körül lesz fontos szerepe. Viszont az intézet nemorvos munkatársai bepillantást nyernek a szociálhigiéne munkájába és kikerülvén az életbe, mint hivatalnok, kereskedő, vállalkozó, stb. a látottakat és tanultakat magukkal vivén, mindegyik propagálója lesz a szociálhigiéne tanításainak.

A fajegészségtannak is helyet kell adni a Társadalompolitikai Intézetben az elméleti kutatások mellett legalább egy házassági tanácsadó formájában. A nélkül, hogy elméleti fejtegetésekbe belemennék, megemlítem, hogy felfogásom szerint az eugenika (fajegészségtan) kell, hogy fékezője legyen a túlhajtott szociálpolitikai és szociálhigiénei cselekményeknek és az eugenika megállapításainak kell megakadályozni, hogy a gyengék és alacsonyabbrendűek túlzott védelme és felemelése a társadalom elfajulásához ne vezessen.

A megvalósításban már most a következő gyakorlati tevékenység vár az intézetnek szociálhigiénei osztályára. Foglalkoznia kell az ipari betegségekkel, felkutatván a helyszínen az egyes iparágak helyi egészségügyi ártalmait. Birnia kell pszichotechnikai laboratóriummal a pályaválasztási tanácsadás részére. Részt kell vennie a tuberkulózis, nemi betegségek és csecsemőhalálozás elleni küzdelemben megfelelő, ú. n. gondozóintézetek felállításával, melyeknek anyaga szociálpolitikai szempontból is feldolgozandó. (Lakás- és környezettanulmányok.) A gondozással, gyógykezeléssel kapcsolatos munkához jól felszerelt orvosi laboratóriumok szükségesek. A gondozás orvosi részét illetőleg valamilyen kapcsolatba kell kerülnie a munkásbiztosító pénztárral. Házassági tanácsadót kell szerveznie, melynél az orvosi vizsgálatokat a két gondozó végzi el. Ismeretterjesztő előadásokat kell tartania a nagyközönségnek. Az intézet anyagát szociálhigiéne tekintetében fel kell dolgoznia és ezekkel, továbbá referátumok, előadások tartásával az intézet tudományos összejövetelein, szemináriumain a szociálhigienét elméletben és gyakorlatban meg kell ismertetnie.

H i l s c h e r R e z s ő, tanársegéd.

A társadalompolitikai intézet tevékenységének, a jövő intézményes szociálpolitikájának szervezetében három főirányban kell kibontakoznia.

Az első feladat az, hogy — ha szabad így mondanom — társadalmi megfigyelő, illetve társadalompolitikai irányjelző állomás legyen.

E feladat teljesítése érdekében kötelessége: a társadalmi viszonyok, a különböző időszakban és különböző helyeken, különböző intenzitással megnyilvánuló társadalmi szükségletek állandó és rendszeres szemmeltartása, a

szociális védelemnyujtást célzó törvényes intézkedéseknek, továbbá a meglevő szociálpolitikai intézmények működésének tanulmányozása, az e közben mutatkozó és a kitűzött cél elérését gátlóan befolyásoló fordeségek, helytelenségek és hiányok megállapítása és végül az, ami az előbbiekben részben benne van, részben azokból folyik : a levont eredmények tanulsága alapján az intézményes, a magyar társadalom egész életére kiható szociálpolitikai szervezet megvalósulásának előkészítése, ennek megtörténte után pedig : a mutatkozó szükségletek figyelembevétele alapján való továbbépítésének, fejlesztésének kezdeményezése.

A Társadalompolitikai Intézetre váró második főfeladat az, ami nélkül az intézményes szociálpolitika felépítése és eredményes működése el sem képzelhető : a szociális probléma egész komplexumával tisztában levő, teljes tudású és helyes felfogású, hivatásának tudatával bíró, gyakorlati szociálpolitikus-szakemberek nevelése. Ehhez a szakemberneveléshez pedig a társadalmi életviszonyok, a jelentkező szükségletek összességének részletes, tökéletes feltárása szükséges, amely egyetemes szociálpolitikai tudást máshol, mint a társadalompolitikai intézetnek vázolt, szélesvonalú működési körében elsajátítani nem lehet.

A harmadik, a társadalompolitikai intézetre váró feladat : az intézményes szociálpolitikai szervezetben neki kiszabandó aktív tevékenység betöltése, amely abban áll, hogy garantálja az intézményes szociálpolitikai szervezet keretében funkcionáló különböző munkaágaknak helyes és a törvényes rendelkezések célzatához alkalmazkodó működését. Ez a garancia, a jelenleg működő egyetlen magyar szociálpolitikai intézet munkájának eredményeiből levont tanulság szerint akképen biztosítható, ha a társadalompolitikai intézet keretében erre alkalmas szerv, amelyet a meglevő szociálpolitikai intézetben néphivatalnak nevezünk, létesíttetik.

Társadalompolitikai intézet állítandó fel minden városban és minden járási székhelyen, mert a tárasdalmi szükségletek egy része minőségben és terjedelemben úgyszólván helyenként változó. E társadalompolitikai intézetek vezetése egy központi társadalompolitikai intézet kezében fusson össze.

Gaal Jenő, ny. műegyetemi tanár.

Megvallom, hogy ehhez a kérdéshez úgyszólván rögtönözve fogok hozzászólni. Nem azért, mintha a tárgyal nem foglalkoztam volna, hanem azért, mert azt hiszem, sokkal hivatottabb szónokok fejthetnék ki érveiket. Csak konkrét dolgokat akarok feltárni. Én ezt az intézetet egészen másképpen képzeltem, mint amilyennek most az előadás keretében megismerhettem. Én t. i. ezt olyan kutatóintézetnek gondoltam, aminő a brüsszeli Solvay-féle intézet. Vannak azonkívül hasonló más intézetek pl. Németországban, ahol Frankfurtban láttam egyet. Azt gondoltam tehát, hogy ilyen kutatóintézetről van szó. Ez nagyon fontos mindenféle ismeretkör számára, de különösen fontos a szociálpolitikára nézve is. Ez azonban magában véve olyan nagy feladat, hogy más feladatokkal helyesen összekapcsolni nem lehet. Az intézet komolyságát nagymértékben kockáztatja az, hogy annyi sok heterogén feladatot

kapcsol össze. Ez lehetetlen, hiszen a francia közmondás is azt mondja: «Qui trop embrasse mal embrasse», vagyis: «ki sokat markol, keveset fog».

Csak arra az eredménytelenségre akarok rámutatni, amit ez az intézet felmutat.

A brüsszeli intézet felállításához egy milliárdos adta a költségeket, az is tartja fenn, tudniillik *Solvay*, a nagy szódagyáros, akinek a világ minden részében, még Erdélyben is nagy gyára van, aki egy altruisztikus roham hatalmába kerülvén, alapította meg az intézetet. De milyen ez az intézet? Nagyszerű könyvtára van, szociálpolitikai könyvtára, mert hiszen ez az intézet is szociálpolitikai intézet. Van egy kis adminisztrációja, vannak a tudományos kutatók számára szobái, azokat szívesen foglalják le a világ minden részéből, Magyarországról is.

Más szervezetű a frankfurti intézet, továbbá az úgynevezett settlementek. Én végigjártam ezeket, amikor Angliában voltam. Megnéztem szerkezetüket. Ezek mind ugyanazon az alapon létesültek. Valamennyien komoly, tudományos munkát végeznek. Az is nagyon szép feladat, ha a munkások közé járunk ki, ha egy külön intézetet létesítünk, amelyekben elhelyeztetnek azok az egyetemi hallgatók, akik esténkint megjelennek a munkások körében és azoknak életviszonyaiban felvilágosításokkal és támogatással szolgálnak. De tovább nem is mennek. Hogy közegészségügyi felvilágosításokat, diszpanzereket is tartsanak fenn, ez lehetetlen dolog. Az lehetséges, hogy az ember foglalkozik a maga kedvtelésében ezekkel a kérdésekkel, de a köznek ebből vajmi kevés haszna lesz. Amennyiben fenn tudja magát tartani, működjék — utóvégre az ellen nem lehet kifogásunk — de, hogy a bemutatott munkásság alapján nagy összegeket vegyen igénybe ez az intézet az államtól, az lehetetlen. Hiszen tegnap hallottuk éppen *Teleszky János* volt pénzügyminisztertől, hogy ha a magyar államnak ma is van pénze mindenféle olyan dologra, amelyek nem feltétlenül szükségesek és különösen nem célszerűek, akkor tessék valorizálni, tessék a becsületbeli kötelességet teljesíteni. Nézetem szerint nem vagyunk abban a helyzetben, hogy ilyen kedvtelésekre milliárdokat költsünk.

E l n ö k: Az előadó úr kíván az elhangzottakra reflektálni.

E r ő d i - H a r r a c h B é l a, előadó.

Gaal Jenő őméltósága szavaira észrevételeimet a következőkben teszem meg. Sajnálom, hogyha őméltósága szavaimat félreértette, mert én nem az eredménytelenségre mutattam rá, hanem éppen az eredményeket mutattam be.

Abban is reflektálok őméltósága szavaira, hogy nem lehet meg ennyire heterogén tevékenység kifejtésével a gondolatbeli, az elvi összefüggés. Az egység pedig éppen így lehetséges, mint azt voltam bátor kifejteni.

Hogy mennyire eredményes működésünk szociálpolitikai intézetünkben, ebben a tekintetben rámutatok arra, hogy az elmult esztendőben a munkásbiztosító-pénztárral együtt feladatunkat abban láttuk, hogy egyik bekövetkezett bajról és annak orvoslásáról áttértünk a prevencióra, a megelőzésre. Miért? Hogy az emberi erőt, amelynek egészsége a népbetegségekkel annyira veszélyben van, erősítsük és megmentsük, mielőtt még megromolnék. A mun-

kásbiztosító-pénztár ismerve a mi munkánknak eredményeit, hozzánk folyamodott, hogy a legnehezebb területen, Újpest és Rákospalota vidékén, egyesüljünk és dispensaireinket terjesszük ki oda is, ők pedig áthozzák a gümőkór és a venerális betegségek elleni küzdelmet intézetünkbe és ezt a kérdést velünk együtt munkálják. Ez meg is történt és a nyár óta egyesülten működünk. Ha ez a megoldás nem lett volna jó, azt hiszem, a munkásbiztosító-pénztár országos szervezete meggondolta volna, mielőtt magát erre a lépésre elhatározta volna. Közel egy esztendei munkásságunkban megbeszéléseket folytattunk a kérdés minden szempontból és oldalról való megvitatásával, míg végre mindkét intézmény, amennyire emberileg lehetséges, leszűri azokat a lehető eszközöket és módokat, amelyek erre a munkára vonatkoznak. Most már négyhónapi munkára tekinthetünk vissza.

Hogy a mi intézetünk más, mint a brüsszeli *Solvay*-féle kutatóintézet, azt tudom én is, mert én is ismerem azt, magam is voltam ott, de voltam a *Toinby Hall*-ban is, hat hétig voltam az angol settlementek bennlakója. Nekem csak az fáj, hogy őméltósága a *Toinby Hall*-et és az angol settlementeket úgy állítja oda, mint életképes intézeteket, a mi intézetünket pedig, amelyben szintén ez a settlement-gondolat van meg, úgy állítja oda, mintha mi nem volnánk életképesek és az intézetünkre fordított igazán csak garasok kárbavesznének. Ezeknek a garasoknak vásárlóerejét úgyis csak a munkatársak nagy erkölcsi ereje, erkölcsi kötelességérzete és felelősségérzete egészíti ki. Az a munka pedig — és itt ismét tapasztalatból beszélhetek — amely belső erőkből, hitté alakult, formálódott tudományos és elvi meggyőződésekből származik, mindig eredményesebb és áthatóbb. Nem, teljes megoldást mi nem is akarunk. Mi nem akarjuk a Munkásbiztosító Pénztár feladatait megoldani, nem akarjuk az országos tüdővész és venerális betegségek elleni küzdelmet a kezünkbe venni. Mi mindezekből akarunk egy kis mintaintézményt — hiszen ezt igyekeztem volna illusztrálni és megvilágítani — és ez teljes mértékben sikerült is azon a területen, amely éppen a legnehezebb, a szociális nyomor, a szociális életviszonyok és a szociális küzdelmek szempontjából.

Hogy a komolyságot nélkülözné ez az intézet? Sajnálom, hogy ezzel szemben megint csak azt kell mondanom — bár nem érint a kérdés érzékenyen — nem is annyira a magam, mint inkább munkatársaim szempontjából, hogy nagyon sok angol, amerikai, sőt japán szakember is meglátogatta intézetünket, Németországból is jöttek szociálpolitikusok és szociálpedagógusok s mindnyájan a legnagyobb és legosztatlanabb elismeréssel nyilatkoztak. Ezt nem a magam javára kell elkönyvelnem, hanem munkánk eredményessége szempontjából. Hogy lehetetlenség, amit csinálunk, arra nézve megfeleltem avval, hogy hozzánk más nagy szociálpolitikai szervezetek jönnek, hogy velünk együtt oldják meg a feladatokat.

Más szervezetű természetesen a mi intézetünk, mint a *Solvay*-intézet, mint a *Past Moyer*, mint a *Toinby Hall* és más settlementek. Éppen ezt emelik ki és hangoztatják azok, akik ismerik a settlement-gondolatot, amikor azt mondták, hogy ebben az intézetben a szociálpolitikának egységes felfogása, egységes felismerése jelenik meg.

Magyarországi Szakszervezeti Tanács.

A magyarországi szakszervezetek 1923. évi március 25-én megtartott kongresszusa kérte a kormányt, hogy

. . . alakítassék egy pártatlan és tisztán tudományelméleti és gyakorlati szempontokat szem előtt tartó munkaügyi statisztikai intézmény, amely statisztikai anyaggyüjtéssel foglalkozva, minden az életviszony alakulására és munkaerővédelemre vonatkozó anyagot felöleljen, azt gyorsan földolgozva, időközönkint a köz rendelkezésére bocsássa. Ezekbe a munkálatokba bevonandók a szakszervezetek is . . .

Ezt a javaslatunkat azóta többször megismételtük, legutóbb az 1926. évi márciusi kongresszusunkon, de a kormánytól e javaslatainkra választ sem kaptunk.

Elnök: Heller Farkas, müegyetemi ny. r. tanár.

Tárgy: *A munkahiány esetére való biztosítás és a munkanélküliség megelőzése.*

Előadók.

Pap Géza, h. államtitkár.

Javaslat. Minthogy mindeddig nem sikerült olyan eszközöket és módszereket megállapítani és foganatosítani, amelyek a termelés egyenletességét szilárd alapra helyezni és az áru- és munkapiac emelkedő és hanyatló irányzatának váltakozásait kizárni alkalmasak volnának,

minthogy mindaddig, amíg az áru- és munkapiacnak állandó megszilárdulása be nem következik, számolnunk kell az időközönkénti munkahiánnyal, mint tömegjelenséggel,

minthogy a vétlen munkahiány tömegjelensége ellenkezik a termelő munkára alapított társadalmi rend alapelvével,

minthogy minden tömegjelenség, amely valamely társadalom alapelveibe ütközik, egyszersmind a társadalmi rend alapjait is megingatni alkalmas,

minthogy a társadalomnak az alapjait fenyegető veszélyekkel szemben védekeznie kell,

minthogy az egyéb eszközökkel el nem hárítható munkahiány egyedüli orvoslása a vétlen munkanélküliek létfentartásáról való gondoskodás,

minthogy e gondoskodás legcélszerűbben akként történhetik, ha a gondoskodás költségei az érdekeltek közös teherviselésével a kockázatvállalás szabályai szerint fedeztetnek,

minthogy egyfelől a munkahiány keletkezéséért való felelősség, másfelől a munkahiány következménye nemcsak a munkaadókat és a munkavállalókat, hanem az államot és a községeket is terheli,

minthogy a vétlen munkanélküliek rendszeres segélyezése alkalmas a fogyasztásnak és ehhez képest a termelésnek növelésére és ilyképpen a munkaalkalmaknak gyarapítására is,

minthogy elméleti és gyakorlati ismereteink alapján képesek vagyunk olyan szervezetet létesíteni és olyan eljárást alkalmazni, amely csaknem teljesen kizárhatja a munkakerülés tenyésztését,

minthogy ugyanis az egyes esetekre vonatkozólag a munkahiány vétlenségét a kellően megszervezett és egységbe foglalt munkapiac ismeretének feltételezésével meg lehet állapítani:

szükséges a munkabérből élő néposztályok munkahiány esetére szóló kötelező biztosításának megszervezése,

szükséges e biztosítás terheinek a munkaadók, a biztosítottak, az állam és a községek között való megosztása,

szükséges a termelés összes ágait egybefoglaló közhasznú munkaközvetítők egybevonása és az iparszerű munkaközvetítésnek erről a térről való kiküszöbölése.

Minthogy azonban a vétlen munkanélküliség bekövetkezése és a megélhetés veszélyeztetettsége nem jelentkezik a termelés minden ágában egyenlő súllyal,

minthogy egyes termelési ágakban a biztosítás megszervezésének a megfelelő előfeltételek hiányában különleges akadályai is lehetnek,

minthogy a segélyezés mértékének nem szabad elérnie azt a mértékét, amely a munkakerülésre való csábítás ingeréül szolgálhatna,

minthogy másrészt a termelésre csak annyi terhet szabad hárítani, amennyi a versenyviszonyok és a felvevőképesség mérlegelésével elviselhető:

a munkahiány esetére szóló kötelező biztosítás létesítésének nem elengedhetlen feltétele, hogy egyszerre és egyképen minden foglalkozási körre kiterjedjen,

általában pedig a segélyezés mértékét a kellő színvonalon kell megtartani.

Indokolás. A kapitalisztikus gazdasági fejlődést győzelmes pályáján sötét árnyékként kíséri a kisebb-nagyobb mértékben mindig jelenlevő munkahiány. Köztudomású, hogy ennek a gazdasági rendnek a menete hullámvonalban halad, törvényszerűséggel követik egymást a gazdasági fellendülés emelkedő és a hanyatlásnak mélybe szálló vonalai. Ezekkel ellentétes párhuzamban halad a munkahiánynak csökkenő és növekvő színvonala.

A közgazdasági és szociálpolitikai kutatás intenzív munkássága sem volt képes eddig olyan szabályokat megállapítani, amelynek követése a termelésnek biztos egyenletességét és a munkahiánynak kiküszöbölését biztosítani tudná. Ha ismeretesek is bizonyos törvényszerűségek, amelyek a gazdasági fellendülés és hanyatlás hullámvonalaiban érvényesülnek, mégis nélkülözzük egyelőre azokat az eszközöket, amelyekkel a munkahiány bekövetkezését feltétlenül megelőzni vagy a már jelentkező munkahiányt teljesen megszüntetni tudnánk. A mindeddig legyőzhetlen hullámvonal a gazdasági alanyok sorsát szédítő gyorsasággal emeli a magasba és ugyanoly hirtelen taszítja őket a mélységbe. A háború és a háborút követő évek gazdasági eseményeiben az idevágó tanulságok számtalan sokaságával találkozunk. De az úgynevezett *konjunktura* hatásának tragikusabb áldozata nincs, mint azoknak a társadalmi és gazdasági rétegeknek összessége, melynek tagjai nem

a tőke járadékában és nem a vállalkozás nyereségében, hanem a munkabérben bírják gazdasági létük alapját.

A termelés a maga versenyfeltételeit egyebek között elsősorban a munkabérek csökkentésével igyekszik biztosítani, ami rendszerint sikerül is addig a határig, amely a munkást a *létminimumára* szorítja le. Ebből következik, hogy a munkás általában munkabérének helyes felhasználása mellett sem rendelkezik olyan *megtakarítással*, amely kereső munkájának reá kényszerített szünetelése idején megélhetésére alapot nyujthatna. Éppen ez a helyzet az, amely előbb az önsegély céljából szervezkedett munkásságot, majd a helyes szociálpolitikai belátás magaslatára emelkedett társadalmi konzervatív irányzatot is arra a meggondolásra késztette, hogy a munkakeresményből élő társadalmi osztályokról a rendelkezésre bocsátható erők egyesítésével, közköltségen, *biztosítás* útján történjék gondoskodás.

A vétlen munkátlanságnak azok az esetei, amelyek a munkás személyében, egyéni körülményeiben adódó okokból keletkeznek: a betegség, a baleset, az öregség, a megrokkanás voltak a munkássors válságainak legkorábban észlelt és gondozásba vett jelenségei. A társadalmi és állami gondoskodásban csak utóbb követte ezeket a munkátlanságnak ama talán mindegyiknél megkapóbb okozója, mely nem a munkás személyében, nem az ő munkaképességének és munkakészségének, nem az ő testi, lelki és erkölcsi épségének hiányában, hanem *a társadalomnak, a gazdasági rendnek a betegségében keletkezik*. Mindaddig, amíg a munkahiány szűkebb körre szorítkozik és egyes alárendeltebb jelentőségű foglalkozási körök keretén belül marad, kisebb a közre gyakorolt hatása: a baj megőrzi inkább egyéni jellegét és a társadalom regeneráló ereje lassanként kiküszöböli. De általános csapássá válik a baj, ha a munkahiány átfogó és mélyreható. Ha a tapasztalat szerint igazoltan állíthatjuk, hogy nincs biztos szer a munkahiány megelőzésére, ugyancsak határozottsággal állíthatjuk azt is, hogy nincs biztos szer a munkahiány következményeinek kizárólag produktív eszközökkel való megszüntetésére sem. Bármily nagyjelentőségű lehet *a munkaalkalmak feltárása* helyesen megszervezett *munkaközvetítés* útján, bármennyire szaporíthatja is a munkaalkalmak számát *a munkálatoknak időben való helyes megosztása*, a közszállításoknak célszerű szabályozása, mégis fenmarad a munkahiány következményeitől sujtottaknak jelentékeny tömege, melynek a megsegítés eme eszközei létfentartást, enyhülést nem hoznak, akiket csak *a készpénzzel való segélyezés* mentődeszkája segíthet át a nehéz idők válságán. És *ezt* a segélyezést kell, hogy az államhatalom által megszervezett gazdasági és társadalmi rend odanyujtsa a vétlen munkanélkülieknek.

A keresztény etika, amely a tömegeket az erkölcsi tökéletesség szerint való életre azzal a nemes jelszóval inti: «imádkozzál és dolgozzál», a mai kor állami és társadalmi életének vezető motívuma, mely a nemzeti élet céljának, a jólétnek, a társadalmi szolidaritás eszközeivel való minél általánosabb és minél nagyobb fokú megvalósítását tekinti, nem haladhat el közömbösen annál a jelenségnél, amely dolgozni akaró és dolgozni tudó emberek kétségbeesésben vergődő tekintetét, a testi és lelki szenvedés jajszavát, az

élet örömét és célját vesztett családapák hervadt reményeit, az időelőtt pusztuló gyermekek siralmát szegezi szembe a hangoztatott és szentnek vélt ideálokkal. Ha igaz az, hogy társadalomfentartó, konzervatív szempontból a szociális biztosításnak egyik legfőbb értéke *a szociális béke* előmozdítása, úgy ez a cél a szociális biztosításnak talán egyik ágánál sem jelentkezik oly megragadó határozottsággal, mint éppen a *vétlen* munkahiány esetére szóló szociális biztosításnál. Hiszen lehetetlen meg nem látni a társadalom szervezetének azt a belső ellenmondását, amely egyfelől minden ép embertől munkát követel, másfelől megtagadja ezeknek nagy sokaságától a munka lehetőségét. És amint semmi sem inkább alkalmas aláásni és megrendíteni az egyéni életet, mint annak belső ellenmondásai, a társadalmi élet alapját sem ingathatja meg semmi annyira, mint azok a súlyos ellenmondások, amelyek alapelveit kikezdik. Az ilyen ellenmondásokat mindenáron meg kell oldani, mert meg nem oldásuk az alapelv szétmállását, a társadalom megrendülését és összeomlását jelenti. És ha látjuk azt, hogy a világ legkonzervatívabb nemzete, az angol volt az, amely legelsőnek alkotta meg a vétlen munkahiány esetére szóló kötelező biztosítást, el kell fogadnunk, hogy ennek a feladatnak megvalósítása a jelenlegi társadalmi rend fenmaradásának elmaradhatatlan biztosítéka, megoldásának elmulasztása út a mai társadalom pusztulásához.

Felismerik a vétlen munkahiány áldozatairól való gondoskodás szükségét azok is, akik ellenzik a kötelező biztosítást és a segítés kérdését *szegényügyi* problémának minősítik. Ez az álláspont azonban vagy nem őszinte vagy pedig, ha az, tájékozatlanságból ered. Ha nem őszinte, akkor azt jelenti, hogy a munkahiány áldozatain nem kíván komolyan segíteni, mert hiszen jól tudja, hogy a szegénysegélyezés csak *keveset* adhat, nem kíméli meg a segélyezettet *az alamizsna megalázásától*, de mindenek felett *célszerűtlen* és majdnem *kivihetetlen* ott, ahol mint sajnosan hazánkban, a szegényügy a közigazgatásnak egyik legelhanyagoltabb területe, melynek kellő értékkel bíró megszervezése a köztehervisélésnek óriási áldozatába kerülne. Ha ez így van, akkor joggal felelhetjük a jóhiszeműen tévelygőnek is, hogy sokkal helyesebb a segélyt *biztosítás* útján nyujtani, amely nemcsak megóvja a segélyezettnek önérzetét, hanem egyszersmind alkalmas egyfelől a fedezetnek olyan célszerű és igazságos előteremtésére, másfelől a segélyezésnek olyan intézményes ellenőrzésére, melyre a szegényügyi közigazgatás egyáltalán nem, hanem csakis a jól megszervezett biztosítás képes.

A *fedezet* kérdésénél ugyanis a helyzet az, hogy a szegényügyi közigazgatás a maga jövedelmi forrásait a vagyon, a jövedelem, a forgalom, az ügyletek, a fogyasztás, stb. megadóztatásából merítheti, tehát olyan forrásokból, amelyeknek a munkahiánnyal közvetlen kapcsolata nincs. Ezzel szemben a biztosítás a fedezetet elsősorban maguknál *a termelés tényezőinél* találja, a kik, ha egyáltalában felelős valaki, úgy elsősorban felelősek a munkahiány bekövetkezett eredményeiért. Ezenfelül nagy *erkölcsi* értéke van annak, hogy a biztosítás bevételeihez hozzájárul maga a munkásság is, amely munkabéréből eszközölt levonásokban tapasztalja, hogy a javára történő gondos-

kodásban neki magának is része van és hogy azt a segélyt, amelyre a munkaalkalom vétlen elvesztése idején igénye lesz, nem alamizsnaképen kapja. Ezek mellett a biztosításban is megmaradhat *az állam és a város teherviselési közreműködése*, melyek közjövedelmeikből gyakorolt hozzájárulásukkal adhatnak kifejezést, még pedig az állam annak, hogy a vétlen munkahiányt okozó gazdasági helyzet kialakulásában, mint a gazdasági politika legfőbb irányítójának, neki is része van, a város pedig, amely szegényeiről gondoskodni tartozik, abban, hogy szegényügyi terheit a munkahiány esetére szóló biztosítás mindenesetre csökkenti, mert részben átveszi. Végeredményben tehát annak a kérdésnek megoldása, hogy a vétlen munkanélküliekről való gondoskodás szegényügyi vagy biztosítási alapon történik-e, ethikai vonatkozásaitól eltekintve, kizárólag *pénzügyi* szempontból akként alakul, hogy a szegényügyi segélyezés nem célirányos és tervszerűtlen, a biztosítás ellenben kitűzött célja érdekében a legapróbb részletekig kidolgozott terv szerint jár el. Költségbe kerül úgy az egyik, mint a másik, az utóbbi biztosítottan helyes felhasználással, amit a másikról állítani nem lehet.

Ez a helyes felhasználás, a tervszerű végrehajtás az, ami eloszlathatja azoknak aggodalmát, akik a munkahiány esetére szóló biztosítástól *a munkakészség csökkenését, a munkakerülés növekedését* várják. Ugyanez a gondolat jutott kifejezésre azoknál a rövidlátó elődöknél, akik annakidején a betegségi biztosítás létesítését abból az okból ellenezték, mert a betegség színlelésének elterjedésével általánossá fajuló munkakerüléstől tartottak. Ma bizonyára nem akad épelméjű, aki a betegségi biztosítás megszüntetését kívánná csak azért, hogy a színlelést, mint a munkakerülők egyik jövedelmi forrását, kiküszöböljük. Ma már tudjuk, hogy a helyesen megszervezett betegségi biztosítási igazgatás kellően felkészült orvosi szolgálattal együtt ennek a bajnak a jelentőségét jelentékenyen tudja mérsékelni. Nem más a helyzet a munkahiány esetére szóló biztosításban sem, amelyben *a kellően megszervezett munkaközvetítés*, a segélyezés *feltételeinek* helyes meghatározása és a segélyezetteknek intenzív *ellenőrzése* a külföldön szerzett tapasztalatokból leszűrt tárgyilagos megállapítás szerint az említett vonatkozásban felmerülő bajokat nagymértékben csökkenteni és a nehézségeket csaknem teljesen kiküszöbölni tudja.

A segélyezésnek eme feltételei között mindenekelőtt reá kell mutatni arra, hogy segélyt csak az igényelhet, aki az igény szabályszerű bejelentésének napját közvetlenül megelőző hosszabb időn biztosításra kötelezett volt. Nem lehet tehát a biztosítás szolgáltatásaihoz rövid ideig tartó látszatmunka útján hozzájutni, hanem a segélyezés igénybevétele komoly és tartós megelőző munkaviszonyt tételez fel. Ezenfelül a munkahiány vétlenségét is bizonyítani kell. Ebben a vonatkozásban nem tekintik vétlennek azt a munkást, aki maga, önként szüntette meg munkaviszonyát anélkül, hogy annak felmondás nélkül való megszüntetésére jogos oka lett volna és nem vétlen az a munkahiány sem, amelyet a munkás maga idézett fel azzal, hogy munkáját adójának a munkaviszony felmondás nélkül való megszüntetésére jogos okot szolgáltatott. Végül nem jár munkahiány esetében segély akkor sem, ha

a munkaviszony az illető vállalatra, üzemre vagy foglalkozásra kiterjedő munkabeszüntetés vagy munkáskizárás következtében szünt meg.

Az előrebocsátott feltételekhez, t. i. a meghatározott hosszabb tartamú megelőző munkaviszonynak és megszűnése vétlenségének feltételeihez járul az a további feltétel, amely szerint a kártalanításban csak az részesülhet, aki *keresetképes*, vagyis, akit nem személyében rejlő körülmények (betegség, testi fogyatkozás, öregség, stb.), hanem a munkapiac viszonyai gátolnak a keresőmunka kifejtésében.

A munkahiány vétlenségének megállapítása tekintetében további fontos, sőt mellőzhetlen tényező a megfelelően megszervezett egységes munkapiac. Ha az egész nemzeti termelő munkaerőt mint összkínálatot helyezzük szembe a termelés részéről kínálkozó munkaalkalmakban adódó összkeresettel, a végeredményben jelentkező munkaerőtöbblet, illetőleg az ezt képviselő munkásfelesleg marad mint olyan, amelyről, ha munkaalkalmak teremtésével nem lehet, a biztosítás szolgáltatásaival kell gondoskodni. Nem kell tehát más, mint a termelés összes ágait egybefoglaló közhasznú munkaközvetítők egybevonása és az iparszerű munkaközvetítésnek erről a térről való kiküszöbölése, hogy megvalósíthassuk azt a célt, amely az összes meglevő munkaalkalmak késedelem nélküli feltalálásában módot ad arra, hogy minden munkaerő, a munkaalkalmak számához képest, megtalálja termelő elhelyezkedését. Ezzel a megoldással biztosítékot teremtünk arra, hogy a munkahiány esetére szóló biztosítás szolgáltatásait csak azok kapják, akiket önhibájukon kívül nem lehet kereső munkához juttatni.

A munkahiány esetére szóló biztosítás szolgáltatásai az előrebocsátott feltételekhez képest helyes végrehajtás esetében nem válhatnak a munkakerülők zsákmányává. De végre is, nem lehet a becsületes munkásságnak — értelmiségi és testi munkát végző munkásságnak — nagy tömegét pusztulásra ítélni csak abból az okból, mert akadhatnak egyesek, akik a munkabérnél többre tartják a munkahiány esetében járó segélynek a munkabérhez képest csak töredékösszegét azért, mert megszerzéséért nem kell dolgozni. Félreismeri az a mai átlagember gondolkozását és törekvéseit, aki a munkakerülést és ingyenélést mint kórtünetet általánosítja. A mai kor gyermeke nem munkátlanságot, hanem magasabb életszínvonalat keres és ennek eléréséért nem sajnálja a nagyobb munkakifejtés áldozatát. Azokkal szemben pedig, akik életüket ezzel ellentétes irányban állítják be, hathatós védelmet nyujt a biztosításnak oly értelmű megszervezése, amelyhez képest a kártalanítás az átlagos napibér színvonalán lényegesen alul marad és így is csak aránylag rövidebb időtartamra szól.

A munkahiány esetére szóló biztosítással szemben felhozni szokott ellenvetések közül legkomolyabb mérlegelésre az a szempont tarthat számot, amely szerint a biztosítással a teherviselőkre *csak oly terheket szabad hárítani*, melyeket azok megbírnak és amely szerint különösen nem szabad a termelést oly költséggel sújtani, mely a tőkeképzést nemcsak különlegesen nehéz átmeneti időszakon át, hanem állandóan kizárja. Meg kell jegyezni, hogy akkor, amikor e terheknek súlyát mérlegeljük, nem szabad figyelmen kívül

hagynunk azt sem, hogy a biztosítás által kifizetett segélyeknek *termelésfokozó* hatása is van, mert hiszen a segélyezettek, ha szerényebb mértékben is, de tudnak szükségleteik kielégítéséről gondoskodni, holott segélyezés hiányában *fogyasztásuk* bizonyos vonatkozásban teljesen megszűnnék, egyebekben pedig még inkább alászállna, mint amennyire ez a segélyezés dacára is történik. *A munkahiányban szenvedők segélyezésére fordított összegek tehát nem tekinthetők a termelés merőben értéktelen megterhelésének, hanem inkább olyan beoltásnak, amely a válsággal küzdő, fáradt gazdasági szervezetbe némi vérkeringést, elevenebb életműködést tud varázsolni.*

Ha Magyarország *külkereskedelmi* forgalmának az egyes országok szerint való megoszlását tekintjük, azt látjuk, hogy Ausztriára, Csehszlovákiára és Németországra behozatalunkból 1924-ben összesen 60.88%, 1925-ben pedig 62·41%, kivitelünkből 1924-ben 68·41%, 1925-ben pedig 67·55% jutott, vagyis külkereskedelmi forgalmunk révén főként a megjelölt három állammal szemben kell versenyképességünk feltételeit vizsgálni. Már pedig ebből a szempontból azt látjuk, hogy mindhárom említett állam a mienknél lényegesen előrehaladottabb szociális biztosítással rendelkezik, amennyiben a mi ipari betegségi, baleseti és bányamunkásnyugbér biztosításunkkal szemben *Németországnak* öregség és rokkantság esetére, valamint a hátrahagyott hozzátartozók javára szóló, továbbá magántisztviselői kötelező nyugdíjbiztosítása is van, a munkahiány esetére szóló biztosítás végleges megszervezése a máris hatályban lévő munkanélküli segélyezés helyett pedig napirenden van. *Ausztriában* a betegségi, baleseti, bányamunkásnyugbér, magántisztviselőnyugdíj és munkahiány esetére szóló biztosítás már megvan, az öregség és rokkantság esetére, valamint a hátrahagyott hozzátartozók javára szóló biztosítás megvalósítása pedig napirenden van. *Csehszlovákia* az Ausztriában már meglévő biztosítási ágakat a munkahiány esetére szóló kivételével már megvalósította, az utóbbi helyett azzal csaknem egyenlő értékű munkanélküli segélyezést folytat, ezenfelül pedig nemcsak a munkásságnak öregség és rokkantság esetére szóló, hanem az önállóknak nyugdíjbiztosítását is megvalósította. Ha mindezekhez figyelembe vesszük az említett államok mezőgazdasági munkásbiztosításának a mi ebbeli elmaradottságunkhoz képest messze kiemelkedő színvonalát, ha figyelembe vesszük továbbá, hogy az említett államok termelése mily magas terheket visel a különböző gondozási intézmények költségében, holott nálunk még az általános szegénysegélyezés is a legprimitívebb kezdetlegesség sajnálatos képét mutatja, megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy a versenyfeltételek szempontjából a munkahiány esetére szóló biztosítás elfogadhatatlan megterhelésnek nálunk sem minősül. Ebben a vonatkozásban megvilágítja a helyzetet az alábbi táblázat, amelynek adatait *Pfisterer Lajos*, az Országos Munkásbiztosító Pénztár aligazgatója állította össze. Ehhez képest a megjelölt három államban és nálunk a szociális biztosításnak egyes ágaiban 1925. évben felmerült költség a kifizetett munkabérek százalékában volt :

Állam	Betegségi biztosítás	Baleset-		Rokkant-		Alkalmazotti		Bányanyugbér		Munkahiány esetére szóló biztosítás
		biztosítás								
		Ipar	Bánya	Ipar	Bánya	Ipar	Bánya	Munkás	Alkalmazott	
Németország	6	2	2	5	3·5	4	5·5	9	10·5	3
Ausztria	8	2·5		—		3		5		7
Csehszlovákia	5	2		5		—		10		—
Magyarország	4·7	1				—		5·8		

Ebből a táblázatból látható, hogy a mi termelésünk a munkabérek százalékában kifejezve az említett államok szociális biztosítási terheivel szemben oly csekély megterhelést visel, hogy a mi javunkra mutatkozó különbözet keretébe a munkahiány esetére szóló és megfelelő körültekintéssel megszervezett biztosítást könnyűszerrel lehet beilleszteni.

A körültekintő megszervezéshez tartozik annak a követelménynek figyelembevétele, hogy új intézmények létesítésének mellőzésével, a szociális biztosításnak meglévő szervei használtassanak fel a munkahiány esetére szóló biztosítás végrehajtására. A teherviselés könnyítését célozza tehát, ha a szóbanlévő biztosítást nem állapítjuk meg az egész termelésre, hanem egyelőre mellőzzük ott, ahol a munkahiány által okozott bajok orvoslása még nem égető és ahol a gazdaságos megszervezésnek előbb megjelölt feltétele, t. i. a szociális biztosításnak egyébként is kiépített szevezete hiányzik. Ezen az okon a munkahiány esetére szóló kötelező biztosítás bevezetése nem kell, hogy szükségképen kezdettől fogva kiterjedjen a mezőgazdaságra is. A munkahiány esetére szóló kötelező biztosításban úttörő állam, Anglia, kezdetben ugyancsak korlátozott keretben, még pedig négy iparág tekintetében rendelte el a munkahiány esetére szóló kötelező biztosítást.

Ma már a szóbanlévő biztosítás mint kötelező szociális biztosítás Anglia után Olaszországban, Ausztriában és Lengyelországban élő valóság : Németországban a biztosításhoz közel álló kötelező segélyezés rendszerében él és biztosítássá való átszervezése a napirendnek egyik közeli pontja : a többi kultúrállamban a szakszervezeti és más segélypénztárak közpénzekből való támogatásával elégednek meg : úgyszólván egyedül állunk abban, hogy a problémát mindeddig megoldatlanul hagytuk és tétlenül nézzük a vétlenül munkátlanok vergődését.

Andor Endre, ny. h. államtitkár.

Javaslat. A *mezőgazdaságnak* természetes velejárója : a *téli*, — az *ipar-*, *bányászat-* és *kereskedelemnek* természetes velejárója : a *konjunkturás*, a *válságokat követő* és az *idényszerű* (szezón), — az *értelmiségi* foglalkozásoknak természetes velejárója : a háborúk és nagy gazdasági válságok nyomán előálló *fatális*, — végül az *összes* foglalkozási ágaknál a hibás pályaválasztásból eredőleg gyakorta előálló *hivatástévesztési* munkahiánynak megelőzésére

Magyarországon — a trianoni béke keservei közt is — az alábbi eszközöket tartom alkalmasoknak.

I. *A háborúszülte rendkívüli (abnormis) munkahiánynak* és pedig úgy az *akut*, mint a *leplezett* munkahiánynak *megelőzésére :*

1. A trianoni békeszerződés reviziója, vagyis a tökéletes földrajzi és gazdasági egységnek, a régi Magyarországnak visszaállítása.

2. A szilárd (stabil) valuta.

3. Az áruforgalom és a munkásvándorlások tekintetében elsősorban a környező államokkal jó szerződések kötése egy pontos termelési, fogyasztási és munkapiac-statisztika alapján.

II. A foglalkozások természetéből folyó *rendszerinti* (normális) munkahiány megelőzésére :

A) *az akut munkahiány megelőzésére.*

1. A hazai mezőgazdaság, ipar, bányászat, kereskedelem *fejlesztése* megfelelő adóztatási, vám-, hitel- és tarifapolitikával egységes közgazdasági minisztérium útján, amelyhez a munkásügyek is átutalandók.

2. *A meglevő munkaalkalmak intenzív kihasználása* az alábbi eszközök igénybevételével :

a) A *meglévő munkaalkalmaknak és munkát keresőknek* pontos nyilvántartása és a munkát kínálók és keresők gyors, pártatlan, szakszerű és ingyenes összehozása — vagyis : *a minden foglalkozási ágra, tehát a mezőgazdaságra is kiterjedő, s az általános bejelentési kényszeren nyugvó, kizárólagos állami munkaközvetítés és az erre felépített munkahiány esetere szóló biztosítás.* E kettő egymást feltételezi, ezért egy törvényben rendezendő.

b) Az *évről-évre* vagy ennél rövidebb vagy hosszabb időszakokban *rendszeresen visszatérő közszállítások* és *közmunkák nyilvántartásának és vállalatbaadásának egységes irányítása az alábbi irányelvek szerint :*

α) Az *összes közhatóságok és hivatalok évente záros határidőig tájékoztassák a m. kir. állami munkaközvetítő hivatalt a következő évben foganatba veendő jelentősebb értékű beszerzésekről és közmunkákról*, közölve, hogy mikorra van tervezve a rendelés vagy a közmunkák megkezdése és a munkálatoknál mennyi és minő műszaki, irodai, szak- és segédmunkaerő találhat foglalkozást.

Ez adatokat összefoglalva, javaslatok kíséretében terjessze a hivatal a népjóléti és munkaügyi miniszter elé, aki illetékes helyeken odahasson, hogy a szállítások és munkálatok kiadása a munkapiac helyzetének mérlegelésével időbelileg és helyileg *egyenletesen osztassék el az év egész folyamán*, figyelemmel arra, hogy a vállalatok az idénymunka befejezte után, illetőleg *olyan időben* legyenek foglalkoztatva, *mikor a magánrendelések hiányzanak.*

β) *Szigorúan betartandók és ellenőrzendők a közszállítási szabályzatnak és szabályrendeletnek azok a rendelkezései*, amelyek az odaítélésre szakértő bizottságok (jury) szervezését rendelik, védik a dolgát értő, megbízható és alkalmazottaikat emberséges munkafeltételek mellett foglalkoztató iparost, kereskedőt, a helyi ipar és kereskedelem jogos érdekeit, amelyek szigorú meg-

torlást írnak elő a hazai munkaerőket, a hazai gyártmányokat és nyersanyagokat mellőzőkkel szemben, amelyek szakértői vizsgálatokat, a szállítási és teljesítési határidők méltányos megállapítását, a kereseti és óvadéki összegek gyors kiutalását, a hazai szak- és munkaerők alkalmazásának, s a hazai anyagok és gyártmányok szállításának szigorú ellenőrzését, az évi beszerzések és munkálatok kimutatásba foglalását és ezeknek a hazai származás szempontjából gondos felülvizsgálatát írják elő.

3. *Uj munkaalkalmak teremtése.*

a) Elsősorban tulajdonul megszerezhető kis *családi házak építése* volna megindítandó köz- és magánalkalmazottak és munkások számára. Egy mélyen járó szociális baj is orvoslást nyerne ezzel. Ne csak az állam, város és község vegye ki ebből a részét, de a bankok, s a nagy mezőgazdasági, ipari, bányászati és kereskedelmi üzemek is. A magánüzemeket törvény kötelezze arra, hogy jövedelmük bizonyos %-át családi házak építésére használják.

b) A *mezőgazdasági népességnek* és különösen e népesség gyermek-, ifjú- és nőtagjainak a földmívelésügyi minisztérium *háziipari felügyelősége* által irányított *téli háziipari foglalkoztatása*, a *Magyar Asszonyok Háziiparát Fejlesztő Szövetkezet* és az *Országos Központi Hitelszövetkezet*, valamint az *Iparosok Országos Központi Szövetkezetének* bevonásával *erőteljesebben* szervezendő meg és fejlesztendő.

c) A munkahiány enyhítését célzó *köz- és szükségmunkáknál* a *munkafeltételek* (főleg a munkaidő) úgy állapítandók meg, hogy azoknál *minél több munkanélküli* találjon foglalkozást, de viszont *ne indítsák helyük elhagyására* a dolgozókat. Sőt a szükségmunkáknál gondolni kell arra is, hogy az ott dolgozók helyüket gyorsan elhagyhassák, ha *hivatásszerű* foglalkozás kínálkozik részükre.

4. A *pályaválasztási tanácsadásnak és tehetségvédelemnek* az összes foglalkozási ágakra kiterjedőleg *országos és egységes szervezése*, figyelemmel az ipartörvény-novella idevágó rendelkezéseire is, amelyek az anyagi eszközök előteremtésére adnak alapot.

5. Az állami *munkaközvetítésre*, a *közszállítások* és *közmunkák egységes irányítására* és a *pályaválasztási tanácsadásra* vonatkozó javaslatok részletes kidolgozása és végrehajtása a népjóléti és munkaügyi miniszter irányítása mellett a *m. kir. állami munkaközvetítő hivatalra bízandó*. E hivatal megfelelő személyzettel látandó el és mellé három *országos tanács* (munkaközvetítő-, közmunka- és közszállítási-, továbbá pályaválasztási tanács) szervezendő.

B) *A leplezett munkahiány megelőzésére.*

1. Az állam mint munkaadó, jó példával menjen elől saját alkalmazottai és általában a közszolgálati alkalmazottak fizetésének, bérének és nyugellátásának a mindenkori életviszonyokhoz igazodó, s *a családoknak is tisztes megélhetést és nyugodt jövőt* biztosító javadalmazás megállapításával, előmozdítva ezzel egy széles réteg kulturális fogyasztóképességét — s így köz-

vetve a termelés erőteljesebb lendületét — vagyis a munkaalkalmak szaporodását is.

2. Ugyanez érdekből törvényhozási úton rendezendő a fizetésért, bérért dolgozó nem állami, illetőleg nem közszolgálati alkalmazottak *fizetésének, bérének minimuma és a munkaidő maximuma* az alábbi irányelvek szerint:

a) Minél magasabbra emeltessék az osztályok gazdasági és kulturális fogyasztóképessége. (Fordizmus. Amerika.)

b) Minél több munkát kereső férfi foglalkoztatása és a női és gyermekmunka fokozatos visszaszorítása mellett minél több jólétben élő család alapítása és fentartása váljék lehetővé.

c) A munkaviszályok megelőzése és megszüntetése érdekében a kötelező békéltetés és döntőbiráskodás törvényileg szabályozandó és mielőbb intézményesen életre hívandó.

Indokolás. A végrehajtó-bizottság a «munkanélküliség» megelőzésének tárgyalását kívánta tőlem. Én a felhívás intencióit ismerve, a «munkahiány» szót választottam. Munka nélkül van ugyanis a beteg, a rokkant, az elaggott dolgozó is, de nem az effajta, *hanem ama munkanélküliség megelőzése céljából várnak tőlem javaslatot, mely munkahiány következtében áll elő.*

A könnyű lelkiismeretű és könnyű gondolkozású ember egy legyintéssel napirendre tér e kérdés felett azzal, hogy ilyen állapot nincsen is. A mélyebben gondolkozó, lelkiismeretes magyar embre, aki hébe-hóba a statisztika iránt is érdeklődik, mást lát és mást beszél. Állítja és bizonyítani tudja, hogy a normális időkben is minden foglalkozási ágban vannak, sőt egyes ágazatokban törvényszerűen visszatérve vannak időszakok, midőn *a fizetésért, bérért dolgozó osztályok igen jelentős számú munkaképes tagjai tőlük független okokból eredő állás-, munkahiány miatt kereset és jövedelem nélkül szűkölködnek.* Gyakran azzal sem vádolhatók, hogy miért nem tettek félre jobb időkben. Egyfelől azért nem, mert keresetük jobb időben is csak a létfentartásra volt elég, másfelől azért nem, mert a félretett tőkét, ha volt, a munkahiány időszakának lejárta előtt felélték.

Hazánkban a munkahiány mint probléma hivatalosan először az 1890. évi népszámlálás alkalmával az ipari foglalkozásokban képezte vizsgálódás tárgyát. Az adatokból kiderült, hogy a népszámlálás idején Budapesten kereken 8,270 foglalkozás-, illetőleg, mint a statisztikus nevezi, helynéküli segéd találtatott a tulajdonképeni iparhoz tartozó ipari szakmákban. Ez a szám a tulajdonképeni segédek és ipari szakmunkások gyanánt alkalmazott segédek 19·75%-át tette. Budapest ezzel az arányszámmal — bár azoknak a törvényhatóságoknak a sorába került, amelyek e téren vezettek — nem volt az első, hanem a kilencedik. Megelőzték Fiume (50%), Baja (30%), Komárom (27%), Kecskemét (27%), Vas vármegye (25%), Sopron (23%), Kolozsvár (21%), Tolna (21%). Az országos átlag pedig 41%-ot mutatott.

Megállapította a statisztika azt is, hogy a helynélküli segédek száma Budapesten nemcsak azokban az iparágakban volt feltűnő magas és az országos átlagot meghaladó, melyek a téli időszakban, tehát a népszámlálás

idején rendszerint szünetelnek, hanem azokban is, amelyek télen rendszerint elégé kerestettek, mint a cipész, hentes, mészáros, pék, könyvnyomda, malom, asztalos, lakatos és kovács iparokban. Ez iparok közt a legkisebb arányszám 15·7% (asztalos), a legnagyobb 27·4% (pék) volt.

Ezzel szemben a télen rendszerint szünetelő vagy pangó iparokban úgy az ács, kőműves, szobafestő, fényező, mázoló, bádogos és szabóiparokban az arányszám 17·28% (szabó) és 56·5% (kőműves) közt mozgott.*

Már akkor fel kellett volna, hogy vetődjék a kérdés,** vajjon nem a kisipar hanyatló irányzata és a mezőgazdasági népesség téli munkanélkülisége által fölösen termelt munkáskezeknek a fővárosba áramlása okozza-e ezt a helyzetet, hogy itt a munkakínálat a keresletet állandóan túlhaladja és e jelenségnek egyik oka nem az-e, hogy a főváros munkapiacának helyzetéről a vidék nem bír tiszta fogalommal. Erre a kérdésre mintegy válaszul, s a statisztika által feltüntetett és senki által nem remélt szomorú helyzetnek igazolásaképen először kopogtatnak a székesfővárosnak munka nélkül levő iparossegédei a törvényhozás ajtaján 1893. év január havában, amikor a helyzet, úgy látszik, alig lehetett kedvezőbb, mint 1891-ben. A kérvényt 478 iparossegéd, illetőleg ipari szakmunkás írta alá, kérve, hogy Budapesten és az ország valamennyi ipartestületével kapcsolatban munkaközvetítő létesíttessék annak kimondásával, hogy az összes munkaadók munkásért és az összes munkások munkáért ehhez az intézethez forduljanak.

Ezek az egyszerű emberek ettől az intézménytől várták annak megállapítását, hogy

a) Magyarországon hány ember él dolog által és mennyi marad dologkerülőnek ;

b) megszűnik a munkásoknak éhenhaló jajszavuk és nem lenne annyi ember munka nélkül ;

c) külföldre szándékozó hazai munkásaink visszatérnének. Ezenkívül az ipari békéltető (választott) bíróság intézményét is sürgették.

A képviselőházban *Apponyi* Albert gróf volt a kérvényezők szószólója, aki figyelemre méltónak mondotta, hogy a kérvényezők a tudomány által is követelt intézményeket, hatósági munkaközvetítőt, választott bíróságot sürgetnek és felhívta a parlament figyelmét arra, az akkor süket fülekbe hangzó aranyigazságra, amely szerint : «*nincs más mód, hogy munkásainkat az idegen izgatások káros hatása alól kivonjuk, mintha azt a meggyőződést nyerik tapasztalásból, hogy a törvényhozás az ő igaz szükségleteikről, az ő méltányos és helyes kívánataik teljesítéséről gondoskodik*».

Ezt követőleg csupán annyi történt, hogy az 1898. évi II. t.-c. felhatalmazta a földmívelésügyi minisztert a mező- és erdőgazdasági munkaközvetítés rendeleti szabályozására, minek nyomán a földmívelésügyi minisztérium egyik főosztályának irányítása mellett törvényhatósági, városi és községi

* Városi munkaközvetítő intézetek. Dr. Andor Endre. Különlenyomat a «Magyar Ipar» 1898 január 16. és 23. számaiból. Bpest, M. Kir. Tud. Egy. Nyomda, 1916.

** L. i. m. 4. oldal.

tisztviselők mellékesen látták el a mezőgazdasági közvetítést, fenmaradván továbbra is, bár engedélyhez kötve, a munkavállalkozók, bandagazdák — vagy amint a nép hívja őket — «*a lélekkereskedők*» tevékenysége. És az történt, hogy 1900-ban Budapesten, 1905-ben Pozsonyban és Temesvárt létesültek ú. n. ipari és kereskedelmi munkaközvetítő intézetek állami, városi és kamarai támogatással, jövője iránt teljes bizonytalanságban hagyott tisztikarral, megmaradván itt is a lélekkufárok (Zubringerei) és a szakegyesületi (szervezeti) közvetítők, szóval a kaosz, mely azelőtt volt, inkább növekedett, mint csökkent.

Az 1910. évi népszámlálás a tulajdonképeni iparban 739,840 férfialkalmazottat talált, akik közül 69,545, vagyis 9·4% volt munka nélkül.

A háború alatt kezdetben munka-, majd munkáshiány jelentkezett a legtöbb foglalkozási ágban nálunk is. Az 1920. évi népszámlálás idején csak Budapest és 65 iparforgalmi szempontból jelentős város és község adatai dolgoztattak fel. Ez adatok szerint e helyeken az iparban munka nélkül levők száma kereken 26,000 volt, ami a tulajdonképeni iparban alkalmazott szak- és segédmunkások és napszámosok összes számának — 339,852-nek — 7·6%-át tette. Tekintve, hogy az adat nem az egész országra vonatkozott, jóllehet a nők is be voltak számítva, — állíthatjuk, hogy a munkanélküliség arányszáma az iparban ez évben azonos lehetett az 1910. évivel. *Vagyis tehát az iparban a munkanélküliség normál arányszámát a két utóbbi népszámlálás idején 8—9%-ra értékelhetjük.*

A trianoni béke nyomán előállott gazdasági romlásnak két tetőpontja az 1919. és 1925. évek voltak az ipar, bányászat és kereskedelem szempontjából.

Az 1917-ben felállított, a hatósági munkaközvetítést országosan szervezett hálózattal, de még mindig nem kizárólagosan intéző m. kir. állami munkaközvetítő hivatal grafikonjai mutatják ezt. E grafikonok szerint az 1919. év görbéje azt jelzi, hogy a legkedvezőbb hónapban (december)* 100 munkahelyre 135, — a legrosszabb hónapban (szeptember)** 100 munkahelyre 291 munkakereső esett, az évi arányszám pedig 213 volt. Ezzel szemben 1925-ben a legkedvezőbb (szeptember) hónapban az arányszám 161, a legrosszabb (február) hónapban 322, az év arányszáma 232, tehát $^1/_7$-del rosszabb az 1919. évinél is. Ha pedig az 1925. évet az 1920. évivel hasonlítjuk össze, úgy az arányszám csaknem 100%-os rosszabbodást mutat (232 áll szemben 125-tel, mert 1920-ban a legjobb szám 88, a legrosszabb 161 volt). Az 1925. évben tehát a munknélküliek számát az iparban az 1920-ban talált 26,000-nek közel kétszeresére 45—50,000 dolgozóra kell értékelnünk. Az iparforgalmi népességben a munka nélkül levők számát bízvást tehetjük maximum 50,000-re 1925-ben, ha számba vesszük, hogy e népesség az 1919. évi (nagy Magyarország) ugyan e népességének felét tette és a munkanélküliség $^1/_7$-del volt nagyobb.

Az 1919. évben ugyanis a legkritikusabb május hónapban 75,000 ember

* A törvényes kormány által elrendelt szükségmunkák ideje.

** A szovjet uralmát követő hónap.

volt munka nélkül. Ennek fele, kereken 38,000, ennek $^1/_7$-de kereken 6,000, együtt 44,000, felfelé kikerekítve, mint maximum kijön az 50,000 ember.

E feltűnően nagy szám, családtagokkal együtt 150—200,000 lélek, felette érthető oly országban, melyet *nemcsak a háborút követő világelzárkózás és valutaromlás sujtott, hanem területének $^2/_3$-dát és vele fáját, vasát, szenét, sóját és jelentős ipartelepeinek egy részét is nélkülözni kénytelen.*

Megemlítjük itt, hogy a szociáldemokrata szakszervezetek statisztikája szerint 1925 novemberben a tagok 15·6 %-a (26,246 ember), decemberben 16·4 % (26,711 ember) volt munka nélkül.

A *mezőgazdasági népesség* munkanélküliségéről megbízható statisztikával nem rendelkezünk. Pedig felette érdekes volna tudni, hogy hányan voltak ez időben kereső munka nélkül és azt is, hogy az egyébként mezőgazdasági foglalkozást űzők közül hányan helyezkedtek el a téli időre ipari, bányászati és kereskedelmi vállalatoknál. Ez a falusi elemnek a városokba való áramlására és arra is világot vetne, hogy az iparforgalmi népesség által viselt szociális biztosítási teher mily mértékben esik javára a mezőgazdaságnak is. Azok az adatok, melyeket a földmívelési minisztérium időnként összegyüjt, az aratási szerződésekről és a munkanélküliekről, egy bizonyos időpontra vonatkoznak és következtetésre kevésbbé alkalmasak.

Egy összeirás történt, az is Csonka-Magyarországban, mely a téli munkanélküliség mértékére alkalmas valamely támpontul szolgálni. Nevezetesen 1922—1923. év telén a Kormányzó úr Ő Főméltóságának legfőbb védnöksége alatt a «munka» jegyében megindított «Országos inségenyhítő mozgalom», az ú. n. «Horthy-akció» alkalmából.

Ekkor összeírtak 1922 novemberben 61,418, decemberben 58,652, 1923 januárban 49,097, februárban 51,320, márciusban 49,323 családfőt. Egy hónapra esett átlag 53.962 családfő. (A családtagok száma 98—148 ezer közt mozgott, átlag 123,000 havonként.)

Ezek szerint a mezőgazdaság, ipar, bányászat, kereskedelemben a téli munkanélküliség maximális számát kereken 100,000 emberre értékelhetjük, kikre — ha fejenként 2—3 családtagot számítunk — e foglalkozási ágakban kerek 300—400,000 lélek az, melynek a munkahiány damokleskardként csügg a feje felett. Ez a szám (t. i. a 100.000) a fenti foglalkozási ágakban foglalkoztatott kereken 1.323,000 embernek kereken 8 %-a.*

Ebből az 1.323,000-ből 982,326 mezőgazdasági, 323,000 ipari, bányászati és kereskedelmi alkalmazott, tehát az arány $^2/_3$ és $^1/_3$.

Az *értelmiségi foglalkozásoknál* a háború nyomán valóban fatális munkahiány jelentkezett és jelentkezik még ma is nálunk az állam által kezdett és példája és a kényszerűség nyomán a magánvállalkozás által folytatott szanálás és leépítések nyomán . . . A proletárizálódásnak megdöbbentő és közismert folyamata indult meg eme társadalmi rétegnél.

A helyzetre, másnak hiányában, némi világot vet az a szomorú adat,

* Az iparban le van ütve a tanonc, szolga és kisegítő családtag, a mezőgazdaságban a tisztviselő és a segítő családtag.

amelyet a jelenlegi kultuszminiszter úr 1923 január hó 26-án* közölt a nemzetgyűléssel. E bejelentés szerint abban az időben 45,700 olyan ember volt Magyarországon, aki főiskolai diplomát szerzett és az évi szükséglet diplomás emberekben 1,920-ra volt tehető. Ezzel szemben a főiskolákon évente 4,835 hallgató abszolvál, vagyis kereken 3,000 ember az, kinek e földön nincsen számára hely és ezek közül sokan, így pl. a jogot hallgatók — ahol a helyzet az, hogy 1,700 végez évente és a szükséglet 960 — és a magyar nyelv tanárai külföldön való elhelyezkedésre sem számíthatnak. (*Haller* István ny. miniszter adatai szerint évente 2,600 orvos kerül ki a főiskolákról, holott az évi szükséglet 750.)

Adatok, melyek kiáltva követelik a hazai állás- és munkapiac pontos ismeretét és ezek ismerete mellett a pályaválasztási tanácsadás sürgős megszervezését.

Hogy a fizetésért, bérért dolgozó alkalmazott és munkás és az ú. n. szabadpályán foglalkozó értelmiségi, továbbá a közszolgálatban levő, tehát a fogyasztók túlnyomó részét tevő osztályok helyzete az állás- és munkahiány és a szanálások nyomán előállott fizetés- és bérleszállítások, helyesebben a bár lassanként emelkedő, de a békeparitáson és a tényleges árviszonyokon messze alul álló dotációk folytán 1925-ben mekkorára romlott, arra jellemzők az alábbi adatok :

Az 1924. évben a budapesti marhavásár felhajtása 154,778 drb volt, 1925-ben csak 127.851 ; a központi vásárcsarnokba érkezett élelmiszer 1924-ben 1.314,581 q, 1925-ben csak 965.204 q, — csaknem $^1/_3$-dal kevesebb. A budapesti községi kenyérgyár 1924-ben 7,776,730 kg. kenyeret sütött és adott el, 1925-ben már csak 4.012,999 kg-ot, vagyis e gyár termelése 50%-kal esett. A budapesti zálogházakban 1924-ben 47 és egy negyedmilliárd, 1925-ben már kereken 160 milliárd értékű ékszert és ingó zálogtárgyat helyeztek el, vagyis e nagyszerű intézmény forgalma egy év alatt a háromszorosára emelkedett és ugyanily arányban (300%) nőtt az árverések száma is. Ez adatok nemcsak a helyzet súlyát mutatják, de kihívóan mutatják a termelés és a fogyasztás közti szoros összefüggést is. Azt, hogy *lehetetlen ott virágzó mezőgazdaság, ipar, kereskedelem és kultúra, ahol a nemzet nagy tömegeinek fogyasztóképessége a munkát és megélhetést, a kultúremberhez méltó életet lehetetlenné tevő foglalkoztatási és kereseti viszonyok miatt a végsőkig van megbénítva.*

Összefoglalva az előadottakat, megállapíthatjuk a következőket :

1. A munkahiánynak két főfaja van. Az egyik a világháború okozta *rendkívüli, abnormis*, a másik a foglalkozások túlnyomó részével együtt járó *rendszerinti, normális* munkahiány, mely meghatározott időszakokban törvényszerűen tér vissza.

2. Mindkét fajta munkahiánynak két alfaja van. Az egyik az *akut* munkahiány, mely teljes munka- és keresetnélküliséget teremt, amely a dolgozók keresetét lecsökkenti, illetőleg mélyen a létező árviszonyok és a létminimum alá süllyeszti.

* L. a képviselőház naplóját.

3. A munkahiány hátrányos magára a termelésre is, így forrása a baj továbbterjedésének, rákfene, mert megcsökkenti a tömegek fogyasztóképességét, s így szűkíti a termelt javak belföldi piacát.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy államérdek és közkötelesség e bajnak lehető megelőzése és orvoslása, vagyis úgy a prophilaxis, mint a therapia, — ha elfogadjuk a tételt, amire *Vass* miniszter úr utalt ez értekezletet megnyitó beszédében, amely szerint *mindenkinek joga van az élethez, egészséghez és a kultúrához*, tehát ahhoz is, ami ehhez vezet : *a tisztes keresetet adó munkához.*

Székely János, v. államtitkár.

Javaslat. 1. A kormány tegye lehetővé elfogadható hitelek nyujtásával a belterjes gazdálkodást úgy az ipar, mint a földmívelés terén. Csatornaépítések által tegye lehetővé a míveletlen területek mívelés alá vonását. A mezőgazdasági és gyümölcstermékek feldolgozására szolgáló ipartelepek létesítésének költségeihez járuljon hozzá. A közmunkák elrendelésével és különböző invesztálással adjon munkaalkalmat a dolgozni akaróknak.

2. A telektulajdonosoknak adjon olcsó építkezési hitelt.

3. Kezdeményezzen olyan tarifa-, vasúti- és vámpolitikát, amely a forgalom fellendítését biztosítja és az egész kereskedelmi, s agráréletbe frissebb vérkeringést hoz.

4. A vidéki városok hitelszerzését mozdítsa elő és azt biztosítsa.

5. A kisiparnak adjon termelési hitelt, hogy ez megmeneküljön a fenyegető végpusztulástól és hogy munkásokat alkalmazhasson.

6. Tömeges munkáselbocsájtások rögtöni lehetőségét a felmondási idő meghosszabbításával tegye lehetetlenné. A nagyobb számú (20-tól kezdve) elbocsájtások álljanak hatósági ellenőrzés alatt.

7. Alkosson törvényt, mely a munka jogát szabályozza, s egyben valósítsa meg az üzemi választmányokat is.

8. Alakíttasson paritásos bizottságokat a túlórázások felülvizsgálására. Olyan üzemekben, ahol nagyobb számú elbocsájtások voltak, a túlórázást tiltsa be.

9. A magántisztviselők, s alkalmazottak jogviszonyát sürgősen rendezze és az elbocsájtások esetében járó végkielégítési összeget a törvény állapítsa meg, még pedig a szolgálati idő figyelembevételével.

10. Az önhibájukon kívül munkanélkül lévő munkások részére alkossa meg a munkahiány esetére való biztosítás törvényét, a genti rendszer szerint.

Indokolás. A munkanélküliség a gazdasági élet lázmérője. Egészséges szervezetet nem gyötör láz, az csak beteg szervezetben jelentkezik. Ugyanez áll a gazdasági életre is. Európa gazdasági szervezete beteg. Beteggé tette a világháború és az azt követő forradalom és a Párizs környékén kötött igazságtalan békeszerződések. Ezért gyötri Európát a munkanélküliség láza. A világháború, mint egy szörnyű Moloch, nemcsak az emberek millióit, hanem az anyagi javakat is elpusztította. Európa a világháború miatt anyagi csődbe került s nagyon hosszú időre van szükség, amíg önmagát rekonstruálni tudja. Ezt a betegséget fokozza az oroszországi bolsevizmus, amely Oroszországot, mint fogyasztót és termelőt, kikapcsolta az európai gazdasági élet közösségéből.

Az orosz piac elvesztése kiszámíthatatlan károkat okoz Európa államainak. Az ipari termelés terén időszakonkint a háború előtt is jelentkezett válság, amely a termelés rendszertelenségének a következménye volt. A világpiac szükségletének megállapítására és a túlprodukció elkerülésére Ottolenghi, turini egyetemi tanár, gazdasági barométer szerkesztését ajánlja. Az ipar fejlődésére még óriási terrénum áll, ha figyelembe vesszük, hogy a földön élő 1,600 millió ember közül ma csak kb. 800 millió embernek vannak kultúrszükségletei. Ennek az óriási tömegnek a kultúrközösségbe való bekapcsolása általános emberi érdek, de erre a műveletre a mostani idők nem alkalmasak. Nagyon messze vezetne ezeknek a kérdéseknek a fejtegetése, éppen ezért nem akarjuk a kérdést tovább fejtegetni, hanem rátérünk saját problémánkra, a magyarországi munkanélküliség okaira, s annak megelőzésére irányuló javaslataink indokolására.

A magyar közgazdasági élet mai betegségének oka a világháború, a forradalmak és Trianon. A trianoni béke hazánkat felnégyelte, s elszakította azokat a területeket, ahonnan iparunk a nyersanyagokat kapta. A nyersanyagoknak idegen országból való beszerzése nehéz helyzet elé állította az ipart, mert a vámok és szállítási költségek a termelést jelentékenyen megdrágították és ezzel iparunk versenyképességét a világpiacon csökkentették. A bajok fokozásához hozzájárult az is, hogy a trianoni Magyarország alig nyolc millió ember szükségletét foglalja magába, míg Nagy-Magyarországon 20 millió ember számára dolgozott az ipar. Ausztriával való közös vámterületünk lévén, tehát nem húsz, hanem 40 millió ember szükségletét elégítették ki iparvállalataink. A trianoni békekötés következtében a régi Magyarország területének alig 30 százaléka, a fogyasztóknak pedig 35 százaléka maradt meg. Ezzel szemben itt maradt az összes gyáripar 56·60 százaléka. Szakmák szerint iparvállalataink a következő százalékban maradtak meg Csonka-Magyarország területén: a vas- és fémiparból 50·3%, a gépiparból 82·1%, a kő- és agyagiparból 59%, a bőr- és rokoniparból 57·6%, a fonó- és szövőiparból 41%, a ruházati iparból 75%, a vegyészeti iparból 54·7%, az élelmezési iparból 57·3%, a sokszorosító iparból 88·4%, átlagban gyáriparunknak 56·60% maradt meg Csonka-Magyarország területén. A munkanélküliség főoka tehát, amint azt fent megállapítottuk, a világháború, a forradalmak és Trianon.

A világháború elvesztésével nemcsak az ország kétharmad részét veszítettük el, hanem elpusztult pénzünk vásárló ereje is. Pénzünk értékének napról-napra való csökkenése iparvállalataink forgótőkéjét is elpusztította. A vállalkozáshoz tehát mind több és több pénz kellett. Ezeket az összegeket az összeomlást követő közvetlen időkben a tőzsdén elért nyereségekből fedezték. A tőzsdei konjunktura megszűnése szükségképen a vállalatok üzemredukciójához vezetett, mert a bankok által 40%-os kamatra folyósított kölcsönnel termelésüket fentartani nem volt gazdaságos. A nagyvállalatok üzemeinek redukálása a munkanélküliek számát tetemesen megnövelte. A tőzsdei konjunktura megszűnése azonban nemcsak az iparvállalatok forgótőkéjét vette el, hanem megszüntette a közönség vásárlási aktivitását is. A köztisztviselők és általában a közönség nagy rétegei, a megélhetéshez kevés

keresetüket a tőzsdén elért nyereségből pótolták. A tőzsdei nyereségek elmaradása a főváros közönségének vásárlásainál miképen hanyatlott vissza, azt a következő statisztika igazolja : Budapesten 1923 november havában a hús- és kenyérfogasztás leszámításával, az ipar és kereskedelem forgalma 256·2 millió svájci frank volt, 1923 december havában 264·78, 1924 január havában 212 február havában 241·24, márciusban 138·47, áprilisban 126·92 millió volt. A fogyasztás tehát, amint azt a fenti statisztika is igazolja, a tőzsdei konjunktura megszűnése következtében, majdnem a felére csökkent, ami ismét a munkanélküliek számának növeléséhez vezetett, mert, ha fogyasztás nincs, szükségképen a termelés is megáll.

A szanálás kezdetén a B.-listás köz-, magán- és banktisztviselők tömegei szaporították a fizikai munkásokból rekrutálódott munkanélkülieknek amúgy is nagy számát. A kormány a teljes gazdasági összeomlás megakadályozása érdekében erős kézzel fogott hozzá az ország pénzügyi talpraállításához. Külföldi kölcsönt vett fel a valuta stabilizálására és az ország háztartási deficitjének eltüntetésére. A bankóprést megállította, az adókat ugyanakkor nagymértékben felemelte. Az államháztartás pénzügyi egyensúlyát ezekkel az intézkedésekkel helyreállította, de ezek az intézkedések a polgárok háztartásának deficitjéhez vezettek. Az adóterhek felemelése az ipari termeléshez szükséges forgótőkét ismét csökkentette, ami természetszerűleg megint a munkanélküliek számának növelését eredményezte. Ezen a fájdalmas operáción a nemzet megmentése és a jövő fejlődése érdekében azonban át kellett esni. A szanálás sikeres befejezése után most már a kormányzatnak legfontosabb teendőjét a magángazdaságok szanálása kell, hogy képezze, mert a magángazdaságok lábraállítása nélkül a szanálási mű forog veszélyben. Az ipar és a kereskedelem fellendítése és a munkanélküliség megszüntetése nélkül az ország gazdasági vérkeringését megindítani nem lehet.

A munkanélküliséget azonban munkanélküli segélyekkel megszüntetni nem, csak enyhíteni lehet. Munkát kell tehát adni az államnak, a városnak, a magánosoknak, mert csak munka nyujtásával lehet a munkanélküliség ellen leghatásosabb módon védekezni. A kormány a maga részéről indítsa meg fokozottabb mértékben a közmunkákat ; nevezetesen rendelje el az utak és csatornák építését, s a nálunk oly nagymértékben lévő vadvizek lecsapolásának munkálatait. Az ipar, a földmívelés és a városok részére szerezzen elfogadható kamatozás mellett hiteleket. A mezőgazdasági és gyümölcstermékeink feldolgozására létesítendő üzemek építéséhez adjon szubvenciót vagy egyéb támogatást. A gyáriparnak nyujtott hitel mellett gondoskodjék a kisiparosoknak nyujtott termelési hitelekről is. Az az 50 milliárdos hitelkeret, melyet a kisiparosság részére engedélyezett, nem elegendő a kisipar lábraállításához, tehát azt tetemesen emelje fel. A kereskedelmi szerződések megkötésével ipartermékeinknek külföldi piacokon való elhelyezését tegye lehetővé. A belterjes mezőgazdasági gazdálkodást földmíves népünk gazdasági szakismereteinek bővítésével mozdítsa elő. Magyarország agrár-állam és a városok élete a mezőgazdasági termeléssel szorosan összefügg. Ha terméshozamunkat a belterjes gazdálkodással sikerül duplájára emelni, úgy az ipar és a kereskede-

lem olyan forrásokhoz jut a fogyasztás megnövekedése által, amelyek az ipari munkások foglalkoztatását lehetővé teszik. A mai silány terméshozamunknak a gazdálkodás helytelensége az oka. A magyar földmívelő irtózik a műtrágya használatától, mert nem ismeri annak a termelésre való jótékony hatását. Ezt bizonyítja az, hogy a mi csekély kapacitású műtrágyaiparunknak alig 30%-át veszik igénybe mezőgazdáink. Kívánatos továbbá, hogy a kormányzat az elsőrendű élelmiszerek és az ipari nyersanyagok szállítására állapítson meg kedvezményes vasúti díjtételeket. A kereskedelem és az ipar életét, gyors vérkeringését gátoló adókat szállítsa le. A közönség vásárlóerejének fokozása érdekében a köztisztviselők és a közüzemekben alkalmazott munkások fizetését emelje fel. A munkanélküliek országos lajstromozását és a munkaalkalmak kötelező bejelentését rendelje el. A vállalkozók és kereskedők elégedjenek meg kevesebb haszonnal és a fogyasztás fellendítése érdekében áruik árát szállítsák le. Szükséges továbbá a munkaközvetítő hivataloknak fejlesztése, mert *Churchill* lord mondása szerint a munkaközvetítés és a munkanélküliség esetére szóló biztosítás házastársak. A munkanélküliség megszüntetése az általunk ajánlott preventiv intézkedések alkalmazásával sem fog sikerülni, ezért szükségesnek tartjuk, hogy a kormány a munkanélküliség esetére szóló biztosítás törvényét a genti rendszer szerint minél előbb alkossa meg. A biztosítás legyen kötelező és terjedjen ki az összes bérmunkásokra. Ezenkívül a munkanélküli munkások továbbképzésére létesítsen tanfolyamokat, mert köztudomású dolog, hogy a munkanélküliek legnagyobb része a hiányos szakképzettséggel bíró munkások köréből kerülnek ki.

Balogh Andor, min. o.-tanácsos, a m. kir. állami munkaközvetítő hivatal aligazgatója.

Javaslat. 1. A mai, világszerte uralkodó munkahiány oka a világháború és az azt befejező igazságtalan, s pusztán gazdasági szempontból tekintve is elhibázott *békeszerződések*. Ezeket a méltányosságnak és az emberiség általános gazdasági érdekeinek megfelelően *módosítani* kell. Míg e réven a világgazdaság felborult egyensúlya helyre nem áll, a helyzetnek az egész vonalon való gyökeres javulása alig várható.

2. A háború és a békeszerződések hatásaitól eltekintve, a tárgyi (objektív) okokból fakadó munkahiány megelőzésének elismerten leghatásosabb eszköze a *munkapiac szervezése*. Ez alatt a piac jelenségeinek állandó, szakszerű és lehető teljes nyilvántartása alapján a munkaadók és munkakeresők szükségleteinek a legmegfelelőbb módon való kielégítését értjük. Alapja az összes foglalkozási ágra kiterjedő, *helyileg*, *vidékileg* és *központilag* erősen kiépített munkaközvetítő-hálózat, mert a munkaalkalom-kereslet és kínálat között térben és időben, mennyiségi és minőségi szempontból mutatkozó különbségeket megfelelően kiegyenlíteni csakis a piac jelenségeinek áttekinthetősége, valódi szükségleteinek ismerete alapján lehet.

Mindezekből kifolyólag a hazai munkapiac nagymérvű szétforgácsoltságán a *fokozatosan*, de lehetőleg *gyors* ütemben kiépítendő *kizárólagos* hatósági (községi és állami) munkaközvetítés által kell segíteni. Az intézmény jósága az *érdekeltség* vállvetett *támogatásán* kívül főleg a *személyzettől* függ.

A tisztviselők megválogatására, szakképzésére tehát nagy gond fordítandó, pártatlanságuk és hozzáférhetetlenségük lehető biztosítása érdekében pedig megfelelő javadalmazásukról és előmenetelükről is gondoskodni kell. Szükséges az is, hogy a hatósági munkaközvetítők részére kezdetben biztosított, de időközben megvont (posta, távirda, távbeszélő és vasúti utaztatási) kedvezmények ismét visszaállíttassanak. Ha ez bármi okból kifolyólag nem volna lehetséges, az intézeteket kellően dotálni és azokat megfelelő útisegélyalappal kell ellátni.

Az előadottak szerint megszervezett hatósági munkaközvetítő intézmény központi munkapiac kimutatásai nemcsak hű képet adnának a mindenkori munkapiac helyzetéről, hanem a munkahiányban lévő egyének *statisztikájának* is alapját képeznék. És ez utóbbi szempontból tekintve e kimutatások a munkahelyenek és munkakeresőknek helyi, továbbá szakmai megoszlásán kívül öleljék fel a munkakeresők lényeges egyéni, családi és gazdasági viszonyaira vonatkozó adatokat is. A közvetítés eredményességét az adatoknak minél szélesebb körben való terjesztése erősen fokozza. Évégből a központ adjon ki heti és havi *munkapiac közlönyt*. Utóbbira nézve követésre méltó mintául szolgálhat a németbirodalmi «Reichsarbeitsblatt».

3. A munkapiac terén megnyilvánuló gazdasági és társadalmi szükségleteknek és az azokkal kapcsolatos jelenségeknek ismerete módot nyújt oly intézkedésekre és intézmények létesítésére, amelyek a munkahiány megelőzése szempontjából nagy jelentőséggel bírnak. Ezek :

a) a *közmunkáknak és közszállításoknak* szociálpolitikai, vagyis olyértelmű irányítása, hogy az állam, a törvényhatóságok és községek a kérdéses munkálatokat a gazdasági élet általános helyzetének és az egyes termelési ágak természetének megfelelően lehetőleg oly időben végeztessék, amikor a gazdasági élet pang vagy éppen válsággal küzd, illetőleg, amikor bizonyos foglalkozási ágakban időszakos munkahiány áll be. Ily *közmunkaprogramm* létesítése céljából szükséges, hogy a tervezett közmunkákra vonatkozó összes adatokat egy *központi szerv* összegyűjtse és azok alapján időbelileg is megfelelő munkatervet dolgozzon ki ;

b) szociális hitelpolitika, mely válság idején olcsó termelési hitellel, konjunktúra idején viszont hitelmegszorítással küzd a válságból fakadó, illetőleg a termelés túlzott kiterjesztését szabályszerűen követő munkahiány ellen :

c) a hatósági pályaválasztási tanácsadás megszervezése avégből, hogy az eddigi, túlnyomóan ötletszerű pályaválasztást tervszerűen átgondolt, olyan életprogramm váltsa fel, amely nemcsak megfelel az egyén testi, szellemi és erkölcsi képességeinek, alkalmasságának, hanem összhangban áll a különböző termelési és foglalkozási ágak munkaerőszükségletével is : (A hatósági pályaválasztási tanácsadásnak hazánkban való megszervezésére nézve utalunk a Munkanélküliség Elleni Küzdelem Magyarországi Egyesülete által 1921. évi október hó 20—22-e között e tárgyban tartott szaktanácskozmány elé terjesztett javaslatainkra.)

d) a vándormozgalomnak a nemzeti termelés egyetemes érdekei szerint való egységes, központi irányítása: nemzetközi szerződések.

4. Hazánk mezőgazdasági jellegéből kifolyólag a *mezőgazdasági* munka idényszerűségéből fakadó munkahiány lehető csökkentésére az eddiginél jóval fokozottabb gond fordítandó. Belterjes míveléssel, a mezőgazdasági hitel megszervezésével, életképes kisbirtokok létesítésével, a haszonbérleti és feles rendszer messzemenő kiépítésével, a szövetkezeti kérdés erőteljes felkarolásával, a mezőgazdasági ipar fejlesztésével, ipari decentralizációval, a házi és népipar terjesztésével, stb., sokat lehet segíteni e téren, csak komoly elhatározás és szívós, következetes munka kell hozzá. Fontos az is, hogy a vidék *gyors és olcsó vasúti közlekedéssel* minél erősebben bekapcsoltassék a városi életbe. Ez lehetővé teszi, hogy a vidéki, lakóhelyén munkát nem lelő ember a városban munkát vállalhasson és dolgát végezve este hazatérhessen, másfelől a városokat is tehermentesítené, módot nyujtva arra, hogy a városi elem a környék falvaiba tegye át lakóhelyét.

5. Az újabban felmerült javaslatok (kétféle foglalkozás, a munkaidő megrövidítése, a felmondási jog korlátozása, stb.) részletes felsorolását mellőzzük. Ezekről *Földes Béla* a Munkanélküliség Elleni Küzdelem Magyarországi Egyesületének utóbbi évi közgyűlésein rendszeresen beszámolt.

6. A személyi okokból, jelesül a keresetképtelenségből (betegség, baleset, aggkor, rokkantság) eredő munkahiány kérdése jórészt a szociális biztosítás körébe vág. E biztosítás fokozatosan kiépítendő. A *rokkantaknak* és általában a *csökkent munkaképességűeknek* a megfelelő foglalkoztatása, illetőleg ennek a kérdésnek a gyökeres rendezése is égetően sürgős feladat. A munkakészség hiánya, a dologkerülés : a családi és társadalmi nevelésnek, a munka megbecsülésének, kellő értékelésének függvénye, végső sorban rendőri kategória.

7. A munkahiány megelőzését célzó összes eszközök felhasználása dacára is előfordul, hogy a munkája után élő ember a legjobb akarat mellett sem képes munkához, keresethez jutni. E bajon *a munkahiány esetére szóló kötelező biztosítás* enyhít, melyet hazánkban is sürgősen meg kell valósítani, de nemcsak az iparforgalmi, hanem a mezőgazdasági munkásokra nézve is. A költségekhez az érdekeltségen kívül arányosan az állam és a községek is járuljanak hozzá.

Indokolás. ad 1. A munkanélküliség jóval bonyolultabb jelenség, semhogy azt leegyszerűsíteni, közös nevezőre hozni lehetne. Ebből kifolyólag nincs is olyan szer, sem a megelőzés, sem az orvoslás terén, amely magábanvéve biztos, csalhatatlan volna. Általánosságban csak azt mondhatjuk, hogy az államnak, a társadalomnak és minden egyesnek harcba kell vonulni a közös veszedelem ellen. Sőt, mivel nem elszigetelt, nem magában álló, hanem nemzetközi bajjal állunk szemben, a kultúrnemzetek vállvetett munkája, testvéri összefogása szükséges, ha tartós és komoly eredményt akarunk elérni. És e részben nekünk magyaroknak, kikkel szemben a nagyhatalmak a legkegyetlenebbül bántak, elsősorban is a *békeszerződések revízióját* kell követelnünk. Felfogásunk szerint ugyanis nem szabad egyetlen komoly alkalmat sem elmulasztanunk, amely-

ből kifolyólag kegyetlen megcsonkításunkra és az abból fakadó nyomorú ságainkra erőteljesen rá ne irányítanánk a figyelmet. Éppen ezért javaslataink élére a békeszerződések revíziójára vonatkozó kívánságunkat iktattuk.

ad 2. A *munkapiac szervezése* a munkanélküliség elleni küzdelemnek ma már annyira elismert és bevált eszköze, hogy alkalmazásának helyességére, feltétlen nélkülözhetetlenségére szinte kár is szót vesztegetni. A szervezett munkapiac az alap, amelyen a küzdelem fegyvertára nyugszik. A megoldásra nézve azonban néhány megjegyzést kell tennünk:

a) Álláspontunk szerint a végső cél a *valamennyi* foglalkozási ágra kiterjedő, *kizárólagos* hatósági munkaközvetítés. Ezzel szemben a munkahiány esetére szóló biztosítás tárgyában készült törvényjavaslat előadói tervezete a kizárólagosság alapjára még nem helyezkedik, ami a fokozatos fejlődés elvét szem előtt tartva magában véve helyes, az azonban — nézetünk szerint — már kár, hogy annak bevezetése felé egyetlen komoly lépést sem tesz. Már pedig nyilvánvaló, hogy a törvénynek nem csak a jelen, hanem a jövő szükségleteivel, a fejlődés irányával is számolni kell és ezért kívánatos, hogy a törvény által szabályozott kérdések lehetőleg nyugvópontra jussanak és ne kelljen azokat lépten-nyomon megbolygatni. E megfontolások alapján nagyon szükségesnek tartjuk, hogy a törvénytervezetbe, s e réven természetesen magába a törvénybe is, oly értelmű rendelkezések vétessenek be, melyek szerint a *törvényhozás felhatalmazná a népjóléti- és munkaügyi minisztert arra, hogy bizonyos helyeken és foglalkozási ágakra nézve, jelesül ott, illetőleg, amelyek tekintetében az előfeltételek már megvannak, a munkaközvetítésnek kizárólag hatósági kézbe való vételét rendeletileg kimondhassa és a rendelet hatályát megállapíthassa.*

Vidéken, hol a piac kicsi és kevésbbé bonyolult, a kizárólagosság életbeléptetése — bizonyos tárgyi és személyi előkészítés után — nagyobb nehézségbe már most sem ütköznék. *Budapesten* ellenben, hol a kérdés súlypontja fekszik, fokozatosan, lépésről-lépésre haladva kellene a kizárólagosságot megvalósítani. Ellenkező esetben ezúttal is beteljesednék a közmondás: ki sokat markol, keveset fog.

b) Vitás kérdés, hogy a hatósági munkaközvetítés helyileg *központosított, megosztott vagy vegyes rendszerű* legyen-e, oly módon, hogy egyes szakmák piaca bizonyos helyen központosíttassék, másoké ellenben a fiókintézetek között megosztassék? A kérdésre általános érvényű feleletet adni bajos. A város fekvése, területének nagysága, a külterületnek a központtal való forgalmi kapcsolata, a lakosságnak foglalkozás szerinti elhelyezkedése, a gyárak, vállalatok, üzemek fekvése, a munkahiány esetére szóló biztosítással kapcsolatban pedig a kártalanításra jogosultak munkahiányának ellenőrzése, stb., mindmegannyi tényező annak elbírálásánál. Mindezekre figyelemmel és a nélkül, hogy a központi rendszer előnyeit a munkapiac és az adminisztráció szempontjából lebecsülnők, gyakorlati tapasztalataink alapján mégis hangsúlyozzuk, hogy a nyomaték a *helyi megosztáson* van.

A munkaközvetítő is piac, mely az áruk piacától lényegileg alig különbözik. Szervezésénél tehát ez utóbbinál bevált elvek jó szolgálatot tehetnek. Amint a nagyvárosokban a szükségleteknek kényelmesebb kielégítése szem-

pontjából a központi vásárcsarnokok mellett a kerületi csarnokok és piacok nem nélkülözhetők, úgy a munkapiac terén sem volna célszerű a közvetítést egy helyre szorítani. Ellene szól e megoldásnak az a körülmény, hogy az összes munkanélküli befogadására alkalmas épületet emelni a méretek miatt alig volna lehetséges, különösen pedig az, hogy — bármennyire jól megközelíthető helyen álljon is a munkaközvetítő épülete — a távollakó munkakeresőnek és munkaadóknak egyaránt sok idő és pénzveszteséget okozna annak gyakori látogatása. Áll ez úgy általában, mint az egyes foglalkozási ágakra nézve. Gyakorlatilag tehát helytelen volna bizonyos szakmákat központosítani, másokat a város ellentétes részein felállítandó fiókok között megosztani. Ez utóbbiaknak épp úgy, mint a központnak, a hatósági munkaközvetítés körébe vont összes foglalkozási ágak közvetítésével foglalkozniok kell. A központ tehermentesítése, a fiókok jobb kihasználása szintén emellett szólnak. Az, hogy a munkapiac áttekinthetősége, a kereslet és kínálat megfelelő kiegyenlítése tekintetében a kerületi szervek egymással és a központtal célszerűen *miként* működjenek össze, már nem a *szervezés*, hanem az *ügyvitel* körébe vág, s helyes technikai berendezkedéssel megoldható. Ily berendezkedésre különben is szükség van, nélküle a kor színvonalán álló munkaközvetítés el sem képzelhető.

c) Egy másik dolog, amiről a munkaközvetítés reformjával kapcsolatban szólni kívánunk, a *személyzet* kérdése. A munkaadó és munkásszervezetek képviselői, de előkelő elméleti szakférfiak részéről is állandóan visszatérő vád a hatósági munkaközvetítők ellen, hogy tisztviselői, mivel nem a szakmunkások soraiból kerülnek ki, nem ismerik a gyárak, vállalatok különleges viszonyait, nem ismerik a munkások képességeit, következésképp nem képesek a munkaadók és munkakeresők igényeit megfelelően kielégíteni — mint mondják — *szakszerűen* közvetíteni. A «Magyar munkapiac újjászervezése» című, csak nemrégiben megjelent kis tanulmányomban* behatóbban foglalkoztam ezzel a kérdéssel. Ezúttal, utalva az ott elmondottakra és közel egy évtizedes munkaközvetítői szolgálatom alatt szerzett gyakorlati tapasztalataim alapján csak annak megállapítására szorítkozom, hogy a kérdés jelentőségét erősen túlozzák. A munkaközvetítés is *mesterség*, mégpedig rendkívül kényes és sokoldalú mesterség, amelyet tanulni kell, amelyre nézve fokozottan áll a mondás, hogy *gyakorlat teszi a mestert*. A szakmai tudás magában véve nem elégséges. Különben is az ipari termelés fejlettségét és a munkamegosztás állapotát tekintve manapság az annyira szűk és korlátolt, hogy az általános ismereteket nem pótolja. Már pedig a munkaközvetítéshez főleg általános ismeretekre van szükség.

Az imént mondottakból következik, hogy a munkaközvetítő tisztviselők *iskolai képzettsége* nagy jelentőséggel bír. E részben a multtal szemben, amikor az állások iskolai minősítéshez kötve nem voltak, haladásról számolhatunk be ugyan, de azért a megkezdett úton tovább kell haladni, mert a hatósági

* L. A Munkanélküliség Elleni Küzdelem Magyarországi Egyesületének kiadványait. 22. sz. Budapest, 1926.

munkaközvetítőkre váró nagy feladatokat megfelelő képzettségű tisztikar nélkül jól megoldani nem lehet. *Pap Dezső* h. államtitkár úr a munkahiány esetére szóló biztosítás kérdése felett a Közgazdasági Társaságban rendezett vita alkalmával idevágólag többek között úgy nyilatkozott, hogy nem főszolgabírói rangban levő, főiskolát végzett egyének kellenek oda, hanem olyanok, akik tárgyismeretüket a műhelyben szerezték meg. Állítom, hogy a főnöknek főiskolai, de legalább is teljes középiskolai végzettséggel, a közvetítő tiszteknek pedig teljes, de legalább is négy középiskolai végzettséggel kell bírniok. A hatósági munkaközvetítői szolgálatot nem szabad *puszta technikai* szolgálattá lesülyeszteni, hanem azt a munkaügyi szolgálatnak egyik előkelő, centrális helyévé kell avatni. Az angol példára való hivatkozással sem győzött meg *Pap* Őméltósága. Hazai viszonyainkat angol mértékkel mérni nem lehet és én semmiesetre se vállalkoznék a szervezetnek oly boszorkányos gyorsasággal — 10 nap alatt — leendő kiépítésére, noha volt főnököm, *dr. Andor Endre* h. államtitkár úr személyében valóban kitűnő tanítómestert tisztelhetek magaménak.

Az alacsony iskolai képzettséggel bíró vagy éppen kvalifikálatlan egyéneknek *tisztviselői minőségben* való alkalmazása ellen a multak tapasztalatai alapján több, igen nyomós érvet lehet felhozni:

α) *Rontják a tisztikar szellemi és anyagi nívóját.* Az előbbiről már szóltam, de az utóbbi szempont is nagy jelentőségű. Minősítési törvényünk szerint ugyanis hazánkban a tisztviselői állások igen helyesen iskolai végzettséghez vannak kötve. A kis kvalifikációval bíró egyének a hivatalnoki ranglétrának csak a legalsó fokain helyezkedhetnek el, vagyis ott, ahol a megélhetés már a békeévek alatt is nagyon szűkös volt, ma pedig a fizetés még a *létminimumot* sem éri el. A felelős tényezőkre bízzuk annak megítélését, micsoda veszélyt rejt magában e körülmény a hatósági munkaközvetítők hozzáférhetetlensége és pártatlansága szempontjából.

β) *Nincs tekintélyük.* Sem befelé, a hozzájuk beosztott altisztekkel szemben, akiktől iskolai végzettség tekintetében alig vagy éppen nem különböznek, sem kifelé, a munkásokkal szemben, akik bennük nem a pártatlan köztisztviselőt, hanem volt munkástársukat látják, barátkoznak, cimborálnak velük. A tekintély hiánya az intézmény sírját ássa meg.

γ) *A műveletlen vagy ami még annál is rosszabb, a félművelt ember könnyen hajlik a szélsőséges irányzatok* felé, melyre a munkaközvetítőnél, ahol az élet mélységei sokszor oly meztelenül jelentkeznek és ahol a nyomornak égbekiáltó eseteivel szinte lépten-nyomon találkozunk, bőséges alkalom kínálkozik. A hatósági munkaközvetítés nagyon *síkos* talaj, amelyen a közérdek pártatlan és önzetlen szolgálatára erősen be nem idegzett ember könnyen elcsúszik, miáltal diszkreditálja az egész intézményt.

A felhozott érveken kívül *megvan* a lehetőség arra, hogy a nem szakmabeli tisztviselők a közvetítéshez szükséges *szaktudást és a piac ismeretét* elsajátíthassák. *Ha* a tisztikar megválogatására fokozott gondot fordítunk, vagyis, *ha* az állások betöltésénél az érdem és a rátermettség, nem pedig a protekció lesz a döntő, *ha* a jelölteket kellő gyakorlati és elméleti kiképzés-

nek vetjük alá, *ha* az anyagi gondoktól mentesítjük és megfelelő előmeneteli lehetőségek által módot, illetőleg ösztönzést adunk nekik hivatásukban való elmélyedésre, nem utolsó sorban, *ha* a munkaadó és munkásszervezetek is támogatják az illetékes tényezőket e nemű munkájukban azáltal, hogy képviselőik révén buzgón résztvesznek az intézetek mellé szervezett paritásos választmányokban, különösen pedig azok szakbizottságaiban, *ha* a közvetítési eljárást figyelik és annak tökéletesbbítése, szakszerűsítése érdekében az intézeteket tanáccsal, útbaigazítással támogatják, *akkor* a hatósági munkaközvetítőket a *szakszerűség hiányától félteni nem kell.*

d) A személyzet kérdésével kapcsolatos a hatósági munkaközvetítőkkel szemben folytonosan hangoztatott *bizalom* kérdése is. Valóban kemény dió. A munkásszervezetek akkor viseltetnének bizalommal az intézmény iránt, ha az ő embereik ülnének az állásokban, a munkaadó-szervezetek pedig akkor, ha a tisztviselők az ő malmukra hajtanák a vizet. Hol itt az igazság? Bizonyára ott, hol a közérdek pártatlan szolgálata halad. Egyébként bizalmat követelni nem lehet. Megszerzésének egy módja van: a *nyilvánosság.* Ha az érdekeltségek teljes betekintést nyernek az intézetek kártyáiba, ha látják, hogy azok komoly, szakszerű és pártatlan munkát végeznek, akkor — ha tárgyilagosak — bizalmukkal is meg kell, hogy ajándékozzák őket.

3. Többi javaslataink indokolásába — helyszűke miatt — nem bocsátkozunk. Az elmélet tisztázta, a gyakorlat az előrehaladottabb külföldön máris alkalmazza őket. Egy kérdésre azonban mégis felhívjuk az országos értekezlet útján az illetékesek figyelmét és ez: *a rokkantaknak és általában a csökkent munkaképességűeknek a foglalkoztatása.* Nagy gazdasági és egészségügyi érdekek fűződnek e kérdésnek sikeres megoldásához. A háború rokkantjai érdekében a Rokkantügyi Hivatal elismerésre méltó munkát végzett. Ez azonban tapasztalataink szerint az utóbbi időben ellanyhult. Már pedig úgy ezeken, mint az egészségükben kikezdett, csökkent munkaképességüeken megfelelő munkával segíteni kell. Hisz az élet küzdelmei, a gazdasági válságok és viharok éppen ezeket a szerencsétleneket kezdik ki leghamarább. Velük szemben tehát a szociálpolitikai gondoskodásnak is erősebben kell érvényesülni. Részletes programmot ezúttal nem adhatunk. Reméljük azonban, hogy a kizárólagos hatósági munkaközvetítés keretében alkalom fog nyílni ennek a kérdésnek a tűrhető megoldására is. Nehéz probléma kétségtelenül, de komoly akarással és a társadalom megértő segítségével ez is szanálható.

Hozzászólások.

Ródé János: az Országos Munkásbetegsegélyző és Balesetbiztosító Pénztár igazgatója.

A szociális biztosítás különböző ágazatai közül a munkahiány esetére szóló biztosítás az, amely legkevésbbé talál rokonszenvre. Ez a jelenség érthetővé csak akkor válik, ha figyelembe vesszük, hogy nagyon közkeletűvé vált az a felfogás, hogy a munkahiány esetére való biztosítás rendkívül alkalmas a *munkanélküliek kitenyésztésére* és a *munkanélküliek számának növelésére.* Míg

a beteggel szemben mindenki rokonszenvvel viseltetik, addig a munkanélkülivel szemben feltétlenül annak gyanúja ébred fel, hogy az illető saját sorsán nem akar javítani, könnyíteni és azért van munka nélkül. Most, amikor a munkanélküliség a gazdasági világválság révén világproblémává lett, jóformán csak most kezd ez a kérdés alaposabban beidegződni a nagy közönség tudatába.

A tudomány már régen eldöntötte azt a kérdést, hogy a kereslet és kínálat olyan tökéletes megszervezése, amely a munkanélküliséget egyszersmindenkorra kizárná, nem lehetséges. Vannak eszközök, amelyek alkalmasak arra, hogy a munkanélküliek válságát csökkentsék, de olyan eszközt és módot, amely ezt a válságot véglegesen megszüntetné, eddig még nem találtak. De úgy látszik, hogy ez nemcsak az úgynevezett kapitalisztikus gazdasági rendszerben van így, mert maguk az utópisztikus írók, akiknél pedig a fantázia igen nagy mértékben rendelkezésre áll, e felett a probléma felett ideális gazdasági rendszerükben is elsiklanak. Az a szerencsétlen kísérlet pedig, amely Európában az oroszországi bolsevizmussal történt, papíron mindent tökéletesen megoldott, csak a gyakorlatban nem tudott semmit előmutatni és a saját maga képére alkotott új világban és szociális termelés mellett ugyancsak nem tudta megoldani ezt a problémát és a kapitalisztikus államoktól csak annyiban tér el, hogy a tartalék munkáshadsereget besorozta a vöröshadseregbe és így közköltségen tartja el.

Mi, akik gyakorlatilag foglalkozunk azzal a társadalmi réteggel, amelyet a legközvetlenebbül sújt a munkanélküliség, jól tudjuk azokat a borzalmas következményeket, amelyekkel a munkanélküliség jár és akár elismerjük a kenyérhez való jogot, akár nem, az az egy bizonyos, hogy a munkanélküliség nyomában feneketlen nyomor jár; azt pedig szintén nagyon jól tudjuk, hogy a nyomor bűnt, betegséget, állatiasságot, elnyomorodott testet és agyat jelent. Már pedig a magyar társadalom e mellett nem haladhat el szó nélkül, mert hiszen nemcsak érzelmi momentumok, hanem saját népének fentartása is kényszerítik erre.

Egészen bizonyos, hogy bármely eszköznek és módnak kizárólagos alkalmazása nem lehet alkalmas és megfelelő ennek a kérdésnek a megoldására. Éppen ezért sürgősen előtérbe kellett állania a munkahiány esetére való biztosításnak. Előtérbe kellett ennek kerülnie, mert mindenütt, ahol ezzel a kérdéssel foglalkoztak és igyekeztek ezt megoldani, a munkahiány esetére való biztosítást kikapcsolni nem tudták.

Másutt hangsúlyozzák és nagy előszeretettel azt állítják, hogy olyan módokat és eszközöket kell alkalmazni, melyek a munkahiány esetére való biztosítást feleslegessé teszik. Kétségtelen, hogy a munkahiány esetére való biztosítás nem lehet alkalmas a munkanélküliség megszüntetésére, mégis egy láncszemet képvisel azoknak az intézkedéseknek a sorozatában, amelyek célhoz vezethetnek. Éppen ezért sem lehet ezt a láncszemet kikapcsolni.

Egyesek varázserőt tulajdonítanak a produktív munka esetére való biztosításnak és ezzel szeretnék helyettesíteni a munkahiány esetére való biztosítást. Németországban ugyancsak a produktív munkával való biztosítástól

várták ezt a varázserőt, ma azonban egészen határozottan beismerik, hogy a produktív munkával való biztosítás nem az a remédium, amely a hozzáfűzött reményeket beváltaná. A németek ugyanis számításaikkal rájöttek arra, hogy a produktív munka esetére való biztosítás lényegében a legdrágább biztosítás és arra az álláspontra helyezkednek, hogy azok a szükségmunkák, amelyeket így végeznek, lényegileg nem gazdaságosak.

Egyesek nagy eredményeket várnak és nagyon szívesen tolják ezt előtérbe. Nálunk a munkaadói érdekeltségek egyéb elvi aggályok mellett ezért is ellenszenvvel viseltetnek a biztosítással szemben, mert ez az ipar újabb megterhelését jelenti. Azt, hogy a magyar ipar tényleg túl van terhelve, el kell ismerni. Bizonyos továbbá az is, hogy maga a munkaadói érdekeltség leginkább hivatott annak a kérdésnek elbírálására, hogy a magyar ipar és kereskedelem milyen terhet tud elviselni. Egy azonban bizonyos — és éppen gyakorlati szempontból bátor vagyok az érdekeltség figyelmét felhívni erre — hogy a produktiv munkával való biztosítás általi sem fogja megtakarítani azokat az összegeket, amelyek a munkahiány esetére való biztosítás révén felmerülnek.

Mi, akik a szociális biztosítással a gyakorlatban foglalkozunk, jól tudjuk, hogy a szociális biztosítás kiépítetlensége révén olyan terhek hárulnak mindenfelé a biztosítási ágazatokra, amelyeket helyesen más biztosítási ágazatoknak kellene elviselniök. Így halljuk, hogy a munkásbiztosítónak betegség esetére való biztosítási ágazata túl van terhelve, igen, mert Magyarországon nincsen munkahiány esetére való biztosítás és így a minden támogatás hiányában nélkülöző munkás a betegségekkel, epidémiákkal szemben kis ellenállást tanusít.

Nagyon messze vezetne, ha ezt számszerűleg akarnám igazolni és így csupán csak egy német példára hivatkozom. 1924 év ősze óta Németországban állandóan nő a munkanélküliség. A német munkásbiztosító-pénztárak a rendkívül jól megalkotottság hírének örvendenek és mégis bekövetkezett az, hogy a munkanélküliség növekedésével az egyes pénztárak között nagy összeütközés van, s hogy a munkahiány növekedése révén az egyes pénztárak el fognak veszni, ennek oka az, hogy a munkahiány esetére való biztosításnál a segélyek rendkívül kicsinyek, ami maga után vonja azt, hogy az emberek éppen csak életüket tudják fentartani ezekből a segélyekből és a leromlott emberek a munkásbiztosító-pénztárt terhelik. A folyó év első felében egy híres német munkásbiztosító-pénztár, amelyet mindenkor példaként állítottak fel, az első félévet másfélmillió aranymárka veszteséggel zárta.

A magyar munkásbiztosító túlterhelése kettős eredményben fog nyilvánulni. Az egyik az, hogy a túlterheltség következtében be fog következni az az eset, hogy a magyar munkásbiztosítónak betegség esetére való ágazata nem bírja majd el azokat a terheket, amelyek a munkahiány révén reá hárulnak és így a jövedelem fokozásának szükségessége fog előállani — ezt pedig az érdekeltségek fogják megfizetni — a másik pedig az, hogy a túlterheltség következtében a munkásbiztosító nem tudja majd követni azokat a célokat, amelyek ennek a biztosítási ágnak sajátos feladatai, aminek pedig az lesz a

súlyos következménye, hogy a munkásanyag teljesen le fog romlani és ez a leromlott munkásság az iparnak számokban ki nem fejezhető terheket fog jelenteni.

Kovrig Béla, egyetemi m. tanár. Tekintettel arra, hogy az egybegyűlt országos értekezlet kizárólagos célja konkrét propozicióknak előterjesztése úgy a kormányzat, mint a társadalom elé, kizárólag konkrét javaslatok tételével fogok szolgálni.

Tapasztalati tény, hogy a legnagyobb mértékben a *tanulatlan munkáskategóriákban* észlelhető a munkanélküliség, a munkanélküliség elleni prevenciónak tehát fontos eszköze a munkások tanulatlanságának minél nagyobb mértékben való korlátozása és ezáltal a munkanélküliek körének szűkítése. E célt szem előtt tartva, két remédiumot látok magam előtt. *Elsősorban a tanonckérdés megoldását*, másodsorban pedig *a pályaválasztás megszervezését*.

Ami a tanonckérdést illeti, különösen, ha érintkezésben vagyunk az állami munkaközvetítő hivatal vezetőségével, tudhatjuk, hogy a jelenlegi súlyos gazdasági válság közepette az iparos szülők gyermekeiket nem óhajtják vagy csak igen nagy kedvetlenség mellett adják iparostanoncnak. Ez azután oda vezet, hogy a most még 14—20 éves korban levő egyének, akik jelenleg az egyes vállalatoknál segédmunkaerőként alkalmaztatnak, felnőve, ki fogják bővíteni a tanulatlan munkásság kategóriáját. Ez ellen feltétlenü küzdenünk kell.

Én ebben a tekintetben a legjobb remédiumot a tanoncotthon létesítésében látom. Teljesen tisztában vagyok azokkal a pénzügyi lehetőségekkel, amelyek jelenleg nagymértékben korlátozzák egy erőteljes szociálpolitikai programm keresztülvitelét, ellenben tisztában vagyok azzal is, hogy jelenleg a trianoni békeszerződés következtében kaszárnyáink nagyrésze elnéptelenedett és így felfogásom szerint az egyes üresen álló laktanya-részek teljes mértékben alkalmasak lennének tanoncotthonok létesítésére. Köztudomású, hogy az a gondolat is felmerült, hogy a hatósági munkaközvetítés kiépítésével kapcsolatban szükséges megfelelő otthonokat létesíteni. Természetes megoldás lenne tehát, ha ezekben a kaszárnyákban megfelelő számban fővárosi tanonc-otthonokat helyeznének el. A kaszárnyákban való elhelyezéssel lényegesen megkönnyítenék az iparos szülők gyermekei számára a tanoncidő kitöltését; ezek az otthonok egyszersmind igen alkalmas helyek volnának a tanoncok továbbképzésére is.

Ugyancsak ezzel a kérdéssel függ össze a pályaválasztás és a tanácsadás kérdése is. Sajnos jelenleg az a helyzet, hogy a szülők nagyrészében nem annyira éles a jövendőbe való látás, hogy felismerjék azokat a veszélyeket, amelyek gyermekeikre leselkednek akkor, ha megfelelő szakismeretekkel nem rendelkeznek. Ezen a téren a leghelyesebb megoldás az lenne, ha kötelezővé tétetnék a pályaválasztási tanács kikérése. Ezt nem is kellene bürokratikus módon elintézni, sőt az ipartörvény novellája módot ad arra, hogy ez megfelelő úton-módon megszerveztessék. Ki kellene mondani, hogy mindegyik szülő — a mezőgazdasági lakosságra vonatkozólag ezt természetesen nem lehetne alkalmazni, hanem tekintetbe jönnének itt a tisztviselők, továbbá a szabad

foglalkozást űzők és az ipari kategóriákhoz tartozó szülők gyermekei — köteleztetik arra, hogy 13—14 éves gyermekével együtt felkeresse a pályaválasztási tanácsadót. Egy év állana a szülők rendelkezésére abban a atekintetben, hogy ezt megtegyék és utána járjanak annak, hogy miképen lehetne gyermekeiket legkedvezőbben elhelyezni. Ilyen módon az államnak jogában volna a pályaválasztási tanácsadás módozatait megállapítani, továbbá a tanonclétszám alapján megállapítani, hogy az adott gazdasági viszonyokhoz mérten körülbelül milyen módon lenne lehetséges az egyes ipari kategóriák között elosztani a tanoncokat.

Meg kell még emlékeznem arról is, hogy vannak kísérletek, kutatások annak megállapítására, hogy kinek melyik munkakör a legmegfelelőbb, melyik a legjobb munkaütem, s a pszichotehnikai laboratórium munkájával meg lehet állapítani, hogy valakinek melyik munkaütem felel meg a legjobban és ennek alapján kell az illetőt a megfelelő pályára irányítani. Ezt természetesen kapcsolatba kellene hozni a pszihotechnikai analitikai laboratórium felállításával.

Ott, ahol munkaközvetítés folyik, pályaválasztási tanácsadó is legyen és ahol az utóbbi működik, szerveztessék egy pszichotechnikai laboratórium. *Mosso*, *Münsterberg*, *Joteyko* búvárlatai után ma már pontos műszerek állapítják meg egy adott szervezet optimális munkaütemét, az izmok rugékonyságát, a tapintóképesség mérvét, a színérzék fokát, stb. Munkaügyi igazgatásunk mulasztást követne el, ha lemondana a pszichotechnikai vizsgálódások eredményeiről a tanoncmunka piacának szervezésénél.

A pszichotechnikai vizsgálatok megejtésével kapcsolatos pályaválasztási tanácsadás megszervezése után a második lépés: nagyszámú tanoncotthon létesítése. Mert hiába adunk jó tanácsot a szülőnek, hogy milyen iparra taníttassa ki gyermekét, ha nem tesszük számára könnyűvé a gyermek kitanítatását. Fővárosi munkásszülők gyermekeinek vidéki tanoncotthonokba való elhelyezésétől üdvös szociológiai eredmények várhatók. Vidéki iparosszülők gyermekeinek — akik ipari szakmunkára a kisvárosban talán nehezebben lennének nevelhetők — fővárosi tanoncotthonokba való elhelyezése a fővárosi munkástársadalom struktúrájának előnyös megváltoztatására vezetne. Ezért a legsürgősebb feladat oly tanoncotthonoknak létesítése, amelyekben az ifjak valláserkölcsi és nemzeti szellemben készülhetnek életpályájukra. Úgy vélem, hogy a kaszárnyák elhagyott, üresen álló szárnyai tanoncotthonok elhelyezésére alkalmasnak bizonyulnának.

Balogh tanácsos úr helyesen mutatott reá, hogy a *szociális hitelpolitika* a munkahiány megelőzésének egyik célravezető eszköze. A magam részéről még nem vagyok teljesen tisztában azzal, hogy vajjon a *Bellerby* által propagált «credit control» célravezető-e és nem veszélyezteti azokat a magasabb rendű gazdasági érdekeket, amelyeknek elhanyagolása még súlyosabb társadalmi jelenségeket okozhat, mint a szociális hitelpolitika elhanyagolása, mégis úgy vélem, hogy a szociális hitelpolitika előfeltételeinek, a gazdasági élet hullámmozgásának statisztikai megfigyelése és konjunkturastatisztikák készítése a munkahiány megelőzését megkönnyítené. A kormányzat és a gazdasági élet irányítói a piac telítettségének megállapításával előre látnák

a túltermelés veszedelmének közeledtét és részint kormánynyilatkozatokkal, részint a hitelek restrikciójával meg tudnák akadályozni a túltermelés káros szociális következményeinek kialakulását. Ezért — bár hangsúlyozom, hogy a szaktudomány a konjunkturastatisztika módszereinek vizsgálatánál még tökéletes eredményekre nem jutott — a kérdés gyakorlati horderejére való tekintettel e fórum előtt is — miként félévvel ezelőtt a Közgazdasági Társaságban tettem — tisztelettel javaslom a Magyar Válságkutató Intézet felállítását akár a Központi Statisztikai Hivatal, akár a Műegyetem, akár a Közgazdasági Tudományegyetemi Kar keretében.

Gálócsy Árpád, mérnök.

A munkanélküliség 1925-ben kerek 3,200 milliárd munkabér elvesztését okozta, azaz minden munkájából élő magyar ember e címen átlag 2.500,000 koronával károsult.

Ez az egyetlen adata adja a magyarázatát annak, hogy miért olyan elsőrangú államérdek az, hogy ország határain belül munkanélküli egészséges emberek ne legyenek.

Azok a törvényes intézkedések, amelyekkel több államban a munkanélküliséget legyőzni akarják, ennek a nagy célnak elérésére egyáltalában már csak azért nem alkalmasak, mert ezek a törvények nem is minden munka nélkül levő embert akarnak munkához juttatni, hanem a munkanélküli állampolgároknak is csak egy bizonyos részéről, az úgynevezett «bérmunkásokról» kívánnak gondoskodni és ezeknél sem úgy, hogy azoknak munkát adjanak, ellenkezőleg úgy, hogy azokat a munkanélküliség idejére minden ellenszolgáltatás nélkül pénzbeli segítséggel látják el. Mindezek a törvények még ebben az irányban is nagy mértékben tökéletlenek, mert még a bérmunkásokat is csak bizonyos ideig segélyezik és ha a segélyezési idő után se jut a munkás keresethez, úgy a törvény mellett nyugodtan éhen is pusztulhat.

Az eddig megalkotott munkanélküliség esetére szóló biztosító törvények kivétel nélkül mind úgy szerzik meg a szükséges pénzt, hogy vagy csak a munkások és a munkaadók kötelesek a megfelelő összeget összeadni vagy ehhez még az állam is bizonyos résszel hozzájárul. Akárhogy rendelkezik is a törvény, a munkanélküli segély teljes összegét az állampolgárok összességének a jövedelméből veszik el. Ha csak a dolgozó munkások és munkaadók adják össze a segélyzésre szükséges pénzt, ez annyit jelent, hogy a gyár által készített áru ezentúl azzal a három-négy százalékkal drágább lesz, amennyit a munkanélküli segély kitesz, mert hiszen az áthárítási elmélet szerint a munkás, hogy az életszínvonalát megtarthassa, az általa fizetett összeg erejéig béremelést fog követelni ; viszont a gyáros csak úgy ad béremelést, ha úgy ezt, mint az általa fizetett összeget is bele számítja a termelési költségbe és így végeredményben a munkanélküli segélyeket azok fogják megfizetni, akik a gyár termelvényét vásárolják, vagyis a fogyasztó közönség és ebben a keretben saját fogyasztásuk arányában a munkások is. Ha az állam is hozzájárul a segélyösszeghez, úgy ezzel az összeggel az államháztartási kiadásoknak kell emelkedniök, ami természetesen azt jelenti, hogy ezt az összeget az adózó polgároknak kell megfizetniök, vagyis most már az ország minden polgára

közvetlenül is hozzájárul adófillérjeivel a munkanélküli segélyösszeghez. Az pedig igazán nem nevezhető helyes rendszernek, mikor a munkára képes, egészséges állampolgárok egy részét az állampolgárok más részének kell eltartani. Ezért ezek az ilyen alapon álló munkanélküli segélyző törvények sem nem jók, sem nem erkölcsösek, sem célra nem vezetők.

A munkanélküliek segítése csak egyetlen egy alapon helyes : a munkanélkülieknek munkát kell adni.

Minden baj leküzdésénél a legértékesebb munka a «megelőzés».

Bármilyen tervszerűséggel működnek is az állam, a vármegyék, városok és községek ebben az irányban, munkanélküliség bizonyos mértékben még mindig fenmarad.

Mivel pedig, amint láttuk, az államra és annak minden polgárára káros, ha csak egy ép-egészséges ember egyetlen egy napig is munkanélkül van, így a minden megelőző intézkedés dacára munkanélkül levő egyének foglalkoztatásáról is feltétlenül gondoskodni kell. Erre a célra külön *foglalkoztató műhelyeket* kell felállítani a nagyobb városokban, a községekben pedig gondoskodni arról, hogy a munkanélküliek valamiféle közérdekű munkát végezhessenek. Miután így a munkanélküliek foglalkoztatása hasznos munkát jelent, az ilyen módon való segítés nemhogy az államot és annak polgárait megterhelné, de még az előbbi állapothoz képest közhasznot is jelent.

Ezek a — mondjuk — inségmunkát adó intézmények azután nemcsak a munkanélküli ipari munkások foglalkoztatására szolgálnának, hanem ott mindenki munkát találna, tekintet nélkül az illetőnek társadalmi állására.

Miután pedig ezeknek az intézményeknek célja kizárólag csakis a munkanélkülieknek ideiglenes munkával való ellátása, annálfogva ezeknek az intézményeknek különleges és ezt a célt szolgáló rendszerben kell működniök. Így legelsősorban — bármennyire is fenekedjenek ellene a farizeusok — ez intézménynek legelső követelménye az, hogy az általa foglalkoztatottak magukat jól ne érezzék és innen minden erejökkel kikívánkozzanak, nehogy a kényelemszerető egyének itten való állandó foglalkozásukkal a segítségre szorulók elől a helyet elfoglalják. Ennek a célnak megfelelőleg ezeknek az inséges munkát nyujtó intézményeknek nem szabad az állandó rendes munkát adó köz- és magánvállalatokkal a bér magassága tekintetében versenyezni, de intézményesen gondoskodni kell arról, hogy ezeken a helyeken a munkára jelentkezők a rendes munkabérekkel szemben többet, mint az átlagos keresetnek — mondjuk — hatvan százalékát meg ne kereshessék. Azaz, az itt dolgozó munkás kapjon annyit, amiből nagyon szűkösen megélhet addig, amíg rendes munkához juthat, de minden erejével arra törekedjék, hogy ez mielőbb bekövetkezzék.

Tekintettel éppen arra, hogy ezek a foglalkoztató intézmények csak ideiglenes ellátást adnak, de az embereknek törekedniök kell állandó elhelyezkedésre, alkalmat kell adni az itt foglalkoztatott egyéneknek arra, hogy maguk járjanak munkát keresni. Ennek megfelelőleg a foglalkoztató műhelyekben nem lenne helyes az ott dolgozókat arra szorítani, hogy egész nap ottan dolgozzanak, de lehetőleg úgy kell a munkát vezetni, hogy oda a jelentkező

bármikor felvehető és munkába állítható legyen és az a munkát bármikor, napközben is otthagyhassa. Ez a rendszer azután magával hozza azt, hogy az így foglalkoztatott embereket nem napszámban vagy órabérben fizetik, hanem szakmányban. Ezáltal nemcsak azt érjük el, hogy a dolgozó ténylegesen végzett hasznos munkája arányában lesz díjazva, de egyúttal az itt megforduló munkások megtanulják azt a leglényegesebb szociális törvényt, hogy a munkásnak nem a munkában eltöltött időért, hanem a valóban végzett munkáért jár csak fizetés.

Magától értetődik, hogy ennél a rendszernél a felvételnél nem működnék korlátozólag az 1907. évi XIX. törvénycikk, hanem a munkanélküli segélyre, azaz az inségmunkaalkalom felhasználására kivétel nélkül minden állampolgár jogosult legyen, ha ilyen munkára magát kényszerítettnek érzi.

A munkahiány esetére való biztosításnak ez a módja tényleg alkalmas a feladat megoldására és pénzügyi szempontból tekintve is a törvénytervezetnél feltétlenül olcsóbb, mert a segélyben részesített munkások tényleges munkájával termelt áru kell, hogy legalább is olyan értékű legyen, mint az érte fizetett bér. Sőt tekintettel arra, hogy a bér megállapításánál az egységárak a rendes munkánál szokásos bér alatt kell, hogy maradjanak 30—40%-kal, a munkanélküliek ilyetén való segélyezése az államnak még külön bevételi forrást is nyit. Az ilyen bevételeket azután az állam a vagyontalan állampolgároknak általános jóléti intézmények révén juttathatja vissza.

A rövidebb munkaidő, a termelés fokozása nélküli nagyobb munkabér, a munkások fizetett szabadságideje és a számos különböző munkakorlátozási törekvések csak abban az esetben nevezhetők szociális természetűeknek a fogalom helyes értelmezése mellett, ha ezek a termelés megdrágítása nélkül létesíthetők. Ellenkező esetben magára a munkásosztályra nézve is erősen károsak. Mindezen törekvések között a legantiszociálisabb intézkedés éppen a munkahiány esetére szóló biztosításnak olyan módja, amely minden ellenszolgáltatás nélkül pénzt ad a munkásnak.

Tekintettel pedig arra, hogy a tervezett segélyben az állampolgároknak csak egy csekély része részesülhet, azok, akik az 1907. évi XIX. tc. hatálya alá tartoznak és így a segélyezésből a vagyontalan állampolgároknak igen nagy része intézményesen ki van zárva, a tervezett segítési módot még igazságosnak és méltányosnak sem lehet tekinteni.

A legtöbb ember azt hiszi, hogy a munkahiány esetére való biztosítás is valami hasonló a betegség-, baleset-, aggkori és életbiztosítással. Ennélfogva az azoknál alkalmazható eljárás itt is célravezető. Pedig ez igen nagy tévedés. Az előbb felsorolt esetekben a biztosítótársaságnak módja van az igényjogosultságot megállapítani. A betegségnél orvosi vizsgálattal, az aggkori biztosításnál keresztlevéllel, a baleset és haláleset alkalmával pedig még hatósági bizonyítvánnyal is. Ezzel szemben azt, hogy valaki tényleg munkanélküli-e, csak úgy lehetne megállapítani, ha minden munkanélküli mellé egy ellenőrt állítanának. A más államokban behozott hasonló irányú intézmények bizonyítják azt, hogy itt a visszaélések száma óriási és egyáltalán meg nem akadályozható. Ezt a tényt hallgatólag elismeri a magyar törvényjavaslat is,

amikor a munkásoknak bizonyos alkalmi munkát meg is enged és csak ahhoz a feltételhez köti a segély folyósítását, hogy az ilyen alkalmi munkával a segélyezettnek több keresete ne legyen, mint maga a segélyösszeg. Ez a kikötés, habár a célzata nem is az volt, a legnagyobb mértékben erkölcstelen, mert munkaképes munkásokat segélymegvonással fenyeget arra az esetre, ha dolgozni mernének. Viszont elismerjük, hogy a tervezetbe megállapított rendszer mellett ilyen kikötésre feltétlenül szükség van, de ez egyúttal súlyos bizonyíték a tervezet céltévesztettsége mellett. A tervezet éppen a várható visszaélések miatt kapcsolja egybe a segélyezés törvényes rendezését, a munkaközvetítés törvényes rendezésével. Határozottan ki kívánom jelenteni azt, hogy bármiféle módon rendeztessék is a munkaközvetítés ügye, olyan munkaközvetítő fel nem állítható, amely a visszaélések meggátolására, sőt még nagyobb mértékű csökkentésére is alkalmas lenne.

Amennyiben fejtegetéseimmel a kormány teljes mértékben egyet nem értene, abban az esetben igen számos kartársam nevében is kérem a törvényjavaslat félretételét és azt, hogy minél előbb egy megfelelő egyénekből összeállított értekezleten előbb az a kérdés tisztáztassék, hogy mi a jelenlegi nagy munkanélküliségnek az oka, mi okai szoktak lenni általában a munkanélküliségnek és csak az alapokok megállapítása után beszéljünk az orvoslás módjáról.

Megütközéssel olvasom *Pap Géza* helyettes államtitkár úrnak azt a megállapítását, hogy a munkahiány keletkezéséért való felelősség az államot és a községeket is terheli. Nagyon úgy néz ki ez a kijelentés — habár ezt hinni nem akarom — mintha itt a munkához való jognak az az elismerése mondatnék ki, amelyet a Liebknecht-féle szociáldemokrácia álomországba valónak jelzett.

Tévesnek vélem a helyettes államtitkár úrnak azt a véleményét is, hogy a munkanélküliek rendszeres segélyezése alkalmas a fogyasztás és ehhezképest a termelés növelésére és ilyképen a munkaalkalmak gyarapítására is. Számszerűleg lehet kimutatni azt, hogy ennek éppen az ellenkezője a valóság.

A munkanélküliség enyhítésére a munkaközvetítés minél szélesebb kiszélesítését helyesnek és szükségesnek tartom.

A munkanélküliség enyhítésére azokat a megelőző intézkedéseket, amelyeket *Andor Endre* úr sorol fel, túlnyomó részében helyesnek találom, de a hatóságok és hivatalok szükségleteinek beszerzésénél az állami munkaközvetítő igénybevételét túl bürokratikusnak találom. Nézetem szerint itt az államtitkár úr túlsokat markolt.

Székely János volt államtitkár úr javaslatai közül határozottan helytelennek tartom az üzemi választmányok felállítására való törekvést. Hasonlóképen nem a munkanélküliség csökkentésére, de ellenkezőleg annak növelésére volna alkalmas, ha a túlórázások felülvizsgálására paritásos bizottságokat állítanának fel és olyan üzemekben, ahol nagyobb számú elbocsátások voltak, a túlórázás betiltható is lenne. Nekünk mérnököknek az az álláspontunk, hogy a munkanélküliségnek éppen a minden előfeltétel megteremtése nélküli

általános munkaidőleszállítás a legfőbb oka. És úgy a munkanélküliségnek, mint az evvel kapcsolatos fogyasztóképtelenségnek is a legjobb orvossága a minden fajta munkakorlátozás megszüntetése és drákói szigorral való sujtása mindazoknak, akik bárkit is dolgozó szándékában bármi módon korlátozni akarnak.

Székely János úr javaslatának utolsó pontja, melyben a kötelező munkahiány esetére való biztosításnak a «genti» rendszer szerinti való behozatalát kívánja, rég meghaladott álláspont a külföldön is. A szakszervezetek, vagyis a munkásszövetségek kezébe adni a segélyek kifizetését nem a segélyreszorultak javára, de a szakszervezetek hatalmi törekvéseinek aláépítésére alkalmas egyedül.

Balogh Andor miniszteri osztálytanácsos, aligazgató úr, szívemből szól, mikor hazánk nyomorúsága egyik legfőbb okára, az elhibázott békeszerződésekre mutat rá. Azt hiszem, minden magyar ember vele együtt érez, mikor a békeszerződések módosítását kívánja.

Attól eltekintve, hogy végeredményben *Balogh Andor* úr is a kötelező biztosítás híve, mindazokat a javaslatait, melyek a kötelező biztosítást szükségtelenné teszik, teljes mértékben helyesnek tartom és különösen örülök annak, hogy felvetett egy olyan eszmét is, amely eddig ebben a kérdésben nem szerepelt, a csökkent munkaképességűek megfelelő foglalkoztatását.

Koiss Géza miniszteri tanácsos, a m. kir. állami munkaközvetítő hivatal igazgatója.

Ha a munkahiányt az egyes iparágakban figyelemmel kísérjük, azt találjuk, hogy a háborús üzemek és a hadseregszállítás hiánya érezhető a legjobban. Hasonlóképen rendkívül hiányoznak az építkezések, amelyekkel pedig a legtöbb iparág összefüggésben áll.

Az első okot megszüntetni nem volna célszerű. Reméljük, hogy a háborús üzemek megszűntek és nem is fognak újra feléledni, ellenben az építkezés terén igen nagy elmaradás mutatkozik és ennek megszüntetése módunkban áll.

Az országos értekezleten eddig elhangzott javaslatok végrehajtása körül felmerülhető munkaalkalmakat voltam bátor kikeresni és körülbelül 30 olyan munkaalkalmat találtam, amelyeknek megindításával nemcsak a munkanélküliek kapnának alkalmazást, hanem általuk a közegészségügyi és társadalompolitikai programm végrehajtása válna lehetővé.

Az előttem szólott *Rodé* igazgató úr is említette Németországnak azt a példáját, hogy a kormány nyilvánosságra hozta a munkaalkalmakat teremtő programmját. Ezt érdemes volna követni, mert ezzel a munkanélküliség kérdése hatalmas lökést nyerne a megoldás felé. Nekünk sorrendben úgy látszik fordítva kellett volna felszólalnunk. *Rodé* őméltósága azt fejtegette, hogy a produktiv munka esetén való segélyezés, a munkásoknak munkával való segélyezése nem mutatta Németországban azokat az eredményeket, amelyeket legtöbben hozzáfűztek. Erre nekem is van egy példám, s ezt olyantól hallottam, aki látott ilyen üzemet. Például egy nagy csatornaépítési munkálatnál, ahol a csatorna két oldala tele volt kiemelő szerkezetekkel, gépekkel,

természetszerűleg igen nagy teljesítményt értek el, de aránylag igen kevés munkást foglalkoztattak. Ebből tehát csak arra lehet következtetni, hogy ilyen nagyszabású tervnek, hogy úgy mondjam, üzleti, vállalkozási alapon való végrehajtása nem fogja meghozni azt az eredményt, amelyet hozzáfűznek. Ha azonban azt a körülményt tartjuk szem előtt, hogy lehetőleg sok munkást foglalkoztassunk, tehát nem ilyen nagyszabású tervnek a végrehajtását, hanem sokkal kézenfekvőbb és pedig mezőgazdasági munkák végrehajtását célozzuk, akkor az eredmény éppen a munkanélküliség tekintetében valószínűleg kedvezőbb lesz. Ilyen munkálatok volnának a talajjavítási munkálatok, a vadvizek lecsapolása, továbbá a fásítások.

Hallottunk az előadások során egy javaslatot, hogy mindenütt parkirozzunk, fásítsunk, mert ezzel egyrészt a közegészségügyet mozdítjuk elő, másrészt a talajkötéssel is igen nagy hasznot hozunk és a közönségnek is módot adunk arra, hogy ezekben a parkokban felfrissíthesse magát.

Hasonló munkálat volna — amely szintén az előadott javaslatok között szerepel — az utak portalanítása. Ennél a munkálatnál a költségek túlnyomó részben csak munkabérekben jelentkeznek. Kevés anyag kell hozzá és majdnem minden kifizetett összeg munkabér. Ez mind a munkanélküliség enyhítésére esnék, hozzájárulna tehát annak csökkentéséhez. Van azonban a javaslatok között olyan is, amely bár nagyobb befektetést igényelne, de lényegesen előbbre vinné a munkanélküliség megszüntetésének kérdését.

Ilyen javaslat az, amelyet dr. *Petz Aladár* igazgató-főorvos tett Győrött, aki igen helyesen a kórházi fehérnemű felfrissítésére mutatott rá.

Erre vonatkozólag javaslatom az, hogy az úgynevezett tartalék-üzemek létesítése volna célszerű akár magánvállalkozásban — ez azután egy későbbi elhatározásnak legyen fentartva — akár pedig városi igazgatás alatt. Ezt az üzemet azután megfelelő berendezéssel, szövőszékekkel, appretáló gépekkel való berendezéssel olykép lehetne üzemben tartani, hogy nem az volna az üzemnek legfőbb célja, hogy kifizesse magát, hanem, hogy ott átképezzük a háborús üzemek beszüntetésével felszabadult erőket, továbbá, hogy a textiliparnak munkásokat juttassunk. Hiszen úgyis állandó munkáshiánnyal küzd. Ha tehát van nekünk ilyen tartaléküzemünk, akkor nem az a fontos, hogy az üzem rentabilis legyen, hanem, hogy sok munkanélkülit foglalkoztasson. Ezzel a kettős céllal bizonyára nagy eredményeket lehetne elérni. Ez a tartaléküzem nem állandó munkáslétszámmal dolgoznék, mert hiszen a munkások fluktuálnak, s így ezt a tartaléküzemet időközben fel lehetne használni a textilipari iskola növendékeinek a tanítására is.

A munkanélküliség leküzdésének elengedhetetlen feltétele a munkaközvetítés tökéletesítése. Teljesen osztom ebben a tekintetben *Andor* őméltóságának és *Balogh* előadó úrnak részletesen kidolgozott véleményét és kivált *Balogh* előadó úrnak, kedves munkatársamnak alapos javaslatához járulok hozzá. A hazai viszonyok alapos ismeretére vall, hogy nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági munkanélküliségre is tekintettel volt.

S o m o g y i M a n ó, ny. miniszteri tanácsos, egyetemi m. tanár.

Van még néhány szempont, amelyet az eddigi előadásokban vagy egy-

általán nem érintettek vagy csak pár szóval említettek, bátor vagyok rájuk az igen tisztelt országos értekezlet figyelmét felhívni.

Ilyen pl. a *munkanélküliség statisztikájának fontossága*. Arra hívom fel az értekezlet figyelmét e pontnál, hogy a munkanélküliség statisztikáját behatóbban műveljék, mint eddig. A munkanélküliség statisztikájára nagyobb figyelmet kell fordítani és remélem, hogy a munkásstatisztikai kérdések napirendjén ez a kérdés is tárgyaltatni fog.

Felhívom továbbá az országos értekezlet figyelmét a *foglalkozási statisztika* fontosságára is, mert a hivatáspolitikára nagy súlyt fektetek. A hivatáspolitikával, hangsúlyozom, eddig nem igen foglalkoztak, pedig ez igen fontos kérdés. Ezt a kérdést közgazdasági és szociálpolitikai szempontból kell tárgyalni. Szükséges volna a hivatásismének belterjesebbé tétele, amellyel nálunk eddig szintén épp úgy, mint általában mindenütt, nagyon keveset foglalkoztak.

Hogy a munkaközvetítés fontosságát hangsúlyozom, ez magától értetődik. Itt azonban még eggyel egészíteném ki az előadásokat és ez az, hogy az ipari munkaközvetítést szorosabb kapcsolatba kell hozni a mezőgazdasági munkaközvetítéssel úgy, amint ezt a Munkanélküliség Elleni Küzdelem Egyesületének ankétjain már több ízben sürgettük. Szükség van továbbá pályaválasztási tanácsadók megszervezésére. Ezzel a kérdéssel foglalkozott a Közgazdasági Társaság is egy szaktanácskozáson és többíves előadmányban részletesen tárgyalta. Ennek adatait külön akarom felhozni és csak hangsúlyozni akarom, hogy ennek országos szervezeti megalapítása sürgős feladat. Egyáltalán fontos, hogy a munkaközvetítéssel a legbehatóbban foglalkozzunk. A háború befejezése előtt több esztendővel a munkanélküliség elleni küzdelem ügyében tanácskozás folyt, amelynek én voltam az előadója. Már 1916-ban sürgettük a munkapiac megszervezését, a háború utáni időkre vonatkozólag.

A tárgyalásoknak fontos része volt a *munkanélküliség esetére való kötelező biztosítás*. Ennek a biztosítási ágnak megrögzött híve vagyok, még pedig az állami kötelező biztosításnak és pedig nem a genti rendszernek, mint ahogy az egyik előadó úr javasolta, hanem ezt inkább osztrák mintára kellene megcsinálni. A munkanélküliség *megállapítását* a munkaközvetítő hivatalra kell bízni, amely a legkompetensebben megállapítja, vajjon az munkanélküliség-e vagy sem, ami pedig a kezelést, a járulékok beszedését és a járadékok kiutalását illeti, azt a munkásbiztosító-pénztár végezné. Azon, hogy lesznek olyanok, akik visszaélnek ezzel és szimulálják a munkanélküliséget vagy visszautasítják a nekik felajánlott munkaalkalmat, segíteni lehet, először büntetéssel, másodszor bizottságokkal, amely munkaadókból, munkásokból és egy semleges elnökből volna alkotva, amely azután kijelölné a munkanélkülinek a munkaalkalmat és ha az nem fogadná el, akkor egyszerűen elutasítaná igényével. Még csak arra óhajtok hivatkozni, hogy Angliában bevált a munkanélküliség esetére való biztosítás. Ha nem hozták volna be a munkanélküliségre való biztosítást annak idején, óriási zavargások és zendülések törtek volna

ki vagy talán forradalom is lett volna Angliában, így azonban a legnagyobb sztrájkok is a legnagyobb rendben folynak le, ami nagyrészt a szociálpolitikai törvényhozás fejlettségének és az angol munkás fegyelmezettségének köszönhető.

Farkas Elek, az Építőmesterek Országos Szövetségének elnöke.

A magam részéről teljesen azon az álláspontón vagyok, hogy el kell kerülni a munkahiány esetére való biztosítás bevezetését és annak a tömérdek munkának egy részét kell elvégezni, amely Magyarországon ma nemcsak aktuális, hanem égetően sürgős és nem kell terméketlen dologra kiadni pénzt akkor, amikor a termékenyre is a legszűkebben telik. Meg kell állapítani azt is, hogy egyes szociálpolitikai irányzatokat Magyarországon ma nem egyforma mértékkel mérnek, hanem egészen egyszerűen mindenkor és kivétel nélkül csak a munkásosztályt veszik olyannak, amely mindig segítségre szorul és mindenkor a munkaadókat olyannak, akik minden terhet feltétlenül kibírnak. Ez a szisztéma arra figyelmeztet bennünket, hogy ez ellen figyelmeztető szavunkat hallatni kell.

Méltóztassék tudomásul venni, hogy pl. az építőiparban a mult esztendőben 53%-kal több munkás talált foglalkozást, mint egy évvel azelőtt. De azt is, hogy egyúttal az építőiparosok szövetkezetének tagjai közül az egész esztendőn át 32% olyan volt, akinek egyetlen személyzete egész éven át nem volt, ennélfogva nem kereshetett a maga pályáján semmit. Ezekről semmi néven nevezendő gondoskodás nem történik, ellenben történik gondoskodás arra vonatkozólag, hogyha netán munkához jut, akkor a jövőben drágább feltételek mellett dolgozhasson. Ez nem jó politika, s erre kívántam rámutatni.

Bálint Antal, pszichotechnikai laboratóriumvezető.

Azok után, amiket *Andor Endre dr.*, h. államtitkár úr és *Balogh Andor* miniszteri osztálytanácsos úr előadásaikban, továbbá *Koiss Géza* miniszteri tanácsos úr, *Kovrig Béla dr.* és *Somogyi Manó dr.* egyetemi m. tanár urak hozzászólásaikban a pályaválasztási tanácsadás mérhetetlen szociálpolitikai és gazdaságpolitikai jelentőségéről megállapítottak, csak arra kívánok szorítkozni, hogy vázoljam azokat az alapelveket, amelyeknek érvényesítése a megszervezendő magyar pályaválasztási tanácsadást a külföldi ilyen irányú intézmények fölé emelheti.

A pályaválasztási tanácsadás munkája három részre tagozódik.

A) *Az előkészítő munka.* A gyermek testi fejlődésének és az egészségi állapotban előálló változásoknak regisztrálása az iskolaorvos által. A gyermek szellemi és erkölcsi fejlődésének megfigyelése és regisztrálása a tanítók és tanárok által. Képességvizsgálat az utolsó iskolai év második felében. A foglalkozási ágak nyilvántartása a rajtuk elhelyezhető munkaerők tekintetében.

B) *A tanácsadás.* Az utolsó iskolai év utolsó hónapjában értekezés a gyermekkel, annak szülőivel vagy nevelőivel a család gazdasági helyzetéről és törekvéseiről. Annak elbírálása, hogy a gyermek hajlamai vagy a hozzátartozók kívánságai mennyiben állanak összhangban a gyermek egészségével, testi és szellemi fejlődésével, képességeivel és a választandó foglalkozási ág

munkaerőt felvevő képességével. Mindezek alapján annak kinyilatkoztatása, hogy mely foglalkozási ágak legalkalmasabbak az illető gyermek szempontjából.

C) *A szociális gondozás.* Annak ellenőrzése, hogy mennyiben vált be a pályaválasztási tanács. Elhárítása azoknak az akadályoknak, amelyek a gyermek elé céljai elérésére irányuló törekvésében gördülnek. Óvóintézkedések megtétele az egészséget és az erkölcsöt veszélyeztető behatások ellen.

Az egyénekkel való individuális bánás szükségessé teszi, hogy a pályaválasztási tanácsadás szervezetében a decentralizáció elve a legtávolabbmenően érvényesüljön. Ezért kívánatos, hogy a pályaválasztási tanácsadókat az egyes városok állítsák fel. Viszont a munka egyöntetűségének biztosítására nélkülözhetetlen, hogy az *Állami Munkaközvetítő Hivatallal* kapcsolatban *Országos Pályaválasztási Tanács* állíttassék fel, amely a foglalkozási ágak kataszterét is vezeti.

Örömmel mutatok rá arra, hogy ez a kérdés a *székesfővárosnál* már a megvalósulás stádiumába jutott. A tanács 1925 szeptember 16-án tartott ülésében elvi határozatot hozott a pályaválasztási tanácsadó felállítására, amelynek költségeire a közgyűlés az 1926. évre félmilliárd koronát állított a költségvetésbe.

Rapcsák Árpád, kereskedelmi tisztviselő.

A munkahiány oka tőkeszegénység. Ha van tőke, az munkát, a munka viszont kenyeret ad.

A munkanélküliekről való gondoskodás pénzbe kerül ; erre a célra mindenképen tőkét kell összehozni. A munkahiány esetére szóló biztosítás alapját is a járulékokból alakult tőke adja.

Az ellenszolgáltatás nélküli segélyezés rablógazdálkodás ; olyan, mintha vagyonunkat készpénzben az asztalfiókban tartanánk és gondolkozás nélkül költenénk, amíg benne tart.

Vannak olyan munkák, amelyekhez anyagra nincs szükség, minden rendelkezésre álló pénz a munkahiányban szenvedőkhöz jut így, csakhogy nem ingyen, mint alamizsna, hanem mint tisztességesen megszolgált munkabér.

Arra lehet vigyázni, hogy a magánvállalkozás ne kapjon egészségtelen versenytársat a munkanélküliek foglalkoztatása által.

Aki segélyeket hajlandó felvenni, de a felajánlott tisztességes munkát nem fogadja el vagy válogat a munkában, az élősködő, ellensége a társadalomnak és megérdemli sorsát.

Tehát a termelő munkától elvont tőkét segélyezésre fordítani és így meddőségre kárhoztatni, halálos bűn hazánk és nemzetünk jövője ellen.

Ha a munkanélkülieket foglalkoztatjuk, a munkabérek nagy része lassanként visszatérül. Ezáltal nemcsak a nemzeti vagyont sikerül gyarapítani, de a nyomor legyőzésére szolgáló eszközeink is megerősödnek ; így többet is adhatunk azoknak, akik erre a kenyérre rászorulnak.

A németek és olaszok is így oldották meg sikeresen a kérdést.

Magyarországi Szakszervezeti Tanács.

I. *A munkanélküliség csökkentése* érdekében 1923 márciusi kongresszusunkon hozott határozat alapján a kormánynak a következőket javasoltuk:

«Tekintettel arra, hogy Magyarországon a mezőgazdasági munkanélküliség már 30—40 év óta égető problémája az országnak, amely nemcsak a mezei munkásság millióira nézve jelentett nyomorúságot, hanem az ország közgazdaságára és a népszaporodásra is vérveszteséget jelentett, s minthogy az ország megcsonkítása következtében a mezőgazdasági munkások munkanélkülisége szinte katasztrófálisan érezteti hatását, a kongresszus követeli a törvényhozástól, hogy a mezőgazdasági munkanélküliség és következményeinek elhárítására különleges intézkedéseket tegyen. Még pedig:

1. a mívelt földterületek növelése az eddig nem mívelhető földek mívelésre alkalmassá tétele által;

2. a belterjes mívelés fokozása és a mezőgazdaság iparosítása;

3. kisgazdaságok vagy kisbérletek alakítása és a városok közelében a munkások részére 1—3 holdig terjedő kertgazdaságok kiosztása;

4. az időszaki (vándor) munkások költözködésének megkönnyítése kedvezményes vasúti szállítás által;

5. munkásszövetkezetek alakítása a föld megmívelésére;

6. a Duna—Tisza-csatorna, valamint a szükséges szárító- és öntöző-csatornák kiépítésének azonnali megkezdése, továbbá az utak és vasúthálózat kiépítése; a meglévők fokozottabb mértékben való javítása.»

1925 januárjában a következő és itt kivonatosan ismertetett felterjesztést intéztük a kormányhoz:

A kormány előtt nem ismeretlen az a végnélkülinek mutatkozó nyomor, amelybe a gazdasági élet pangásából keletkező munkahiány következtében a munkások, tisztviselők, kereskedelmi alkalmazottak egész tömegei kerültek. Amint nem ismeretlen az a többszöri kívánságunk sem, hogy a munkanélküliség megelőzését célzó munkaalkalmak szervezését, a munkahiányból eredő nyomor csökkentésére pedig a munkahiány esetére kötelező biztosítás megalkotását kértük.

Mindezideig azonban sem az egyik, sem a másik kérésünk nem teljesíttetett. A kormányt már 1924 januárjában fölhívta a nemzetgyűlés arra, hogy a munkanélküliség elleni biztosításra vonatkozólag sürgősen terjesszen be törvényjavaslatot, a népjóléti miniszter úr Őnagyméltósága pedig a kereskedelemügyi miniszter úr Őnagyméltóságával egyetemben 1924. év nyarán kijelentette, hogy a biztosítás megvalósítását tovább halogatni nem lehet.

Egy év óta a szakszervezetekben nyilvántartott munkanélküliek száma 114·5%-kal szaporodott. A népjóléti miniszter úr kijelentése óta pedig 59·4%-kal és mindennek dacára még ma sem terjesztették be a nyomort enyhítő biztosításra vonatkozó javaslatot és még mindig nem foglalkoztak a munkahiányban szenvedők részére munkaalkalom szerzésével és nem tettek olyan intézkedéseket, amelyek mellett a különböző foglalkozási ágakban munkaalkalmak teremthetők.

Magyarországon évek óta állandó munkanélküliség tizedeli meg a fixkeresetű alkalmazottakat. Ha csak az utolsó két év adatait vesszük, úgy megállapítható, hogy 1923-ban átlagban — és itt mindig csak a szakszervezetek tagjait vesszük figyelembe — 16,491, vagyis a tagok 8·6%-a, 1924-ben már 25,231, a tagok 13·2%-a, míg 1924 végén 33,059, a tagok 17·3%-a volt munka nélkül.

Tudjuk, hogy a munkanélküliség világjelenség és hogy a munkanélküliség egyik okozója a fogyasztópiacnak a békeszerződés által történt szűkítése. De tudjuk azt is, hogy Európa minden kultúrállamában a legnagyobb erőfeszítésekkel igyekeznek munkaalkalmakat szervezni, hogy a munkaerőben rejlő nemzeti értéket megmentsék és biztosítás vagy állami segítség útján a mégis munkahiányban szenvedők nyomorát enyhítsék. Nálunk mindez nem történt.

Az a gazdaságpolitika, amely esztendők óta tart, a magyar ipart teljesen lerombolja. És az a vámpolitika, amelyet a nagyipari érdekeltség azért kényszerített ki, hogy a magyar ipart «védelmezze», a magyar ipar teljes szűkítésére fog vezetni, mert amint a Statisztikai Hivatal mutatja, az ipari üzemek száma mindig kevesbedik. A vámok megszüntetik a versenykényszert, ennek megszűnte a belföldi piac monopolizálását, drágaságot és ez a belfogyasztás erejének a csökkentését idézi elő.

Munkaalkalmat a fogyasztás fejlődése idéz elő. A fogyasztás fejlődése érdekében tehát olyan intézkedések teendők, amelyek lehetővé teszik a vásárlóerő fejlődését. Olcsóbbá kell tenni a piacot.

A fővárosban az 1924. év első nyolc hónapjában — amint azt a fővárosi Statisztikai Hivatal kimutatja — 41·9%-kal kevesebb kenyeret fogyasztottak, mint 1923 ugyanezen időszakában. A gabonabehozatali vámok felfüggesztése olcsóbbá tenné a lisztet, kenyeret, ez fejlesztené a vásárlóerőt és így az élelmezési iparban ma mutatkozó 16·4%-os munkanélküliség csökkennék.

Az élőállatkivitel munkanélküliséget idéz elő. Ha csak feldolgozott állapotban szállítanák ki a húst, úgy a húsiparban mutatkozó 25·8%-os munkanélküliség is csökkenne. A húsfogyasztás előmozdítását szolgálja az élőállatok szabad behozatala, mert ez olcsóbbá tenné a hús és zsiradék árát és a városi lakosság ismét vásárolhatna húst. Ma az a helyzet, hogy 1924-ben az 1921. évvel szemben a főváros lakossága 45%-kal kevesebb húst fogyaszt és 1923-mal szemben 3·3%-kal.

Az építkezések megindítása nemcsak a kőműves-, de minden iparban munkaalkalmat fejlesztene. Az építkezések megindítása céljából az építtetőknek építési hitelt kellene nyujtani. Az állam és a város természetben is nyujthatna ilyen hitelt, telkek és építési anyagokban. A telekértékadó visszaállítása mellett a beépítetlen területeket súlyosan adóztassák meg és ennek a jövedelmét az építkezések megkezdésére fordítsák. Történjék gondoskodás arról is, hogy az ipari munka megindítása céljából az ipar megfelelő hitelhez jusson és ellenőriztessék, hogy ez a hitel valóban a termelést szolgálja.

Az ország gazdasági életének nem lehet célja, hogy a magyar munkások munkaereje elpusztuljon. Ezért javasoltuk a népjóléti miniszter úr Önagy-

méltóságának, hogy amint a német, lengyel kormány is tette, szervezze a Magyarországon fölöslegesnek mutatkozó munkaerők átmeneti külföldi elhelyezését.

Az, hogy e kérdések még mindig elintézetlenek, rendkívül elkeseríti a munkanélküliek nagy tömegét, de azokat is, akik ma még dolgoznak ugyan, de minden pillanatban kenyértelenek lehetnek. A szakszervezetek igyekeznek ugyan a nyomort enyhíteni, hiszen az 1924. esztendőben 6 milliárd koronát fizettek ki munkanélküli segélyekre. Ez összegű segélyezés mellett is azonban a legnagyobb nyomorban élnek a munkanélküliek.

A nyomor csökkentése nem a nyomorgók feladata. Ez az állam feladata. Ha a nyomorgók dolgozó, de ugyancsak nyomorgó társaik segítségével pillanatnyilag igyekeznek is enyhíteni a nyomort, ez még nem mentesíti az államot attól, hogy ezen a téren megtegye kötelességét.

Ezért arra kérjük Nagyméltóságodat, méltóztassék intézkedni:

1. munkaalkalmak azonnali szervezéséről, de méltóztassék gondoskodni arról is, hogy

a) városok és községek is sürgősen megkezdhessék területükön a munkaalkalmak szervezését:

b) hogy az ipari termelés megindítása céljából az ipar termelőhitelhez jusson;

2. hogy azok részére, akiknek az állami előrelátás nem tud testi erejüknek, foglalkozásuknak megfelelő munkaalkalmat biztosítani, egyes munkaalkalmakkal rendelkező országok kormányaival létesítendő szerződéses megállapodás útján átmeneti munkaalkalmak szereztessenek és biztosítsa a kivándorlás útján kereseti lehetőséget váró munkásoknak a ki- és bevándorlás lehetőségét;

3. hogy a munkanélküliek esedékes házbérükre a munkanélküliség idejére fizetési halasztást kapjanak;

4. hogy a munkanélküliség elleni biztosítás sürgősen valóra váltassék és gondoskodás történjék arról, hogy a munkahiány következtében nyomorgó munkások és családtagjaik addig is, míg munkaalkalomhoz jutnak vagy amíg a megigért biztosítási intézmény működését megkezdi, az államtól vagy a városoktól azonnali segélyt kapjanak.»

II. Az 1924. esztendőben úgy a népjóléti, mint a kereskedelemügyi miniszter urak a munkahiány esetére szóló biztosítás megvalósítását elodázhatatlannak találták, a népjóléti miniszter úr meg is igérte annak sürgős megvalósítását és felhívására a következő és itt kivonatosan ismertetett javaslatot készítettük el és küldtük be a népjóléti miniszternek:

1. Biztosításra kötelezettek az iparban, mezőgazdaságban, bányászatnál és kereskedelemben bérért, fizetésért dolgozó munkások és alkalmazottak.

2. Munkanélküli segélyben részesítendő az, aki az utolsó 12 hónap alatt 10 héten át munkában volt, biztosítási járulékát fizette, önhibáján kívül munka nélkül maradt és az erre a célra alakított paritásos munkaközvetítőhivatal heti kétszeri jelentkezés esetén sem tudta munkakörének megfelelő munkához juttatni.

3. A munkanélküli segélyre jogosultnak évente 12 héten át fizetendő segély ; ha azonban a munkapiac tartósan kedvezőtlen, úgy a segélyezés tartama 30 hétre emelhető.

4. A munkanélküli segély az első két héten át az utolsó hat hét átlagos kereseti összegének 30%-a, a második héten át 40%, a további heteken át 55%.

5. A munkanélküli segélyt a kerületenként fölállítandó paritásos munkaközvetítőhivatal fizeti ki, míg a járulékok a betegsegélyezési járulékokkal egyetemben hajtandók be és az így befolyt összegek azonnal átutalandók a munkanélküli segélyt kifizető hivatalnak.

6. A biztosítás költségeit egyharmadrészben a biztosított, egyharmadrészben a munkaadó, egyhatodrészben az a város vagy község, amelynek kötelékében lakik a munkanélküli és egyhatodrészben az állam födözi.

7. Addig, amíg az intézménynél kötelezőleg biztosítottak a törvény értelmében elérik az igényjogosultságot, a szakszervezeteknél és a hatósági munkaközvetítőknél nyilvántartott munkanélküliek a 4. §-ban feltüntetett mértékű segélyt kapják, amelynek a költségét kétharmadrészben az a munkaadó fizeti, akinek a vállalatából a munkás elbocsáttatott, egyhatodrészben az a város vagy község, amelynek kötelékében lakik a munkanélküli, egyhatodrészben pedig az állam.

8. A 7. § alatti költségeket az állam előlegezi és az érdekelteken közadók módjára behajtja.»

Elnök: Tolnay Kornél, ny. máv. elnökigazgató.

Tárgy: *Munkáslakások.*

Előadók.

Dr. Dwortsák Antal, ügyvéd.

Javaslat. A munkásság lakáskérdésének megoldása részben állami, részben munkaadói és részben az érdekelt munkásokra háruló feladatot képez. Az államra azért hárul, mert csak egészséges otthonban fejlődvén helyesen polgárainak testi és szellemi ereje, a fokozott magyar nemzeti célok feladatait csak jól fejlődött polgárokkal érheti el : a munkaadókra azért, mert a dolgozó testi és szellemi munkásság nekik adja át tőkéjének javát, így azt nekik is ápolni kell. Érdekli természetesen a dolgozókat, hiszen az ő lelkivilága izlésének és családja sorsának megfelelő építkezésekről van szó, egyik legfontosabb életfeltételéről.

Nehogy azonban túlsúlyra jusson az erős gyámkodás és állandó felügyelés a dolgozók belső életében, ami bénítólag hatna a szellemi fejlődésre, inkább az állam feladatát képezné a kezdeményezés és az építkezési vállalkozás megindítása, ellenőrzése és annak az egyénekig való eljuttatása. Neki van módjában áthárítani e terheket és költségeket azokra a munkaadókra, akik részben vagy egészben képesek azok viselésére és megvalósítására.

A városi és vidéki szükségletek szerint módosul a kérdés megoldása.

Ott, ahol a házterület drágasága és a polgárok nagy tömege az ideális

különotthonok, kertes lakások létesítését gátolja, szükségszerűen a nagyobb épületek építése a kívánatos. A mai rendszerű állami építkezések egy része azonban annyira szűk és alacsony méretezésű, hogy semmi körülmények között sem közelítette meg a békebeli ideális lakás képét. Az alapcél az legyen az ilyen nagy építkezéseknél is, hogy annak lakásrészeit az otthonéletnek megfelelően elkülönítetten készítsék és az *tulajdonává* váljon a dolgozóknak akár testi, akár szellemi munkát végzőkről volna szó. Az 1924. évi XII. t.-c. a társasháztulajdonról szóló intézkedéseivel módot ad a kérdés törvényes szabályozására, csak még a gyorsabb megoldás és könnyebb átruházás kérdését nem szabályozza, ami könnyen elintézhető. Az öröklakás rendszere mellett könnyen tulajdonosa lehet mindenki házrészének, reászorítja az egyéneket a takarékosság útjára és biztos fedezetű vagyongyüjtést segít elő. Főleg az állandó jellegű munkahelyeken és nagyvárosokban felel meg ez a rendszer, kiépítése is olcsó, ha a rengeteg drágító és élősködő lényeket az építkezéseknél kikapcsolja az államhatalom. Ahol erre alkalmas területeket találunk, ott az egy-kétlakásos kertes házak építésének elősegítése a fontos. Itt is a tulajdonbabocsátást kell célul kitűzni olcsó kamatozási és törlesztési feltételek mellett.

Átmeneti munkahelyek dolgozóinak lakásigényét csakis a bérházak rendszerével lehet megoldani, amint azt most teszi az állam, esetleg a városok. Az ilyen jellegű házak építési terveibe már bele lehet kapcsolni azt a lehetőséget is, hogy feleslegességválásukkor más célra könnyen átalakíthatók legyenek.

A mezőgazdasági munkásság építkezésének segítsége abban lelne támogatást, hogy olcsó kölcsönnel, esetleg anyaggal állana akár az állam, akár ennek szervei segítségre, tekintettel arra, hogy a földbirtokreform soknak a megfelelő földrészt kiadta, az építési alkatrészek egy részét saját szorgalmával össze is szedte a földmunkás és ez az építésnél a saját maga, valamint a családja munkaerejét is igénybe veheti. A főépítkezési súlyt itt a falvak végeznék, csak a zökkenőknél kellene esetleg szövetkezeti segítség formájában olcsó építkezési hitellel őket átsegíteni.

A mostanában kínálkozó alacsony kamatozású, hosszúlejáratú kölcsönök felvételét nem kellene teljesen nyerészkedő vállalkozások részére juttatni, hanem teljesen és valóban altruisztikus pénzügyi szervekre. Erős és szakszerű állami ellenőrzés kell ezek felé addig, amíg a gazdasági élet nyomós szükséglete meg nem szűnik és versenyképes nem lesz a nyerészkedő vállalkozásokkal szemben is.

Amint eddig megengedte az állam, hogy egyes termelővállalatok a termékeik ára mellett bizonyos %-nyi többletet szedtek be építkezések címén, úgy azt módjában lenne a saját pénztárai javára szedni és ebből a fenti módon elősegíteni az építkezéseket, nem pedig nemzeti ajándékot adni tőkeerős cégeknek a dolgozók leigázására.

A mai adórendszerben szereplő kincstári részesedések és ilyen alapon szereplő bevételek képezzék azt a kiindulási alapot, amivel az állam mintegy befektetést és jövedelmezési alapot teremt magának a későbbi adózások

csökkentésére. Amint a nagy külföldi államok a saját állandó bevételeik biztosításával tehermentesítik a társadalmat, módot teremtenek magasabb célok megvalósítására, úgy itt is lehetőséget találna a magyar állam ilyen megoldásra.

A birtokbabocsátás természetszerű törlesztési hányadai a maguk szerény kamatozásaival állandó forgótőkét képeznének a szükségletek esetleges növekedésénél, úgy, hogy szakszerű, gondos és politikamentes eljárás mellett a nevelés és fejlődés hatalmas segítségét teremthetjük meg az építkezések rendezésével.

Indokolás. A közegészségügyi országos értekezlet előadásait végigkísérve, könnyű helyzetem adódik, mert hiszen a lakáskérdés problémáját, mint gyógyszert állította be valamennyi előadó. Az értelemzavarások elkerülése végett ki kell jelentenem, hogy a munkáslakások kifejezése alatt nem értjük csupán az ipari munkás lakását, hanem értjük alatta az összes ipari, kereskedelmi, testi és szellemi munkások lakásproblémáját. Javaslatom, amelyet előterjesztettem, erre a részre terjed ki. Ha itt építkezések voltak, azokat tulajdonképen ma az állam végeztette vagy egyes nagy intézmények végeztették — célzok itt a bányatársulatok építkezéseire — a magánépítkezések azonban elszórtabban mutatkoztak.

Azt a gondolatot, amelyet ezek az intézmények céloztak, nem találták el. Az emberiségnek az az alapcélja, hogy szerezzen valamit a saját maga számára. Eddig az állam építtetett önmagának, a bányatársulatok építtettek maguknak, tehát azt a gondolatot, amelyet legelsősorban kellett volna szem előtt tartani, hogy az egyedek otthonhoz jussanak, nem valósították meg.

Konkrét javaslatom az, méltóztassék odahatni, hogy az építkezések nagy mértékben ne ilyen közvetlen állami építkezésekben nyilvánuljanak, hanem térjenek át az egyéni építkezésre. Hogy miképen történnek most az építkezések, ezt a gyakorlatból mindenki tudja. Azok az épületrészek, melyeket az állam építtetett, a pillanatnyi szükségletek kielégítését szolgálták azért, mert a nyomorúságos lakásinség miatt célszerű megoldást nem tervezhettek. Azok a lakások, amelyek készen vannak, tulajdonképen a pillanatnyi szükségletet fedezték és hosszú életre nem alkalmasak. Célzok itt a barakkokra, melyeket Budapesten építettek. Ezek nem alkalmasak arra, hogy az állandó és egészséges lakás szükségletét kielégítsék. Azoknak a tőkéknek, amelyek ezután főképen a külföldi kölcsönökkel kapcsolatosan a lakásépítésre fordíttatnak, a célja az kell, hogy legyen, hogy a lakások az egyének magántulajdonába menjenek át. Ma a népjóléti minisztérium beállítja az ő ügyosztályát, mely hivatalból foglalkozik a lakáskérdéssel. A szükséges eljárás az, hogy a hitelszövetkezethez hasonlóan országos építőszövetkezetek alakjában oldjuk meg ezt a kérdést. T. i. e szövetkezetek alkalmasak arra, hogy ezeket a nagy kölcsönöket a maguk számára lefoglalják. Ezáltal elkerüljük a bankérdekeltségi szipolyozást és elérjük azt, hogy a nagyüzem közvetlenül a fogyasztóhoz tudja eljuttatni az építkezést. Ez volna konkrét indítványomnak első pontja és azért kérem, méltóztassék ezt a fontos állami szükségletet ilyenformán megoldani.

Az emberiségnek és az ország lakosainak különböző felfogása van saját otthonának megteremtésére vonatkozóan. Ismerem a városi életnek, így főképen Budapestnek a gondolatkörét. Itt elsősorban a kertes ház volna a külső periférián lakók célja, de a legtöbbnek bent épülő házra van szüksége. E gondolatot öröklakás formájában tudják megvalósítani és ennek lehetőségét is biztosítja a törvényhozás. Szükséges, hogy a nagy szövetkezet az apróbb házszövetkezeteket megsegítse és így biztosítsa a lakástulajdont az egyének számára. A kertesházak kérdését harmadik sorba kellene tenni. Ily házakat ott építenék, ahol a terület kiadná a helyet.

A kisemberek legnagyobb vágya az, hogy az építkezésekhez pénzbeli segítséget kapjanak, esetleg anyagbeli segítséget, mert a munkaerőt és egyéb energiát ők maguk a magukéból tudnák hozzáadni. Itt nem kellene a szövetkezeteknek építkezésekkel foglalkozniok, hanem inkább a segélyadás módjával. Mivel ezek pénzügyi műveletek és banküzyletekhez hasonló eljárást igényelnek, ezeket nem végezheti a népjóléti minisztérium mint állami szerv, hanem csak az ellenőrzést gyakorolhatná. Felvetődik a kérdés, hogyan induljon meg ez az egész szövetkezeti gondolat, honnan fedezhessék a szükséges összegeket, mert ehhez pénz, pénz és pénz kell.

A kommün összeomlása után kiadatott egy rendelkezés. A bányavállalatoknak megengedtetett, hogy bizonyos százalékokat szedjenek termékeik után és ezeket meghagyták a bányaüzemeknek. Ennek következménye az volt, hogy a bánya szabad rendelkezést kapott a lakások felett és ennek folytán leigázta úgy a szellemi, mint a testi munkásságot. Ha valakinek szükségszerű kötelessége e kérdést nézni, az szomorú tapasztalatokat szerezhet. Nagyon sok esetben látjuk, hogy mennyire pusztítják a magyar munkásságot ezzel a jótéteménnyel, amelyet a magyar állam jóvoltából utaltak ki. Most már pénzügyi kérdés, hogy lehet-e vagy nem, de könnyű megoldás volna, mert végeredményben az összeg nem vesz el, hiszen az állami házak értéke visszatérne és egy állandó építkezés alapja volna.

A pénzügyi kérdés második pontja az, hogy ma rengeteg külföldi kölcsönnel fenyegetik Magyarországot. Örömmel látjuk a lapokból, hogy jó hitelünk lett, ezt a jó hitelt azonban a nagybankok kapják, de éppen e miatt olyan szivattyúkon megy keresztül, hogy ebből Magyarországon építeni senki sem tud. 16—18%-kal kínálják, mikor hivatalosan adnak 8—9%-ot. Ezt senki sem képes fedezni fizetéséből és jövedelméből. Méltóztassék oda hatni, hogy ezek a pénzek a hitelképes építkezési szövetkezetek útján juthassanak el az illető egyedek kezébe. Az építkezésnek nem az a célja, hogy az állandóan adóból folyjék. E szövetkezetek egy állandóan fundált alapot kell, hogy képezzenek és ezzel azután az állam az építkezés kérdését pénzügyi szempontból egyszerűen le is rázhatná a válláról.

E kérdések nem tárgyalhatók le 15 perc alatt, mert ez az idő nagyon rövid, mikor a gondolatoknak egész tömege adódik. Kérem azonban az illetékeseket, méltóztassanak oda hatni, hogy ezek az építkezések, az építkezési kölcsönök valóban ezen az úton és mentül előbb folyjanak be, úgy hogy ne legyen az a rettenetes nyomorúság, amelyet én mindennap látok. Az emberek

százai pusztulnak el, ma többet pusztít a lakásnyomorúság, mint amennyit a világháború pusztított. Olyan egyének pusztulnak el, akiknek nem kötelességük a fegyverforgatás, ma a gyerek és szülő egyaránt pusztul. Nem lehet várni, ezt a kérdést nem lehet bürokrata módon és hivatalos módon kezelni, amint ma a lakásügyet kezelik. Ma befogták a minisztérium illető urait erre a munkára és ezek végzik a munkát. Az építkezés nem bürokrata munka, nem hivatalos munka, ehhez kereskedői élénkség, mozgás, nagy becsületesség és tisztességes kéz kell.

Palik Ferenc, a Művezetők Országos Szövetségének elnöke.

Javaslat. 1. Munkáslakásokban *a)* ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági és földmunkások, *b)* magánvállalati kisebb tisztviselők és alkalmazottak, *c)* kisiparosok, kiskereskedők nyerhetnek elhelyezést.

2. Munkáslakások a fő- és székváros kerületén, városokban, ipartelepek és földbirtokgazdálkodások gócpontjain, továbbá községekben és tanyákon létesülnek.

Lakóház-telepek létesítése — tekintettel a szállítási, élelmezési költségekre és időveszteségre — városoktól, munkahelyektől nagyobb távolságban nem célirányos.

3. Munkáslakások részvénytársasági alapon épülnek; a részvénytőke haszonhajtását az állam garantálja.

Részvények jegyzésére jogosultak *a)* az állam, *b)* jótékonysági, jóléti, biztosítási intézmények, *c)* községek és munkaadó érdekeltségek, *d)* vállalatok és magánosok.

4. Munkástelepek területei, épületei, berendezései és lakások bérlői az állam és a hatóságok részéről adózás és kedvezmények tekintetében a legtöbb engedményben volnának részesítendők.

5. A lakásbérek nem haladhatják meg a helyi, arányosított bérösszegeket. Ezek megállapításánál mérvadóak a helyi kereseti viszonyok.

6. Munkáslakásokban ipari, kereskedelmi foglalkozás nem űzhető; házikert művelése, háziállatok tartása meg nem engedhető. Ilyen célokra lehetőség szerint külön helyiségekről, földterületekről kell gondoskodni.

7. Munkáslakások a közegészségi kívánalmaknak szemelőtttartásával építhetők. A legkisebb lakás — csak gyermektelen házaspárok részére — egy lakószoba és tágas konyhából áll; míg a mellékhelyiségek: zárt előtér, éléskamra, egyszerű fürdő vagy mosdóhelyiség, illemhely, ruhaszárító-padlás és fáskamra. A legnagyobb lakás három szobás, a szobák közül egyik különbejáratú és nőtlen vagy hajadon albérlőnek kiadható.

8. Minden lakóháztelepen — a fővárosiak kivételével — a lakások bizonyos százaléka öröklakásul megváltható.

Nőtlen, hajadon bérlők számára szükség szerint külön lakosztályok is készülnek.

9. A lakóház-telepek zárt területeknek tekintetnek, amelyek befásíttatnak. Vidéken külön területek hasíttatnak ki piacnak, gyermekjátszó- és sporttérnek. Szükség esetében istentiszteletek tartására, továbbá szórakozásra,

művelődésre megfelelő külön helyiségről történhet gondoskodás. Nagyobb vidéki telepek külön fürdőépületet nyernek.

10. A telep, utak, piac-, játszó- és sportterek, a külön fürdő, a kultúrát szolgáló helyiségek fentartása a lakóháztelep költségvetését terhelik.

Indokolás. ad 1. Mindenekelőtt állapítsuk meg azt, mit értünk munkáslakások alatt?

Olyan laképületek ezek, amelyek elsősorban az ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági és földmunkások, másodsorban magánvállalati alkalmazottak, tisztviselők, harmadsorban kisiparosok és kiskereskedők lakásaiul szolgálnak.

Ennél a megállapításnál az állam, továbbá a nagyvállalatok alkalmazottainak elhelyezése nem képezi vizsgálódásunk tárgyát, mert azoknál különleges szempontok lehetnek irányadóak ; miért is az alább kifejtendő elvek ilyen építkezésekre nem általánosíthatók.

ad 2. Arra a kérdésre, hol építsünk munkáslakásokat, csak nagy óvatossággal lehet válaszolni, egyszerűen mégis úgy felelhetünk, hogy ott, ahol erre szükség mutatkozik. A fővárosban ott, ahol nagyobb ipari, kereskedelmi tevékenység van. Ennek a szükségletnek a kielégítését azonban a legtöbb esetben a telek drága volta akadályozza meg.

A több emeletes, csoportos lakóházakkal bíró munkáslakóháztelep egyik legsikerültebb, mintaszerűnek mondható megoldását, amely minden irányból támasztható igényeket is kielégíteni látszik : a Magyar Állami Gépgyár lakóház telepében szemlélhetjük.

A telek árára való tekintettel tehát munkásházak csakis a főváros külső területein és ennek kerületén létesíthetők. Figyelembe veendők a városfejlődési szempontok, továbbá a meglevő vagy a kapcsolatosan létesítendő közművek és közintézmények.

A fővárostól nagyobb — nevezetesen a helyi közlekedési vasúthálózat terjedelmébe be nem kapcsolható — távolságokra munkáslakások létesítése célhoz nem vezet. És pedig azért nem, mert azoktól a munkahely megközelítése tetemes idő és pénz feláldozásával jár. A legfontosabb napi szükségleti cikkek beszerzési forrásaitól elzárva, a lakók állandó többmegterhelését eredményezi, ami az esetleges kisebb lakbérrel és a termények olcsóbb beszerzésével korántsem arányosítható.

A nyugateurópai nagy városok környékén lakók helyzete — ahol a munkásvonatok gyorsvonataink sebességével, de vasutaink, főképen pedig helyiérdekű vasutaink szállítási tételeinél alacsonyabb díjtételekkel közlekednek — a mi viszonyainkkal párhuzamba nem állítható.

Kedvezőbb körülmények között emelhetők munkáslakóházak vidéken a városokban és községekben. Kívánatos is az, hogy e tevékenység a fővárosból decentralizáltassék. Munkáslakások létesítése az illető városok és községek gyarapodása és fejlesztése szempontjából kecsegtető reményekkel biztat.

ad 3. Több ízben elhangzott az a kívánság, hogy a nagyobb munkaadó vállalatok köteleztessenek arra, hogy alkalmazottaik számára lakóházakat építsenek. Ez a kívánság egyelőre és valószínűleg sokáig csak kívánság marad.

A vállalatok, szemben állva a bizonytalan jövővel, még azt sem tudják, milyen cikkeket gyártsanak és hány munkást foglalkoztatnak majd. Egyébiránt érdekeik közé tartozik az, hogy maguk részére begyakorolt munkásaikat lakás nyujtásával biztosítsák. De már ebből nyilvánvaló az, hogy az ilyen lakások a lakók bizonyos lekötöttségét is eredményezik, amely lekötöttség szociálpolitikai szempontból nem üdvös, másrészt — a vállalatoktól nagyobb üzemi tőkét vonván el — nemzetgazdasági szempontból nem is gazdaságos.

Építőszövetkezetek megszervezésével sem oldható meg — legalább országunkra kiterjedőleg nem — a munkásházak kérdése.

Ilyen nagyszabású művekhez nagy összegek szükségesek, amelyek nagyrésze szerencsés kölcsönügylettel volna megszerzendő. De sokkal fontosabb itt az, hogy a szövetkezet részesei, a leendő lakók egy bizonyos meghatározott, befizetendő minimális összeggel rendelkezzenek. Mostoha pénzügyi, kereseti viszonyaink mellett alig tételezhető fel az, hogy a szövetkezeti tagok ezeket a bár kisebb összegeket is előteremthessék.

Az építési tőkék, a telekszerzés, a költségek egybegyüjtésére ezidőszerint a részvénytársaságok látszanak megfelelőeknek. Jóléti, jótékonysági, altruisztikus biztosító, avagy járadékot nyujtó intézetek készséggel helyeznék el tőkéiket az építő részvénytársaságoknál, ha azok felügyeletét és a haszonhajtást az állam garantálja. Ilyen részvények jegyzésére, tekintettel az elérendő magasabb szempontokra, elsősorban az állam, jóléti intézetek, községek, érdekelt munkaadó vállalatok és végül magánosok volnának jogosultak.

ad 6. A németek által sok előszeretettel, de az eredmények megfigyelésének hiányával hangoztatott házi, helyesebben veteményes kertek általánosítása a munkáslakások körül és a főváros közvetlen környékén egyáltalában nem valósítják meg a hozzájuk fűzött reményeket. A napi munkájában kimerült munkásnak nincs hozzávaló kedve, sem ideje; a gyermeknevelléssel, gondozással, háztartási teendőkkel elfoglalt feleség sem ér rá kertje megmívelésére és ennélfogva elhanyagolt, sívár, vigasztalan képet tárnak a szemlélő elé. Azonban abból a célból, hogy a műkedvelő kertészkedők vágya kielégíttessék, ajánlatos, amennyiben megvalósítható, a lakótelep közelében ilyen bérelhető földterületekről való gondoskodás. Kisebb, néhány négyzetméternyi, bekerített területek a lakóházak előtt vagy azok mellett, melyek kis gyermekek játszó helyeiül szolgálhatnak, nyári lugassal, ahol az anya néhány kedvenc virágát ápolgathatja, kedvelt pihenő helyei a családoknak. A veteményes kertek helyét sokkal helyesebb befásítani, a lakóknak szabad mozgás biztosítandó, míg az utak zöld pázsitszalaggal, néhány virággal tarkítva, kedves benyomást keltenek.

Háziállatok nevelése munkástelepeken nem gazdaságos, egészségi szempontokból pedig hátrányos. E tekintetben más elbírálás alá vonandó a vidék, de ott is e célokra külön területek volnának kijelölendők

7. Esztétikai szempontból kívánatos a lakóépületek alakját ugyanazon telepen is változtatni földszintes és egy emeletes házak szerint. Tűzbiztonság, másrészt költségkímélés és fentartás tekintetéből általánosságban

négy, illetőleg nyolc lakásos házak ajánlatosak. Itt utalhatnánk a Németországban kedvelt *mansard* lakásos épületekre, amelyekben a lakás hálószobái az emeleten vannak. Az ilyen építkezések jogosultsága a felhasznált kisebb alapterület és kisebb alapozási költségekkel indokolható meg. Miután a mansard helyiségek a vékony oldalfalak miatt kellően nem temperálhatók — ezt már a németek is megállapították — de sátorlakó őseinktől örökölt ellenszenvből kifolyólag a magyar nem is szereti az emeletes lakást, a mansard építkezéseket mellőzendőknek véljük.

Értekezésemet azzal fejezem be, amit nagy *Széchenyink* egyik művében mond: a hazaszeretet a ház, a lakás szereteténél kezdődik!

Hozzászólások.

P o l c s a J á n o s, okl. építész. A nagyvárosi lakosság örökös vágyódása — a kis kert közepén álló vidéki családi ház után — szülte a kertváros gondolatát és igyekezett ezt megvalósítani a városok perifériáján. Ezt látjuk a nyugati nagyvárosok legtöbbjénél.

Budapesten ilyen zártjellegű kertvárosnak mondható letelepülések a kisebb és régibb keletű tisztviselő-telep, továbbá a Wekerle-telep és a budai bírák és ügyészek telepe. A tisztviselő-telep, a bírák és ügyészek telepe olyan kisméretű letelepülés és annyira beiktatott a város életébe, hogy mint önálló telep semminemű tanulságosat nem nyujthat. A Wekerle-telep keletkezésének idejében korszerű, a külföldön is ismert és a külföld által tanulmányozott letelepülés volt. Ma ez sok tekintetben már elavult és hogy miért, azt látni lehet majd abból, ha majd az általános ismertetés során szó lesz arról, hogy miként kell kertvárosi jelleggel modern munkás- és tisztviselő-telepeket létesíteni.

A nagyvárosok lakosságának 75%-a olyan gazdasági viszonyok között él, hogy a saját anyagi erejéből nem képes magának olyan lakásviszonyokat teremteni a város belterületén, amely csak féligmeddig is kielégítené a közegészségügy és az ezzel velejárók legelemibb követeléseit. A jól ismert külvárosi bérkaszárnya a maga szoba-konyhás lakásával, függő folyosójával, 30—40 főbérlőjével egy előnnyel bír csak, azzal, hogy a város tágabb értelemben vett belterületén fekszik. Ezek a házak, amelyeket a rohamosan épülő város mint ipari és kereskedelmi gócpont magának követel, csak a momentán szükségletet elégítették ki. A régi budapesti udvarházak telkeire épült újabb Budapest (a jelenlegi város tágabb értelmében vett belterülete) szolgált a városrendezőnek mintául akkor, amikor a jelenlegi külvárosok építéséről volt szó. Itt is a mély nagytelkek voltak a kívánatosak és ezek gazdaságos beépítésének a lehetőség eeredményezte a szűk, sötét udvarok körül csoportosuló udvari lakások nagy tömegét, amelyek természetszerűen túlsúlyban vannak az utcai lakásokkal. Hogy az ilyen lakások bérlőiben állandóan él a vágy a levegő, a kert, stb. után, azt könnyen megértheti az, akinek ilyen viszonyok között kellett lakni. A városi lakó ilyen természetű vágyódásait a spekuláció oly módon értékesítette, hogy a várossal határos szántó-, termőföldeket fel-

parcellázva, még részletfizetés útján is házhelyekhez juttatta a városi szegénységet. Ez a spekuláció már eleve tudta azt, hogy a parcelláin nehezen vagy semmi sem fog épülni, de nem törődött ezzel a körülménnyel, mert hiszen célja csak az volt, hogy telkein túladjon.

A külföldön, Németországban, is hasonlóan dolgozott a spekuláció, de midőn az illetékes hatóságok látták, hogy az «Eigenheim» cégére alatt dolgozó spekuláció mást nem óhajt művelni, mint telkeket értékesíteni, beszüntette az elburjánzott parcellázási üzleteket és csak olyan komolyabb vállalkozásokkal állott szóba, mely az építkezés lehetőségét is garantálta a telekvásárlóknak.

Ezzel a fordulattal indult meg tulajdonképen az a mozgalom, hogy miként lehetséges gazdaságosan kertváros-jellegű munkás- és tisztviselőtelepeket létesíteni ; ennek a kérdésnek nagy műszaki és egyéb természetű irodalma van és a német alaposság, rendszeresség még a legapróbb kérdéseket is előbb akadémikusan, majd az alkotott példák nyomán és tanulságainak figyelembevételével részletesen megvitatta, letárgyalta. E viták nyomán a legváltozatosabb tartalmú nyomtatványok láttak napvilágot. A népszerű ismertetőktől az exakt tudományos értekezésekig. Ebből a nagy irodalomból csak az egészet érintő részt óhajtom és azt is csak nagyjából ismertetni.

A németek is azzal kezdték, hogy a kis embernek is megakarták valósítani az angol «én házam, én váram» gondolatát oly módon, hogy a kis, 200 m²-es telken szabadon álló telepek alkotásához nyúltak. Az első kísérletek után ezt a típust teljesen elejtették a következőkért. 1. A telekárak lényeges tehertétele csak annyit bír el, hogy a telek ára nem lehet nagyobb az átlag szántóföld áránál. Ennek az árlehetőségnek a következménye az, hogy a telep a várostól, a munkateleptől csak messze létesíthető. Az ilyen telep lakói, jó közlekedést tételezve fel, legalább két és fél órát töltenek el napjában azzal, hogy a munkahelyhez és onnan vissza otthonukba közlekedhessenek.

A korai, idő előtti felkelés, a késői hazajövetel, olyan motívum, amely elkedvetleníti a telep lakóit. A fáradtan, későn hazatérő semmi kedvét nem leli kertjében, ennek művelését elhanyagolja és így elesik kertjének jövedelmétől, amelyből pedig meg kellene keresni a maga és egy-két családtagja napi utazási költségét. A kert főleg gyümölcsös és saját célokra méretezett veteményes legyen a könnyű megművelés lehetősége miatt.

2. A szabadon álló épület a legdrágább építkezési mód, a karbantartási költségek és a téli fűtés itt a legnagyobb.

3. Százalékosan a legtöbb utat kívánja a közlekedés lebonyolítására és ezzel felesleges holt területet kell megvásárolni.

4. Az ilyen telep a közcélokat szolgáló intézményeket és épületeket (templom, kultúrház, fürdő, stb.) csak nehezen létesítheti.

5. Az anyavárosnak nagy kiterjedést ad.

6. A házak értékesítése, a bérletátruházás, ez utóbbi a kertművelés miatt is, csak nehezen megy. Ezt ott lehetett tapasztalni, ahol egy létesítendő telepből csak 40—50 ház épült, a további kiépítés elmaradt, e helyeken már békében is csak áron alul keltek el az épületek.

Az előbb felsorolt hiányokon próbáltak segíteni azzal, hogy a közlekedést függetlenítették a már adott közlekedési eszköztől (autóbuszjáratra, stb. tértek át), egyes ház helyett, ikerházat építettek stb., de mindez nem vezetett lényeges javuláshoz, inkább csődhöz.

A munkáslakás problémájával foglalkozó államférfiak, nagymunkaadók, szociológusok, építészek, stb. kénytelenek voltak látni, hogy a probléma új, előző analógiája nincs és mint a városban a városi szegény lakásszükséglete megteremtette a bérkaszárnyát, úgy a telepen, a kertváros keretében sem tűri a városi szegény életkörülménye a szerényebb viszonyok közé átültetett, de a gazdagok nagyvárosi villarayonjainak a kópiáját.

Kerestek és találtak új megoldási lehetőségeket, melyek az eredeti célt szolgálják és a megoldás során a következő főpontok a mértékadók.

1. A település nagyságát minimálisan 600—700 lakás adja. Ez a complexum biztosítja az önálló zárt egység minden szükséges kellékét. Egy ilyen telep garantálja a szükséges mindenfajta kereskedők exisztenciáját. A telep lakosságának meg kell adni a módot, hogy a telepen magán találják meg mindenféle szükségleteiknek a kielégítésére szolgáló vásárlóhelyeket. Nem lehet a munkájától hazatérő családtagot bevásárlási megbízásokkal megterhelni és ezzel késleltetni hazatérésének idejét. A telep nagyságát érinti még az a körülmény is, hogy a telepen a vallásos élet és a kulturális igények kielégítésére szolgáló összes épületeket is meg kell találni. A kulturális célokra épültek közül megemlítem az alsófokú középiskolát, ennek a tornaterme a telep sportéletét szolgálja, a kultúrházat kaszinóval, könyvtárral, előadó teremmel, mely utóbbi szolgáljon színielőadások, felolvasások, képzőművészeti kiállítások, vándorelőadások, táncmulatságok, stb. céljaira is. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a városok szoba-konyhás törzslakói között a kulturális élet minden mozzanata iránt nem csak laikus érdeklődőket, diletánsokat, hanem komoly hozzáértőket is találunk. Az egészségügyet szolgálják: a fürdő, az ezzel kapcsolatos központi ruhamosás (a központosított ruhamosás tehermentesíti a telepet a háztartásonkinti mosókonyhák invesztálási költségeitől), a szülőnők otthona, a műtőorvos speciális rendelője, a járvány esetén szükséges izoláló helyiség, stb. Ugyanolyan nagyságú terület esetén 250 m² háztelket és 48 m² beépítést tételezve fel, a zártsorú építési módnál 60%-kal kevesebb házat lehet építeni, a fővezetékekből 22%-kal, a csatlakozó vezetékből 10%-kal nagyobb hosszra van szükség, mint a csoportosan tagolt építési módnál.

2. A telep a lehető legolcsóbb legyen, ahol olcsóság alatt azt a legkedvezőbb viszonyt értjük, amely az ár és az érték között van. E definició alapján tehát nem a legolcsóbb terület az a szántóföld, amelyet megközelíteni csak nagy vasúti költségek és időveszteség árán lehet. A kertvárosok ezzel jobban megközelítették a várost és egészen új típust öltöttek *az emeletes, zártsorú, csoportosan tagolt, nagyblokkon, közös kert művelésére alkalmas, kicsi, legfeljebb három méter széles kitérőkkel ellátott utak*, mint elemekből alkotott típust.

A típus minden jelzőjét részletes vizsgálat tárgyává nem tehetem, de

mégis érintenem kell őket. Az emeletes formát ugyanaz a tényező hozta létre, mint a városi emeletes házét, a telek drágasága. A zártsorú építkezés az építés költségeit redukálja, kisebbíti a telek nagyságát a frontálisban, elesik ebben az esetben a szabadon álló épületek között szokásos minimális 3—3, összesen hat méter teleksávnak, ennek a holt területnek az ára; a csoportosan egymást átölelő, egymásba illeszkedő alaprajz változatos és gazdaságos megoldási lehetőségeket nyujt; a nagyblokk, a közöskert lehetőségét adja, amelynek hozadéka nemcsak a telep lakóinak a jövedelmét gyarapítja, hanem a felügyelői szakember javadalmazását is lehetővé teszi. A kertváros útjainak karaktere lényegesen eltér a város útjainak a minémiségétől; míg a városi úton állandóan két és ellentétes irányú közlekedés bonyolódik le, addig a kertváros úttestén, ahol legfeljebb tejeskocsi, fa- és szénszállító eszközök és koronként bútorszállító kocsi mozog, lehetővé válik a három méter széles egyszerű profilú, könnyű út létesítése. Az ilyen olcsó és kismennyiségű út lényegesen hozzájárul ahhoz, hogy a kertváros közműveinek a költségei minimálisak legyenek. Az előzőkben felsorolt összes olcsósági tényezők lehetővé teszik, hogy a kertváros minél jobban megközelítse az anyavárost. Az összes kiadások szempontjából az szolgál zsinórmértékül, hogy a kertváros a legolcsóbb egységnél a szántóföld árértékénél drágább ne legyen.

Az egyes lakástípusok, amelyek megosztott emeltsorúak éspedig a földszinten a konyha és nappali szoba, az emeleten a háló helyiségek, területnagyobbodást jelentenek a városi szoba-konyhás típussal szemben. Az előbbiek bérösszeg tekintetében nem léphetik túl a városban fizetett szoba-konyhás lakások árát. A német példákon szigorúan követik ezt a feltételt, ez képezi a telepek pénzügyi bázisát. Az az ellenmondás, hogy ugyanazért az árért többet és jobbat lehet nyujtani, csak az első pillanatban tűnik lehetetlennek. Az ellenmondás kiküszöbölését főleg az építészi megoldás szolgáltatja.

Az eddig elmondottaknak főcélja az volt, hogy reámutassak arra, hogy a munkástelep-kérdés építészi része nem olyan egyszerű valami, aminek a megoldása könnyen, minden különösebb meggondolás nélkül elintézhető. Angliában, Hollandiában, Franciaországban, Németországban, ahol a munkástelepek létesítésével egyidejűleg nemcsak szociális, de lakásproblémát is intéztek el, gondos előtanulmányokat végeztek a helyes megoldást illetőleg. Ennek a gondosságnak érett gyümölcseit látni lehet pl. Berlinnek, Kölnnek, a Rajna-menti gyárvárosoknak, stb. mintaszerű munkás- és tisztviselő-telepein.

Nálunk az egyes és csoportos munkáslakás problémát aktuálissá teszi az egész országban megtörtént házhely-osztás és az itt nagyrészben elmaradt munkásházak építésének kérdése. Úgy ez a kérdés, mint a városainkkal kapcsolatos munkástelepek létesítésének a szükségessége feladatává teszi az illetékeseknek, hogy ezt a nagyhorderejű kérdést állandóan szakszerűen figyeltessék. Javaslom, hogy, ha a most ülésező országos értekezletünknek a jövőben megmaradna valami állandó jellegű szerve, úgy ez a szerv egészítse ki magát olyan speciálisan képzett műszaki egyénekkel, akiknek feladata volna 1. a már országosan megkezdett munkás-lakáskérdésekben és építkezésekben műszaki tanácsokat adni, 2. ipartelepeinknek és városainknak

munkáslakás, telepkérdésekben a kezdeményező, irányító szerepével szolgálni, 3. a megindítandó munkáslakás-propagandát szóban, írásban és rajzban alátámasztani.

A n d o r E n d r e, ny. h. államtitkár.

Súlyos aggodalmaim vannak a magyar társadalom egységessége és konszolidációja szempontjából, ha a lakáskérdés, különösen a köz- és magánalkalmazottak lakáskérdése a legrövidebb időn belül állami, községi és társadalmi támogatással meg nem oldatik. Ennek nagy elvi háttere van; ez pedig az, amit *Madách* mond az *Ember tragédiájában*: «Család és tulajdon, ez a világnak kettős mozgatója, melyből minden élv és kín születni fog, mígnem belőle hon lesz és ipar, szülője minden nagynak és nemesnek és felfalója önön gyermekének». Ezt mondja Lucifer: Ádámnak, ezt Marx: a dolgozó társadalomnak. Erre a józan ember felelete az, hogy a család és tulajdon annyira az ember természetében levő örök törvény, hogy ezt letiporni akarni őrület, de vannak őrültek, akiknek őrülete rendszerbe van foglalva és ez az őrület abból táplálkozik, hogy ez a vágya az emberiség kitagadottjainak — mert annak tekintem azt az embertársamat, aki bár dolgozik, bár istenfélő, emberszerető, bár takarékos, józan és tisztességes, akiben él a vágy, hogy családot alapítson és egészséges otthont szerezzen, nem palotát, de egy-két-szobás lakást — de ezt a vágyát az emberi kor végső határán sem tudja kielégíteni. Az ilyen ember sohasem lesz a mai társadalmi renddel megelégedve és bedűl a fantazmagóriáknak, ha az állam és a társadalom nem győzi meg őt arról, hogy ez fantazmagória: az ilyen ember hajlik a felé, hogy nem kell család és tulajdon. Ha nem akarom, hogy ez bekövetkezzék, alá kell nyúlni a problémának azzal, hogy mint állam és társadalom megmutatom, hogy vagyok olyan tökéletes, hogy az istenfélő, munkás, takarékos és tisztességes, dolgozó ember eljut a családalapításhoz és a saját tulajdonul megszerezhető lakáshoz.

HARMADIK NAP.

(1926 október 30.)

Elnök: nagyszentmiklósi Dréhr Imre, m. kir. kincstári főtanácsos, nemzetgyűlési képviselő.

Tárgy: *Népélelmezés és tejprobléma.*

Előadók.

Gratz Ottó, a magyaróvári m. kir. tejkísérleti állomás igazgatója.

Javaslat. 1. Figyelemmel arra, hogy hazánkban a fejenkénti és naponkénti tejfogyasztás nem kielégítő, átlag csupán 0·2 liter, hogy egészséges, életerős, ellentálló és testileg fejlett nemzedék nevelésének fontos feltétele, hogy a gyermek és ifjúság táplálkozásában a tejnek elsőrangú szerep biztosíttassék, több ország példájára, a tejfogyasztás fokozása érdekében a fogyasztók, tejtermelők és tejkereskedők köréből, egy Országos Bizottság volna alakítandó több vidéki fiókszervezettel.

2. Az Országos Bizottság a kultusz-, földmívelési- és népjóléti miniszterek, az orvosi egyetem, állatorvosi főiskola, gazdasági oktatási intézmények, tejkísérleti-állomás, közép- és alsófokú iskolák, karitativ egyesületek, továbbá tejtermelők és tejkereskedők és a sajtó képviselőiből volna alakítandó.

3. Az országos és vidéki bizottságok főfeladata széles néprétegeket a tej táplálóértékéről és hatásáról felvilágosítani. Evégből gondoskodnak előadások, filmbemutatások, «tejnapok» tartásáról, röpiratok, emlékeztetőlapok, oktató képek, plakátok kiadásáról és terjesztéséről. Fő tevékenységi terük az iskola, a minden iránt fogékony fiatalság körében igyekeznek elsősorban a tejfogyasztásnak híveket szerezni. A gyermekes szülőket szintén bevonják a propagandába. Kiterjesztik továbbá figyelmüket és munkájukat a tiszta, egészséges tej termelésére és kereskedelmére is, tanítva, oktatva és felvilágosítva termelőt és tejkereskedőt az egészségügyi követelményeknek megfelelő, helyes tejkezelésről.

4. Az anyagiakat az Országos Bizottság mindeme munkákhoz minden közfogyasztásra szállító tejtermelő fejőstehene és minden tejkereskedelmi alakulat egy liter teje után kivetendő «fillérekből» teremti elő. Ezek e célra annál inkább áldozhatnak, mert a tejfogyasztás emelkedése közvetlen anyagi előnyöket jelent nekik. Esetleg szóba jöhetne a közfogyasztásra kerülő tej forgalmi adójának elengedése vagy az ellenőrzési díjnak e célra való fordítása, mert szociális szempontból elítélendő, hogy az oly fontos és nélkülözhetetlen élelmicikk, mint amilyen a tej, ily módon fölöslegesen drágíttassék.

Indokolás. A legújabb tudományos kutatások az ember táplálkozásáról, a világháború folyamán a nagy városokban a tejhiánnyal kapcsolatban tett megfigyelések a tejet az ember legfontosabb táplálékai közé emelték. Elsőrangú helyet foglal el a tej az ember, különösen a gyermek táplálkozására szolgáló élelmiszerek között.

Az egészséges, életerős, ellentálló és fejlett nemzedék nevelésének fontos feltétele, hogy a gyermek és fiatalság ételsorában a tejnek fontos szerepet biztosítsunk. *Shermann*, a vitamin kutatásairól ismert orvos szerint a gyermekkoron túl is igen kedvező hatással van a tej a szervezetre addig, míg a fiú férfiúvá serdül, a leány pedig asszonnyá és utolsó gyermekét táplálja.

A tejnek a gyermekekre gyakorolt kedvező hatásának számos példáját tudjuk. Ha a gyermek táplálékai között hiányzik a tej vagy kevés tejet kap, úgy növekedése, fejlődése, egészsége, betegségekkel szemben való ellentállóképessége szenved. Tudjuk viszont azt is, mily végtelen kedvező hatással van a gyermekre, ha mindennapi étlapján elegendő mennyiségű tej is szerepel. Amerikai észlelések szerint az iskolásgyermekek közül azok, kik tejet is kaptak, súlyban 50—60%-kal jobban gyarapodtak, erősebben növekedtek és egész lényük más volt, szemben a tejet nélkülöző gyermekekkel.

Hazai megfigyelések közül megemlítem, hogy *Verzár* debreceni egyetemi tanár szerint az alföldi nagy gyermekhalandóság, a sok angolkóros megbetegedés, a feltűnően csúnya, rossznövésű, alacsony, görbelábú ember alkalmasint azzal függ össze, hogy az Alföldön sem az anya nem kap bőven vitaminokat, sem a gyermek a csecsemőkor után sok tejet, vajat.

A tej kedvező hatását a fejlődő emberi szervezetre nem egyedül kedvező összetételének, tápláló anyagainak és könnyű emészthetőségének tulajdoníthatjuk, hanem, hogy dús vitaminokban, ezekben a táplálkozásunkra oly fontos anyagokban. Vitaminnélküli táplálékon élő szervezet bizonyos betegségek — hiánybetegségek — martaléka lesz, fejlődésében, növekedésében elmarad, fertőző betegségek iránt fogékonyabb és így tovább.

Orvosi szaktekintélyek általában megegyeznek abban, hogy gyermekeknek napi egy liter, felnőtteknek kb. fél liter tejet kell fogyasztani, természetesen más élelmiszerek mellett. *Shermann* kísérletei szerint a 3—13 éves gyermekeknél napi egy liter tej mellett a szervezetben legjobb a mész és foszforsavas sók lerakódása és így bizonyára a csontok és fogak fejlődése is a legjobb. Mások, így *Fleischmann*, a második életévig napi 1 litert, a későbbi korban 0·5 litert, *Peter* a gyermek kora szerint napi 2 litert, dolgozó felnőtteknél napi 1 litert mond megfelelő mennyiségnek.

Ha a tényleges fejenkénti és naponkénti tejfogyasztást összemérjük az előbbi mennyiségekkel, úgy azt látjuk, hogy a legtöbb országban lényegesen kisebb, csupán 3—5 dl. körüli a naponta egy főre eső tejmennyiség. Általában körülbelül csak a fele mennyiségű tej fogy, mint amelyet mai ismereteink szerint szükségesnek és fontosnak kell mondanunk. Mi hazánkban ma még ezt a mennyiséget sem érjük el, a tejfogyasztás nálunk egyáltalán nem kielégítő.

Nagymagyarországon a naponkénti és fejenkénti tejfogyasztás a világháború előtt 3·8 dl. volt. Csonkamagyarországon 1924-ben — számításaim

szerint — csupán 2·8 dl. esik egy főre naponként, tehát egész Magyarország világháborúelőtti tejfogyasztásához képest fejenként 1 dl-rel rosszabb a tejfogyasztás Csonkamagyarországon.

Nem kedvezőbbek a tejfogyasztási viszonyok nagyobb városainkban sem, mint országosan. Budapestnek fejenkénti és naponkénti tejfogyasztása 1904-ben *Kozma* szerint 4 dl. A háborúelőtti évben kerek 305,000 liter tej került a fővárosba a tejellátó vállalatok révén, vagyis egy főre naponként 3·2 dl. jutott. Ha ehhez a más úton, a termelők által közvetlen, kiskereskedők útján behozott tejet hozzávesszük, szintén elérjük a *Kozma* által 1904-re kiszámított 4 dl-t.

A legutolsó, már normálisnak számító években, 1924—25-ben, Budapesten az egy főre eső napi tejfogyasztás már csupán 0·2 dl, vagyis fele a háború előttinek a Székesfővárosi Tejhivatal által rendelkezésemre bocsájtott adatok szerint. A tejellátó üzemek révén 1924-ben a háborúelőttihez képest csak fél, 1925-ben $^2/_3$ annyi tej került naponta átlagban a fővárosba. 1913-ban napi 305·000 liter, 1924-ben 150,000 liter és 1925-ben napi 200,000 liter, s ma sem éri el a háborúelőttit, hanem csak 250,000 litert tesz ki.

Hogy vidéki nagyobb városaink tejfogyasztási viszonyairól képet tudjak adni, húsz városnak kérdőívet küldtem. A beérkezett adatok — 16 kérdőív jutott vissza — természetesen nem pontos statisztikai felvételeken alapuló számok, de azért mégis tájékoztatók. Ezek szerint vidéki nagyobb városainkban az egy főre eső napi tejmennyiség 1—3 dl. között ingadozik, átlag 2·3 dl. tehát szintén kicsiny, a kívánt mértéken aluli.

Az Alföld különleges és siralmas tejfogyasztási viszonyaira *Prack* tanulmányából merített néhány számadat világít rá. *Prack* számításai szerint, napi átlagos fejenkénti 3 dl. tejszükségletet véve fel, 1921-ben 90,000 embernek nem jut tej az Alföld több járásában. A napi tejhiány kerek 27,000 liter. Ismerve az Alföld tejtermelési viszonyait, bizonyosra vehetjük, hogy a helyzet ma sem más, napjainkban is több ezer emberre nem jut tej.

Mielőtt annak tárgyalásába és magyarázatába bocsájtkoznék, hogy a tejfogyasztás miért kicsiny lényegesen Magyarországon és különlegesen, miért van tejhiány az Alföld sok vidékén, lássuk általában, minő tényezőktől függ, hogy valamely ország lakossága mennyi tejet fogyaszt.

Két tényező bír különösen egy vidék vagy ország tejfogyasztására nagy befolyással. Az egyik a fogyasztók vásárlóképessége, vagyis a kereseti viszonyok, a másik a táplálkozási szokások.

Hogy jólét és tejfogyasztás mennyire összefüggnek egymással, arra statisztikai adataink is vannak. *Beukemann* pl. Hamburgra megállapította, hogy a fogyasztó lakbére és naponkénti tejszükséglete között szoros viszony van. Az évi 300—550 Márka lakbért fizetőknél a napi tejfogyasztás csupán 2·5—3·9 dl, míg az 1,800—3,600 M évi lakbért fizetőknél 6·6—8·1 dl. Hasonlóan *Rew* Angliára kiszámította, hogy a fejenkénti és évenkénti tejfogyasztás:

közönséges munkásoknál	22·7 l,
iskolázott munkásoknál	54·5 l.
a középosztálynál	113·5 l.
a felsőbb középosztálybelieknél	177·2 l.

Ezek szerint a jólét, jó kereseti viszonyok követőleg hatnak a tejfogyasztásra, míg a gond és hiány anyagiakban korlátozzák azt.

A táplálkozási szokások és a tejfogyasztás nagysága közötti összefüggést igazolja az a körülmény, hogy azokban az államokban, ahol a nép táplálkozásában régi időktől fogva fontos szerepet visznek a tej és tejtermékek, ott nagyobb is a tejfogyasztás, mint azokban az országokban, ahol a tej helyét más táplálékok foglalják el. Ez okból nagy Dánia, Svédország, Németország, Hollandia és Svájc tejfogyasztása és kicsi Olaszországban, Angliában vagy nálunk is. Egyes svájci városokban, pl. Zürichben, Luzernben, Bernben, Baselben 6—7·5 dl. a napi fejenkénti tejfogyasztás, addig a teázó angol városokban csupán 1·8—2 dl.

Nem hiszem, hogy tévedek, ha a mi magyar viszonyaink között a kívántnál kisebb tejfogyasztást, illetve a háborúelőttihez képest csökkent tejfogyasztást, szintén az említett két tényező — a táplálkozási szokások és a csökkent jólét — rovására írjuk.

A magyarság nem tejfogyasztó, különösen a nép táplálkozásában a tej nem játssza azt a szerepet, melyet másutt, más népeknél betölt. *Pirkner* «Magyarország földmívelése 1896-ban» című munkában jogosan írhatta rólunk a következőket : «A mi táplálkozási viszonyaink és ízlésünk nem teszi nélkülözhetetlenné a tej és tejtermékek élvezetét, mint azt az északi és nyugati államokban tapasztaljuk. A mi köznépünk a kávét sem tejjel, sem a nélkül nem élvezi.»

Kétségkívül az azóta eltelt 30 év alatt valamelyest változtak a viszonyok, de még ma is más táplálkozási szokásainkban rejlik, hogy nálunk országosan a fejenkénti és naponkénti tejfogyasztás más államokéhoz képest alacsony. Különösen áll ez az Alföld népére, melynél a tejnek ma sincs az a becse, melyet megérdemelne. Az Alföldön nem a tehén, hanem a sertés szolgáltatja a táplálék nagy részét. Azt a helyet, melyet másutt a tej és tejtermékek töltenek be, az alföldi népnél főleg a kenyér és szalonna foglalja el. Tejből, tejtermékekből készült ételek helyett a kolbászfélék, füstöltek és sertészsírral, nem pedig vajjal készült tésztafélék szerepelnek az alföldi nép étlapján. Mindez megmagyarázza az alföldi kis tejfogyasztást. De nincs ez máskép, amint mindnyájan tudjuk, városi népünk konyhájában sem. A tejnek és a tejtermékeknek a magyar konyhában távolról sincs az a szerepe, mint például a dán, svéd vagy svájci konyhában.

A háborúelőttihez képest kisebb tejfogyasztás magyarázata kézenfekvő. A legfontosabb tényező kétségkívül a legnagyobb fogyasztó, a középosztály vásárlóképességének csökkenése. Az emberek nagyrésze kénytelen-kelletlen lemondott a délutáni ozsonnakávéról. Másrészt, kétségkívül valószínű az is, hogy a háborúalatti és utáni viszonyok után is sokhelyt állandósult a tejet és tejeskávét akkoriban pótló tea, rántott leves, feketekávé, szalonna és hasonlók. Megváltoztak a táplálkozási szokások is a háború nyomán.

A főváros tejfogyasztása felére való csökkenésének egyik oka tehát kétségkívül az, hogy a tejet a lakosság egy része nem bírja megvenni, megfizetni, bár a tej viszonylag más élelmiszerekhez képest, a burgonya és a kenyér

kivételével, olcsó táplálék. Minden cikk, így a tej is érzi, hogy egy nagy osztály keresete 50—60%-kal a háborúelőtti alatt van, amidőn egyidejűleg a drágulás minden téren bekövetkezett.

Téves az az elterjedt nézet, hogy a fővárosba napjainkban azért kerül kevesebb tej, mint a háború előtt, hogy a tejtermékgyártó ipar elvonja a tejet. A helyzet éppen fordított, mindenütt a világon a tej a legjobban értékesül, ha mint tejet és nem tejtermékekre feldolgozva értékesítjük és ezért inkább a városokat tejjel ellátó üzemek veszik el a tejet a tejfeldolgozó ipartól és nem fordítva. E nézetre egyébként rácáfol az a tény is, hogy úgy Budapestre, mint vidéki városainkba az év bizonyos szakában feleslegben, még eladhatatlan mennyiségekben is érkezik tej, míg hiányról ma már sohasem lehet beszélni, a mai kereslet mindig kielégíthető.

Az Alföld egyes vidékein a *Prack* által kiszámított tejhiány is nézetem szerint csak látszólagos, a valóságban nem nélkülözi ezt a tejet senki sem, mert, ha megvolna az a napi 27,000 liter, úgy azt az Alföld népe táplálékul talán fel sem használná.

Az elmondottak szerint a tejproblémát én a túlkicsiny, a táplálkozási és egészségi szempontból nem kielégítő tejfogyasztásban látom. A tejprobléma népélelmezési szempontból megoldottnak vehető, ha sikerül a naponta egy főre eső tejmennyiséget országosan növelnünk, ha sikerül legalább a mai 2·5 decit megkétszereznünk.

Az általános gazdasági helyzetből és hazánk mai megcsonkítottságából folyó csökkent jólét, a nehéz megélhetés javulásával magától nőni fog a tejfogyasztás is, de kérdés, hogy a kívánt és szükséges mértékig. Ebben tehát nem szabad megnyugodnunk. Megadja a lehetőséget a tejfogyasztás szükséges mesterséges emelésére az a körülmény, hogy a táplálkozási szokások változandók és változtathatók. Nagyon sokan nem ismerik a tejnek mint táplálóknak, különösen mint gyermektápláléknak a jelentőségét és nem ismeretes az sem, hogy aránylag igen olcsó táplálék.

Felvilágosító munkára van tehát szükség! Különösen a gyermekes szülőket, de magukat a gyermekeket is ki kell oktatnunk, mily fontos, hogy mindennapi étlapjukon a tej képviselve legyen kellő mennyiségben.

Ilyen irányú tevékenységet, felvilágosító, propagandisztikus munkát tartottak szükségesnek megindítani néhány éve az amerikai Egyesült-Államokban. Nemcsak jóléti intézmények, a tejtermelők és tejkereskedők, hanem az állam, illetve az Unio földmívelésügyi kormánya is, hisz a népélelmezés lehető előmozdítása minden államnak fontos feladata. Ilyen munka folyik Angliában, Svédországban és újabban Németországban is megalakították a német élelmezési miniszter személyes részvételével a «Reichsausschuss zur Förderung des Milchverbrauches» szervet számtalan fiókkal.

Dr. Berczeller László, főorvos.

Javaslat. A közélelmezés kérdései ma Magyarországon fontosság szerint elsőrangúakká váltak. Egyúttal az általános érdeklődés is a legnagyobb figyelemmel fordul feléjük. A tudományos érdeklődés és a tudományos munka ma hazánkban éppen ezen a téren azonban egyáltalában nem tart lépést sem a

kérdések gyakorlati fontosságával, sem a laikus érdeklődéssel. Ez az aránytalanság a praktikus szükséglet és a valóban tudományos kínálat között minden szempontból igen hátrányos és annál érthetetlenebb is, mert a táplálkozás élettanának az utolsó 15 év folyamán elért rohamos, egész új irányú biológiai fejlődése a nyugati kultúrállamokban ezen a téren a gyakorlatnak és az elméletnek már ma is rendkívüli hasznú, eredményes együttműködésére vezetett, míg nálunk többnyire csak arra szorítkoznak tudósaink, hogy a külföldön elért eredményeket ismertessék.

A közélelmezés kérdéseinek egész komplexuma hazánkban is gyökeres reformokra vár. Ezek a reformok hosszú évek következetes munkájával végezhetők csak eredményesen. Alapfeltételük a tudományos munka megfelelő, exakt végezhetősége. Ez a táplálkozástan terén csakis úgy lehetséges, ha egy, erre a célra berendezett *kutató-intézet* áll a rendelkezésre. Éppen ez az érv hozta Magyarországban is a tudományos kutató-intézetek létesítésének szükségességét a felszínre. Magyarországon ma legelsősorban az *alkalmazott* tudományok számára szükségesek a kutató-intézetek. Ezek között is legelsősorban azokra van szükség, melyek a mezőgazdasággal kapcsolatosak. A kutató-intézetek legelsőjének hazánkban a táplálkozástant mívelő intézetnek kellene lenni. *Tangl Ferenc* professzor a háború előtt külföldön is messze ismert módon mutatta meg ezen a téren az irányt. Ezt kell kiépítenünk és nem szabad az ő irányától eltérni hagynunk.

Csakis a biztos természettudományi (legelsősorban biológiai) alap lehet az, amin ma Magyarországon a közélelmezést javító törekvések felépülhetnek. Mig azonban egy megfelelően berendezett, megfelelően dotált és legelsősorban is megfelelő szakemberek által vezetett intézet nem áll rendelkezésre, minden, a legjobb akarattal irányított igyekezet is kárba fog veszni. Hiába a legjobb terv, hiába a legjobb tanács, ha nincs meg az az intézmény, amely egyformán képes a tudományos kutatásra, végezheti a szakszerű és népszerű tanítást és ismertetést és gyakorolhatja az éppen ezen a téren elmaradhatatlan ellenőrzést, hogy mennyiség és minőség szerint valóban kivitelre is kerülnek-e az intézkedések vagy pedig csak papiron maradnak.

Sajnos, ma éppen a közélelmezés terén nálunk teljes anarchia uralkodik, aminek természetesen *elsősorban* a szerencsétlen béke az oka. Azonban, sajnos, amint nagy *Széchenyink* mondta, a féltudás még veszedelmesebb, mint a teljes tudatlanság és ma nincs olyan eszmekör, melyben annyi minimális tudással kevert tudatlanság kísértene, mint éppen a közélelmezés terén. De a teljes mértékű szükséges tudást a kutatások elé háramló nehézségek miatt nem szerezheti meg magánúton még a legnagyobb szorgalommal, kitartással, tehetséggel sem senki. Csak a jó organizáció és a megfelelő ember együtt képes e feladat megoldására. De csak, ha ez a tudományos eszközünk meglesz, akkor remélhetjük, hogy a már külföldön bevált reformokat sikeresen meghonosíthatjuk, hogy mezőgazdasági termelésünk részére a hazai fogyasztás igényeinek megfelelő jó útmutatást adhatunk, hogy az élelmiszertermelésünk számára jobb külföldi lehetőségeket biztosítunk és hogy úgy a városi lakosság, mint a nincstelenek számára megfelelő megélhetést teremtünk.

A táplálkozástani intézet szervezeti példájaképen a német «Institut für Lebensmittelforschung»-ot (München) állíthatjuk, amint a kutató-intézetek felállításánál általában úgyis a német mintát követjük. Azonban a munkairányt tekintve helyesebb, ha a hasonló angol-szász intézmények biológiai, nem pedig a német országiaknál divatos kémiai irányt követjük. Különösen hangsúlyozni kell, hogy ma *nem* az a feladat, hogy új intézetet emeljünk, hanem egy kis jóakarattal feltétlenül lehetséges az intézménynek a már meglévő épületek egyikében való elhelyezése. Ez azért is szükséges, mert egyrészt így az intézet felállítása aránylag csekélyebb anyagi eszközökkel volna lehetséges, de egyúttal, ami a legfontosabb, nem kellene az intézet működésének megkezdésével esetleg évekig várni. Igen fontos, hogy ezen kutató-intézetnél — bármily nagy munkakört is ölel fel működése — a kapcsolat a tanítással megmaradjon. Ebből a szempontból hármas megoldás áll ma fenn:

1. az intézmény a tudományegyetem orvosi fakultásával,
2. a műegyetemmel,
3. a közgazdasági fakultással kapcsolatban létesül.

Mindhárom megoldásnak vannak előnyei és bizonyos hátrányai is. Legvalószínűbb, hogy a műegyetemmel kapcsolatban volna ilyen intézmény létesíthető, minthogy *Ilosvay* professzor úr ajánlotta már, hogy az itt javasolt munkatervnek hacsak egy csekély részét is illessze a műegyetem kutatási tervébe. Minthogy éppen az élelmiszergyártási eljárások tudományos vizsgálata szempontjából jelentősek a táplálkozás élettanának biológiai módszerei és minthogy ezen a téren igen nagy magángazdasági érdekek is fűződnek ezen vizsgálatokhoz, valószínű, hogy éppen az ilyen kapcsolat létesítése esetén a magángazdaság részéről is jelentős támogatásra számíthatnak ezen vizsgálatok. Ha a két utóbbi pontban említett megoldás kerülne kivitelre, minden esetre a fősúlyt a vizsgálatok biológiai voltára kellene helyezni és nem szabadna a vizsgálatokat a kémiai vizsgálatok függelékévé tenni.

Remélhető, hogyha jó alapot adunk hazánkban a táplálkozástani kutatásnak, ezzel *nemcsak* az országra terjedő tudományos hatáskörű intézményt létesítünk, hanem jelentősége hamarosan ki fog terjedni az Osztrák-Magyar Monarchia összes örököseire, mert a történelmi fejlődés éppen elsősorban a közélelmezés szempontjából alkotott egy egységet ezek között, ami, ha nem is volt tökéletes, ma már megállapíthatjuk, hogy egyelőre jobb nem került a helyébe.

Indokolás. Rubner, a nagy német fiziológus, akinek éppen a táplálkozás élettanában a fizikai (energetikai) irányzat kifejlesztésében alapvető érdemei vannak, a háború előtt vizsgálat tárgyává tette a német nép élelmezését. A vizsgálat eredménye megdöbbentő volt. A német munkás éppen a mindennapi kenyerét tudta a háború előtt, Németország legnagyszerűbb gazdasági és politikai fejlődése idején, megszerezni. Ez akkor volt, mikor a német nemzeti vagyon addig soha nem ismert mértékben gyarapodott. Hasonló megdöbbentő adataink vannak a háború *előtti* időkre vonatkozólag az Egyesült-Államokból is. Ugyanekkor Angliában úgy a gyári, mint a mezőgazdasági munkás élelmezésének a vizsgálata hasonló szomorú eredményre vezetett.

Magyarországon hozzá vagyunk szokva azt hallani, hogy a magyar nép élelmezése általában jobb volt a békében, mint a németé. Azonban az ilyen megállapítások egyáltalában nem tudományos értékűek és éppen a különböző népek élelmezésének összehasonlításánál az emberi ösztön, melyet ebben a megszokás vezet, mérvadó nem lehet. Egyáltalában hazánkban a népélelmezés vizsgálata mindig nagyon elhanyagolt probléma volt, aminek kétségtelenül *nem* az az oka, hogy mindenki számára volt itt minden bőven. Hiszen kiváló tudósaink nem egyszer érezték igen nagy szükségét az ilyen irányú vizsgálatoknak. Így legelső sorban *Kelety* nagy statisztikája érdemel megemlítést.

Ha a kiváló statisztikus nem is tudta ezt a problémát helyes megvilágításba helyezni, ha nem is volt alkalmas az út, melyen haladt, az övé a nagy érdem, hogy rámutatott Magyarország egyik legnagyobb problémájára. Utána különösen a fiatalon elhúnyt kiváló higiénikusunknak, *Farkasnak* a kutatásait kell megemlítenünk. Vizsgálat tárgyává tette vidékenként az aratómunkás élelmezését. Rendkívül szorgalmas adatgyüjtése ma is az egyetlen e tárgykörben. Kétségtelenül korai elhunyta és emellett a hiányzó alkalom akadályozták, hogy munkáját tökéletesítse és továbbfejlessze. Nem egy hasonló adatgyüjtés sorsává lett, hogy a kutató, kik között nem egy kiváló tudósunkról tudok, visszariadt a megkezdett munkától, mert látta, hogy ezt a munkát egyedül, megfelelő szervezet nélkül elvégezni nem képes. Ez lett a sorsa *Liebermann* ezirányú vizsgálatainak is.

Hazánkban az élelmezés kérdésének *Tangl* működése adott új irányt. Sajnos, korai halála megakadályozta őt, hogy az emberi élelmezés terén is biztosíthassa a tudományos kutatás éppen hazánkban olyannyira szükséges exakt művelési lehetőségeinek kiépítését, ami különösen a háború után nyert rendkívüli fontosságot. Nemcsak az ő tragikuma, hogy mikor életének vágyva vágyott munkaalkalmát elérte, a súlyos kór munkaképtelenné tette, hanem hazánk egész társadalmáé, mert ő volt az az egyetlen tudósunk, aki a népélelmezés terén megmutathatta volna az egyetlen helyes utat.

A népélelmezés helyes megismerése csak úgy lehetséges hazánkban, ha a népélelmezés tudományos vizsgálatát rendszeresen biztosítjuk. Nem lehetséges továbbra, hogy az ezirányú vizsgálatok arra véletlenre legyenek bízva, hogy akad-e tudományos kutató, aki e vizsgálatokkal foglalkozni kíván, mert valóban célszerűen, az ország érdekeit tartva szem előtt nem is foglalkozhatik ezzel senki a szükséges beható módon, egyszerűen azért, mert az ilyen vizsgálatok ma több szempontból is olyan szervezetet igényelnek, ami az egyes kutató számára, ha valamely szakintézet rendelkezésére áll is, még akkor sines kellőképen megadva. Ezen csakis úgy lehet segíteni, ha a táplálkozástan minden ágát közösen felölelő «táplálkozástani kutatóintézet» létesül. A táplálkozástani kutatóintézet feladata : a magyar nép élelmezésének beható tanulmányozása. Az intézet által nyerendő ismeretek alapján lehetséges csak a közélelmezés terén feltétlenül szükséges reformok megvalósítása. Ha azonban ezeket az ismereteket idején nem szerezzük meg, akkor szabad utat engedünk ezen a téren mindenféle kuruzslásnak, ami természetesen nemcsak

közegészségügyi, hanem közgazdasági szempontokból is a legnagyobb mértékben hátrányos.

A tudományos kutatóintézeteknek mindig és mindenütt az volt a feladatuk, hogy elsősorban a gyakorlat számára dolgozzanak. Ezt látjuk legelsősorban Németországban, ahol ez a törekvés rendkívül értékes eredményekre vezetett. Természetesen az ország érdekei szerint mindenütt más és más a feladat, aminek megfelelően kell az intézményeket létesíteni. Magyarországon feltétlenül a közélelmezés kérdése az, ami legelsősorban tarthat általános érdeklődésre számot és ami ma különösen egyformán fontos úgy a termelés, mint a fogyasztás szempontjából.

Ezen intézményeket nemzeti viszonylatból két csoportba oszthatjuk : nacionális és internacionális jellegűekre. Míg Németországban rendszeresen nacionális intézményekkel találkozunk, addig éppen, amikor közélelmezési intézetről van szó és éppen, amikor ennek Magyarországon való létesítéséről, igen nagy kérdés, hogy nem kellene-e példaképen inkább a római nemzetközi mezőgazdasági intézetet választani. Igen nagy hiba volt, hogy annak idején nem sikerült ezt az intézetet Magyarországon létesíteni. Kétségtelen, hogy nem lett volna akkor ez az intézet tisztán statisztikai irányú, hanem a mezőgazdaság szükségleteinek megfelelően kísérleti intézetté is fejlődött volna ki. Magyarországra különösen a háború folytán még sokkal nagyobb jelentőséggel bírna egy internacionális mezőgazdasági intézet, mint a háborúelőtti időkben. Ezen a hátrányos helyzeten, még sokkal célszerűbben, mint egy mezőgazdasági intézettel, segíthetünk, ha Magyarországon idővel egy nemzetközi népélelmezési intézet létesül, mely úgy tudományos, mint gazdasági szempontból nagy szolgálatokat tehetne az országnak. Természetesen egy nemzetközi intézet nem foglalkozhatik olyan intenzitással a magyar viszonyokkal, mintha egy speciális magyar intézetet létesítünk. Ez azonban tisztán az anyagi eszközökkel való kellő dotáláson mulik. Viszont minden szempontból éppen ma különleges jelentőségű volna, ha ez az intézmény nálunk létesülne. Minden internacionális intézményre nagy mértékben gyakorol befolyást a «genius loci.» Ma és hosszú időn keresztül előreláthatólag igen nagy érdeke az országnak, hogy éppen a közélelmezés kérdéseiben Európában vagy legalább is a volt monarchia utódállamaiban ez a «genius loci» magyar legyen.

Czettler Jenő, műegyetemi ny. r. tanár, nemzetgyűlési képviselő.

Javaslat. 1. A népélelmezés helyes megoldása csak úgy képzelhető el, ha külön választjuk a csak fogyasztó (városi) és a termelve fogyasztó (falusi) háztartások ügyét és ha már kutató- vagy más intézeteket létesítünk, ezek külön foglalkozzanak a falusi és a városi néptáplálkozás problémájával.

2. A falusi háztartások bizonyos konzervatív megszokás és a gazdasági kényszer folytán csak szűk vonatkozásokban reformálhatók, hiszen a házi tűzhelytől távol folytatott munka, a termelés különböző időszakában rendelkezésre álló élelmiszer (gyümölcs, dinnye, télen leölt sertés) olyan korlátokat szab, amivel szemben orvos-szociálpolitikus, kutatóintézet tehetetlen. A javítást a vándormunkások, iskolás gyermekek és betegek táplálásánál kellene

megkísérteni, s e tekintetben az iskolai levesosztó, háztartási tanfolyamok, betegkoszt főzése és a főzőláda elterjedése hozhat javulást.

3. Generális reform itt a falu ivóvízellátásának rendezése, amely az Alföldön (artézi kutak) elégé folyamatos.

4. Nagyobb probléma, de könnyebben megoldható, a városi tömegélelmezés. Itt az a fontos, hogy az orvosi szaktekintélyek és kutatóintézetek által előírt élelmiszermennyiség kellő időben és olcsó áron rendelkezésre álljon. Ebben a tekintetben a háború és a forradalmi tapasztalatok nyujtanak kellő felvilágosítást. A főváros és a túlnyomóan fogyasztó vidéki városok éhinséghez vagy legalább is élelmiszerszükséghez jutottak, mert elmulasztották a körülöttük fekvő vidék tej, zöldség, gyümölcs, tojás, stb. termelését organizálni. Budapest ellátása békében is irracionális volt, mert eltekintve néhány bolgár kertészteleptől, az Alföld felé eső vidék legelő vagy közönséges szántó, míg a zöldséget Nyitramegyéből, a tojást Erdélyből hozták, stb.

A háború utolsó éveiben ajánlottam, Marosvásárhely tejellátásának sikereire hivatkozva, hogy a főváros maga szervezze meg a környékbeli tejszövetkezeteket, azok állandóságát tehénkölcsönökkel biztosítsa és a törlesztést tejben maga szedje be. Ezt a módszert, ha nem is a tejnél, de más fontos népélelmezési cikkeknél ma is meg lehetne valósítani, s elosztóhelyül gyárakat, iskolákat, községi üzemeket választani.

A reform további pillére az útépítés, különösen az Alföldön, mert a mai utak csak a gabonaneműek időközi szállítására vannak berendezve, mely cikk a népélelmezés céljaira normális körülmények közt bőségesen rendelkezésre áll, ellenben a legfontosabb városi táplálék (tej, tojás, zöldség, gyümölcs, stb.) forgalmát azokon a helyeken és utakon folyamatosan lebonyolítani lehetetlen.

Szükséges volna tehát, hogy a beruházási kölcsönökből a városélelmezés szempontjából is fontos utak kiépítetnének.

E reform kapcsán lehetne a coli agricole intézményét a tisztviselő-családok élelmezésének előmozdítása céljából távolabbi vidékeken is rendszeresíteni.

Hozzászólások.

Moussong Géza, kir. tanácsos, a Fővárosi Tejhivatal igazgatója.

Készséggel ismerem el, hogy az előadói javaslatban foglaltak, a tejprobléma göröngyös területének szántására alkalmasnak mutatkoznak. Bizonyára megerősítjük valamennyien, hogy a csecsemők létfentartásának, a nemzedék testi megerősödésének lényeges feltétele a jó tej. E szerint a tejkérdés nemcsak gazdasági, de erős, egészséges polgárság biztosítása szempontjából is elsőrendű kérdés, melynek helyes és üdvös megoldása vállvetett munkát és megértést követel és érdemel.

Gyakorlati szempontból és a jelenlegi helyzetre rávilágítva, én is abból indulok ki, hogy a tejkérdésnél három faktor játszik szerepet : a tejtermelő, a tejkereskedő és mint szenvedő alany a tejfogyasztó. A tejtermelő végső célja

a tehéntartás lehető előnyeit biztosítani, a tejkereskedő minél megfelelőbb üzleti haszonra törekszik szociális feladatának és rendeltetésének teljesítése mellett, végül a fogyasztó elfogadható árért akar jó tejhez jutni. Köztudomású, hogy a jó tej a zsenge korban erősítő, fejlesztő és csecsemőkorban úgyszólván egyedül tápláló élelmicikk. Mint gyógyítószer pedig számos betegségnél nélkülözhetetlen. Nyilvánvaló tehát, hogy nemzeti érdekek szólnak amellett, hogy a tejjel úgy gazdasági, mint népélelmezési szempontokból a legrészletesebben foglalkozzanak úgy a hatóságok, mint minden illetékes egyén.

Minthogy pedig az élelmicikkek között legkönnyebben a tej hamisítható és a hamisítást sok tág lelkiismeretű egyén láthatólag minden lelkiismeretfurdalás nélkül eszközli, a tejtermelés fokozásával egyben a termelt tej védelmét is gondos intézkedésekkel, szigorú rendelkezésekkel kellene felkarolni.

Ezen általános bevezető után rá akarok világítani számszerű adatokkal Budapest tejellátására, hogy azokból kiindulva, gyökerénél kezdhessük meg az orvoslást, módot keresvén a tej többtermelésére, védelmére, hasznothozására és fogyasztására.

Budapest, mint csonka hazánk népességének $^1/_7$ része, a legnagyobb és legjelentősebb fogyasztóközönséget adja. Az itt nyert számszerű adatok ennélfogva természetes és helyes következtetésekre nyujtanak alkalmat az egész ország területére. Az igen tisztelt előadó úr is megállapítja javaslatának első soraiban, «hogy hazánkban a fejenkénti tejfogyasztás csupán 0·2 liter.» Ez a szerény megállapítás, miként látni fogjuk, Budapestre is illik vagy talán éppen innen vétetett, mint hiteltérdemlő adat.

Budapestre a háborúelőtti években, speciálisan az 1913. évben, kerekszámban véve napi 300.000 liter tej érkezett. Ez fejenkint 0·32 litert jelentett. A háborús években azonban a tej állandóan apadt, annyira, hogy 1916-ban a 300,000 literes napi mennyiség átlag 165,000 literre esett, ami fejenként már csak 0·17 litert jelentett. Ez a rohamos apadás a főváros hatóságát 10 évvel ezelőtt arra késztette, hogy lakosai elsőrendű érdekeinek megvédésére, a jelentkező bajok preventiv orvoslására, illetőleg a rendelkezésre álló tej gazdaságos felhasználására és elosztására, valamint a tej minőségének fokozott és szakadatlan ellenőrzésére és számonkérésére, a minisztériumok támogatásával külön hivatalt, a Fővárosi Tejhivatalt, állítsa fel.

A Tejhivatal 10 éves munkássága óta már pontos számszerű adatokkal rendelkezik és a számokból megtudjuk, milyen szomorú időszakok váltakoztak addig, míg a helyzet odafejlődött, hogy ma már mennyiség tekintetében a békebeli állapotokat elérhettük. Mert a küzdelmes évek közül legkétségbeejtőbb volt az 1919. év, amikor naponkint évi átlagban csak 49,800 liter tej állott rendelkezésünkre, ami fejenkint 0·05 liter tejet jelentett. Nagyon súlyos volt a helyzet még 1920-ban is, napi 64,843, fejenkint 0·07 liter tejjel.

Az 1921. évtől lassan megindult a javulás, amennyiben 1921-ben az átlag 86,136 liter volt, fejenkint 0·09 liter, ezentúl az emelkedés a következő táblázatból világlik ki :

1922-ben napi átlag	107.959	liter,	fejenkint	0·11	liter
1923-ban « «	111.240	«	«	0·12	«
1924-ben « «	150.231	«	«	0·16	«
1925-ben « «	207.783	«	«	0·22	«
1926. I. félévben «	256.522	«	«	0·27	«

Minden évi tejmennyiséghez átlag napi 40—50—60,000 liter tej még hozzászámítandó azokból a tejmennyiségekből, melyeket a batyusok hoznak közvetlenül a tejtermelőktől a főváros területére. A statisztikai adatok szerint tehát 1925-től a tejtermés annyira emelkedett, hogy az 1926. évben nemcsak közeledtünk a békebeli számokhoz, hanem a napi 310—320,000 literrel azt túl is haladtuk.

Ami már most a tejnek forgalombahozatalát, vagyis a tejnek tejminőségben való igénybevételét illeti, erre vonatkozólag — sajnos, — nem rendelkezünk kedvező adatokkal, mert a tejfölöslegek, helyesebben mondva az igénybe nem vett tej elég jelentős mennyiségű. A földolgozásra maradó tej ugyanis jelentős százalékát teszi az összmennyiségnek, miként azt a következő számsorok igazolják. Földolgozásra került az

1923. évben	5.736,449	liter	= 12·2 %
1924. «	7.744,622	«	= 14·0 %
1925. «	8.763,281	«	= 11·7 %
1926. I. felében	5.276,292	«	= 11·4 %

A százalékok az össztejmennyiség után vannak számítva.

És ha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy egyes budapesti tejvállalatok az ország különböző részeiben gyüjtőteleppel bírnak, ahonnan üzleti érdekeiknek megfelelően jelentős tejmennyiséget már eleve visszatartanak feldolgozásra, akkor a bemutatott számok fogyasztás szempontjából még kedvezőtlenebb képet nyujtanak. Ime, tej van elég bőven, de nincs eléggé lehetővé téve annak igénybevétele, fogyasztása.

Méltán és önként vetődik fel a kérdés, hogyan lehet az, hogy egy millió lakosú városban, ahol annyi a kávéház, intézet, kórház is, 300 egynéhány ezer liter tejről azt kell megállapítani, hogy fölösleg van, a lakosság nem tudja elfogyasztani. Köztudatban van, hogy ennek csak a magas tejárak az okozói. A tejár megállapítása mindenkor kényes és nehéz ügy volt. Semmiféle ankétek közmegnyugvásra nem vezettek, kielégítő nyugvópontra ritkán sikerült jutni. A termelőknek igazuk van, amikor azt hangoztatják, hogy ők nem «altruista intézménynek a tagjai», hanem gazdák, akik munkájuk, gondjuk, költségeskedésük, rizikójuk gyümölcsét látni is akarják. De igazuk van a fogyasztóknak is, amikor a népélelmezésnek ezt az elsőrangú fontos cikkét, a tejet, nem tudják kellő mértékben igénybe venni nagy tápértéke dacára.

Az áthidalást, a helyzet javítását mindezideig nem sikerült elérnünk. Pedig meg kell találni a módját. Minél több tej fölött rendelkeznek a tejvállalatok, annál jobban oszlik meg az üzleti kiadás (rezsi), tehát itt is kínálkozik a segítség az árak csökkentésére.

Másrészt, a termelők általános gazdasági számításai is kedvezőbben ala-

kulnak, ha a nagyobb fogyasztás kilátásával tehéntartásukat növelhetik. Szóval: a többtermelés kívánsága jelenik meg a horizonton szemeink előtt azzal az érzéssel, hogy kielégítőbbé tenné az igényeket a kínálat és kereslet tekintetében.

De rá kell mutatnom Budapest tejellátásával kapcsolatban olyan kinövésekre is, melyeknek lenyesegetése, meggyőződésem szerint, szintén javítana a tejárakon.

A főváros tanácsa minden lehetőt elkövet a lakosság kellő és jóminőségű tejellátása érdekében. Azonban a tejárak megállapítása nem áll hatáskörében, mert a fölfogás szerint a szabad kereskedelem szabad tejárakkal jár. Ennek versenyszerű kialakulását azonban kartellszerű kapcsolatok akadályozzák. És itt nemcsak a budapesti tejvállalatokat foglaljuk gondolatmenetünkbe, hanem minden budapesti tejszállítót, árusítót.

A tej minőségének javítása érdekében statisztikai adataink bizonysága szerint nem kevés sikerrel harcoltunk. A tejárusító üzletek állandó, váratlan látogatása és a gyakori mintavételek határozott haladást eredményeztek az azelőtti évekkel szemben. A tejvállalatoknál és az összes árusító üzletekben ezek a látogatások komoly figyelmeztetések arra, hogy a tej hamisításától óvakodjanak. Még mindig nehéz azonban a közönség köztudatából kiverni azt a fölfogást, hogy az üzletekben árusításra került tej rosszabb, mint a «batyus tej» vagy mint ők állítják: a batyus tej jobb, mint a bolti tej. Mi már jól tudjuk, hogy ez téves feltevés, mert a Fővárosi Tejhivatal statisztikája szerint a legutóbbi 3—4 évben a tejvizsgálatok számszerűleg igazolják, hogy a budapesti üzemek révén árusított tej nagyobb százalékban javult, ellenben a batyus tej hamisítása még mindig jelentős.

A batyus tejszállítmányoknál az egyszerű hamisításokon kívül a tisztifőorvosi hivatal több ízben állapította meg, hogy azok a fertőző betegségeknek terjesztői, miért is közsegészségi szempontból a batyus tejkereskedelem határozottan káros. A batyus tejkereskedelmet a főváros tanácsa autonom hatáskörében igyekszik bizonyos korlátok közé szorítani, hogy a főváros lakosainak közegészségügyi védelmét a visszaélések lehető meggátlásával biztosítsa. Sajnos, csak mérsékelni tudjuk bizonyos fokig a telhetetlenséget és lelkiismeretlenséget. Megszüntetni a bajokat teljes egészében csak sokkal nagyobb apparátussal volna lehetséges.

A főváros által követett eljárás a tejtermelők közvetlen tejszállítása tekintetében látszatra minden tekintetben jónak mutatkozik és a mintavételek szempontjából feltétlenül megkönnyíti hamisítás esetén annak megállapítását, hogy a kihágási eljárást kivel szemben kell a hatóságnak megindítani. Azonban számos kényes eset azt igazolja, hogy az eljárás nem teljesen megnyugtató, mert még mindig elégé sok a tűrhetetlen visszaélés. Ime a bizonyítékok.

1. A község előljárósága többnyire nem tartja nyilván a tehenek számát és így nem tudja megállapítani, hogy melyik gazdának hány tehene van. (Ettől függ ugyanis az engedélyezendő tej mennyisége.) Az előljáróság tehát annyi tehénre állít ki bizonyítványt, ahányra a kérelmező azt bemondja.

Ezáltal mód adatik arra, hogy kevesebb tehén után több literre szólván engedélye, a hiányzó mennyiséget vízzel egészíti ki.

2. Akadtak bizonyítványok, amelyek olyanok számára is igazoltak 4—5 tehenet, akiknek tehenük egyáltalában nem volt. Ezt a hivatal természetesen csak idők multával, följelentésekből tudta meg. Hogy ilyenek milyen tejet szednek össze, illetőleg hoznak a fővárosba, könnyen elgondolható.

3. Bőven akadtunk olyan esetekre, melyeknél kitűnt, hogy a bejelentett szállító nem a gazda, illetőleg családtag és nem is a bemondott alkalmazott, hanem vadidegen, aki pénzért vásárolja a faluban a tejet, melyet mint «termelő» hoz a fővárosba.

4. Az engedélyek három-három hónapra érvényesek, azonban ez alatt az idő alatt az engedélyezett szállító akárhányszor gazdát változtat, a nélkül, hogy tejszállító engedélyét visszaadta volna. Természetesen tehát tovább foglalkozik a tejszállítással, most már gyűjtött, szedett tejjel, míg a hamis tej mintavételekor hurokra kerül.

5. Tudván azt, hogy a pályaudvarokon és vámvonalakon a tejhivatal tejrazziákat tartat, egyes «notóriusok» azt az eljárást kísérlik meg, hogy jó tejet hoznak be a határvonalakon, de jólelkű budapesti egyének támogatásával itt a fővárosban, az illetők lakásán öntenek vizet a tejbe és a bővített mennyiségeket szállítják megrendelőikhez, ha az utcai vizsgálatnál el nem csípjük. Ilyen szemérmetlen egyéneket, úgy látjuk, a büntetések sem térítenek meg, mert elég gyakran állapítjuk meg a visszaesést.

A termelők közül külön kell kiemelnem az uradalmakat. Akad több és több uradalom, amely saját tejét maga óhajtja a fővárosban értékesíteni. Meg van rá a mód, a főváros az engedélyt készséggel megadja. Nem is kell aggódnunk a tej minősége tekintetében, a vizsgálatok eredményei eddig kedvezők. Még sem tartom helyesnek ezt a termelő-kereskedői összevonást. A tejárakra sincsenek kihatással, nem versenyeznek, mert éppen úgy, mint a kofák, az uradalmak is a tejvállalatok által időnkint megállapított tejárakhoz símulnak, bár azokkal a rezsikkel alig vannak megterhelve, amelyekkel a modern berendezésű tejvállalatok. Másrészt sajnálattal nélkülözzük ezeket a jóminőségű tejeket a közszolgáltatásnál a tejvállalatok elegytejének javításához és csak az a néhány szerencsés vevő élvezheti, akik abban az egynéhány árusító üzletben vásárolnak, ahová az uradalmak a tejet árusításra leadják.

Harmadik kategóriája a tejkereskedelemnek a falusi tejüzemes. Ezeket véleményem szerint mind a földmívelésügyi minisztérium által létesített Országos Tejszövetkezeti Központba kellene bekapcsolni. A közérdek kívánná ezt meg, mert tájékozásom szerint így magukra hagyatva nagyrészt nem felelnek meg annak a föladatnak, melyet a kormány nemes intencióval létesítésükkor nekik szánt. Az ellenőrzés nehézségei alkalmat adnak ezeknek a tejüzemeseknek a legszabadosabb eljárásra. Vannak üzemek, amelyek huzamos időn át tejet egyáltalában nem látnak, de gazdájuk foglalkozik a tejkereskedelemmel a nyert engedéllyel olyképpen, hogy a vidéken megszerzett tejet címére közvetlenül Budapestre szállíttatja, itt az állomáson átveszi, meg sem nézi, hanem egyszerűen továbbítja megrendelőinek.

Az üzemek helyszíni vizsgálatára csak elvétve kerül a sor. Úgy vélem, hogy a Tejszövetkezetek Központja talán jobban ellenőrizhetné az ilyen üzemek munkásságát.

Náray Andor, a keszthelyi m. kir. gazdasági akadémia rendes tanára.

A tejben rejlő tartalmi (kalórikus) érték és emellett annak számokban ki nem fejezhető biológiai értéke (vitaminjei) eddigelé nem volt általánosan ismert. Ha lakosságunk minden rétege megismeri azokat az értékeket, amelyek a tej összetételében és élettani hatásaiban vannak és megtanítjuk azt élelme vásárlásánál a beltartalomszerinti vételre, s ezzel megismertetjük annak táplálkozási (használati) értékeit, úgy a tej fogyasztása arra a fokra lesz lassan emelhető, mint az békében nálunk már volt, de elérhetjük azt a fogyasztási fokot is, mely a tejgazdaságuk fejlettségéről híres országokban (Hollandia, Dánia, Svédország) áll ma is.

A tej fogyasztásának mérvét a nagyobb városok lakosainál figyelték, azt a következtetést lehetett az ott talált statisztikai adatokból levonni, hogy az életstandard nagysága és a lakosok intelligenciája szabja meg a tejfogyasztás mértékét. Ezzel satnyult vagy fejlődött erősebben az illető metropolisok nemzedéke.

Legyen szabad itt néhány statisztikai adattal alátámasztani ezt az állítást (az adatokat Sieveking, Beukemann, Rew, Gratz, Prack, Rosengrin s Böggildnek rendelkezésemre álló irodalmából gyüjtöttem össze).

		Egy évben liter	Egy napra liter
Freiburgban		181·—	0·49
Myslovitzben (Felsőszilézia)		55·4	0·15
Gumbinnenben		77·9	0·21
Memmelben		77·—	0·20
Tilsitben		72·8	0·19
Baselben		244·5	0·67
Berlinben, Lipcsében, Kölnben, Königsbergben 1903-ban (tejbehozatal engedélyezve)		80·3	0·22
Párizsban	1903-ban	116·8	0·32
Bernben	1911-ben	135·—	0·37
Wienben	1904-ben	149·5	0·41
Egyesült-Államokban	1921-ben	182·—	0·5
Stockholmban	1911-ben	259·5	0·71

Itt folytonos emelkedés volt:

	1895-ben	233·6	0·64
	1907-ben	248·2	0·68
Londonban a munkás		38·6	0·10
középosztály		145·3	0·39
felsőosztály		140·8	0·38
Budapest 1904-ben		146·—	0·40
1925-ben		98·5	0·27
Magyarország egész lakossága, vidéken		109·—	0·30

Ezen számok azt mutatják, hogy a munkáslakta városok kevesebb tejfogyasztást látszanak felmutatni (kivéve Stockholmot, hol az alkoholtilalom a tej fogyasztását befolyásolta). Ennek magyarázata az, hogy a kisebb életstandarddal bíró, alacsonyabb intelligenciájú egyén a tej tápláló értékét nem ismeri és sokkal többet költ alkoholra, mint a testét, szervezetét megvédő, erősítő tejre. Svédországban a tejfogyasztás fokozását nemcsak az alkoholtilalom mozdította elő, de az emberek általános intelligenciájának fokozatos emelkedése, a jól és helyesen szervezett és vezetett propaganda is.

Sajátságos jelenség azonban az, hogy hazánkban nemcsak Budapesten, hanem vidéki városainkban is visszaesett a tejfogyasztás és odajutottunk, *hogy a most termelt nagyon kevés tej is alig talál fogyasztóra.* Igaz, hogy viszonyítva békeárához, Budapesten a tej ma drágább (kicsinyben 4,000—4,500, 28—32 aranyfillér, vidéken ma 1.700—2,200 K, 12·2—15·8 aranyfillér literenkint), mégis ha összehasonlító számítást végeznének a fogyasztók, azt látnák, hogy a tejben vásárolható beltartalom a legolcsóbban megszerzett táplálék. Csakhogy lakosságunk nem tudja ezt, csak a nagy számot látja, melyet a tejért fizet. Ez az egyik oka nagyrészt annak, hogy tejfogyasztásunk visszaesett. *Kevés felvilágosítás volna szükséges ahhoz, hogy népünk megtudja azt, hogy a tápanyagok belértékét annak kalóriaszolgáló képessége adja meg.* Ha tudná, hogy ma:

1. 100 gramm tej 64.83 kalóriát szolgáltat s ebből 1 kal. kerül:

Budapesten	450	K-ás ár	mellett	6·9 K-ba
Vidéken	180	«	«	2·7 «

2. Elsőosztályú marhahús 100 gr-ja 291·7 kalória s 2.625 K mellett egy kalória 8·9 K.
   Másodosztályú « 100 « 148·1 « « 1,925 « « » « 12·8 «
   Harmadosztályú « 100 « 105·6 « « 1,400 « « » « 13·2 «
3. A borjúhús 100 gr-ja 149·5 kalóriát ad s 2,220 K mellett 14·7 K-ba
4. A sertéshús 100 « 282·1 « « « 2,150 « « 7·6 «
5. A tojás 100 « 94·4 « « « 4,000 « « 42·3 «

kerül, láthatná, hogy még ma is a tejben vásárolhatja meg legolcsóbban táplálkozásához szükségletét, nem lehet kétség az iránt, hogy a tejfogyasztás nem állna ily alacsony fokon. De még szívesebben vásárolná, ha ismerné azt, hogy a tej beltartalma szervezetében hány %-ban lesz kihasználva. Ha látná, hogy a hús, tojás és tej beltartalmának:

	fehérjéje	zsírja	szénhydrátja
húsnál	97%	95%	—
tojásnál	97%	95%	—
tejnél	94%	96%	100%

lesz felvéve szervezetébe.

A tejfogyasztás mellett a vaj, sajt, sürített tej, tejpor fogyasztása is egészségi értékmérő. Amióta *Osborne, Mendel, Mc. Collum, Simonds, Steenbock* és *Hart* és még mások új utat törtek a táplálkozásban és bebizonyították a vitaminok nagy jelentőségét a táplálkozásnál, a tejtermékek fogyasztásának népszerű-

sítésénél ilyen biológiai felvilágosításra is van szükség. Ha ezt ismerik, úgy a tejtermékek fogyasztása is fog emelkedni. Erre vonatkozólag legyen szabad ismét néhány statisztikai adattal szolgálni.

1918-ban összeállított adatok szerint:

Angliában fejenkint és évenkint fogyasztottak	13·5	kg. vajat
Belgiumban	11·5	« «
Svájcban	10·—	« «
Svédországban	9·—	« «
Franciaországban	9·—	« «
Hollandiában	9·—	« «
Ausztriában	3·—	« «
Oroszországban	2·5	« «

Nálunk ilyen statisztikai adat nincsen. De ennek magyarázata is megvan és pedig az, hogy népünk táplálkozása egész más, mint az említett államokban. Hol a zsír nagy részét a vaj szolgáltatja. Ámde itt mást is látunk, az ipari államok vajfogyasztása nagyobb, mint a mezőgazdasági államoké. Kivételt Svédország és Norvégia mutat, hol a vaj mellett reggel, délben, uzsonnakor és vacsorához ott van az asztalon mindig a vaj, de élelmicikkeiknél a tejszín is nagy szerepet játszik.

A hatalmas termet ennek köszöni eredetét (a vaj sok növekedési, vagyis avitamint tartalmaz), ismeretlen is az avitaminos táplálkozás okozta xerophthalmia, panophthalmia, keratomalacia. Erős ellenállás is található az ott élő emberek szervezeténél a fertőző betegségek ellen. Nem keresi föl ott az orvosokat oly sok nő a sterilitás miatt.

A tejtermékek közül nincs most fogyasztva a kondenzált tej és a tejpor. A régi idők helytelenül alkalmazott kondenzálási és tejporkészítési eljárásai miatt ezeknek táplálkozásától óvták a lakosságot. *Humenek* és *Eleanornak* 1921-ben végzett kísérlete és vizsgálata szerint (majmokon végezte kísérleteit), ha a kondenzálást óvatosan, alacsony hőmérsékleten végezték és a fogyasztás előtt a tejet az eredeti (kondenzálás előtti) összetételére higítják föl, úgy az biológiai sajátságait megtartja. Ha azonban erősebb higítást kapott, úgy elveszíti vitaminjait.

A pillanatszerű elpárologtatás útján szállított tejporról *Freise* 1920-ban megállapítja, hogyha vitaminkísérlet alatt álló állatainál étvágytalanság jelentkezik, úgy, ha táplálékához 10% ilyen tejport ad, e tünet egészen eltűnik. Jeléül annak, hogy a tejpor fogyasztása néptáplálkozási szempontból szintén figyelmet érdemel.

Javaslataim: 1. A tej, mint a népélelmezés egyik legfontosabb tápszere, háború után nagyobb jelentőséget nyervén, szükségesnek látjuk felhívni a közélelmezési, kultusz- és földmívelésügyi miniszter urak figyelmét arra, hogy a tej termelése, kezelése, a nép táplálkozásánál való jelentőségének kellő méltatása, biológiai sajátságainak megismertetése érdekében annak oktatására a felsőoktatási intézeteknél nagyobb idő fordíttassék. A tárgy elválasztva az állattenyésztési csoporttól tejgazdaság és tejhigiéne név alatt önálló tanszéket kapjon.

A közép-, alsófokú intézetek tanszemélyzete részére az idevágó ismeretek elsajátítása céljából pedig a szünidőkben tanfolyam tartassék a magyaróvári gazdasági akadémia és a tejkísérleti állomás bevonásával.

2. A tej összegyüjtésénél a békében bevált szövetkezeti szervezés a mai időknek megfelelőleg átszervezve ismét szükségesnek mutatkozik, hogy ezzel a bekapcsolódott közvetítő kereskedelem által a tej drágításának eleje vétessék és a termelő tejének jobb értékesítése lehetővé váljék.

3. A gyermektejet termelő (higiénikus berendezéssel bíró) gazdaságok időlegesen adóprémiumban (elengedés, visszatérítés) részesíttessenek, hogy az ellenőrzés, kezelés, befektetés költségeinek amortizációját ne terhelje a magasabb értékesítés után kivetett adózás, mert ez a fogyasztóra lesz áthárítva, s ezáltal ilyen tejhez csak a kiváltságosak juthatnak hozzá.

4. Külfölddel kötendő kereskedelmi szerződéseknél figyelem fordítandó arra, hogy a tej beltartalmát (vitamintartalmát) és olcsó előállíthatóságát biztosító gyarmatokról beszerezhető olajpogácsák (pálmamag, földidió, gyapotmag, esetleg lenmag) kicsi vámmal terheltessenek vagy vámmentesen avagy más tőlünk kivitt áru vámjával rekompenzációs engedménnyel bocsájtassanak be.

5. Időszerű volna a tudományegyetemeken (orvosi fakultásokon) tisztán táplálkozástani (népélelmezés) kérdéseket tárgyaló (a fiziológiai tanszéktől különálló) előadásokat bevezetni, mely tudományanyag később egy önálló tanszéken volna előadandó, s ennek hallgatására iskola- és tisztiorvosok kötelezve lennének.

Dr. Fettich Ottó, a m. kir. állatorvosi főiskola ny. r. tanára.

Az előadó úr által a tejfogyasztás fokozása érdekében előterjesztett javaslatokat a magam részéről is helyeseknek és szükségeseknek tartom és ezért azokat teljes egészükben elfogadásra ajánlom. Szabadjon azonban ezúttal a mélyen tisztelt értekezlet figyelmét felhívni arra a szomorú körülményre, hogy nálunk az országban az egészséges tej termelése érdekében ezideig vajmi kevés történt, pedig a tejprobléma helyes megoldása egészséges tej nélkül meddő fáradozás volna. Ha számításba vesszük, hogy az ország tehénállománya körülbelül 1 millió és hogy ennek 25%-a gümőkóros és 1—2%-a egyúttal tőgygümőkóros is, akkor megdöbbentő számok kerülnek ki. Egyedül a tőgygümőkóros állatok száma néhány százra tehető, pedig tudvalevő, hogy azoknak a teje még az 1 : 1 billió arányban alkalmazott higítás után is fertőzőképes. Exakt tudományos vizsgálatok igazolják, hogy az embert nemcsak embertársai fertőzik a humántípusú gümőbacillusokkal, hanem, hogy az embert a szarvasmarha bovintípusú bacillusa is megbetegítheti különösen a gyermekkorban a tej és tejtermékek útján. Idevonatkozó statisztikai adatok szerint az öt éven aluli gyermekeknél a tuberkulózis 26%-ában a bovintípusú gümőbacillus szerepel mint fertőző anyag. Kitűnt az is, hogy bovintípusú bacillusok okozta gümőkóros bántalmak közül leggyakoribb a nyaki és hónalji nyirokcsomók, a tonsillák, valamint a bél- és béfodri nyirokmirigyek megbetegedése, ami egymaga is a tej útján való fertőzés mellett szól. A gümőkór után gyakoriság és fontosság tekintetében is a tehenek tőgygyulladását kell megemlítenem. Vizsgálataink

szerint tehénállományunk 13·6%-a tőgystreptokokkiozisban beteg, ami megmagyarázza a hazánkban észlelt nagy csecsemőhalandóságot is. Egészséges tejet csak egészséges állatoktól a higiéne szabályainak, így elsősorban a tisztaságnak a lelkiismeretes betartásával termelhetünk. Ez okból az ellenőrzésnek már a termelés helyén az állatok megfelelő kiválasztásával és egészségi állapotuknak rendszeres ellenőrzésével kell megkezdődnie és nem kielégítő az ellenőrzésnek az a módja, amely már csak a forgalomban levő tejet bírálja el és azt is elsősorban kémiai nézőpontokból. Hiábavaló a később alkalmazott legszigorúbb ellenőrzés is, hogyha a tej beteg, főképen gümőkóros állatoktól származik, vagyis már képződése helyén, a tőgyben vagy fejés közben fertőződik kórokozó csirákkal. Eddigi törvényeink és rendeleteink, sajnos, alig méltatják figyelemre a tejtermelésnek ezt az alapvető feltételeit és ezért azok távolról sem tekinthetők kielégíthetőknek. E sajnálatos körülmény sürgős javítást és változtatást követel, mert, hogy a háborúokozta hézagokat minél előbb kitölthessük, egészséges és erőteljes, fejlődésképes nemzedék kell, ehhez pedig nemcsak tejre, hanem egyúttal egészséges tejre is van szükségünk.

Ezek figyelembevételével az előadó úr határozati javaslatát még egy ponttal szeretném megtoldani. Szükségesnek tartom a tejtermelés ellenőrzésének egyöntetű országos rendezését olyan általános érvényességű alapelveken, melyek egyfelől az ember egészségére káros tej forgalombahozatalát, másfelől a tej hamisítását meggátolják. Szükségesnek tartom továbbá, hogy addig is, amíg a tejtermelés egészségügyi ellenőrzése megvalósul, rendeltessék el, hogy a tej csak pasteurözött állapotban kerülhessen forgalomba.

Gerlei Lajos, a Budapesti Központi Általános Tejcsarnok R.-T. vezérigazgatója.

Az előadók két javaslatot terjesztettek az országos értekezlet elé. Az első, *Gratz Ottó* igazgató javaslata, a többfogyasztás megfelelő propagálásával, a második, dr. *Berczeller László* főorvosé pedig tudományos intézménynek, egy kutató intézetnek létesítésével véli a tejproblémát sikeresen megoldani. Mindkét javaslatot helyesnek, a cél érdekében üdvösnek és ezért elfogadhatónak tartom.

Ámde csak az első javaslatot tartom olyannak, amelyet azonnal be lehet illeszteni abba a keretbe, amelyet a tej termelése és forgalombahozatala módozatainak kiegészítése szempontjából még ki kell építeni. E nélkül a tejpropaganda is sikertelen marad, mert mindenekelőtt azt kell biztosítani, hogy a fogyasztót, akit ez a kérdés elsősorban érdekel, állandóan egészséges, ellenőrzött, jól kezelt, jóminőségű és megfelelő árban kiszolgált tejjel lehessen ellátni. Vagyis, hogy az, amit propagálni kell, ténylegesen meg is legyen. A tej többfogyasztásának propagandájával csakugyan nagy eredményeket értek el, különösen Amerikában és a skandináv félszigeten és épp ezek az ismert eredmények buzdítják már majdnem két év óta az érdekeltségeket arra, hogy e kérdéssel behatóan foglalkozzanak.

A tudományos alapon létesíteni szándékolt intézmény is csak akkor bír valóban nagy jelentőséggel, hogyha a tejellátás kérdésének helyes és célirányos megoldásához a gyakorlati életben szükségelt alapvető szervezetek már

teljesen ki vannak építve, mert csak ebben az esetben lehet az absztrakt tudomány következtetéseit a való életben értékesíteni.

A javasolt kutatóintézmény megvalósítása hosszú időt igényel és jelentős anyagi áldozatokkal jár. Addig is, míg ez a terv megvalósítható, a magyaróvári tejkísérleti állomás és a vidéki vegykísérleti állomások foglalkozhatnának az idevágó kérdésekkel és intenzívebb figyelmet fordíthatnának az istállóhigiénére és különösképen az ezzel kapcsolatos bakteriológiai vizsgálatokra.

A tejkérdést három főcsoportba lehet összefoglalni és pedig :

a) termelés,

b) kereskedelem és ipar,

c) törvényhozás.

ad a) A termelés szempontjából a mi viszonyainkat figyelembe véve, az intézkedések egész sorozata látszik célszerűnek.

1. Az ország fejős tehénállományának importált bő tejelő fajegyedekkel való felfrissítése : ehhez az állam részéről vám-, szállítási kedvezmények és jelentős anyagi támogatás szükséges.

2. Megfelelő méretezésű és berendezésű tehénistállók létesítése a kis- és törpegazdaságokban, ha kell, még állami támogatással is : e nélkül a következő pontban tárgyalt istállóhigiéne kérdését nem lehet megoldani.

3. *Az istállóhigiéne:* a rend, a tisztaság érvényrejuttatása a tehénistállókban a fejésnél, a tejkezelésnél, a szállításnál, a kezelő- és fejőszemélyzetnél, valamint a tejgazdasági berendezéseknél és felszereléseknél.

Ily irányú intézkedést a legfontosabbnak és legsürgősebbnek tartok, mert a beérkező tej számottevő része piszkos, gyakran inficiált és átlagban 20—25 millió baktériumot tartalmaz per cm^3 : e baktériumok között gyakran sok coli és spórás baktérium található.

4. A szakoktatásnak oly mérvű és oly irányú fejlesztése, hogy a kis- és törpetermelők is elsajátíthassák mindazokat az ismereteket, amelyek a racionális tejtermelés és a tej megfelelő kezelése szempontjából szükségesek.

5. A kis- és törpetermelőknek falusi tejszövetkezetekbe való tömörítése oly irányban, hogy azok a legális kereskedelemmel és iparral karöltve és egymást támogatva működhessenek.

6. A tejellenőrző állomások oly mérvű kiterjesztése, hogy minden tejtermelő gazdát, beleértve a törpegazdaságokat is, kötelezni lehessen arra, hogy ez állomások tagjai legyenek és hogy az ország területén levő tehenek, valamint az azokra vonatkozó mindenkori adatok megfelelő módon törzskönyvezve legyenek.

7. A tehenészetek állandó és rendszeres hatósági ellenőrzése.

8. A beteg tehenektől fejt, továbbá a járványos betegségekkel fertőzött vidéken termelt tej értékesítési módozatainak szabályozása.

9. A vasúti szállításnál tapasztalható egynémely nehézség kiküszöbölése és ezzel egyidejűleg a vasúti intézmény intenzívebb kapcsolatának megszervezése a tejtermeléssel.

ad b) A kereskedelem és ipar szempontjából megemlítésre méltó, hogy pl. addig, míg az emberiség legádázabb és legkártékonyabb ellenségét, a pálinkát

csak erkölcsi bizonyítvánnyal rendelkező egyének árushítatják, a *tejet*, ezt az egészséget adó néptáplálékot, ilyen kellék hiányában is bárki szabadon árusíthatja, akár a nyílt piacok utcai porában, akár házalással, akár a nagyváros kapualjaiban vagy más olyan helyeken, ahol a tej penetránsszagú árucikkekkel együtt kerül forgalomba. Nem kevésbbé figyelemreméltó az a körülmény sem, hogy pl. tüdőbeteg vagy más fertőző betegséggel sujtott emberek foglalkoznak nyitott edényekből történő tejkiméréssel; teljes figyelemre tarthat igényt az a megállapítás is, hogy különösen a nagyvárosok tejforgalmának *hatósági ellenőrzése nincsen oly szabatosan és jól megszervezve, mint ahogy az nemcsak a tejfogyasztók, de a tisztességes legális kereskedelem érdekében is szükséges volna.* Példaképen rá lehet mutatni arra a körülményre, hogy Budapesten, a házalókat nem számítva, majdnem 4,000 helyen árusítanak állandóan tejet, ezzel szemben egy egész esztendő alatt alig 6—7,000 mintát vizsgálnak meg.

Az előadottakon kívül azonban még egészen különös figyelmet érdemel a *nagyvárosok lakosságának* tejjel való ellátásának kérdése. A rendelkezésre álló budapesti statisztikai adatok alapján teljes bizonyossággal meg lehet állapítani, hogy a tejellátás időnkénti rosszabbodása vagy javulása egyenes arányban igazodik a gyermekhalandóság és gyermekbetegségek emelkedő vagy csökkenő számadataihoz. Következésképen *legelsősorban* a nagyvárosok lakosságának tejjel való ellátását kell véglegesen és helyesen szabályozni. Erre nézve a földmívelésügyi miniszter úr 1925. évi július havában kiadott 19,000/IV. számú rendeletének 4. §-a imperative intézkedik, mégis ennek az imperativ rendelkezésnek — tudomásom szerint — a mai napig sem Budapest, sem a többi nagyobb város nem tett eleget.

Ha a városi hatóságok ezeket a szabályrendeleteket, amelyeket egyébként a miniszteri rendelet életbelépésének napjától számított egy éven belül kötelesek lettek volna elkészíteni, sürgősen és jól elkészítenék, a tejproblémának sikeres megoldását gyorsabb iramban és rendkívül nagy mértékben vinnék előbbre. Habár a szabályrendeleteket mindegyik város a saját viszonyainak és szükségleteinek megfelelően készítse el, mégis elengedhetetlenül szükséges, hogy az elvi kérdésekben lehetőleg egységes gondolat jusson kifejezésre.

A székesfőváros lakosságának tejjel való ellátása érdekében szükségesnek tartom, hogy

a) a tej árusítása hatósági engedélyhez legyen kötve;

b) tejet csak megfelelően lezárt palackokban legyen szabad kicsinyben forgalomba hozni;

a tej minőségéért pedig mindaddig, míg a palack zárja sértetlen, kizárólag az feleljen, aki a tejet a palackba töltötte;

c) mindaddig, míg az istállóhigiénére vonatkozó javasolt intézkedések eredményeképen a beszállított tej tisztasága és káros baktériumtól való mentessége biztosítva nincs, a közfogyasztásra bocsátott tej a nagyvárosokban általánosságban a tartamos pasztőrözés elvei szerint legyen kezelve; nyers állapotban csak megfelelően ellenőrzött tejet hozzanak forgalomba;

d) a tejjel való házalást a legszigorúbban szüntessék meg;

e) közfogyasztásra szánt tejet senki se vonhasson ki a hatóság ellenőrzése alól.

Ez intézkedésekkel kapcsolatban megfelelő módon ki kell építeni a hatósági ellenőrzést: ennek keretében meg kell oldani azt a kérdést, mily módon juthat a fogyasztóközönség közvetlenül és gyorsan ahhoz, hogy az általa megvásárolt tejet hatósági közegek megbízható módon, de költségmentesen megvizsgálják. Helyes volna, ha a főváros hatósága a főváros területén 50—60 élelmiszervizsgáló bódét állítana fel, amelyekben pl. a tejet csak fajsúly és zsírtartalomra nézve vizsgálnák és azokat a megvizsgált tejmintákat, amelyek e szempontból nem felelnek meg, a központi vegyvizsgáló-intézetbe szállítanák. Ezeket a vizsgálatokat azonnal, a vásárlóközönség jelenlétében kell ingyen eszközölni és abban az esetben, ha a tej minősége nem felel meg a törvényes kellékeknek, hivatalból kell a kihágási eljárást nyomban folyamatba tenni. Megjegyzem, hogy az ilyen vegyvizsgálók berendezése és felszerelése alig néhány pengőbe kerül, a közegészségügy védelmében azonban jelentős szerepük volna. A részleteket külön kellene kidolgozni.

A tejprobléma helyes megoldása szempontjából nem csekély jelentőséggel bír a tejtermékipar fejlesztése és nívóssá tétele. Szükséges, hogy a kormányhatóság a tejkérdésben nemcsak a *termelés*, hanem a szakmabeli kereskedelem és ipar tényezőit is megfelelő módon támogassa. Habár a kereskedelem és ipar rendszerint a saját anyagi tapasztalatai és fizikai erejét használja fel üzletéhez és csak végső megszorultságában sóvárog kielégítetlen állami anyagi támogatás után, mégis az általános tejkérdés szempontjából nagy jelentőséggel bírna, hogyha különösen a tejtermékipar számíthatna az illetékes hatósági tényezők támogatására. Ebben az esetben a hazai tejtermékiparnak módjában állana termékeivel a világpiacon megjelenni, áruinak egy részét a külföldön elhelyezni és ezáltal a belföldi ellátásra jótékony hatást gyakorolni.

ad c) A tejkérdés megoldása szempontjából szükséges törvényhozási intézkedések az előadottakból önként adódnak, azokkal e helyen már az idő rövidsége miatt sem szükséges külön foglalkozni.

Grenczer Géza, kir. fővegyész.

Az előadó úr kitűzte cél kettős: a közönséget ellátni jó tejjel és olcsó tejjel. El kell menni a termelés helyére és ott kell a teendőket elvégezni. A fővárost ellátó tejszállítókkal szemben a legsürgősebben oda kell hatni, hogy a tehenek állandóan egészségesek legyenek. Ki kell selejtezni a köztermelésből a beteg teheneket.

A második legsürgősebb dolog a tejnek a helyes kezelése. Ha méltóztatnak ismerni a vidéki, egyszerű termelőket, tudják, hogy azok mocskosan, piszkosan, főképen piszkos kézzel, mosatlan edénybe fejik a mosatlan tőgyű tehenek tejét, az néha tuberkulotikus emberek közé kerül, s azután hozzák a fővárosba. Az ilyen tejből nem lehet jó tejet csinálni. Az első dolog a népet felvilágosítani. A közfogyasztási tejből legalább ötven percentet képviselnek a kistermelők, ezért különösen fontos a népet az egészséges tejtermelésről felvilágosítani. Az OMGE-ben javaslatot tettem, hogy már az iskolásgyermeket meg kell tanítani a helyes tejtermelésre. Az alkotmánytanban tanulnak a gyer-

mekek olyan fogalmakat, amelyeket meg sem értenek, de azt, hogy miként kell a tejet kezelni, túrót, vajat csinálni, nem tudják.

Tegyük fel már most, hogy helyesen kezelik a tejet, kísérjük azt Budapestre való útjában. Elsősorban a vidéki tejgyüjtőtelepek ellenőrzését kell a már meglévő rendelet értelmében szigorúan végrehajtani. A hatósági orvosok, a járási gazdasági felügyelők nézzenek be néha a községekbe, istállókba is és szeretettel, oktatással fogjanak hozzá, mert nem lehet mindjárt egyszerre büntetéssel kezdeni. A magyar nép el van maradva. Rendeletekkel, büntetésekkel nem sokra megyünk, csak elkeserítjük a népet. A kultúregyesületeknek ott kell megkezdeni az oktatást és azután kell a rendeleteket végrehajtani. A rendeletek végrehajtásában is először jóakarattal kell eljárni és csak akkor jöjjön a büntetés, ha a jó tanács nem használt.

A tejet, mondjuk, most már a vidéki telepekről hozzák Budapestre. A vasúti szállítás ellen is vannak kifogások. Mondjuk, hogy a gondosan kezelt tejet kirakják a pályaudvarokon. Két-három óráig 38—40 fokos melegben áll, azon a hőfokon, amely a coli-baktériumnak legjobban megfelel. A vidéken megfelelő átalakításokat kell végezni, hogy lehetőleg éjjel szállítsák a tejet. A vasútnál eddig is tapasztaltunk jóakaratot, azonban még sok kívánni való van hátra.

Budapesten most már a tejellátó-vállalatok terén nagy a haladás a 10, sőt az 5 évvel ezelőtti állapottal szemben is. Magam is azon a véleményen vagyok, hogy kötelezővé kell tenni a tartós, alacsony hőfokon való pasztőrözést, mert legalább itt, a végső fokon meg kell tennünk mindent a közönség egészségének védelmében.

Moussong tanácsos úr észrevételére leszek bátor még kiterjeszkedni. Nagyon súlyos probléma Budapest tejellátása tekintetében a vidéki milimárik eljárása. A vidéken 102 mintát vettünk egy éjjel, autón mentünk ki és így leptük meg a tejszállítókat, mert ha nappal megyünk, gyors küldönceik előre elárulják az ellenőrzést. Megállapítottuk, hogy a Budakesziről szállított tejet nem Budakeszin fejték, hanem Páty és a szomszédos községek szállították, megvizezték és így hozták forgalomba. Igen fontosnak tartom, hogy az ellenőrzés Budapesten hatásosabbá tétessék, a nap minden szakában autóval röpülőellenőrzés történjék. Nagyon fontosnak tartom, hogy a közönséget is felvilágosítsák ; a legveszedelmesebb tej a minden ellenőrzést elkerülő, estén-ként behozott tej.

Egy alkalommal javasoltam egy gyűlésen, hogy a fővárosnak lehetővé kell tenni a minél gyakoribb ellenőrzés végrehajtását azáltal is, hogy vegyészeti laboratóriumot állítson fel a vásárcsarnokokban, a vásártereken, sőt a perifériákon is.

Még egy kérdésre térek rá. Igen súlyos hiba származik abból, hogy a kannák rozsdásak és piszkosak. Ezeknek ellenőrzése is szükséges. Hiába tiszta a tej, ha ilyen szállítóeszközökbe kerül. Aki kiemeli és kiméri, összepiszkolódik és megfertőzi a tejet. Az üzemekben a kannákat tisztán kell tartani. Nemrégiben Brünnben az ottani élelmiszervizsgáló igazgatója megvizsgálta a baktériumszámokat a pasztőrözéskor és akkor, amikor kannába öntötték a

pasztőrözött tejet, kitűnt, hogy a pasztőrözés után a kannábaöntéskor piszkosabb volt a tej, mint pasztőrözés előtt. Nagyon szeretném, ha a főváros elsősorban ezeket hajtaná végre.

Elnök: Huszár Károly, v. miniszterelnök.

Tárgy: *A gyári bizottságok és a munkaközösségek.*

Előadók.

Navratil Ákos, egyetemi ny. r. tanár.

Javaslat. Az ipari bizottságok, a nagyiparban a munkaadók és a munkások paritásos képviseletei, a munkaadókat és a munkásokat a gyárban egyaránt érdeklő ügyek elintézésének az irányítására, az «alkotmányos gyár»-ban az ipari békének és ezzel a termelés nyugodt menetének óhajtanak a biztosítékai lenni. Paritásos természetüknél fogva a munkaközösség erkölcsi elvét volnának hivatva megvalósítani. Ilyen bizottságok munkája útján a munkaadó és a munkás jobban érzi, hogy egy közös cél érdekében dolgoznak.

A munkaügyi politika terén a kiinduló pont az egyéni szabad bérszerződés rendszere volt. Ezt ma már a tarifa-szerződések, az ú. n. kollektív bérszerződések rendszere váltotta fel. Természetes továbbfejlődése, mintegy kiegészítője pedig ennek a rendszernek egy irányban az egyoldalú, a munkásság érdekeit képviselő üzemi tanácsok rendszere, más irányban a paritásos ipari bizottságoké. Az utóbbiak mutatják a fejlődés egészségesebb irányát.

Létesülésük feltétele, hogy az iparban foglalkozók mind a két oldalon szervezve legyenek. Csak, ha úgy a munkaadó-érdekeltség, mint a munkásság szervezve van, jöhetnek mintegy maguktól az ellentétes érdekeltségüek tárgyalásainak eredményeként olyképen létre, hogy alakításukban, munkájukban az váljék nyilvánvalóvá, hogy azok, akik végső eredményben közös célra törnek, ellentétes magánérdekeik ellenére is a közös cél érdekében egymásra találnak.

Az állam feladata a szabad fejlődést támogatóan, ebben az irányban biztosítani.

Az ipari fejlettség tekintetében előttünk járó külföld különböző példái azt mutatják, hogy az ipar bizottsági szervezése egészségesebb alapokon áll ott, ahol ez a fejlődés állami kényszerítő beavatkozás nélkül, a munkaközösség elvének szükségszerű felismerése útján, inkább önkéntesen jön létre. Így van biztosítva ennek a fejlődésnek a szükséges ethikai alapja.

Nem szükséges, hogy a kifejlődés ebben az irányban mindvégig békés alakulások eredménye legyen. Sőt valószínű, hogy az érdekellentétek harcának eredménye lesz a megegyezés.

Magyarország szociálpolitikájának, különösen ipari fejlettségünk mai állapotában, ezen a téren az állam részéről ilyen elősegítő, támogató természetű a feladata. Állami kényszerítő beavatkozás az ipari bizottságok és a munkaközösségek irányában nem látszik célszerűnek.

Indokolás. A munkaközösség elvének megvalósítása az ipari termelés körén belül azt a célt szolgálja, hogy a munkaadó, illetve az üzemvezetőség és a munkás egymásra találjanak és mindegyik fél, saját egyoldalú érdekeit félretéve, egyesüljön a közös cél szolgálatában, a termelés előmozdítására. A munkaközösség elve ezt a célt tulajdonképen úgy óhajtaná megvalósítani, hogy az érdekelt felek egyikének az érdekei se szenvedjenek hátrányt, hanem szinte maguktól olvadjanak fel a közös cél szolgálatában. Ilyféle eszményi berendezés mellett a jogosult, egyoldalú érdekek maguktól találnának kielégülést a közös cél elérésében.

Ezt a szép elvet a gyakorlati élet leginkább az ipari bizottságok útján véli megvalósíthatni. Ezek a nagyipari vállalatokban a munkaadók és a munkások olyan paritásos képviseletei, amelyeket munkaadók és munkások a gyárban együtt oly ügyek intézésének az irányítására alkotnak, amelyek őket az üzemben egyaránt érdeklik.

A gazdasági élet terén a nagyipari alakulás, a politikai életben pedig a demokratikus fejlődés idézte elő, hogy ilyféle megoldásra kellett gondolni. A nagyipar a maga sok ezer alkalmazottat is foglalkoztató vállalataival, bürokratikus szervezetével, messze túlnőtt a kisipar patriarchális keretein. A nagyiparban a munkás nemcsak, hogy közvetlenül nincs érdekelve a termelés eredménye iránt, hanem sokszor a munkaadót sem láthatja, aki gyakran nem is fizikai személy. A munkás ekként elvesztette a lelki kapcsot, amely a munkaadóhoz és ezen keresztül az üzemhez fűzte. A munkásviszony lelki tartalom nélkül maradt. Viszont a politikai fejlődés megismertette a munkást a demokrácia elveivel. Megtanította rá, hogy a közügyek intézésére mindenkinek befolyása lehet. A maga dolgát, amely annyi sok embertársának közös ügye, ilyen közügynek látta és annak intézéséből magát kirekesztve érezte. A munkás súlya úgyis mint emberé, úgyis mint tömegé, nőtt. De a gazdaságilag és politikailag súlyban gyarapodó munkás a lelki kielégülést a géptermelés, a nagyipar korszakában nem találhatta meg. A géptermelés és a politikai liberalizmus korát — ez a kettő együtt járt — úgy szokták jellemezni, hogy ez a kor szabadságot adott a munkásnak politikai téren, de ezt a szabadságot gazdasági tartalommal nem töltötte ki. A munkásságnak ekkor kapóra jöttek a szocializmus tanításai. Említett lelki hiányát ennek a jövő társadalomról alkotott ködképeivel igyekezett kitölteni.

A magántulajdon rendjén álló társadalom a munkáskérdés megoldásának azt a módját, amelyet a szocializmus ajánl és amely — erről meg vagyok győződve — nem is volna megoldás, nem fogadhatja el. Más megoldásokat keresett. A kísérletezések két irányban történtek, amelyek azonban nem távolodtak el messze egymástól. Az egyik a patriarchálizmus régi elvét akarja átmenteni a nagyipari életbe és fokozott munkásjóléti intézményekkel igyekszik a változott viszonyokat a munkásra nézve elviselhetőkké tenni. Ennek az iránynak csúcspontját a munkásosztalékrendszerben (participation aux bénéfices, industrial partnership), célját pedig ezen rendszer általánossá tevésében látom. Ez a nagyjelentőségű intézmény és az, ami ezen a téren eddig már tényleg történt, elégé bizonyítja, hogy a patriarchális alapon álló mun-

kásreformeszmék egyfelől nem dolgoznak légvárakkal, másfelől pedig nem adják a munkásnak kielégítésül csak azt, aminek a magyar neve : nesze semmi, fogd meg jól. A másik irány szintén igen figyelemreméltó alapgondolatból indul ki. Azt hangsúlyozza, hogy amint a munkásnak a politikai élet megadta az egyéni érvényesülés lehetőségét, úgy, hogy lelki egyensúlya helyreálljon, a gazdasági téren, a saját élete terén való érvényesülés lehetőségét is meg kell adni. Ez az «alkotmányos gyár» rég ismert gondolata, mely szintén igen tiszteletreméltó kísérletekkel igazolhatja a maga komoly voltát. A politikai élet mintájára érvényesülést akar biztosítani a munkásnak az őt foglalkoztató üzem körében.

A két rendszer említett rokonsága abban áll, hogy mindkettő munkáspolitikájánál a munkáltató egyoldalúan szerepel adó félként. A munkaadó mindkettőnél felemeli magához munkásait, akik tőle kapják boldogulásuk új feltételeit. Éppen ezért nem kell egyik rendszer sem annak a munkásságnak, amely már a szocializmus tanításaival telítve, az osztályuralom alapján áll és nem akar ajándékot elfogadni, hanem követeli azt, ami a felfogása szerint neki jár.

Egy lépéssel közeledünk az ilyképen tájékozódott munkás gondolatvilágához, ha az állammal adatjuk meg néki azt, amit a magántulajdon elvi alapján álló társadalom állama a munkásnak az üzemben való érvényesülés tekintetében és céljából saját, t. i. az állam magántulajdoni alapelvének sérelme nélkül megadhat. Ez pedig sem több, sem kevesebb, mint beleszólást engedni a munkásnak az üzem dolgaiba ; úgy azonban, hogy ebből a vállalatot kár ne érje. Ez a paritásos, kötelező, ipari bizottságok gondolata, amelyekben egyformán van képviselve a munkáltató- és a munkásérdekeltség olyan ügyek megvitatására és olyan ügyekben való határozathozatalra, amelyek a munkásságot az üzemben különösen érdeklik. Bizonyos fokig itt aztán a munkaközösség magasabb erkölcsiségű elve is érvényesülhet, legalább elvileg. Hiszen a munkaadót és a munkást közösen érdeklő dolgok azok, amelyekről ekként szó vagyon. Tényleg azonban a munkás inkább az ő anyagi érdekeit érintő dolgok iránt érdeklődik. És ezt természetesnek is fogjuk találni. Az elhatárolás már most abban az irányban, hogy az őt érintő ügyekben meddig engedjünk beavatkozást a munkásságnak az üzem dolgaiba, fölöttébb bajos. A szó szoros értelmében vett munkásjóléti intézményektől kezdve a vállalat jövedelmezőségéig tulajdonképen minden érdekli a munkást, mert minden érinti az ő anyagi érdekeit. A magántulajdon elve alapján álló társadalom azonban a saját alapelvének feladása nélkül nehezen fog odáig elmehetni, hogy a vállalat jövedelmezőségi számításaiba a munkásnak betekintést engedjen. Maradna tehát az ú. n. munkásjóléti intézmények, a munkarend és — bizonyos fokig — a bérfizetések kérdése, egyes, az üzem technikai oldalát érintő kérdéseken kívül, mint olyan terület, amelyen a paritásos bizottságok révén a munkásság a maga hatalmi szavát érvényesítheti. Ekként a paritásos ipari bizottságok rendszerében még mindig a magántulajdon alapján álló társadalom elve érvényesül. Ez a társadalom ezzel a gondolatával meg akarja adni a munkásnak azt, amiről úgy érzi, hogy a munkásé, de az üzem tulajdono-

sának is meg akarja hagyni azt, ami az övé. Békét akar teremteni az üzemben, megegyezést az ellentétes érdekek között.

Az osztályharc és az osztályuralmi elv alapján álló munkásságnak azonban nem célja az ilyen megegyezéses béke. Neki a saját osztályának az uralma kell és ennek az elérése érdekében inkább a harcot választja. A világháború után Oroszországból meginduló és onnan folyton tápot nyerő, forradalmi mozgalmak a munkásság üzemi képviseltetésének is új alakját pattantották ki. Ezek az üzemi tanácsok, amelyek az orosz forradalmi rend szerint, a politikai életben érvényesülő tanácsok mintájára, az üzemekben is alkalmasak volnának arra, hogy a hatalmat ott magukhoz ragadják. És hogy míg ekként elragadnák az üzemet, kommunizálva azt a tulajdonostól, másfelől a politikai élet kialakulásának is magjává válnának. Az ilyen üzemi tanácsok az orosz forradalmi eszmevilág szülöttei. A magántulajdon intézményéhez ragaszkodó társadalom legalább ezzel a formájukkal nem barátkozhatik meg, mert azok a kommunizmust jelentik.

Van azonban az üzemi tanácsoknak egy más alakjuk is, amely bele tud helyezkedni a mai, a magántulajdon elvén álló Európának háború után forradalom sujtotta egyes országaiban, így Ausztriában és Németországban, valamint a radikális köztársasági alkotmányú Csehszlovákiában a termelésbe. (A sokkal enyhébb fajtájú üzemi tanácsokkal bíró Norvégiát nem említem.) Mindezekben az államokban az üzemi tanácsok rendszere nincs egyforma radikalizmussal megvalósítva. A magántulajdoni rendnek tett engedmények ezekben az országokban bent hagyják a vállalkozót vállalatában, aki továbbra is tulajdonos marad. Az osztályuralmi elv ezeknek az országoknak az üzemi tanácsaiban, a «tanács» elnevezésen kívül, abban valósul meg, hogy az üzemi tanács nevű ipari bizottság nem paritásos összetételű, hanem a munkásság egyoldalú érdekképviselete, amely az üzem magántulajdoni alapon álló vezetőségével szemben áll. Sajátságos alakulások, amelyek idegen talajból nőttek ki és csak igen kevéssé gyökereznek a magántulajdon elvét valló társadalom talajában. Éppen ezért életképességükben sem igen bízom. Fennmaradásukat, mint az események mutatják, bizonyos lavirozás biztosítja. Engedmények tevődnek, hol az egyik, hol a másik oldalon. Már a német törvény maga is jól mutatja ezt a kompromisszumszerűséget, ezt a kétlakiságot. A törvény végrehajtása pedig még inkább. A vállalkozók egy és más módon, legyezgetve a tanácsok gyengéit, igyekeznek velük szemben érvényesülni, illetve akaratukat általuk az üzemben érvényre juttatni. Akik dicsérik őket, nem ok nélkül esnek annak a gyanujába, hogy segedelmükkel vélik a termelés szocializálását legjobban elérhetni. Védőik közül sokan e gyanu ellen nem is védekeznek. Hanem azért a tanácsok még szocialista oldalról sem részesülnek egyértelmű elismerésben. A német szakszervezetek például, bár az osztályuralom elve alapján állanak, mégis féltik a munkásság feletti hatalmukat az üzemi tanácsoktól, amelyekben a kommunizmus jól megerősített támadó pontokat találhat.

Nézetem szerint rövidlátás volna az ú. n. üzemi tanácsokkal szemben ma egyszerűen a «non possumus» álláspontjára helyezkedni. Ezek ma mégis az ipari munkásság legaktuálisabb üzemi képviseleti formái. A társadalmi és a

gazdasági fejlődéssel pedig számolni kell. Csak a vak nem látja és a tájékozatlan nem tudja, hogy az ipari munkásság helyzete a munkásság erőnyilvánulásának javára aránylag rövid idő alatt mily óriási fejlődésen ment keresztül. Fejlődési folyamatok pedig nem szoktak megállani. A gazdasági szabadság rendszerének megszületésekor, mint tudva van, a munka szabad bérszerződés tárgyává lett. Ez akkor óriási vívmány volt az alsó osztály szempontjából. A fejlődés egy további lépése volt, amikor a munkásság már szerveződött és a béreket a termékek áraihoz igyekezett arányítani. A régi angol szakszervezetek még ebben a bérskála-rendszerben látták a munkás javát szolgáló bérpolitikai megoldás netovábbját. Ma pedig már a jól ismert tarifaszerződések korát éljük. És azt hiszem, egy komolyan gondolkozó nagyvállalkozó sem fogja azt állítani, hogy vállalata ezzel a bérrendszerrel nem volt képes megbarátkozni. Pedig ez a bérrendszer újabb igen nagy haladás a munkásság hatalmi nyomatékának érvényrejuttatása tekintetében. Ez a bérrendszer már a munkásság hatalmi törekvéseinek igen nagyfokú érvényesülését jelenti. Éppen így vagyunk a munkásság üzemi képviseletének a kérdésével is. Benne a munkásság érvényesülő törekvéseinek jogos mérvű, természetes továbbfejlődését látom. Csak azzal a gondolattal nem tudnék megbarátkozni, amely ezt a képviseletet olyan valaminek tekinti, mint ami a munkásság egyoldalú hatalomrajuttatásának eszköze volna a munkaadóval szemben és amely benne a munkásság politikai hatalomrajutásának is a csiráját látja. Éppen ezért a munkásság érdekeit egyoldalúan szolgáló, tisztán munkásokból alakult üzemi tanácsok rendszerében sem látom az óhajtandó irányú fejlődés biztosító zálogát.

A fejlődés egészségesebb irányát mutatják a paritásos ipari bizottságok, amelyek hasonló célok elérésére alakulnak, mint az üzemi tanácsok higgadtabb célkitüzésű fajtái. A különbség közöttük mégis az, hogy ezek az ipari bizottságok nemcsak a munkásság egyoldalú képviseletei, amelyekből a munkaadó ki van rekesztve, hanem éppen ellenkezőleg, hivatásszerűen foglal bennök helyet a munkaadóérdekeltség képviselete is. A gondolat maga, t. i., hogy a munkaadó- és a munkásérdekeltség együtt, egymással vitázva és egymást meggyőzve tárgyalja a mindkét felet közösen érdeklő kérdéseket, nem új. A munkabíróságoknál, a békéltetőbizottságoknál régen érvényesül. Az ipari bizottságoknál eddig az angol Whitley-rendszer juttatta legszebben érvényre. Persze a paritás ezeknél sem értendő úgy, mintha az ezen rendszerbe tartozó különböző fokú tanácsok, bizottságok stb. mindegyikénél feltétlenül biztosítva volna mindig az illető tárgyaló testületekben a munkaadó- és munkásérdekeltség képviselőinek egyenlő száma. Ahol lehetséges, a szervezet magasabb fokú alakulataiban, ehhez a paritáshoz is szigorúan ragaszkodnak, de pl. magukban az üzemi bizottságokban, a dolog természeténél fogva, nem lehet az elvhez mereven ragaszkodni. Itt természetszerűen mindig több a munkások, mint a munkaadó oldalát képviselő fél. De a lényeg nem is a tagszámok egyenlőségében rejlik. Hiszen a Whitley-rendszer értelmében határozatok majorizálással úgy sem jöhetnek létre. Hanem inkább abban áll, hogy mind a két fél benne van, benne szerepel a bizottságban, ott találkozik és ott tárgyal egy-

mással. Az ú. n. ipari bizottságok célja úgy a munkások, mint a munkaadó érdekeit egyformán szem előtt tartva, a termelés érdekeit szolgálni. Éppen ebben az eljárásban valósulna meg a munkaközösség, helyesebben és jobb magyar kifejezéssel, a közös munka gondolata. Nehéz elképzelni, hogy ezt a célt egy oly testület vagy alakulás eredményesen szolgálhassa, amelyből az egyik, jelentősen érdekelt fél intézményesen ki van rekesztve. Az eddigi tapasztalatok is azt mutatják, hogy a radikálisabb értelemben vett üzemi tanácsok is akkor tudnak inkább megállani a helyükön, az üzem és a termelés érdekében elérni valamit, ha legalább a kulisszák mögött, érvényesül bennök, illetve valahogyan szóhoz juthat a vállalkozói érdekeltség. Ha ez nincs meg, úgy az üzemi tanácsok csak kiszélesített formái az üzemi ellenőrök, a munkások által választott bizalmiférfiak rendszerének.

Szóvá kell tennünk az ipari bizottságokkal kapcsolatban a munkások és a munkaadók szervezettségének a kérdését is, illetve meg kell vizsgálnunk, hogy az ilyféle szervezettségek minő hatással vannak az ipari bizottságok alakulására. A radikális üzemi tanácsoknál szinte magától értetődik, hogy a munkásság, amelynek érdekeit a tanácsok éppen szolgálni akarják, szervezve van. Az üzemi tanácsok, mint az eddigi fejlemények és tapasztalatok is mutatják, a munkásság szerveződésének olyan további fejlődései, amelyeknek megelőzője a szakszervezeti alakulás. Ezzel távolról sem akarom azt mondani, hogy a szakszervezetekből fejlődnek ki az üzemi tanácsok. Sőt ellenkezőleg, azt látjuk, hogy mihelyt az üzemi tanácsok a szakszervezetek gazdasági vagy politikai felfogásától eltérő irányt követnek, a szakszervezetek azonnal élesen a tanácsok ellen foglalnak állást. De vitathatatlan, hogy leginkább a szakszervezkedés tanította meg a munkásságot arra, hogy az üzemeken belül is szervezkedhetik vagy legalább is, hogy megkísérelhetne ilyféle szervezkedést. A szakszervezeti mozgalom erősítette meg a munkásságot annyira, hogy túlzólag, az üzemek szocializálására, kommunizálására is gondolhasson. A szakszervezetek ekként az üzemi tanácsokban olyan szellemeket látnak életre kelni, amelyeket maguk hívtak tulajdonképen életre, de amelyekkel aztán nem bírnak. Az üzemi tanácsok alakítása a munkásság szervezkedő erejének nagy bizonysága. Erre a szervezkedésre pedig a szakszervezeti mozgalom tanította meg a munkásságot, amely most már a tulajdonképeni, a politikai célokat is szolgáló üzemi tanácsok rendszerében saját magukból kinövőleg, egymás fölé helyezkedő szervezeteket is igyekszik teremteni részben gazdaságpolitikai, még inkább azonban osztálypolitikai, tehát a munkásság érdekében értelmezett általános politikai célok elérésének szolgálatában.

A paritásos ipari bizottságoknál azonban úgy látszik, mintha az ilyen bizottságok alakulásához a munkásság és a munkaadók előzetes szervezettségére nem volna szükség. Tényleg, amennyiben az ipari bizottság inkább a patriarchális, egyes munkaadóktól kiinduló, inkább szórványos munkáspolitikai állásfoglalás eredménye, létrejöhet könnyen minden előzetes szervezettség nélkül. Az ipari bizottságok rendszerének intézményes voltát azonban éppen a mindkét oldalon való, előzetes szervezettség biztosítja. Egy pillantás a Whitley-tanácsok rendszerére, jól mutatja, hogy a szervezettség, ha nem fel-

tétele is éppen az ilyenféle tanácsrendszer kialakulásának, de még ez a tanácsrendszer is alapeszméit a munkásság és a munkaadók szervezettségében bírja. Tudtommal az új olasz szakszervezeti törvény is egyenrangú szakszervezetekbe tömöríti a munkásokat és a munkaadókat, hogy ezek szakszervezetei egymás közt intézzék el a munkaviszonyból folyó ügyeket. Ezért hangsúlyozom, hogy az ipari bizottságok létesülésének feltétele, hogy az iparban foglalkozók mind a két oldalon szervezve legyenek. Csak ha úgy a munkaadó-érdekeltség, mint a munkásság szervezve van, jöhetnek ezek a bizottságok mintegy maguktól, az ellentétes érdekeltségűek tárgyalásainak eredményeként, olyképen létre, hogy alakításukban, munkájukban az váljék nyilvánvalóvá, hogy azok, akik végső eredményben közös célra törnek, ellentétes magánérdekeik ellenére is, a közös cél érdekében egymásra találjanak.

Kérdés, mi az állam feladata ma az ipari bizottságokkal szemben? Ha a patriarchalizmus olyan elv volna, amelynek az életerejében a mai termelő és munkásviszonyok között is bízhatnánk, úgy ezen az alapon is általánossá válhatnék az ipari bizottságok létesülése. Sőt, ha ez az elv általános uralomra juthatna, akkor a jegyében létrejött munkásjóléti intézmények — és tág értelemben ide volnának sorozhatók az ipari bizottságok is — sokkal mélyebben volnának megalapozva, lelki gyökerekből szívnák magukba az életerőt. Míg, ha állami kényszer útján jönnek létre az ipari bizottságok, csak mintegy ráoktroáltatnak a munkaadókra és a munkásságra egyaránt. Egyfelől azonban a szocializmus vezette munkásságnak sarkalatos, elvi állásfoglalása minden nel szemben, ami az osztályharc elcsendesítésére volna hivatva, sőt ennek kiküszöbölését célozza, másfelől pedig a munkaadó-érdekeltség önzése, melynél a patriarchális érzés inkább ritkaságszámba megy, a paritásos ipari bizottságok létesítését is mindinkább a mindkét oldallal szemben egyaránt kényszerítő erővel fellépni képes állam munkásügyi politikájának a feladatkörébe utalja. De ezzel még nem akarom azt mondani, hogy az ilyféle bizottságoknak kényszerítő erővel való létesítése az állam természetes feladata volna. Az állam feladatát az ipari bizottságok terén inkább abban látom, hogy a szabad fejlődést támogatóan abban az irányban biztosítsa, hogy a munkaadók és a munkások közötti viszony rendezésére olyan intézmények, aminők egyebek között az ipari bizottságok is, maguktól, illetve a munkaadók és a munkásság kölcsönös, spontán elhatározásából létesülhessenek. Az ipari fejlettség tekintetében előttünk járó külföld különböző példái is azt mutatják, hogy az ipar bizottsági szervezése egészségesebb alapokon áll ott, ahol ez a fejlődés állami, kényszerítő beavatkozás nélkül, a közös munka elvének szükségszerű felismerése útján, inkább önkéntesen jön létre. Hozzátehetjük, hogy ekként a fejlődésnek az ethikai alapja is biztosítottnak látszik. Most nem akarom azt különösebben szóvá tenni, hogy az etikai mozzanat játszik-e egyáltalán és ha igen, mennyiben szerepet a gazdasági élet jelenségei terén általában és különösen például a munkásügyi politika terén. E tekintetben eltérők lehetnek a vélemények. De bármiként gondolkozzunk is ezen a téren, azt mindenki el fogja ismerni, hogy két megoldásmód közül az, amely az érdekeltek érző részvételével jött létre, mindenesetre mélyebben lesz megalapozva.

mint a másik, amelyiket a résztvevők akaratától függetlenül, pl. az állami parancs kényszerít rájuk.

Amikor azt az álláspontot foglalom el az ipari bizottságok létesítésének a kérdésében, hogy keletkezésük körül az államnak inkább csak támogató, elősegítő feladata legyen, két dolgot még mindenesetre hangsúlyozni akarok. Először is: nem tartom szükségesnek, hogy a fejlődés ebben az irányban mindvégig békés alakulások eredménye legyen. Sőt valószínű, hogy a szétágazó érdekellentéteknek, a munkaadók és a munkások elágazó érdekei harcának eredménye lesz a köztük való megegyezés. Jöhetnek közbe a munkásügy fejlődésére kiható, a munkaadóktól, mint a munkásoktól egyaránt távolálló olyan külső mozzanatok, amelyek abban az irányban érvényesíthetik hatásaikat, hogy a munkaadók és a munkásság hamarabb egymásra találjanak. A Whitley-rendszer valószínűleg nem jött volna létre Angliában a háború nélkül. Amint a német, az osztrák és a cseh üzemi tanácsok is a háborúnak és a háború kísérő jelenségeinek köszönik keletkezésüket. Nagy gazdasági válságok, fontos, sok munkást foglalkoztató, nagy tőkéket lekötő iparágaknak válságos helyzete hasonló eredményeket idézhet elő.

Másodszor figyelembe kell venni és pedig, különösen nekünk — és itt hazánkra, mint az ipari bizottságok esetleges létesülésének színterére vetünk egy pillantást — hogy az állami kényszer nélkül való, a gazdasági liberalizmus jegyében élő és fejlődő munkásügyi politika, aminőnek példáját Anglia mutatja nekünk, sokkal idegenebb előttünk, mint a középeurópai gazdasági fejlődést jobban jellemző, ennek jobban megfelelő állami beavatkozás. A mi gazdasági életünk közismert, már sokszor megmagyarázott okoknál fogva, nem angol, de inkább német mintára alakul. Az ipari bizottságok kérdésében ez a körülmény olyan jövőt festene elénk, különösen, ha a német alakulások ebben a kérdésben nem volnának inkább politikai erőszak termékei, aminőt, legalább ma és a közeli jövőben ipari életünk fejlődése, de a munkásság érdekében sem tartanék célszerűnek.

Szabó József, nemzetgyűlési képviselő.

Javaslat. A munka, mint a gazdasági élet legfontosabb tényezője, isteni parancs szerint minden ember erkölcsi kötelessége és eszköz arra, hogy az életnek tartalmat adjon. A munka alkalmat nyujt az embernek úgyis mint egyénnek, úgyis mint családjának és az összemberiség tagjának, hogy egyéniségét fejlessze.

A Keresztényszocialista Országos Szakegyesületek Szövetsége kijelenti, hogy a jelenlegi gazdasági rendszer a munka ezen jelentőségét nem elégé juttatja kifejezésre. A keresztényszocialista alapelvekre való hivatkozással, a Ker.-szoc. Orsz. Szakegy. Szöv. a gazdasági élet megszervezésére a következő programmot ajánlja elfogadásra:

1. A munkásoknak biztosítva legyen a szavazati joguk, illetve hozzászólásuk a munkabérek és a munkafeltételek megállapításánál.

2. A munkásság képviselője helyet kapjon az üzemvezetésben és a gazdasági élet irányításában. Hangsúlyozzuk azonban, hogy ez a jog megköveteli, hogy a munkásság és a képviselője megfelelő műveltséggel bírjon. A

tulajdonjog és a tekintély, amelyre a gazdasági rend fel van építve, tiszteletben tartandó és gondos figyelem fordítandó hazánk különleges viszonyára is.

Ez a reform a szakszervezeteket, mint a munkásság hivatott képviselőit, fogja igénybe venni. A Ker.-szoc. Orsz. Szakegy. Szöv. szükségesnek tartja, hogy ez új gazdasági berendezkedés előkészítése, illetve megvalósítása érdekében minden lehető elkövettessék. Fokozatosan előkészítendő az üzemi tanácsok létesítése, a munkásosztalék-rendszer, illetve az üzemhaszonrészesedés biztosítása, a vállalati részvények egy részének a vállalathoz tartozó munkások részére való átengedése, stb. Különös nagy figyelemmel kísérendő a munkásság vallási, nemzeti és gazdasági szervezkedése.

Végezetül minden lehető elkövetendő, hogy ezek az alapelvek a munkásság minél szélesebb rétegében ismeretessé váljanak és hogy minél gyökeresebb iskoláztatás a fentiekből adódó kötelezettségek teljesítésére a magyar munkásságot alkalmassá tegye.

Indokolás. A munkaközösség a tőkének és munkának együttmunkálkodása. Ha elfogadjuk azt a tant, hogy a tőke és a munka egyenlő tényezője a termelésnek vagy legalább is, hogy mind a kettő fontos és nélkülözhetetlen tényezője, ha elfogadjuk ennek következtében azt a tant is, hogy a tőke és munka egymásra vannak utalva és így egyiknek sem érdeke a másik gyengítése, akkor más szemmel nézhetjük a munkaközösség elvének propagálását.

A mai gazdasági rendszerben a munka nem érvényesül, nem részesül abban a megbecsülésben és nem biztosíttatik a munkának az a szerep, amely őt éppen az előbb említett elvből kifolyólag megilleti. A liberális gazdasági rendszer, amely a személyes szabadság eszméjéből indult ki, ünnepélyesen hirdette a munkaszerződés szabadságát. Tudjuk, hogy ez hova vezetett: egyrészt a vállalkozás korlátlan hatalmához és a tőkeérdekeltségek kizárólagos érvényre jutásához, másrészt az elrabszolgásodáshoz és az elnyomoruláshoz. A liberális gazdaság eredménye ragyogó gazdasági fellendülés és elijesztő kulturális pusztulás volt. Az államok úgyszólván általánosan kényszerültek ezzel szembeszállni.

A liberális gazdasági rendszert felváltotta a *kollektív szerződések* és a *bértarifák* rendszere, majd ennek további természetes következménye lett az *üzemi választmányok* kialakulása. Mi az üzemi választmányok lényege? Erre két pontban felelhetünk:

Az első pontban ki legyen mondva, hogy a munkásoknak biztosítva legyen a szavazati joguk, illetve hozzászólásuk a munkabérek és munkafeltételek megállapításánál.

A második pontban ki legyen mondva, hogy a munkásság képviselője helyet kapjon az üzemvezetésben és a gazdasági élet irányításában.

Az eziránt való törekvést két szempontból tartom indokoltnak. Először a munka jogának elismerése szempontjából.

XIII. Leó pápa a Rerum Novarum kezdetű híres enciklikában a következőket mondja:

«Mit nevezünk munkának? A fáradozást abból a célból, hogy az életszükséglet biztosíttassék, hogy ezáltal az élet egyáltalán fentartható legyen».

És ő nem hagy kétségben afelől, hogy az élet fentartása nem az egyesek szabad akaratától függ, hanem az mindenkinek kötelessége. Ezt a kötelességet megszegni bűn. E kötelességből következik azonban magától értetődőleg mindazoknak a javaknak a megszerzésére szóló jog, amelyek az élethez szükségesek és e javakat a javakban szegények nem szerezhetik meg másképp, mint munkájuk béreként. A munka bérének tehát elégnek kell lenni az élethez szükséges összes javak eléréséhez. Másfelől a munkásra nézve sem közömbös, hogy az üzemet miként vezetik. A munkásnak éppen olyan érdeke az üzem jó vezetése, mint magának a tőkésnek. Hiszen kenyeréről van szó. A munkás is veszít, ha a vállalat veszít. Másrészt pedig ennek az elvnek a megvalósítását a termelés szempontjából is helyesnek tartom.

Nagy javulást várok attól, hogy a munkásnak módot adunk arra, hogy az üzemnek ne egyszerűen csak bérmunkása legyen. Mert hiszen az a rendszer, amely ma fenáll, amely liberális gazdasági rendszernek nevezhető, a munkást egyenesen idegennek tekintette és tekinti a gazdasági életben is a vállalkozás szempontjából, a munkás pedig csak ellenségének látja sokszor azt a munkaadót, a vállalkozót, a kapitalistát, aki őt viszont egyszerűen bérmunkásnak tartja és egyoldalúan szabja meg azokat a jogokat, amelyeket a munkás munkája révén magának biztosít.

Másrészt a termelés érdekében állónak látom ennek az elvnek megvalósítását azért is, mert *gyakorlati tudás* kerül ezáltal az üzem vezetésébe. Budapesten volt szerencsém néhány üzemet megnézni, nem nevezem meg őket, s az egyik legnagyobb üzemben láttam, hogy 30—40 éves tudással, gyakorlattal bíró munkások bizony sokszor magának az egyetemi képzettséggel felfegyverzett mérnöknek is segítő társai, tanácsadói tudnak lenni az üzemvezetésben, amennyiben arra neki módot adnak.

A közösség érzetével továbbá nem fogja a munkás ellenségnek tekinteni a vállalatot. Harmadszor pedig az *üzemi fegyelem* megerősödését remélem attól, hogy ha a munkásban felkeltjük a felelősségérzetet, ha a munkást kivetkőztetjük abból a közömbös felfogásból, amely szerint ő csak egyoldalú saját igényeinek biztosítását követeli, a nélkül, hogy az üzemvezetés terheit és nehézségeit megismerhetné.

A fővárosnak, illetve az országnak egyik legnagyobb vállalatánál, a BSZKRT-nál a munkásság képviselői helyet foglalnak az igazgatásban, a legfelsőbb fórumban, az igazgatóságban; a vállalat irányításába beleszólásuk van, így tehát minden kérdésben, ami a vállalkozással, az üzletvezetéssel kapcsolatban van, nemcsak hozzászólási joguk, hanem szavazati joguk is biztosítva van. Nyugodt lélekkel merem állítani, hogy mindazok, akik figyelemmel kísérik ezt a munkálkodást, megerősíthetik, hogy a munkásság képviselői egy pillanatra sem feledkeztek meg arról a súlyos felelősségről, amely őket beleszólási joguknál fogva az üzemvezetés szempontjából terheli.

A gyári bizottságok kérdése nem is új keletű. 1849-ben a frankfurti parlament foglalkozott ezzel a kérdéssel. Igaz, hogy a gondolatot nem valósították meg, azonban hosszú időn keresztül fáradhatatlan harcosai voltak e gondolatnak *Hitze*, *Froese*, *Schmiedland* és *Koch*, hogy másokat ne is említsek.

A gyári bizottság és munkaközösség elve meg van valósítva több államban, sőt Németországban még ezen is túlmentek, amikor a birodalmi gazdasági hivatalt felállították. Ausztriában a munkáskamarák felügyeleti tanácsában való részvétel pótolja a gyári bizottságokat és munkaközösségeket. Nálunk visszafejlesztették ezeket az eredményeket közvetlenül a kommunizmus után, de ma is megvan a törekvés a kapitalizmus egyoldalú diktatúrájára. Az indokolása ennek az volna, hogy a gazdaság újjáépítése csak akkor lesz lehetséges, ha a szociálpolitikát, azaz a munkásság jogait korlátozni fogják. A termelés emelésére, mint elengedhetetlen előfeltételt, a vállalatok kizárólagos rendelkezési jogának biztosítását emlegetik. Pedig tudnunk kell, hogy nehéz gazdasági depressziók nemcsak olyankor voltak, a mikor ezeket a jogokat biztosították a munkásságnak, hanem olyan időben is, amikor sem szociálpolitika nem volt, sem a munkásságnak ezek a jogai biztosítva nem voltak.

Hozzászólások.

Neuhaus Ferenc, rt-i igazgató.

Megnyugvást keltő békéltetés csak olyan szerv részéről remélhető, melyben munkaadók és munkások paritásos alapon vannak képviselve. Képviselők csupán a meglevő vagy létesítendő szervezetek — tehát munkaadó-egyesületek és szakszervezetek — részéről delegálhatók, mert a termelés fejlettségének mai fokán csupán organizációk állhatnak egymással szemben, nem pedig egyének. Elengedhetetlen alapfeltétel, hogy a munkások gyári bizottságok formájában betekintést nyerjenek az ügyvitelbe.

A gyári bizottságok vagy üzemi választmányok szerepe két szempontból fontos. Egyfelől csak ezek képezhetik a «munkaközösség» vagy bármely más névvel megjelölendő, de lényegében azonos szerv természetes alépítményét, másfelől pedig kizárólag ilymódon érhető el az a rendkívül nagy horderejű cél, hogy a munkásság saját választott bizalmi emberei személyes tapasztalatok során meggyőződést szerezhessenek azokról a hatalmas és mindíg újból leküzdendő nehézségekről, amelyekkel egy-egy ipari üzem fentartása jár. E nélkül a munkás szemében a gyár, illetőleg annak megszemélyesítői, mindíg rabszolgatartók maradnak, akik nem azért nem emelik jövedelmét, mert nem *lehet*, hanem, mert nem *akarják*.

Az üzemi választmányok keretében kell tehát a munkásságnak az üzemvezetéssel kapcsolatos azon gyakorlati tudásra szert tenni, amelyre a szakszervezet mint olyan, nem taníthatja meg tagjait. Erre pedig a köz érdekében is égetően szüksége van a munkásságnak, mert gyakorlati tudása nem áll arányban politikai hatalmával és ez a körülmény teszi a munkásság egyébként természetes hatalmi gyarapodását aggasztóvá.

Az előadó urak részéről javasoltakra lényegében a következőkben foglalhatom össze tiszteletteljes véleményemet:

Nem tudom mit ért *Navratil Ákos* előadó úr «az állam elősegítő, támogató természetű feladata» alatt. Minthogy azonban egyrészt közvetlen tapasztalatból tudom, hogy 1921-ben az államnak legmesszebbmenő, ilyirányú támoga-

tása sem volt képes az ügyet sikerre vezetni, másrészt a társadalompolitika terén a laissez faire elvének folytatólagos korlátlan uralmát általában nem tartom üdvösnek, úgy vélem, hogy az államnak messzebbmenő feladatai, konkrétebb kötelességei vannak. Az állam helyesen átgondolt, szükség esetén kényszerítő beavatkozását ez esetben annál is indokoltabbnak tartom, mert mindenekelőtt a szükséges k e r e t megteremtéséről van szó, melynek helyes megalkotása annyira kétségtelenül közérdek, hogy csak állami segédlettel hívható életre.

Ezzel az állásfoglalásommal tehát szószerint magamévá tettem *Pap Dezső* előadó úrnak azt a tételét, hogy «minél tökéletesebb jogintézmények szolgálják az érdekellentétek békés elintézésének nagy célját, tényleg annál ritkábban fajulnak el azok olyan harccá, mely a közvetlen részeseknek, de azontúl az egész társadalomnak is, többé-kevésbbé súlyos erkölcsi kárt okoz».

A szükséges jogintézmények megteremtésének előfeltétele : a szakszervezeteknek a munkavállalók törvényes képviseletéül való elismerése.

A *szakegyesületek jogainak* tehát éppen úgy törvényes szabályozást kell nyerniök, mint a *munkaszabályszerződések* feltételei joghatályának. A szabályozás módját illetően ugyancsak *Pap Dezső* előadó úr álláspontjának helyességét vallom, aki szerint «a jognak túlnyomó részben normatív — és nem kényszerítő — szabályokból kell állania», tekintetbe véve, hogy a már létező szakegyesületek jogos érdekei mit követelnek meg. Az *üzemi választmányok* összetételének törvényes szabályozásánál *Kovrig Béla* előadó úrnak a korhatár megállapítására vonatkozó javaslatát igen célszerűnek tartom. A szükséges jogalkotások terén nagyon megfontoltan kell eljárni, mert az agyonszabályozásra való törekvés súlyos komplikációkra és az eredeti célokkal homlokegyenest ellenkező eredményekre vezethet.

Elismerem, hogy a politika sajnálatosan, sőt veszedelmesen túlteng és legtöbbször csaknem lehetetlenné teszi, hogy a gazdasági vonatkozású kérdések tárgyilagos gazdasági szempontokból ítéltessenek meg és intéztessenek el. A «munkaközösség» általam propagált formájánál a teljes ülésnek, melyen az összes szakmai csoportok kiküldöttei résztvesznek, lenne az a hivatása, hogy a gazdasági kérdéseket gazdasági szempontokból irányítva tárgyalja és a kormánynak, illetve a parlamentenek e téren quázi tanácsadó szerve legyen.

Ezek a plenáris ülések, melyeknek résztvevői érdektelen szakemberekkel, valamint az illetékes minisztériumok kiküldötteivel volnának kiegészítendők, akiknek nem is kellene szavazati joggal rendelkezniök, a teljes ülés által esetenkint kiküldendő paritásos albizottságok, valamint az állandó békéltető bizottságok jelentései, melyek ugyancsak a teljes ülésnek volnának előterjesztendők, a plenáris ülést gazdasági parlament jellegével ruháznák fel. És amilyen mértékben sikerülne a közérdeklődést a politikai parlamentről a gazdasági parlament felé terelni, olyan mértékben fokozódnék a remény és a valószínűség arra, hogy országunkat felvirágoztassuk.

G á l ó c s y Á r p á d, bánya- és kohómérnök.

Magát a fogalmat, melyet a «munkaközösség» szó fed, kell elsősorban

körvonalazni! A munkaközösség a Whitley-fogalmazásban olyan intézmény, mely a termelést biztosító békét az által kívánja megteremteni, hogy a termelés irányítására annak két tényezője — a munkaadó és a munkás — paritásos alapon nyerjen befolyást. Amint látjuk, már maga a kiindulás hibás, mert a termelésnek éppen azt a két tényezőjét zárja ki az irányításból, akik erre hivatottak, jelesül a mérnököt és a kereskedőt és azok kezébe akarja letenni, akik ahhoz nem értenek. Előre is látva az ellenvetést, amely ezzel az állításommal szemben legalább is az egyikre, a munkaadóra, vonatkozólag felmerülhet, megjegyzem, hogy a nagyipari vállalatoknál, a részvénytársaságoknál a munkaadó, a részvényes rendesen a vállalat irányításában nem vesz részt tényleg, — ahol pedig igen, ott ezt az irányítást vagy a mérnöki vagy a kereskedelmi tudásával végzi, s nem mint tőkés. Ez esetben benne két — esetleg három tényező egyesül.

Az «*üzemi tanácsok*» rendszerétől a Whitley-féle rendszer semmiben sem különbözik, hiszen annak első foka a tényleges üzemi tanács, — az egyik vállalat keretén belüli ügyek részére. Sőt annyiban még rosszabb, hogy még a nálunk csődöt mondott «üzemi tanács»-nál a tanács tagjai legalább a vállalat alkalmazottai voltak, addig Whitley rendszerénél már ezen az alsó fokon is a vállalalt legbelsőbb ügyeibe is attól teljesen távol álló két egyénnek is van beleszólása — a vállalatok egyesülete és a munkásszervezetek kiküldötteinek.

A munkaközösség «tanácsai», az angol Whitley javaslata szerint is, a németek próbaintézményeinél is, csak *tanácskozó* és *tanácsadó szervek* — s úgy tudom, hogy a hazai tervezgetők sem gondolnak arra, hogy ezeknek a tanácsoknak végrehajtó hatalommal felruházott *rendelkező joga* is lenne. Mert az, aki már erre az alapra lépne, a tulajdonjogot sértené meg, amelyen pedig az emberiség áll, mióta az ember él és állani fog mindaddig, míg két ember élni fog a földön.

Ha csak mint tanácsadó szerepelne a «munkaközösség tanácsa», úgy arra a fentebb kifejtettek szerint igazán nincsen szükség, mert ez a kérdés már a műszaki és kereskedelmi vezetőknek, mint tanácsadó tagoknak az igazgatóságba való bevonásával már réges-régen meg van oldva. Ezeknek is csak tanácsadó joguk van és a tulajdonosoknak vagy a tulajdonos tőkések képviseletének, az igazgatóságnak korlátlan joga ezek tanácsát vagy javaslatát elfogadni vagy elvetni. Ha az alkalmazottak ranglétráján legfelül álló szakembereknek is csak tanácsadói joga lehet, így természetesen a létra legalsó fokán álló munkásnak akár egyénileg, akár összességben szintén nem lehet több joga. Ezt a jogát pedig, amint már kifejtettem, az üzemben tényleg gyakorolja is. A vállalatokon kívül álló egyéneknek beleszólási jogot adni hatalmi érdek lehet, de semmiesetre sem vállalati — sem nem közérdek.

Ezek után méltán felvethető a kérdés, hogy, ha mind ez tényleg így van, akkor miért honosították meg a «munkaközösség» intézményét az angolok és a németek, hiszen csak nem lehet az ipari termelésben nálunk fejlettebb államok szakférfiairól feltenni, hogy tudatlanok? Nem. Valóban nem tudatlanok, helyesen cselekedtek, de ennek dacára mi mégis bűnt követnénk el, ha meghonosítanánk. Ennek a magyarázata igen egyszerű. A marxi elvek

alapján szervezkedett szociáldemokrata-kommunisták kimondott végcélja a szociális állam, hol nincs magántulajdon, nincs osztálykülönbség, mert minden a közösségé — és minden polgár egyenlő dolgozó egyén. Ez az állam egy magas hegy tetején van, a hozzávezető út nehéz, fáradságos. Lent a hegy lábánál a kapitalista termelési rendet találjuk, feljebb haladva érünk el a «kollektív szerződések» állomásához, majd az «üzemtanácsok» állomásához és csak ezután jön még az« igéret»-földje. Oroszország és mi már eljutottunk a hegy tetejére, s a mi szenvedésünknek a jajszava adta tudtára a nagyvilágnak, hogy a «szociális állam» nem a Krisztus által hirdetett egy akol és egy pásztor boldog mennyországa, hanem a pokolnak mélységes feneke. A kormányok mindent elkövettek, hogy ezt az újkori pestist határaikon be ne eresszék. A több éven át tartó féktelen izgatás következtében teljesen félrevezetett munkástömegeket azonban nem lehetett volna éppen akkor a józan gondolkozásra visszafordítani, mikor előttük a minden boldogságot hozónak jelzett szociális állam kapuját már otthon is nyitogatták. Ebben a szorult helyzetben kaptak úgy az angolok, mint a németek a «munkaközösséghez». Nehogy elveszítsenek mindent egy proletárdiktatúra kitörésével, inkább választották a vállalatok a kisebbik rosszat, mely egyrészt alkalmasnak látszott arra, hogy a szenvedélyeket levezesse, másrészt, habár drága pénzen, alkalmas volt annak bizonyítására, hogy, ha a vállalat ügyének intézésébe hozzá nem értők beavatkoznak, úgy az legelsősorban magának a munkásnak válik kárára. Így elrettentő példa is lehet, melynek láttán a munkások elvesztik a kedvöket a szociális termelés útján való továbbhaladásra. A gondolat a munkásvezérek józanabb részének is kapóra jött, mert nem kellett tekintélyük veszélyeztetésével takarodót fújniok. Egy év tanulsága mindkét államban meggyőzte a munkásokat a «munkásközösség» intézményének káros voltáról és mindkét államban annyira elült a munkásizgatás, hogy a proletárdiktatura kitörésétől már nem félnek, így a különben sem minden gyárban bevezetett intézmény a legtöbb helyen már meg is szűnt. Olyan vállalat pedig, amelyik most akarná megteremteni, egyetlen egy sincsen.

Világos ezek után, hogy miért nem kell «munkaközösség» Magyarországon. Mi már régen innen vagyunk «az üzemi tanácsok» rendszerén. Náluk a Whitley-féle «munkaközösségnek» bármily alakban való meghonosítása egy lépés volna vissza a már kárhozatosnak bizonyult proletárdiktatura felé.

Az «alkotmányos gyár» teljesen megbukott. Az elmult években az «egyéni szabad bérszerződés» rendszerét bizonyos mértékig tényleg a «kollektív bérszerződések» rendszere váltotta fel. Ennek a rendszernek valódi folytatása lenne a «paritásos ipari bizottság», ezek azonban nem a fejlődés egészséges irányát, de ellenkezőleg éppen az ipari élet beteges elfajulását mutatják. Vagyis, nemhogy ipari bizottságokat kellene paritásos alapon létesíteni, hanem a kollektív szerződések tejles eltörlése is szükséges volna ahhoz, hogy a termelés terén a béke létre jöhessen, mert a kollektív szerződés nem más, mint modern rabszolgakereskedés. Nemhogy állami kényszerítő beavatkozás lenne szükséges az ipari bizottságok és a munkaközösségek irányában, ellenben nagyon is erős állami kényszerítő beavatkozásra van ma már szükség ahhoz,

hogy a munkások visszaszerezhessék azt az elemi szabadságjogukat, hogy sorsuk felett maguk szabadon rendelkezhessenek.

Szabó József nemzetgyűlési képviselő úr javaslataira vonatkozólag meg kell jegyeznem, hogy a munkások hozzászólási joga a munkabérhez és a munkafeltételek megállapításához — amit ő kíván — már teljes mértékben megvan. A munkás munkába csak úgy áll, ha a munkaadóval a munkabérre és munkafeltételekre vonatkozólag előzetesen megállapodott. Ezt a jogát csak a szakszervezetek korlátozzák, ezekkel szemben van szükség védelemre.

Nagyon nehéz lenne annak a kívánalomnak megfelelni, hogy a tulajdonjog és a tekintély tiszteletben tartása mellett a munkásság képviselője helyet kapjon az üzemvezetésben és a gazdasági élet irányításában. Ennek a kívánságnak a lehetetlenségét már az előzőkben bőven kifejtettem. A képviselő úr különben nem is a «munkások» képviseltetését kívánja az üzemvezetésben, hanem a «szakszervezetek» képviseletét, ami azt jelenti, hogy a gyár legszorosabb belső viszonyainak szabályozásánál egy külső, egészen más érdekszervezet beleszólási joga lenne biztosítva. Olyan jog, amelyet ilyen mértékben és kiterjedésben még a «hatóságok» részére sem szabad megadni. A munkások részéről az üzemvezetésbe való beleszólásnak van egy helyes módja. A képviselő úr erre is rámutat, mikor kívánja a vállalati részvények egy részének a vállalathoz tartozó munkások részére való átengedését. Helyes! Szerezzék meg a munkások a részvényeket, akkor részvényeik arányában tényleg jogosan szólhatnak majd bele a vállalat vezetésébe.

Rajniss Ferenc, magántitkár.

Gyári bizottságokról és ipari munkaközösségekről két egymással ellentétes világnézeti alapon beszélhetünk.

Az első lehetőség, — minden szervezeti formát a jövő utópisztikus szocialista iparállamának szemszögéből nézni, s tényleges cselekvéseinket egy nem létező gazdasági közösség megteremtésének szolgálatába állítani.

A második lehetőség, — a magánvagyon elvének és a kapitalizmusnak, mint történelmi képződménynek reális alapjain megmaradni — s a kicirkalmazott jövő meséjét feladva — minden új szükségletet és törekvést gondos kísérletezések és előkészítés után a szerves fejlődés szolgálatába állítani.

Az igen tisztelt előadó és felszólaló urak egy harmadik utat választottak, amikor saját világnézeti szemszögükből más világnézetek alapján kialakult tervek és valóságok steril bírálatát vélték fontos feladatuknak.

A gyári bizottságok szervezése a világháború hadviselő államaiban kezdődött, mindenütt az államnak, tehát az uralkodó rend legfőbb képviseletének a kezdeményezésére. *Lloyd George*, *Rathenau* és *Hoower* miniszterek háborús zárójelentései klasszikus tanulmányok annak megértésére, hogy a világháború alatt végtelenül megnövekedett ipari produktivitásban milyen szerepe volt a munkaadók és a munkások közös paritásos üzembizottságainak.

A háborús eredmények indították az angol parlamentet a *Whitley*-bizottság kiküldésére, s ma a Whitley terv alapján Angliában 32 iparág dolgozik paritásos üzemi bizottságokkal, egy közös, nemzeti szövetség irányítása alatt.

Az angol szervezeti formákhoz az amerikai gyárak hasonló üzembizottságai állanak a legközelebb, — az ú. n. *shop-committee*-k, mint a munkaadók és a munkások állandó, kéthetenként összeülő közös bizottságai.

Az igen tisztelt előadó urak által ismertetett cseh és német rendszerek a legkevésbbé alkalmas, aberrációs harci szervezetek, melyeket a *felülről-lefelé* való szervezés politikai gondolata szült, teljes ellentétben az üzemi bizottságoknak azzal az alapvető elvével, amely az előzetes, gyárakként való kiépítést, s az egyes megszervezett üzembizottságok *utólagos* föderációját követeli.

Iparfilozófiai szempontból az üzembizottság a modern indusztrializmus szülötte. A tudományos üzemvezetés alapján álló, kifejlett kapitalizmus már nem a gépben, hanem az emberi energiák gazdaságosabb felhasználásában látja a nagyobb gazdasági eredményességet és a nagyobb profitot. A gép forradalmi kora elmulott, helyét az ember fizikai és lelki erőinek szintétikus kihasználása foglalja el.

Európa ebben az új kapitalizmusban súlyos visszaesést mutat. «*Watering of labor*» az angol kifejezés annak a szomorú ténynek a megjelölésére, hogy az európai ipari munkásság teljesítőképessége elvizenyősödött, megcsökkent, ami ma-holnap végső katasztrófával fenyegeti a világversenyben elmaradt európai ipart.

A gyárakat ma nagyrészben külső tényezők igazgatják. A munkaadók vakon dolgoznak a termelési processzustól függetlenül nagyobb profitért, a munkások pedig a gyártól messzeeső politikai célokat követnek: *a gyár súlypontja tehát kívül esik a gyáron.*

Az üzemi bizottságok feladata visszaadni a gyárakat eredeti rendeltetésüknek — az eredményes termelésnek.

A gyár lényegében kollektív-arisztokratikus képződmény: munkája közös felelősségérzeten nyugszik. A munkamegosztás élő organizmust jelent. A gyár egy hatalmas egység, szakmák és osztályok összedolgozásának egysége, melynek eredményességét a belső összeforrás, a belső szervezet, a belső munkaritmus határozza meg. A gyárnak lelke van és ennek a közös léleknek gazdagságot termelő ereje az üzemszervezet helyes fölépítésétől függ.

A mai reformátorok a munkásságot a *gyáron kívül egyénenként* akarják felvilágosítani és meggyőzni a maguk igazáról, de ez a metódus a gyárak lényegének teljes félreértéséből származik. A társadalmi béke és rend szempontjából többet ér egy 50 emberrel dolgozó gyárszervezet *testületi* szellemének megjavítása, mint 500 ipari munkás individuális felvilágosítása.

Hovatovább bizonyos lesz, hogy az ipari egységek belső életét nem csupán a bérkérdés, s az anyagi javak szabályozzák. Durvaság, gyanakvás, osztályszellem, kicsinyesség, csípős igazságtalanságok éppen a munkásság legértékesebb, szellemileg vezető részét teszik a közös felelősség és a lelkes munka ellenségeivé.

Ezért az államnak és a társadalomnak minden lehető szociális törekvését arra kell koncentrálni, hogy a felelősségérzet és a közszellem a *gyárak falain belül* valósuljon meg.

Tévtanok és politikai álmok ellen harcolni *csak bent a gyárban lehet*, emberi méltóságot, igazságot és az állami törvények uralmát biztosító gyári bizottságok munkálkodása révén.

Az angolszász üzembizottságok szervezetét tartva szem előtt, helytelennek látom az igen tisztelt előadók célmegjelölését is, s ezért a valódi üzembizottságok feladatkörét röviden a következőkben fogom össze :

1. bérszerződések és más kollektív szerződések becsületes betartásának biztosítása ;

2. a gyári rend betartásának ellenőrzése ;

3. egyéni és csoportsérelmek orvoslása ;

4. állami törvények betartásának ellenőrzése ;

5. biztonsági és egészségügyi feltételek, intézkedések megbeszélése, ismertetése és ellenőrzése ;

6. inasügy, gyermek-, asszonymunka ellenőrzése ;

7. technikai nevelés. — új munkametódusok magyarázata :

8. tanácsok, javaslatok a termelés emelése érdekében :

9. tanfolyamok, szórakozás, üdülés próblémái.

Amint látjuk, nem forradalmi törekvésekről, hanem *egészséges prevencióról* van szó, s bár az üzembizottságoknak nem lehet feladata az ipari státus megváltoztatása, mégis nagyban hozzájárulhatnak egészségesebb, emberibb viszonyok megteremtéséhez, a közös bizalom és egymást becsülés felkeltéséhez.

Mivel a gyári bizottságok ügye konkrét javaslat nélkül tárgyaltatott le, s mivel annak nagy anyagkomplexuma rövid felszólalások keretében nem ismertethető, a következőket indítványozom :

1. Küldjön ki a népjóléti miniszter úr Őnagyméltósága egy dolgozó, minden irányban független szakemberekből álló kisebb bizottságot a magyar *munkaadók és munkások üzemi és emberi relációinak országos vizsgálatára*.

A bizottság készítse el és mutassa be minden pontjában teljesen kidolgozott munkatervét és a megfelelő vizsgálati jog elnyerése után úgy dolgozza fel az egyes iparágak és iparterületek viszonyait, hogy a legfejlettebb és leglemaradottabb szervezeti formák szembeállításából a szakemberek világos, tiszta fogalmakat alkothassanak a hazai állapotokról.

2. A vizsgálati eredmények alapján készíttessen a népjóléti miniszter úr Őnagyméltósága egy olyan *gyárbizottsági tervezetet*, amely alapul szolgálhat egy néhány állami üzemben a paritásos üzemi bizottságok *kísérleti felállításához*.

A tervezet vezérlő elve az kellene legyen, hogy az üzembizottságok választási és ténykedési rendjében a magyar alkotmányosság szelleme és minden felhasználható szervezeti formája benne foglaltassék, hogy az ú. n. «alkotmányos gyár» a munkásság politikai intelligenciáját a nemzeti élettel harmonikus irányban fejlessze ki.

Elnök: Hegedüs Loránt, v. miniszter.

Tárgy: *Békéltetés és koaliciójog.*

Földes Béla, v. b. t. t., ny. miniszter, a szakértekezlet elnöke.

Sajnálattal jelentem, hogy a legközelebbi tárgyalások elnöke — *Hegedüs Lóránt* Őnagyméltósága — másirányú elfoglaltsága miatt nem jelenhetett meg és így én leszek bátor elfoglalni az elnöki széket és a tanácskozást vezetni.

Előadók.

Pap Dezső, ny. h. államtitkár.

Javaslat. A munkaviszony egészséges alakulásának, mind a vállalkozás, mind a munkásság jólétének, a termelés rendjének, a társadalmi békének és együttérzésnek egyik legjelentékenyebb tényezője a munkaviszonnyal kapcsolatban elkerülhetetlenül felmerülő érdekellentéteknek lehetőleg gyors és békés elintézése és ezzel megakadályozása annak, hogy ezek az érdekellentétek a munka megszakítására, munkabeszüntetésre vagy kizárásra, sőt ezentúl, a felek kölcsönös viszonyát még jobban elmérgesítő egyéb olyan kárhozatos eszközöknek az alkalmazására vezessenek, minők a bojkott, a fekete lista, a nyilt erőszak, stb. Számokkal igazolható tapasztalati tény, hogy minél tökéletesebb jogintézmények szolgálják az érdekellentétek békés elintézésének nagy célját, tényleg annál ritkábban fajulnak el azok olyan harccá, mely a közvetlen részeseknek, de azontúl az egész társadalomnak is többé-kevésbé súlyos és erkölcsi kárt okoz. Kétségtelen, hogy ez a harc ideig-óráig tilalmakkal és a tilalmak megszegésére kiszabott büntetésekkel is megelőzhető. De az érdekellentéteknek ilyen elintézését nem követi a békés fejlődést biztosító kölcsönös megértés és megnyugvás. A viszály okait ugyanis a hatalmi szó nem szüntetheti meg, ellenkezőleg csak halmozza azokat.

Tapasztalat igazolja azt a megfontolást, hogy a munkaviszályok elintézése csak a kölcsönös megértést előmozdító *egyeztető eljárás* útján lehetséges. Ezért szervezték ezt meg mindenhol, ahol a munka békéjének jelentőségét a gazdasági életre és általában a társadalomra és az államra már felismerték. Vannak azonban más intézmények is, amelyek közvetlenül vagy közvetve ugyanezt a célt szolgálják. Azokban a vonatkozásokban, amelyekben a törvények arra módot adnak, a munkaügyi hatóságok (munkaügyi hivatalok, iparfelügyelők, stb.) is hozzájárulhatnak a munkaviszályok lehetséges okainak felderítésével és előzetes intézkedéseikkel azok kitörésének megakadályozásához. Különleges intézmények, minők pl. a munkaügyi kamarák, munkaügyi tanácsok, üzemi választmányok és üzemi tanácsok, stb. ott, ahol ilyenek léteznek, általában vagy bizonyos vonatkozásokban szintén sokat tehetnek e cél érdekében. Mindezek a jogintézmények nem szükségszerű feltételei az egyeztető intézmény eredményes működésének. Van azonban két olyan jogintézmény, amelyek nélkül a legtökéletesebben elgondolt békéltető eljárás sem felelhet meg a hozzá fűzött várakozásoknak. Ezek egyike, számos egyéb rendeltetése mellett, kiindulási pontja, előfeltétele, másika pedig

záróköve minden valamire való munkaügyi békéltetésnek. Előbbi az érdekeltek *koalicionalis jogának, egyesülési szabadságának a biztosítása*, az utóbbi *a munkaszabályszerződések* (kollektiv szerződések) *tényálladékának, kellékeinek és jogkövetkezményeinek a megszabása.*

Hazánkban a helyzet a munkaügyi békéltetés és ennek imént jelzett két előfeltétele tekintetében ezidőszerint a következő:

1. A munkásoknak koalíciója a munkának «összebeszélésen» alapuló megszüntetésére a mezőgazdasági alkalmazottaknak, valamint a közforgalmú géperejű vasúti vállalatoknál alkalmazottaknak tilos, büntetendő és jogérvénytelen. Az iparban és kereskedelemben mind a munkaadóknak, mind a munkásoknak ilynemű megállapodásai nem tilosak ugyan, de jogérvénytelenek.

2. Az ipari és kereskedelmi munkaadók egyesülési jogát törvény (az ipartörvény) biztosítja. Más folgalkozási ágaknak és különösen a munkavállalóknak egyesülési jogát törvény nem biztosítja. Az ezek körében alakítani szándékolt mindenféle egyesületnek — éspedig kizárólag a munkaügyi érdekeket szolgáló egyesületeknek is megalakítása, valamint a már létező egyesületeknek működése és fenmaradása minden bírói jogsegély nélkül a közigazgatási hatóságoknak, legfelső fokon a belügyminiszternek, a közforgalmú géperejű vasúti alkalmazottak tekintetében pedig a kereskedelemügyi miniszternek szabad mérlegelésétől függ. Ez a mérlegelés egyáltalán nem feszélyezi a munkaadók egyesületeit, ellenben súlyos akadálya a munkavállalók egyesülésének és egyesületi tevékenységének.

3. A munkaszabály-szerződésekről jogszabály egyáltalán nem rendelkezik. Jogi hatályuk feltételei és jogkövetkezményeik teljesen bizonytalanok.

4. A békéltető eljárást magát a jog csak az ipartörvény alá tartozó foglalkozások és a bányászat tekintetében szabályozza. — anélkül azonban, hogy ezek a szabályok hiánytalanul végre is volnának hajtva. Semmiféle szabály nincs viszont e részben más foglalkozási ágakat és különösen azokat illetőleg, melyekben, mint a mezőgazdaságban és a közforgalmú géperejű vasutaknál, a munkaviszályok ügyét jogalkotásunk a munkabeszüntetések törvényi tilalmával és szigorú büntetésével elintézettnek tekinti.

Amennyiben vannak is jogszabályaink a békéltetésről, azok egyáltalán nem alkalmasak arra, hogy a békéltető eljárást hatályossá, eredményessé tegyék. A felek egyáltalán nem kötelesek abba belebocsátkozni. A békéltető szerv kijelölésénél nincs tekintet a felek bizalmára: jogkörének megvonása nem teszi lehetővé a tényállásnak megfelelő tisztázását avégből, hogy a gazdasági célszerűségnek és az igazságosságnak megfelelő javaslatot tehessen a megegyezésre. Hiányzik a gondoskodás a felek képviselőinek kellő legitimálásáról többek közt avégből, hogy megállapítható legyen, hozzájárulnak-e maguk a felek az egyességhez. Nincs megállapítva, mi történjék az esetre, ha a felek valamelyike vagy mindketteje az egyezkedést megtagadja vagy a tényállás tisztázása után javasolt egyességet elutasítja. És végül az esetre, ha az egyesség mégis létrejön, nincs megállapítva annak joghatálya. Mindennek a hiánya a békéltetési eljárást olyan üres formasággá süllyeszti,

mely a munkaviszály elfajulásának megelőzésére, valamint a munkabeszüntetésig vagy kizárásig elfajult munkaviszály gyors, megnyugtató és a munka békéjének némi állandóságot biztosító befejezésére egyáltalán nem alkalmas.

Avégből tehát, hogy a békéltetési eljárással a munkaadók és munkavállalók közti érdekellentét lehetőleg mérsékelhető, a munka békéje lehetőleg biztosítható legyen, a szakegyesületek jogát, a munkaszabály-szerződéseket és a békéltetési eljárást a következő elvek alapulvételével kellene szabályozni:

1. Törvényben kell szabályozni a szakegyesületek jogát. E jognak túlnyomó részben normativ szabályokból kell állani, kényszerítő szabályokból csak annyiban, amennyiben azokat az egyesület létezéséhez, valamint alkotmányának nyilvánosságához, úgyszintén a nevében eljáró személyek kilétének megállapításához fűződő közérdek, továbbá az állam biztonságához, az egyéni szabadsághoz éspedig mind a tagoknak, mind az egyesületen kívül álló személyeknek egyéni szabadságához fűződő jogos érdekek, végül a már létező szakegyesületek jogos érdekei megkövetelik. Az egyesületek törvény- és alapszabályszerű működésének biztosítékai a működés nyilvánosságának a biztosításában keresendők. A megalakulás és a működés szabályszerűségének az ellenőrzése, a szabálytalanságok megtorlása a törvényi szabályok alapján eljáró rendes bíróságok feladata kell, hogy legyen, hapedig mégis a közigazgatási hatóságoké maradna az, hatásos módon gondoskodni kell a bírói jogsegélyről.

2. Törvényben kell szabályozni a munkaszabályszerződések joghatályának feltételeit és jogkövetkezményeit éspedig a következő elvek alapján: a munkavállaló részen szerződő fél csak szakegyesület lehet: a szerződés érvényességéhez kötelező legyen annak írásbafoglalása és a nyilvánosságnak biztosítása érdekében meghatározott helyen való letétele: meg kell állapítani hatályának és a felmondási időnek más megállapodás hiányában érvényes leghosszabb tartamát: a munkaszabály-szerződésbe foglalt más megállapodás hiányában a felek, illetve az azokhoz tartozó személyek, a munkaszabály-szerződésbe foglalt munkafeltételeket nemcsak egymással, hanem harmadik személyekkel szemben is kötelesek legyenek megtartani: a felekhez tartozó személyek szolgálati szerződésének olyan rendelkezései helyébe, melyek a munkaszabályszerződések rendelkezéseivel ellenkeznek, a munkaszabály-szerződésbe foglalt más megállapodás hiányában ez utóbbinak rendelkezései lépnek: az egy-egy félhez tartozó szerződő társak, valamint a szerződéshez utólag csatlakozó személyek annak a félnek hozzájárulása nélkül, amelyhez tartoznak, a munkaszabály-szerződéstől el nem állhatnak, valamint egyesületi tagok, akikre a szerződés hatálya az egyesülethez való tartozásuk révén kiterjedt, a szerződés hatálya alól az egyesületből való kilépés révén nem vonhatják ki magukat.

3. Az egyesületi jog és a munkaszabály-szerződések megjelölt szabályozása mellett felesleges, sőt e szabályozás céljának is ellentmond az a szabály, mely az ipari és kereskedelmi foglalkozásokban a munkabeszüntetésekre és kizárá-

sokra irányuló «összebeszélések» jogérvénytelenségét állapítja meg. Mindama foglalkozások tekintetében tehát, melyekben a kizárás és a munkabeszüntetés egyáltalán nem tilos, ezt a szabályt hatályon kívül kellene helyezni.

4. Törvényben kell szabályozni végül a békéltető eljárást éspedig a következő elvek alapján:

a) Az eziránt felelőssé tett személyek büntetés és egyéb joghátrányok terhe alatt kötelesek az olyan munkaviszályt, amely legalább tíz munkást érint és amelynek tárgya nem a bíróság által eldöntendő jogvita, a két fél álláspontjának ismertetésével a kizárás vagy a munkabeszüntetés foganatosítása előtt a hatóságnak az előírt módon bejelenteni.

b) A békéltetést a hatóság bármelyik félnek kívánságára köteles megindítani. A hatóság hivatalból is megindíthatja az eljárást éspedig már akkor is, ha a munkaviszály által érintett munkavállalók legalább hárman vannak. A részvétel a békéltető eljárásban mindkét félre nézve kötelező.

c) A békéltető eljárásban az a fél, amely tíznél több természetes vagy jogi személyből áll, csak képviselő vagy képviselők útján vehet részt. A képviselők számát a felek előterjesztése alapján a békéltető szerv állapítja meg.

d) A békéltetést a hatóság által e feladattal állandóan vagy esetről-esetre megbízott személy végzi éspedig vagy egyedül vagy bármelyik félnek kívánságára a felek által egyenlő számban kijelölt bizalmi férfiak részvételével. Ha a békéltetés bizalmiférfiak bevonásával folyik, a békéltető bizottságban az elnöki teendőket a hatóság által kijelölt személy látja el. A bizalmiférfiak számát a felek előterjesztése alapján a békéltető bizottság elnöke állapítja meg. Sem az elnök, sem a bizalmiférfiak nem tartozhatnak ahhoz a szakmához, melyben a munkaviszály felmerült és egyébként sem lehetnek abban közvetlenül érdekeltek. Mind az elnök, mind a bizalmiférfiak fogadalmat tesznek teendőiknek lelkiismeretes ellátására és arra, hogy az eljárás során tudomásukra jutó üzleti vagy üzemi titkokat nem árulják el.

e) A békéltető szerv megidézheti a feleket: tanukat, szakértőket hallgathat meg; a titoktartás legmesszebbterjedő megóvása mellett szemlét tarthat és okmányok felmutatását követelheti; esküt vehet ki vagy annak kivételére a rendes bíróságot megkeresheti. És általában a tényállást a rendes bíróságok rendelkezésére álló eszközök alkalmazásával tisztázhatja.

f) Az eljárás lefolytatása, nevezetesen a vitás ügyre mérvadó tényállás tisztázása után a békéltető szerv javaslatot tesz a vitás kérdés elintézésének módjára. A békéltető eljárás során létrejött megállapodás tekintetében a munkaszabály-szerződésre vonatkozó rendelkezések alkalmazandók. Ha a felek vagy azoknak valamelyike a békéltető szerv javaslatát nem fogadja el, a javaslat, annak indokai, valamint a fél elutasító nyilatkozata annak esetleges indokaival közzéteendők.

g) A békéltető eljárás a munkaviszálynak a fenállása alatt bármikor megismételhető.

h) Nincs helye a hatósági békéltetésnek, ha a felek vitás ügyük elintézését más szervre bízzák. Az ebbeli megállapodást a hatósági békéltető eljárást megindító bejelentésre vonatkozólag megállapított rendelkezések sze-

rint a hatóságnak be kell jelenteni. Ebben az esetben a kizárásra és munkabeszüntetésre vonatkozó tilalom ennek az eljárásnak lezártáig tart. Az eljárás eredményét az előírt módon és helyen be kell jelenteni. Ha a feleknek megállapodásán alapuló ez az eljárás eredményre nem vezetett, a hatóság hivatalból köteles folyamatba tenni a rendes békéltető eljárást.

Indokolás. A tárgyalásaink körébe vont kérdések közt alig van még egy másik, amelynek jelentősége magának a munkaügynek alakulására is olyan alapvető jelentőségű volna, mint az, amely most kerül tárgyalás alá, emellett pedig annyira beleágazódnék az egész társadalmi életbe, a közgazdaságba, a jogi doktrinákba, az állampolitikába, sőt az állam alkotmányába is. Ez a sokoldalú jelentősége a kérdésnek abból származik, hogy magában foglalja az a *munkaszabályszerződésnek* súlyos közdasági és közjogi problémáján, a *békéltetésnek* nem kevésbbé súlyos gazdasági és közjogi problémáján kívül a *szakegyesületi kérdést* is, mely nemcsak alapja és kiindulási pontja az előbbi kettőnek, hanem alapja és kiindulási pontja általában minden szociálpolitikai tevékenységnek is.

A szociálpolitikának úgyis mint tudománynak, úgyis mint gyakorlatnak egyaránt alaptétele az, hogy a szociálpolitikai munkának a közhatalom mellett legfőbb tényezője a szakegyesület. Egyfelől szociálpolitikáról beszélni és másfelől a szakegyesületekről tudomást nem venni vagy azoknak működését megbénítani, sőt rövidlátó szempontok alapján létrejöttüket is megakadályozni, magát az egész problémát kiszolgáltatni a napi pártpolitika próbálkozásainak és a közhatalom oly szerveinek, amelyeknek sokkal kisebb jelentőségű kérdések tekintetében is törvény szabja meg eljárását és felelősségét: annyi, mint hidegen akarni a meleget, feketén a fényt, vagyis annyi, mint tényleg nem akarni a meleget, nem akarni a fényt, nem akarni a szociálpolitikát. Ha nálunk a közhatalom részéről annyi szó esett már a multban és annyi szó esik ma is a szociálpolitikáról — megengedem, hogy sok jóakaratú szó is — és a sok beszédhez képest éppen a közhatalom részéről mégis oly kevés történt eddig, sőt, hogy még az is, ami történt, olyan hiányosan, olyan vérszegényen érvényesül a gyakorlatban, az nemcsak arra vezethető vissza, hogy legtöbbször magát a jogalkotást sem termékenyíti meg a jogalkotónak a meggyőződése, ami azután a végrehajtás lazaságában, a törvény hirdetett céljától eltérő szellemében nyer közvetlenül kifejezést: de visszavezethető emellett arra az imént említett belső ellentmondásra is, hogy a szociálpolitika szükségességének hangoztatása mellett a szakegyesületek nálunk törvényen kívül vannak helyezve és így mind szociálpolitikai jogalkotásunk, mind pedig annak végrehajtása nélkülözni kénytelen azt az eleven erőt, amelyet abba azoknak a közreműködése visz bele, akiket a közhatalomnak, a jogalkotó vagy a végrehajtó hatalomnak ténykedése közvetlenül érdekel. Nemcsak elméleti megállapítás, de sokszorosan igazolt tapasztalat az, hogy igazán eredményes szociálpolitikát a közhatalom magában éppoly kevésbbé képes kifejteni, mint ahogyan egy szárnnyal a madár sem tud repülni.

A szakegyesületekkel szemben követett e politikának a helytelensége

annál nyilvánvalóbb, mert látjuk, hogy hiába nem vesz tudomást róluk a törvényhozás, hiába igyekszenek is erre támaszkodva a jogon kívül helyezni azokat a közhatalomnak az ilyen nagy súlyú kérdések eldöntésére valóban nem hivatott, alárendelt szervei, a szakegyesületek mégis léteznek és mégis működnek, élénk bizonyságául annak, hogy azok a gazdasági és társadalmi fejlődés mai állapotában e fejlődésnek szükségszerű termékei. A különbség az elnyomatás és a szabadság politikájának eredményeiben csak az, hogy mindabban a vonatkozásban, amelyekben a szervezetek működése a társadalmi és gazdasági fejlődés követelményeihez képest szabad, működésük a nyilvánosságnak erkölcsi és magának a közhatalomnak jogi ellenőrzése alatt áll, mindabban a vonatkozásban pedig, amelyben működésük a gazdasági és társadalmi fejlődés követelményei ellenére is tilos, földalatti utakon keres és talál is ellenőrizhetetlen érvényesülést. Az elnyomás politikájának kára és veszedelme azonban nemcsak ebben van, hanem még sokkal inkább abban, hogy a küzdelem hevében megindul a támadás a közhatalom ellen és esetleg az államszervezet ellen is az egész vonalon. Az ilyen támadás azonban még akkor is végzetes, ha a közhatalom kezelői magukat és az általuk képviselt államszervezetet pillanatnyilag feltétlen biztonságban is érzik. Az ilyen harc ugyanis olyan erőpazarlással, az állampolgári hűségnek olyan megingatásával jár, amelynek kárával még akkor is alig érne fel a pillanatnyi győzelem értéke, ha az igazság csakugyan a győző oldalán volna, ha a társadalmi fejlődés ügyét csakugyan ő képviselné.

Ahhoz, hogy a kérdésben világosan lássunk és elfogulatlanul ítélhessünk, érdemes röviden számot adni magunknak arról, tulajdonképen milyen szempontok vezették eddig a magyar közhatalmi politikát a szakegyesületi problémával szemben, hogy lesűríthessük ez alapon annak a politikának irányelveit, amelyet nemzetünk társadalmi és gazdasági fejlődésének javára a jövőben követnünk kellene.

Valóban nincs mit csodálnunk azon, ha közvetlenül az 1867-iki kiegyezés után, akkor, mikor a kapitalista fejlődés nálunk éppen csak megindult, a magyar törvényhozás és kormányhatalom nem tudta még beleélni magát a munkásság helyzetébe és ha ehhez képest tudomásul sem vette a mai szakegyesületekkel össze nem tévesztendő akkori munkásegyesületeknek a legszerényebb hangon előadott panaszait és kívánságait, amelyeknek tolmácsolására a törvényhozásban a dicső emlékű *Jókai Mór* vállalkozott. Rettenetes munkaviszonyok voltak akkor nálunk. De viszont a kérdés új volt még előttünk. Másrészt pedig a kapitalizmus lényegéhez is tartozik az, hogy fiatalabb korában erkölcsi és emberségi szempontoktól ne igen feszélyeztesse magát. Megérthető így az is, hogy az illetékes tényezőknél süket fülekre találva, a fiatal kapitalizmus talán szükségszerű mohóságának fentartás nélkül kiszolgáltatva, bizonyára hatása alatt azoknak a fejleményeknek is, amelyek a munkásmozgalmakat akkorában másutt is jellemezték: a magyar munkásság is mozgalmaiban tisztán theoretikus szempontok által meghatározott és az adott viszonyok közt mindenesetre utopisztikus szélsőségekre ragadtatta magát. A közhatalom pedig ebben a tényben ismét csak

újabb és még alaposabb jogcímet találhatott és talált arra is, hogy a munkásság mozgalmát arra egyáltalán nem kedvező állásfoglalással kísérje. Mikor azután végre a mult század kilencvenes éveinek vége felé a kapitalisztikus fejlődés túlnőtt már nálunk is gyermekkorán és a munkásság is megtalálta a szervezkedésnek azt a formáját, mely más államok példája szerint is alkalmasnak ígérkezett arra, hogy gazdasági és társadalmi helyzetének közérdekű megjavítása érdekében az önsegélyt a kapitalisztikus társadalmi rend alapján is sikerrel érvényesítse : ekkorra kialakult és megkövesedett már az a politikai rendszer, mely a munkásság minden szervezkedési kísérletét, szervezeteinek minden tényét egyenesen az állam és a társadalom ellen intézett ellenséges cselekményként kezelte.

Hogy ez a gyakorlat nem felelt meg a gazdasági és politikai liberalizmus elveinek, amelyeken pedig saját állítása szerint az akkori politikai rendszer nálunk nyugodott, ez az ellenmondás, mint annyi más vonatkozásban, ebben sem feszélyezte azokat, akik akkortájt hazánkban magukat liberálisoknak mondták. Pedig megvolt már akkor magyar nyelven is a gazdasági liberalizmus atyjának, *Smith Ádámnak* «Vizsgálódása a nemzeti vagyonosság okairól és természetéről». Megtanulhatták volna belőle, hogy a munkásság törekvése magasabb munkabérre megfelel a közérdeknek, tudomást vehettek volna belőle, hogy elítélendő részrehajlás nyilvánul meg abban a rendszerben, amely megengedi vagy lehetővé teszi a munkaadók összebeszélését a munkabér leszorítására, üldözi viszont a munkások összebeszélését a bér felemelésére. Megtanulhatták volna az akkor már ugyancsak magyarul is olvasható *Ricardótól* is azt — talán érthető, miért idézem itt éppen az ortodox gazdasági liberalizmusnak ezeket az első nagy képviselőit — megtanulhatták volna, mondom, Ricardótól is azt, hogy «az emberiség barátai csak kívánhatják, hogy a munkásosztályok minden országban fogékonyak legyenek az élet kényelmei és kellemei iránt és hogy az ezek megszerzésére irányuló törekvéseikben minden törvényes eszközzel is ösztönöztessenek». És mégis a gazdasági liberalizmus jelszavával tették szabaddá nálunk a munkaadók egyesüléseit, sőt tömörítették azokat érdekeiknek hatásosabb védelmezhetése érdekében kényszerszervezetekbe és üldözték ugyanakkor a munkásságnak arra irányuló igyekezetét, hogy gazdasági és kulturális helyzetén javítson és hogy polgári szabadsága alapján e célok érdekében szakegyesületekbe tömörüljön. Hiszen keresztülestek az e politikában rejlő ellenmondásokon más országok is. De míg szerencsésebb országokban a demokráciának térfoglalásával a gazdasági és társadalmi élet nagy előnyére lassanként enyhültek és később meg is szűntek a munkásság szervezkedési szabadságán esett sérelmek, addig nálunk demokrácia hiányában szemben a munkaadóknak a közhatalom által is istápolt teljes egyesülési szabadságával, a munkások egyesülési törekvései, a gazdasági fejlődésnek és a társadalmi békének nagy hátrányára, továbbra is csak a zaklatásoknak és üldöztetéseknek szeges akadályain keresztül juthattak előbbre.

Tény azonban, hogy a magyarországi munkás szakegyesületek a létezésüknek alapjául szolgáló gazdasági és társadalmi szükségességnél fogva a

megalakulásuk és működésük elé gördített minden akadály dacára előbbre jutottak. Valamint tény az is, hogy feltörekvésükkel megbecsülhetlen szolgálatokat tettek a munkásságnak és ezen át a köznek a munkásság gazdasági megerősítése és kulturájának emelése tekintetében. Csak össze kell hasonlítani azokat az összegeket, melyeket a munkások önkéntes hozzájárulásaiból a sokkal kisebb taglétszámmal rendelkező szakszervezetek tagjaik anyagi és kulturális felemelésének céljaira áldoztak például azokkal az összegekkel, melyeket az ipartestületekbe tömörített iparosok fordítottak ilyen célra. Meghonosították a betegsegélyezést és a munkanélküliségi segélyezést, szervezték a munkapiacot, nevelték, tanították általános és szakműveltségre tagjaikat és erejükhöz képest, a közhatalomnak teljes passzivitása, sőt inkább ellenséges magatartása mellett, kiharcolták az embertelenül alacsony munkabéreknek a felemelését és az embertelenül magas munkaidőnek a leszállítását. Az ipar pedig a magasabb munkabér és a rövidebb munkaidő terhe alatt nem omlott össze. Ellenkezőleg, a hazai ipar és a hazai közgazdaság együtt nőtt és erősödött a munkás szakegyesületekkel, sőt a magyar közgazdaság elsősorban a termelésnek éppen azon a területén nőtt és erősödött, ahová a munkásszakegyesületek keze a szociális haladás érdekében egyáltalán elérhetett.

Ezek az eredmények természetesen nem jöttek maguktól. Ezekért az eredményekért nálunk is, mint másutt, sok és néha bizony kemény harcot kellett vívni. Már most minden harcban különösen két jelenség hívja fel a figyelmet. Egyik az, hogy élesebben mint békés viszonyok közt lép előtérbe, kell, hogy előtérbe lépjen, a vezetők egyénisége. A másik pedig az, hogy a harc hevében bizony előfordulnak törvénytelenségek is, különösen akkor, ha a törvény erejét képviselő közhatalom a társadalmi küzdelemben maga is részlehajlónak és pártoskodónak mutatja magát. Fokozott mértékben áll ez az olyan küzdelmekre, melyekben kellő szakszervezeti és polgári nevelésben még nem részesült, elkeseredett munkásság küzd megélhetésének legelemibb feltételeiért. Hamar felhanzgik ilyenkor a segélykiáltás «a tömegeket fanatizáló demagógok» ellen és amiről elfeledkeznek akkor, mikor a munkások szervezkedési jogáról van szó, hamar kéznél van ilyenkor a szakszervezetek ténykedésével szemben a polgári szabadság ebben az esetben mindenekfelett érinthetetlennek hirdetett elve. Most már a demagógia leküzdésének és a polgári szabadság megóvásának jelszavait viszik hát harcba a szakszervezetek ellen.

Bizonyára jogos szempontok ezek, de minél jogosabbak, annál szükségesebb volna törvényben megteremteni azoknak biztosítékait, olyan törvényben, mely pártatlanul áll a felek felett és egyoldalú kedvezéssel és egyoldalú hátrányokkal nem igyekszik a küzdelem eredményét jobbra vagy balra befolyásolni. Annál szükségesebb, annál okosabb volna azután különösen az, hogy a küzdelem elfajulásának megelőzése végett törvénnyel teremtsék meg a hatásos békéltetésnek a feltételeit és a szociális törvényhozásnak egész rendszerével azt, hogy a küzdelem lehetőleg feleslegessé váljék vagy, ha ez nem lehetséges, legalább hevességéből veszítsen. De vajjon meg-

teremtette-e a mai törvényhozásunk a polgári szabadságnak biztosítékait igazságosan, a szakszervezetek védelmére úgy, mint a szakszervezetek ellen! Vajjon megteremtette-e a küzdelem megelőzésének feltételeit a cél szempontjából megfelelő békéltető eljárásnak a megszervezésével és kötelezővé tételével! Vajjon hivatkozhatunk-e a szociálpolitikai munkaügyi törvényeknek olyan átgondolt, átfogó rendszerére, melyben legalább a jóakarat nyilvánulna meg arra, hogy a szociális küzdelmeket, már amennyire ez egyáltalán módunkban áll, feleslegessé tegyük vagy legalább mérsékeljük!

De mikor a polgári szabadság megvédéséről van szó, nem szabad még egy további szempontról sem megfeledkeznünk. Már akkor, mikor a politikai liberalizmusnak rendszerét e rendszer első nagy theoretikusai végig gondolták és körvonalozták, e rendszerrel szemben már akkor meg volt nekik maguknak is az az aggodalmuk, hogy a tömegeknek uralomra jutása nem vonja-e majd maga után a demokráciával helyettesíteni kívánt zsarnokság helyébe a zsarnokságnak valamely újabb formáját: az eddigi zsarnokok helyét nem foglalja-e majd el azoknak a zsarnoksága, kiket a demagógiával megdolgozott tudatlan tömeg vállaira emel és akik így a tömeg fiktív hatalmán keresztül gyakorolhatnak esetleg tényleges, egyéni zsarnoki hatalmat. Talán emlékeztethetek arra, hogy ez előre látott zsarnokságnak ellenszerét a politikai liberalizmus úttörői éppen a gazdasági liberalizmusban látták, amelytől elméleti alapon, az élettől azonban azóta teljesen megcáfolt elméleti alapon, éppen a legkiválóbb, a legtökéletesebb egyéneknek a társadalmi felülkerekedését remélték. Méltóztatik tudni, hogy a politikai liberalizmus úttörőinek ez az aggodalma, fájdalom, igen alaposnak bizonyult, míg a gazdasági liberalizmus úgy, amint az a gyakorlatban ervényesült, egyáltalán nem váltotta be a hozzá, mint a politikai liberalizmus defektusának ellenszeréhez fűzött reményeket. És így ma tényleg minden demokráciának legsúlyosabb gondja az, miképen biztosítsa a vezetők önkényével és demagógiájával szemben magának a névleg uralkodó tömegnek elhatározási szabadságát és elhatározási képességét. Az elhatározási szabadság formális biztosítására meg is teremtették a referendum, a népszavazás intézményét, de a tömegek formális elhatározási szabaságán túl ez sem biztosíthatja azoknak tényleges elhatározási képességét is, ez sem teheti immunissá azokat a demagógia kísértéseivel szemben. És így a demokrácia nagy theoretikusai közt nincs ma nézeteltérés abban, hogy a tömegek határozó képességének, ítélőképességének, függetlenségének — a tömegek anyagi jólétének emelkedése mellett — csak egy biztosítéka van: műveltségének, szellemi színvonalának emelkedése. Ámde a munkásszakegyesületek — ezúttal természetesen csak a hazaiakról beszélek — éppen ebben a vonatkozásban elismerésre méltó szolgálatokra hivatkozhatnak. Az e szervezetekben folyó pedagógiai munka igenis alkalmasnak bizonyult a munkásság kultúrájának, ítélőképességének olyatén emelésére, mely a demagógiával szemben lehetőleg felvértezi azt. Ezért látjuk, hogy a munkásmozgalmak során a szélsőséges, utopisztikus politikai irányzatokkal szemben a szakszervezetekbe tömörült munkásság képviseli a viszonylag konzervatív, a fokozatos fejlődés útját választó, pucs-

csokra és kalandokra legkevésbbé hajlandó elemet. Mi akadálya sincs különben annak, hogy a szakszervezetek ilyen irányú magatartásának törvénybe fektessük le a biztosítékait — persze nem apró tűszúrások és zaklatások, de a célhoz méltó és a szabadság szellemétől inspirált komoly rendelkezések alakjában. Bár én azt hiszem, hogy a legjobban működő biztosíték e tekintetben, valamint minden demagógia tekintetében az, ha maga a közhatalom is kétséget kizáró őszinteséggel igyekszik cselekedni a tömegek anyagi érdekeiért és hathatósan cselekedni kulturális színvonalának emelkedéséért.

Midőn én itt a munkásszakegyesületek jogállásának törvényi biztosításáért szót emelek és szót emelek azért, hogy azt a törvényt a tiszta liberalizmus, a polgári szabadság eszméje hassa át, nemcsak a jelenkor, hanem a távolabbi jövő szükségleteire is gondolok. Bizonyos, hogy az a fájdalmas differenciáció, mely a fejlődés szükségszerű követelményeképen és következményeképen a munkát és a tőkét ma még egymástól elválasztja, előbb-utóbb helyet fog adni a munka és a tőke nagy integrálódási folyamatának. Már ma is észlelhető, hogy azok a mozzanatok, melyek a munkaadót és munkást egymástól elválasztják, a tisztuló belátásnak ma még csak itt-ott felvillanó eredményképen háttérbe szorulnak azok mellett a mozzanatok mellett, melyek a társadalom létérdekében a tőke és a munka harmonikus együttműködését követelik meg. Legyünk azonban tisztában azzal, hogy a jobb jövő reményeként várt, de már ma is észlelhető ez az integrálódás csak a két fél szervezetein keresztül lehetséges. E nagy cél megközelítésének áll tehát útjában az, aki útját állja a munkások szervezkedésének.

Tovább fűzhetném még ezt az eszmemenetet és rámutathatnék még arra is, hogy a kitűnő alkotmányjogászok, közgazdák egész sora a parlamentarizmus mindenhol többé-kevésbbé észlelhető válságának egyetlen orvosszerét ma abban látja, hogy a gazdasági érdekképviseletek a parlamentre is visszaható nagyobb súlyhoz jussanak : hogy a régebbi egyszerűbb, kevésbbé bonyolult, áttekinthetőbb gazdasági és társadalmi viszonyok szükségletei szerint kialakult mai parlamentarizmus az érdekképviseletek bevonása révén váljék képesebbé az egyes foglalkozások, társadalmi osztályok és ezeken keresztül az egész nép reális életszükségleteinek felismerésére, kielégítésére és kiegyenlítésére. Hiszen, hogy egyebet ne említsek, sok kitűnő francia alkotmányjogász mellett, akik ez alapon akarják megreformálni a francia parlamentarizmust, korunk egyik legkiválóbb közgazdája, a békeszerződések bátor és okos kritikája révén nálunk is jól ismert *Keynes* az «új liberalizmus» jelszava alatt éppen ezt a célt akarja a szélsőségek malomkövei közt e nélkül szerinte is feltétlenül megőrlődő liberalizmus egyik alapvető programmpontjává tenni. Amikor szerte a világon a társadalmi és gazdasági szervezetekben és ezek közt a vállalkozók szervezetei mellett elsősorban a munkások szervezeteiben keresik a jövő államszervezet egyik legfontosabb építőanyagát, nem kell-e tartani tőle, hogy saját jövőnk fejlődési lehetőségeit sorvasztjuk azzal, ha azt, amit másutt a jövőbeli fejlődésnek megalapozására szánnak, mi a magunk részéről kiirtásra méltó dudvaként tapodjuk.

Nem szóltam még eddig előadmányom egyéb tárgyairól, a békéltetésről és a munkaszabályszerződésről. Annak, hogy felmentve is érzem magam attól, hogy most már ezekről is részletesebben szóljak, oka az, hogy meggyőződésem szerint az elsődleges kérdés a munkásszakegyesületek jogállásának a biztosítása és hogy ez utóbbi kérdésnek megfelelő megoldása szükségképen maga után vonja az előbbiekét is. Annyit azonban legyen szabad mégis megmondanom, hogy igenis szükségesnek tartom annak a jogbizonytalanságnak a megszüntetését, mely ma a munkaszabályszerződések feltételei és jogkövetelményei tekintetében nálunk uralkodik. A munkaszabályszerződés békeszerződés a munkaadók és a munkások közt, aránylag rövid lejáratú, gyakran csak harc árán kivívott békeszerződés, de békeszerződés és mint ilyen első és át nem ugorható állomása a tőke és a munka amaz integrációjának, amelyről az imént beszéltem. És ha akarom a munkaszabályszerződést és ha akarom a tőkének és a munkának békéjét, ha ez a béke egyelőre még mindíg csak ideiglenes is lehet, akarnom kell a békéltetési eljárásnak is helyes megszervezését. Lehetetlen ugyanis megnyugodnom a kérdés komolyságához nem méltó abban a fölényes, könnyed kézlegyintésben, mellyel a mi eddigi jogalkotásunk oly jellemző módon affelett napirendre tér. Felfogásom e kérdések tekintetében egy és más vonatkozásban eltér *Korrig Bélának*, annak az igen tisztelt előadó társamnak érdekes javaslatától, aki azokkal szintén behatóan foglalkozott. Így pl. szeretném ismerni jogi megokolását annak a tételnek, hogy csak kollektív, tehát jogi személy lehet felelős a kollektiv szerződésekben foglalt rendelkezések megtartásáért. Az én igénytelen nézetem szerint ugyanis a kollektív szerződéssel kapcsolatban más a szakegyesületnek és más az egyéneknek a felelőssége és az előbbi adott esetben époly kevéssé absorbeálhatja az utóbbiakét, mint más esetben az utóbbiaké nem absorbeálhatja a szakegyesületét. Hogy csak egy példát mondjak, hogyan felelhet a szakegyesület azért a személyért, aki a nélkül, hogy a szakegyesületbe belépne, utólag csatlakozik a kollektív szerződéshez. És ugyanígy eltér egyes pontokat illetőleg a békéltető eljárás tekintetében is az én felfogásom az övétől. Ha azonban a kérdés egész komplexumáról ezúttal nem nyilatkozhatom, amint ennek lehetetlensége könnyen belátható, feleslegesnek tartom azt is, hogy egyes részletkérdésekről vitázzak. Halasszuk el ezt akkorra, amikor aktuálissá fog válni a kormány idevonatkozó konkrét kezdeményezésének a megbeszélése.

Előadásom befejezéséhez értem. Legyen szabad még csak egyetlenegy észrevételt fűznöm az elmondottakhoz. Végzetesnek tartom az ország szempontjából azt, ha az itt tárgyalt kérdések tekintetében eddigi politikánkat folytatjuk. Fájdalmasnak tartom azt, hogy a nem Balkánállamok között Magyarország az egyetlen állam, mely e kérdésekben a Balkánállamok színvonalán marad. Ennek az országnak nem érdeke az, hogy minden civilizált ország szociálpolitikájának a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet alkotmányába is lefektetett sarkalatos alapelvét, a munkások koalicionális jogának a szabadságát, a maga részéről semmibe vegye. Nem érdeke az, hogy a nemzetek nagy nyilvánossága előtt elutasítson a munkásság koalicionális jogára

vonatkozó olyan nemzetközi egyezményeket, melyekhez a többi országok, mert ez egyezmények tartalma szerintük a nélkül is magától értetődik, minden fentartás nélkül csatlakoznak. Szakítnunk kell végre azzal a gondolatnélküli, érzelmi politikával, mely bennünket ebben a vonatkozásban eddig irányított és rá kell térnünk végre ebben a vonatkozásban is arra a pályára, melyet a nyugati civilizáció vájt ki és tett járhatóvá a mi számunkra is.

J á s z a i S a m u, nemzetgyűlési képviselő, a Magyarországi Szakszervezeti Tanács elnöke.

Javaslat. Magyarországon nincsen törvény, amely az egyesülési jogot szabályozná. A magyar alkotmány szelleme szerint az egyesülési jog olyan fontos közszabadság, hogy azt törvényhozásilag még szabályozni sem kellett. A gyakorlat azonban az ellenkezőjét igazolja. Az egyesülési jog kezelése, különösen a munkások szervezkedési szabadságának az ügye a mindenkori belügyminiszterek akaratától függ. Az egyesülési szabályok nálunk még mindig belügyminiszteri jóváhagyást igényelnek, holott alig van ország Európában, amelyben a szervezkedés nem volna teljesen szabad. Ezért kívánatos, hogy:

1. az egyesülési jog oly módon biztosíttassék, hogy a munkások és magánalkalmazottak, továbbá az állami, községi, közlekedési alkalmazottak és mezőgazdasági munkások minden akadály nélkül szervezkedhessenek;

2. az egyesületi alapszabályok hatósági jóváhagyása szünjék meg. A megalakult egyesületek utólagosan bejelentendők a közigazgatási hatóságoknak, amelyek a bejelentést tudomásul venni és nyilvántartani kötelesek;

3. az egyesületek ellen vizsgálat csak bűnügyi esetekben vagy a tagok többségének kívánságára indítható meg;

4. a létező és az újonnan alakítandó szakszervezetek szabályszerűen összehívandó közgyűléseiken megállapíthassák szabályaikat olyan módon, hogy bérmozgalmakat is indíthassanak és a sztrájkolókat és kizártakat is segélyezhessék;

5. a szakszervezeteknek teljes autonómiával kell rendelkezniök. Gyűléseiket és előadásaikat ne legyenek kötelesek a rendőrségnél bejelenteni. A rendőrségnek és csendőrségnek, úgy mint más országokban, kötelességük az egyesülési és gyülekezési jog tiszteletbentartása fölött őrködni;

6. tiltassanak be az úgynevezett feketelisták, amelyek segítségével éhhalálra vagy kivándorlásra kényszerítik a nagyobb darab kenyérért küzdő munkásokat. Azok a munkáltató testületek, amelyek feketelistákat adnak ki, anyagi és erkölcsi felelősségre vonandók;

7. bérmozgalmak vagy bérdifferenciák békés elintézése céljából szakmánként paritásos békéltető bizottságok alakítandók. A bizottságok tagjai egyrészt a munkások, másrészt a munkaadók szakszervezeteinek a tagjai közül választandók. A bizottságok elnökei fölváltva egyszer a munkaadók, máskor pedig a munkások bizottságai köréből választandók.

8. Bérviszályok esetén úgy a munkások, mint a munkaadók szervezetei jogosítva vannak arra, hogy a béregyeztető bizottságot összehívják és úgy a munkaadók, mint a munkások kötelesek ezen az ülésen megjelenni. A hozott

határozatok a munkásokkal és munkaadókkal közlendők és érvénnyel csak akkor bírnak, ha az említett szervezetek a határozatot jóváhagyják.

Kovrig Béla, egyetemi magántanár.

Javaslat. A békéltetésnek, az ipar békéjének ügyét szolgálják mindazok a törvényes intézkedések és kormányférfiúi megnyilatkozások, amelyek a termelés alanyi érdekelteiben megerősítik a hitet, hogy a kormányzat birtokosai tényleges hatalmukat minden párt és osztályérdeken felül állva, pártatlanul, kizárólag az egyetemes nemzeti eszméért, tehát a «közjó» érdekében gyakorolják. A kormányzati bölcseség, szociális belátás és megértés telíti meg a közéletet azzal a valóban «szociális» szellemmel, amely nélkül élettelen chimera marad minden «társadalompolitikai intézmény» és holttá dermed a munkavédelmi törvények írott betűje. A *szociális szellem* hatékony ereje tehát minden békéltető eljárás sikerének előfeltétele.

1. A sztrájkjog és a békéltetésügy törvényes szabályozásának alapelve: *sztrájk vagy lock-out* — e kettő közé gyakorlatban határvonalat húzni alig lehet — *csak a közvetlenül érdekeltek gazdasági céljainak elérése érdekében folytatható.* Mivel azonban a kollektív munkabeszüntetés és tömeges munkáskizárás rendszerint valamely kollektív munkaszerződés módosításáért vagy újnak megkötése céljából történik, *a sztrájkjog szabályozásának előfeltétele a kollektív szerződések kérdésének törvényes megoldása.* A kollektív szerződések ügyének törvényhozási úton való rendezése keretében a *szakszervezeteket* a munkavállalók törvényes képviseletéül kell elismerni, mert

a) csak kollektív, tehát jogi személy lehet felelős a kollektív szerződésekben foglalt rendelkezések betartásáért;

b) törvényesen elismert szervezeti formát kell teremteni, melynek keretében a sztrájkhatározat meghozható;

c) a békéltetésügynek és a döntőbíróságoknak szervei csak úgy épülhetnek ki, ha meghatározzuk, hogy melyik szervezet tekintendő a munkavállalók legális érdekképviseletének.

2. Mivel tapasztalati tény, hogy a legtöbb tömeges munkaviszály gyökere egyes üzemekben helyi jellegű vitákba nyúlik be, az ipar békéjének biztosítása érdekében *paritásos üzemi választmányoknak* szervezése ajánlható. (Nem tévesztendő össze az üzemi tanácsokkal.) És mert joggal lehet tartani attól, hogy ez üzemi paritásos bizottságok munkástagjainak megválasztásakor gyakorta a fiatalságánál fogva agresszivebb, szenvedélyesebb és tapasztalatlanabb elem érvényesül az üzemek józanabb, tapasztaltabb és tanultabb alkalmazottainak rovására, felette indokolt, hogy az *üzemi választmányok összetétele törvényes szabályozást nyerjen*, különös tekintettel azokra az érdekekre, melyek a *tanult, büntetlen előéletű, az üzemi viszonyok behatóbb ismeretével rendelkező, érett férfikorban levő munkások domináns szerepéhez fűződnek.*

3. A helyi viták aplanálására hivatott üzemi választmányokon (mint legalsó fokon) és a szakszervezeteken, illetve a munkaadók legális gazdasági szervezetein épül fel az *egyeztető- és döntőbírósági eljárás*, amelynek sza-

bályozásánál különbséget kell tenni az individuális és kollektív, nemkülönben a jogkérdésből és érdekellentétből eredő viták között.

Hosszabb időtartamra (3—5 év) kinevezett konciliátorok elnöklete alatt hatósági egyeztető bizottságok alakuljanak a *szociális paritás* elvének szigorú betartása mellett. Az egyeztető bizottságok, a vita gyors kiegyenlítését és a konciliátorok gyakorlati készségének kifejlesztését célozva, ne ad hoc alakuljanak, hanem legalább egy esztendőn keresztül, állandó összetételben, minden időben a vitában álló felek rendelkezésére legyenek. Nehogy az egyeztetési eljárás miként je újabb viszály kifejlődésére adjon alkalmat, törvényileg ajánlatos szabályozni a bizottsági tagok számát, kiküldetésük, illetve megválasztásuk módját, a határozathozatal miként jét és az elnök jogait.

Ami az egyeztető eljárás megindítását, illetve annak obligatórius voltát illeti, arra az álláspontra helyezkedem, hogy az állandó békéltető-bizottság elnöke hivatalból legyen köteles az eljárást megindítani és amennyiben az érdekeltek igazolják, hogy kollektív szerződés alapján külön békéltető szervet teremtettek, amely az eljárást az adott esetben már megindította, ez esetben az állandó békéltető-bizottság elnöke a hatósági egyeztető eljárást a szerződésszerű békéltetőszerv tárgyalásainak idejére felfüggeszti. Amennyiben a szerződésszerű békéltetési eljárás sikertelenül érne végett, az állandó bizottság elnöke hivatalból legyen köteles az egyeztető eljárást újra felvenni.

Tervezetem szerint tehát a *békéltető eljárás kötelező.*

4. Az állami és társadalmi rend, valamint a közgazdaság érdekeit biztosítandó, egyes iparágakban sztrájk, illetve lock-out tilalom kimondásával egyidejűleg *kötelező döntőbíróságokat kell szervezni.* A döntőbírósági eljárás kezdetét akkor veszi, ha oly iparágban, ahol strike, illetve lock-out tilalom áll fenn, a hatósági vagy szerződésszerű — esetleg mindkét — békéltető eljárás eredménytelenül végződött vagy akkor, ha a vitában álló felek, a békéltető eljárás során megállapodni nem tudván, a vitaanyagot együttes elhatározással a döntőbíróság elé terjesztik.

A döntőbírósági eljárás tehát fakultatív.

Különbséget kell tennünk merőben a tarifaszerződések interpretációjából és alkalmazásából eredő vitákban illetékes központi döntőbíróság és a kollektív érdekvitákban ítélethozatalra jogosult döntőbíróságok között.

A végből, hogy az ipari érdekeltek bizalmát a döntőbíróságok működése felkeltse és annak tagjai bizonyos rutinra tehessenek szert, elengedhetetlenül szükséges, hogy azok a szociális paritás elve szerint szerveztessenek és a döntőbírósági tagság legalább két esztendőre szóljon. A döntőbíróságok határozatait törvényes erővel és oly szankciókkal kell felruházni, amelyeknek alkalmazása a gazdasági élet követelményeivel összeegyeztethetők és nem veszélyeztetik a nemzeti társadalom magasabb érdekeit.

Úgy az egyeztető, mint a döntőbírósági eljárás ideje alatt sztrájk-, illetve lock-out-tilalom áll fenn, amelynek megszegéséért azok a gazdasági egyesületek felelnek anyagilag, amelyeknek tagjai vétettek a fenálló tilalom

ellen. A tilalom ellen vétő nem szervezett egyének vagy cégek természetesen maguk viselik jogtalan magatartásuk büntetőjogi következményeit.

Miután az egyezmények, illetve az ítéletek publikálása utján kifejlődő közvélemény morális ereje a békéltető eljárás egyetlen nem kétélű szankciója, az *egyeztető bizottsági tárgyalások eredményei* (sikertelenség esetében is) *és a döntőbírósági ítéletek* indokolásaikkal együtt, az eljárás befejeztétől számított legrövidebb időn belül, *nyilvánosságra hozandók.*

5. Trianoni szegénységünkben a magyar állam az iparfelügyeletre lesz kénytelen hárítani a békéltető eljárások vezetésének ellátásaival járó terhet. Az egyeztető eljárások vezetése, bonyolultabb kollektív szerződések formuláinak megszövegezése, konciliátori taktika oly mélyreható általános szociálpolitikai, gazdaságpolitikai, magánjogi, különösen munkajogi ismereteket igényelnek, amelyekre a műszaki tekintetben kitűnően képzett iparfelügyelőink csak akkor tehetnének szert, ha e célt szolgálva, őket az állam külön, speciális kiképzésben részesítené. Az iparfelügyeletre háruló nem műszaki feladatok számának és fontosságának növekedése és az iparfelügyelők nagy részének kizárólag műszaki irányú képzettsége veti fel az iparfelügyelőképzés reformját, amelynek megvalósítása tehát a konciliáció és arbitrage alanyi részének megoldása nélkül a magyar békéltető eljárás kiépítése meg sem kísérelhető.

A magyar ipar békéjének feltételeit kormányzatunk tehát akkor teremti meg, ha szabályozza a kollektív szerződéseknek és a gazdasági egyesületeknek a kérdését, törvényes szervezetet nyujt a békéltető és döntőbírósági eljárásnak és azzal egyidejűleg végrehajtja iparfelügyeletünk újjászervezését különös tekintettel az iparfelügyelők kiképzésére.

Indokolás. A fejlődés küzdelmek és kompromisszumok sorozata. Törekvésünk a küzdelmek idejének csökkentése, korlátozása és a békének, a kompromisszumok szakának intézményes biztosítása. Ezt a célt szolgálja államközi viszonylatban a külpolitika, nemzetiségi viszonylatban részben a kultúrpolitika, osztályközi vonatkozásokban a szociálpolitika.

Természetes, hogy ez a célvetés csak mint ideál tartható szem előtt. Tisztában vagyunk azzal, hogy amiként garanciális paktumokkal, Nemzetek Szövetségével nem lehet biztosítani a világ «örök» békéjét, épúgy hiób remény lenne a békéltetésügyi intézmények létesítésétől azt várni, hogy azok működésével egyszersmindenkorra elejét vehetjük az ipari, termelési békétlenségnek. A békéltetésügyi intézmények szülőföldjén, Angliában, napjainkban kibontakozó krizis világosan mutaja, mennyire indokolt, ha óvakodunk attól, hogy — naív optimizmussal — a békéltetésügyi intézményektől a termelés mindenkori békéjét reméljük.

De amiként tisztában vagyunk azzal, hogy ez a remény teljesen indokolatlan lenne, épannyira jól tudjuk, hogy miként a külügyek krónikása szinte kizárólag annak hibáit és kudarcait jegyzi fel, épúgy a szociálpolitikai történeti fejlődés krónikása is rendszerint a békéltetésügy csődjéről szokott beszámolni és nem azokról a csendes sikerekről, amelyeket a cél-

tudatos és tapintatos egyeztetők a békéltetésügyi tárgyalások folyamán kívívnak.

Amikor békéltetésügyi intézményekről javaslatot tesznek, kizárólag olyan propoziciót terjesztek elő, amelynek megvalósítása nem sérti az államháztartás egyensúlyát és a nemzetnek magasabb érdekeit.

Azt hiszem, szakemberek által teljesen honorált álláspont, hogy a békéltetésügyi intézmények létesítésének előfeltétele a szakszervezetek jogi helyzetének és a kollektív szerződéseknek törvényes szabályozása. A szakszervezkedést mellőzni, a szakszervezetek mellett elhaladni, a fejlődés, a társadalmi evolució mai fokán nem lehet. E kollektív szerveket bele kell ágyazni a társadalom szervezetébe, ami a törvényhozásnak egyik eminens feladata.

A szakszervezeti reform előfeltétele a magyar sztrájkjog törvényes szabályozásának, mert, ha törvénybe akarjuk iktatni azt, hogy ki, illetve mi viseli a törvényes felelősséget a törvényes munkabeszüntetésért, törvényhozásilag kell rendeznünk a felelősséget viselő jogalanyoknak jogviszonyait is.

A munkaadók és munkavállalók országos jellegű gazdasági egyesületeinek erkölcsi és anyagi felelőssége különösen tömeges munkabeszüntetések és kizárások esetében nyomúl előtérbe. Súlyos felelősség terheli mind a nemzettel, mind a termelés alanyi tényezőivel szemben azokat a szervezeteket, amelyek — mielőtt még a felmerült vita aplanálására alkalmasnak látszó eljárások igénybe vétettek volna — merész elhatározással az ultima rációhoz, az ipari viták bármelyik fegyveréhez nyúlnak. Ha a gazdasági egyesületek jogi helyzetének törvényes rendezése erkölcsi és anyagi felelősséget ró a gazdasági harc intézőire, a termelés alanyi tényezőinek két oldalú szervezetei, egyesületei vagyonaik védelmében tartózkodni fognak oly eljárástól, amelyhez a törvény súlyos anyagi természetű szankciókat fűz — közel fekszik a gondolat, hogy, ha az államhatalomnak módjában van a gazdasági egyesületek anyagi exisztenciája megszüntetésének szankciójával szabályozni az ipari viták békés lefolyását, miért ne lehetne egyszersmind törvénnyel biztosítani a termelés teljes békéjét, deliktumnak minősítve mind a sztrájkot, mind a tömeges munkáskizárást. Bár elméletileg ennek nem lenne semmi akadálya, a merev sztrájktilalmaknak általam jól ismert szociális következményei visszarettentenek attól, hogy abszolut sztrájktilalmak felállításának javaslatával könnyelműen alátámasszam azoknak a reményeit, akik előszeretettel látják mintegy leegyszerűsítve a társadalomnak bonyolult problémáit és nem veszik figyelembe, hogy egy kegyetlen dilemmával állunk szemben.

Vagy magára vállalja az állam a munkafeltételek autoritatív megállapításával járó terhet és felelősséget, aminek természetszerű folyamánya, hogy a munkavállalóknak — béreik kevesléséből eredő — elkeseredése ezentúl nem a vállalkozó, hanem a béreket szabályozó közhatalmi szervezet ellen fog irányulni, ami az astatismus terjedésére vezet vagy marad a jelenlegi helyzet, a munkafeltételeknek részint tömeges, részint egyénenkint való megvitatása és megállapítása, a szerződésszerű bérmegállapítás. Autoritatív szabályozás vagy szabad egyezkedés és az alternativa. Miután távol akarom tartani a kis-

hatalmú szervezettől a munkafeltételek hivatalos megállapításával járó odiumot és mivel a kísérleti gyanusításoknak mai aranykorszakában úgy hiszem joggal tartok attól, hogy a bérmegállapító hatóságokat számosan a «zsidó kapitalizmus bérencei»-nek fogják kikiáltani, a legmerevebben elzárkózom a munkafeltételek autoritatív megállapításának eszméje elől és az e téren tapasztalható bajok orvoslását a szabad egyezkedés törvényes szabályozásától remélem.

A szabad egyezkedés törvényes szabályozásának — mint mondám — előfeltétele az egyezkedéssel kapcsolatos eljárásokért, mozzanatokért felelős jogi személyek ügyének törvényes szabályozása. A második feladat annak biztosítása, hogy a «szabad egyezkedés» valóban «szabad» és valóban «egyezkedés» legyen ; tehát törvényileg kell megvédeni a gazdasági küzdelem adott pillanatában gyöngébbnek mutatkozó felet attól, hogy az egyezkedés kizárásával a másik fél erőszakosan lerombolja, tönkre zúzza a gazdasági harc fegyverzetével. A terror elemét, nyilatkozzék meg az bármelyik részről is, ki kell zárnunk a munkaviszonyból.

Az «egyezkedés» elvének garantálása alatt pedig azt értem, hogy ne lehessen élni a gazdasági harc fegyverével mindaddig, amíg az egyezkedés lehetőségei ki nem merültek, tehát a békéltető eljárás lefolytatásáig. Az egyezkedés szabadságára és a viták békés lefolyására irányuló törekvés mellett a harmadik cél, amit javaslataim készítésénél szem előtt tartottam : lehetetlenné tétele annak, hogy szuggesztív erejű egyéniségek ádáz és kockázatos küzdelembe taszítsanak olyanokat, akik folytatólagos, csöndes, nyugodt munkával és nem forró vérmérsékletű egyének által előírt taktika szolgálatával kívánják maguknak és családjuknak a mindennapi kenyeret biztosítani.

E hármas célt szolgálják a sztrájkhatározatok hozatalára, szabályozására és a békéltető eljárásnak obligatoriussá való tételére irányuló javaslataim. Törvényileg kell szétválasztanunk a legális és illegális sztrájkkategóriákat, kimondván, hogy törvényesnek csak az a tömeges munkabeszüntetés és munkáskizárás minősül, amelyet konkrét munkafeltételek elérése céljából a békéltető eljárásnak eredménytelen befejezése után az iparnak érdekelt gazdasági egyesületei rendelnek el a tagok többségének szavazás útján megnyilatkozó hozzájárulása alapján. A sorrend tehát a következő : békéltető eljárás lefolytatása — annak meghiúsulása esetében az érdekeltek leszavaztatása — sztrájk (lock-out) megszavazása esetén sztrájk (lock-out) — hetenként a szavazásnak ismételt megejtése. Azok a gazdasági egyesületek, amelyeknek tagjai munkájukat a szavazás megejtése előtt vagy annak negatív eredménye után tömegesen beszüntetik vagy munkásaikat tömegesen kizárják, kártérítésre, továbbá pénzbüntetés fizetésére köteleztessenek és vezetőik eljárása deliktumnak minősíttessék. A gazdasági egyesületek és vezetőik az illegalis sztrájk (lock-out) büntetőjogi és magánjogi következményei alól akkor mentesülnek, ha vétkesen eljáró tagjaikat azonnal kizárják, kimondván, hogy az ez okból kizárt tagot az egyesületbe a kizárástól számított három éven belül tagul felvenni, tőle járulékot, adományt vagy bármilyen anyagi előnyt elfogadni tilos. A felelősség kumulálása úgy vélem hatályosnak bizonyulna, tehát az, hogy az

illegális eljárás büntetőjogi és magánjogi következménye egyaránt sújtja a gazdasági egyesületet és a vétkesen eljáró tagokat.

Természetszerű, hogy a kollektív szerződések ügye a szakszervezkedéstől teljes mértékben elválaszthatatlan. A kollektív szerződésekre vonatkozó törvények szabályozzák a szerződések alanyait, a szerződések betartásáért való felelősséget és azokat a feltételeket, amelyek mellett egy létrejött kollektív szerződés felbontható vagy újabb kollektív szerződés létrehozása megtörténhetik. A kollektív szerződések jogi természetének, valamint a szakszervezetek törvényes rendezésének megoldása után lehet csak szó a békéltetésügy szervezeteinek kifejlesztéséről.

Amikor a békéltetésüggyel foglalkozunk, előttünk áll az ipari termelésben lefolyó harc, a viták, amelyek négy kategóriába oszthatók, individuális és kollektív viták, ezeken belül jogi ellentétekből és érdek ellentétekből fakadó viták.

Az individuális jogi viták kezelésére és azok elbírálására a munkaügyi bíróságok hivatottak. Az individuális érdekvitákat pedig szerintem magában a műhelyben, az üzemben kellene kezelni. A mai délelőtt folyamán — sajnos, az előadók mindegyike távol van most — ellentét mutatkozott, hogy mi a célszerűbb: üzemi tanácsok létesítése vagy az üzemi választmányok mellőzése. Szerintem e vitánál a terminologiát felcserélték. Azok ugyanis, akik az üzemi bizottságok elve és megszervezése ellen küzdöttek, a német üzemi tanácsok megszervezéséről szóló törvényt tartották maguk előtt és azokat a jelenségeket, amelyek Németországban az üzemi tanácsok mozgalmával kapcsolatosan — szinte azt mondhatnám, az ottani szakszer vezeti mozgalommal szemben — mutatkoztak. Jól tudjuk, hogy az üzemi tanácsok voltak a kommunista irányú német munkásmozgalomnak a gócpontjai szemben éppen a szakszervezetekkel.

Amikor tehát az *üzemi választmányokról* beszélek és nem az üzemi tanácsokról, egyáltalában nem célom ennek a károsnak bizonyult *üzemi tanácsi rendszer*nek magyar talajon való meggyökeresítése, ellenben célom olyan üzemi választmányok létesítésének indokolása, amelyeknek keretében törvényesen biztosíttatnék a megbízható, az eléggé koros, hazafiatlan magatartásért eddig nem büntetett és a megfelelő műhelyben már hosszabb ideje dolgozó munkások túlsúlyának körülbástyázása. A paritásos alapon szervezendő üzemi választmányok keretében lehetne elintézni azokat az individuális érdekvitákat, amelyeknek elfajulásából bizony gyakorta kollektív érdekviták fejlődnek ki. Az individuális érdekvitáknak az üzemi választmányok részéről való aplanálásával preventíve megakadályozhatjuk a kollektív érdekviták egyrészének kifejlődését és elfajulását.

Ami pedig a tömeges vitákat illeti, itt megint kettőzöttséggel találkozunk: jogi vitákkal és érdekvitákkal. Sajnos, amily mereven el lehet különíteni e két kategoriát az individuális vitáknál, olyannyira lehetetlen a kettő szétválasztása a kollektív vitáknál. Gyakorta jogi viták formájában jelentkeznek az érdekellentétekből vagy érdekek alapján kifejlődött viták. Mivel az Országos Értekezlet célja elsősorban a tömeges jelenségek vizsgálata, a békéltetés-

ügyi intézményre vonatkozó javaslatok kidolgozásánál elsősorban azokra a kollektív érdekvitákra gondoltam, amelyek meglevő kollektív szerződések interpretálásából, azok felbomlásából vagy ujonnan kötendő szerződésekre irányuló kísérletekből származnak. Kinyomtatott javaslataimban részletesen tárgyaltam és indokoltam azokat az elveket, amelyeknek megvalósítása mellett a békéltetésügyi eljárás hatékonyan meg lenne szervezhető: 1. a *békéltető eljárás* feltétlenül *obligatorius* legyen. A gyakorlat megmutatta, hogy amennyiben a békéltető eljárás nem obligatorius, az érdekeltek vajmi ritkán folyamodnak a hatósági békéltetésügyi szervekhez. 2. a hatósági békéltetésügyi intézmény csak arra az esetre vonatkozzék, ha a kollektív szerződésekben nem foglaltatnék intézkedés arra az esetre, hogy miként történjék azoknak interpretálása vagy az új szerződések megkötésére irányuló kísérletekből származó érdekviták miként intéztessenek el békés úton. Nagyon jól tudjuk, hogy a kollektív szerződések igen számos esetben idevonatkozólag rendelkezéseket tartalmaznak.

A békéltetésügyi eljárás és intézmény általam jelzett megoldását tovább nem részletezem, mert ez messzire vezetne és kinyomtatva olvasható. Ellenben szükségesnek tartom indokolni, hogy, mikor a gyakorta előforduló helyi sztrájkok vagy lock-outok a nemzet egyetemes érdekével állanak szemben, mennyire fontos intézményesen biztosítani azt, hogy az illegális sztrájkokkal szemben az államhatalom a jog vértezetében jelentkezzék. Mikor ezt kimondom, a *döntőbírósági eljárás obligatoritussá való* tételére gondolok mindazokban az esetekben, mikor a sztrájk vagy a lock-out — hiszen teljes mértékben pártatlanul kell néznünk e jelenségeket — akár a közüzemekben, akár a közegészségügyi intézményeknél, akár olyan termelési iparágakban jelentkezik, amelyeknek megbénulásával az állam élete, társadalmunk prosperitása válik kétessé. Ilyen esetekben obligatoritus döntőbírósági eljárásnak igenis helye van. Amennyire tisztában vagyunk azonban ennek helyességével, épannyira fontos, hogy a szankciók stipulálásánál a törvény ne tartalmazzon olyan rendelkezéseket, amelyek idővel vagy végrehajthatatlanoknak bizonyulnak vagy pedig a gazdasági élet megbénítására vezethetnek. Sőt, dőre rendelkezések gyakorta nemhogy megszüntetnék a termelésben folyó vitát, hanem annak kritikussá válására vezetnek, mint a lex Kuyper Hollandiában.

Összefoglalva propozicióimat, tisztelettel javaslom a kollektív szerződések ügyének, a koalíciós jognak, a sztrájkjognak, a legális és illegális sztrájkkategoriák szétválasztásának, valamint a békéltetésügynek és a döntőbírósági eljárásnak törvényes szabályozását. Tisztában vagyok azzal, hogy hosszabb idő fog eltelni addig, amíg akár ezek a propoziciók, akár más megoldások meg fognak valósulni. De mivel fontos, hogy legyen egy olyan szerv, amely a készülő szociálpolitikai törvényalkotásokat úgy ezen a téren, mint a szociális biztosítás terén előkészítse, igen ajánlatos lenne, ha e célból egy nem bürokratikusan eljáró, ellenben mondjuk a Kivándorlási Tanács mintájára szervezett kollektív szerv létesülne.

E kollektív szerv létesítésének több indoka van. Gyakorta hallani éppen

a szociális biztosítás tervezett kiépítésével kapcsolatosan, hogy az újabb szociális megterhelés iparunk összeomlására vezetne. Hol van egy olyan illetékes szerv, egy olyan kollektív tényező, amely elbírálná azt, hogy egy termelési ág vagy valamely vállalkozás elbírja-e az újabb szociális megterheltetést? Ennek a kollektív szervnek vagy az ennek keretében létesítendő szűkebbkörű műszaki bizottságnak lenne nemes hivatása bírálatot gyakorolni konkrét esetekben és szakszerűen kivizsgálni azt, hogy a konkrét kormányzati ténykedések vagy törvényhozási aktusok a termelésre milyen kihatással lennének.

A harmadik indok, amely a kérdéses kollektív szerv felállítása mellett szól az, hogy beszélünk a szociális eszme propagálásáról, de hol van az a szerv, amely a szociálpolitikai propaganda kifejtésére alkalmasnak mutatkoznék. A kollektív szerv feladata lenne tehát : előkészítés, véleménynyujtás, javaslattétel szociálpolitikai intézkedések terén, konkrét törvényhozási aktusok, kormányzati cselekvések szociálpolitikai és termeléspolitikai kihatásainak ellenőrzése ; szociálpolitikai propaganda központi irányítása ; békéltetésügyi szervezetünk kifejlesztéséig országos természetű, átfogó viták esetén kompromisszumos megoldási lehetőségeket tartalmazó javaslatok kidolgozásával jó szolgálatot tenni a magyar társadalomnak. E feladatkör betöltésére tisztelettel ajánlom az Országos Társadalompolitikai Bizottság felállítását, hogy társas hivatali szerv vizsgálja ki a magyar élet társas jelenségeit.

B e n c s Z o l t á n, miniszterelnökségi titkár, a m. kir. miniszterelnökség szociálpolitikai előadója.

Kiindulva abból az alapelvekből, hogy :

1. a gazdasági életben erkölcsi elvek uralkodnak, amelyek elhanyagolása előbb-utóbb okvetlenül a társadalom hanyatlását vonja maga után ;

2. ezeknek az erkölcsi elveknek a megállapítása és alkalmazása nem bízható az érdekek harcában egymással szemben álló felekre, mert természetszerűleg nélkülözik a szükséges pártatlanságot ; azokat tehát az *államnak* kell a tudomány eredményeire figyelemmel megállapítani és alkalmazásukat biztosítani ;

3. ezeknek az erkölcsi irányelveknek *érvényesülniök kell* a gazdasági élet alakulásában és szervezésében is ;

4. a mai társadalomban sem az egyének, sem azok egyesületei önerejükből *nem képesek* a közérdeknek megfelelő etikai, gazdasági rendet megteremteni, még kevésbé azt fentartani ;

5. a gazdasági élet e szempontból vett alakulása és szervezése tehát *nem lehet az egyes egyének magánügye*, hanem az szükségkép az állam gondozásának, irányításának és felügyeletének tárgya :

az u. n. *szakszervezkedés a modern gazdasági életben szükségszerű tény, mely azonban az állam szervező és rendtartó erejét nem nélkülözheti.*

Az általános egyesületi jog keretében azonban ez a szervezés és rendezés helyesen nem vihető keresztül, mert a felmerülő kérdések speciális természete speciális szabályozást kíván. Viszont gondoskodni kell arról, hogy a munkáltatók és munkások egyenlő feltételek mellett szervezkedhessenek.

Törvényhozási úton kell tehát megadni a lehetőséget arra, hogy a

szabad állampolgárok jogos és elismert gazdasági érdekeik védelmére, illetve előmozdítására a törvényben meghatározott keretek között működő, gazdasági célú egyesületeket alakíthassanak és ezeket az egyesületeket alapszabályszerű működésükben az állam teljes jogvédelemben részesítse és támogassa.

Elvileg a gazdasági egyesületekre nézve a következő kívánalmak megvalósítása látszik szükségesnek:

1. *függetlenek legyenek*, azaz ne álljanak *nem* gazdasági célú alakulatok, politikai pártok vagy céljukkal össze nem egyeztethető érdekek befolyása alatt;

2. *szabad társulás útján jöjjenek létre*, más szóval az egyesületbe való belépés vagy az abból való kilépés tekintetében sem erkölcsi vagy anyagi kényszer, sem megfélemlítés senkivel szemben ne érvényesülhessen;

3. *anyagi erőket csak céljuk és feladataik valósításának* keretében igényelhetnek a tagoktól, jövedelmeik és vagyonuk alapszabályszerű felhasználása intézményesen ellenőrzendő;

4. *politikai működést mint egyesületek nem fejthetnek ki.*

Nem tekinthető azonban politikai működésnek oly közérdekű kérdésben való állásfoglalás (pl. vele illetékesen közölt vagy a nyilvánosság elé került törvényjavaslat, rendelettervezet, hatósági intézkedés megtárgyalása, valamely érvényben lévő jogszabály megváltoztatásának vagy eltörlésének a megvitatása), amely az illető gazdasági egyesületben tömörült állampolgároknak az egyesület által védelmezett vagy előmozdítani kívánt gazdasági érdekeire vonatkozik.

Figyelemmel arra, hogy minden szabadságnak hármas korlátja van: az észszerűség, mások hasonló jogának sértetlensége és a nemzet egyetemes érdeke, — nem tekinthető az egyesületi szabadság sérelmének, ha a törvény az egyesületi autonómia kereteit ezekre figyelemmel szabályozza.

A fentiek alapján mielőbb megfelelő törvényjavaslatok készítését és letárgyalását tartom szükségesnek.

Indokolás. Az előttem elhangzott javaslatok után a szakszervezkedés kérdésében, amely téma a kongresszus vezetősége által előadásra feladatomul jelöltetett ki, nekem már sok mondanivalóm nincs és nem is lehet. Azok a kitűnő javaslatok, amelyeket részint *Pap Dezső* államtitkár úr őméltósága, a szociális kérdések legkitűnőbb művelőinek egyike Magyarországon a legutóbbi évtizedek folyamán és *Kovrig Béla* barátom tettek, már kimerítik annak a legfontosabb kérdésnek eldöntését, vajjon szükség van-e a szakszervezeti mozgalomra, szükséges-e tudomásul venni azt a tényt, hogy szakszervezetek vannak és vajjon ezeknek a szakszervezeteknek a társadalmi, nemzeti, állami élet kereteibe való beillesztése milyen formában történjék.

Eldöntött kérdésnek tekintem e pillanatban azt, hogy törvényhozási intézkedésre van szükség abból a szempontból, hogy a bevégzettként jelentkező tény, a szakszervezeti mozgalom mindkét részről, úgy a munkaadók, mint a munkavállalók részéről törvényhozási intézkedéssel tudomásulvétessék, megfelelő törvényjavaslat nyujtassék be és ezzel a szakszervezeti mozgalom és a szakszervezetek nemzeti törvényhozásunk, nemzeti intézményeink

integráns részévé váljanak. Feladatomul e pillanatban csak annak tisztázását fogom tekinteni, vajjon ennek a törvényalkotásnak tartalmi része miképen jöjjön létre, mik legyenek ebben a törvényben, mik legyenek a törvényhozó intenciói a törvény megalkotásánál és mik legyenek azok a tételes intézkedések, mondhatnám intézmények, amelyekkel a törvényjavaslat foglalkozzék és amelyek révén törvényes intézkedések szabályozhassák a szakszervezetek életét.

Szerény megítélésem szerint itt két hatalmas elvi irány állítható fel. Az egyik egy nagy, magasabbrendű etikai szempont. Az a tétel, hogy a gazdasági tevékenység, a gazdálkodás, mint ilyen, nem öncél, hanem azért gazdálkodik az ember, azért folytat gazdálkodási tevékenységet az egész emberiség, hogy az emberiség haladjon, tökéletesedjék és az embernek a maga eszméje megvalósítására, a maga etikai célja szolgálatában minél több jószág, gazdagság álljon rendelkezésére. Ha ez így áll, ha bizonyos az, hogy a gazdálkodás, a gazdasági tevékenység során etikai szempontok érvényesülnek, ha igaz az, hogy szekunder jelentősége van az etikai cél mellett az önző, haszonszerzési célnak a gazdasági tevékenység során, akkor annak is igaznak kell lenni, hogy mindazok, akik gazdasági egyesületekben szervezkednek, ennek a szervezkedésnek szempontjából nem a haszonszerző szempontot, hanem a társadalom egyetemes érdekét, az emberiség nagy etikai célját tűzik ki feladatul. Csak azok a szakszervezetek lehetnek igazán hív szolgái a nemzeti szempontnak és a társadalmi egymásrautaltság eszméjének, amelyek elmondhatják magukról, amit a munkásmozgalom egyik nagy vezére — *Gomperz Sámuel* — mondott, aki jóllehet ötvenkilenc esztendeig állott a szakmozgalom élén, ennek az ötvenkilenc esztendőnek lefolyása alatt egyetlenegyszer sem mondott sztrájkra buzdító beszédet, de nagyon sok sztrájkot leszerelt.

Bizonyos az, hogy a szervezeteket békülékeny szellemnek kell áthatni a munka és a tőke részéről egyaránt. Bizonyos az, hogy ezek által az etikai szempontok által vezetve, mindkét oldalon szervezkedni kell, hogy belássák egy kis bérkérdésnél, egy kis egészségügyi vagy gazdasági berendezkedés felett támadt vita tárgyalásnál, hogy mindenkor emberek sorsáról, sokszor életéről történik döntés és emberekről nem lehet olykép intézkedni, mintha azok tárgyak, dolgok vagy árucikkek volnának. Ha ez a szellem fogja áthatni a szervezeteket, akkor egész bizonyos, hogy a társadalom a szakszervezetek munkáját, a szakszervezetek szükségességét sokkal nagyobb rokonszenvvel fogadja és az egyes törvényhozók bizonyára igyekezni fognak a társadalomnak ezeket a nagyértékű rétegeit intézményes törvényhozással a nemzeti életnek is részeseivé tenni.

A szakszervezeti törvényhozás szempontjából azonban rendkívüli fontassága van annak is, hogy minő tapasztalatokat szerzett a konkrét társadalom és a konkrét állam — mert mindig konkrét társadalomra és konkrét államra kell gondolnunk — a szakszervezeteknek eddigi működéséből és ténykedéseiből. Csak akkor mondjunk vádat a társadalomnak a szakszervezetekkel szemben való viselkedéséről, ha a szakszervezetek, mind a munkások, mind a munkaadók részéről, az emberi és etikai szempontoknak megfelelő magatartást,

az állami érdekeknek megfelelő magatartást tanusítanak és ugyanazokat az érdekeket szolgálják, amelyeket az állam, a társadalom és a nemzet szolgál.

Nem akarok itt politikai mérlegelésbe bocsátkozni, azonban, amikor etikai megfontolás alapján javaslataim első részében azt a következtetést vontam le, hogy a szakszervezkedés a modern gazdasági életben szükségszerű tény, amely azonban az állam szervező és rendtartó erejét nem nélkülözheti, akkor arra gondoltam, hogy nemcsak nálunk, de sok külföldi államban is bebizonyosodott az a tény, hogy a gazdasági erők szabad játékának érvényesülést engedni nem szabad, mert ez a szabad játék nagyon sokszor anarchiát is jelent és a gyakran túlzó liberalizmussal felforgatja az államot, a társadalmat az éjjeli őr szerepére szorítja, s nagyon gyakran az etikai szempontok háttérbe szorítására vezet. Nagy etikai értékek pusztulnak, mert a gazdasági erőkre bizatott az a jog, hogy ez történjék vagy amaz. Én nem tartom helyesnek, hogy ez az etikai szerv, az állam teljesen az éjjeli őr szerepét játsza és a gazdasági erők szabad játékának engedje át a gazdasági élet legfontosabb terrénumait.

Mivel azt tartom, hogy a gazdasági erők helyes érvényesülése nincs biztosítva a szakszervezetekkel és azok társadalmi kihatásaival, a társadalom és a nemzet egyetemes érdekeinek biztosítása céljából az állam szervező és rendtartó ereje nélkülözhetetlen a szakszervezetek felett. Ebből következik az is, hogy a szakszervezetekre vonatkozólag alkotandó törvény precízen szabályozó kell, hogy legyen. Mindezek a kérdések nem vonhatók az általános egyesületi jog keretébe, ezek külön ítélendők meg. Nem értek egyet *Jászai Samu* képviselő úrnak előterjesztett, de itt meg nem indokolt ama javaslatával, hogy teljesen az egyesületi jog keretében hozzuk meg a szakszervezeti törvényre vonatkozó jogot, hanem inkább hajlandó vagyok afféle javaslatot tenni, amilyent *Pap Dezső* őméltósága tett, hogy normatív jellegű törvényt hozzunk, kollektív szabályozás helyett annak figyelembevételével szabályozzuk a kérdést, hogy itt az állam, a nemzet érdekei felett való őrködésről van szó.

E preciz szabályozás során négy pontot állapítottam meg és ezekbe foglaltam szerény javaslatomat. Megjegyzem még, hogy a munkáltatók és a munkaadók szervezetei egyenlő mértékben kell, hogy részesüljenek a szervezkedési szabadságban.

Az első pont a következő : A szakszervezetek függetlenek legyenek, azaz ne álljanak nem gazdasági célú alakulatok, politikai pártok vagy céljukkal össze nem egyeztethető érdekek befolyása alatt.

Ma délelőtt elhangzott ebben a teremben egy felszólalás, amely azt hangoztatta, hogy ezt nem lehet felállítani, mert csak hosszú idő mulva, csak szívós munkával lehet elérni azt, hogy ez az állapot bekövetkezzék. Lehet, hogy így van. Én azonban azt tartom, hogy egy alkotandó törvénynél nem érünk rá bevárni egy hosszú idő lefolyását, már most preveniálnunk kell annak, hogy lehetőleg mely irányban haladjon a szakszervezeti munka. Bizonyos az, hogy el fog telni bizonyos idő addig, amíg mindezt elérjük, azonban elvi szempontból a törvényben erre tekintettel nem lehetünk.

Másodszor : szabad társulás útján jöjjenek létre a szakszervezetek. Ha a

szakszervezetek részére szabadság kívántatik, akkor én követelem a szabadságot a szakszervezet tagjai részére is, mert lehetetlennek tartom azt, hogy míg egyik oldalról a szabadság szélsőséges alkalmazása hangsúlyoztatik egész a béke bármikor való felforgatásáig, ugyanakkor lelkiismeretlen erőszak érvényesüljön akár a munkáltatókkal, akár a munkásokkal szemben a szakszervezeti akaratnak bizonyos meghatározott irányban való kikristályosodása szempontjából.

Harmadszor : szükségesnek tartom azt is, hogy a szakszervezetek anyagi erőket csak céljaik és feladataik valósításának keretében igényelhessenek a tagoktól és jövedelmeik és vagyonuk alapszabályszerű felhasználása intézményesen ellenőriztessék. Olyan pénzek, amelyeket gazdasági céllal fizetnek be a tagok, gazdasági célokra szolgáljanak és másra, mint erre a célra ne szolgálhassanak. Ezt a közületnek mindenképen biztosítania kell.

Hangsúlyozom végül azt a felőlük szerzett tapasztalatok tényei alapján, hogy gazdasági egyesületek, mint par excellence gazdasági szervek, politikai működést ne folytassanak.

Nagyon sajnálom, nagyon szomorú dolog, hogy nálunk Magyarországon mindenki, mindenütt, mindenhol politizál és a politikát be akarják vinni még oda is, ahol annak semmi értelme és jogosultsága nincs. Az a felfogásom, hogy bár a gazdasági életet a politikától mentesíteni nem lehet, azonban a gazdasági egyesületek, mint egyesületek, nem szükségképen tényezői a politikai életnek, mert hiszen arra valók a politikai pártok és ilyen aztán hála Istennek van Magyarországon elég. Ki-ki megfogja találni azok között a maga gazdasági felfogásának, pártállásának megfelelő gazdasági színezetű, a neki megfelelő gazdasági politikát, amelyet a közélet terrénumában képviselni óhajt. De az, hogy pártadót szedjenek be, az egyesületek vessenek ki adót választási célokra egyes pártok érdekében és azokat tagjaiktól gazdasági illetékek címén beszedjék, egyesületek, mint ilyenek kényszereszközöket alkalmazzanak tagjaikkal szemben bizonyos politikai pártszervezkedés érdekében, amint ezt láttuk a munkásoknál és a munkaadóknál egyaránt, nézetem szerint a gazdasági egyesülés céljával össze nem fér.

Hozzászólások.

Gálócsy Árpád, bánya- és kohómérnök.

A munkaadók és munkásaik közti viszályok elintézésére a békéltetés úgy a bányatörvényben, mint az ipartörvényben szabályozva van. Újabb szabályozásra egyáltalán nincsen szükség, mert a békéltetés soha sem lehet egyéb, mint a két vitába elegyedett fél ügyének egy harmadik érdektelen fél közreműködésével kiegyenlítésre szolgáló kísérlet. A békéltetésnél vagy jóhiszeműleg megegyeznek a felek, amely esetben a viszály mindkét félre kielégítő módon megszűnik vagy nem sikerül a békéltetés és akkor a felek a köztük levő nézeteltéréseket vagy a szerződéses viszony felbontásával szüntetik meg vagy bírósági útra terelik. A békéltetés ügyének oly irányú rendezése, hogy az mint döntőbíróság szerepelhessen, semmi gyakorlati értékkel nem bir. A szerződé-

ses viszony ugyanis a két fél közt olyan, amely legfeljebb két héten belül szabályszerű felmondással véglegesen felbontható, másfelől a döntőbírósági határozatnak az egyik féllel szemben, a vagyonnal rendelkező munkaadóval szemben, bírságolással érvényt lehet ugyan szerezni, a másik szerződő féllel szemben azonban, tekintettel annak vagyontalanságára, a bírságolás még akkor is bizonyos mértékig a célon túllövő szigorúság lenne, ha mód is lenne a bírság behajtására. Az ítélet ellen ellenszegülő munkásoknak szabadságvesztéssel való büntetése pedig szóba sem jöhet.

Azok, akik a békéltetési eljárást most ismét rendezni kívánják, nem is a békéltetést magát tekintik, hanem a *koalíciójogot*, illetőleg a kolalíciójog alapján követelt *sztrájkjogot*, amelynek érvényesítéséhez az előfeltétel a békéltetés meghiúsulása lenne. Szerencsére a magyar törvénykönyvbe a sztrájkjog mindezideig nem került be és őszintén remélem, hogy most már be sem fog kerülni. Hiszen ott, ahol ez megvan, mint antiszociális törvényt már megakarják semmisíteni. Így legutóbb a most nyert tapasztalatok alapján Angolországban.

Pap Dezső a sztrájkjognak híve. Előadásában egyenesen kimondja, hogy a legtökéletesebben elgondolt békéltető eljárás sem felelhet meg, ha hiányzik az érdekeltek koalicionális jogának, egyesülési szabadságának a biztosítása és a munkaszabályszerződések (kollektív szerződések) tényálladékának, kellékeinek és jogkövetkezményeinek a megszabása. Mindkét feltétel olyan, amely a legnagyobb mértékben megtámadja a munkaszabadság elvét, amelynek pedig tiszteletben tartása nélkül a termelés területén béke nem lehet.

A sztrájkot jogosnak elismerni sohasem lehet, habár az egész világon mindenütt tűrik is. Az egyedüli és helyes törvényszerű állapot csak az lehet, hogy, akinek nem felel meg a felajánlott munka, az ne fogadja el azt vagy akinek a munkafeltételek idővel nem felelnek meg, a kapcsolatot a munkaadóval a törvényes felmondás szerint oldja fel. A szakszervezetek szívós munkája következtében még az érdektelenek túlnyomó része is megfeledkezett arról, hogy az emberi szabadságjog legelső feltétele az, hogy a munkaadó és munkás egyénileg kössenek egymással szerződést és csak egyénileg bonthassák azt fel. A szakszervezeteknek tehát éppenúgy, mint a munkaadók gazdasági egyesületének nem lehet törvényesen azt a jogot megadni, hogy a szolgálati viszonyt a gyáros és a gyárban dolgozó munkások közt ne maguk a közvetlen érdekelt felek kössék meg, hanem helyettük és terhükre az érdekegyesületek. Az úgynevezett kollektív szerződések tehát ugyanazon megegyezések csoportjába tartoznak, amelyek törvényes védelemben nem részesülhetnek.

Ha már *fakultatív* sem helyes a kollektív szerződés, — a munkásoknak egyenesen rabszolgasorba taszítása lenne az, ha törvény mondaná ki, amit *Pap Dezső* úr kíván, hogy «a munkavállaló részen szerződő fél, csak szakegyesület lehet.»

Nézetem szerint a békéltetés csak jóindulatú közvetítés lehet, de a békéltető bizottság határozatot nem hozhat, az esetleg mégis hozott határozat pedig a felekre nézve kötelező nem lehet. *Pap Dezső* úr javaslatában felsorolt

megidézési, esküvételi, szemletartási, okmányok felmutatását követelő, tehát házkutatásokat is végezhető jogot a békéltető-bizottságnak adni nem lehet és nem szabad.

A *Jászai Samu* úr javaslataival szemben híve vagyok ugyan az egyesülési jognak, azonban magasabb állami érdek követeli meg azt, hogy az *állami*, *községi* és *közlekedési vállalati* alkalmazottak szervezkedési joga *külön* szabályoztassék. Az egyesületi alapszabályok hatósági jóváhagyásának megszüntetését a legnagyobb veszedelemnek tartanám, mert csak hatósági jóváhagyás mellett lehet megállapítani azt, hogy az egyesület az állami és nemzeti érdek szempontjából nem káros-e.

Jászai Samu úr a *fekete listák* betiltását követeli és a fekete listák kiadóit anyagi és erkölcsi felelősségre vonandónak tartja. Olyan fekete listák kiadását, amelyek a figyelmeztetésen túl mennek, magam is elítélem. Viszont sajnálattal nélkülözöm *Jászai Samu* úr javaslatában annak az eljárásnak a megbélyegzését, amellyel a szakszervezetek nemcsak vállalatokat, hanem egyes munkást is bojkottálnak és ezeket ezzel tényleg «éhhalálra» vagy «kivándorlásra» kényszerítik. Tudjuk, elég, hogy valaki ne tartozzék a szakszervezetükbe, hogy arra már az ilyen súlyos következményekkel járó bojkottot kimondják.

A munkaadó és munkásai közti bérmozgalmak senkire másra nem tartoznak, mint a két érdekelt félre. Tanácsot mindkét fél kérhet attól, akitől akar. Az eddigi tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a két fél közti ellentétek elsimítására csak úgy lehet számítani, ha mindkét fél a békéltető bizottság paritásos tagjait a saját bizalma alapján nevezi be, tehát az ilyen békéltetőbizottsági tagokat soha sem szabad a munkások és a munkaadók szakszervezetei által kijelöltetni, hanem azokat mindig a két fél esetről-esetre saját belátása szerint válassza. *Jászai Samu* úr a szakszervezetek jogkiterjesztésében — ami a munkások jogfosztásával arányos — annyira megy, hogy a két harcban álló fél : a munkaadó és munkásai közti békét megteremtő határozat érvényességéhez a szakszervezeti jóváhagyást is kiköti.

Kovrig Béla egyetemi magántanár úr abból kiindulva, hogy a legtöbb tömeges munkaviszály gyökere egyes üzemekben helyi jellegű vitákba nyúlik bele, *paritásos üzemi választmányok* szervezését ajánlja. Ezek hatásköréről ugyan nem nyilatkozik, csak azt jegyzi meg, hogy nem tévesztendő össze az *üzemi tanácsokkal*. Azonban ezeket a választmányokat maga is aggályosnak tartja és ezért a választmány tagjaival szemben bizonyos feltételeket állít. Ilyen üzemi választmányra semmi szükség nincsen, mert a munkások a gyárvezetőséggel egyenkint, személyesen mindig tárgyalhatnak. Ha az összes munkásnak van kívánsága, úgy ebből az alkalomból választhatnak maguknak kiküldötteket. Felesleges volna ez a választmány különösen azért is, mert a tanár úr véleményének a kiinduló pontja nem helytálló. Vagyis a tömeges munkabeszüntetések — azt lehet mondani — kivétel nélkül szakszervezeti parancsra történnek.

Kovrig Béla úrnak azt a megállapítását, hogy az állami és társadalmi

rend, valamint a közgazdaság érdekeit biztosítandó, egyes iparágakban kötelező *döntőbíróságot* kell szervezni, annyiban helyeslem, hogy, ha rendkívüli viszonyok folytán ilyen iparágakban, mint a háborúban is történt, az ott alkalmazottakkal szemben *munkakényszer* áll fenn. Minden más esetben a kötelező döntőbíróságnak értelme nincs. Az állami üzemek alkalmazottjai részére törvényben megállapított hatóságok vizsgálják felül a bejelentett sérelmeket. A magánvállalkozás terén felmerülő vitás kérdések elintézésére pedig, ha a békéltetés nem sikerül, ha a választott bíróságok határozatait a felek nem fogadják el, szintén meg van a törvényes bírósági út. A tanár úr által javasolt parításos bíróság a gyakorlatban már levizsgázott. Érdekelt feleket bíróságban egymás mellé ültetni nem helyes, az ilyen ítéletek a pervesztesben mindig az igazságtalanság érzetét váltják ki. Bírói jogot, melynek döntése szankciókkal is felruházhatók, csakis pártatlan bíróság gyakorolhat.

A tanár úrnak azt a javaslatát, hogy a döntőbírósági eljárás ideje alatt, valamint az egyeztető eljárás ideje alatt is sztrájktilalom álljon fenn, annyira helyeslem, hogy ezt a tilalmat bármi címen meginduló, bármiféle sztrájk, illetve kizárás minden fajtájára fentartandónak tartom. Az is helyes, ha a törvényeket megszegők cselekedetükből folyó következményekért anyagilag is felelőssé tétetnek. Azt azonban, hogy a tilalom ellen vétő munkaadók vagy munkások tetteiért azok a gazdasági egyesületek legyenek anyagilag felelősek, amelyekhez az illetők tartoznak, igazságosnak csak abban az esetben tartom, ha ezekre rábizonyul az, hogy a sztrájkot vagy a kizárást az illető gazdasági egyesület hatalmi szóval rendelte el. Ebben az esetben azonban nemcsak a szembenálló feleknek, hanem az illető gazdasági egyesület kötelékébe tartozó egyéneknek az anyagi kára is az egyesület által térítendő meg.

A békéltetési és koalíciójog tekintetében mindenben csatlakozom *Bencs Zoltán* miniszterelnökségi titkár úr véleményéhez, amely nézetem szerint igen szerencsésen állapítja meg azokat a határokat, amelyekig el szabad vagy ellehet menni, melyeken innen az egyes egyén vagy az állampolgárok társadalmi egyesülései, azokon túl pedig az állam jogai, kötelességei és feladatai csoportosulnak.

K o i s s G é z a, miniszteri tanácsos, a m. kir. állami munkaközvetítő hivatal igazgatója.

A *kollektív szerződések* megkötik úgy a munkást, mint a munkaadót és az a nagy hátrányuk van, hogy a csekélyebb képességű munkásnak is ugyanazt a munkabért kell fizetni, mint egy jobbképességű, szorgalmasabb és tehetségesebb munkásnak, szóval normalizálja és egyenlő alapra helyezi a munkásokat, akik sem képesség, sem szorgalom dolgában nem egyenlők. A kollektív szerződéseknek ezt a hátrányát láttam és tapasztaltam mint ipari főfelügyelő. A kollektív szerződéseket először is csak olyan konjuktúra idején kötötték a régi időben, amikor máskép a munkaadók nem jutottak volna munkásokhoz. Amint egyszer a konjunktúra lefelé hajlott és a munkaalkalmak csökkentek, akkor rögtön előállott az a helyzet, hogy a gyárosok nem állották a kollektív szerződéseket. Igaz, hogy rájuk könnyebb erőszakolni annak betartását, mint a munkásokra, mert a munkás egyszerűen felmond

és kilép a gyárból, ha a szakszervezet kényszeríti, hogy dolgozzék, kilép a szakszervezetből is, tehát teljesen kibújik kötelezettsége alól, a gyáros ezt kevésbbé teheti meg. Mindazonáltal én is bizonyos erőszakot látok ebben és a képességek közötti nivellálást, ezért *nem tartom helyesnek a kollektív szerződéseket.*

Most rátérek a *békéltetésre.* Mint ipari főfelügyelő számos békéltető tárgyalást vezettem, tehát gyakorlati tapasztalataimat mondhatom el e téren. A békéltetésnél azt tapasztaltam, hogyha a munkaadóban és a munkásokban megvan a készség arra, hogy béküljenek, akkor az mindkettőt csak felmenti a külső befolyástól. Mert vegyük először a sztrájk esetét. Hogyha a munkások egy külső befolyás hatalma alatt állnak és sztrájkba vonulnak, talán nem is a maguk jószántából, tehát bennük a békés munkára való hajlandóság meg volt, akkor az egyezséget nagyon könnyű volt megkötni. Ellenben, hogyha maguk a munkások is érezték azt, hogy el vannak nyomva, a bérük túlalacsony, abból megélni nem tudnak, szóval a munkásság körében volt meg ez a kívánság, olyankor a munkások nem engedtek és akkor a munkaadók vagy kénytelenek voltak beadni a derekukat vagy az egyezséget nem lehetett megkötni. Ilyen kérdésben a döntőbíróság szereplését én lehetetlennek tartom. Mert itt is mivel állunk szemben? Dönteni kellene olyan kérdésben, amely a két fél szabad egyezkedésének tárgya. Ráerőszakolni a munkásra azt, hogy fix bérért dolgozzék vagy a munkaadóra, hogy bizonyos munkásnak fix bért fizessen, az én véleményem szerint nem lehet. Bizonyítja ezt a panaszbizottságok esete. A panaszbizottságokat arra használták fel annak idején, hogy a béreket fokozatosan emeljék. Mert hiszen magas konjunktúra volt, a hadi megrendelések óriási mértékben álltak a gyárosok rendelkezésére, sőt sürgették azokat, tehát hajszolni, erőszakolni kellett a munkát. A munkások természetesen látván, hogy ők most milyen nélkülözhetetlenek, mennyire szükség van rájuk, a helyzetet igyekeztek kihasználni. És mivel sztrájkról szó sem lehetett, a panaszbizottsághoz fordultak. A panaszbizottság azután roppant nehéz körülmények közé került és minthogy az élén rendesen egy katonaember, egy-egy tábornok állt, aki viszont a katonai szempontot tartotta szem előtt, egész természetesen az volt neki a fontos, hogy az üzem menjen. Hogy mibe került, az neki másodrangú kérdés volt és így legtöbb esetben a munkások eredményt értek el. Ezt azonban békés viszonyok között, amikor a munkának elvégzése nem olyan sürgős, amikor nem mindegy az, hogy egy üzemet érdemes-e fentartani vagy nem érdemes, nem lehet megtenni, ilyen esetekben ráerőszakolni a munkaadóra bizonyos magasabb munkabéreket nem lehet. E tekintetben tehát óvatosságot ajánlok.

A *sztrájkjog* tekintetében véleményem az, hogy a sztárjkot *eltiltani* nem lehet. Meglehet azonban előzni abban az esetben, hogyha felállítunk egy szervet, ahová a munkás panaszra mehet. Tehát a szakegyesületeket feltétlenül szükségesnek tartom, mert hiszen, ha a munkaadók szervezkednek, épolyan jogon szervezkedniök kell a munkásoknak is. Ez a két szervezet vagy megtud egyezni egymással bizonyos kérdésben vagy nem. Utóbbi esetben a kérdést egy másik fórum már nem döntheti el, mert hiszen éppen a legilletékesebbek

már megmondották a maguk véleményét, kapacitálták egymást. Mégis, ha nem egyes iparágról, hanem csak egyes gyárakról van szó, amelyekben elmaradottság van a munkabérekben, ott nézetem szerint minden esetre fel kell állítani a békéltető szervet. Erre a célra nagyon megfelelő volna a ker. iparfelügyelő, akihez panaszra mennek aziránt, hogy ime a munkabérek tekintetében elmaradtunk. Az iparfelügyelő magához hívja a gyárak képviselőit, a munkások képviselőit és letárgyalja velük a dolgot. Az iparfelügyelőnek módjában áll, ismervén az iparág helyzetét, megmondani az illető gyárosoknak, hogy van-e tényleg elmaradottság, van-e tényleg joga a béremelésnek vagy már nívón vannak-e a munkabérek vagy esetleg még magasabban állnak-e, mint a többiek. Egy ilyen kiegyenlítő szerv megelőzheti a sztrájkot, mert, ha jogosnak találja az iparfelügyelő a munkások kérését, a munkaadót a munkások közbejöttével jobb belátásra bírhatja. De nem döntés alakjában, csak egyeztető ajánlás javaslásával. Azt azután szabadon mérlegelhetik a munkaadók, hogy elfogadják-e vagy sem a javaslatot.

A szakszervezetek tekintetében teljesen csatlakozom *Bencs Zoltán* előadó úr fejtegetéseihez, egyéb feltételeit is, amelyeket ilyen törvény hozatalánál figyelembe kell venni, minden tekintetben alátámasztom.

Még rá kell térnem *Kovrig előadó* úrnak nyomtatásban megjelent arra a megjegyzésére, hogy tekintettel arra, hogy az iparfelügyelők műszaki képzettségűek, ezekben a speciális szociálpolitikai feladatokban az ő képzettségük még nem elegendő. Igaz, hogy a gyakorlat megadja a képzettséget, mert az élet a legnagyobb tanítómester. Azonban a jövőre való tekintettel és a jövő megalapozása céljából az új iparfelügyeleti törvény kapcsán feltétlenül kimondandónak tartanám, hogy először egy szociálpolitikai tanfolyamot hallgassanak az iparfelügyelők, legalább három évig praktizáljanak és csak azután legyen önálló rendelkezési joguk, mert ellenkező esetben veszélyben volnának azok a súlyos érdekek, amelyek ehhez fűződnek. Tehát a békéltető eljárás kötelezővé tétele csak az eljárásra vonatkozik. *Gálócsy* igen tisztelt barátom, itt úgylátszik félreértette *Kovrig* előadó urat, amennyiben azt hitte, hogy az előadó úr a békéltetést, tehát a békülést akarja kötelezővé tenni. Nem, ő csak az eljárást akarja kötelezővé tenni. Azt hiszem, *Kovrig* előadó úr egyet ért velem.

Kovrig Béla. A döntőbíróságok esetében igen. Ha közüzemekről és társas érdekekről van szó, az obligatórius eljárás a helyes.

Pap Dezső államtitkár úr azt mondja, hogy a szakegyesületek nálunk törvényen kívül vannak helyezve. Nem tudom, miként értelmezte ezt az államtitkár úr. Mindenesetre figyelemmel kísérjük a szakegyletek tevékenységét és ha azt látjuk, hogy a szakegyletek nem a munkások érdekeinek, hanem saját internacionális érdeküknek, tehát párt vagy politikai érdekeknek állanak szolgálatában, akkor működésük nem hagyható jóvá. Ha azonban a szakegyletek kizárólag a munkásérdekeket és a munkások jólétét tartják szem előtt, akkor minden támogatást megérdemelnek és épúgy a törvény védelmébe helyezendők, amint az minden más államban megvan.

Magyarországi Szakszervezeti Tanács.

Ennél a kérdésnél utalunk *Jászai* képviselő úr előterjesztésén kívül arra, hogy nincsen olyan időszak, amikor ennek a kérdésnek a rendezését ne kértük volna a mindenkori kormányoktól.

A békéltetést elintézte a kormány a 6405/923. számú és a személyi békéltetést kimondó rendeletével úgy, hogy az ellenkezik azokkal a fölfogásokkal, amelyekből a békéltetés törvényesítésének ténye ered.

A koaliciós jogra vonatkozó sérelmeinket ezen a helyen fölsorolni képtelenség. Az erre vonatkozó sérelmeink az egész világon közismertek és őszintén szólva szégyenkezünk, ha közgyűléseinken megjelennek külföldi testvérszervezeteink képviselői és azok látják, hogy a magyar munkásnak csak rendőri közegek jelenlétében van joga szakegyesületeinek adminisztratív vagy a gazdasági, szociálpolitikai védelemre vonatkozó ügyeit megbeszélni.

Az egyesülés és gyülekezés joga minden nyugati államban teljesen szabad, sőt szabad a Balkánon is. Se Szerbiában, se Bulgáriában nem látni a munkások egyesületeinek ülésein rendőri közegeket, csupán a Szerbia által megszállott területen, ahol még érvényben van az erre vonatkozó régi magyar törvény.

A szakszervezetek kongresszusai állandóan sürgetik az egyesülés és gyülekezés jogának a szabadságát. Az 1923. évi kongresszusunk megállapítása szerint a lakosság életszínvonalának az emelkedése is szoros összefüggésben van a munkások egyesülési szabadságával és a munka szabadságával, amelyet nálunk egyoldalúan *a munkáltató szabadságának* tekintenek és a munka szabadságának ez az egyoldalú magyarázata eredményezte, hogy nálunk a bértárgyalás a legtöbb szakmában ismeretlen fogalom és a munkáltatók teljes szabadságot élvező szervezetei hatalmi kérdésként kezelnek minden bérmegállapodásra való törekvést.

Ez évi márciusban megtartott szakszervezeti kongresszusunknak a koaliciós szabadságra vonatkozó határozata a következő:

«A magyarországi szakszervezetek 1926. évi március 28. és 29-én tárgyaló kongresszusa sajnálattal tapasztalja, hogy Magyarországon alig volt még munkáskongresszus, amelynek az egyesülési és gyülekezési jog kérdésével ne kellett volna foglalkoznia és ne kellett volna tiltakoznia az egyesülés ügyében kiadott rendeletek rosszakaratú kezelése miatt. Megütközéssel látja a kongresszus, hogy a kormányok változásával az egyesülési és gyülekezési jog kérdése mindig súlyosabb helyzet elé állítja a munkások gazdasági szervezkedését és hogy az egyesülési jog kezelése súlyosan sérti az egyenjogúság elvét is. Amíg ugyanis a munkások szervezkedési lehetősége elé ezer akadályt gördítenek hivatalos részről, addig a munkáltatók teljesen szabadon szervezkedhetnek, sőt a munkások ellen irányuló támadásaikat szívesen is látják.

A kongresszus megállapítja, hogy az egyesülési és gyülekezési jog általános emberi jog. Ezt a jogot, éppen az emberi jogok minél szélesebb alapon való biztosítása érdekében, nemzetközi és minden államra kiterjedő határozatokkal igyekeztek biztositani. Ilymódon a washingtoni konferencia is meghozta az egyesülésre és gyülekezésre vonatkozóan a Népszövetséghez, s ennek révén a Nemzetközi Munkaügyi Hivatalhoz tartozó államokra kötelező határozatát.

Az egyesülési és gyülekezési jog szempontjából újabban súlyos jelentősége van annak a kormányhatósági rendeletnek, amely a még nem nagykorú, de kenyérkereső munkások gazdasági szervezkedését szülői vagy gyámi beleegyezéshez köti és ezzel módot nyujt a nagyobb védekezésre szoruló kiskorú munkások munkaerejének fokozottabb kizsákmányolására.

Mindezek figyelembevételével a kongresszus követeli :

1. Az egyesülési és gyülekezési jog teljes biztosítását. Addig is, amíg a teljes egyesülési szabadságot törvényben biztosítják, hatálytalanítsák azokat a rendeleteket, amelyek a belügyminisztertől jóváhagyott alapszabályokkal bíró szakegyesületek helyicsoportjainak megalakulását akadályozzák. Ugyancsak hatálytalanítsák azokat a rendeleteket is, amelyek a belügyminisztertől jóváhagyott alapszabályokkal bíró szakegyesületeket arra kötelezik, hogy közgyűléseik, vezetőségi üléseik, tudományos előadásaik vagy egyéb összejöveteleik megtartásához engedélyt tartoznak kikérni.

2. Követeli a kongresszus, hogy a fölöszlatott és felfüggesztett szakegyesületek állíttassanak vissza és adassanak vissza a szakegyesületektől elrekvirált helyiségek. Adják vissza a betiltott szaklapokat és biztosítsák azt, hogy a szaklapok szabadon megjelenhessenek. A mezőgazdasági munkások, a vasuti, villamos és minden közlekedési alkalmazott szervezkedését is tegyék szabaddá.»

Elnök: Pap Dezső, ny. h. államtitkár.

Tárgy: *Törvényes munkásvédelem. Társadalompolitikai propaganda.*

Előadók.

Heller Farkas, műegyetemi ny. r. tanár.

Javaslat. Magyarország a törvényes munkásvédelem terén jelentékenyen elmaradt a külföld mögött. Bár az 1884-ből való ipartörvényünkben lefektetett intézkedésekhez a törvényes munkásvédelem nem egy kérdését megoldó új törvényünk is csatlakozik, munkásvédelmünk mégsem tartott lépést a nyugati államok ezirányú fejlődésével és különösen a mult század kilencvenes évei óta éppen a munkásvédelem legalapvetőbb kérdéseiben visszamaradt. A munkásvédelemnek nemzetközi alapokra helyezése némileg enyhítette ugyan elmaradásunkat, de még e téren sem csatlakoztunk mindazokhoz a lépésekhez, amelyek a munkásvédelem korszerűsítéséhez szükségesek.

I. Törvényes munkásvédelmünk mindenekelőtt *túlságosan szűkkörű*. Törvényben lefektetett alapja csak az ipar, a mezőgazdaság, részben a kereskedelem és a közlekedésügy terén van, míg a bányászat munkásvédelme nincsen törvényben szabályozva, hanem — a bányahatóságok egyes rendelkezéseitől eltekintve — még mindig az 1854. évi nyilt parancs alapján áll. Közlekedésügyünk terén is csupán a vasúti rendtartásról szóló törvény foglal magában néhány munkásvédelmi intézkedést. Nincsen ellenben törvényben szabályozva a hajózásban alkalmazott munkások helyzete és nincsen tör-

vényünk az otthonmunkáról sem. Mindenekelőtt tehát ezeket a hiányokat kellene pótolni, hogy a munkásvédelem mindazokra a terekre kiterjedjen, ahol erre szükség van. Mindenesetre legsürgősebb a bányászat terén megfelelő törvény alkotása, mert a bányamunka súlyos természete ezt megkívánja.

II. Munkásvédelmünk azonban nemcsak szűkkörű, hanem *alapjaiban elavult* rendelkezéseken nyugszik, mert az 1884-ik évi ipartörvény olyan időben keletkezett, amidőn a munkásvédelem mégcsak kezdeteiben volt és egyes korszerű rendelkezések nem tudnak változtatni azon a tényen, hogy az alaprendelkezések elavultak. Kívánatos volna tehát ipartörvényünk munkásvédelmi fejezeteinek hatályon kívül helyezésével korszerű munkásvédelmi törvénynek az alkotása az iparra vonatkozólag. Ennek mindenekelőtt a *gyermekmunkát* kellene az egész ipar területén megfelelően szabályozni. Elsősorban már az 1921. évi XV. törvénycikkben már részlegesen a sütőiparra vonatkozólag életbeléptetett tizennégyéves korhatár feltétlen betartásán kellene alapulni, mi azonban a mindennapi iskolakötelezettség megfelelő kiterjesztését tenné szükségessé. Le kellene továbbá szállítani a gyermekek munkaidejét és — csupán a legszükségesebb kivételeket engedve meg — el kellene tiltani a gyermekek éjjeli munkáját. A *fiatalkorú munkásokra* vonatkozólag a munkaidő korszerűen szabályozandó és az éjjeli munka szintén eltiltandó.

A *női munkásokra* vonatkozólag mindenekelőtt az anyasági védelem kötelezővé tétele, valamint annak nyolc hétre való kiterjesztése volna szükséges. Különös gondot kellene továbbá fordítani a női munkások munkaközi szüneteire, csecsműiknek munkaközben való ápolására (megfelelő és télen fűtött helyiségekkel), továbbá az angol hét intézménye legalább is a női munkásokra vonatkozólag kötelezővé volna teendő.

Az *összes védett csoportokra* (tehát a gyermekekre, fiatalkorúakra és nőkre) vonatkozólag a vasárnapi munkaszünetnek a lehető legkevesebb kivétellel való feltétlen elrendelése, valamint e csoportoknak a veszélyes iparágakból való lehető kitiltása volna kívánatos.

A *felnőtt férfiakra* vonatkozólag a szorosabb értelemben vett munkásvédelemből különösen a munkaközi szüneteknek megfelelő kezelése birna fontossággal, miután az éjjeli munka szabályozására az 1923. évi XVI. t.-c. megadja a lehetőséget. A nyolc órai munkanap megvalósítása kétségtelenül nagyjelentőségű volna. E téren azonban mindenesetre figyelembevételt érdemel, hogy a háború pusztításai után az összlakosság és így elsősorban a munkásság érdekében is a termelésnek lehető fokozása kívánatos, mi egyelőre a munkaidő rövidítését igen nehéz kérdéssé teszi. Figyelembevehető továbbá az is, hogy a munkásság szakszervezkedése és a kollektiv szerződések a munkaidő rövidítése tekintetében jelentős eredményeket képesek elérni. Amennyiben azonban a nyolcórai munkanapra vonatkozó nemzetközi egyezményhez a fontosabb és a mi iparunk szempontjából számottevő országok hozzájárulnának, alig lehet aggályos Magyarország csatlakozása az egyezményhez.

III. Munkásvédelmünk egyik legnagyobb hiánya az *üzemi védelem* terén van. E tekintetben még az 1884. évi XVII. t.-c. 116. §-a sincs végrehajtva és csupán incidentálisan kiadott rendelkezéseink vannak: a fehér foszfortól eltekintve, a legfontosabb ipari méregekkel való dolgozás még nincsen megfelelően szabályozva. Tekintettel arra, hogy az üzemi védelem a nemzeti munkaerő fentartása szempontjából igen nagy jelentőségű, tekintettel továbbá arra, hogy e kérdés szabályozása munkásbiztosításunkra is nagy mértékben kihat, munkásvédelmünk egyik legsürgősebb teendőjét az üzemi védelem hatályosításában kell látnunk.

IV. Hiányos Magyarországon a *bérvédelem* is. Az *alaki bérvédelem* legfontosabb rendelkezése, a trucktilalom, az ipar- és a mezőgazdaság terén törvénybe van iktatva és a bányászat terén pénzügyminiszteri rendeletek igyekszenek a trucknek gátat szabni, de már a bérfizetés időpontja és a bérlevonások kérdésében intézkedéseink nagyon hiányosak. — Az *anyagi bérvédelem* jelentőségét a munkások szervezkedése a nagyipar terén kétségtelenül csökkenti, mégis tekintettel arra, hogy munkásaink jelentékeny része még nincsen szervezve, e munkáscsoportokról ez irányban gondoskodni kell. E tekintetben az 1923. évi XXV. t.-c. rendelkezései állandósítandók és tökéletesítendők és bérhivatalokat kellene a szervezetlen munkások, különösen az otthonmunkások számára felállítani.

V. Munkásvédelmünk egyik legnagyobb hibája a *végrehajtás terén* van, amennyiben iparfelügyeletünk még mindig túlságosan szűkkörű és még e körben sem részesül az iparhatóságok részéről abban a támogatásban, amely kívánatos volna. Ezért egyrészről az iparfelügyeletről szóló törvény korszerűsítése, másrészről pedig az iparhatóságok szociálpolitikai szellemmel való áthatása szükséges.

VI. Munkásosztályunk kedvezőtlen helyzetének egyik főoka a *lakásviszonyok* terén keresendő. A munkáslakások ügyében állapotaink mindig igen rosszak voltak, pedig a munkások fizikai jóléte és lelki állapota erősen a lakásviszonyok hatása alatt áll. Ezért a munkáslakások építése ügyében megkezdett állami akció a legerélyesebben folytatandó. Nem szabad azonban felejteni, hogy e téren az önsegély megkönnyítése (lakásépítő szövetkezetek) is fontos és a városokra is fontos feladatok várnak.

VII. Munkásvédelmünk hátrányára szolgál az, hogy *szervezetileg túlságosan szét van forgácsolva*. Kívánatos volna ennélfogva a munkásvédelem szervezeti részét, amilyen mértékben ez csak lehetséges, a népjóléti minisztériumnál központosítani.

Végül mindent el kell követnünk, hogy *minden magyar tisztában legyen azzal, hogy a munkásvédelem a népjólét és a nemzet egészséges fejlődésének alapja*, melyre pedig a vesztett háború és az ország megcsonkítása után oly nagy szükség van. Nemcsak a hatóságoknak, de a nagyközönségnek is ezzel tisztában kell lenni, mert csak ilyen légkörből nőhet ki az igazi szociálpolitikai szellem, mely nélkül a törvények és a hatóságok szociálpolitikai rendelkezései is könnyen papiron maradnak.

Indokolás. Ha ez a kongresszus nem 1926-ban, hanem a háború előtt zaj-

lott volna le, meg vagyok róla győződve, hogy akkor a törvényes munkásvédelemnek a kongresszus egész programmjában más állása lett volna, mint ahogy az most történt. Teljes mértékben megértem azt, hogy ma másképen van a dolog, hiszen a viszonyok nagyon nagyot változtak és azok a súrlódó felületek, amelyek a munkaadók és a munkások között vannak, nagyon nagy mértékben növekedtek. A hangulat is egészen megváltozott. Ezzel lehet magyarázni azt, hogy azok a kérdések, amelyek a munkások és a munkaadók közötti összeütközésből származnak, erősebben előtérbe nyomultak, másrészt erősen előtérbe nyomult még másik két kérdés ; az egyik a munkanélküliség kérdése, mindenféle elhárítási eszközzel együtt, a másik pedig az a kérdés, amelyről már volt szerencsém itt röviden egy pár szót szólni : a középosztály kérdése. Mindezek a lefolyt tizenöt évnek a fejleményei és így nem azért említettem fel ezt a körülményt, mintha ebből a kongresszus programmjának összeállítására vonatkozólag valami következtetést akarnék vonni, hanem csak azért, hogy a figyelmet felhívjam arra, hogy a törvényes munkásvédelemnek a jelentősége az én nézetem szerint ezek folytán az események folytán sem változott meg. Még pedig nem változott meg meggyőződésem szerint azért, mert a törvényes munkásvédelem az én szememben semmi más, mint a nemzeti politikának egyik legerősebb és legsürgősebb követelése. Annál nagyobb ez a követelés, annál jobban lép előtérbe, minél nagyobb mértékben haladunk a helyes értelemben vett demokrácia felé, minél inkább lesznek a nemzet tagjai mindazok, akik a nemzet kötelékébe tartoznak. Az államnak kötelessége ezekről gondoskodni, kötelessége, hogy a gazdasági viszonyok mostohaságánál fogva a kihasználásnak kiszolgáltatott rétegekről megfelelően gondoskodjék.

Nekem azonban még egy másik szempontom is van, amely a törvényes munkásvédelem jelentőségét az én szememben nagyon erősen előtérbe tolja. Nem tudom, talán elavult felfogásnak méltóztatik ezt a nézőpontot tartani, de én nagyfontosságúnak tartom, amennyiben az állam maga elintézhet valamit, annyiban meg kell tennie, azért, mert az államnak éppen az előbbiekből kifolyólag éreznie kell azt a kötelességét, hogy bár minden polgáráról nem lehet egyenlően gondoskodkodni, mert hiszen helyzetük is különböző, de az illető osztály helyzetének megfelelően kell, hogy róluk gondoskodjék. Ezekből a nézőpontokból szeretném tekinteni és igyekezem tekinteni a munkásvédelmet előadmányomban is.

A többire nézve nagyon kevés hozzáfűzni valóm van, mert hiszen lehetetlennek tartom, hogy munkásvédelmünknek összes hiányát részletesen felsoroljuk és előadjuk. Ahhoz nem ilyen rövid előadmányok, nem ilyen rövid felszólalások kerete volna szükséges, mint amilyen a kérdések nagy komplexumánál fogva itt lehetséges, hanem ahhoz előadássorozatok kellenek. Bátor voltam előadmányomban rámutatni arra, hogy habár a mi munkásvédelmünk nem elég modern, azért mégis érdekes, hogy mi nem túlságosan későn kezdtünk a munkásvédelemhez. Én ezt igyekeztem kellőleg kidomborítani, akkor, amikor munkásvédelmünk fejlődését tanulmányoztam, hogy a magyar kormánynak már a negyvenes években volt ér-

zéke a munkáskérdések iránt és egészen a nyolcvanas évek végéig, a kilencvenes évekig munkásvédelmünk meglehetősen követte a nyugatot. Természetesen nem volt olyan nagy iparunk, nálunk tehát nem is volt olyan nagy jelentősége a kérdésnek. Mégis megtettük, amit lehetett. 1890. óta azonban óriási fejlődés következett be a külföldön és itt mi — bizony be kell ismernünk — nagyon erősen elmaradtunk.

Ha csak még azt említjük fel, hogy az ipartörvény 1884-ből való és az alapvető rendelkezések ebben vannak lefektetve, ezzel — azt hiszem — mindent elmondottunk. Nem szabad igazságtalannak lenni, mi azóta is hoztunk szociálpolitikai törvényeket és pedig nem egy olyant, ami nagyfontosságú. Különösen rá szeretném a figyelmet arra irányítani, hogy mi 1919. óta is alkottunk igen jelentékeny munkásvédelmi törvényeket. Ezt lekicsinyelni éppenséggel nem szükséges, noha tény, hogy mégis csak elmaradtunk jelentékenyen. Elsősorban ezt a hiányt kell pótolnunk annál inkább, mert egyenlőtlen is a mi munkásvédelmünk. Ebből a szempontból különösen ki akarom emelni a bányaszakot, még pedig azért, mert az kezdte el a munkásvédelmet a többi országokban. Nálunk tisztelet azoknak a hatóságoknak, amelyek tulajdonképen korán, pozitív törvényes alap nélkül is, megpróbálták kiépíteni a munkásvédelmet a bányászat terén is.

A részletekre természetesen nem szándékozom kitérni, mert akkor nagyon aprólékosan kellene e tárgyba belemélyedni, mégis ki akarok egy pontot emelni, nevezetesen az üzemi védelmet, különösen abban a vonatkozásban, amely a mérges anyagok és veszélyes iparágak kérdését illeti. Ha az ember megnézi a külföldi törvényhozásokat, azt látja, hogy erre nézve a legnagyobb figyelmet szentelik. Hogy miért, nagyon egyszerűen meg lehet magyarázni, mert hiszen az országnak csak pénzébe kerül, ha ezzel nem törődik, pénzükbe kerül a gyáraknak és sok nyomorúságába kerül a nemzetnek. Ennélfogva az üzemi védelem terén és minden téren, ahol egészségügyi védelemről van szó, a legmesszebbmenőbben kell elmenni.

Igen nagy örömmel olvastam az egészségügyi védelemmel kapcsolatban a hivatalos lapból azt, hogy kötelezővé teszik a gyermekek orvosi vizsgálatát a gyárakba való felvételnél. Ezzel nagy lépéssel jutottunk előre. Természetesnek találom az üzemi védelemnél, hogy ezt nem lehet úgy kodifikálni, hogy ez mereven legyen a törvényben, annak hajlékonynak kell lenni és ezzel mindjárt, önkéntelenül odaterelődik az ember, ahol az üzemi, de általában a munkásvédelemnek általában a súlypontja van. Ez a végrehajtás kérdése. Törvényeink vannak, ha nem is teljesen a kor színvonalán állóak, de a végrehajtás terén nagy nehézségek tapasztalhatók. Ebbe nem kívánok mélyebben belemenni. Sok akadálya van annak, hogy ez az ország egész területén még sem tudott életbe lépni. Ez nem kizárólag az iparfelügyelőkön mulik, nem pedig azért, mert hiszen nem kell mást csinálnunk, mint elővennünk azokat a szép, nagy jelentéseket, amelyeket a háború előtt az iparfelügyelők közzétettek. Ezek a jelentések tele vannak egyirányú panasszal, főkép azzal, hogy az iparfelügyelő próbálkozik, de nem tud eredményt elérni azért, mert nem találja meg azt a szociálpolitikai miliőt, amely nélkül nem lehet dolgozni. Ha az

iparfelügyelő megindítja az eljárást, a hatóságoknak nincs meg az érzékük hozzá, nem történik semmi, ha pedig nem történik semmi, akkor az iparfelügyelő később nem fogja megindítani az eljárást. Itt egy kiváló nagy férfiúnkra hivatkozhatom, *Tisza Istvánra*, aki mindig kifejezte azt az álláspontot, hogy az, ha egy törvényt hozunk, de azt végre nem hajtjuk, a tekintély csorbítását jelenti. Ami egyszer törvényben van és ami egy hatóságnak joga és kötelessége, azt neki végre is kell hajtania. Ha megakasztják máshol, ez csak a nemzet tekintélyének csorbítása. Ennélfogva ezt minden esetben nagyon erősen figyelmébe kell ajánlani a minisztériumnak. Tudom nagyon jól, hogy törvényjavaslat készül erről és hogy ennek a kérdésnek erősebb felkarolása tervben van, azonban nem fog ez magában véve segíteni, ha a hatóságok szociálpolitikai képzése, amelyről az első értekezleten szó volt, nem fog sikeresen menni. A műegyetemen, ahol az iparfelügyelők képeztetnek, meg van a lehetőség és nem kell mást csinálnunk, mint megkívánni az iparfelügyelőtől, hogy a műegyetem közgazdasági fakultását, amelyen a szociálpolitika szélesen előadott tárgy és ahol az iparfelügyeletről oktatják ki az urakat, kötelezően végezze el. Ne méltóztassék félreérteni, ezt nem úgy kell képzelni, hogy rögtön öt évet végezzen el. Legértékesebb hallgatóim azok, akik már voltak valahol gyakorlatban és azután képeztetik ki magukat.

Én csak egyet szeretnék megemlíteni, hogy ne lépjem túl előadásom keretét, ez a kérdés a szociálpolitikai adminisztráció szétforgácsoltsága. Ebben nagy bajt látok, de e tekintetben megvallom, azelőtt szélsőbb álláspontot foglaltam el, mint ma. Átnéztem, külföldön hogyan van a dolog. Meggyőződtem arról, hogy ott sincs teljesen egységes adminisztráció a szociálpolitikában. A magam részéről az egységes adminisztrációt nagyon előnyösnek tartom. Ezt úgy képzelem, hogy az állami életen belül minden ágazatnak van egy bizonyos önállósága, hogy úgy mondjam, helyzetenergiája, amely azokkal kapcsolatos, akik intézik az ezeket ügyeket. Ha nekem feladatom a kereskedelem és a földmívelés fejlesztése, mindent elkövetek, hogy a kereskedelmet, a földmívelést tökéletessé tegyem. Ha feladatom a szociálpolitika fejlesztése, akkor igyekszem lehetőleg egyenlő mértékkel mérni az egész területen, hogy a szociálpolitikát mindenhol érvényre juttassam. Abban az esetben, ha ez szét van tagozódva, ez nem az illető miniszter úron mulik, hanem a helyzeten, amelyben ellentétben van egymással két szempont. Én a szempontok kiélezésének nem vagyok barátja, de vannak szempontok, amelyeknél mindenféle erőszakoltság nélkül azt kell mondanunk, hogy az ellentét fenáll. Bizonyos fokig a munkaadói szempont és a munkásszempontot képviselő érdekek összeütközhetnek. Ebben az esetben nehéz helyzete van az illető miniszternek. Nem hiszem, hogy mi most teljes határozott álláspontot elfoglalhatnánk ebben az irányban. Van olyan vonatkozása a szociálpolitikának, ahol erre gondolhatunk. Csak arra szeretném még egyszer a figyelmet felhívni, hogy ezt a szempontot vigyük bele mindenkibe, a törvényes munkásvédelmet tegyük egységessé a nemzeti fejlődés, nemzeti megerősödés és a nemzeti jövő szempontjából.

Somogyi Manó, ny. min. tanácsos, egyetemi magántanár.

Javaslat. Kétségtelenül hazánkban a társadalmi bajok nem csekély jelentőségűek és tagadhatatlan, hogy eddig nem részesültek abban a figyelemben, melyet a társadalom nyugodt fejlődése szempontjából az osztályellentétek és küzdelmek enyhítése érdekében megérdemeltek volna. Magyarországban tehát a szociálpolitikai tevékenység és törvényhozás számára még igen sok a tennivaló. Nagyon megnehezíti e téren a munkát, hogy a szociális érzés nem elégé fejlett, a tényleges viszonyok nem elégé ösmertek és azok nagy jelentőségéről széles körök nincsenek kellően tájékoztatva. Ezeken a hiányokon kellene elsősorban segíteni.

Erre a célra szükségesnek tartom, hogy

1. a tényleges társadalmi viszonyok teljesen tárgyilagosan megvizsgáltassanak. A társadalmi viszonyok beható és részletes ismeretére, a hiányok felderítésére, a már rendelkezésre álló statisztikai adatok rendszeres feldolgozására, újabb adatok folytatólagos gyűjtésére, ankétok rendezésére, monografiák elkészítésére van szükség. A társadalmi statisztika intenziv ápolására nagy figyelem volna fordítandó. Különösen felkarolandó volna többek között a munkabérek, a háztartási költségek, a munkásszakegyletek, a munkanélküliség, a munkaközvetítés, a munkaviszályok statisztikája:

2. egy központ (lehet egyesület vagy bizottság) létesüljön, mely feladatává tenné a szociális érzés fejlesztését, ébrentartását: ülések, felolvasások, kongresszusok, pályadíjak, kiadványok útján. Ez a központ vagy egyesület a szükséges adatok gyűjtésével, a külföldi törvényhozás figyelemmel kísérésével, törvényjavaslatok bírálatával, felolvasásokkal, vitákkal nagyban előmozdíthatná a sikeres szociálpolitikai tevékenységet.

3. a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete, a Szociális Biztosítás Egyesülete és a Munkanélküliség Elleni Küzdelem Magyarországi Egyesülete, melyek jelenleg külön-külön, minden kapcsolat nélkül működnek, az új egyesületben vagy központban tömörüljenek, abba beleolvadjanak, hogy így fokozott tevékenységet fejthessenek ki.

4. Nagyban előmozdíthatná a helyes szociálpolitikai tevékenységet és erőteljesen megizmosítaná a szociális érzést egy anyagilag kellően alátámasztott szociálpolitikai folyóirat, mely állandóan figyelemmel kísérné a társadalmi politika eseményeit bel- és külföldön, módot adna tudományos dolgozatok közlésére, az irodalmi jelenségek méltatására, adatok gyűjtésére, feldolgozására.

Hozzászólások.

Koiss Géza miniszteri tanácsos, a m. kir. állami munkaközvetítő hivatal igazgatója.

Elsősorban a törvényes munkásvédelem kérdéséhez óhajtanék hozzászólni. A *törvény kiterjesztése*, oly módon, hogy minden néven nevezendő ipari foglalkozás felügyelet alá tartozzék, volna az elsőrendű kívánság. Ezalatt nem azt értem, hogy minden kis telep, minden kis varroda évről-évre és hónapról-hónapra vizsgálat alá kerüljön, de szükséges a bizonyosság, az az érzés,

mely az alkalmazottakat átjárja, amikor tudják, hogy van egy hatóság, mely panaszukat megvizsgálja és szükség esetén azokat el is intézi. Jelenleg az iparhatóságokra tartoznak ezek a panaszok, ám e hatóságok, egyéb irányú nagy elfoglaltságuk miatt, nem foglalkozhatnak — sajnos — azokkal olyan behatóan, azzal a szakszerűséggel és szociálpolitikai érzéssel, amelyek az iparfelügyelőknek állanak rendelkezésükre.

A második kérdés a törvények reviziója és kibővítése volna. Szükséges, hogy munkásvédelmi törvényeink *egységesebbek* legyenek. Ugyanis most el vannak aprózva. Az 1893. évi XXVIII. tc. szól a gyárak és ipartelepek baleesetvédelméről és az iparfelügyelőkről, azután egy egész sorozata van a kisebb törvényeknek, melyek egyes iparágakat érintenek. Vannak olyanok, amelyek eltiltják pl. a fehér foszfor felhasználását, van, amely a nők éjjeli munkáját szabályozza, amely a sütőipari munkákra vonatkozik, szóval el vannak aprózva. Ezeket a törvényeket revizió kapcsán egységesíteni kell, az egészet egy törvénybe kell összefoglalni, mert egy egységes törvény végrehajthatósága sokkal inkább biztosítható, mint az elaprózott törvényeké.

Különösen ki kellene az új törvényhozásnak terjeszkednie a *nők*, *a fiatal munkások* és különösen a *gyermekmunkások* foglalkoztatására. Ez olyan fontos probléma, mely összefüggésben van az egész társadalom jövőjével. A nők túlságba vitt foglalkoztatása és kellő időben való nem pihentetése generációkat tehet tönkre; Angliában szomorú példáját láttuk a gyermekek foglalkoztatásának. Ott a XIX. század elején feltörő textiliparban olyan fiatal gyermekeket alkalmaztak, hogy egy egész generáció elsatnyulása kényszerítette Anglia törvényhozóit arra, hogy a legszigorúbb mértékkel mérjenek és már akkor kimondták a 12 éves korhatárt. Ezt is túlságos alacsonynak tartom. nézetem szerint a 14 éves korhatárt kellene megállapítani. Ez nem a mai ankét kérdése, ezért csak futólag érintem.

Az 1893. évi XXVIII. tc. reviziója, miután munkásvédelmi törvényeink elavultak, most már igazán nem odázható el. A munkavédelmi óvó rendszabályok tulajdonképen nem törvénybe valók, a végrehajtási rendeletben, az iparfelügyelői utasításban volnának ezek részletezendők. A törvény általános szempontokat, elveket állapít meg, a részleteknek a végrehajtási rendeletben van helyük, de a részleteket sokkal behatóbban, aprólékosabban és kategorizálva kellene felemlíteni, nem úgy, amint azt a mostani törvény elavult paragrafusai teszik.

A bérvédelmet — sorba megyek *Heller* professzor úr előadásán — teljesen rábíznám a munkások érdekképviseletére. Mint már előbb rámutattam. ebbe a kérdésbe nem tartom célszerűnek semmi néven nevezendő hatósági, állami vagy törvényhatósági beavatkozást. A bér szabad egyezkedés tárgya. A munkás annyi bérért dolgozik, amennyiért jónak látja, a gyáros viszont annyit fizet a munkásnak, amennyit meg ér neki a munkás és annál inkább fog több munkást alkalmazni, minél inkább kifizeti magát a munkás a gyárosnak. Ha a munkás elegendőt termel, a gyáros versenyképes lesz és így több munkást tud foglalkoztatni.

A törvények végrehajtása nagyon sántit, e tekintetben *Heller* professzor

fejtegetései teljesen helytállók. Nem lett volna szabad ezt a dolgot ennyire juttatni, hanem idejekorán kellett volna róla gondoskodni. Tulajdonképen pénzkérdésen múlik a végrehajtás helyessége, mert részben az iparfelügyelők elégtelensége, részben azoknak más irányú megterhelése okozzák azt, hogy a munkásvédelmi törvények nincsenek teljességgel végrehajtva. Amikor a kerületi iparfelügyelő évente egyszer megvizsgálja a gyárat, akkor egyszerre tízféle dolgot is végeznie kell: iparfejlesztési teendőket, közszállítási ellenőrzéseket, a külföldi munkások alkalmazásának dolgát, aztán a gépek vámmentességét, stb. Amikor egy egész sereg feladata van az iparfelügyelőnek, megoszlik a figyelme, nem fordíthatja teljes erejét, teljes szakképzettségét azokra a kérdésekre, amelyek tulajdonképen reá tartoznak, tehát elsősorban a balesetvédelemre, a szociálpolitikai törvényeknek a nőkre és gyermekekre való alkalmazására, a vasárnapi munkaszünetre, más törvények végrehajtásának pontos kivizsgálására. Az iparfelügyelők jelentéseikben már a háború előtt is rámutattak arra, hogy elegendő költség hiánya miatt a vizsgálatokat sűrűbben nem tarthatják meg.

Az iparfelügyelőknek nagyon sok az *írásbeli munkájuk*, mert nincs közvetlen hatósági intézkedési joguk a balesetvédelem terén. Az iparfelügyelő megvizsgálja a gyárat és a tapasztalt hiányokról írásban értesíti az elsőfokú iparhatóságot és az hozza a végzést.

Ennek nincs gyakorlati értelme. Ha az iparfelügyelő, mint elsőfokú gőzkazánrendőri hatóság hozhat jogérvényes végzést, akkor a baleset védelmi ügyekben éppen úgy meghozhatná a végzést, amelyet felebbezés útján mindig meglehet változtatni a fél indokolt kérésére. Ezzel igen lényeges időt takaríthana meg és több gondot fordíthatna dolgai lényegére.

A propaganda tekintetében teljesen osztom *Somogyi* tanár úr javaslatait. A társadalom feladata az, hogy a szociális eszmét magáévá tegye. Ennek az eszmének az egész társadalmat át kell hatni és akkor a törvényhozásban is egészen más hangokat fogunk hallani, amikor egy-egy szociálpolitikai törvényjavaslat tárgyaltatik. Így el lehetünk készülve oly magasszínvonalú vitákra, mint amilyenek annak idején, az első törvények tárgyalása alkalmával hangzottak el a magyar képviselőházban.

Gálocsy Árpád, bánya- és kohómérnök.

Heller Farkas műegyetemi tanár úr javaslatát azzal kezdi, hogy: «Magyarország a törvényes munkásvédelem terén jelentékenyen elmaradt a külföld mögött». Ezzel szemben a mi álláspontunk az, hogy néhány külföldi állam előre rohant és ha az iramot lefékezni nem képes, a lejtőn való lerohanásában összetöri magát.

A törvényhozás nemcsak nálunk, de a külföldön is rendszerint megfeledkezik arról, hogy a jó törvény első kelléke az, hogy az élet szabályozásában csak annyira menjen, amennyi feltétlenül szükséges. Egyengetheti az útját a méltányosságnak is, azonban már magát a méltányosságot sem lehet törvénnyel senkire ráparancsolni. Ha valakit védeni akarunk, akkor tudnunk kell, hogy az miben szorul védelemre és ez a védelem mennyiben és milyen mértékig lehet állami feladat. A munkásvédelemmel ma már ott tartunk,

hogy a védelem tekintetében egészen megkülönböztetett, hogy úgy mondjam, elsőosztályú állampolgárokká lettek a munkások előléptetve a többi másodosztályú polgárokkal szemben. Szükségesnek tartom határozottan hangsúlyozni azt, hogy ezt nem munkáselleni szempontból említem fel, nem mintha sajnálnám a munkásoktól a részükre eddig már törvényesített védelmezett helyzetet, de rá kell mutatnom azért, lássák törvényhozóink, hogy ugyanaz, ami a bérmunkások részére törvénnyel biztosított védelem, megillet minden állampolgárt. Tehát elsősorban ezek a mulasztások pótlandók. Annál inkább, mert hiszen a védelemből eddig kizárt állampolgároknak jórésze még sokkal súlyosabb helyzetben van és a védelemre még sokkal jobban rá van szorulva, mint a bérmunkások.

Általános emberbaráti szólamok után a törvényhozónak nem szabad indulni. Sok olyan, úgynevezett jóléti gondolat van, amelyek a hozzáértők megállapítása szerint keresztülvitelük esetén éppen ellenkező hatást érnének el. Így például felemlítem, hogy minden emberbarátnak a tetszésével kell, hogy találkozzon az a törekvés, hogy az emberek mentől kisebb munkaidő mellett mentől magasabb életszínvonalon élhessenek. A két feltétel azonban oly szoros kapcsolatban van egymással, hogy a második csak akkor állhat be, ha az elsőnek a megfelelő feltételei már megvannak. Az egész világ könnyen határozhatta el és még könnyebben valósíthatta meg például a nyolc órai munkaidőt, mert ehhez igazán nem kellett semmi más, mint ennek kimondása, sok helyen törvénybeiktatása és végrehajtása. Akik ezt sürgették, azok bűnösök kivétel nélkül mindannyian a jelenlegi világválságban, mert nem gondolták meg azt, hogy a munkaidőnek «minden feltételnélküli» megrövidítése nemhogy magasabb életszínvonalhoz juttathatná az embereket, de még az eddigi életszínvonaluknak is feltétlen leromlását kell, hogy meghozza, mert csak a tényleges hasznos munkamennyiség az érték. Ahhoz, hogy csökkentett munkaidő mellett a munkás életszínvonala legalább az eddigin is megmaradjon, az szükséges, hogy előbb megteremtsük a lehetőségét annak, hogy a munkásnak napi hasznos munkája, tehát termelési teljesítménye a csökkentett idő dacára is a régi maradjon. Erről feledkeztek meg a jóhiszeműek és ezt igyekeztek megláthatóvá nem tenni azok, akik tudatosan dolgoztak a munkásság jobb sorsa ellen.

A munkásvédelem kérdésénél elsősorban az egészségügyi és életbiztonsági kérdések azok, amelyek a legsürgősebb rendezést követelik. Azonban itt is hangsúlyoznom kell azt, hogy nem elég a jó szándék, mert minden egészségügyi védekezés egyúttal pénzkérdés, amelynek figyelembe nem vétele esetleg más téren a helyzetet még rosszabbá teszi. Szóval: — mi mérnökök egyenletekkel dolgozunk és ezekkel kell dolgozni az emberbaráti intézményeknél. — Ha az egyik oldalon az érték más, mint a másikon, úgy vagy az egyikből elvenni vagy a másikhoz hozzá kell tenni a kiegyenlítő összeget. Ugyanezért az én nézetem az, hogy még a mindenki által szükségesnek tartott egészségügyi és életvédő törvényeket is orvosoknak és mérnököknek közösen kell megtárgyalni és kidolgozni. Az orvos megtudja mondani, hogy mit követel az egészségügy, a mérnök megtudja mondani, hogy ezekből mi

teljesíthető azonnal, mihez miféle előzetes előkészítés szükséges és mi az, aminek a törvényes szabályozásához az élet egyelőre a lehetőséget meg nem adja. Annak előre bocsátásával, hogy határozottan a mentől hatásosabb gyermek- és nővédelem alapján állók, itten is látjuk a rosszul alkalmazott filantrópia káros hatásait. Az egyik kommunista lapban például egész tudományos dissertációt olvastam arról, hogy milyen káros a gyermekek fejlődésére a nehéz munkával járó libapásztorkodás. Elismerem, orvosi szempontból helyes dolog lenne, hogy 14 éven aluli gyermek munkát ne végezzen és a fejlődése által megkívánt bőséges és jó táplálkozásban legyen része. Ha azonban a család körülményei olyanok, hogy a gyermeknek minden munkától való eltiltása következtében annak táplálkozása nem lehetne kielégítő, úgy mindenesetre helyesebb, ha fejlettségének megfelelő munkát végez és keresete útján a jobb táplálkozás lehetőségét is megszerzi magának. Az kétségtelen, hogyha valaki kevesebb időt tölt a kenyérkereső munkája mellett, úgy szórakozásra több ideje jut. Ha azonban a munkaidő megrövidítése következtében a keresete a legszűkösebb megélhetésre is alig elég és így a szórakozás költségeire nem telik, úgy hiába volt a munkaidőcsökkentés. A korlátozó intézkedésekben tehát éppen emberbaráti szempontból szükséges az élethez való simulás lehetőségét megadni. Így például az ifjúkori munkások védelme esetében a törvénynek csak a feltétlen káros esetre való tilalmat szabad kimondani, míg ezen túl az iparfelügyelőség gondos ellenőrzésével az élet adta viszonyokhoz legjobb tudás szerint kell a védelemnek hozzásímulni.

A felnőtt munkások törvényes munkavédelmének fejlettsége ellen nálunk sem lehet panasz. A betegség és baleset elleni biztosítás, sőt az állami intézményeknél és a bányászatban az aggkori biztosítás már körülbelül a határát is jelenti annak a térnek, amelyen a biztosításnak egészségügyi szempontból mozogni kell. Az egészséges mühely és a mérges nyersanyagok használatára vonatkozólag a törvényes intézkedések megvannak és azok tekintetében csak a lelkiismeretes végrehajtást kell biztosítani.

Más kérdés a munkaidő szabályozása. Ennek ma már törvényes határok közé szorítása egyáltalán nem szükséges, hiszen itt a munkaadó és munkás közt szabad egyezkedés alapján már olyan gyakorlat állott be, mely jóval rövidebb munkaidőt honosított meg, mint amelyet törvénybe lenne szabad iktatni. Nemcsak Magyarországon, de az egész földkerekségén, még a legelőrehaladottabb ipari államokban sincsenek olyan viszonyok, hogy a nyolc órai munkanapra vonatkozó törvény az állampolgárok összeségének kárára ne szolgálna. Azt csak nem lehet egészséges állapotnak nevezni, ami Angliában történt meg, hogy az állam összes polgárai külön adót fizettek az egészséges, munkaképes bányászoknak csak azért, mert azok nem akartak annyit dolgozni, amennyit bírtak volna és azalatt az idő alatt, amely alatt dolgozni hajlandók voltak, nem tudtak annyit megkeresni, amennyi az életszínvonaluk fentartására elég lett volna.

A munkások megszolgált keresetének kifizetése tekintetében a jelenlegi védelem minden tekintetben kielégítő lehet, csak az volna a kívánatos, hogy

a vagyontalan állampolgároknak becsülettel megszolgált keresete szintén olyan jó védelemben részesíttessék, mint az a bérmunkásoknál meg van.

Arról, ahol a munkásnak a törvényes védelemre különösen szüksége lenne, rendesen kevés szó esik. Értem ezalatt a munkásnak a legsajátosabb egyéni jogát a munkához. Ma már a munkásokat nem a munkaadók kizsákmányolása ellen kell megvédeni, hanem a munkásszövetségek zsarnokságától. Itt igazán sürgősen kell törvényes védelmet nyujtani a munkások részére. Ez olyan védelem lenne, amely úgy a munkásnak, mint az állam összes polgárának anyagi hasznával is járna. Legelsősorban a sztrájk és kizárás kérdéseire kell rámutatnom. Az emberi szabadság szent elvének teszünk eleget, ha törvényben kimondjuk azt, hogy mindenkinek joga van csak ott dolgozni, ahol akar és olyan feltételek mellett dolgozni, melyek ránézve elfogadhatók. Mindenki, aki őt ennek a jogának gyakorlásába bármiféle tekintetben korlátozza, az egyéni munka szabadságát sérti meg és ennek megfelelőleg büntetendő is. Arra joga lehet valakinek, hogy a neki bármiféle okból meg nem felelő munkahelyet a törvényes feltételek mellett otthagyja, de már arra nincsen joga, hogy egy másik polgártársát bármiféle módon megakadályozzon abban, hogy az ő általa elhagyott munkahelyet elfoglalja. Annál kevésbbé lehet bárkinek joga azt a viszonyt, amely munkaadó és munkás között fenáll, rosszindulattal megzavarni. Szükség van ezeket a kérdéseket rendező törvényre, mert hiszen ma sajtószabadságot élvező lapokban nyíltan, teljesen burkolatlanul és megtorlás nélkül közölhetők az egyéni munkaszabadságot súlyosan sértő felhívások és felbujtások.

Ma már ott járunk, hogy a munkás törvényes védelme alatt jóformán kizárólag munkakorlátozó intézkedéseket követelnek, nem a munkások, hanem különböző érdekeltek. Ezzel az iránnyal kell szakítani és a közel jövőben a «munkát» védő törvényeket kell hoznunk, olyan törvényeket, amelyek drákói szigorral sujtanak le mindazokra, akik bárkit munkakészségében akadályozni vagy korlátozni akarnak.

A n d o r E n d r e, ny. h. államtitkár.

Heller Őméltóságának előadásában volt egy pont, amely engem nagyon szíven talált, amikor rámutatott arra, hogy a szociálpolitikai igazgatás nálunk nagyon szét van forgácsolva. Mélyen érintett az is, amit az iparfelügyelőkről mondott, mivel magam is így kezdtem el szolgálatomat. Előbb az utóbbit intézem el. Először is az a felfogásom, hogy nemcsak arra van szükség, hogy az iparfelügyelő a műegyetemen hallgasson, hanem sokkal nagyobb szükség van arra, hogy az, aki iparfelügyelő akar lenni, ne bocsátassék hivatalba addig, amíg három évi praxist, magán gyári praxist nem tud felmutatni. Három évi gyári praxis nélkül nem szabad beengedni a hivatalba és amikor ez meg van, akkor még szakvizsgálatot kell neki tennie, de nemcsak a műegyetemen. El se tudok képzelni olyan mérnököt, akire, ha egyáltalán ipari vállalatban akar helyet foglalni, a műegyetem ki ne mondja, hogy kötelezőleg hallgassa a közgazdasági fakultást. Sőt vizsgáztatnám is ebből. Aki iparfelügyelő lesz, annak bizonyságát kell szolgáltatnia gyakorlati tapasztalatainak, a munkásvédelem technikai ismeretének és még annak is, hogy ha rá-

kerül a sor, maga is konkrét tervvel tudjon szolgálni a munkaadónak. A külföldi jeles iparfelügyelők titka ebben van. Az iparfelügyelő nagyszerű szaktanácsokat tud adni a munkaadónak nemcsak a tekintetben, hogy olcsó eszközöket bocsásson rendelkezésére, hanem üzemi tanácsokat is ad neki ingyen. Pl. olyat, hogyan lehet olcsóbbá tenni a termelést és ennek révén a munkaadó azt a kényszert, amelyet ránézve az iparfelügyelő jelent, szívesen veszi.

Nagyobb kérdés az, hogy szociálpolitikai igazgatásunk szét van forgácsolva. Szerintem itt van minden baj gyökere. Nagyszerű törvényeink vannak, de nincsenek végrehajtva. Pl. az iparfelügyelői törvény mondja, hogy a gyáros köteles telepén mindazt létesíteni, amit munkásai állapotának és testi egészségének szempontjai szükségessé tesznek. E rendelkezés alapján Magyarországon a legmintaszerűbb munkásvédelmet lehetne csinálni. Hogy ez nincs így, annak rákfenéje ott van, hogy nincs megoldva Magyarországon a tisztviselőkérdés. A legelső szociálpolitikai követelmény az, hogy az állam szociálpolitikai téren jó példával járjon elől és saját alkalmazottul csak a legkiválóbb embereket alkalmazza és tegye lehetővé, hogy az állami szolgálatba más, mint elsőrendű szakember, nemzeti szempontból teljesen megbízható, hozzáférhetetlen mintaember be ne kerüljön, másodszor be ne kerüljön az, aki egy évi ideiglenes szolgálat után bizonyságát nem adta annak, hogy elsőrendű szakerő, vezetőállásba pedig egyetlenegy ember se jusson, aki külön főnöki vizsgát nem tett. Ilyen állásba nem juthatna a minisztériumban az, aki 8—10 évi külszolgálatot nem végzett. Ez utóbbi már benn van nem a törvényben, hanem a szanálási rendeletben és a szanálási rendeletben ez az egyetlen igazi érték.

A másik tétel az, hogy az úgynevezett munkáskérdés, tehát a termelésben dolgozó alkalmazottak és munkások jelene, jövője, szóval existenciája, létkérdése egységesen kezeltessék, ne úgy, ahogy ma van. Mert ma a helyzet az, hogy egyik részben a földmívelési, másikban a kereskedelmi, harmadik részben a népjóléti miniszteri, negyedikben a miniszterelnöki és ötödikben az igazságügyminiszteri tárca intézkedik, mert a patronázs pl. az utóbbinál szerepel. Szokjunk le már egyszer a skatulya-rendszerről, mert mindennek ez a baja. Meggyőződésem szerint a szociálpolitika a közgazdasági termelési ágazatokban csak akkor sikeres, ha azt ugyanaz a kormányhatóság intézi, amely intézi a termelést. Komoly szociálpolitikát a termelő tőke érdekeinek figyelembevétele nélkül nem lehet elképzelni. Aminthogy e miatt nem megyünk előre, csak tapogatózunk jobbra-balra. Szerintem egy gazdasági minisztérium kell ennek a csonka országnak, egy földmívelési, ipari és kereskedelmi minisztérium. Ilyen volt a régi táblabírói rendszer. A táblabíráknak több eszük volt, mint valamennyiünknek együttvéve. Előttük nem az volt a fontos, hogy melyik miniszteri tárcára találjanak embereket. Ha a minisztérium jó termelési politikát inaugurálna a közgazdaság, mezőgazdaság és ipar terén, akkor a termelő, a munkaadó szívesen fog vállalni szociális terheket és a szociálpolitikához szükséges áldozatok is elő fognak kerülni. Négy osztály kellene: egy ipari, egy kereskedelmi, egy közlekedési és egy szociálpolitikai osztály, ezeknek élére olyanokat állítanék, akik mindezekhez a dolgokhoz jól

értenek. Négy osztályvezető egy miniszterrel nagyszerűen eltudná ezt az országot adminisztrálni és mintaszerű szociálpolitikát tudna csinálni. Ebben az esetben aztán igazán célt érnénk.

Geőcze Sarolta, tanítónőképzőintézeti főigazgató.

Engedtessék meg nekem, hogy e kérdéshez is a nő, s a család szempontjából szóljak. Hiszen a lelketlen munkaadók részéről való kizsákmányoltatást egyfelől, másfelől a sztrájkjoggal való visszaélést ők sínylik meg legjobban; s közvetve ők szenvednek meg azért, hogy nálunk a szakszervezeteket, de magát a munkásbiztosítást is nemzetellenes politikai agitációra használták ki azok, akik igen sokszor politikai sztrájkba uszították bele a tudatlan munkástömegeket s ezzel — az üres sztrájkkassza mellett — nyomorgásra kárhoztatták az asszonyt és a gyermeket, míg ők maguk szabadjeggyel utazgattak és élvezték a jómódú burzsuj minden kényelmét, jólétét. Azt is a nők és a gyermekek koplalták meg, mikor a nagy malmok zseb érdekében műsztrájkba kergették a malommunkásokat a megfizetett sztrájkszervezők. S a család sínyli legjobban most is azt a neheztelő ellenszenvet, amelyet ma a proletárdiktatura visszahatása gyanánt a hazafias társadalom nagy része érez a szervezett munkássággal szemben.

De én itt inkább a nőmunkásokat közvetlenül sujtó visszaélésekre, illetve hiányokra akarok rámutatni. Elsősorban *a női munkaerő kizsákmányolására*, főleg az otthon-munkában. Azokat a szegényeket éhbérért dolgoztatják a maguk tüzelője, a maguk világítója mellett és azokért a munkásbiztosítóba sem fizetnek a munkaadók. Szegény nyomorultak fel se merik tárni sérelmeiket, attól való félelmükben, hogy kitudódás esetén még attól a kis falat kenyértől is elesnek. S ha megbetegszenek vagy baleset éri őket, semmi, de semmi segélyben nem részesülnek. Ide is olyan *parlamenti vizsgálóbizottság* kellene, mint Angliában volt a *Shaftesbury* leleplezései nyomán a gyermekmunka, majd a sweating-system ügyében.

De szinte az anyagi megrövidülésnél is súlyosabb, kivált a fiatal munkásnőkre, *az erkölcsi oltalom hiánya*. Tudunk nyomdát, amelybe csak fiatal és csinos munkásnőket vettek fel, azokat is rövid próbaidőre; s ha ellent mertek állni, kiadták útjukat. Jól tudjuk, hogy a defloráltak nagyrésze a maguk keresetére utalt munkásleányokból kerül ki; de azok közül a szerencsétlenek közül kerül ki aztán az öngyilkos, a gyermekgyilkos és a teljesen elzüllött nők legnagyobb része is. A közfelfogás, sajnos, az egyedülálló munkásnőt nem védi, még a nevelőnőket és a hivatalnoknőket sem, kenyéradóik vagy feljebbvalóik visszaélése ellen. Itt nem segít más, mint a *társadalom átnevelése, hogy a közvélemény bojkottálja a női becsület útonállóit*, még ha hivatalfőnöki székben ülnek is. Ámde ez lassú folyamat; itt pedig gyorssegély kell. Erre való a *női iparfelügyelet*, csakhogy *intézkedési joggal;* ezt kellene — mint *munkafelügyeletet* — a női munka minden területére, még a házi cselédekre is (tekintettel a kapukulcs rendszerre)* kiterjeszteni. Erre szükség van ott, ahol

* Hogy t. i. a fiatal cselédleánynak az üzérkedő gazda csekély bért, de hozzá kapukulcsot ad, mely révén éjjeli kimaradással keresheti meg a ruháravalót. Igy a lelketlen gazda maga dobja oda a fiatal cselédleányt a fehér rabszolgakereskedők körme közé.

a munkaadóban hiányzik az ethikai érzék és a tisztességérzet. Ez volna a ma még egyedül lehetséges hathatós erkölcsi oltalom. Külföldön már nem egy országban meg is van. A társadalom részéről pedig minél több *munkásnő-otthon* felállítása szükséges az erkölcsi veszedelemnek kitett fiatal munkásnők oltalmazására. Preventiv védőmunkát végez ezenkívül a városba kerülő vagy külföldre menő fiatal leányokkal szemben a *pályaudvari misszió*.*

Elnök: Kovács Alajos, h. államtitkár, a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal igazgatója.

Tárgy: *Társadalompolitikai statisztika.*

Előadók.

Kovács Norbert, miniszteri tanácsos.

A következő társadalompolitikai statisztikai ágazatok művelését javasolom.

1. *A munkanélküliek* országos összeszámlálása évenkint március végén minimális számú, a nemre, korra, foglalkozásra, tanultságra és a munkanélküliség tartamára kiterjedő kérdőpontok alapján. Minden gazdasági értelemben vett (u. n. objektiv) munkanélküli egyén megszámlálandó. A munkahiányban szenvedő szellemi munkások (köz- és magántisztviselők) felvételére különös gond fordítandó. Munkanélkülieknek tekintendők nemcsak azok, akik már voltak alkalmazásban (munkahelyen) és ezt szolgálati bizonyítvánnyal vagy munkakönyvvel igazolják, hanem azok a 18—24 éves egyének is, akik tanulmányaikat (inaséveiket) befejezvén vagyontalanok, munkát keresnek, de munkaalkalomhoz nem jutnak.

2. *Munkabérstatisztikai* adatok gyűjtése negyedévenként vagy legalább félévenkint (június 30-áról és december 31-éről), egyelőre csak az ipari és kereskedelmi foglalkozási ágakban. Legcélszerűbb volna a tényleges átlagos keresetnek (átlagos napi vagy órabérnek) olyan kimutatása, mint az a vas- és gépiparra vonatkozólag már évek óta rendelkezésre áll. Ez a kifizetett munkabérösszeg, a munkáslétszám és a teljesített munkanapok száma alapján számítandó ki. Az adatok a munkások neme és alkalmazási minősége szerint részletezendők. A természetbeni járandóságok pénzegyenértéke a munkabérbe beszámítandó. Mint minimum a vas-, gép-, villamos-, fa-, bőr-, textil-, élelmezési- és sokszorosítóiparok munkabérviszonyai volnának feltárandók. Később módot kellene találni a mezőgazdasági munkabérek felvételére is.

3. *A munkaviszonyok és munkásjóléti intézmények* statisztikája a gyári üzemi és termelési statisztikával kapcsolatban volna végrehajtandó. Adatok gyűjtendők ennek keretében a napi munkaidőről, a munkaközi szünetekről, a munkabérfizetés módjáról, a munkarendről, a munkarendszerekről és a munkásjóléti intézményekről. A mellék-kérdőív tervezete az 1910. évi gyári

* Ezt régebben a Magyar Keresztény Munkásnők Országos Egyesülete kezdte; ujabban a Katholikus Háziasszonyok Egyesülete szervezte meg országszerte, s végzi nagy buzgalommal.

üzemi munkás-statisztika alapján a m. kir. közp. statisztikai hivatalban már elkészült. Ennek a felvételnek a keretében kellene megoldani az ipar *munkateljesítmény* statisztikáját is.

4. *Háztartási* statisztika a jövedelemeloszlási és megélhetési problémák megvilágítására. Külön volnának adatok gyűjtendők a tisztviselőkről és külön a munkásokról. Az adatszolgáltató háztartások úgy választandók meg, hogy azokban a legkülönbözőbb tipusok (magas, közép és legalacsonyabb fizetési osztályú tisztviselők, nős és gyermekes, gyermektelen, nőtlen, különböző életkorú, városi és falusi, más-más foglalkozási főcsoportba tartozó, stb.) képviselve legyenek. A kiadási tételek pontos és részletes fölsorolása és tagolása. Környezetrajz. A m. kir. közp. statisztikai hivatalnak volna leginkább módjában a szükséges bizalom megnyerése, a fokozott titoktartás biztosítása a kérdő ívek kezelésénél.

5. *Az árstatisztika* kifejlesztése. A létfentartási költségek jelzőszámai a kiskereskedelmi árak alapján, de mentül több árúcikk bevonásával számítandó. A fontosabb fogyasztási cikkek mennyisége egyenkint gyakrolati adatok alapján gondosan megállapítandó és a piaci árak havonkint feljegyzendők. Külön kellene árstatisztikai adatokat gyűjteni a minimális kultúrszükségletekre vonatkozólag is.

6. *A társadalombiztosítási statisztika* kiterjesztése a *mezőgazdasági* munkásbiztosítási szervek működésére. A *mezőgazdasági munkapiac* statisztikai megfigyelése. Erre a célra az országos gazdasági munkaközvetítő iroda és alkalmas helyi szervek volnának kötelezendők a statisztikai hivatalnak időnkint adatokat szolgáltatni.

7. *A balesetstatisztika* feljesztése. Először is az üzemi balesetstatisztika kiterjesztendő a mezőgazdasági üzemi balesetekre is, másodszor általános (nemcsak hivatási) balesetstatisztikai felvétel hajtandó végre, mely a balesetek számára, körülményeire, okára és a sérülés természetére és fokára terjedne ki. Adatszolgáltatók a rendőrhatóságok, a közlekedési vállalatok és az orvosok (egészségügyi intézetek) lehetnének.

Indokolás. Ma már senki se vonja kétségbe, hogy a társadalmi élet egészséges, normális állapotában is állandóan megfigyelendő, hogy a tudománynak, a kormányzás művészetének, a gyakorlati élet számtalan követeléményeinek szempontjából szükség van a társadalom bonyolult jelenségeinek vizsgálatára, a célszerű működés erkölcsi és gazdasági előfeltételeinek kutatására. Mennyivel fokozottabb mértékben szorulunk rá erre a leíró és elemző munkára, ha a társadalmi élet megzavarodik, bajokkal, akadályokkal küzd. Már pedig a magyar társadalom sínylődik. Éppen az országos értekezletnek legfőbb konkluziója, hogy az orvoslást, a gyógykezelést haladék nélkül és minden ponton — meg kell kezdeni. De mire van az orvosnak elsősorban szüksége, hogy céltudatosan és hatályosan avatkozhassék be a megzavart életfunkciókba? Pontos és részletes diagnózisra. Ezt a társadalompolitikai orvos számára a statisztika nyujtja.

A magyar szociális statisztika a hivatalos statisztika terebélyes fáján egészen friss hajtás. Eltekintve egyes, a gazdasági, s főleg az ipari statisztikai

ágazatokkal kapcsolatos szociális adatoktól, alig négy éve műveli a m. kir közp. statisztikai hivatal az önálló, rendszeres társadalompolitikai statisztikát. Ennek tervszerű és harmonikus kiépítése folyamatban van. Minthogy azonban az amúgy is csekély számú munkaerő zömét a tömeges adatgyüjtéssel járó társadalmi biztosítási statisztika köti le, minthogy továbbá számolni kell a tényleges viszonyokkal és elsősorban a pénzügyi eszközök igen szűkös voltával, a szociális statisztika fejlesztésének megtervezését nem lehet ahhoz a széles horizonthoz mérni, mely a társadalompolitikai feladatok tekintetében a jelen érekezlet elé tárul, sőt kevés remény van arra is, hogy a már megszervezett szociális statisztikai ágazatok logikus, az adatgyüjtési tapasztalatokon alapuló kibővítését a közel jövőben hiánytalanul megvalósítani lehessen. Szomorú tapasztalatok tartják vissza a legideálisabb hevületű statisztikust is attól, hogy nemes tudományától elragadtatva, az aktapapírosra rajzolt légvárak számát szaporítsa. Mégis, ha a vázolt indokoknál fogva a statisztikai munkaprogrammnak minimumát szabad csak megjelölnöm, mellőzhetetlennek tartom *legalább* a következő statisztikai felvételek megindítását, illetőleg fejlesztését.

ad 1. Legsürgősebb teendő volna a *munkanélküliek országos összeszámlálása*. Igaz ugyan, hogy a munkanélküliségi statisztikai felvétel a legnehezebb statisztikai feladatok közé tartozik, s hogy tökéletesen egyetlen külföldi államban sincs megoldva, igaz az is, hogy a munkahiányban szenvedők országos összeírása más, a dolog természeténél fogva olcsóbb statisztikai adatgyüjtésekkel szemben költségesnek látszik és ezért az alapfelvétel periodikus ismétlése helyett talán meg kell elégednünk a ma is követett és igen becses áttekintést nyujtó képviseleti módszerrel, mégis, legalább egyszer egy általános, széles kiinduló alapot kell teremteni, amelyet a későbbi hullámzások mérlegelésénél összehasonlítási anyagul használhassuk. A munkahiány elleni biztosítás megvalósítása égető kérdés és annak várható terhei tekintetében a vita az érdekeltség és a tudomány részéről a végtelenbe látszik nyúlni a nélkül, hogy szilárd statisztikai adatokra támaszkodhatnék. Ezeket a perdöntő jelentőségű statisztikai ténymegállapításokat tehát halaszthatlanul meg kell szerezni. Minthogy azonban a munkanélküliek összeírása, ami a vidéket illeti, úttörő kísérlet, számolnunk kell azzal az aggállyal is, vajjon a felvétel eredménye az előrelátható nehézségek miatt arányban állana-e a ráfordított költségekkel.

Hazánkban a munkapiac helyzete minden évben rendkívüli idényszerű hullámzásoknak van alávetve, ezért a munkanélküliek összeírása télen aránytalanul kedvezőtlen, a nyári és őszi hónapokban az átlagnál kedvezőbb képet nyujtana. Az egyszeri felvétel időpontjául tehát március hónap látszik legalkalmasabbnak. Az 1914. évi budapesti felvétel március 21-én történt. A felvétel csak akkor éri el célját, ha az ország egész területén minden foglalkozási ágra és minden gazdasági értelemben vett munkanélüli egyénre kiterjed. A felvételi kérdőívnek az adatgyüjtés megkönnyítése és a gyors feldolgozás érdekében nem szabad terjedelmesnek lenni, de a munkanélküliek nemére, korára, foglalkozására, tanultságára és a munkanélküliség tartamára okvetlen ki kell terjednie. A munkahiányban szenvedő szellemi munkások megszám-

lálása, s körülményeik feltárása semmiesetre se mellőzhető. Nem szorul bizonyításra a szellemi munkások válságos helyzete, mit a már rendelkezésre álló néhány hézagos adat is élénken megvilágít. Bár a szellemi munkások zöme nem tartozik a munkásérdekképviseletek kötelékébe, mégis azt látjuk, hogy a nevezett érdekképviseletek által kimutatott munkanélküliek sorában 1924 februárban még csak 2·0% volt a munkahiányban szenvedő szellemi munkás és ez az arányszám rohamos emelkedés után az 1925. és 1926. év folyamán 13—18% közt hullámzott, sőt az utolsó, 1926. évi szeptemberi adat szerint már 20·8%-ot tett. Ezenkívül a B-listás közszolgálati alkalmazottak országos egyesületeinek jelenleg 3,400 elhelyezetlen tagja van. A válságos helyzetet különösen érzik a dolgozóknak azok a rétegei, amelyek a munkás életet most akarják megkezdeni. Ezért a megszámlálandó munkanélküliek közül nem hagyhatók ki azok a fiatalkorú egyének sem, akik munkavállalási készségüket szolgálati bizonyítvánnyal vagy munkakönnyvvel igazolni nem tudják ugyan, de tanulmányaikat befejezvén és vagyontalanok lévén, munkát keresnek, de munkaalkalomhoz nem jutnak.

A szociáldemokrata és a kereszténységszociálista szakszervezetek által kimutatott munkahiányban szenvedő szellemi munkások száma:

Év, hó	Munkanélküliek száma	Az összes munkanélküliek %-ában	Év, hó	Munkanélküliek száma	Az összes munkanélküliek %-ában	Év, hó	Munkanélküliek száma	Az összes munkanélküliek %-ában
1924.*			**1925.***			**1926.***		
Január	—	—	Január	5,719	14·9	Január	4,121	13·7
Február . . .	500	2·0	Február . . .	5,834	15·3	Február . . .	4,209	13·7
Március . . .	927	4·0	Március. . . .	5,976	15·6	Március . . .	4,207	13·6
Április	1,305	5·7	Április	6,014	16·0	Április	4,248	14·0
Május	2,167	9·3	Május	6,229	17·7	Május	4,448	15·3
Június	2,862	11·2	Június	6,092	17·3	Június	4,471	16·5
Július	4,384	16·9	Július	5,921	17·9	Július	4,502	17·6
Augusztus . .	4,878	15·2	Augusztus . .	4,946	17·5	Augusztus . .	4,525	18·6
Szeptember . .	5,373	18·3	Szeptember . .	4,608	17·3	Szeptember. .	4,438	20·8
Október . . .	5,050	15·6	Október . . .	4,373	18·4			
November . .	5,294	16·0	November . .	4,013	14·6			
December . .	5,620	16·1	December . .	3,947	14·1			

ad 2. A munkabérek és azok hullámzásának ismerete széles néprétegek kereseti és megélhetési viszonyainak vizsgálatánál nélkülözhetetlen. Ezenkívül

* A magyar Statisztikai Szemle 1924. II. évfolyam. 7—8, 9—10, 11—12. szám. 1925. III. évfolyam 5—6, 7, 8, 9, 10, 11—12. szám. 1926. IV. évfolyam 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. számaiban megjelent adatok alapján.

Magyarországnak statisztikai kultúrájához méltóan kell résztvenni azokban a törekvésekben, amelyket a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal a nemzetközi munkabér statisztika kiépítése terén folytat.* *Munkabérstatisztikai* adatok ugyan már ma is bőven állanak rendelkezésünkre, de ezek közül a társadalmi biztosítási statisztika béradatai foglalkozások szerint nincsenek részletezve és csak a nyolc napibérosztály átlagai alapján kiszámított számadatokat szolgáltatnak, amelyek általános következtetésekre igen alkalmasak, de a tényleges kereseti viszonyokat nem világítják meg a kívánatos mértékben. A hatósági munkaközvetítők béradatai ugyan foglalkozások szerint állanak rendelkezésre, de csak az újonnan felvett munkásoknak eleinte fizetendő *felajánlott* bértételeket tartalmazzák és a munkahelyükön hosszabb idő óta szolgáló munkások bérére nézve közvetlen felvilágosítást nem nyujtanak. Szükséges volna tehát a bonyolult munkabérviszonyokat jellemző adattömeget egy nevezőre hozni, s ebből a célból rendszeresen oly adatokat gyüjteni, melyek a munkások tényleges átlagos keresetét a fontosabb foglalkozási csoportok és az alkalmazás minősége szerint egyöntetű alapon világítják meg. Adatszolgáltatók a nagyobb ipari érdekképviseletek lehetnének és mintául azok a kitűnő adatösszeállítások szolgálhatnának, amelyeket a vas- és gépiparra vonatkozólag a Magyar Vasművek és Gépgyárak Országos Egyesülete évek óta készít. A természetbeni járandóságok pénzegyenértéke a munkabérbe beszámítandó volna.

ad 3. Az iparegészségügy és az iparfelügyelet reformja, de általában a munkásvédelmi törvényalkotás nem nélkülözheti *a munkaviszonyok és a munkásjóléti intézmények* pontos ismeretét. A nemzetközi munkásvédelmi egyezmények is előírják az ily irányú statisztikai adatok gyüjtését. A magyar királyi központi statisztikai hivatal 1923. évi munkatervében az 1910. évi gyári üzemi munkásstatisztika alapján szerkesztett részletes kérdőív foglalkozik a gyári jellegű ipartelepek munkaviszonyaival. Ez a felvétel eddig anyagi eszközök hiánya miatt nem volt végrehajtható. Ezt a tervezett felvételt ki kellene terjeszteni az összes ipari és kereskedelmi vállalatokra, s adatokat kellene gyüjteni a napi munkaidőről, a munkaközi szünetekről, a munkabérfizetés módjáról, a munkabérekből történő levonásokról, a munkarendről, a munkarendszerekről és a munkásjóléti intézményekről. Ennek a felvételnek a keretében kellene megoldani az ipari *munkateljesítmény* statisztikáját is.

ad 4. A szociális nyomorúság igazi mélységeibe csak akkor nyerünk bepillantást, az elsőrendű életszükségletek és az elégtelen bevételi források aránytalanságát csak akkor mérhetjük meg igazán, ha megbízható *háztartási statisztikai* adatok állanak rendelkezésünkre. Ez a statisztikai ág, amely a jövedelemeloszlási és a megélhetési problémák megvilágításához nélkülözhetetlen, az adatszolgáltatási morál és a végrehajtási technika szempontjából egyike a legkényesebb statisztikai feladatoknak. Megvalósítása mégis elkerülhetetlen, mert a sokat vitatott létminimum csak ez alapon állapítható meg. Az adat-

* L. Bureau International du Travail: «Les fluctuation des salaires dans différent pays de 1914 à 1925». Genève 1926.

szolgáltató háztartások úgy választandók meg, hogy a legkülönbözőbb típusok (magas, közép és legalacsonyabb fizetési osztályú tisztviselők, nős és gyermekes, gyermektelen, nőtlen, különböző életkorú, városi és falusi, más-más foglalkozási főcsoportba tartozók, stb.) képviselve legyenek azokban. A kiadási tételek pontosan és részletesen fölsorolandók és tagolandók, ezenkívül környezetrajz készítendő.

ad 5. A kereseti és háztartási adatok értékesítésének és mérlegelésének pontos *árstatisztikai* adatokra kell támaszkodnia. A m. kir. központi statisztikai hivatal a nagy és kiskereskedelmi árakról rendszeres adatokat gyüjt és tesz közzé. Ezek az adatok azonban lényeges mértékben kiegészítendők, mert a kiszámított létfentartási költségek csak akkor tükrözik vissza kielégítő módon a való életet, ha lehető részletes árujegyzéken alapulnak. Minthogy a fogyasztási válságnak a jövő szempontjából legkárosabb következménye a szellemi igények elsorvasztása, külön kellene árstatisztikai adatokat gyüjteni a minimális *kultúrszükségletekre* vonatkozólag is.

ad 6. A szociális statisztika legfejlettebb ága Magyarországon a *társadalmi biztosítási statisztika*. Ennek a statisztikának az eredményei nemcsak a munkásbetegsegélyezés és balesetbiztosítás ügyét világítják meg, nemcsak a biztosítási szervek működéséhez szükséges számítási alapot nyujtják, hanem az általános tagösszeírás alkalmával fölhasználhatók arra is, hogy a dolgozók nagy tömegeinek szociális viszonyait eddig nem ismert mértékben föltárhassuk. Ezeknek az adatoknak óriási jelentőségét egy példa is igazolja. Az 1922. december 4-iki általános tagösszeírás azt mutatja, hogy a 607,570 betegség esetére biztosított ipari és kereskedelmi alkalmazott közül 20,840 (3·4%), vagyis minden 29-ik alkalmazott ágyrajáró volt. Az ilyen legnyomorúságosabban lakó egyének közt 161 férfi és 69 nő tisztviselő is akadt.* A társadalmi biztosítási statisztika azonban csak az iparforgalmi népességre terjed ki, holott a statisztikai évkönyvek már jóval a háború előtt közöltek mezőgazdasági munkásbiztosítási adatokat. A szóbanforgó statisztika tehát a *mezőgazdasági munkásbiztosító szervek* működésére is sürgősen kiterjesztendő. Hasonlóan nélkülözhetlen a *mezőgazdasági munkapiac* álladó statisztikai megfigyelése is. Adatok szolgáltatására az országos mezőgazdasági munkaközvetítő iroda és alkalmas helyi szervek volnának kötelezendők.

ad 7. Az *üzemi balesetstatisztika* bármennyire részletes adatokat tartalmazzon is, mindaddig keskeny alapon nyugszik, amíg a mezőgazdasági üzemi balesetekre nem terjeszkedik ki, mit már az is indokol, hogy a magyar mezőgazdaságban a gépüzem egyre nagyobb tért hódít. Különben itt sem újításról, hanem egy régen művelt és ma csak szünetelő statisztikai ág feleleventéséről vona szó.

A gépipar fejlődése és a városi közlekedési balesetek szaporodása szükségessé teszik az *általános* (nemcsak hivatási) *balesetstatisztika* megteremtését, mely a balesetek számára, körülményeire, okára, a sérülés természetére és

* Társadalmi biztosítási statisztika. 1924. III. és IV. füzet, kiadja a M. kir. közp. stat. hivatal.

fokára terjedne ki. Adatszolgáltatók a rendőrhatóságok, a közlekedési vállalatok és az orvosok (egészségügyi intézetek) lehetnének.

A felsorolt néhány indok is mutatja, hogy a társadalmi bajoknak abból a tömkelegéből, amelybe a világesemények és saját mulasztásaink miatt jutottunk, csak akkor találjuk meg a kivezető utat, ha azonnal megragadjuk a szociális statisztika Ariadne-fonalát.

Gál Benő, a Magyarországi Szakszervezeti Tanács titkára.

Javaslat. Szociálpolitikai tevékenységünknél nélkülözhetetlenek azok a «szociális statisztika» gyüjtőnév alatt ismert adatok, amelyek ismerete nélkül csak külföldi adatok alapján indulhatunk el. Hazai adatok ismerete hiányában teljes munka nem alkotható és ez az oka, hogy minden eddigi szociálpolitikai kísérlet és elindulás zökkenéses volt.

A szociálpolitikai statisztika művelése terén a statisztikai hivatalnak az lenne a feladata, hogy az ország lakossága életében megnyilvánuló tényeket és viszonyokat állandóan figyelemmel kísérje és ezekre vonatkozó észleleteit közzétegye. E tevékenységével nemcsak az ország lakossága jólétéért felelős kormányzat, de a nagyközönség figyelmét is felhívja azokra a szükséges tennivalókra, melyekkel a lakosság jóléte előmozdítható.

Avégből, hogy a statisztikai hivatal ez elsőrendű feladatának megfelelhessen, szükség van arra, hogy :

1. a hivatali apparátus mentes legyen minden bürokratizmustól és már az adminisztrációban is símuljon az élet minden megnyilvánulásához ;

2. az anyag összegyűjtésében, feldolgozásában és közzétételénél legyen gyors, megbízható és objektív ;

3. ne hagyjon figyelemen kívül egyetlen olyan kérdést sem, amely a szociálpolitikai kutatás terén nélkülözhetetlen :

4. különös súly helyezendő árstatisztikai felvételekre és a lakosság minden rétegére kiterjedő háztartási és minden foglalkozási ágra kiterjedő bér- és jövedelemstatisztikai felvételekre, mert csak így van mód a munkások és alkalmazottak, valamint az önálló kereseti tevékenységet folytatók szociális és gazdasági viszonyainak feltárására, helyzetük megvilágítására ; ugyancsak minden vállalkozásra kiterjedő üzemi és termelési statisztika, minden foglalkozási ágra kiterjedő és minden adónemre szétbontott adóstatisztika készítendő. A munkaviszony, munkaidő, munkaviszály adatainak az ismerete éppen olyan fontosságú, mint a munkapiac állandó ismerete (munkahiányban szenvedők és a dolgozók állandó és minden foglalkozási ágra kiterjedő statisztikája) ; ismerni kell a ki- és bevándorlásra, valamint a vándorlás okaira vonatkozó pontos adatokat, a női és gyermekmunka terjedésének mérvét és okát, a munkaidő tartamát, hogy felismerhessük mindezek következményeit. Ez adatok hiányában ugyanis az eddig művelt és a népmozgalmakra vonatkozó adataink szociálpolitikai szempontból értéktelenek.

Hozzászólások.

Laky Dezső, műegyetemi ny. r. tanár.

Mint a statisztikának régi idő óta munkása és mindenkor barátja, nem tagadom, hogy némileg zavarban vagyok, amikor hozzá kell szólanom a most elhangzott igen értékes előadáshoz. Valahogy úgy érzem, hogy szinte meg kell döbbenni azon a vérszegénységen, amely a magyar statisztikának ezt az ágazatát eddig jellemezte. Jól tudjuk, hogy szociálpolitika komoly statisztika nélkül nem gondolható el, mert ez adja meg a vért és testet, e nélkül törvényt készíteni, annak hatását megfigyelni teljesen lehetetlen. Mégis be kell ismerni, hogy a magyar statisztikában a szociálpolitikai statisztika rendkívül mostohagyermek volt és fejlődése egyáltalában nem volt arányban a statisztika egyéb ágazatainak evolúciójával.

Sokat gondolkoztam azon, mi az oka annak, hogy a szociálpolitikai statisztika ennyire elhanyagolt. Két okot tudnék erre vonatkozólag felhozni: ez egyiket abban látom, hogy a statisztikai munka nem független, a másikat pedig az anyagi eszközöknek mindenkor észlelhető igen nagy hiányában.

Hosszú időn át munkása voltam a statisztikai hivatalnak, volt alkalmam megfigyelni, hogy miképen történik a statisztikai munkaterv összeállítása. Munkásságának évenként való programmját van hivatva ez a nyilvánosság elé tárni. Összeállításában a különféle minisztériumok szava a döntő. A statisztikai hivatalnak esetenként megtett propozicióí gyakran, nagyon gyakran kútba esnek a miatt, hogy a döntés a felvétel szempontjából nem kedvező.

A régebbi idők kormányainak a szociális kérdésekkel szemben való nem elég fogékonysága volt a valódi ok abban, hogy alapvető szociálpolitikai felvételek nem hajtattak végre Magyarországon. Azt hiszem, hogy ezen a dolgon most már segíteni kell. Hiába van ugyanis bármilyen szép programmja a statisztikai hivatalnak, bármilyen szépen építi is ki a terveket, amelyek szerint az egyes kérdéseket meg kellene vizsgálni, a mostani helyzetben soha nincs meg a garanciája annak, hogy a statisztikai hivatal munkája a saját tervei szerint végbe is fog menni.

Azt hiszem, hogy az a régi terv, mely szerint a statisztikai hivatal függetlenségét olyan módon kellene biztosítani, mint például a Kúria vagy a legfőbb állami számvevőszék működését, — lenne olyan alap, amelyen a statisztikai hivatal munkája meg volna alapozható.

Ami az anyagi kérdéseket illeti, az ember sokszor igen nagy sajnálattal hallja, hogy a statisztikai hivatal meglevő munkája közül mennyit kénytelen elejteni, amikor a konkrét feldolgozásról van szó. A statisztikai hivatal például a háború folyamán megpróbálkozott azzal, hogy a magántisztviselőkre vonatkozólag egy nagyszabású felvételt hajtson végre. Ennek a felvételnek végrehajtása, — hogy t. i. ez az igen fontos elem honnan kerül ki, milyenek a korviszonyai, milyenek az illetményei, milyenek a nyugdíjviszonyai — elmaradt azért, mert nem volt pénz a feldolgozásra. Más alkalommal a statisztikai hivatalnak számos nagy munkája (pl. a bűnügyi statisztika 1919-ben és 1920-ban!) nem került sorra, annak folytán, hogy nem volt pénz a nyomtat-

ványok bevásárlására. Ez lehetetlen állapot. Véleményem szerint gondoskodni kellene arról, hogy a statisztikai hivatal részére az anyagi eszközök mindehhez és teljes mértékben garantáltassanak.

Ezzel szemben azonban nekem egy igen fontos kikötésem volna a statisztikai hivatal munkájára nézve. Bármennyire is elismerem, hogy ez a hivatal első hivatala az országnak, kétségtelen, hogy a régi statisztikai munkának még mindig magán viseli azt a hibáját, hogy a titkosságnak nagyobb mértékben ad helyt, mint ahogy szükséges volna. Bátor vagyok erre vonatkozólag egy példát mondani. Amikor az adóstatisztikára vonatkozó feldolgozás az év tavaszán elkészült, — mely hivatott volt beszámolni arról, hogy az egyes osztályok milyen mértékben viselik a közterheket, — a hivatal a feldolgozásokat felküldte a pénzügyminisztériumnak és azóta azokból egyetlen egy számot senki nem látott. Más példákat is lehetne felhozni.

Véleményem szerint, ha van egy szervezet, amely olyan nagy hivatás érdekében áll, mint a statisztikai hivatal, annak kötelessége is mindenkor fentartás nélkül a közvéleményt teljes mértékben tájékoztatni.

Ami a konkrétumokat illeti, leszek bátor egy ideát fölvetni, amire már a háború folyamán kaptam impulzusokat; belevág ez *Kovács Norbert* őméltóságának a gondolatába is. A háború folyamán ugyanis sokat járván a vidéken, sokfelé érdeklődtem a lakosság körében abban az irányban, hogy vannak-e feljegyzések hosszabb időre visszamenőleg arra vonatkozólag, hogy hogyan éltek a családok, honnan származtak bevételeik, milyen volt az életmódjuk? Azt tapasztaltam ezen a téren, hogy nagyon sok ember van, aki évtizedekre visszamenőleg pontosan megtudja ezeket mondani és be tud számolni arról, hogy egész életfentartása miképen alakult. Ha tehát a családi büdzséket akarjuk a szociálpolitikai rekvisitum programmjába felvenni, akkor kívánatos volna, hogy ezeket az adatokat is megszerezzük és feldolgozzuk.

P a p D e z s ő, ny. h. államtitkár.

Mielőtt *Kovács Norbert* t. barátom alapos előadásához hozzászólanék, reflektálnom kell arra a megjegyzésre, hogy miért van az, hogy a magyar szociálpolitikai statisztika termőterülete ilyen keveset termett. Azt hiszem, hogy a magyarázatot igen könnyen megtalálhatjuk abban, hogy a statisztika maga nem öncél, a statisztika tulajdonképen csak egyik fontos segítőeszköze, szerve, azt mondhatnám iránytűje minden társadalompolitikai tevékenységnek. Ahol a társadalompolitikai tevékenységek sorban szünetelnek, ott természetes, hogy szünetel elsősorban a társadalompolitikai tevékenységnek az a fontos szerve is, amelyet a társadalompolitikai statisztika jelent.

Bizonyos vagyok abban, ha az a nagy szellemi és erkölcsi tőke, mely a mi Központi Statisztika Hivatalunknál fel van halmozva, szabadon érvényesülhetne és ha nem volna megkötve a Statisztikai Hivatal keze, akkor a szükséges szociális reformok tekintetében sokkal bővebb tájékoztatással rendelkeznénk. Az első szükséglet tehát ahhoz, hogy a szociálpolitikai statisztika egyáltalában funkcionáljon az, hogy meg legyen a közhatalmi tényezőkben a szándék, az akarat arra, hogy szociális tevékenységgel szociális munkát végezzenek.

Ami az igen t. Előadó ur javaslatát illeti, kétségtelen, hogy az a programmtervezet, amelyet felállított, a legszükségesebb, a leghalaszthatatlanabb tennivalókat tartalmazza. Ebből a szempontból nem tehetek észrevételt az ellen, de talán szabad egy-két észrevételt tennem ama hiányok szempontjából, amelyeket e programmtervezettel kapcsolatban megállapíthatunk. Nagyon nélkülözöm azt, hogy az igen t. előadó úr nem tért ki azokra az igen érdekes szociálpolitikai statisztikai kezdeményezésekre, amelyekre a Központi Statisztikai Hivatal régebbi működését illetőleg már rámutathat.

Beszélünk mi például éppen a mai ülés folyamán szakszervezetekről, szakegyesületi jogról, beszélünk kollektív szerződésekről, munkaviszályokról. A háború előtt a Központi Statisztikai Hivatalnak igen értékes és mindenesetre nagyon tanulságos kiadványai jelentek meg a munkaviszályokról és a békéltetésről. Azt hiszem, ezeknek a kiadványoknak folytatása nagyon szükséges volna ma is, sőt szükséges volna, hogy ez a kiadványsorozat kiegészíttessék — bármily kis véleménnyel van is az igen t. szakértekezletnek egynémely érdemes tagja a kollektív szerződésekről — a kollektív szerződésekre vonatkozó felvételekkel is, mert azon az eszmezavaron, azon a forgalomzavaron, amely a kollektív szerződések tekintetében ma széles körökben jelentkezik és azon a jogbizonytalanságon, amely ennek a szerződéstípusnak a tekintetében is megüli a szerződő feleket, nem segítünk addig, amíg a kollektív szerződések tartalmával, elterjedtségével tisztában nem vagyunk.

Van azután még egy-két pont, amelyre a szociálpolitikai statisztikai munkásság figyelmét felhívni szeretném. Az igen t. előadó úr szükségesnek tartja például az ipari és talán a kereskedelmi munkabérek megállapítását is. A háború előtt a földmívelésügyi minisztérium kiadásában megjelentek évről-évre a mezőgazdasági munkabérekről szóló statisztikák is. Azt hiszem, hogy ma, mikor olyan új, nem közhatalmi, de közszolgálati, törvénnyel megalapozott közszolgálati szervek állanak rendelkezésre, minők a mezőgazdasági egyesületek, a mezőgazdasági kamarák, akkor a mezőgazdasági munkabéreknek az összeállítása nem okozna olyan nagy nehézséget, mint amilyen értéket képviselne a tájékoztatás a mezőgazdasági munkabérek terén és a mezőgazdasági munkások életviszonyai tekintetében is.

Van egy további tiszteletteljes észrevételem is. Nevezetesen a programm szerint, amelyet az igen t. előadó úr felállított, a munkaviszonyok és a munkásjóléti intézmények statisztikáját a gyárüzemi statisztikával kapcsolatban óhajtanák megszervezni. Meg kell állapítanom azt, hogy a mi korlátolt viszonyaink között kénytelen a statisztika a más szempontok szerint eszközölt statisztikai felvételekbe is belekapaszkodni és azoknak kihasználásával a munkaügy szempontjából megteremteni és produkálni azt, amit lehet. Én azonban azt hiszem, hogy a munkaviszonyok, nevezetesen a munkásjóléti intézmények is bírnak olyan önálló jelentőséggel, hogy saját szempontjaik is vizsgálat tárgyává tétessenek és hogy ebből a szempontból ez a szociálstatisztikai programmpont kibővíttessék a közlekedésnek, azután a földmívelésnek idevonatkozó adataival, sőt, ha másként nem lehetséges, reprezentatív statisztikák útján kibővíttessék a kisipar adataival is. Sőt tovább

megyek, a munkásjóléti intézmények jelentősége ma, mikor szerte a világon a munkaidő korlátozásáról beszélnek és midőn a munkaidő korlátozásának szükségszerű korollárium a munkások szabad idejének célszerű felhasználása, ma indokoltnak tartanám, hogy külön statisztikai vizsgálódás tárgyává tétessék az, hogy a munkaadók intézményein, munkásjóléti intézményein kívül micsoda munkásjóléti intézmények állanak rendelkezésre a munkásegyesületek és a közhatalmi tényezők tevékenysége révén.

Még csak azt az egyet szeretném felemlíteni, hogy igen értékes statisztikai közlemények jelentek meg a Központi Statisztikai Hivatal részéről az érdekképviseletekről. Az érdekképviseleti statisztikának a munkaügy szempontjából és általános szociális szempontból nagy jelentősége van. Én ezt a statisztikát nem szüneteltetném, ellenkezőleg kiterjeszteném a bányászati és a mezőgazdasági érdekképviseletekre is, kiterjeszteném továbbá a munkás-érdekképviseletekre is.

Megemlítem még továbbá, — bár talán nem tartozik a Statisztikai Hivatal körébe — hogy a munkaügyi statisztikák szempontjából igen nagy jelentősége van az iparfelügyeletnek és az iparfelügyelői jelentéseknek. Azt hiszem, hogy a t. szakértekezlet nem lépi túl az e tárgyban megszabott kört, ha kifejezi azt a kívánságát, hogy több mint tizenegy évi szünet után az egész munkaügy kialakulására olyan jellemző adatok, mint az iparfelügyelői jelentések, bocsáttassanak a nyilvánosság elé.

Mozolowsky Sándor, min. titkár, a szociálstatisztikai osztály vezetője a közp. stat. hivatalban.

A hivatalos szociálpolitikai statisztika hazánkban még gyermekcipőben jár, de abban, hogy alig négy esztendős fenállása alatt is ekkorára izmosodott, rendkívül sok érdeme éppen az előadó úr Őméltóságának van, aki ott állott a bölcsőjénél, irányította első lépéseit és a teljes kifejlődéséhez vezető útját egyengette ma is ebben a rendkívül mélyreható, sok szaktudást és nagy gyakorlati érzéket elárulló értekezésében.

Vannak azonban ennek a nagy kérdéskomplexumnak részletei, melyekre az előadó úrnak az egész tárgykört átkaroló előadása folyamán módja sem volt kiterjeszkedni, melyek közül egyeseket azonban éppen nagy gyakorlati horderejük miatt mégis kiszeretnék emelni ; vannak továbbá kérdések, melyeket valószínűleg ma még szándékosan nem is óhajtott érinteni, de amelyekre mégis időszerűnek tartom a figyelmet ráirányítani.

1. Az egyik ilyen részlet, amit kiemelni óhajtok, a balesetstatisztika tökéletessé, azaz a gyakorlati követelményeknek megfelelővé tételéhez elengedhetetlenül szükséges alapok minél szélesebb és szilárd kiépítése. A balesetstatisztikának vezérlő, gyakorlati célja a «safety first» elve, vagyis a balesetelhárítás legtökéletesebb fokra való fejlesztésének szolgálata. Ez okból feltétlenül szükségesnek tartom mindenekelőtt az arról való gondoskodást, hogy minden — még a legcsekélyebbnek is minősített — üzemi baleset precíz statisztikai megfigyelésére mód nyujtassék, mert nem csupán a sérülés súlyossága jellemzi a balesetet és nemcsak az az egyedül fontos tényező, hanem éppen a sérülések gyakoriságának és az ebben mutatkozó szabályszerűségeknek a

megfigyelése vezet rá bizonyos adott körülmények között a balesetmegelőzési szükségesség felismeréséhez. Másodszor, teljes egészében érvényre juttatandó az üzemi baleseti statisztikai megfigyelések céljára szolgáló alapleírásánál az elv az, hogy «*véletlen okon nincs üzemi baleset*». A legapróbb részletekig, a leglelkiismeretesebb utánjárással kell megállapítani minden egyes üzemi baleset közvetlen és közvetett okát, ki kell kutatni, hogy a munkást, a munkaadót vagy ki mást terhel a mulasztás, mert csak ilyen minúciózusan pontos adatok ismeretében van mód a balesetre alkalmat adó veszedelmekkel eredményesen harcba szállani. Hogy mennyire kilátástalan ez a küzdelem az üzemi balesetleírás mai módszere mellett, azt a következő statisztikai adatok ideiktatásával igazolom: 1925-ben a 16.738 bejelentett üzemi baleset 50·9%-ában a véletlen és további 34·9%-ában vigyázatlanság, ügyetlenség szerepel. Összesen tehát a balesetek 85·8%-a teljesen meghatározhatatlan okból eredőnek van eltüntetve.

2. A balesetek statisztikai megfigyelésének lehetőségét ki kell terjeszteni végül az üzemen kívül előforduló balesetekre is. Ezt a posztulátumot is számadatokkal akarom alátámasztani. 1923-ban a bejelentett üzemi balesetek száma 18,191 volt. A kötelezően biztosítottak betegségi statisztikájának adatai szerint ezzel szemben ugyancsak 1923-ban a balesetből származó megbetegedések száma 35,985. Miután ez utóbbi számadatban a bejelentett üzemi balesetekből eredő megbetegedések is benfoglaltatnak, azokat most vonjuk le és íme kitűnik, hogy évente majdnem pontosan ugyanannyi baleset éri a kötelezően biztosítottakat üzemen kívül, mint amekkora a bejelentett üzemi balesetek száma. A kötelezőleg biztosítottak feje felett tehát majdnem egyforma arányban leselkedik a balesetekből eredő veszedelem úgy az üzemen kívül, mint azon belül, már pedig ennek a veszedelemnek mindezideig csak egyik fele képezi statisztikai megfigyelés tárgyát, a másik fele csak a belőle származó megbetegedések adatgyüjtése révén kerül a statisztika tudomására, az eredője és annak összes körülményei teljesen homályban maradnak. A balesetelhárításnak ezen a téren tehát még az első védelmi vonala sincsen kiépítve.

3. Hozzászólásom elején azt mondottam, hogy a hivatalos szociálpolitikai statisztika hazánkban még gyermekcipőben jár. Igaz ugyan, hogy a kötelező biztosítás következményeképen módunkban van immár az iparforgalmi népességnek és a szintén kötelezően biztosított házicselédek kategóriájának számos szociális vonatkozású életnyilvánulásába belepillantani, a változásokat nyomon kísérni, stb., de ez a népesség az ország lakosságának még a harmadát sem éri el. A legnagyobb tömegnek, a népesség túlnyomó részét alkotó (55·8%) őstermelők foglalkozási ágazataiban alkalmazottak összességének rendkívül sokféle vonatkozású szociális helyzetére azonban még eddig meglehetősen gyér fénye esik a statisztika mindent megvilágítani hivatott fáklyájának. Csak azért teszek erről az előadó úr által kifejtettek után még külön is említést, mert különösen időszerűnek tartom éppen most, a mezőgazdasági biztosítás ügyének küszöbön álló reformálása idején, már erről az Országos Értekezletről felhívni a figyelmet arra, hogy a reformok

megvitatása során a statisztikai megfigyelések minél mélyrehatóbb alapjairól is gondoskodás történjék.

4. Bejelentem továbbá, hogy a központi statisztikai hivatal szociálstatisztikai szakosztálya tervbe vette az eddig is rendszeresen közölt szociálstatisztikai adatokon kívül a Magyar Statisztikai Szemle hasábjain a munkaidő, a munkaviszony, a munkaviszály, a foglalkoztatott munkások, a női- és gyermekmunka és általában a munkapiac helyzetét feltáró fontosabb adatoknak és az azokban beállott változásoknak havonkint való közlését. A kitűzött feladat eredményességének biztosítására célravezetőnek tartanám a minél szélesebb körre kiterjedő kutató tevékenykedést különösen olyan szervek részéről, amelyek az ipari és kereskedelmi élettel élénk összeköttetésben állanak. Ezért kívánatos volna, ha a kereskedelmi és iparkamarák működésük területén ilyen természetű adatok egyöntetű begyüjtésével és azok rendelkezésre bocsátásával segítő kezet nyujtanának.

5. Hozzászólásom utolsó részében *dr. Vass József* népjóléti és munkaügyi miniszter úr Őexcellenciájának nagyszabású megnyitóbeszédében elhangzott ama mondataiba is óhajtok egyúttal bekapcsolódni, melyek a szegényügy mai helyzetével foglalkoztak. A miniszter úr, amikor a kongresszus irányelveit körvonalozta, arról is tett említést, hogy a társadalomban megnyilatkozó karitatív készséget a helyes mederbe kívánja terelni. Hogy a társadalom egyedei az ő jóhiszeműségükben karitatív téren milyen téves utakra vezethetők, azt egy igen eleven epizóddal is illusztrálta. A jelenvaló helyzet megvilágítására kettős magyarázat kínálkozik. Az egyik, hogy az embereknek az intézményes szociális karitászban való bizalma minimális ; nem vesznek szívesen részt az intézményes szociális karitász támogatásában, mert az a meggyőződés lett úrrá a közvéleményben, hogy az adminisztrációs, kezelési, propaganda, stb. költségek az adományok túlnyomó részét elvonják tulajdonképeni rendeltetésüktől. Ebből folyik a másik magyarázat, hogy t. i. a szegénységnek, a nyomornak közvetlen az emberek szeme előtt felütköző és az azt jellemző, minden külsőségek mezéből feléjük nyúló, könyörgő tenyérbe azzal a biztos tudattal helyezik el alamizsnájukat, hogy azt a legjobb helyre tették, mert a nyilvánvalóan jelentkező nyomoron közvetlen módon enyhítettek. Való igaz, hogy a társadalmi karitász nem képes a szegényügy országosan megoldandó feladatainak megfelelni, a szegényügy rendezése viszont nemcsak a nyomorban sínylődők, hanem a társadalom minden rétegének érdekében sürgős és végleges megoldásra vár. Ez a megoldás pedig valóban az állam feladata, mert a társadalomban jelentkező feszítő erők kiegyensúlyozására csakis az állam hivatott. Az állam is csak úgy képes azonban eredményekkel biztató munkásságot kifejteni, ha gyökerében ragadja meg a problémát, amihez itt elsősorban a szegénykataszter felállítása és azután a rendszeres szegénystatisztikának a kiépítése szükséges. A szegényüggyel kapcsolatos összes intézkedések, azok eredményei, az anyagi szolgáltatások, azok hováfordításának adatai rendszeresen visszatérő statisztikai közlések tárgyát kell, hogy képezzék, mert az államnak a szegénység és nyomor csökkentésére és prevenciójára való és a nyilvánosság előtt számszerű statisztikai

adatok eredményeiben mutatkozó törekvése fogja a társadalomban az intézményes karitásszal szemben fenálló idegenkedését eloszlatni és ezáltal a karitatív készséget a helyes mederbe terelni. Már addig is azonban, míg ez megtörténhetik, a ma is működő különböző jótékonykodó társadalmi egyesületek és az általuk fentartott jóléti intézmények kötelezendők volnának szociális statisztikai adatszolgáltatásra.

Szádeczky-Kardos Tibor, műegyetemi tanársegéd.

Az idő előrehaladottságára való tekintettel csupán egy pontra szeretnék rámutatni és ezzel az egy ponttal szeretném Kovács Norbert előadó úr Őméltóságának a szociálpolitikai statisztika munkakörére vonatkozó propozicióit kiegészíteni.

Nevezetesen nem hallottam említést a lakásstatisztikáról. Mint ismeretes és mint a szakértekezlet folyamán ismételten szóvátettük, szociálpolitikánknak egyik súlyos és megoldásra váró feladata a lakáskérdés mielőbbi hendezése ; már pedig ennek megoldását megfelelő lakásstatisztika nélkül relyesen megoldhatónak nem tudom elképzelni.

A nyugati országok statisztikája a lakásstatisztika terén meglehetős eredményeket ért el. Erre vonatkozólag értékes kiadványok tanuskodnak. Ezek sorából csak egyet szeretnék megemlíteni, mely a genfi nemzetközi munkaügyi hivatal kiadásában jelent meg : «Le problême du logement depuis la guèrre» címen. Nálunk sajnos a lakásstatisztika meglehetősen fejletlen. A magyar királyi központi statisztikai hivatal kiadásában megjelenő évkönyv csupán a lakóházakról közöl adatokat, a fővárosi statisztikai hivatal legutóbbi évkönyve pedig Budapest 1920. évi összeírásáról közöl egyes adatokat ; úgy vélem azonban, hogy ezek az adatok nem elegendők a mai lakásviszonyok helyes megítélésére. A mind szélesebb körben meginduló építkezések ugyanis a mai lakásviszonyokat egész új megvilágításba helyezik. Egyébként nem tartom helyesnek azt a megoldást, amit a fővárosi statisztikai hivatalnál látunk, hogy t. i. az öt évenként történő népszámlálás alkalmával kívánják a lakásstatisztikai összeírást is lebonyolítani, mert a népszámlálás és a lakásstatisztikai összeírások eltérő szempontjai nehezen egyeztethetők össze. Éppen ezért azt proponálom, hogy a m. kir. központi statisztikai hivatalt, illetőleg Budapest székesfőváros területére vonatkozólag a székesfővárosi statisztikai hivatalt bízná meg a kormányzat és ruházná fel a megfelelő anyagi eszközökkel mielőbb egy országos lakásstatisztika felvételére és kidolgozására.

A részletekre nem térek ki, mert a statisztikai hivatal vezetőinek bölcsessége bizonyára megfogja találni a módot a terv helyes keresztülvitelére. Meg vagyok győződve arról, hogy, ha sikerül egy jól szervezett lakásstatisztikával a mai rossz lakásviszonyok javításához hozzájárulni, ezzel szociálpolitikánk egyik nehéz kérdésének megoldásához egy lépéssel közelebb jutunk.

Raffmann Jákó, biztosítási matematikus.

Az előttem felszólalt urak teljesen kimerítették az anyagot úgy, hogy én a magam részéről azt csupán matematikai szempontból akarnám egy kissé megvilágítani.

Engem ért a szerencse, hogy az első magyar halandósági táblázatot kidolgozhattam és igazán nagy örömömre szolgált, hogy az egyes statisztikai kongresszusokon ezt a táblázatot tetszéssel fogadták. A legutóbbi kongresszuson, amelyen résztvettem Amszterdamban, láttam, hogy csupán teoretice nem lehet dolgozni, ha nincs meg a megfelelő anyag és főleg, ha a nyilvánjogi biztosításoknál nincs meg a szükséges anyag. *Belongue*, a párizsi egyetem kiküldötte, igen melegen ajánlotta ezt a dolgot és a következő évi kongresszuson ez ajánlat folytán *Stuert* lett a közös irodának a vezetője. Mivel az állami biztosításra nézve igen fontos, hogy ismerjék az egyes foglalkozási ágak halandóságát, ezt ajánlatos volna teljesen kidolgozni. Hiszen vannak bizonyos foglalkozási ágak, amelyek az egyénre fiatal korában sokkal nagyobb behatással vannak és sokkal jobban rontják az egészségét, mint a későbbi korban ; vannak ismét más foglalkozási ágak, amelyeknek befolyása az emberi szervezetre és annak egészséges voltára kezdetben alig érezhető — mint például a mezőgazdaságnál — viszont azonban látjuk, hogy, amikor az illető 40—50 éves korát eléri, egyszerre leromlik. Nem lehet a dolog felett csak úgy kutyafuttában elhaladni és véleményem szerint igen fontos volna, ha az a nagy anyag, amely 30—40 év óta a munkásbiztosítónál fekszik, feldolgoztatnék kor és halandóság szerint. Ha ugyanis kontrollálni akarjuk azt, hogy az egészségügyi rendszabályok miként hatnak, ezt csak akkor fogjuk megtudni, ha ismerjük a halandóságot 10—20 évre visszamenőleg és látjuk, hogy milyen eredménnyel jártak az ilyenféle rendszabályok. Szívesen vállalkozom arra, hogy megkérjem *Belongue*-ot, hogy amennyiben külföldön hasonló munkálatok volnának, azokat átnézhessem és a magyar viszonyoknak megfelelően az egyes népesedési halandóságot és a munkásbiztosító anyaga alapján a különféle foglalkozási ágak halandóságát kiszámítsam.

Gálócsy Árpád, bánya- és kohómérnök.

Az előttem szólottak legnagyobb része annak a fájdalmának adott kifejezést, hogy statisztikai munkát nem tudunk végezni azért, mert nincsen meg a kellő fedezet hozzá. Ebben a tekintetben bátor volnék bizonyos dolgot megemlíteni.

Mi bányászok t. i. abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy évszázadokkal előbb, mint az iparban, a tömegtermelés tekintetében tömegeket mozgattunk. Ennélfogva mindazok az igények és követelmények, amelyek az iparban csak a gyáripar megindítása és kifejlődése után jelentkeztek, nálunk már jó régen felléptek. Így van ez a statisztika tekintetében is. Mi már évtizedek óta igen kimerítő statisztikákat készítünk, amely statisztikákban mindazok a dolgok, amelyeket itt felemlíteni méltóztattak, úgy a gyermekek, a nők, mint a férfiak alkalmazására, a keresetre és a jóléti intézményekre vonatkozólag adatonként hivatalosan összeszedve megjelentek. Van azonban ezenkívül még egy más figyelemreméltó körülmény is. Mi ugyanis a balesetekre vonatkozó statisztikában nemcsak számadatokat közlünk, hanem közreadjuk a balesetek rövid leírását is. Azt hiszem nem szükséges hosszasabban megmagyarázni, hogy embervédelmi szempontból ez milyen nagy fontossággal bír.

Ezt a statisztikát mi nem állami költségen adjuk ki, hanem társadalmi úton az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület adja ki. Ezek a statisztikák évenkint megjelennek, megjelentek a háború alatt is és vastag köteteket tesznek ki.

Azt gondolom tehát, hogy amint a bányászat és kohászat statisztikáját hivatalos adatok alapján társadalmi úton el tudtuk készíteni, ugyanúgy az iparban a különböző foglalkozású iparágakban is végre lehetne ezt hajtani, s ezzel tehermentesítenők az államot, amelytől ugyan könnyű kérni, de amelynek nehéz adni.

K o v á c s A l a j o s, elnök.

Mielőtt az értekezlet szociálpolitikai statisztikai részét berekeszteném, néhány szóval reflektálni kívánok *Pap Dezső* őméltóságának egy mondatára, amelyben azt állította, hogy azért nem lehetett nálunk szociálstatisztikai munkásság, mert nem volt szociálpolitikai tevékenység.

Nem értek vele teljesen egyet, mert véleményem szerint a statisztikának éppen az a feladata és rendeltetése, hogy ösztönzést adjon a szociálpolitikai tevékenységre, hogy előtárja a viszonyokat és ezzel ösztönözze a kormányt és a társadalmat szociálpolitikai tevékenység kifejtésére.

Másik észrevételem *Szádeczky-Kardos Tibor* úrnak arra a megjegyzésére vonatkozik, hogy nincsen lakásstatisztika. Igaz, hogy ez nyomtatásban nem jelent meg, azonban éppen elég részletes lakásstatisztikánk van a népszámlálás alapján és erről az adatok 1910-ben meg is jelentek. Az 1920. évre vonatkozó adatokat éppen én voltam bátor idehozni. Erre példát más államban sem igen is tudunk. Mi még azt is megtudjuk mondani, hogy az egyes lakószobáknak hányadrésze van földes és deszkapadlóval ellátva, így tehát egészségügyi vonatkozásban is megfelelő statisztika áll rendelkezésünkre, nem is szólva természetesen Budapest idevonatkozó statisztikájáról. Ezenkívül vannak az Országos Statisztikai Hivatalnak is adatai a lakások laksűrűségére vonatkozólag is, amit közölni is fogunk.

Elnök: A n d o r E n d r e, ny. h. államtitkár.

Tárgy: *Patronage.*

Előadó: R o t t e n b i l l e r F ü l ö p, h. államtitkár.

Javaslat. A közegészségi és társadalompolitikai országos értekezlet tanácskozási rendjére tűzött összes problémáknál *visszatér az a gondolat*, hogy : a társadalom szervi egységéből következik a *társadalom rétegeinek* kölcsönössége és *egymásrautaltsága* és ebből kifolyólag a társadalom egyensúlyának fentartása *az egész vonalon állandó védő* és megelőző *tevékenységet* tételez fel.

Ezt a *védelmet* subtilis voltánál fogva teljes egészében *nem tudja* a nehezebb szerkezetű *állami gépezet biztosítani*, *hanem* annak keresztülvitelére *a társadalom közreműködése is szükséges.*

Tekintettel arra, hogy *a patronage munkásai*, akik *a háború előtt* az elhagyatott, az erkölcsi züllés veszélyének kitett vagy már romlott, sőt büntetéssel is sujtott ifjak és felnőttek gondozásával és megmentésével foglalkoztak,

a háború után az elhagyatottaknak és a segélyreszorultaknak *különbség nélküli* felkarolására vállalkoztak ;

a közegészségi és társadalompolitikai problémák megoldása körül *a társadalomtól várt feladatok megoldására elsősorban a patronage munkásai látszanak hivatottaknak.*

Igaz ugyan, hogy *a patronage munkások száma* a különböző szociálpolitikai munkakörökben *napról-napra emelkedik*, nagyon *óhajtandó volna azonban, hogy*

ezt a munkakört ne tekintsük túlnyomóan a nők hatáskörébe tartozónak, hanem *eszméljünk rá* arra, hogy a régi lovagi kötelezettségek mintájára *e munkakörökben a férfiakra is nagy és nemes feladatkörök teljesítése vár.*

Avégből, hogy az ezen nagy feladatok szolgálatára vállalkozó társadalmi erők kellő eredménnyel működhessenek, *szükséges*, hogy a megoldandó emberbaráti feladatokról egy *tüzetes, átnézeti kimutatás készüljön*, amely egyben a segíteni akaróknak a segítés lehetőségeiről és az összes rendelkezésre álló segélyforrásokról pontos tájékozódást nyujtson.

«A fiatalkorúak támogatására hivatott magyarországi jótékonycélú intézmények»-ről a magyar kir. igazságügyminisztérium támogatásával 1911-ben készült egy 504 oldalas összeállítás, ezt kellene revizió alá venni és a felnőttekre vonatkozólag is kiegészíteni.

Tekintettel arra, hogy habár a patronage elsősorban megfelelő szociális érzéssel bíró egyének *gyakorlati tevékenysége :*

a gyakorlat céltudatos és eredményes irányíthatása szükségessé teszi, hogy :

a patronageval foglalkozó munkatársak a közegészségügy és a társadalompolitika terén időnkint tartott *elméleti tanfolyamokon* is résztvegyenek.

A helyes és megfelelő patronage munkához elengedhetetlenül szükséges *fizikai találkozás* lehetőségének biztosítása céljából :

mielőbb létesíteni kellene egy *központi patronage épületet*, amelyben a nemes emberbaráti szeretettől hevülő különböző munkatársak és a segélyreszoruló nyomorultak — az angol Barnardo Home-ok mintájára — egymással a nap bármely órájában mindenkor találkozhassanak.

Indokolás. A sors különös játéka, hogy a patronage-kérdés tárgyalása az értekezlet tárgysorozatának a végére maradt.

Valamelyik tárgynak ugyan feltétlenül a végére kellett maradni, de szinte iróniát kell abban látnom, hogy (amint azt lejebb bővebben lesz szerencsém érinteni) a *patronage tevékenység* eredeti hivatása szerint a gyöngéket oltalomba veszi : ime én most kezdek erről az oltalmazó tevékenységről beszélni, amidőn a mélyen tisztelt értekezlet tagjai a hosszú és érdekes tárgysorozat által türelmüknek és figyelmüknek már alaposan a végére értek.

Ha mégis arra kérem a mélyen tisztelt értekezletet, hogy a szociálpolitika és a közegészség oltárán e hét folyamán odaáldozott sok-sok drága órájához még egy pár percet hozzáadni méltóztassék, teszem ezt abból a kötelességszerű kényszerűségből, hogy

az értekezlet egész folyamán a sorok között és a németül unterbewusstsein-

nek nevezett, lappangó hátsó gondolatként, majdnem mindenütt ott kísértett a szabad társadalom áldozatos lelkeinek az a csöndes gárdája, mely a patronage-tevékenységnek szenteli idejének és életenergiájának jórészét, de amelynek működéséről a nagy általánosság sajnos még mindig nem vett elégé tudomást.

Az egész értekezlet során folyton visszatért az az alapgondolat, hogy: az állami rendet és a zavartalan társadalmi együttélést az állami gépezet legtökéletesebben szerkesztett és leadminisztrált törvényeivel sem lehet egymagában biztosítani, hanem, hogy a szükséges egyensúly az emberiség boldogulása körül csak akkor állítható helyre, *ha az állami gépezet a társadalom megértő együttműködésére számíthat.*

Az a gondolat is minduntalan ismétlődött, hogy: a szükséges együttműködésnél szinte *fontosabb* az *érzelmi* mozzanat, semmint az *értelmi* tényező.

Végül, majdnem minden előadó azt is sürgette, hogy: a közegészségügy és a társadalompolitika terén megoldandó feladatok körül *lehetőleg melegszívű, szociális érzéssel bíró* egyének működjenek közre úgy az állam, mint a társadalom részéről.

Ha a tárgysorozat elején jutottam volna szóhoz, úgy *nekem* kellett volna felsorolnom mindazokat a *tevékenységi köröket*, ahová évek óta szerzett gyakorlati tapasztalataim tanusága szerint be kellene kapcsolni a *patronage-munkások* tevékenységét.

Igy azonban, abban a szerencsésebb helyzetben vagyok, hogy szinte egész röviden arra hívhatom fel a figyelmet, hogy valahol csak az előadó urak nagy horderejű és mély meglátású előásaikban oda konkludáltak, hogy ezt vagy azt a munkakört a társadalom van hivatva ellátni, e munkák teljesítésére mindenütt nyugodtan beállhatnának azok az egyének, akik már évek során át vállalkoztak arra, hogy az állam és a társadalom erősebb ütemű életében el-elbukó és gyöngeségük révén sokszor végveszélynek kitett elesetteket erősítsék, felemeljék és őket ismét harcképes állampolgárokká tegyék.

Annak, hogy a patronage-munka ezen tényezői még nem kapcsolódhattak be az állami, illetve a társadalmi élet *mindazon ütköző pontjaiba*, ahol arra az előadó urak véleménye szerint is *közreműködésükre* annyira szükség volna, egyik főoka az, hogy a *patronage-eszme feltámadását* nálunk Magyarországon — de világszerte is — olyan körülmények között érhette meg, amely körülmények ennek a tevékenységnek a lényege és természete tekintetében kétségtelenül bizonyos félreértésekre adhattak okot.

Az értekezlet munkaprogrammját a vezetőség, az én hálás szeretettel tisztelt, régi kedves professzoromnak, *Földes Béla* Őexcellenciájának a bölcs irányítása mellett, végtelen szerencsés megérzéssel állította össze oly módon, hogy *előbb a közegészségügyi kérdéseket tárgyalhattuk le*, azután vettük sorra a *társadalompolitikai* próblémákat.

Minél többet és behatóbban foglalkozunk ugyanis a társadalompolitikai kérdésekkel és minél többször hasonlítjuk össze az állami, illetve a társadalmi élet kórtüneteit az emberi test betegségeivel és azok gyógykezelésével, annál frappánsabb hasonlatosságokra bukkanunk a két téren és *nem egy társadalmi*

bajnak a therápiáját az emberi test betegségének gyógymódjaihoz képest állapíthatjuk meg.

A közegészségi műveltséget nélkülöző sok-sok egészséges családban tapasztalhatjuk ma is, hogy a könnyebbvérű szülők csak akkor lesznek figyelmessé gyermekük betegségére, ha a kevéssel előbb még vídáman ugrándozó gyermek *forró lázzal* ágynak dől.

A rendes orvosi megfigyelést és ellenőrzést elmulasztott szülők ilyenkor megrémülve mégis csak orvost fognak hívni a beteghez, aki a *láz mögül kifejlődő súlyosabb tünetek révén* sokszor elkésetten fogja megállapítani azokat a mulasztásokat, amelyek a súlyos betegséghez vezettek.

Az emberi társadalom majdnem világszerte ilyen láztünettel állt szemben, amidőn egyszerre csak megdöbbenve vette észre, hogy a *fiatalkorúak körében mennyire elharapódzik a kriminalitás*, mily sűrűn ismétlődnek éppen a fiatalkorúak bűnözése körében a visszaesések, mily eredménytelen maradt az *elrettentés* gondolatán alapuló *megtorlás* ezekkel a fiatalkorú bűnözőkkel szemben, akik közül mindig több olyan szokványos büntettes került elő, aki azután élete végéig állandó veszedelemként fenyegette az állami és a társadalmi rendet.

E *szomorú kórtünetek* által okozott rémület hatása alatt kezdtek foglalkozni a *fiatalkorúak bűnözése okainak* kiderítésével és miután megállapították, hogy a büntető bíróságok elé került fiatalkorúak legtöbb esetben csak szerencsétlen áldozatai környezetüknek, mihamarabb kifejlődik világszerte a *retorzió* helyett a *megelőzésnek az az áldásos rendszere*, mellyel a fiatalkorúak bíróságain át a fiatalkorúakat már nem sujtják célszerűtlen, bénító büntetésekkel, hanem a kriminalitás okai : a szegénység, a tudatlanság és a betegség ellen veszik fel fokozott mértékben a küzdelmet.

S méltóztatnak látni, az *államhatalmat képviselő fiatalkorú bíró* is úgy volt, mint az értekezlet tárgysorozatában szereplő sok-sok kérdés szolgálatában álló többi *hivatalos* közeg : *íróasztalához kötve, ő maga* nem hajthatta végre azokat a rendelkezésére álló *megelőző és óvó intézkedéseket*, amelyek hivatva voltak a fiatalkorú jobb erkölcsi fejlődését biztosítani, hanem *igénybe kellett vennie azokat a megértő, nemeslelkű és áldozatos szívű társadalmi tagokat*, akik az embermentés szociális munkájában a bírónak segítségére siettek.

Nálunk *Balogh Jenő* Őexcellenciájának, kiváló büntetőjogászunknak, most a *Széchenyi* által alapított *Tudományos Akadémia* annyira méltó főtitkárának *hervadhatatlan érdeme*, hogy igazságügyminiszter korában nem késett *lelkének ezt a legemberibb megérzését* a fiatalkorúak bíróságát szervező két törvényben megtestesíteni. *Az ő kezdeményezésére* lett voltaképen Magyarországon a *patronage-munka* közéletünk egyik legerőteljesebb, számottevő tényezője.

A világháborút megelőzően azonban éppen ezért nálunk is, úgy mint Amerikában, Angliában, Németországban és világszerte általában, *éppen a fiatalkorúak bűnözése elleni küzdelemmel való kapcsolata révén a patronage-munka*, annak célja és hatásköre kissé egyoldalúan úgy véződött be a köztudatba, hogy a «*patronage*» *alatt az elhagyatott, az erkölcsi züllés veszélyének kitett* vagy

már romlott avagy már büntetéssel sujtott ifjak és felnőttek gondozásával, erkölcsi megmentésével foglalkozó mozgalmat értjük, egy olyan társadalmi szervezetet, amellyel a *bűnelkövetés* (kriminalitás) veszélyétől, illetve a már büntetett egyének újabb bűnelkövetésétől, az úgynevezett *visszaeséstől, kívánjuk* megóvni a *tisztességes társadalmat.*

A patronage fogalma ezek szerint a háború előtt *elsősorban mint bűnügyi politikai intézmény* domborodott ki úgy, hogy a háború előtt annak szervezésében, kifejlesztésében és munkájában a *büntető jogászok foglalkoztak különös előszeretettel.*

A reánk zúdult világháború és az azt követő súlyos állami és társadalmi megrázkódtatások révén azután csakhamar ráeszméltünk, hogy voltaképen az annyira modern és új tényezőnek tartott *patronage végeredményben* egyáltalában *nem* a bűnügyi térre szorítkozó *egyoldalú* energia, hanem *egy nagyon régi*, sokkal *tágabb* vonatkozású, *nemes érzelmi tényező*, melynek éppen a világháború okozta összeomlás nyomán derült ki szinte *beláthatatlan kihatású, nagy jelentősége.*

Az egész emberiség horizontját elsötétítő gyűlölködés, a gazdasági válság és a végtelen lehangoltság komor felhői mögül mind erősebben tört elő az a vígasztaló napsugár, hogy, ha a *patronage*-t, az emberbaráti pártfogás, a szeretetteljes gondoskodás, az erkölcsi erőgyüjtés és nevelés munkáját az *elhagyatott*, anyagilag, értelmileg és erkölcsileg veszélyeztetett osztályok tagjaival szemben kell gyakorolnunk: *úgy ebbe az osztályba*, az elhagyatottak sorába, nagyon is beletartoznak a *hadiárvák*, nemkülönben a trianoni határmegállapítás szerencsétlen áldozatai, a *menekültek*, különösen a hajlékukat és egzisztenciájukat vesztett menekülteknek *kenyérkeresetre még nem képes tagjai*, a menekültek *gyermekei és öregei is.*

A világháború eseményei és csapásai folytán társadalmi és állami életünk minden részlete óriási változáson jött át. Ez történt a patronageval is. Az eddig lekicsinyelt, mosollyal emlegetett patronage az általános elesettség közepette mindjobban és jobban általánosabb megértést talált, mert míg a háború előtt az elhagyottaknak csak a legszűkebb, mondjuk talán a legalsóbb csoportját, a kriminalitás berkeibe jutott csapatát vettük fel munkaprogrammunkba, ma a *patronage fogalmát, annak alapgondolatát*, az *elhagyatottaknak, a segélyreszorultaknak különbség nélküli felkarolását* oly természetes emberi és polgári kötelességnek tekintjük, amelynek teljesítése nélkül hazánk feltámadásába vetett reményünk és hitünk is csak írott malaszt marad.

S abban a mértékben, amint a *patronage gyakorlati munkálatában* több és több jelentkező akad, abban a mértékben mindjobban reá eszméltünk arra is, hogy e munka terén nem új jelenséggel állunk szemben, hanem, hogy a patronage szolgálatával voltaképen a *felebaráti szeretetnek krisztusi értelemben való gyakorlására vállalkozunk.*

Csakis ez a krisztusi értelemben vett felebaráti szeretet fogja a patronagemunkásokat arra képesíteni, hogy teljes horderejében ráeszméljenek arra a *nagy igazságra*, melyet *Tomcsányi Móric* egyetemi tanár úr «a közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzéséről» tartott nagyértékű előadásában

különösen hangsúlyozott, mikor reámutatott arra, hogy: «a különböző társadalmi rétegek oly szoros szervi összefüggésben állanak egymással, hogy senki se tud önmagában érvényesülni, hanem minden egyén, minden társadalmi osztály mások megértő közreműködésére van reátalva.»

Teljesen osztom Őméltóságának azt a bölcs megállapítását is, hogy: az egymásra utaltság kellő belátása és az ahhoz való alkalmazkodás *elsősorban* megérzés és pedig a keresztény értelemben vett megérzés dolga!

Arra nézve, hogy a segélyreszoruló és bajba került embertársainkkal szemben szükséges oltalmazó és védő tevékenység nem éppen a magasabb *kultúrának* a produktuma, hanem a mélyebb hiterkölcsi megérzésből fakad, *Wéber Adolf* bonni egyetemi magántanárnak «A szegény gondozás»-ról írt könyvében találunk igen megfigyelésre méltó adatokat. *Wéber* a kereszténység első éveiben élő *Filó* nevű római bölcsésznek egy elbeszélését idézi, mely alkalmas annak a megvilágítására, hogy a kultúra egymagában a patronage szellemével homlokegyenest ellenkező *könyörtelenséghez* is vezethetett, mert *Filó* adatai szerint: akkortájt a római szülők igen sokszor kegyetlenül megfojtották újszülötteiket és testüket kővel terhelve vízbe vetették.

A régi kultúra egyik kiváló képviselője *Heziód* — u. e forrás szerint — odanyilatkozott, hogy: «azokat kell szeretnünk, akik minket szeretnek és azoknak kell adnunk, akik nekünk adnak.»

A rómaiaknak a *szegénységről és a könyörületességről* alkotott fogalmára jellemző *Plautus* egyik színdarabja, melyben az atya fiát a következőkép oktatja: «rossz szolgálatot teszünk a szegényeknek, ha ételt és italt adunk nekik, mert amit adunk, feltétlenül elveszítjük, viszont csak hiába nyújtjuk a szegénynek valóban nyomorúságos életét.» *Seneca* már kétségtelenül a keresztény befolyás alatt állott, amikor azt mondja, hogy: «a bölcs felszárítja a szomorkodó könnyeit, segélykezet nyujt a hajótöröttnek, a száműzött előtt kinyitja kapuját, a szűkölködőnek erszényét, teszi ezt mind: mint ember, aki megosztja embertársával, amije van.» De ehhez a keresztény szellemben adott nyilatkozathoz nyomban hozzáteszi, hogy: «ha valaki a szerencsétleneken segít, azért világért se szomorkodjék azok sorsán és azokkal a szenvedésekkel szemben, amelyeket enyhíteni igyekszik, saját *lelke* maradjon *érintetlen*, mert a könyörületesség gyöngeség, sőt egyenesen betegség.»

Ezen a ponton nyilatkozik meg a *pogány és a keresztény világnézet közötti óriási különbség*. A pogány bölcs sem vonakodik ugyan, hogy mindenét megossza a szegénnyel, de *saját énjéből* semmit sem áldoz fel: irgalmat, együttérzést nem ismer. Ezzel szemben a keresztény morál éppen abban csúcsosodik ki, hogy: úgy szeressük felebarátunkat, mint önmagunkat. A keresztény világnézet áthidalta az egoizmus és a szocializmus között tátongó űrt. Az általa hirdetett *egyenlőség* nem valami kívülről reánk kényszerített megalkuvás, hanem az egyéni elhatározás folyamánya, s így elkerüli azt a veszedelmet, amely a kényszer képében a szeretetet egyenesen megölheti.

Csak az *önfeláldozó, keresztény felebaráti szeretet* tudja az egyenlőség és a szabadság egymással sokszor ellentétbe kerülő eszméit a karitas révén összeegyeztetni.

Ebből a keresztény felebaráti szeretetből fakadó karitatív tevékenység, amelynek legszebb hajtása éppen a *patronage tevékenység*, az idők során különösen a következő négy megfontoláshoz vezetett:

1. A gyámoltalan és segélyreszoruló embertársunk feltétlenül számíthat támogatásunkra, nem azért, mert állampolgár vagy mert a nyomorultak és segélyreszorulók nagy tömege esetleg összetömörülve az államrendet veszélyeztethetné, hanem azért, mert a felebaráti szeretet minden emberben felebarátját látja, akit a keresztény hitvallás szerint úgy kell szeretnie, mint önmagát.

2. Minden ember akkor érte el fejlődése tetőpontját, *ha szellemi, erkölcsi és anyagi erejét az összemberiség szolgálatába* is állítja. A munkálkodás erkölcsi kötelességgé válik. Aki nem dolgozik, az ne is egyék és éppen azért, amint arra *Vass* kegyelmes úr megnyitó beszédében is nyomatékosan rámutatott, a keresztény karitas még egyáltalában nem teljesítette vagy merítette ki kötelességét, ha *csak a pillanatnyi nyomor enyhítésére* áldozott: a keresztény felebaráti szeretet által sugalt *segítés végcélja* mindig az, hogy a segélyreszorulót *munkaképessé* tegye, s a munkaképes embert képességeinek megfelelő *kenyérkeresethez* juttassa.

3. Ezért a helyes keresztény világnézet alapján nem *lehet kritika nélkül alamizsnát* adni, hanem a segélyezésnek csak akkor van helye, ha minden egyes segélyreszoruló *személyi és vagyoni körülményei* gondosan kivizsgáltattak és minden oldalról mérlegeltettek.

4. Ugyancsak a keresztény világnézetből fakad végül az a *kötelezettség* is, hogy *minden egyén* elsősorban köteles hozzátartozóiról — ezekhez számítva cselédségét és munkásait is — gondoskodni és *csak, ha a család nem képes* erre a támogatásra, abban az esetben lehet a tágabb emberi közületek segítő közreműködését igénybe venni.

A patronagenak első szembeszökő jellege éppen az emberi érzésnek a nagy reakciója a szenvedők, a társadalmi osztályok, a tömegek és egyesek gyengeségére. Ez a gyengeség (s itt a bűnt is annak kell venni) égbekiált és mi nem dughatjuk be füleinket, hogy a kiáltást ne halljuk. A társadalomnak jobb, nemesebben érző elemei az elnyomókból vagy mondjuk az ellenfelekből vagy legalább is a közönyös nézőkből szerető felebarátokká lesznek, s ezt a fordulatot nem saját gyengeségük, nem is az osztályharc erőszaka, hanem a szimpátia okozta. Ez érlelte meg bennük a nagy kötelességnek érzetét, hogy segítsék és oltalmazzák, emeljék és befolyásolják testvéreiket.

A magyarországi patronage-munka lánglelkű apostola *Prohászka Ottokár dr.*, Székesfehérvár püspöke, erre a szociális munkára azzal a figyelmeztetéssel buzdított, hogy: «a társadalmat a technikai fejlődés és a gazdasági termelés mechanizmusán kívül szemmel láthatólag más erők is hordozzák, más, ideológiáknak gúnyolt, de soha le nem fokozható hatalmak is intézik haladását. Ezek az ideális erők a részvét, a testvériség, a szeretet, az odaadás és áldozatkészség, amely tényezők az emberiséget tökéletesebb boldoguláshoz vezetik, mert mikor ezek az érzések a bajnak és szenvedésnek kiirtására ösztönzik az embereket, ugyanakkor annak a rossznak a megszüntetését sürgetik, amely az ő

kínjuk és folytonos szemrehányásuk is volt.» Itt is beigazolódik, hogy aki a társadalom bajait enyhíti, saját maga kínjait csökkenti, azzal önmaga boldogságát is emeli.

Ez a fejlettebb társadalmi érzés, a társadalmi élet összefüggésében öntudatunkra jutott szolidarítás és testvériség sugárzott ki az angol belügyminiszternek, *Sir William Joynson Hicks*-nek abból a gyönyörű beszédéből is, amellyel a londoni nemzetközi börtönügyi kongresszus tárgyalásait megnyitva, többek között hangsúlyozta, hogy «rég elmult az az idő, amikor a kormányok azt hitték, egész terjedelmében eleget tettek a társadalommal szemben tartozó kötelességüknek abban a pillanatban, amikor egy bűnözőt elfogtak és szoros őrizet alatt fogházba vetettek. Ma már mindenütt felismerték, hogy a fogházbavetéssel ebben az irányban nemhogy befejeződött volna kötelességük, *de valójában csak akkor kezdődik el.*

Azzal, hogy a kormány egy emberi lényt bebörtönöz és sokszor hosszú időn át szabadságától megfoszt, egy újabb, végtelenül súlyos felelősséget vállal és mindent el kell követnie, hogy őt megfelelő bánásmóddal és pótneveléssel az állam rendes polgárává nevelje.»

Az államtörvényekkel összeütközésbe került és így a közre nézve veszélyesnek talált egyesekkel való ez a foglalkozás lassan felfedte a patronage-munkások előtt az emberiség három legnagyobb ellensége : a szegénység, tudatlanság és betegség gyüjtőszavai alatt leselkedő veszedelmek végtelen sorozatát.

A patronage *itt egyes emberek* nagy sorozatával találkozván, *az emberrel* akar foglalkozni és gyakorlati feladatok elé állítva, nem ér rá, hogy komplikált problémákkal bíbelődjék, nem várhat új és új szociális törvényekre, hanem tekintettel arra, hogy mindig van szenvedő, elhanyagolt, bűnöző, veszélyben forgó embertársunk elég, siet azt megtenni, amit megtehet itt *és most* és amire mindig helyes indítékot meríthet az *ősrégi isteni törvényből*, a felebaráti szeretet *törvényéből.*

Ennek a szeretetnek a sugalmazása mellett a patronage-munkás odaáll a gyengébb embertárs mellé és felkeltvén benne a nemes érzést, lábraállni segíti. Ez a segítés viszont csak akkor lesz okos és célravezető, ha jól megértjük a védencek helyzetét, belső lelkivilágukat, annak összes fogyatékosságait, sajátosságait és kapcsolatait és azért szakadatlan tanulunk lélektant, szociális tudományokat, hogy tüzetes megvilágításban lássuk munkánk egész terepét és eligazodjunk a feladatok egész láncolatán.

Azt, hogy a magyar társadalom a fiatalkorúak bíróságainak szervezésekor az ilyen szociális intézmények és lelkek egész nagy sorozatával rendelkezett, fényesen igazolja «*A fiatalkorúak támogatására hivatott magyarországi jótékonycélú intézmények*»-ről a m. kir. igazságügyminisztérium támogatásával 1911-ben megjelent összeállítás, amelyben 504 oldalon gyüjtöttük össze azokat az országos és helyi egyesületeket, amelyek a gyermekvédelem és a fiatalkorúak oltalmának különböző ágazataival foglalkoztak.

Az összeállítás alkalmával megállapítottuk, hogy a reményen felüli nagy számban rendelkezésre állott társadalmi erők teljesítménye főként azért nem felelt meg a bennük rejlő energia nagyságának, mert az egyetemes, nagy tár-

sadalmi munkára hivatott nagyon sok egyén, kisebb körökben, helyi célokat szolgálva, külön-külön működött és sem egymásról, sem pedig az országban jótékony célra rendelkezésre álló, akárhányszor kellően ki sem használt anyagi eszközökről tájékozva nem volt.

Annak szem előtt tartásával, hogy a *segítség igazán eredményes csak úgy lesz*, ha azt a gyámolításra szorult egyén körülményeinek tanulmányozása és mérlegelése után a *legalkalmasabb formában nyujtjuk*, a most említett összeállítás már azért is hézagpótló volt, mert lehetővé tette, hogy az, aki segíteni akar, a segítés lehetőségeiről és az összes rendelkezésre álló segélyforrásokról *bármikor tájékozódást* szerezhetett.

E tájékozódás révén azonban mi meggyőződhettünk arról is, amit a szegényügy és a közjótékonyság kérdésének mélytudású és gyakorlati tapasztalatú előadója *Liber Endre* őméltósága olyan helyesen hangsúlyozott, hogy míg *némely karitatív irány egyáltalán nem talál művelőre, addig a jótékonyság némely feladatkörét több versenyző egyesület vagy intézmény is igyekszik szolgálni.*

Miután az ilyen elkülönített működés szükségkép erőveszteséggel jár, már csak azért is, mert az egyes intézmények adminisztrációnális költsége (tisztviselők tiszteletdíjai, helységek bérlete, világítása, fűtése, stb.) minden egyes intézményt külön-külön terhel és a költségek gyakran a jótékonycélra szánt jövedelmet csaknem felemésztik, kívánatos lenne, hogy a hasonló célok elérésére alakult jótékonycélú egyesületek és intézmények *által megoldandó emberbaráti feladatokról egy tüzetes átnézeti kimutatás készüljön* és azok szolgálatában megosztozkodva, egységes, egyetértő, egymást kiegészítő, kisegítő és támogató tevékenység induljon meg.

A helyes és megfelelő patronage-munka (különösen az államfentartás szempontjából főfontosságúnak elismert gyermekvédelem körében) azonban még egy elégé nem fájlalható *nagy folytonossági hiányban szenved.*

Hiányzik még ma is egy patronage központ, ahol az azonos felebaráti szeretet tüzétől hevített különböző tényezők egymással és különösen a gyámolításra szoruló fiatalkorúakkal és gyermekekkel közvetlenül találkozzanak.

A gyakorlatból merített esetek hosszú sora tanított meg minket arra, hogy még azok is, akiket az elméleti előadások és kapacitálások nem bírtak a patronage munkakörnek megnyerni, amikor a ma rendelkezésünkre álló túlzsúfolt átmeneti fiú-otthonunkban vagy leány-otthonunkban a segélyre szoruló gyermekeket és fiatalkorúakat *szemtől-szembe látták*, egyszerre megértették, hogy mit jelent az, ha az ilyen kis, senki gyerekeinek a szemébe sikerül a szeretet boldogságának fénylő csillogását előidéznünk.

A nemes emberbaráti szeretet munkásait és a segélyre szoruló nyomorultakat volna hivatva az annyira hiányzó patronage központ egymással megismertetni, egymáshoz közelebb hozni.

Ha csak egy röpke pillanatot vetünk a fiatalkorúak és gyermekek védelmét szolgáló hatóságok és hivatalos intézmények tarka sorozatára, melyben a gyámhatóság, rendőrség, gyermekmenhely, tanfelügyelőség, iparoktatási főigazgatóság, fiatalkorúak bírósága, felügyelő hatósága, óvodák, iskolák,

iparisk olák, tanoncotthonok, kórházak, szeretetházak, javítóintézetek, stb. olyan különböző hatáskörökkel vetekednek egymással, hogy azon a támogatásra szoruló hirtelenében eligazodni teljesen képtelen, azt hiszem, a szociális feladatok iránt érzékkel bíró minden érdeklődő, elsősorban tehát a most lezajlott mélyen tisztelt értekezlet minden tagja teljesen méltányolni fogja azt a tiszteletteljes javaslatomat, *hogy a patronagetevékenység belterjesebbé tétele és mélyítése szempontjából elodázhatatlanul szükséges egy ilyen központi patronage épület létesítése és ennek megteremtését az érdekelt minisztériumoktól: a népjóléti és munkaügyi, vallás- és közoktatásügyi, valamint az igazságügyi minisztériumoktól nyomatékosan kérelmeznünk kell.*

Tekintettel arra, hogy a közegészségi és társadalompolitikai országos értekezlet egyik erősen hangsúlyozott gyakorlati célja az is, hogy a tárgyalás alá vett feladatkörök keretében tapasztalható minden hiányt lehetőleg szóvá tegyük, rámutatok arra, hogy erősen hátráltatja a patronagetervékenység elmélyítését az a bizonyos mértékben *egyoldalú felfogás* is, amely a *patronagetevékenységet* túlnyomó részben a *női hivatás körébe, s a női természetből folyó* feladatnak tekinti.

Ennek a sajnálatos előítéletnek a következménye, hogy ha fentebb nagy elégtétellel hangsúlyozhattam is azt a körülményt, mily nagy számban álltak rendelkezésünkre már a háborút megelőző időben is áldozatos munkatársak, ezek a jelentkező munkatársak tényleg *túlnyomórészt a hölgyek közül sorakoztak*, akiknek anyáskodó természetükből kifolyólag kétségtelenül biztosabb megérzésük van a gyermek és fiatalkorú és a szenvedő embertársaik bántalmai és szükségletei iránt, *akik pedig embermentő munkájukban éppen úgy rá szorulnak a férfi tábor kiegészítő tevékenységére*, mint ahogy az anya mellett a férfi családfő jelenléte fogja csak teljesen biztosítani *egy-egy háztartás teljes lelki és anyagi egyensúlyát.*

Ebből kifolyólag szivesen látnám az állami és közigazgatási tevékenységből idő előtt kiszorult sok-sok férfitársunknak a patronage munkakörbe való belépését, mint ahogy ilyeneket utóbbi időkben, már egy-két nagyon követésre méltó esetben, bensőséges örömmel volt szerencsénk üdvözölhetni, mert ma, midőn szegény hazánk nehéz gazdasági viszonyai közepette minden téren fokozottabb tevékenységet követelnek mindenkitől, valóban *nehezen nyugodhatnánk bele abba*, hogy csak a lelkészek és az orvosok álljanak éjjel-nappal felebarátaik rendelkezésére.

Ha a sok mindenféle közigazgatási hivatal berendezése szükségessé is teszi, hogy az ezek befogadására szolgáló épületekben hivatalos órákhoz legyen kötve a közigazgatási feladatok megoldására szánt idő, nem látom be, mi akadályozhatná meg azt, hogy társadalmi téren az áldozatos lelkek megszakítás nélküli inspekciós szolgálatot tartsanak abból a célból, hogy felebarátainknak, akiket ma sűrűbben és váratlanabbul ér a bajok végtelen sorozata, mint bármikor azelőtt, a nap, sőt merném mondani, az éjszaka minden órájában rendelkezésre álljanak.

Az angol *Barnardo Home*-ok, annak a nagy, áldozatos orvosnak mintaszerű

jóléti intézményei ennek a rendszernek a révén hordják azt a sokat jelentő elnevezésüket, amelynek címén, mint «*ever open door*», mint «állandóan nyitott kapu» várják a hozzájuk menekülő hajótörött embertársaikat.

E munka végzésénél azonban kétségtelenül *mindig nyílt szívvel, mindig nyílt lélekkel* kell a kapcsolatot keresnünk éppen szenvedő felebarátaink érdekében az égi hatalmakkal. Ezért voltam szívem mélyéig meghatva és köszönöm a patronage munka nevében is, hogy *Ugron Gábor* Őexcellenciája annyira izzó, bensőségtől áthatott szavakkal húzta alá a *vallásosság* fontosságát a szociális munka terén. Szóról-szóra aláírom mindazt, amit *Ugron* Őexcellenciája olyan hasonlíthatatlanul szépen és meggyőzően tudott kifejezni.

A *miniszterelnök úr Őexcellenciája* a *Kormányzó úr Őfőméltósága* nevében mondott nagyértékű beszédében is aláhúzta, hogy a szociálpolitikai téren is mélyítenünk kell a vallásosságot. *Vass* kegyelmes úr csak úgy, mint az értekezlet nagyérdemű elnöke, *Földes Béla* Őnagyméltósága, egyaránt *Isten* segítségét kérték tanácskozásainkra és munkálkodásunkra. Igénytelen nézetem, hitem és meggyőződésem szerint ez az áldás nem is fog elmaradni, ha működésünkben valóban keresni is fogjuk az *Istent*.

Példaszerűnek szokták kiemelni a világszerte elismert amerikai és angol közintézményeket, amelyek minden vonalon *óriási szociális érzékről* tanuskodnak. Azt azonban nagyon elvétve halljuk, amire az akkori newyorki főkonzulunk, *Hennig o Karol* báró felhívta a figyelmet, mikor 1907-ben először jártam Amerikában, hogy ez a mélységes szociális megértés abból a bensőséges hitből fakad, amellyel az amerikaiak és angolok nem szűnnek meg az Istent szolgálni. *Csernoch* hercegprímás úr Őeminenciája, az amerikai eukarisztikus kongresszusról hazatérve, az újvilágban tapasztalt és látott sok érdekesség között szintén ezt a mélységes, gyakorlati téren is mindenütt érvényesülő vallásosságot értékelte a legjobban.

Azt, hogy ennek milyen jelentősége van, legjobban fejezi ki az a figyelmeztetés, amivel hosszú évekkel ezelőtt *Vass* miniszter úr Őexcellenciája a szegedi *Katholikus Nővédő Egyesület* tagjait munkára buzdította.

Akkor is nagy bányász-sztrájk volt Angliában, épúgy, mint most.

Ezekre a sztrájkolókra utal *Vass* Őexcellenciája, rámutatván, milyen bajokat okoznak azzal, hogy nem termelik ki a fűtésre szükséges szenet és így megállnak a vasutak, vízvezetékek, elektromosművek világítás, fűtés hiányában és nem működnek a kórházak, nem jelennek meg a nyomdatermékek, könyvek és napilapok, s hogy mégis mily elenyésző ezeknek a sztrájkoló bányászoknak a bűne azokéhoz az emberekéhez képest, akik leteszik a csákányt és nem bányásszák ki saját szívükből azt a legnemesebb fűtőanyagot, amely az emberiséget szolgáló majdnem minden intézményt mozgásban tart: a felebaráti szeretet felbecsülhetetlen kincseit.

Rendületlenül hiszem, hogy az Őexcellenciája által összehívott és most lezajlott társadalmi, tudományi értekezlet végeredményeként minél többen fognak hazánk polgárai közül honfiúi és emberbaráti felelősség érzésük tudatára ébredni, hogy így fokozott állampolgári és társadalmi tevékenységükkel

valósággá változtassák azt a reménységet, amellyel nem szűnünk meg nemzeti hitvallásunkban únos-untalan ismételni, hogy: «Hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában!»

Németh Péter, kir. büntető törvényszéki tanácselnök.

Igen örülök, hogy megtisztelő felhívás folytán alkalmam van, mint a budapesti büntető törvényszék tanácselnökének, illetve a fiatalkorúak bírójának, tehát gyakorlati embernek, a *patronage* kérdéséhez hozzászólhatni. Miután az előadó államtitkár úr a kérdést általánosságban taglalta, legyen szabad nekem az igazságügyi patronage legfontosabb részletkérdéséről, az úgynevezett *átmeneti otthonokról*, néhány szót szólnom.

A fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. tc. 19. §-a szerint, ha a fiatalkorú testi vagy erkölcsi állapota veszélynek van kitéve, a bíróság őt valamely gyermekvédő vagy patronage egyesületre bízhatja és a szükséghez képest az eljárás egész tartama alatt ott tarthatja. A fiatalkorúak bírósága számos esetben intézkedik e szakasz értelmében, mert nagy a száma azoknak a bünöző fiatalkorúaknak és erkölcsi züllés veszélyének kitett gyermekeknek, akiknek azonnali elhelyezése elkerülhetetlen. E célra szolgálnak az átmeneti otthonok.

A *Katholikus Patronage Egyesület* volt az első, amely ilyen otthont felállított és amely valláskülönbség nélkül vett fel intézetébe fiatalkorú fiúkat. Az otthon 1909-ben Kőbányán állíttatott fel 10 férőhellyel. Mivel egyrészt az azonnali elhelyezésre szorulók száma erősen szaporodott, másrészt az otthon kibővítése ugyanott megvalósíthatatlanná vált, a Köztelek-utca 1. szám alatt a régi dohánygyári épület jelöltetett ki e célra, amely eleinte 60, később 80 fiú befogadására szolgált. E helyen — igen szegényes körülmények között működött az otthon 1918. évig, amikor a forradalom kitörése után helyiségének nagy része az egyetemi hallgatók étkezdéje részére lefoglaltatott. Majdnem másfél évi küzködés után 1920. év elején az otthon az igazságügyminiszterium közbenjárására a Falk Miksa-utcai Károly-laktanya egy részét kapta meg. Az új otthon 120 fiúnak adhat helyet. Az így kibővült intézet fentartása igen költségessé vált, úgy, hogy azt a Katholikus Patronage Egyesület 1924. évi szeptember hó 1-én állami kezelésbe adta át. A bűnöző fiatalkorúak és még inkább az erkölcsi züllés veszélyének kitett gyermekek folyton növekvő száma az azonnali elhelyezésre szoruló kiskorúak egész seregét terelte a fiatalkorúak bírája elé úgy, hogy az átmeneti otthon legtöbbször 50, sőt 100 %-kal is túlzsúfolódott. Az otthon további bővítése az állam részéről mindeddig pénzügyi okokból lehetetlenné vált, sőt, egy időben az a komoly veszély is fenyegette, hogy jelenlegi helyéről kitelepítik. Többször előfordult, hogy az otthon annyira megtelt vagy ragályos betegségek miatt hetekig zárlat alatt volt, hogy az azonnali elhelyezésre szoruló kiskorúakat a bíróság kénytelen volt elbocsátani.

Az állami átmeneti fiúotthon Budapesten egyedüli a maga nemében az országban. Létjogosultsága kétségtelen, fentartása, illetőleg kibővítése és átalakítása elsőrangú követelmény, amely nélkül a fiatalkorúak feletti bíráskodás sok esetben illusiórussá válik. Növendékeinek oroszlánrészét a buda-

pesti fiatalkorúak bírósága által beutalt, bűncselekményt elkövetett vagy erkölcsi züllés veszélyének kitett vagy munkába helyezendő fiúk teszik, de befogad más, különösen gyermekvédelmi hatóságok által beutalt gyermekeket is, akik másutt el nem helyezhetők, végül kivételesen elhelyezi az ott önként jelentkező munkát kereső fiatalkorúakat is. Menedékhely, megfigyelő állomás, munkaelhelyező, ideiglenes javítóintézet, iskola, tanoncotthon, őrizetben tartást (carcer) foganatosító intézet, amelyben a legkülönbözőbb típusú fiúk gondoztatnak. Mindez nem lenne baj, sőt igen üdvös, ha e sok, egymástól nevelésben, hajlamban, egészségi és erkölcsi állapotban annyira eltérő kiskorú megfelelő gondozása, nevelése és gyógyítása biztosítható lenne. De, ha tudjuk, hogy az állami átmeneti otthon helyiségei szűkek, mert befogadási képessége távolról sem áll arányban az elhelyezésre szorulók számával, ha tudjuk, hogy rosszul szellőztető helyiségei vannak, hogy betegszobája nincs, tehát a betegek az egészségesekkel együtt fekszenek a hálótermekben, hogy a nagyobb és kisebb, romlatlan és züllött kiskorúak elkülönítése sem valósítható meg, joggal kérdezhetjük, miért nem siet az állam a kitűnően vezetett intézet segítségére.

Ha a kiskorú fiúk átmeneti, illetve azonnali elhelyezésére oly gyakran van szükség, ez a fiatalkorú leányoknál, akik a védelemre sokkal jobban rászorulnak, még inkább indokolt. E ténymegállapítással szemben a legnagyobb fájdalommal kell konstatálni, hogy Budapesten átmeneti leányotthon már évek óta nincsen. Ilyen otthont először a Katholikus Női Patronage-egyesület állított fel a Mihalkovits-utcában, majd, amikor ez megszűnt, a *Szociális Missió Társulat* létesítette a Mária Mercedes nevű otthonát, amely azonban a kommün után feloszlott. Ezután az állam *Rákospalotán* egy kertes házban rendezte be az állami leányotthont és annak vezetését a *Szervita nővérekre* bízta. Ami az otthon vezetését illeti, az dícséretre méltó, de ami a berendezést és helyiségeit illeti, az mélyen elszomorító. Befogadási képessége 35. Ezzel szemben, mint a fiúotthonban, úgy itt is, gyakori a túlzsúfoltság és ragályos betegségek esetén a zárlat. Előfordult már, hogy 82 leány volt az otthonban. Ma 60-an vannak. Így 33 lévén csupán, megtörtént, hogy hárman is aludtak egy ágyban. A növendékek két helyiségben alszanak. Az egyik 7 m. hosszú és 3 m. széles, a másik 4 m. hosszú és ugyancsak 3 m. széles. A ház földszintes. A souterainben, ahová egy szűk lépcsőn lehet lebotorkálni, van a nappali foglalkoztató, ahol a növendékek egész napon át tartózkodnak. Ennek a kőpadlós helyiségnek május óta nincsen egy ép ablaka sem. A többi helyiség ablakai is nagyobbrészt hiányoznak, illetve helyenként papírlappal vannak befedve(!). Dacára ennek a levegő mindenütt rossz. A konyha egy ablaknélküli sötét odu, ahol csak vizet lehet melegíteni, mert az ételt a szomszédos javítóintézetből hozzák. Ágynemű váltásáról szó sem lehet, mert csak egy garnitura van. Betegszoba nincs. Sok baj van a scabiesben szenvedőkkel, mert ezek egymást fertőzik. Tüdőbajt három nővér kapott a növendékektől.

Ami mindkét otthonban a vezetést illeti, az a legnagyobb mértékben lenne alkalmas arra, hogy a növendékeket becsületes, józan és egészséges emberekké tegye. De ilyen viszonyok között, amelyekkel különösen a leányotthon küzd,

a fáradozás meddő és a legnagyobb igyekezet, odaadó és szeretetteljes munkálkodás alig hozhat gyümölcsöket.

Az állami átmeneti otthonok, amelyek főleg az igazságügyi gyermekvédelem nélkülözhetetlen és legfontosabb szervei, sürgős és gyökeres reformokra szorulnak. Az otthonokat egészséges és tágas épületekben kell elhelyezni. Nem szabad annak előfordulni, hogy a fiatalkorúak bírája az azonnali elhelyezésre szoruló kiskorút helyszűke miatt elbocsátani legyen kénytelen. Elkülöníthető kórtermek felállítása azonnal keresztülviendő. A gyermekek osztályozása, illetve szétválasztása kor, romlottság és testiépség szerint elengedhetetlen kellék. Az otthonoknak megfelelő ágyakkal, fehérnemű-, ágynemű- és takarókészletekkel való ellátása elemi követelmény.

A n d o r E n d r e, ny. h. államtitkár, elnök.

Mielőtt a szokosztály ülését bezárnám és *Földes* Őexcellenciájának az elnöklést átadnám, köszönöm *Földes* Őexcellenciájának, a szociálpolitikai szakosztály elnökének, azt a fáradhatatlan és páratlanul értékes szociálpolitikai munkát, amelyet munkatársaival, köztük elsősorban *Balogh Andor* miniszteri o.-tanácsos és *Kovrig Béla* egyetemi m.-tanár urakkal együtt végzett.

Akik végig figyelemmel kísérték a kongresszus menetét, látták, hogy nem kell magunkat dícsérni. Dícséri ez a munka azt, aki kezdeményezte és igazolja, hogy minden ízében átgondolt és programmszerűen rendezett szakértekezlet volt, amelyen *Földes* Őexcellenciájának, a vén sasnak a vezetése alatt az ő fiai, akik mindnyájan tanítványai voltunk, résztvettünk. Tőle vettük át a *krisztusi* lélekkel átitatott szociálpolitikai elveket. Neki nemcsak abban telhetett öröme, hogy látta egykori tanítványait, mint olyanokat, akikben az általa elvetett mag kalászba szökött, hanem abban is, hogy a bibliai esettel ellentétben láthatta az aratók megsokasodását is.

Azt kívánom ezek után, hogy az aratni való gabona sok legyen Magyarországon és azt az aratók kévébe kötvén és az ország szérűjébe begyüjtvén, abból az ország dolgozó néposztályainak üdve fakadjon és sok derék, istenfélő, testileg erős és lélekben nemes magyar család szaporodjék az eljövendő Nagymagyarország javára.

F ö l d e s B é l a, v. b. t. t., ny. miniszter, elnök.

A társadalompolitikai értekezlet a szakférfiak értékes munkája és fáradhatatlan érdeklődése mellett letárgyalta az elégé terjedelmes, nehéz és komoly programmot. Reméljük, hogy ennek a munkának nyoma marad. Kívánom, hogy nyoma maradjon a törvényhozásban, a közigazgatásban és ami talán a legfontosabb a *lelkekben*. Az egész értékes anyagot, amelyet az értekezlet összehordott, véleményes jelentés alakjában felterjesztjük a népjóléti miniszter úrnak, akinek eltökélt komoly szándéka, hogy ennek az anyagnak alapján megindítja a kormány szociálpolitikai tevékenységét.

Ez az értekezlet talán bizonyítékát is nyujtotta annak, hogy ilyen értekezleteknek időről-időre való megismétlése nagyon kívánatos. Kívánatos, hogy találkozzanak azok, akik a szociálpolitikát nem fényűzésnek, hanem mindennapi kenyérnek tekintik.

Amikor köszönetet mondok mindazoknak, akik az értekezlet sikerét előmozdították, köszönetet mondok elsősorban a mi kedves házigazdánknak, a *Magyar Tudományos Akadémiának*, amely a házigazda tisztét igaz magyar szívességgel és noblesszel töltötte be. Különösen kiemelem a nemesszívű főtitkárnak, *Balogh Jenő* Őnagyméltóságának szívességét és barátságát. Köszönetet mondok munkatársaimnak, *Balogh Andor* és *Kovrig Béla* értekezleti titkároknak, továbbá a sajtónak. Ezzel a társadalompolitikai országos értekezletet berekesztem.

ZÁRSZÓ.

Írta: *Dréhr Imre* dr., m. kir. népjóléti- és munkaügyi államtitkár.

Politikai felfogásához híven miniszterem, *dr. Vass József* felismerte azt, hogy a jó szociálpolitika inaugurálásának és végrehajtásának előfeltétele a társadalomnak és a szociális ügyek vitelére hivatott kormányzatnak állandó összműködése. Mert miként segítsen a közhatalmi beavatkozás a társadalom kóros tünetein, ha maga az érdekelt, a szenvedő alany nem jelzi és nem közölheti mi gyötri, mi fáj neki, mi szorul balzsamra. És legyen bár a legbölcsebb szociálpolitika, a lelkek megnyugvására nem vezet soha, ha a kormányzat a társadalom érdekeltjeivel rendszeresen nem közli politikájának céljait és módszereinek indokait. A társadalom és a népjóléti kormányzat együttműködését láttuk megnyilatkozni a Társadalompoltikai Országos Értekezleten és ezt a szellemet kívánjuk konkretizálni egy *Társadalompolitikai Országos Bizottság* felállításában, amelynek keretében a munkaadó és munkavállaló érdekeltek egyaránt érvényesíthetik az általuk helyesnek vélt álláspontokat. Reméljük, hogy az országgyűlés méltányolni fogja a társadalom és a munkaügyi kormányzat együttműködésére és állandó szerves kapcsolatának létesítésére irányuló őszinte törekvésünket.

A szociális politika irányelveinek tisztázása, továbbá a társadalom és kormányzat szolidarításának törvényes garantálása után kezdetét veszi a törvényhozási alkotások munkája a konzervatív magyar szociálpolitikának a szolgálatában.

E téren az első feladat az élet kockázatainak csökkentése társadalombiztosítási rendszerünk kifejlesztésével. Az országgyűlés közel jövőben fog foglalkozni a társadalombiztosítás rendszerének alapszervezetét konszolidáló törvényjavaslattal, amelyet az 1907 : XIX. tc. mellett a magyar szociális biztosítás alaptörvényének fog a szakirodalom elkönyvelni. Erre a szervezeti alapra emeljük *Vass József* nagyszabású szociális elgondolásának szülöttét: *az öregség és rokkantság esetére szóló és a hátramaradottakról való gondoskodásra is kiterjedő kötelező biztosítást.* Miniszterem, *dr. Vass József* átértve és átérezve a társadalombiztosítás ez új ágazatának kiépítéséhez fűződő nagy érdekeket, *dr. Kovrig Béla* és *dr. Frisch Ferenc* egyetemi magántanárokat bízta meg a nagy társadalombiztosítási reformmunka elvégzésével. A tudományos erőknek a bekapcsolása azért is fontos, mert külföldi politikai körök és szakirodalom éber figyelemmel kísérik a konzervatív magyar kormányzatnak szociálpolitikai vonalvezetését. A baleset, betegség, rokkantság, öregség,

özvegység és árvaság kockázatainak eliminálása után a munkáséletnek még csak egy kockázatával, az *objektiv munkahiánnyal* kell megküzdenünk, hogy módunkban legyen a szegényügy országos rendezésével harcba szállnunk a magyar nyomor ellen! Mert, ha a baleset, betegség, rokkantság, öregség, özvegység, árvaság és munkahiány szomorú szociális következményeinek a szociális biztosítás intézményei által való kiküszöbölését megelőzné a szegénysegélyezésnek törvényes rendezése, úgy a felsorolt életkockázatok által sújtottak nagyrészének segélyezése a szegényügyi alapot terhelné. *Első tehát a társadalombiztosítás teljes kiépítése, sorrendben ezután következik a szegényügy országos szabályozása* azoknak az érdekében, akik a társadalombiztosítás öt szűrőjén (baleset, betegség, rokkantság, öregség, munkahiány) átesve már csak mint segélyezett állami szegények tudnak életben maradni, nem részesülvén a társadalombiztosítás járadékszerű támogatásaiban.

A magyarság egészségügyi kultúrájának kibontakozását azonban nagy mértékben hátráltatná, ha az iparforgalmi népességet erősítő szociálpolitikai reformmunkával nem haladna párhuzamosan *az agrárlakosság társadalombiztosításának kiépítése.*

A *munkahiánnyal* külön kívánok foglalkozni. A közügyek tárgyilagos szemlélője tisztában van azzal, hogy a kormányzat beruházási programmjának az összeállításánál a szociális elv épp úgy érvényesült, mint a befektetések rentabilitásának elve, ami azt jelenti, hogy a kormányzat közmunkapolitikája részben a munkahiány megelőzésére irányul. A hiteléletnek a pénzügyminiszter úr által részben már végrehajtott, részben kilátásba helyezett átszervezése, a kamatlábpolitika, a községi beruházási programm a munkahiány megelőzését célzó politikának egy-egy állomása. Igaztalan tehát a kormányzattal szemben elhangzó vád, hogy a munkahiány orvoslását elhanyagolja. Itt mulasztásról beszélni teljesen indokolatlan, csak a kormányzati eszközök átcsoportosítása következett be, vagyis az történt, hogy azt az energiát, amelyet a munkaügyi kormányzat a munkahiány esetére szóló biztosítás megvalósítására igért, egyelőre *a munkahiány megelőzésének politikájában* fejtette ki, ami természetesen egy pillanatig sem jelenti azt, mintha *Vass* miniszter úr e kérdést a vezetése alatt álló kormányzati ág feladatai közül törülte volna. Ellenkezőleg; a munkahiány esetére szóló biztosítás egyik pillérét, a társadalombiztosítást most építi ki és minden törekvése arra irányul, hogy a kereskedelemügyi kormányzattal egyetértve alátámassza a munkahiány esetére szóló biztosításnak jelenleg sok tatarozásra szoruló másik pillérét, *a hatósági munkaközvetítést.* Ismételten hangsúlyozom, hogy akik a társadalombiztosításnak mielőbbi kifejlesztése és *a hatósági munkaközvetítésnek konszolidálása* ellen küzdenek, megnehezítik a munkahiány esetére szóló biztosítás életrehívását is, mert az utóbbi a pénzügyi adminisztráció vonatkozásában a munkásbiztosító pénztárakra, ami pedig az ellenőrzést illeti, a hatósági munkaközvetítőkre támaszkodik, mint ahogyan azt szépen kifejtette országos értekezletünk főtitkára: *Balogh Andor* miniszteri osztálytanácsos.

Kovrig Béla magántanár okfejtéseit honorálva, a népjóléti és munkaügyi kormányzat a munkaközvetítés kérdésétől elválaszthatatlannak tartja *a pálya-*

választási tanácsadásnak a gazdasági élet követelményeit szem előtt tartó *reformját*, aminek keretében megvalósulhat a *pszihotechnikai vizsgálat* és a pályaválasztás kapcsolatba jutásának modern elgondolása. Különösen az ipari tanoncoknál tartjuk szükségesnek, hogy pályaválasztásuk előtt képességvizsgálatnak vessék alá magukat, mert ezáltal a gyakori foglalkozáscserének elejét vehetik, ami úgy a közgazdasági, mint az egyéni jövedelemszerzés szempontjából nagy jelentőségű.

A szociálpolitikai programmnak már eddig vázolt fejezeteiből is kitűnik irányvonalának célpontja, *a család védelme*, ami *Le Play*-tól kezdve *Mussoliniig* minden konzervatív szociálpolitikus tiszteletet igénylő célvetése. A trianoni adottságok mellett a keresőképességre nagy súllyal nehezedik az új generáció felnevelésének terhe. Mind nagyobbszámú kereső igyekszik magától részint a házasságnak, részint az utódokról való gondoskodásnak eszméjét távoltartani, hogy megmentse jómaga számára a kultúra lehetőségeit. E mozzanat különösen a középosztály szaporodásánál jelentőségteljes, míg az úgynevezett «*paraszt egykénél*» más szempontok — a birtok oszthatatlanságának biztosítása, szüléssel és gyermeknevelléssel járó kiadás, lelki mozzanatok — jönnek tekintetbe. Bár tisztában vagyunk azzal, hogy a gyermekszám csoportosításának útja nem a kényszereszközök alkalmazása, mégis *az élet terheinek arányos megoszlásának* elvét tartva szem előtt, úgy véljük, hogy a mai súlyos megélhetési viszonyok között indokolt, ha az új nemzedék felnevelésével járó terheknek egy töredékét azokra hárítják, akik részint fokozott kultúrigényeik kielégítésének biztosítása, részint a jövő lehetőségeinek túlsötét megítélése következtében a családalapítástól tartózkodnak, különben pedig testi és szellemi képességeiknél fogva családalapításra hivatottak lennének.

A családfejlesztő szociálpolitikai programmba tartozik *a nagycsaládos keresők lakásigénye kielégítésének biztosítása, a többgyermekes, idősebb munkás számára évenkénti 1—1½ hetes szünidő törvényes biztosítása és a védőnői szervezet kiépítésével az anya- és csecsemővédelemnek a fokozása különösen a falvak és tanyák népességének érdekeire való tekintettel. A kormányzati szociálpolitika* tehát a magyar családok szaporodását, azok megerősödését és fejlesztését, a kereső népesség lelkét fogyasztó és szervezetét emésztő életkockázatok szociális következményeinek leküzdését, a nyomor extirpálását, röviden — *a magyar faj védelmét szolgálja.*

E cél szolgálatában értékes támogatást nyujtanak nekünk *Kovács Alajos* h. államtitkár úr fejtegetései. Osztjuk a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal igazgatójának azt az álláspontját, hogy népszaporodásunknak három nagy kerékkötője: *az egyke, a csecsemőhalandóság* és a *tuberkulozis. Az anya- és csecsemővédelem* szervezeti kérdése tulajdonképen egyik lényeges része az egyke elleni küzdelemnek, amelynek törvényes alapot kíván adni a *Vass* miniszter intenciói szerint elkészített «*a sokgyermekes családok segélyezéséről*» szóló *törvényjavaslat*-tervezet. Mielőtt a részletekbe bocsátkoznék, hangsúlyozni kívánom, hogy ebben a kérdésben pártkülönbség nélkül megnyilatkozott nemzetünknek majd minden felekezete, osztálya, az összes törvényhatóságok, a tudományos körök, társadalompolitikai szakértekezletek és egyenlő határozottság-

gal és eréllyel követelték az egyke elleni küzdelem hatékony lefolytatását. Ha ezt a nagy társadalmi megmozdulást, a teljesen érdekteleneknek ezt a nagy felbuzdulását látom, csak azt mondhatom, hogy e nagy megmozdulásban a magyarság élniakarása nyilatkozik meg. Úgylátszik, hogy még azokban is, mintegy öntudat alatt, hat az a szomorú tény, hogy *hősi halottaink* száma a fajfentartás szempontjából figyelembe vehető férfi lakosságnak 13—14 %-át teszi és hogy a *magyarságot a világháborúban 2 milliónál jóval nagyobb vérveszteség érte, amiből 700,000 lélek csonka országunkra esik.* Mindnyájunkat aggodalom tölt el, ha két szomorú számot vetünk össze: Magyarországon az 1906—10 évi születések számának átlaga 36·7 ‰ volt, 1925-ben már csak 27·7 ‰. E szomorú számkép háttere még jobban elsötétül, ha figyelembe vesszük, hogy *1920-ban a 30 éven felüli nőtlen és gyermektelen házas férfiak száma a félmillióhoz járt közel és ijesztően szaporodik az egygyermekes házasok száma is.* Ha továbbtart a népszaporodásnak e katasztrófális csökkenése, amely megkíméli a szomszédos agrárjellegű államokat, elsorvad, elpusztul, kivész a magyarság, felolvad a környező fiatal szláv népek tengerében. Ennek a veszélynek felismerése, ennek átérzése determinálja az összes felelős tényezőket, hogy tudásuk legjavával konzultálják a nagy kérdést, ez követeli a magyar kormányzattól, a törvényhozástól, hogy átfogó jogszabályalkotással tegye lehetővé a megjutalmazását azoknak, akik magukra vállalják az új magyar nemzedék megszületésével, felnevelésével, taníttatásával járó fájdalmat, gondot, terhet és felelősséget. Sajnos jutalmazni csak ott és akkor lehet, ahol van miből áldozni a nagy célokra. Nyilvánvaló, hogy újabb adókkal, újabb közterhekkel e kérdést megnyugvással megoldani nem lehet, mert újabb adóteher, a közterheknek újabb fokozása megredítené a gazdasági életet, megnehezítené a már létező családok fejeinek exisztenciáját. Ne beszéljünk tehát agglegény-«adóról», jelszónak e pontatlan kifejezés talán helytálló lehet, de félreértésekre vezet. Nem adóval kívánjuk lehetővé tenni a többgyermekes, vagyontalan családok segélyezését, hanem annak a klasszikus elvnek kívánunk érvényt szerezni, hogy *az arányos közteherviselés elvének velejárója: az új magyar nemzedék keletkezésével járó terheknek arányos elosztása.* Itt tehát nem lehet arról szó, hogy adó formájában gyüljék össze a pénzmennyiség, amely fedezné az egyke elleni küzdelem költségeit. Nem! A tervezett megoldás, hogy a 30 éven felüli nőtlen keresők, továbbá az egygyermekes családok méltányos arány szerint járuljanak hozzá a többgyermekes vagyontalan családok gyermekeinek neveltetési költségeihez, amely költségek egyébként — ceteris paribus — őket is terhelnék, ha erkölcsi vagy más okokból nem vonnák ki magukat a családalapítás, illetőleg a saját gyermekek felnevelésének a természet rendje által is megszabott kötelezettsége alól. Természetesen ez a megoldás mindaddig, amíg a szolidarizmus érzése, a szociálpolitika és a szociálpedagógia fejlődése és fokozottabb hatása következtében a társas cooperatio tökélyét nem éri el, csak közhatalmi kényszer útján lehetséges. Joggal állíthatom, hogy ennél demokratikusabb elgondolás, ennél igazságosabb megoldás alig lehetséges. Az Országos Értekezlet záróülése után miniszterem, dr. *Vass József* úgynevezett *survay*-t rendelt el, ami azt jelenti,

hogy *már hónapok óta három kitűnő szakférfiú tanulmányozza az egyke elleni küzdelemmel kapcsolatos népegészségügyi és népszaporodási jelenségeket* és ma már statisztikai és egyéb vonatkozású munkásságuk eredményeként tisztán látjuk, hogy az egyke öt gócpontból terjed. Ha megtekintjük a franciaországi natalitást arrondissementenként ábrázoló francia térképeket, azt látjuk, hogy míg 1860-ban az egyke Franciaországban csak három elszigetelt vidéken volt nyugtalanító jelenség, addig a háborút közvetlenül megelőző időben már csak az erősen konzervatív és katholikus Vendée maradt a nemzetpusztító járványtól mentes. Vigyázzunk, nehogy az öt fenyegető gócpontból terjedő egykejárvány nálunk is széles körben elhatalmasodjék, nehogy az egyke pusztítása, az úgynevezett parasztegyke járványa felőrölje a magyar törzset. *Az egyke elleni küzdelem erejétől és alaposságától, az anya- és csecsemővédelem belterjességétől nem kevesebb függ, mint a magyar jövő.* E kérdések elhanyagolása nemzetünk jövőjéről való lemondást jelenti, azoknak felkarolása — *Mortarával* mondom — «*egy nemzetnek tartós szupremáciáját biztosíthatja*».

A csecsemő- és anyavédelemmel szorosan összefügg a *tejellátás kérdése*. *Gratz* igazgató úr is hivatkozott *Versár* professzorra, aki szerint az «alföldi nagy gyermekhalandóság, a sok angolkóros megbetegedés, a feltűnően csúnya, rossznövésű, alacsony, görbelábú ember alkalmasint azzal függ össze, hogy az Alföldön sem az anya nem kap bőven vitaminokat, sem a gyermek a csecsemőkor után tejet. Igen örvendek, hogy ebben a kérdésben az ország legalaposabb szakférfiai nyilvánítottak véleményt. A tejellátás kérdése három részletkezelésre oszlik : a *tejtermelés*, a *tejkereskedelem* és a *tejfogyasztás* kérdéseire. A tejtermelésnek tejszövetkezetek létesítésével, az istállóztatás hygiénikus követelményeivel, mint par excellence agrárpolitikai vonatkozású problémákkal, nem foglalkozom. A tejkereskedelem, illetve annak ellenőrzése tekintetében magamévá teszem *Gerlei* vezérigazgató kívánságát, hogy az *alapos és átfogó piaci ellenőrzés*, továbbá a *vidéki tejgyűjtő állomások hatósági ellenőrzése korlátozza a tejhamisítást* és a *fertőzött tejnek forgalombahozatalát*. A népjóléti és munkaügyi kormányzat, általános közegészségügyi szempontok által vezettetve, *törvényjavaslatot tervez a tejforgalomnak hatályos ellenőrzésére*, mert valóban tarthatatlan, hogy a fővárosban bár 4,000 helyen folyik tejárusítás, a mult esztendőben mégis mindössze csak 6—7,000 tejmintát vizsgáltak meg. Megfontolás tárgyává tettük, hogy vajjon a *munkásélelmezés kérdésének* nagy horderejére való tekintettel nem lenne-e ajánlatos egy *központi táplálkozáskutató intézetet létesíteni a népjóléti és munkaügyi központi igazgatás keretében*. A tejfogyasztás kérdése azonban nemcsak az ellenőrzésnek, hanem a *fogyasztás kiterjesztésének problémája* is. A legközelebbi jövőben a miniszterem, *dr. Vass József* vezetése alatt álló tárca keretében működését megkezdi a *Társadalompolitikai Központ*, amelynek egyik hivatása lesz — az *Egészségügyi Propaganda Központtal* karöltve — *propagálni, hangoztatni a tejfogyasztás emeléséhez fűződő köz- és egyéni érdekeket.*

Czettler Jenő egyetemi tanár úrnak az *irórizszerzés* előmozdításáról szóló szavaira gondolva, helyesnek találnám, ha a *népélelmezési kérdések igazgatása az irórizszerzés szabályozásával szerves kapcsolatba hozatnék.*

A szociálpolitikának kényes oldalát ütöm fel : a szakszervezetek, sztrájkok, békéltető eljárás és kollektív szerződések problémakörébe lépek.

Sir John Simon M. P. klasszikus veretű mondására gondolok : «a zavar okai elnyomással meg nem szüntethetők, a békétlenség orvosszerének kiválasztása a kormányzat feladata». *(«The causes of turbulence cannot be removed by mere repression and the remedy for discontent is a share in the task of government.»)* Ezt tartom szem előtt, amikor nyiltan kijelentem, hogy helytelen eljárás lenne, ha a *szakszervezetek ügyének jogi rendezésénél* több erővel, mint szociálpolitikai tudással járnánk el. Ha végigkísérjük a szakszervezetek fejlődéstörténetét, ha visszagondolunk azokra az időkre, amikor lázadásnak, összeesküvésnek minősült a munkásérdekképviseletek kialakulására irányuló törekvés, ha elgondoljuk, hogy a mult század derekán az iparosodás élén vezető államokban a közhatalom minő irdatlan erővel fojtotta el az ipari munkásság szervezkedését, önmagunkhoz intézzük a kérdést : ha a legszilárdabb kormányzattal rendelkező államok tilalma, büntetőjogi rendszere, karhatalma képtelen volt arra, hogy elnyomja, elfojtsa, lehetetlenné tegye a munkavállalók érdekközösségéből származó törekvések kifejlődését, akkor vajjon most, midőn az indusztrializmusnak, a társadalmi fejlődésnek, az alsóbb osztályok öntudatának egy magasabb fokával állunk szemben, lehetséges-e tilalomfát állítani a munkásság gazdasági szervezettségének útjába, lehet-e általános sztrájktilalommal békét teremteni az iparban, lehet-e egyszerű vétóval elintézni a kifejlődött munkásság mozgalmát. Úgy vélem, hogy akik nem a szenvedély szavára, hanem az ész intelmére hallgatva vizsgálják a társadalom nagy problémáit, e kérdésekre csak egyszerű nemmel felelhetnek. A szakszervezetek kérdését nem abból a szempontból kell elbírálni, hogy mi módon szüntethetők meg a szakszervezetek, a társadalomgazdaság életéből mi módon lehetne azokat kiküszöbölni, hanem abból a szempontból, hogy a *munkavállalók gazdasági irányú szervezkedése valóban azoknak érdekeit*, jelesül *gazdasági létükkel kapcsolatos érdekeit szolgálja*, akik csekély keresményükből elvont fillérekkel tartják fenn nagy szervezetüket. De, ha a szakszervezeteket fentartó polgárok szempontjából vizsgálva a kérdést hangsúlyozom, hogy a szervezett munkás csak egy vonatkozásban, a munkaviszonyban elfoglalt helyzeténél fogva tagja a szervezetnek, az élet összes többi viszonylataiban ellenben már nem egy partikuláris érdekeket szolgáló alakulatnak, hanem annak a kultúrkörnek a szférájába tartozik, amely sajátos hagyományos, kifejlődött, átfogó kultúrkört röviden a «*nemzet*» szóval jelöljük meg. A munkaviszonyban elfoglalt helyzeténél fogva a munkás tagja lehet egy szervezetnek, egy külön szervezetnek, talán mondhatjuk egy osztályszervezetnek. De miként, ha egy polgár valamely vármegye közönségének tagja, e viszonyánál fogva nem szűnt meg a nemzet tagja lenni, úgy a munkás azáltal, hogy érdekeinek védelmére gazdasági szervezetbe tömörül azokkal, akik ugyanolyan gondokkal terhelten élik le életüket, szintén nem szűnik meg tagja lenni annak a magasabb közületnek, amelynek szolgálatában áll a nemzet minden tagja, tekintet nélkül arra, hogy a nemzeti társadalom életkörén belül apróbb vagy nagyobb önkormányzatok körébe tartozik-e

vagy sem. A szervezetekbe belépő munkások azzal a tudattal lépjenek be munkástársaik közé, hogy őket, mint szakszervezeti tagokat, csak egy közös gazdasági érdek fűzi össze, de ez a kapcsolat nem jelenti a megszűnését azoknak az összefüggéseknek, amelyek a munkásokat a nemzet egyetemléhez fűzik. Abban az esetben, ha az összesség rovására egyes alakulatokban kifejlődhetik az elkülönülésnek, a disszidálásnak az a szelleme, amely idővel doktrinává kövesedve, válaszfalként különíti el a nemzetnek szakszervezetekbe tömörült tagjait a nagy nemzeti egyetemességtől, az államhatalomnak az ebből származó veszélyekkel szemben intézményesen biztosítékokat kell teremteni.

A gazdasági irányú szervezkedés szabadsága, az állam feltétlen szupramáciájának intézményes biztosítása mellett, alapelve szakszervezeti politikánknak. Az államnak a nemzeti érdek védelmében a szabad szervezkedés folytán létrejött szervezetek felett ellenőrzést kell gyakorolnia, ami kötelessége a szervezetnek is azokkal a tagjaival szemben, akik anyagi áldozattal abban a hiszemben tartják fenn egyesületüket, hogy az kizárólag gazdasági érdekeik védelmében működik. Bár a népjóléti és munkaügyi kormányzatnak határozott tervei vannak a szakszervezet kérdésének jövőbeni kezelésére vonatkozólag, mégis úgy vélem, elhamarkodott lenne a szakszervezeti reform pontozataival már most a nyilvánosság elé lépnünk, amikor még minden részletében nem ismerjük azt a reformot, amelyet az ipari civilizáció élén haladó Anglia kormánya és törvényhozása a közel jövőben kíván végrehajtani. A nagybritanniai reform elé mindannyian, akik a szociális kérdés gyakorlatában élünk, nagy érdeklődéssel tekintünk, mert nyilvánvaló, hogy a reformeszmék tőkéje fog kikristályosodni abban az államban, amely a szakszervezetek szülőföldjének, a munkáskérdés bölcsőjének és a legszebb eredményre vezetett szociálpolitikai reformok televényének tekinthető. *Az optimális szociálpolitika eredményeként fogjuk üdvözölni az angol szakszervezeti reformot* és azt hiszem, hogy akik a szabadság, a liberálizmus, a demokrácia szempontjából aggódó figyelemmel kísérik a szakszervezeti reform körül tornyosuló politikai hullámverést, megnyugodhatnak, hogy a reform nem fogja sérteni a demokráciának nagy elveit akkor, ha annak végrehajtásánál az angolországi eredményekre és jogalkotásokra leszünk tekintettel. Hiszen valahányszor a magyar államférfiak nagyobb arányú reformakciót kezdeményeztek, a hazai sajtó nagyrésze az esetleges maradi álláspontokkal szemben azokra az eredményekre, azokra a vívmányokra utalt, amelyek az Egyesült Királyságban, a szabadságnak, a demokráciának a szülőföldjén, egy haladó társadalom életviszonyai közepette érettek el. Remélem, hogy a népjóléti és munkaügyi kormányzatot nem fogja kemény bírálat érni azért, hogy a szakszervezeti reform előkészítésénél példaképként a civilizáció élén haladó Angliát tartja maga előtt. Azokkal szemben, akiknek szociálpolitikája a szakszervezkedés teljes megszüntetésének gondolatában kulminál, engedtessék meg, hogy reámutassak arra, hogy *az iparnak kétoldalú szervezetei nélkül nem oldható meg a tömeges munkabeszüntetéseknek és kizárásoknak sokat hánytorgatott kérdése sem. Ha legális és illegális sztrájkkategóriák szétválasztása* után az illegális sztrájkokért, illetve tömeges munkáskizárásokért kizárólag a jogtalanul eljáró egye-

deket vonjuk felelősségre, célt nem érünk, csak a felelősség kummulálása, a büntetőjogi és magánjogi természetű felelősségnek mind a vétkes egyedekkel, mind a vétkes magatartást kitervező és irányító szervezetekkel szemben való egyidejű megállapítása tekinthető alkalmas szankciónak, amelytől foganat várható. De bármilyen pontossággal is állapítanók meg a jogszabályban hatékonynak látszó szankciókat, a munkajogi törvények hatályának biztosítása céljából mindig legyünk tekintettel arra, hogy a szankcióknak nagy tömegekkel szemben való egyidejű érvényesítése gyakorta az államhatalom erejének végsőkig való megfeszítését teszi szükségessé és mindenkor a termelésnek és a társadalom életének a súlyos megrázkódtatására vezet. *A magyar sztrájkjog kodifikálásánál tehát egyrészről hatékony szankciókat stipuláljunk a nemzet életére veszélyes, a magyar termelést megbénító, politikai természetű, általános vagy részleges sztrájk, illetve lock-out mozgalmakkal szemben*, másrészről azonban bölcs önmérséklettel törvénykönyvünkbe csak oly rendszabályokat iktassunk, amelyeknek alkalmazása nem válik újabb bonyodalmaknak, újabb megrázkódtatásoknak forrásává és amelyeknek keresztülvitele az államhatalom energiatartalékának igénybevétele nélkül foganatosítható. *Higgadtság, önmérséklet, előrelátás vezessen bennünket munkaügyi politikánkban.* Tapintattal és eréllyel nyuljunk a szakszervezetek kényes kérdéséhez ; mérséklettel és céltudatossággal szabályozzuk a sztrájkjogot és a békülékenységnek, a termelés összes alanyi tényezőit átfogó szolidarizmusnak a szelleme hasson át bennünket akkor, amidőn *a békéltetésügy törvényes megoldásának útjára lépünk.* A «si vis pacem, para bellum» elve — bár korlátok között, hiszen harcra közülünk ugyan ki gondol — érvényesül szociálpolitikánkban is. *A szakszervezkedés, a sztrájkjog tömegjelenségeinek jogászi elbírálása kell, hogy megelőzze a békéltetésügy szabályozását*, mert, ha hiányzik az alkotmányos szerv, ami a törvényen alapuló egyeztető eljárás egyik alanya lehet, ha nincs kollektív testület, amely a békéltető eljárás vagy a döntőbírósági eljárás formalitásainak betartásáért felelős lenne, ha a sztrájkkategóriák körüli határolásával az egyeztető eljárás során szembenálló felek nem tudnák, hogy a vitának melyik stádiumában vehetik igénybe az ipari harc fegyvereit és a törvényhozás parancsszavának engedelmeskedve, mikor kötelesek a harc fegyverét félredobva egyeztető tárgyalásokba bocsátkozni, akkor hiába szabályozzuk a konciliációt, hasztalan rendezzük az arbitrage ügyét, a szakszervezkedés és ipari viták kérdésének megoldatlan volta következtében a bizonytalanságnak légköre venné körül a békéltető eljárás lefolytatását célzó szakférfiak grémiumát. Ezért váltig hangoztatom, hogy *miként a sztrájkjog szabályozásának előfeltétele a koalició kérdésének megoldása*, úgy a *békéltetésügy* sine qua non-ja a *gazdasági harc fegyvereinek használatára vonatkozó jogszabályok megteremtése.* Ez összefüggő kérdéskomplexum természetes kiegészítője *az ipari vitáknak, a békéltetési eljárásnak, a döntőbíráskodásnak*, végső célja a *kollektivszerződés*, illetve annak törvényes rendezése. Annak illusztrálására, hogy e kérdések egymással mily szervesen függnek össze, vetem fel a kérdést, hogy vajjon lehet-e kollektívszerződéseket kötni ott, ahol nincsenek kollektív alanyok, amelyek a maguk tömegszerűségükben felelősek a megkötött szerződések betartásáért? A szakszervezetek,

a munkaadók gazdasági egyesületei a kollektívszerződéseknek természetszerű jogalanyai. Az ipari vita a kollektívszerződés megszegéséért vagy újnak megkötéséért tör ki, a békéltető eljárás annak megkötésére tendál, a kollektívszerződés ró anyagi felelősséget megkötőire: a munkaadók és munkavállalók gazdasági egyesületeire.

A szakszervezetek kérdésének elbírálásánál figyelemreméltónak tartom a *dr. Bencs Zoltán* miniszterelnökségi titkár által szépen stilizált szempontokat és úgy vélem, helyesen járunk el, ha a sztrájkügy, továbbá a békéltető és döntőbírósági eljárás törvényes szabályozásánál *Kovrig Béla* egyetemi magántanár vizsgálódásainak eredményeit alkalmazzuk.

A társadalombiztosítás, az anya- és csecsemővédelem, a családfejlesztés nagy feladatkörei mellett íme a kérdések további halmaza: a szakszervezkedés, a békéltetésügy, a sztrájkügy, a kollektívszerződések kérdéseinek egymással összefüggő problematikája. És ha felteszem a kérdést, hogy a reánk nehezedő, rettentő súlyú feladattömeget a népjóléti és munkaügyi kormányzat miként oldja meg, akkor az angol közéletnek örökéletű axiomájával felelek: «*the cure for irresponsible vehemence is increased responsability*», mélyen átérzett, végletekig fokozott felelősségérzettel a felelőtlen túlkapásokkal szemben.

Természetesen egy nagy átfogó szociálpolitikai programm végrehajtásának terhe nemcsak a kormányon, hanem a közigazgatáson és a társadalom széles rétegein is nyugszik. A szociálpolitikai irány tervszerű és tartós követésének előfeltétele tehát a közigazgatásnak és társadalomnak átitatása a szociális gondolattal. Különös, hogy korunkban, midőn szociálpolitikai ismeretek nélkül egy közületet helyes elvek szerint igazgatni nem lehet, felsőoktatásunk mai rendszere nem teszi lehetővé azt, hogy *a jövendő törvényhozói, törvényhatóságok vezetői, bírái, vezető és végrehajtó tisztviselői alapos szociálpolitikai kiképzésben részesüljenek az általános jogi és közigazgatási egyetemi oktatás során.* Ha egyetemi oktatásunk e hiányán rövidesen nem segítünk, félő, hogy a jövő törvényhozói és adminisztrátorai tehetetlenül fognak állni a társadalom életének előttük ismeretlen problémái előtt.

A szociálpolitikai ismeretek terjesztését azonban nemcsak a bíró és administrator kultúrájának bővítésével kapcsolatban tartom szükségesnek, hanem — *Heller professzornak* értékes fejtegetéseihez csatlakozva — időszerűnek tartom az iparfelügyelői kiképzésnek oly irányú reformját, hogy az iparfelügyelői, voltaképen a *munkafelügyelői* hivatásra előkészülő férfiak legalább olyan alapos társadalompolitikai kiképzésben részesüljenek, mint aminőre műszaki vonatkozásban jelenleg szert tenni kötelesek.

Már hallom az ellenvetést: honnan a tömérdek pénz e programm végrehajtásához. Válaszom: a társadalombiztosítás költségei nem állami bevételekből fedeztetnek, a családfejlesztésre szánt alapok azoknak járulékaiból tevődik össze, akik a családfentartó keresőkkel szemben anyagi értelemben előnyösebb helyzetben vannak, az anya- és csecsemővédelem fokozása kevesek megterhelését és sokak exisztenciájának, egy új nemzedék életerejének biztosítását jelenti. A szakszervezetek, békéltetésügy, sztrájkügy, kollektív-

szerződések szabályozása jelentéktelen munkatöbbletet jelent a közigazgatás részéről, ami újabb állami kiadást nem fog jelenteni. Természetesen a teljes programm végrehajtása, a szociális részletkérdéseknek a megoldása összegezve kiadásokat fog jelenteni, de gondolják meg azok, akik eddig ezzel ellentétes álláspontra helyezkedtek, hogy *az államháztartás egyensúlyhelyzete tartós biztosításának előfeltétele a termelés folytonosságának biztosítása, amit állandó veszéllyel fenyegetnek a nyomor mélyéből, a nélkülözők elkeseredett tömegéből, az élet árnyékos oldalán görnyedő robotosok feketélő sokaságából időnként feltörő kirobbanások. Ha biztosítani akarjuk a magyar társadalom termelésének folytonosságát, meg kell tisztítanunk a magyar televényt a társadalmi bajok fertőitől. A szociális feladatok elmulasztása a magyar munkaviszonyt fertőzné meg, a magyar termelésre ható szociális válság pedig államháztartásunk equilibrumát veszélyeztetné.* Pénzügyi, termeléspolitikai, szociálpolitikai priusról beszélnünk nem lehet. A szociális szempont elhanyagolása nemzeti jövőnk szempontjából éppen olyan káros lenne, mint amilyen katasztrófális a pénzügyi követelmények mellőzése. *Átfogó nemzeti politikába olvadjanak össze azok a törekvések, amelyek a közületi pénzügyek kiegyensúlyozását, a termelés produktivitásának fejlesztését, a magyar társadalom lelki nyugalmát és életszínvonalának emelését célozzák a végső nagy magyar célnak áldozatos szolgálatában.*

BETŰRENDES NÉVMUTATÓ.

Aeneas 35.
Andor Endre V., 206, 210, 222, 231, 233, 235, 251, 333, 351, 364.
Apponyi Albert gróf V., 30, 210.
Apponyi Albertné grófné V.
Arany János 169.
Ascher 134.
Askanios 25.
Assisi Szt. Ferenc 1.
Áldásy József 126, 136.

Balázs Béla 166.
Balogh Andor V., 217, 227, 232, 233, 235, 364, 365, 367.
Balogh Jenő V., 3, 354, 365.
Bárczy István V.
Baross Gábor 1.
Bayet 135.
Bálint Antal 235.
Belatiny Artur V.
Belongue 350.
Bellerby 227.
Bencs Zoltán V., 311, 318, 320, 374.
Beöthy Zsolt 30.
Berczeller László 256, 270.
Bernát István V., 60, 138.
Bethlen István gróf, miniszterelnök VII., IX., XI., XIX., 361.
Beukemann 254, 266.
IV. Béla 170.
Biró Pál V.
Blaha Sándor 26.
Blaschkó 134.
Le Bon 173.
Böggild 266.
Bumm 134.
Butterfield 168.

Carnegie 31.
Caziou 139.
Chorin Ferenc V.
Churchill 217.
Mc. Collum 267.
Csepely György 99.
Csernoch 361.
Czettler Jenő V., 29, 148, 260, 370.
Czékus Frigyes 163.

Darányi Ignác 170.
Deák Ferenc 1.
Dorner Gyula 172.
Doros 134, 135.
Dréhr Imre (nagyszentmiklósi) V., 252, 366.
Dwortsák Antal 240.

Eleanor 268.
Erődi Harrach Béla V., 186, 197.

Farkas Edit V.
Farkas Elek 60, 71, 235, 259.
Fáy Gyula 182, 186.
Fenyő Miksa V.
Fery Oszkár 126.
Fettich Ottó 269.
Filó 356.
Fimmen 140.
Fleischmann 253.
Flesch 134.
Ford Henry 31.
Földes Béla IV., VII., XIX., 1, 29, 30, 31, 138, 168, 173, 192, 219, 292, 353, 361, 364.
Freise 268.
Frisch Ferenc 366.
Froese 284.

Gaal Jenő V., 123, 124, 190, 191, 192, 196, 197.
Gál Benő 342.
Gálócsy Árpád 228, 286, 315, 320, 330, 350.
Gárdonyi 12.
Geőcze Sarolta 11, 60, 69, 130, 150, 335.
ifj. Geőcze 12.
Gerlei Lajos 270, 370.
Glattfelder Gyula V.
Goethe 4.
Gomperz Sámuel 313.
Gratz Ottó 252, 266, 270, 370.
Grenczer Géza 273.

Hainisch 78.
Haller István 213.
Hanvay Sándor 95.
Harkányi János báró V.
Hart 267.
Hegedüs Lóránt V., 30, 51, 65, 292.
Heller Farkas V., 29, 37, 63, 64, 65, 84, 86, 199, 322, 329, 330, 333, 374.
Hennig o. Karol báró 361.
Herder 4.
Heródes 131.
Heziod 356.
Heyde 193.
Hilscher Rezső 104, 195.
Hitze 284.
Hoower 289.
Hornyánszky Gyula 8.

Horthy Miklós (nagybányai) VII., IX., XIX., 361.
Horthy Miklósné (nagybányai) VII. XI, XIX.
Horváth István 96.
Hume 268.
Huszár Károly V., 28, 29, 30, 275.
Hübner József 152.

Ilosvay 258.
Inama-Sternegg 169.

Javornitzky Jenő 65.
Jászai Samu V., 303, 314, 317, 321.
Jezsovics János V.
Jókai Mór 297.
Jónás Ödön V.
Jones (Miss) 11.
Joteyko 227.
Jovanovich Lea 192.
József Ferenc kir. herceg VII., XI., XIX.
Joynson Hicks William 358.

Kandó Kálmán V.
Károlyi Lászlóné grófné V.
Kehrer 134.
Kelety 259.
Kende Tódor V.
Kenéz Béla V.
Kerschensteiner 6.
Keynes 301.
Kidd 130, 132.
Klebelsberg Kuno gróf 153.
Koch 284.
Koiss Géza 232, 235, 318, 328.
Konkoly-Thege Gyula 42, 73, 74.
Kornis Gyula 3, 12, 26.
Kossuth Lajos 1.
Kovacsics 115.
Kovács Alajos V., 109, 124, 132, 133, 135, 336, 351, 368.
Kovács Norbert 336, 344, 349.
Kovrig Béla V., 226, 235, 286, 302, 304, 312, 317, 320, 364, 365, 366, 367, 374.
Kozma 254.
Krisztus 1.

Laky Dezső 63, 118, 123, 133, 136, 349.
Lambrecht 60, 130, 131.
Lányi Márton 94.
Lázár Dezső 170.
XIII. Leó 283.
Leredde 135.
Liber Endre V., 98, 359.
Liebermann 259.
Lier 134.
Lloyd George 289.
Löcherer Andor 142.
Lukachich Géza báró 61.

Madách 251.
Majláth József gróf V., 173.
Martinuzzi 170.
Marx 140.
Mayer Károly V., 173, 182, 184.
Melha Armand 88.
Mendel 267.
Mortara 370.
Mosso 227.
Moussong Géza 261, 274.
Mozolowsky Sándor 346.
Mussolini 368.
Müller Kálmán dr., báró XVII.
Münsterberg 227.

Nagy Dénes (kisléghi) 13.
Nagy Lajos 78.
Nagy László (Gesztelyi) 147, 168, 170.
Navratil Ákos V., 18, 29, 275, 285.
Náray Andor 266.
Neményi Imre 34, 61, 63.
Neuhaus Ferenc 285.
Nékám 133, 134, 135.
Németh Péter 362.
Némethy Károly 23.

Osborne 267.

Palik Ferenc 244.
Pap Dezső V., 2, 222, 286, 292, 312, 314, 316, 320, 322, 344, 351.
Pap Géza V., 199, 231.
Papp Gábor (óvári) 82.
Pálos Ödön 81.
Peter 253.
Petz Aladár 233.
Pfisterer Lajos 205.
Pirkner 255.
Plautus 356.
Le Play 130, 131, 368.
Polcsa János 247.
Prack 254, 256, 266.
Prohászka Ottokár 357.

Raffay Sándor V.
Raffay Sándorné V.
Raffmann Jákó 349.
Rajniss Ferenc 289.
Rapcsák Árpád 236.
Rathenau 289.
Ravasz László V.
Read 134.
Rew 254, 266.
Révész Kálmán 151.
Ricardo 298.
Ripka Ferenc V., 89.
Rodé János 223, 232.
Roosevelt 130.
Rosengrin 266.
Rottenbiller Fülöp V., 351.
Rubner 258.

Sármezey Endre 141, 172.
Schäffer 134.
Schmiedland 284.
Schneller Károly 135.
Scholtz Kornél 135.
Shermann 253.
Seneca 356.
Shaftesbury 335.
Sieveking 266.
Simon John 371.
Simonds 267.
Smith Ádám 298.

Solvay 197.
Somogyi Manó V., 233, 235, 328, 330.
Somogyi Zsigmond 133, 193.
Spalding 134.
Spengler Oswald 37.
Staub Elemér 173, 185.
Steenbock 267.
Steinecker Ferenc V.
Strandberg 134.
Stuert 350.

Szabó József 282, 289.
Szabóky Alajos 45.
Szádeczky-Kardos Tibor 349, 351.
Szander 168.
Szandtner Pál 52.
Szánthó Menyhért V.
Széchenyi 247, 257, 354.
Székely János 214, 231, 232.
Szilágyi Dezső 1.
Szterényi József báró V., 109.

Tangl Ferenc 257, 259.
Teleszky János 31, 32, 33, 51, 61, 173, 197.
Thirring Gusztáv V.
Thomas Albert 2.
Tisza István 1, 327.
Tisza Kálmán 1.
Tolnay Kornél V., 240.
Tomcsányi Móric 18, 355.
Tormay Cecil V.

Ugron Gábor 26.

Vadnay Andor 28.
Vadnay Tibor 21, 76, 169.
Valló István 108.
Vass József népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter, III., IV., VII., XI., XIX., 124, 214, 348, 357, 361, 366, 368, 369, 370.
Verzár 253, 370.

Weis István 103, 167.
Wekerle Sándor 30.
Welch 134.
Wéber Adolf 356.
Whitley 287.
Widakwich 134.
Winckelmann 4.
Wittich Andor 12, 27, 84, 132.

Zichy János gróf V., 186, 192.
Zichy Rafaelné V.
Ziegler 134.
Zimmermann 134.

BETŰRENDES TÁRGYMUTATÓ.*

A

adóügy 32, 33, 51, 148.
adóstatisztika 342.
aggkor és rokkantság esetére való biztosítás 174, 181, 184.
agrár elem a városokban 168.
alkohol elleni küzdelem 98.
alkotmányos gyár 275, 277, 288.
amerikai kivándorlás 118—119, 125.
angol szegényügyi igazgatás 93.
anya- és csecsemővédelem 177, 179, 180, 181, 368.
Anyák Ligája 130.
állampolgári nevelés 6, 18.
Általános Közjójékonysági Egyesület 95.
árstatisztika 337, 341, 342.
átmeneti otthon 362.

B

balesetbiztosítás 173, 176—177, 182—183.
baleseti statisztika 337, 341, 346—347.
Barnardo Home 352, 360.
bányamunkások statisztikája 350—351.
betegség esetére való biztosítás 174, 177, 178, 179, 180, 183, 184.
betegségi biztosítási ágazatunk túlterheltsége 225.
békeszerződés reviziója 207, 217, 219, 220, 232.
békéltetés és koalíciójog 292—322.
javaslatok 292—296, 303—306, 373—374.
békéltetésügy 292 — 294, 302 — 305, 307—308, 310, 315—316, 319, 321.
döntőbíróság 305, 310, 318.
egyesülési (koalicionális) jog 293—294, 296—301, 303, 307, 311—317, 320—322.
fekete listák 303, 317.
iparfelügyelet 306, 320.
ipari viták 309.
Magyarországi Szakszervezeti Tanács 321.
munkafeltételek megállapítása 307, 308.
munkáskizárás 304, 307, 308.
munkaszabály-szerződés 293, 294, 296, 302, 304, 309, 316, 318—319.
munkaügyi kamarák 292.
munkaügyi tanácsok 292.
munkaviszály 292, 303, 304.
Nemzetek Szövetsége 306, 321.
Nemzetközi Munkaügyi Hivatal 321.
Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, 302.
Országos Társadalompolitikai Bizottság 311.
szakegyesületi kérdés 293—294, 296—301, 303, 307, 311—317, 320—322.
sztrájk 304, 307, 308, 316, 319—320.
üzemi tanácsok 292, 317.
üzemi választmányok 292, 309, 317.
washingtoni munkaügyi konferencia 321.
bérvédelem 324, 329, 332.
birtokátöröklés 131, 135—136.
B. Sz. K. Rt. 284.
Budapest tejellátása 262, 263.

C

családi pótlék 118.
család-védelem 368.
csecsemőhalandóság 109, 152, 157, 368
cserkészképzés 12.
Csonkamagyarország vándormozgalma 119—122, 124.
csökkent munkaképességűek foglalkoztatása 219, 223, 232.

D

Délamerikai kivándorlás 127.
diplomakövetelés 74.
döntőbíráskodás 305, 310, 318, 373—374.
drágaság 30, 31.

E

egészséghez való jog XIV.
Egészségügyi Propaganda Központ 370.
egészségügyi rendszabályok a kivándorlásnál 126.
egyesülési (koalicionális) jog 293—294, 296—301, 303, 307, 311—317, 320—322.
egyéni bérszerződés 275.
egyke 109, 110—111, 116—118, 130—132, 142, 368—370.
egységes államvizsga 26.
elberfeldi rendszer 104.

* A szakértekezlet anyagába felvett kérdéseknél a jelentősebb címszavakat (fogalomköröket) külön kiemeltük.

elrettentés 354.
éjjeli menedékhely 97.
építőmesterség 74.
értelmiség 38—39.

F

fajegészségtan 135, 195.
Faluszövetség 151.
fásítás 132, 147, 171, 172.
fekete listák 303, 317.
férfiak szerepe a patronage munkában 360.
fiatalkorúak birósága 354, 362.
fiatalkorúak kriminalitása 354.
Fiatalkorúak támogatására hivatott magyarországi jótékonycélú intézmények c. összeállítás 358.
fiatalkorú munkások 323, 329, 332.
foglalkoztató műhelyek 229—230.
fogyasztás alászállása 123, 238.
főiskolai ifjúság helyzete 52—60.
főiskolai telepek 16.
földünk termőképességének fokozása 75—76.
Fővárosi Tejhivatal 262.

G

Galilei körök 8, 9.
gazdakörök 147, 170.
gazdasági és az egyéb foglalkozásúak szociális biztosítása 175.
gazdasági szakoktatás 147, 161.
genfi II. Nemzetközi Munkaügyi Értekezlet 176.
Gesundheitsamt 104.
gümőkóros tehenek 269.
gyakorlati közigazgatási vizsga 18, 23, 24, 25.
gyári bizottságok és munkaközösségek 275—291.
javaslatok 275, 282—283.
alkotmányos gyár 275, 277, 288.
állam feladata az ipari bizottságokkal szemben 275, 281—282, 285, 286.
bizottság kiküldése a kérdés tanulmányozására 291.
B. Sz. K. Rt. 284.
egyéni bérszerződés 275.
ipari (gyári) bizottságok 275, 276, 279, 280, 285, 289, 291.
Ker. Szoc. Orsz. Szakegy. Szöv. 283.
munkaszabály (kollektív) szerződés 275 283, 286.
munkaközösség 276, 285, 286—288, 289.
munkásosztalék rendszer 276.
munkaügyi politika 275.
szervezkedés 280, 284.
szocializmus 276, 277.
történelmi fejlődés 276—280.
üzemi tanácsok 278, 279, 287.
üzemi választmányok 283, 284, 285, 286.
Whitley-rendszer 279, 287, 289.
gyári üzemi munkásstatisztika 336, 337, 342.
gyermekágyi láz 152.
gyermekek orvosi vizsgálata 326.
gyermekhalandóság 151.
gyermekmunka 323, 326, 329, 332.
gyermeknevelés 39, 41, 70, 86.
gyermekvédelem 108.

H

hadikölcsön 32, 33, 74.
halandósági tábla 350.
hatósági munkaközvetítés 207, 220—223, 367.
hatósági munkaközvetítők munkabéradatai 340.
házassági tanácsadó 195.
háztartási statisztika 337, 340—341, 342, 344.
hitelügy 30, 38, 39, 40, 67, 74, 84—86.
hivatások ethikája 12.
Horthy-akció 212.
«Huszadik Század» c. folyóirat 8, 11.

I

inasoktatás 12, 226.
Institut für Lebensmittelforschung 258.
Institut für Schiffs- und Tropenkrankheiten 129.
iparfelügyelet 306, 320, 324, 326—327, 330, 333, 334, 335.
iparfelügyelői jelentések 346.
ipari (gyári) bizottságok 275, 276, 279, 280, 285, 289, 291.
ipari koncentráció 61.
ipari munkateljesítmény statisztikája 337.
ipari viták 309.
Iparosok Orsz. Közp. Szöv. 208.
ipartestületi tisztviselők kiképzése 27.
iskolánkívüli népművelés 8, 12, 149, 154—159.
Iskolánkívüli Népművelési Tanácsok 164.
ivóvízellátás 261, 370.

J

jótékonycélú gyüjtések 98, 109.
jótékony intézmények 95, 96, 98, 102, 359.
Jugendamt 104.

K

kankó 133—134.
kapitalisztikus termelés XV.
kedvezményes vasúti jegy 28.
kenyérhez való jog XIV.
kényszerkölcsön 34.
Ker. Szoc. Orsz. Szakegy. Szöv. 283.
kisipar 61.
kivándorlás 118—132, 133, 136, 137, 139.
kivándorlási statisztikánk 120, 126.
Kivándorlási Tanács 123.
koalíciójog 292—322.
kollektív szerződés 275, 283, 286, 293, 294, 296, 302, 304, 309, 316, 318—319, 373—374.
kollektív szerződések statisztikája 345.
közalkalmazotti ügyek intézőszerve 35, 69.
közegészségügy a tanyakérdés szempont-

jából 147, 148—149, 151, 152, 157—160, 164, 171.
középosztály válsága 30—88.
javaslatok 30, 34—35, 37—39, 42—44, 60,—66—69, 85—88.
diplomakövetelés 74.
drágaság 30, 31.
életképesség 31.
elhelyezkedés 70.
építőmesterség 74.
értelmiség 38—39.
földünk termőképességének fokozása 75—76.
főiskolai ifjúság helyzete 52—60.
gyermeknevelés 39, 41, 70, 86.
hadikölcsön 32, 33, 74.
hitelügy 30, 38, 39, 40, 67, 74, 84—86.
ipari koncentráció 61.
kényszerkölcsön 34.
kisipar 61.
közalkalmazotti ügyek intéző szerve 35, 69.
középosztály (fogalma, összetétele) 37, 39—40, 64, 69, 71, 75—76.
középosztály arányszáma 64.
középosztály és az osztálypolitika 31.
középosztály-kérdés nemzetközi szempontból 60.
középosztály-kérdés a nő szempontjából 69—71, 87—88.
középosztály-kérdés orvosi megvilágításban 82—84.
Középosztály Nemzetközi Egyesülete 71.
közfelfogás 38, 41.
köztisztviselő-kérdés 34—37, 38, 41—50, 65—69, 71—74.
köztisztviselők és a gazdasági pályák 72—73.
köztisztviselők illetményei 47—50, 73, 74.
köztisztviselők megoszlása fizetési osztályok szerint 46.
köztisztviselők száma 45.
Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szöv. 48, 68, 69.
külföldön való elhelyezkedés 39, 65, 73—74.
lakáskérdés 37, 39, 42, 67, 81.
leánygyermekek biztosítása 70.
magángazdálkodás rendbehozatala 74.
Magánmérnökök Orsz. Szövetsége 73.
magántisztviselők 39, 41, 42, 73.
munka megbecsülése 37, 42.
nemzeti termelés fokozása 52.
Népszövetség 33.
népszövetségi ellenőrzés 30.
női életpályák 70, 87—88.
nyelvismeret 39.
nyugdíjas katonatisztek 61—63.
nyugdíjas köztisztviselők 34—37, 46, 47, 48.
Öregek Otthona 81.
önsegély 64, 68.
Országos Diáklakás és Ellátásügy 88.
Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap 68.
rendelet: 1916. évi 2,550. M. E. 67.
1925. évi 7,000. M. E. 36.
szanálás 33.
szociálpolitika nemzetközi feladatai 79—81.
szolgálati pragmatika 68.
szövetkezeti ügy 75, 77.
társadalmi felemelkedés 55—57.
termelői rétegek helyzete 40.
Testnevelési Tanács 68.
törvények: 1912: LXV. 34, 37, 67.
1921: XXXII. 34, 37.
1923: XXXII. 34, 37.
1924: IV. 34, 37.
valorizáció 32, 33, 51, 67, 83.
vagyonváltság 34.
valutastabilizáció 30, 31, 32.
közfelfogás 38—41.
Közgazdasági Egyetem 22.
közhivatali könyvtárak 18.
közigazgatás 147, 149, 150, 160, 161, 162, 166, 168, 169.
közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzése 18—30, 374.
javaslatok 18, 22, 25, 26, 27.
egységes államvizsga 26.
gyakorlati közigazgatási vizsga 18, 23, 24, 25.
ipartestületi tisztviselők kiképzése 27.
kedvezményes vasúti jegy 28.
Közgazdasági Egyetem 22.
közhivatali könyvtárak 18.
közigazgatási tisztviselők kiképzése 12, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29.
köztisztviselők továbbképzése 18, 22, 23, 25, 27.
magántanárok habilitálása társadalmi politikából 18.
Országos Jogászgyűlés (1911) 22.
szociális érzék 19, 20, 25, 28.
szociális nevelés 26.
szociális védelem 19.
tiszti értekezletek 23.
törvény: 1883: I. 18, 24.
közjótékonyság 89, 109.
közlekedésügy (út, vasút, posta, telefon, gépkocsi) 141, 144—146, 147, 148, 160, 167, 170.
Közmunka és Közszállítási Tanács 208.
közmunkák 148, 207, 218.
közsegélyezés 89, 92, 94, 100, 101, 107.
községesítés 147, 150, 161, 162, 169.
Közszállítási Szabályzat 207.
közszállítások 207—218.
Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szöv. 48, 68, 69.
köztisztviselő-kérdés 34, 37, 38, 41—50, 65—69, 71—74.
kultúrához való jog XIV.
Külföldi Magyarok Szövetsége 124.
külföldi magyarság védelme 123.
külföldön való elhelyezkedés 39, 65, 73—74.
külkereskedelmi forgalom 205.

L

lakás-statisztika 349, 351.

lakásügy 37, 39, 42 67, 81, 110, 115, 148, 171, 241, 242, 243, 247—248, 251, 324.
Landflucht 139.
leánygyermekek biztosítása 70.
levente-kérdés 12, 151, 155.
lock-out 304, 307, 308, 333.

M

magángazdálkodás rendbehozatala 74.
Magánmérnökök Országos Szövetsége 73,
magántanárok habilitálása társadalmi politikából 18.
magántisztviselők 39, 41, 42, 73.
Magyar Asszonyok Háziiparát Fejlesztő Szöv. 208.
Magyar Gazdaszövetség 151.
Magyar Közgazdasági Társaság 234.
Magyar Pénzügyi Szindikátus 124.
Magyar Statisztikai Szemle 348.
Magyar Társadalomtudományi Intézet 9.
Magyar Tudományos Akadémia 365.
Magyar Válságkutató Intézet 228.
Magyar Vasművek és Gépgyárak Orsz. Egyesülete 340.
Magyarország és Németalföld főbb népmozgalmi adatai 113.
Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége 130.
Magyarországi Szakszervezeti Tanács 199, 237, 321.
megelőzés 354.
megtorlás 354.
Mezőgazdasági Kamarák Gazdasági Egyesülete 149.
mezőgazdasági munkapiac-statisztika 337.
mezőgazdasági munkásbiztosítási statisztika 337.
mezőgazdasági munkások szociális biztosítása 173—186.
javaslatok 173—174.
aggkor és rokkantság esetére való biztosítás 174, 181, 184.
anyasági és csecsemővédelem 177, 179, 180, 181.
balesetbiztosítás 173, 176—177, 182—183.
betegség esetére való biztosítás 174, 177, 178, 179, 180, 183, 184.
betegség esetére való biztosítás külföldön 177, 178.
gazdasági és az egyéb foglalkozásúak szociális biztosítása 175.
genfi II. Nemzetközi Munkaügyi Értekezlet 176.
mezőgazdasági kamarák a gazdasági munkásbiztosításról 185.
munkahiány esetére való biztosítás 174, 181, 184.
Országos Gazdasági Munkáspénztár 174, 176, 181, 183, 185.
Országos Stefánia Szövetség 179.
rendelet : 4,100/1925. M. E.
törvények : 1898 : II. 175.
1898 : XXI. 175, 179.
1900 : XVI. 175, 176.
1907 : XIX. 175.
1907 : XLV. 175, 178, 179.
1913 : XX. 178.
1920 : I. 175.
mezőgazdasági népesség munkahiánya 208, 219.
mezőgazdasági népesség szociális statisztikája 345, 347.
mintagazdaságok 147, 161.
munkaalkalmak 98, 208, 232—233.
munkabeszüntetés 304, 307, 308, 316, 319—320, 333, 372—374.
munkabér 98.
munkabér-statisztika 336, 339—340, 342, 345.
munkafeltételek 307, 308
munkahiány esetére szóló biztosítás 174, 181, 184, 199—206, 223—226, 228, 230—231, 234—235, 239—240
szükségessége 199—202, 223—226, 367.
betegségi biztosítás túlterheltsége 225.
fedezet 202—203.
külkereskedelmi forgalom 205.
munkakerülés 203.
munkakészség 203.
munkanélküliek kitenyésztése 223.
produktív munkával való biztosítás 224—225.
segélyezés 239—240.
segélyezés feltételei 204.
teherviselés 204, 205, 206.
visszaélések 230, 231.
munkaidő 323, 331, 332.
munkaiskola 6.
munkakerülés 203.
munkakerülők foglalkoztatása 98.
munkakészség 203.
munkaközösség 275—291, 285, 286—288, 289.
munkaközvetítés 207, 217, 221—223, 367.
munkaközvetítő hivatal (m. kir. állami) 207.
Munkaközvetítő Tanács 208.
munka megbecsülése 37, 42.
munkanélküliek statisztikája 207, 218, 336, 338—339, 342, 348.
munkanélküliség 136, 145, 206—233, 226—239.
javaslatok 206—209, 214, 217—219.
békeszerződés revíziója 207, 217, 219, 220, 232.
bizalom a hatósági munkaközvetítőkkel szemben 223.
csökkent munkaképességűek foglalkoztatása 219, 223, 232.
foglalkoztató műhelyek 229—230.
fogyasztás alászállása 213, 238.
Horthy-akció 212.
Közmunka- és Közszállítási Tanács 208.
közmunkák 207, 218.
Közszállítási Szabályzat 207.
Magyar Közgazdasági Társaság 234.
Magyar Válságkutató Intézet 228.
megelőzés eszközei 207—209, 214, 216—219, 228, 231, 232, 237, 239.
mezőgazdasági népesség munkahiánya 208, 219.
munkaalkalmak teremtése 208, 232—233.

munkahiány jelenségének vizsgálata 209—213.
munkaközvetítés 207, 217.
munkaközvetítő-személyzet kérdése 221—223.
Munkaközvetítő Tanács 208.
Munkanélküliség Elleni Küzdelem Magyarországi Egyesülete 234.
munkapiac szervezése 217—218, 220—223.
Országos Inségenyhítő Mozgalom 212.
pályaválasztás 226.
Pályaválasztási Tanács 208, 236.
pályaválasztási tanácsadás 208, 218, 226—227, 235—236.
pszichotechnika 227.
statisztika 207, 218, 234.
szakszerű közvetítés 221.
szanálás 216.
szociális hitelpolitika 218, 227.
tanonckérdés 226.
tartaléküzemek 233.
törvények: 1898: II. 210.
1907: XIX. 230.
vándormozgalmak 219.
világháború hatása a munkanélküliségre 214—216.
Munkanélküliség Elleni Küzdelem Magyarországi Egyesülete 234.
munkapiac szervezése 217—218, 220—223.
munkás érdekképviseleti statisztika 346.
munkásjóléti intézmények statisztikája 336, 340, 345.
munkáslakások 240—251.
fogalma 242, 245.
javaslatok 240—242, 244—245.
köz- és magánalkalmazottak lakáskérdése 251.
pénzügyi megoldás 241.
település 249.
törvény: 1924: XII. 241.
városi szükségletek 241, 242, 243, 247—248.
vidéki szükségletek 241, 242.
Wekerle-telep 247.
munkáskizárás (lock-out) 304, 307, 308, 333.
munkásosztalék rendszer 276, 283, 289.
munkástitkárság 188.
munkásvédelmi törvényeink egységesítése 329.
munkásvédelmi törvényeink végrehajtása 324, 326—327, 329—330.
munkaszabály (kollektív) szerződés 275, 283, 286, 293, 294, 296, 302, 304, 309, 316, 318—319, 373—374.
munkatisztelet 14.
munkaügyi politika 275.
munkaügyi kamarák 292.
munkaügyi szervezetünk szétforgácsoltsága 324, 327, 333, 334.
munkaügyi tanácsok 292.
munkaviszály 292, 303, 304.
munkaviszályok statisztikája 342, 348.
munkaviszonyok statisztikája 336, 340, 345, 348.

N

nemi betegségek 133—135.
Nemzetek Szövetsége 306, 321.
nemzeti termelés fokozása 52.
nemzetközi egyezmények 137.
Nemzetközi Munkaügyi Hivatal 321.
Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 302.
népélelmezés 252—275.
Institut für Lebensmittelforschung 258.
ivóvízellátás 261.
népélelmezés reformja 260—261.
népélelmezés vizsgálata 259—260.
táplálkozástani kutató-intézet 257—260.
népességi politika 109—137.
népgondozás 93—100.
népházak 147, 157.
népjóléti igazgatás 89, 90, 95, 97, 101, 103.
népmozgalom 109—118, 130—132, 133—136.
javaslatok 109—111.
Anyák Ligája 130.
birtokköröklés 131, 135—136.
családi pótlék 118.
csecsemőhalandóság 109.
egyke és az ellene való küzdelem 109, 110—111, 116—118, 130—132.
fajegészségtan 135.
fásítás 132.
kankó 133—134.
lakásügy 110, 115.
Magyarország és Németalföld főbb népmozgalmi adatai 113.
nemi betegségek 133—135.
népességi politika 111.
népmozgalomra befolyással levő tényezők 113—114.
népszaporodás 109, 111—113.
Stefánia Szövetség védőnői szervezete 114—115.
szifilisz 134—135.
tuberkulotikus betegek elhelyezése 115.
tuberkulózis 109, 132.
népművelési bizottságok 156.
népszaporodás 190, 111—113.
Népszövetség 33, 321.
népszövetségi ellenőrzés 30.
női életpályák 70, 87—88.
női iparfelügyelet 335.
női munkások 323, 329, 335.
nyelvismeret 39.
nyugdíjas katonatisztek 61—63.
nyugdíjas köztisztviselők 34—37, 46, 47, 48.

O

Országos Diáklakás és Ellátásügy 88.
Országos Gazdasági Munkáspénztár 174, 176, 181, 183, 185.
Országos Inségenyhítő Mozgalom 212.
Országos Jogászgyűlés (1911) 22.
Országos Katholikus Nővédő Egyesület 361.
Országos Katholikus Patronage Egyesület 362, 363.

Országos Közművelődési Tanács 164.
Országos Közoktatásügyi Tanács 7, 164.
Országos Központi Hitelszövetkezet 85, 208.
Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 351.
Országos Magyar Gazdasági Egyesület 273.
Országos Stefánia Szövetség 157, 179, 190.
Országos Társadalompolitikai Bizottság 311, 367.
Országos Tejszövetkezeti Központ 265.
Országos Testnevelési Tanács 13, 68.
Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap 68.
önsegély 64, 68.
Öregek Otthona 81.

P

pályaválasztás 226.
Pályaválasztási Tanács 208, 236.
pályaválasztási tanácsadás 208, 218, 226—227, 235—236, 367—368.
Parlamenti Bizottság 166, 173.
Past Moyer 198.
patronage 351—364.
javaslatok 351—352.
átmeneti otthon 362.
Barnardo Home 352, 360.
férfiak szerepe a patronage munkában 360.
fiatalkorúak bírósága 354, 362.
fiatalkorúak kriminalitása 354.
Fiatalkorúak támogatására hivatott magyarországi jótékonycélú intézmények 358.
javaslatok 352.
jótékony intézmények összeműködése 359.
megelőzés 354.
megtorlás 354.
Országos Katholikus Nővédő Egyesület 361.
Országos Katholikus Patronage Egyesület 362, 363.
patronage a világháború előtt és után 354—355.
Patronage Központ 359.
patronage munkások tevékenységi köre 353.
patronage tevékenység alapelvei 357.
pogány és keresztény világnézet a jótékonyságot illetőleg 356.
Szervita-nővérek 363.
Szociális Missió Társulat 363.
törvény: 1913: VII. 362.
vallásosság 361.
Pénzintézeti Központ 85.
pogány és keresztény világnézet a jótékonyságról 356.
prevenció XII—XIII, XV.
produktív munkával való biztosítás 224—225.
profilaxis XIII.
propaganda 9—10, 99, 256.
pszichotechnika 227.
pszichotechnikai laboratórium 195.

Q

Quartiersystem 104.

R

radikalizmus 8.
rendeletek: -1916. évi 2,550. M. E. 67.
1925. évi 4,100. M. E. 175.
1925. évi 7,000. M. E. 36.
1926. évi 5,180. M. E. 106.

S

self-government 6.
Solvay-intézet 196, 197, 198.
statisztika 90, 98, 120, 126, 167, 207, 218, 234, 336—351.
statisztikai hivatal (m. kir. központi) 342, 343, 344, 346, 348.
szabályrendelet a székesfőváros népjóléti igazgatásának szervezéséről 91.
szakegyesületi kérdés 8—9, 293—294, 296—301, 303, 307, 311—317, 320—322, 371—374.
szakszervezeti tagok száma 140.
szanálás 33, 216.
szárazföldi kivándorlás 121.
sztrájk 304, 307, 308, 316, 319—320, 333, 372—374.
Szeged birtokpolitikája 162.
szegényügy és közjótékonyság 89—109.
javaslatok 89—90.
alkohol elleni küzdelem 98.
Általános Közjótékonysági Egyesület 95.
angol szegényügyi igazgatás 93.
elberfeldi rendszer 104.
éjjeli menedékhely 97.
ellenőrző lapok 98.
Gesundheitsamt 104.
gyermekvédelem 108.
gyüjtések 98, 109.
Jugendamt 104.
közjótékonyság alanya 94, 95.
közjótékonysági egyesületek központi szervezése 95, 96, 98, 102.
közjótékonysági kormánybiztosság 96.
közsegélyezés mértéke, módja 92, 100.
közsegélyezéshez való jog 92, 103, 107.
munkaalkalmak 98.
munkabérek kifizetésének ideje 98.
munkakerülők foglalkoztatása 98.
népgondozás 93, 180.
népjóléti igazgatás 89, 90, 95, 97, 101, 103.
pénzbeli segélyek mérvének megállapítása 107.
propaganda 99.
Quartiersystem 104.
rendelet: 5180/1926. M. E.
segélyezési illetőség 89, 94, 101.
szabályrendelet a székesfőváros népjóléti igazgatásának szervezéséről 91.
szegények nyilvántartása 90, 98.
szegényügy 89, 90, 91, 92, 96, 98, 99, 100, 101, 104, 105, 107.

szegényügyi hatóságaink túlterheltsége 91, 92.
szegényügyi törvény 89, 99.
szociális biztosítás 105.
társadalmi egyesületek adatszolgáltatási kötelezettsége 109.
társadalmi egyesületek ellenőrzése Győrött 108.
testi fogyatékosságban szenvedőkről való gondoskodás 98, 100, 101, 107.
törvény : 1886 : XXII. 89, 106.
1898 : XXI. 106.
Unterstützungswohnsitz 103.
valorizáció 98.
vezérfonál a felebaráti szeretet gyakorlásáról
Zweckverband 101, 102, 103, 104.
szegényügyi statisztika 348, 349.
szervezkedés 280—281.
Szervita-nővérek 363.
szifilisz 134—135.
szociáldemokrácia állásfoglalása a falusi népességgel szemben 133, 134.
szociális biztosítás 105, 173—186, 199—206, 225.
szociális caritas XVI.
szociális érzék 4—8, 10, 12, 16—17, 19, 20, 25, 28.
szociális higiéne 193—195.
szociális hitelpolitika 218, 227.
Szociális Missió Társulat 193, 363.
szociális nevelés 3, 4—8, 10, 11, 12, 16—17, 26.
szociális védelem 19.
szociális politika XIII—XIV., XVII., 15, 186, 193.
szociálpolitikai nemzetközi feladatai 79—81.
szociálpolitikai kollégiumok 12.
szociálpolitikai statisztikánk elhanyagoltsága 343—344, 351.
szocializmus 8, 276, 277.
szolgálati pragmatika (köztisztviselői) 68.
sztrájk 304, 307, 308, 316, 319—320, 333, 372—374.
szövetkezeti ügy 75, 77, 147, 161.

T

tanárképzés 8, 10.
tanonckérdés 12, 226.
tanya problémája 138—173.
javaslatok 141, 147—148, 153—161, 163.
adó 148.
agrár elem a városokban 186.
csecsemőhalandóság 152, 157.
egyke 142.
Faluszövetség 151.
fásítás 147, 171, 172.
gazdakörök 147, 170.
gazdasági szakoktatás 147, 161.
gazdasági vonatkozások 141, 142—146, 147, 148, 160—161, 167, 170.
gyermekágyi láz 152.
gyermekhalandóság 151.
iskolánkívüli népművelés 149, 154—155.
Iskolánkívüli Népművelési Tanácsok 164.
közegészségügy 147, 148—149, 151, 152, 157—160, 164, 171.
közigazgatás 147, 149, 150, 160, 161, 162, 166, 168, 169.
közlekedésügy (út, vasút, posta, telefon, gépkocsi) 141, 144—146, 147, 148, 160, 167, 170.
közmunkateljesítések 148.
községesítés 147, 150, 161, 162, 169.
kulturális vonatkozások (iskola, iskolánkívüli oktatás) 147, 148, 149, 153—159, 164—165, 166, 167, 170—171.
lakás 148, 171.
Landflucht 139.
Levente-egyesületek 154, 155.
Magyar Gazdaszövetség 151.
Mezőgazdasági Kamarák Gazdasági Egyesülete 149.
mintagazdaságok 147, 161.
munkanélküliek 145.
népkórházak 147, 157.
népművelési bizottságok 156.
népművészet 150.
Országos Közművelődési Tanács 164.
Országos Közoktatásügyi Tanács 164.
Országos Stefánia Szövetség 157.
parlamenti bizottság 166, 173.
statisztika a tanyavilágról 167.
szakszervezeti tagok száma 140.
Szeged birtokpolitikája 162.
szociáldemokrácia állásfoglalása a falusi népességgel szemben 133, 134.
szövetkezeti ügy 147, 161.
tanyakérdés női szempontból 150—152.
Tanya-Szövetség 163, 164.
Tanyai Ifjúsági és Népkönyvtár 164.
tanyai kormánybiztosság 173.
tanyai tanítók 147, 171.
tanyai tanítók képzése 164, 167, 171.
tanyás vármegyék 148.
tanyavilág kialakulása 152, 168.
társadalmi és gazdasági szervezkedés (gazdakörök) 147, 170.
település 172.
többtermelés 160—161.
törvény : 1922 : XXX. 153.
Újraépítési Tanács 162—163.
valláserkölcsi élet 165.
vándorintézmények 151—152, 164.
városokba való özönlés 139.
védőnők 155.
táplálkozástani kutató-intézet 257—260.
társadalmi biztosítás 105, 173—186, 199—206, 225, 366—367.
társadalmi egyesületek adatszolgáltatási kötelezettsége 109.
társadalmi egyesületek ellenőrzése Győrött 108.
társadalmi erkölcsiség 13.
társadalmi felemelkedés 55—57.
társadalmi jótékonyság XVI.
társadalmi osztályok (osztályképződés) 15—16.
társadalmi politika XIII—XIV., XVII., 15, 186, 193.
társadalmi szervezkedés 147, 170.
társadalmi biztosítási statisztika 337, 341.

társadalomerkölcsi és társadalompolitikai nevelés 3—18.
javaslatok 3, 9, 12, 13.
állampolgári nevelés 6. 18.
cserkészképzés 12.
főiskolai telepek 16.
Galilei körök 8, 9.
hivatások ethikája 12.
«Huszadik Század» c. folyóirat 8, 11.
inasoktatás 12.
iskolánkívüli népművelődés 8. 12.
levente-oktatás 12.
Magyar Társadalomtudományi Intézet 9.
munkaiskola 6.
munkatisztelet 14.
Országos Közoktatási Tanács 7.
Országos Testnevelési Tanács 13.
propaganda 9—10.
radikalizmus 8.
self-government 6.
szakszervezetek 8, 9.
szociális érzék 4—8, 10, 12, 16—17.
szociális nevelés 3, 4—8, 10, 11, 12, 16—17.
szocializmus 8.
szociálpolitikai kollégiumok 12.
tanárképzés 8, 10.
társadalmi erkölcsiség 13.
társadalmi osztályok (osztályképződés) 15—16.
társadalompolitikai tan- és vezérkönyvek 11.
társadalompolitikai továbbképző tanfolyamok 11.
«Világ» c. napilap 8.
világnézet kifejlesztés 12.
Társadalompolitikai Intézet 186—199.
egyetemmel való kapcsolata 190, 191.
költségei 190, 191, 192, 197.
közigazgatással való kapcsolata 187, 189, 190.
módszere 187.
tevékenységi köre 187, 189, 193, 194, 195, 196.
fajegészségtan 195.
házassági tanácsadó 195.
munkástitkárság 188.
Országos Stefánia Szövetség 190.
Past Moyer 198.
pszichotechnikai laboratórium 195.
szociális higiéne 193—195.
szociálpolitika 186, 193.
Szociális Missió Társulat 193.
Solvay-intézet 196, 197, 198.
Toinby Hall 198.
Társadalompolitikai Központ 370.
társadalompolitikai statisztika 336—351.
javaslatok 336—337, 342.
adóstatisztika 342.
árstatisztika 337, 341, 342.
baleseti statisztika 337, 341, 346—347.
bányamunkások statisztikája 350—351.
gyári üzemi munkás-statisztika 336, 337, 342.
halandósági tábla 350.
hatósági munkaközvetítők munkabéradatai 340.
háztartási statisztika 337, 340—341, 342, 344.
iparfelügyelői jelentések 346.
ipari munkateljesítmény statisztikája 337.
kollektív szerződések statisztikája 345.
lakásstatisztika 349, 351.
Magyar Statisztikai Szemle 348.
Magyar Vasművek és Gépgyárak Orsz. Egyesülete 340.
mezőgazdasági munkabér-statisztika 345.
mezőgazdasági munkapiac-statisztika 337.
mezőgazdasági munkásbiztosítási statisztika 337.
mezőgazdasági népesség szociális statisztikája 347.
munkabérstatisztika 336, 339—340, 342, 345.
munkanélküliek statisztikája 336, 338—339, 342, 348.
munkás érdekképviseleti statisztika 346.
munkásjóléti intézmények statisztikája 336, 340, 345.
munkaviszályok statisztikája 342, 348.
munkaviszonyok statisztikája 336, 340, 345, 348.
Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 351.
statisztikai hivatal (m. kir. központi) 342, 343, 344, 346, 348.
szegényügyi statisztika 348—349.
szociálpolitikai statisztikánk elhanyagoltsága 343—344, 351.
társadalombiztosítási statisztika 337, 341.
vándorlási statisztika 342.
társadalompolitikai tan- és vezérkönyvek 11.
társadalompolitikai továbbképző tanfolyamok 11.
tartaléküzemek 323.
teherviselés a munkahiány esetére szóló biztosítás szempontjából 204, 205, 206.
tejkérdés 252—256, 261—275, 370.
javaslatok 252, 268—269, 271—273.
Budapest tejellátása 262, 263.
Fővárosi Tejhivatal 262.
gümőkóros tehenek 269.
Országos Bizottság 252.
Országos Magyar Gazdasági Egyesület 273.
Országos Tejszövetkezeti Központ 265.
propaganda 256.
tejellenőrzés 264, 274.
tejfogyasztás 252, 253—255, 266—267, 268.
tejhamisítás 264—265.
tejkereskedelem és ipar 271—276.
tejkezelés 273.
tej, mint táplálék 253, 267.
tejszállítás 274.
település 172, 249.
tengerentúli kivándorlás 120—121.

termelői rétegek helyzete 40.
testi fogyatékosságban szenvedőkről való gondoskodás 98, 100—101, 107.
tiszti értekezletek 23.
Toinby Hall 198.
tobbtermelés 160—161.
törvények: 1883 : I. 18, 24.
1884 : XVII. 324, 326.
1886 : XXII. 89, 106.
1893 : XXVIII. 329.
1898 : II. 175, 210.
1898 : XXI. 106, 175, 179.
1900 : XVI. 175, 176.
1907 : XIX. 175, 230.
1907 : XLV. 175, 178, 179.
1909 : II. 123.
1912 : LXV. 34, 37, 67.
1913 : VII. 362.
1913 : XX. 178.
1920 : I. 175.
1921 : XV. 323.
1921 : XXXII. 34, 37.
1922 : XXX. 153.
1923 : XVI. 323.
1923 : XXV. 324.
1923 : XXXII. 34, 37.
1924 : IV. 34, 37.
1924 : XII. 241.
törvényes munkásvédelem 322—336.
javaslatok 322—324.
jelentősége 326.
köre 322—323, 328.
bérvédelem 324, 329, 332.
felnőtt férfiak 323, 332.
fiatalkorú munkások 323, 329, 332.
gyermekmunka 323, 329, 332.
gyermekek orvosi vizsgálata 326.
iparfelügyelet 324, 326—327, 330, 333, 334, 335.
lakásügy 324.
munkaidő 323, 331, 332.
munkáskizárás 333.
munkavédelmi törvényeink egységesítése 329.
munkásvédelmi törvények végrehajtása 324, 326—327, 329—330.
munkaügyi szervezetünk szétforgácsoltsága 324, 327, 333, 334.
női iparfelügyelet 335.
női munkások 323, 329, 335.
sztrájk 333.
törvények: 1884 : XVII. 324, 326.
1983 : XXVIII. 329.
1921 : XV. 323.
1923 : XVI. 323.
1923 ; XXV. 324.
üzemi védelem 324, 326.
trópusi betegségek 128, 129, 130.
Trópusi Egyetemi Intézet Porto Ricoban 129.
tuberkulotikus betegek elhelyezése 115.
tuberkulózis 109, 132, 368.

U

Újraépítési Tanács 162—163.
Unterstützungswohnsitz 103.
üzemi tanácsok 278, 279, 287, 292, 317.
üzemi választmányok 283, 284, 285, 286, 292, 309, 317.
üzemi védelem 324, 326.

V

vagyonváltság 34.
valláserkölcsi élet a tanyákon 165.
vallásosság 361.
valorizáció 32, 33, 51, 67, 83, 98.
valutastabilizáció 30, 31, 32.
vándorintézmények 151—152, 164.
vándorlási statisztika 342.
vándormozgalom 118—132, 133, 136, 137, 219.
amerikai kivándorlás 118—119, 125.
délamerikai kivándorlás 127.
egészségügyi rendszabályok a kivándorlásnál 126.
Csonkamagyarország vándormozgalma 119—122, 124.
Institut für Schiffs- und Tropenkrankheiten 129.
kivándorlás elleni küzdelem 122, 132, 133.
kivándorlási politika 122, 123, 136.
kivándorlási statisztikánk 120, 126.
Kivándorlási Tanács 123.
Külföldi Magyarok Szövetsége 124.
külföldi magyarság védelme 123.
Magyar Pénzügyi Szindikátus 124.
Magyar Társadalomtudományi Egyesület kivándorlási anketje 123.
Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége 130.
munkanélküliség 136.
nemzetközi egyezmények 137.
Olaszország 123.
szárazföldi kivándorlás 121.
tengerentúli kivándorlás 120, 121.
törvény : 1909 : II. 123.
trópusi betegségek 128, 129.
Trópusi Egyetemi Intézet Porto Ricoban 129.
vándormozgalmak története 118—119.
védekezés a trópusi betegségek ellen 129, 130.
Védőiroda 122, 124.
világháború hatása a kivándorlásra 119.
városokba való özönlés 139.
Védőiroda 122, 124.
védőnők 114—115, 155.
«Világ» c. napilap 8.
világháború hatása a kivándorlásra 119.
világháború hatása a munkanélküliségre 214—216.
világnézet kifejlesztés 12.
Washingtoni Munkaügyi Konferencia 321.
Wekerle-telep 247.
Whitley-rendszer 278, 287, 289.

Z

Zárszó 366—375
Zweckverband 101, 102, 103, 104.

NATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL POLICY

(held on October 24—30, 1926, the Hungarian Academy of Science.)

After the equilibrium of the Hungarian budget had been restored, a craving arose with elementary force amidst Hungarian Society — having gone through great sufferings in consequence of the war, the revolutions, the Rumanian occupation, the social evils engendered by the inflation-period and, later, in consequence of the privations imposed by the financial reconstruction of the country — for such reforms in social-policy as would heal the wounds inflicted on Society, diminish physical sufferings, appease the raked-up minds and definitely assure a peaceful spiritual atmosphere for productive work.

This longing of Society for social reforms was met by the Hungarian Government's honest endeavours in this direction. Msgr. Dr. József Vass, *Hungarian Minister of Labour and Public Welfare, former University Professor, requested Prof.* Béla Földes, *former Minister, to invite the experts on social policy of this country to a meeting, in order to discuss, under the control of publicity, the problems of Hungarian Society, which had suffered so much during the last decade, and to point out the ways and means which, according to the opinion of these unbiassed scientific experts, would prove apt to put an end to the aberrations of social life and lessen the sufferings of the Hungarian people.*

Prof. Béla Földes *having thus been designed by the Government for the president of this meeting, in his turn asked Mr.* Andor Baiogh, *Deputy-Director of the Governmental Labour Exchange Office and Dr.* Béla Kovrig *Assistant Professor of University and Adviser on Matters of Social Policy to the Ministry of Labour and Social Welfare, to act as secretaries to the meeting. After 6 months of preliminary organisation, the Conference on Hungarian Social Policy was opened on October 24th, 1926, by Prime Minister* Count Bethlen *as the representative of the* Regent *of* Hungary.

Lack of means prevent us from publishing the full text of the statements of the best Hungarian experts partaking at this meeting. These lectures number more than one hundred and have been published in a thick volume. We are only able to give a summary in English of those opinions and propositions which — dealing with the characteristic problems of a thousand-years-old Nation — according to our belief, are likely to be of interest to the sons of Anglo-Saxon nations, who have always shown much understanding for the essential problems concerning the Hungarian people.

The order of the day of the Conference comprised the following social-political problems:

Social-moral and social-political education; social-political training of officials; the crisis of the middle-class; pauperism; public charity; policy of population; the problems of the farms; social insurance of agricultural labourers; social-political institutes; unemployed insurance; prevention of unemployment; workmen's houses; public alimentation and milkproblem; shop-committees and joint industrial councils; conciliation and the rights of Trade-Unions; legal protection of labour; social-political propaganda; social-political statistics; patronage.

*

Count Bethlen *in his opening speech, referring to the physical and moral losses suffered by the Nation during the world-war, emphasized that while Public Hygiene should be called upon to fight physical evils, it was the task of Social Policy to fight social diseases. First of all the fatally great mortality of children ought to be diminished. One must fight against the birth-control and its consequences which demoralise the Nation. The Nation ought to be armed against popular diseases, such as tuberculosis, epidemics, sexual maladies, alcoholism and its consequences. Lodging and alimentation must be improved. The fatal decline of the middle-class must be stopped. Our laws concerning social-insurance ought to be improved as well as those relative to the protection of labour. Religion and public morals ought to be given higher consideration.*

All these problems may but be solved by the joint endeavours of the State and of Society. It is for Science to find the necessary ways and means, to establish the chronologic succession of the tasks to be solved, in short to dictate the pace. But the completion rests entirely with Society and the State; only if everybody in this country, without exception and regardless to his social position, will do his duty to his best ability, lead by the true love of his neighbour, only then may we seriously hope to overcome the evils engendered by the war and to see the Nation once more rise to a higher, happier stage of national life.

*

Msgr. Prof. Dr. József Vass, *High-Provost of Kalocsa, minister of Labour and Public Welfare, in his exposé spoke of the disintegration of the more or less minutely balanced mechanism of Society and pointed to the continually growing popularity of the modern ideas of prevention. According to Minister Vass the social-political spirit is rooted in the fact of our being all human beings. This great psychological or biological truisme forms the basis of all development in social-political matters. We are all alike human beings, whether we be small or great, whether we are marching at the head of Society or have been trampled under foot. It was out of this intuition that, in the development of centuries we arrived at the stage of «equality before the law.» Minister Vass further remarked that he was fully aware that this equality before the law, the intrinsic value of the truth of our being all alike human beings, was a dogma from which still many inferences*

may be deduced and which, indeed, development shall have to do. He said that he believes that, in the vast region of social-political problems all the uproar, coming from those who instinctively or unwittingly believe themselves to be the suppressed, fallen and neglected children of Society, has its source precisely in this fundamental sentence. All those who have not succeeded in finding a place in the sun feel instinctively that, somehow, they too ought to have a right to such a place. If we are equals in our human being, if we all have a right to live, if we are equals before the law, equals from the point of view of the modern State then — in spite of the necessary differentiation — we arrive to the recognition that certain consequences ought to be derived from dogmas. For instance ; the dogma of having a right to live is closely followed by the next inference: the right to acquire the means of existence. The second is simply the immediate inference of the first.

Now which are these means? Msgr. Vass said he was certainly not thinking of caviare or champagne. He was considering the standard of life only in its physiological sense and thought that this standard should be improved but very gradually in conformity with the progress of the XXth century.[1] We should all be fully aware that the average progress of humanity in historic periods may be measured at the utmost but by millimeters. Which, then are the means of living which undoubtedly every and each human being has a right to?

Having the right to live everybody has a right to bread, a right to health and a right to a certain degree of culture. These are the dogmas, these are the corollaries which, in the XXth century must be acknowledged both by the State and by Society. Now if we add tho this the conception of the working classes, we needs must get at some practical conclusion. In a modern social sense it means Society itself in which WORK *has risen to the position of a Sovereign. Of course the whole complex of work is comprised in this conception, because from the production of ideas down to the use of the hammer, the management, the theoretical knowledge — all these are necessary complements of social development taken in the sense of work.*

If we accept this notion, then we see that bread indeed stands for work, because physically as well as mentally bread makes people apt for work. Secondly bread means to a certain extent a right to every worker as the result of his work. There is a minimum of living-wage which it is the duty of the Government and of Society to assure to everybody, by making use to this purpose of all available possibilities. Thirdly there is the right of participation in the achievements of civilisation. For why should the scholar work in his laboratory, why should the sculptor carve in marble why should authors and poets write books, novels and poems if spiritual goods vere meant only for a chosen few! The universality of culture is derived directly from the conception of working society. It would be nonsense if the achievments of civilisation were to be devided into a culture of different social classes. Every idea which is produced is common property ; every result attained by the human mind must be the property of all. The same as there exists a right to inaugurate museums, to collect rare treasures, apt for educational purposes or simply to delight the eye: even so it would be absurd to shut up these treasures or to put them at the disposal of only a few select.

This is the logical consequence derived from social consideration and from its fundamental truth. Thus we see that the development of Society brings forth results which may not be ignored by us nor by any other nation.

Coming back upon the idea of social prevention in social politics, we may state that a perfectly organised society did not exist in the past, does not exist in the present and that, indeed, it is a thing hardly to be imagined. The fact of our being human involves that the individuals are greatly differentiated and, on the other hand, society organised on the principle of private property — this mighty principle which cannot be overthrown — naturally creates its own economic form of life, creating at the same time such individual differences in social arrangements which we are unable to abolish completely.

Minister Vass *does not wish here to argue upon whether the capitalist system of production, which has achieved beautiful economic results for the last 200 years, cutting a new road and accelerating development, but which on the other hand has also proved to have innumerable drawbacks, should be replaced by another form of life or not. Listening to the above-mentioned social uproar, he thinks that there is, indeed, a demand for a change. There is much discontent against the present arrangements, yet hitherto but one single attempt has been made towards a change and that was the method of economic production inaugurated by communism. The Hungarian Nation has had an experience of what this means and there is still a big nation which has to suffer all the horrors of this desperate attempt. This is no proper occasion for discussing different methods of life but, being a man a social philosophy, he hopes that development will create a form of life which will replace, whithout destruction, the present system, once it has outlived itself.*

But it is not on this he wishes to dwell. What he wants to say is that in the present conditions of life, that is to say in the existing capitalistic system, it is not only possible but necessary to assure to mankind all the inferences and consequences mentioned before, because, without these, the order of the present society is sure to suffer. Destituteness, hunger, crime — which, by the way, if not looked at from a merely moral point of view might be put down to lack of education — misery of all kind, may very well develope into a destructive power and that without any stimulation. How very much more so when instigation is continually fanning the fire of misery, trying to raise the smouldering flame to a conflagration. Conflagration means revolution and revolution is contrary to the interests of human society. For society wants order to be able to accomplish peacefully the work it has to produce and, on the other hand, development too can prosper only when order is reigning. It is true that in the course of history some or other revolutionary action has, indeed, promoted development — still, looking at things with the cool eye of the philosopher, it must be recognised that development is born out of stability having a permanent foundation, without which the stages of development cannot be normal and harmonious.

Therefore the evils arising from the imperfection of social order should not be looked at with indifference, nor is it enough to take dispositions able to help only the single individual or social strata having been already trampled under

foot. On the contrary — just the same as it is the case with sanitary arrangements — one ought to protect those individuals and social classes who have not suffered yet from falling into misery. Therefore, in the first place, preventive measures are necessary and that is what he wanted to prove by his argumentation.

*

The meeting was addressed by the Chairman, His Excellency the Privy Councillor Prof. Béla Földes, *former Minister, who made the following speech:*

When sceptics ask us what we really mean by Social-Policy, the proper answer to this question is, that Social-Policy means the struggle against all economic and moral evils born out of social life and of the effects of the laws of economic evolution. Social-Policy is the emanation of the law reigning all over the world. What would become of the tiny seed, of the fragile sapling, of the frail nestling — aye — of the helpless human babe — if there were no law of protection reigning throughout Nature? Social-Policy means the application of this mighty law to Human Society. Christian doctrines are Social-Policy; the tenets of St. Francis of Assise are Social-Policy; the Charity of the Church is Social-Policy; the French revolution was Social-Policy. Almost every great historical event has a social-political meaning.

The world-war has greatly extended the dominion of social-policy. Undoubtedly it is the middle-class which has sufferred most by this world-conflagration. This same Hungarian middle-class which has supplied the country with the most prominent Statesmen, as Lajos Kossuth, Ferenc Deák, both Tisza, father and son, Dezső Szilágyi, Gábor Baross (creator of the first law of sick-insurance) gave us the long row of our immortals, scientists, authors and artists, the pioneers of agriculture, industry and commerce. The decay of this class would mean the ruin of the entire Nation. Consequently it is of primordial importance to assure the existence of this class, to provide for the education of their children, to protect their homes and to ease their old age. It is of equal moment to enlarge and complete the institutions for the relief of the workmen, both industrial and agricultural, in a way adapted to their special conditions of life. The protection of the middle-class and that of the workmen are complementary and interdependent problems. Besides the middle-class is being constantly fed by the influx of prominent individuals from the working-classes; on the other hand the working-classes find their most suitable leaders in the ranks of the middle-class.

However, all our endeavours would be but built on sand if we did not try to develope in every single citizen the social spirit. This is especially true with regard to those who, by their office, are destined to manage public administration, or who, like the members of the general-staff of production, are the representatives of capital. These are the general lines on which we intend to build up our social-policy. This is no class-policy: it is real, general social-policy. It is no use creating social institutions in a helter-skelter fashion; they must be created after careful consideration, gradually and in perfect harmony with the economic resources of the State and of Society.

Society must be imbued with social spirit, because the foundations of Society

are far from being restrained — on the contrary, social life is based upon the widest circle of the masses. This vast circle offers such great possibilities of social evolution, which may by no mens be neglected.

The effects of a wise social-policy are incalculable. Social-policy, if properly applied, protects and increases the working-power. It augments the love of work, consolidates family-life, prevents the losses of work, reestablishes peace between the productive classes, raises the perfection of production as well as the consumption. It levels the differences of income and property. It creates a healthy atmosphere in the mutual struggle of social classes, both upwards and downwards. But the beneficient effect of a proper social-policy is felt even far beyond the limits of economic life. It purifies the morals. It has a highly fertilizing effect on pedagogy. It strengthens the order of the State. By soothing class-hatred it is apt to have a curing effect on the sickening parliamentary life and to promote harmonious international co-operation. Cultural, hygienic, economic and political measures are without any effect if not backed by a sensible social-policy.

*

M. Dezső Pap *Deputy-Secretary-of-State, in handing over the letter of the President of the International-Labour-Office to the Chairman of the National Conference on Social-Policy, declared to feel it his duty to expresss the gratitude of the Conference for the attention and interest manifested by that High Body. Hungary, said he, will do everything in her power and as much as — considering her modest resources as well as her present historical situation — might fairly be expected of her, collaborate for the fulfilment of the noble ends marked by the admirable work performed by the International-Labour-Office, which, indeed deserves the appreciation of the whole world.*

*

The debate on social-political questions was opened by Professor Kornis *who held a lecture on social-moral and social-political education. In the course of this lecture he determined his program in the following items:*

1. Development of social perception; 2. Consideration of social, economic and even political occurances from a social-ethical point of view with the simultaneous differentiation of the ethics of the various professions; 3. The development of social conscience (responsibility and sense of duty) in the minds of persons in leading positions; 4. Establishment of the causes of social evils (antihygienic circumstances, pauperism, ignorance, disintegration of family life, social hatred etc.); 5. Search for the means curing these evils; help and prevention. Tasks of charity and of social-policy; 6. Popularisation of social-political institutions (protection of family-life, of maternity, of children, of young girls and youth in general, of the aged and disabled persons, protection of labour (if possible by ocular demonstrations). Landreform etc.; 7. Initiation into practical social work (organisation, control, superintendence); 8. Distribution of short practical pamphlets dealing with the enumerated problems.

*

M. Móricz Tomcsányi, *Professor of University, spoke of the social-political training of the officials in the various branches of administration.*

According to his opinion, if we consider the extreme importance of social-policy, we needs must come to the conclusion that the officials in the various administrations, being the official representatives of the State, must, by all means, receive a sutable social-political training and acquire considerably more knowledge of these matters than they possess at present. The work of administration itself is hardly more, than social administration, That is why the training of the officials in this sense becomes a necessity of utter importance. For, while administration in general often deals only with lifeless objects — as, for instancee a public well — the object of social administration is always the Human Being. Moreover a proper social-political training is the surest way to prevent the minds from jumping to extremes. This is the more important as social-policy certainly offers ample opportunities for such transgressions.

As a conclusion of his dissertation Prof. Tomcsányi made the following propositions for the solution of the problems :

1. A more intensive teaching of social administration and social-policy at the Universities. It would be desirable to constitute special colleges and courses serving this purpose as well as to habilitate a certain number of lecturers on these subjects into the Hungarian universities.

2. It would be advisable to hold from time to time courses on social administration for public officials. The competent authorities (municipalities, counties etc.) as well as the State Departments ought to complete every year their libraries by the purchase of the most important books and literary products published at home and abroad, dealing with the subjects of social-policy and social administration, according to the previous advices of experts, such as university professors and other authorities

3. Meetings of the public officials should be held from time to time, under proper control. At these meetings the officials themselves would have to lecture in turns on some literary work of importance, or on some legislative measures inaugurated abroad.

*

M. Lóránd Hegedüs, *former Hungarian Finance-Minister, made the following statements concerning the critical situation of the middle-class which is still more aggravated by the position of those numberless public officials who, in consequence of the Treaty of Trianon, had to leave the territories taken away from Hungary of yore and who are now unable to find the necessary means of living.*

1. The middle-class is the spiritual nucleus of the modern civilised State; it is this class which has most to suffer by the fluctuation and depreciation of the country's currency. Therefore the stabilisation connected with the constant slow rise of the value of the currency are essential to the interests of this social class.

2. The perfect security of private economy must by all means be attained.

That is why all obstacles preventing industry, commerce and agriculture from obtaining the necessary credit must be removed by international measures, regardless of these obstacles being of an economic or of a political nature.

3. It serves the interests of the middle-class to come into moral and material contact with the currency of the dismembered parts of Hungary. Furthermore the abolition of the difficulties of communication (visa etc.) and, if possible, the creation of fixed relations with the currency of the neighbouring States are equally of primordial importance.

4. Diminution of the burdens weighing heavily on the middle-class; introduction of a turn-over-tax always in conformity with the system of taxation of the neighbouring States, in order to augment earning-opportunities, raise the standard of life and of consumption of the middle-class.

*

After Mr. Hegedüs *Professor* Heller *lectured on the same subject.*

He stated that the middle-class was not composed of uniform elements. One part of it are engaged upon free professions, the other consist of state-officials with stable salaries. Between these two types there is the wide range of private employees. The interests and the means to improve the standard of life of these different strata are but to a small degree identic. In the first place there is a similarity in the appreciation of mental work: this forms the common interest of all. Moreover, in big towns, there is the solution of the housing-problem which is of equal importance to both categories. But, for instance, the interests of those who are engaged in business or trade, are chiefly connected with the problems of production whereas the interests of the staff of state-officials are mainlyin connection with the augmentation of the items of the State Budget and with the inauguration of a policy assuring a greater capacity of consumption. The private employees are, so to say, somewhere midway between these two groups for, on the one side, their interest lies with the development of commercial activity while, on the other hand, the augmentation of consumption equally promotes their interests.

As a whole, the welfare of the middle-class requires the consideration of the following principles:

1. In view of the probability of the majority of those engaged upon mental professions disposing, for a long time to come, but of moderate means, the expenses of the education of children ought to be reduced as far as possible, partly by granting scholarships, partly by the reduction of the school-fees for children of parents belonging to the poorer classes. These facilities might be granted according to the progress of the children in their studies. The further development of the institutions sending children during the summer to country-places or health-resorts is equally very desirable.

2. Though the housing-problem is by no means a problem concerning merely the middle-class, yet its solution is of utter importance to the existence of this class. Consequently the construction of lodgings ought to be encouraged by the development of credit facilities, by state-loans and by starting building cooperative

societies. Measures should be taken in order of compelling public offices and the bureaux of enterprises to reside in houses of their own.

*

M. Gyula Konkoly-Thege, *councelor of Ministry and vice-director of the Royal Hungarian Central Statistical Office discussed the problem of the middle-class from the point of view of the state-officials.*

It is true — he said — that, in consequence of the State-budget having recovered its equilibrium, the position of state-officials has greatly improved without, however, having risen to a satisfactory level.

In consequence of the imposed reduction the number of state-officials at present is not larger, than absolutely needed by the extent of the country. In consequence of these measures having been taken in the course of last year, there are by now only as many officials in every gradation as, according to experience, seems absolutely necessary.

On the other hand the number of pensioners increased to more than the double of what would be in conformity with the staff of employees in active service. This is partly due to the mutilation of the country, partly to the reduction of the number of officials.

The total sum of the salaries of the officials in active service and the amount of pensions exeeds already the figures of pre-war times. This has to be attributed to different causes, such as the more complicated social and economic circumstances requiring a relatively bigger staff of officials, the natural promotion to higher posts and, finally, the extremely large number of pensioners.

On the other hand the salaries of the officials in active service reach but 44—77% — according to the various gradations — that is an average of 63% of the value of pre-war salaries. The position of the pensioners is still more saddening. The salary of an official upon entering state-service is in fact far below the living wage, as it amounts scarcely to 120 pengős or £ 4. 6, 0, monthly.

*

M. Endre Liber, *municipal councillor to the City of Budapest, joining the discussion on pauperism and public charity urged the legislative organisation of matters concerning the above problems on a general system throughout the country. The competence of the various authorities on this question should be, according to his opinion, established on the following scale:*

The lowest authority of public welfare would be the district officer for public welfare. His service ought to comprise the villages belonging to the country-district or, in the towns, one urban district.

The next grade would be the county or municipal board for public welfare, with competence over the whole county or town. In smaller towns this board might very well do the work of the district officer.

The highest authority should be the Minister of Public Welfare.

The work of the lowest authorities might be still decentralised, especially with regard to matters of minor importance, as, for instance, control, superintendence, nursing of the poor etc.

The town, if necessary the larger districts, might be subdivided, whereas in country districts the more important villages might form separate units.

Simultaneously with the creation of the new law, committees for public welfare ought to be constituted in every district-, county- and municipal board with the purpose of maintaining the harmony between the activity developed by the authorities and by society. These committees would be the centres for all sorts of matters of public welfare and their duty would be the general direction and completion of this important activity.

*

M. Alajos Kovács, *a wellknown expert of the problem of «birth control» (one-child system), director of the Royal Hungarian Statistical Office, dealt with the problem of the increase of population.*

There are three main causes detrimental to the increase of the population in Hungary, said he: the birth-control, the infant-mortality and the mortality in consequence of tuberculosis. It is a sad truth, nevertheless it must be put down that in the two latter respects Hungary is marching almost ahead of all other countries of Europe. Though of late a small change for the better may be noticed, there is still very much to be done in this direction.

In order to reduce infant-mortality it seems most desirable to extend the institution of lady-wards — introduced by the «Stefania» league — all over the country.

Moreover it is necessary to teach the future mothers already in the Upper Grammar Schools how to nurse babies, because experience teaches, that in most cases the death of the infant is due to improper feeding and nursing. Every time a child dies the official inquest should be started at once and the parents or wards, if their responsibility should be established, punished severely.

The tuberculosis has its main cause in bad lodgings, consequently special care should be given to the construction of healthy dwellings. Mining and manufacturing concerns ought to be compelled to build suitable dwellings for their workmen. The same obligation should be laid upon the land-owners. The construction of cottages on the lots distributed in consequence of the land-reform ought to be directed according to fixed principles, prescribing the minimum area of the rooms and other attributes of hygiene. Stamped floors, being the hot-beds of tuberculosis, ought to be altogether prohibited.

The increase of the number of hospitals and dispensaries certainly would help to cure already existing tuberculosis. Only a very small number of those having contracted already this terrible disease find a place in our hospitals at present.

The birth-control is by no means a general symptome. Though the birth-rate is continually decreasing it is still one of the best in Europe. However the statistical figures of that vary to a great extent. There are villages where there are up to 50 births to a thousand of inhabitants while, in other places, the figure scarcely amounts to 10. Having a perfect knowledge of these villages the activity for the

prevention of birth-control ought to be concentrated mainly to these places. He recommended the following means for the prevention of the birth-control:

a) *Encouraging of religious and patriotic feelings as well as of the sense of the citizen's duty towards the State.*

b) *Stigmatizing of the families and villages addicted to the one-child system; granting of premiums and facilities to families with many children.*

c) *Progressive taxation in an inverse sense to the number of children.*

d) *As the increase of population involves at least 3 children per family, all the couples who, after 10 years of married life do not boast of at least 3 children should be obliged to pay a tax amounting to a sum sufficient for the education of as many children as are wanting to make up the required number of 3. The sums collected in this way should be used for the purposes of infant-protection and for the remuneration of families having more than 3 children.*

e) *A similar tax should be laid on bachelors older than 30 years and having an income sufficient to keep a family.*

f) *The law of succession should be modified (for the time being only in places attained by the evil of birth-control) to the effect of the total fortune of a family being handed over to the heirs only in case if there are at least 3 children to inherit it. If there are less children, then each shall get but $^1/_3$ of the inheritance. The rest of the fortune shall be given to the next of kin, provided he has at least 4 children or — in case of there being no such next of kin — to such families living in the same parish who boast of most children and are deemed by the authorities worthy of this valuable reward.*

g) *The system of the so-called family subsidies, granted by the State to officials with many children, should be extended in a general way and the sums of these subsidies be fixed in conformity with the real expenses or vary according to the age of the children. In cases where there are more than 3 children the subsidies should be progressive.*

*

Professor Laky *read his paper containing valuable statements on the migration of Hungarian subjects, such as emigration, economic position of the emigrants etc. He attributes special importance to the consideration of economic and social-political points of view in the problems of emigration instead of political aspects.*

M. István Bernáth, *vice-president of the Hungarian National Bank, occupied the Chair during the discussion on the great problem of Hungary, the «Farms». It would require by far more space than we have at our disposal to registrate all opinions uttered on this subject. Therefore we are going but to enumerate the propositions of*

M. László Nagy, *director of the Chamber of Agriculture of the Region between the Danube and the Tisza made the following propositions on this subject:*

I. The first part of the proposed measures does not

involve any costs and may be inaugurated by means of a certain amount of good-will:

1. Organisation of agricultural circles and libraries.

2. Accomplishment of the administrative duties of the officials in certain farm-centrals or farm-schools (farm-officials, making out of cattle-certificates, collection of statistical data regarding animals, collecting of taxes, registering of births, marriages and deaths, settlement of minor complaints etc.).

3. Organisation of monthly markets for cattle, animals and industrial articles.

4. The medical officers of the villages should be obliged to call officially at least once a month at the farm centres, where they would have to see the ambulant patients.

5. The places designed for the construction of dwellings ought to be previously inspected by the health-administration as to the requirements of hygiene.

6. In each farm-center a fire-brigade ought to be organised recruited out of the farmers themselves.

7. Religious services should be held at each farm-school at least once a week.

8. Gratis saplings to be distributed by the nursery-gardens of the state for reafforesting purposes.

9. Organisation of a farm-police.

10. Constitution of cooperative trading societies at the farm-centers.

11. Where this is feasible, organisation of cooperative societies of lease-holders.

12. Creation of experimental- and model-farms in every district.

13. Winter schools for adults.

14. The schoolmaster of the farm-schools should always be selected among individuals being natives of villages or farms and acquainted with farm-life. Organisation of special institutions for farm-teachers. Appointment of head-masters having been farm-teachers, creation of special inspectorates for farm-schools.

15. The books, the hours of the lessons as well as the material of teaching should answer the repurements of farm-life.

16. The constitution of farm communities should be facilitated.

17. The chairmen of the agricultural associations of the farms should always be members of the parish-council.

18. Facilities to be granted to the farm-centers for the purchase of projecting cameras.

II. Means requiring money (to be procured by way of taxation) or which may be achieved by the assiduous work of the farm population.

1. Construction of macadamised or concretehigh-roads and of less expensive by-roads.

2. Regulation of ponds and water-courses.

3. Creation of farm-centers with premises for the local Agricultural Associations, with a lodging for the midwife, with rooms for the convenience of women in childbed, medicine chests and a doctor's dispensary.

4. A bit of land for agricultural demonstrations at each farm-school.

5. At every farm-center (farm-school) there ought to be a post-office, fitted with a telephone connecting the farm with the parish or town, with the police and the doctor.

6. Abolition of the undivided schooling-system. There ought to be at least two teachers at every school so that one of them may devote some of his time to the education of adults.

III. The taxes collected from the farms should, to a large extent, be devoted to the needs of the farm: road-taxes entirely.

IV. Obligatory public-works ought to be organised in a manner to give the farmers an opportunity of mending the roads in their neighbourhood.

*

Mr. Károly Mayer, *State-secretary at the Ministry of Agriculture, spoke of the social insurance of agricultural labourers. According to his views it is necessary to create as soon as possible the Workmen's Compensation-Bill for agricultural labourers, on the following principles:*

a) *Insurance of agricultural labourers against accidents is to be made obligatory. Everybody employed in any important or minor branch of agricultural activity will benefit by this insurance in case of a casualty caused by some accident in connection with his profession.*

b) *The insurance should be extended also to diseases contracted during the exercise of the labourers' agricultural work.*

c) *The subsidies of trained workmen should be brought into accord with their wages. The ordinary workmen should be subsidised according the average daily, monthly or yearly wages, established from time to time, with due consideration of local and other circumstances.*

*

Professor Erődy-Harrach, *director of the University-Extension for Social Policy in Budapest (Újpest) reported on the principles of the activity and of the development of that institute which had been established according to English pattern. Among others he said:*

The most important conditions of a thourough social-political system are:

1. To find the suitable means and methods within the bounds of a social-political institution destined to protect the interests of workmen and of the destitute in general, by advising them, by successful intervention on their behalf, by helping them in every way. There is great ethic value in such an institution, never aiming at details but at the whole complex of social life. Such an institute must be aware of the fact that social work — in spite of the seeming differences caused by the organic character of social life — is interdependent and that, for this reason, the attention of the institute must needs be directed towards all purposes aiming at a common end. Such an institute endeavours to produce pedagogic effects and in this fact lies its real power. It is trying to replace the lifeless organisations

by personal relations. The members of this institute do not approach those who are in need of help in an official quality; they come to them as friends, willing and able to help them. They acquire in this way experience, knowledge and information: they bring sacrifices for the welfare of others.

To obtain social effects, the method to be applied by the Institute should be the individualisation of protection.

The activity of these institutions comprises public education, social hygiene and social welfare in general. These branches of activity are separated into different groups.

*

Trade and industry — mainly concentrated at and around the Capital of the country, deprived of $^2/_3$ of the territory of former Hungary, of the most important market-places and of the possibility of easy communication with the territories where the raw-material came from — are suffering of interior decline and showing the symptoms of serious desease, such as, mainly, unemployment.

According to the statement of M. Géza Papp, *deputy secretary of state, it has been up to now impossible to find and apply means or methods capable of standardising the regularity of production or of preventing fluctuations on the market of goods and labour. In consequence, as long as the standardisation of the market of goods and labour is not accomplished, we must always take into consideration the possibility of unemployment. Therefore it is absolutely necessary to provide for the obligatory insurance of the social classes, living from their wages, against unemployment and to assess the insurance fees proportionately upon the owners and the insured, the State and the municipalities. Moreover it is necessary to concentrate the service of labour-exchange into a joint public institution providing for all branches of production and to abolish the activity of all private professional enterprises of this sort.*

*

Mr. Endre Andor, *deputy undersecretary of State, the excellent expert on the problem of employment-exchange, made detailed propositions to the effect of drawing up regular files showing the opportunities for work and a list of those who wish to be employed. This would immensely facilitate the exchange between employers and workmen. Practically it would mean a monopolised labour-exchange-office belonging to the State, for all industries, and based upon compulsory registers. The service ought of course to be quick, unbiassed, gratis and comprise all professions. This institution would form the only practicable basis for the organisation of the insurance against unemployment.*

According to Mr. Endre Andor, *periodical public works and issues as well as the giving away of periodical supplies should be put under the control of a central management working on the following principles:*

a) *All public authorities and offices should be directed to inform every year — and that before a fixed date — the public labour-exchange-office of the more important public works and issues to be completed in the course of the following year.*

These informations ought to contain the approximate date of the contemplated issue and the presumable number of technical, administrative, trained and untrained workmen to be employed.

b) *The employment-exchange-office would have to give a complete report on these informations to the Minister of Public Welfare and Labour who, in his turn, would see to an equable distribution of the work over the whole year and according to places, taking into consideration the chronologic order, the urgency, the situation of the market etc. and providing work for the industries at times when — at the end of the working season — they woud otherwise be in need of orders.*

*

According to Mr. Andor Balogh, *deputy director of the Official-Labour-Exchanges, the most effective prevention of unemployment — due partly to the effects of the war and to those of the Peace-Treaty, partly to economic reasons — is the organisation of the labour market. This means the precise evidence and registering of all symptoms concerning the market, besides a thorough service of exchange between employers and workmen. Such service should be based upon a perfect central organisation, comprising all provincial districts and all industries, because the levelling of the various discrepancies created by the fluctuations in the time, the place, the quality etc. of works of all kind, affecting the exchange of labour, cannot be done successfully without a thorough knowledge of all symptoms and the needs of the labour market.*

The complete knowledge of these social and economic symptoms of the labour market serves as a basis for institutions and suitable measures being of utter importance for the prevention of unemployment, such as:

a) *The giving away of public works and issues at a time of the year when the different industries are most in need of work, that is in the period known as the bad season. The State, the authorities, the counties and municipalities — after a careful examination of the general economic situation and of the opportunities offered by the market — might accomplish a most effective social-political work in dividing up the public works on this principle. A careful organisation on these lines might prevent many a crisis. For this end it is necessary to collect all informations concerning public works and issues at a central office which should then draw up a suitable scheme to the effect mentioned before.*

b) *The inauguration of a social credit policy, offering the necessary financial means at the most favourable conditions during the period of shortage of work and narrowing down the credits at times when a possible overproduction might cause subsequent unemployment.*

c) *The organisation of the public professional guidance, in order to substitute the hitherto rather incidental choice of a profession by systematic advice, taking into consideration not merely the physical, mental and moral assets of the individual but also the opportunities offered by the presumable development of the various industries.*

*

Architect Ferenc Paiik *lectured on the housing-problem, which in Hungary is quite as serious as in England.*

Mr. Otto Gratz, *director of the Institute on Milk-Research, joining the debate on public alimentation and on the supply of milk, stated that the consumption of milk in Hungary is far from being sufficient as it amounts but to 2 decimals of a liter per head and per day. In order to rear a strong, healthy and strenuous generation, it is essential that the children and young people in general should consume as much milk as possible. He urged the inauguration of a committee, consisting of milk-producers, consumers and merchants, same as it has been done in several countries abroad, in order to augment the consumption of milk.*

This committee should consist of representatives of the Ministers of Education, of Agriculture, of Public Welfare, of the Universities for Medical and for Veterinary Science, of the Institutions for Agricultural Training, of the Institute on Milk-Research, of the Grammar- and Secondary-Schools, of the Charity-Institutions, moreover of the milk producers (farmers), finally of the merchants and of representatives of the Press.

These Committees — spread all over the country — would have to enlighten the population as to the highly nutritive power and most valuable effects of milk. They should organise lectures with moving pictures, milk-days, distribute pamphlets, posters, memoranda and pictures for the purposes of object-teaching. The main territory of their activity would be, as a matter of course, the school, where they would be sure to find the most impressionable pupils for their propaganda, into which the parents too should be included. Besides they would have to devote their attention to the clean and hygienic methods of milk-production, transport and sale and instruct farmers as well as retailers how to deal with milk according to the principles of hygiene.

The sums necessary for the inauguration and maintenance of these Milk-Committees might be procured by putting an extremely small tax on the sale of milk.

*

Dr. László Berczeller, *head-physician, proposed the creation of an Institute for the Investigation of Victuals. According to his opinion the problem of the amelioration of public alimentation in Hungary can only be solved on the basis offered by careful scientific and biological studies.*

As an example for the creation of an Institute for the Investigation of Victuals he pointed to the «Institut für Lebensmittelforschung» existing in Munich, Germany. Though Hungary generally follows the German lead when creating experimental institutions, in this instance — so he said — we had better adopt the biological method of Anglo-Saxon Institutes instead of the German chemical system.

In consequence of the biological methods of scientific investigation of he production of provisions being most important from the point of view of the producers themselves, it seems probable that considerable contributions might be

obtained for the activity of such institutions from private enterprises. In any case the biological method of investigation should never be subordinated to the chemical system. On the other hand it would be a failure to carry the specialisation of the investigations too far and to create separate institutes for each sort of food. As one institute is perfactly able to cover the purposes of many practical requirements, it would be detrimental or at least superfluous to carry the principle of decentralisation too far. The great value of scientific work would be jeopardised by the incidental detail-work of the small institutes.

*

Prof. Jenő Czettler, *the pioneer of Agricultural Social-Political Science, dealt with the problem of the organisation of Public Alimentation.*

Professor Ákos Navratil *of the University of Budapest, taking part in the debate on Factory-Committees and Joint-Industrial-Committees pointed towards the essential conditions of Social-Political-Institutions.*

The industrial committees, acting at big industrial enterprises, are the constitutional boards, where the employers and the employed are represented on a footing of equality. These committees endeavour to settle and manage the problems concerning both, employers and employed and to maintain industrial peace and, at the same time, the steadiness of production in «constitutional factories». In consequence of their being organised on a footing of equality, they should be able to put the principle of the community of labour into practice. The activity of these shop-committees ought to penetrate the workmen's minds with the spirit of common interest.

The essential condition to ensure their existence is — according to the learned Professor — that both parties, employers and workmen, should be properly organised. These committees will be created, as it were, automatically, by way of the negotiations of the two parties having seemingly contrary interests but — in spite of these contrasts — aiming towards a common industrial end manifested by the shop-committees in question.

It is the duty of the State to facilitate and support a free development in this direction.

The example of foreign countries, where industrial development is much ahead of ours, shows that the organisation of the factory-committees is much more satisfactory where they come about without the forcible interference of the State and are born of the recognition of the common interests of employers and workmen and are inaugurated sort of spontaneously. This road of development should be considered the proper ethic basis of these institutions.

*

The great problems of conciliation, arbitration and of the right of coalition were treated by several prominent experts, such as Dr. Dezső Pap, *deputy undersecretary of State, Mr.* Samu Jászai, *late general secretary of the Trade Unions' Council of Hungary, Mr.* Béla Kovrig, *Assistant-Professor of Uni-*

versity and adviser on social-political matters to the Ministry of Social Welfare and Labour, Mr. Zoltán Bencs, *adviser on social-political matters to the Prime Minister's Department.*

According to Dr. Dezső Pap, *the following principles ought to be applied in order to narrow down as much as possibole the industrial disputes and to assure the peace of production.*

The rights of the Trade Unions should be regulated by law. This law should contain mainly normative measures. The compulsory chapters of the law would have only to provide for rules concerning the existence of these Trade-Unions, the publicity of their constitutional life, the persons acting on their behalf as far as public interests are concerned, as well as concerning the legitimate indiridual interests of the membres and of persons outside these organisations, finally the rights of such Trade Unions as existed already before. The activity of the Trade Unions conform to their charter would be assured by the publicity of their procedure.

The competence of the standard labour-contracts should be regulated by the law.

The procedure of conciliation and arbitration ought equally to be stipulated by the law, on the following principles:

a) *The responsible persons should be compelled, under penalty, to report to the competent authorities on industrial disputes in which at least 10 workmen are involved and the legal settlement of which does not belong before the law-court. These reports would have to contain a full statement of both parties' views and to be presented before the competent authority before the lock-out or the strike of the workmen sets in.*

b) *Conciliation should be started by the authorities in question at the request of whichever of the two parties. The authorities would have the right to start ex offo the procedure of conciliation whenever at least 3 workmen are involved in the dispute. Participation at the procedure of conciliation should, as a matter of course, be obligatory for both parties.*

Arbitration must not be applied in case the parties have agreed to settle their dispute before some other body; still such an agreement is to be reported to the authorities just like the compulsory reports concerning the starting of the conciliatory procedure. Lock-out and strike should to be prohibited until the procedure has come to an end.

The result of the conciliation has to be reported to the competent Board. Should the procedure chosen by the parties lead to no result, then the authorities should be obliged to start officially the normal procedure of conciliation.

*

Mr. Samu Jászai, *the late Member of the Hungarian Parliament and late General-Secretary of the Trade Unions' Council of Hungary, declared that, according to his views, it would be desirable to put the following principles into practice:*

1. The right of coalition should be assured to an extent such as to enable workmen and private employees as well as State-officials, Municipality-officials,

employees of the enterprises of transport and communication and agricultural labourers to form organisations without any restraint.

2. Abolition of the compulsory supervision of the charter of the Unions by authorities. The formation of such Unions should simply have to be reported to the competent authorities whose duty would merely lie in taking note of these reports and of registering the new Union.

3. An inquest against whichever of these Unions would have to be started only in criminal cases or upon the request of the majority of the members.

4. The existing and forthcoming Trade-Unions should be allowed to establish their own charter at their usual general meetings. They should have the right of opening actions for the amelioration of wages; equally they would have the right to subsidise those of their members having been locked-out or taking part in strikes.

5. The Trade-Unions should be endowed with a complete autonomy. Their meetings and lectures should be exempt from any previous permit of the police.

6. The so-called «black lists» should be abolished.

7. Committees of conciliation, organised on the principle of social parity, should be inaugurated for every industry, for the purpose of settling in a friendly manner the labour disputes.

*

Dr. Béla Kovrig *in his lecture followed up these principles:*

All legislative measures and all declarations of statesmen serve the purpose of conciliation only if they convey to the minds of those who are closely connected with production the conviction of the possessors of governmental power acting solely for the entity of national ideals, that is for the benefit of general welfare and standing above every kind of selfish party-or class-interest. Wisdom of the Government, social judgement and discernment are the means to fill public life with real social spirit, without which all so-called social-political institutions will remain barren and all laws created for the protection of labour nothing but a sequel of dead sentences. Consequently we may well state that a fairly developed social spirit forms the preliminary condition to all procedure of conciliation.

1. We should establish the dogma in the legislative regulation of the right of strike and lock-out (it is hardly possible to draw a sharp line as to where the first ends and the latter begins) that both should be tolerated only in so far as they serve to the economic interests of those immediately concerned in it. Since in the majority of cases both — the collective strike and the collective lock-out — are used when the dispute of a modification or the conclusion of a labour-contract arises, it would be but reasonable to establish the principle that the regulation of these collective labour-contracts is the preliminary condition of the legislative solution of the strike-law. In dealing with the legal solution of the question of collective labour-contracts, the Trade-Unions ought to be recognised as the legal representatives of the workmen, because:

a) *only a juridical body, i. e. a collectivity, may be made practically responsible for the stipulations of a collective labour-contract;*

b) *it is necessary to create a Body recognised by the law, having the right to carry the decision in a strike;*

c) *the boards of conciliation and arbitration cannot be inaugurated without establishing which of the workmen's organisations is to be considered as the legitimate representative of interests of the working class.*

2. Experience shows that most collective disputes in the various industries have their source in minor local differences. That is why it appears advisable to establish local shop-committees in order to preserve the peace of production. These shop-committees, however, should not be mistaken for the industrial-councils.

It is to be feared that at the election of the members of these shop-committees the older and more reasonable workmen might be overridden by turbulant and excitable young men: therefore the organisation of these shop-committees ought to be regulated by law and due consideration be given to the predominance of such workmen, who in consequence of their age, their experience, their education and their respectability are certainly best fit to fill these posts.

3. The procedure of conciliation and arbitration is based on the above-mentioned institutions: the shop-committees, competent to settle local disputes further on the Trade-Unions and on the legal representative bodies of the employers. The procedure should draw a distinct line between collective and individual disputes as well as between juridical and material problems.

According to the scheme of Dr. Kovrig, *the procedure of c o n c i l i a t i o n ought to be made compulsory.*

4. In order to safeguard the interests of social order and of national economy simultaneously by the prohibition of strikes and lock-outs, the procedure before the boards of arbitration should be made compulsory for each trade separately. The procedure of arbitration should be started only if, in trades where the prohibition of strikes and lock-outs is in force, the official or the conventional — or both — tentatives of conciliation have failed, or if the litigant parties, having been unable to settle their differences by way of conciliation, refer, by mutual consent, the matter to the board of arbitration. Consequently the procedure of arbitration in these latter cases should be not compulsory but optional.

A difference has to be made between the central board of arbitration — which is competent only in matters concerning the juridical interpretation and appreciation of tariff labour-contracts — and the trade-boards of arbitration having to decide in collective industrial disputes void of any legal character.

The activity of the boards of arbitration ought to have the full confidence of those who are concerned by their sentences. Therefore, as well as for the sake of a certain routine which their members should possess, it is absolutely necessary that they should be constituted on the principle of equal footing and that the members elected should remain in their office for at least 2 years. The decisions of the boards of arbitration ought to have a juridical character and be invested with full sanctions in conformity with the requirements of economic life and the higher interests of national aims.

During the procedure of conciliation and arbitration, the strike as well as the lock-out should be prohibited. The material responsibility for breaking this

prohibition rests with those organisations whose members have broken this rule. Single individuals or firms, not belonging to any industrial organisation have, as a matter of course, to bear the responsibility themselves.

Since the only available and unbiassed sanction of the decisions or sentences brought by the committees of conciliation is to be found in the attitude of public opinion, it is essential that the results (or failures) of the procedures of conciliation as well as the sentences of the boards of arbitration should be published within the shortest possible time.

*

Mr. Zoltán Bencs, *secretary and adviser on matters of Social Policy to the Prime Minister's Department founded his lecture on the following principles:*

1. There are moral principles dominating over economic life: the neglect of these inevitably leads, sooner or later, to the decay of Society.

2. These moral principles cannot be determined by the parties facing one-another in struggling each for their individual interests, because, obviously, their judgement could not be unbiassed. Therefore it is the State which — with the help of scientific progress — has to determinate and to assure the application of these principles.

3. These moral principles must find application in the development and in the organisation of economic life.

4. In the present structure of Society neither the single individual nor the community of individuals are able to create — much less to maintain — out of themselves the ethical economic order conform to the needs of public interests.

5. Consequently the development and organisation of economic life, looked at from this point of view, may not be considered the private affair of anybody, but must needs form the object of the attention, the care and the control of the State.

Following up this principles, Mr. Bencs arrived at the conclusion that the syndicalisation is an indispensable necessity in modern economic life. However the power of the State cannot be dispensed with, as it is that power which ensures order and organisation.

The economic institutions, according to his opinion, ought to be endowed with the following privileges :

1. They should be independent, that is free from any influence coming from institutions of not economic nature, from political parties or concerns with aims incompatible with their ends.

2. They should be formed by voluntary association, that is nobody should be forced either by moral nor by material pressure nor by any kind of «terror» to join or to leave the associations in question.

3. The institutions ought to have the right to levy material contributions only to an extent necessary for the completion of the ends in view. Their funds as well as their administration should be under the control of the State.

4. These associations should not be permitted to develope any political activity.

Naturally it could not be considered as a «political activity» if the associations would declare their point of view in matters of public interest, as, for instance,

discussion on bills, decrees, measures taken by the authorities, the modification or abolition of lawful prescriptions concerning the material interests of the members of the economic association, having been constituted precisely for the defence and for the promotion of these material interests.

*

Professor Farkas Heller, *speaking of the legal protection of workmen, urged the regulation of the employment of children in all branches of industry. The minimum age should be fixed at 14 years, as it has already been done with regard to bakers by the law No. XV of 1921. This, of course, would involve the extension of the compulsory daily attendance of school. The working-hours ought to be reduced as far as children are concerned and, except in cases of utter urgency, the nightwork of children ought to be entirely abolished. Similar regulations are necessary concerning the working-hours and night-work of adolescent workmen.*

The protection of working-women should comprise, first of all, the compulsory protection of maternity for a period of 8 weeks. Special attention should be devoted to intervals between working hours and to the possibility of these women being able to nurse their babies during these pauses in suitable, heated places. The institution of the «English week» ought to be made compulsory for women.

It is desirable, that these groups — that is children, adolescents and women — should be absolutely released from work on Sundays and should never be employed in dangerous industries.

As to the protection of workmen, it would be important to regulate the intervals between working-hours. The regulation of night-work has already been carried out by the Law No. XVI of 1923. The introduction of the working-day of 8 hours should be a very important item — still it must be remembered that, in consequence of the ravages caused by the war, the augmentation of production is highly desirable to the welfare of the entire population and, more expecilly, to the welfare of the working classes. This consideration is a heavy argument, for the time being, against the immediate introduction of the 8 hours day. Trade-Unions of the workmen and collective contracts might very well succeed in shortening the working hours. However if the countries which, looked at from the point of view of the Hungarian industry, are most important, should join the international convention concerning the 8 hours day, there could be no serious argument against Hungary accepting the same measures.

*

Mr. Manó Somogyi, *Assistant-professor of University, developed the principles of social-political propaganda. According to his opinion it would be necessary:*

1. To make perfectly unprejudiced studies concerning the actual situation of Society. It is most essential that the public should be made acquainted with this situation. The deficiencies must be removed. All available data to be completed, inquests to be organised and monographs published. Special attention ought to be devoted to social statistics, mainly concerning wages, living expenses, Trade-Unions, labour-exchange and labour disputes.

2. To create a center (association or committee) for the development and intensification of social spirit by organising meetings, lectures, congresses, competitions and by the edition of monographs.

*

The Hungarian social-politicians have recognised the truth of the necessity of the inauguration of a practical and systematic social policy which, on the other hand, is impossible without a reliable statistical material. In order to be able to supply the Government with the unbiassed statistical figures necessary for the concentration of the Government's activity on the solution of social-political problems, and which are essential to the formation of an unprejudiced opinion, —

Mr. Norbert Kovács, *councelor of Ministry, proposed the following measures to be taken:*

1. A yearly census of all unemployed, at the end of March, regardless of sex, age, profession, education or of the period of time they have been unemployed. This census ought to comprise as few items as possible.

All persons who, in the economic sense of the expression (objectively), are unemployed should be comprised in this census. Special attention to be devoted to the census of unemployed mental workers (former state- and private officials). The determination of «unemployed» has to be applied not only to those, who have already been in situations and are able to prove this fact by certificates or workman's passeports, but equally upon those — between the age of 18 to 24 — who, having finished their studies or apprenticeship and not possessing means of their own, are in quest of an employment but unable to find one.

2. Statistical data concerning wages ought to be taken every 3 months but, at the very least, twice a year (June 30th and December 31st). For the present it would be sufficient to do so only as far as the commercial and industrial employees are concerned. It would seem very much to the purpose to draw up lists with regard to the average wages (daily or hourly) much the same as is being done for some years already in the iron- and machine-trade. The average of wages has to be calculated by the number of workmen and by the effective working-days. The items should be subdivided according to sexes and according to the quality of work. The equivalent of remunerations in kind have to be added to the wages in cash. At the beginning at least the wages in the following trades ought to be investigated: ironworks, machineworks, timber and wood works, leather manufacturing, textile and food manufacturing and the trades of reproduction. Later the investigations should be extended to the wages of agricultural labourers.

3. The statistics of labour und of the institutions of workmen's relief should be drawn up in connection with the statistics concerning the production and exploitation of various factories. It seems equally necessary to collect data concerning the daily working-hours, the way wages are paid, the shop-regulations, the different manufacturing systems and the institutions of workmen's relief. The questionary, drawn up according to the statistical entries of 1910 has been prepared already by the Royal Hungarian Central Statistical Bureau. This new method might also serve as a means of establishing the precise equivalent of the performed work.

4. Statistics of the households might throw a light upon the problems of the variety of income and of the standard of life. The data concerning officials and workmen should be collected on separate lists. The households furnishing the necessary data should be selected from amidst the most different types as: officials with big, medium and small salaries, bachelors and families with or without children and of different age — living in towns or in the country — engaged in different professions etc. etc. The expenses of living should be, as far as possible, enumerated in detail. It is essential to take into consideration the surroundings the families are living in. Most probably the Central Statistical Bureau would be most likely to be able of gathering the necessary data by assuring the families of the supplied data being kept perfectly secret.

5. Statistics ought to be made and constantly completed on the price of articles. The index of living expenses should be established on the retail-prices of as many articles as possible. The stock of the most essential victuals ought to be carefully established and their market-price registered monthly. The prices of the most essential cultural requirements should be collected in special statistics.

6. Social statistics should comprise the activity of the institutions for the insurance of agricultural labourers. The agricultural labour-market should be carefully watched from the point of view of statistics. The general agricultural office for labour-exchange and its branches should have to report on this matter from time to time to the Central Statistical Bureau.

7. Development of the statistical service concerning workmen's compensation.

*

Mr. Benő Gál, *secretary of the Council of Trade Unions in Hungary, emphasized the utter importance of statistical records concerning prices, wages and income in general. These records ought to be drawn up separately for each social class and comprise the expenses of households. This, said he, was the only method of eliciting the social and economic situation of workmen, employees and of independent tradesmen. Records concerning factories, production and taxation, drawn up according to the professions, should complete the above statistics.*

It would be of equal importance to be thoroughly acquainted with the relations existing between employers and employed. The working-hours, the nature of the arising differences, the situation of the labour-market (a precise knowledge of unemployed and vacancies in each industrial branch) should be recorded in statistical files, together with the data of emigration and immigration, the extent and causes of the development of children's-work, their working-hours etc. etc.

*

The long succession of lectures and reports was closed by the dissertation of Secretary of State Rottenbiller *who made most valuable propositions on the problem of patronage.*

The unbiassed opinions and views of this assembly of experts will be handed over to the Government by the President of the National Conference on Social-

Policy, Professor Béla Földes, *former Minister. The Hungarian Government have taken the decision, to establish the official programme of national social-policy according to the principles laid down in these records.*

*

The final accord of the Conference has been reserved for Mr. Imre Dréhr, *Secretary of State to the Ministry of Public Welfare and Labour, who, after summarising his own ideas, called the attention to the main points, out of the multitude of propositions made by the prominent lecturers, which have been deemed by the Ministry of Public Welfare and Labour as suitable to be put into practice in the next future.*

These are:

1. Intensification of the struggle against the crisis of nativity, by granting compensations to families owing many children. The expenses incurred by these measures will be covered by a tax laid upon bachelors.

2. Development of the institutions for the protection of motherhood and children, especially lady-wards.

3. Legal reform of the milk-commerce and its control, with special regard to the protection of infants.

4. Introduction of the obligatory insurance for old age and disablement with special attention to the families of the deceased.

5. Systematic elaboration of the bill of insurance against unemployment by way of the inauguration of a general public labour-exchange.

6. Legal reform of pauperism, on a uniform principle, after all other branches of social insurance, such as sick-relief, workmen's compensation, insurance for old age, disablement, insurance in case of unemployment etc. have been already inaugurated.

7. Organic reform of the interdependent problems of collective contracts, conciliation, arbitration and of the strike-law, with special care to the creation of a perfect harmony between the right of free coalition and the principles of personal political freedom as well as the liberty of work.

*

Before closing synopsis of the minutes containing the precious material furnished by the most prominent Hungarian experts on social-policy, we feel it our duty to meet the accusation of certain circles abroad, impeaching Hungary for progressing too slowly on the road of social development. Those who made this charge have certainly not considered the fact of the progress of social evolution being merely a function of the development of capitalism. A glance et the history of the industrialisation of England will suffice to offer the proof of the social-political institutions of a modern State having been born out of the progress of industrialisation. The legal protection and relief of workmen became necessary only when, in consequence of the development of industry, masses of workmen were crowded within unhealthy and dangerous factories; this social insurance was started by the wholesale manufacture, which involves

typical risks, typical diseases and typical accidents ; the legal regulation of Trade-Unions, and the various categories of strike had to be established in places where the interests of organised masses had to be taken into consideration and where social forces, intent upon the amelioration of the workmen's standard of life, were engaged in economic struggles against one-another, using the weapons of strike and lock-out.

Now, the industrialisation of Hungary is but of a recent date and, as a matter of course, the development of social-political institutions of Hungary — started but in the last decade of the past century — could not be expected to have attained the same results as those produced in States able to boast of a highly developed industry. However, Hungary has a claim for the appreciation of the fact that she has outstripped many a West-European State by having inaugurated — before the world-war already — the protection of motherhood, of infants, besides several other social-political institutions, in spite of the fact, that social development in agricultural countries is considerably slower than in industrial states. We have but to point to the law of 1891 and 1907, containing the obligatory sick-insurance, workmen's compensation and maternity insurance. These laws have only recently been reformed by the Bill of Minister Vass.

And what happened after the war? Why was Hungary obliged to lag behind in the progress of social evolution? Indeed, there were some ideologists who urged the Government to enter upon a social-economic policy, to create a strong, capable Nation even before the long programme of financial, juridical and administrative reforms had been completed. This ideology prevails in the sad example offered by Russia, where the Bolshevik Power endeavoured to strengthen the Russian proletariat by a gigantic system of cultural and social-policy. They made a great blunder in mistaking the sense of the catchword «cultural policy» for the «relief of the proletariat», because, according to their opinion, the culture of the proletariat will assure a cultural superiority such, that in the course of time they will be able to subdue, nay, even to annihilate the culture of the Capitalist Nations.

This aspect of the great problem may, indeed, very much appeal to the ideologists and theoreticians. Yet what was the result? The overdimensioned, implacable fortress of the Russian cultural and social-policy collapsed ; the visions of the Russian cultural-politicians faded into nothing ; the factory schools, the workmens' Universities, the libraries of the Trade-Unions, the workmens' Musical Conservatories etc. all have stopped their activity . . .

Why? — — — Because — and that very soon — they were checked by the inexorable and unsurmountable reality of financial and material impossibility. It has been proved once again — and in a terrible manner — that there is a strict limit to the conception of social and cultural policy: the financial capacity of the Nation. Beautiful as conceptions may be — yet there is a limit of their being put into practice and that limit is precisely the financial impossibility. If we disregard this fundamental principle our very best intentions shall be wrecked on the rocks of financial difficulties.

Consequently if, in the years between 1922 and 1926, the Hungarian Government would have tried to realise those social-political schemes which now have

been put under the scrutiny of experts at the National Conference on Social-Policy, it would have been inevitable that the new and still unstable pillars of all social institutions — the financial and economic forces of the country — would have been submerged by the tide of inflation.

The unavoidable consequence of this crash would have been not merely the crisis of the social institutions themselves, not merely the failure of the Government's socialpolicy, butit would have caused, moreover, the utter annihilation of people's belief in social-political reforms.

It never should be forgotten that a successful social-political reform is the very best propaganda for the development of the social spirit while one single failure on these lines is the sharpest weapon to be used against the inauguration of new social institutions.

Therefore it is absolutely essential to prepare the ground by careful financial reforms before inaugurating social-reforms and to reach, by a most cautious and gradual augmentation of the items of the budget, the limits which may not be disregarded without jeopardising the legal interests of the tax-payer as well as the success of the absolutely necessary institutions of social relief. Systematic and sweeping financial policy is the preliminary condition of successful social reforms. The items of the budget must adapt themselves to the social requirements, because a rigid budgetary system involves the rigidity of life. Of course this does not mean that, for the sake of humanitarian sentimentalism, the strictly financial requirements of a successful management of the Treasury should be neglected, because this might easily lead to inflation, causing incomparably heavier social troubles than a temporary postponement of one or the other detail-reform of social-relief.

These were the considerations which induced the competent Hungarian statesmen to prefere a policy assuring the financial equilibrium of the State Treasury, apt to stabilise the value of currency by the most successful cooperation of the League of Nations, before inaugurating the economic and social-political reforms within the limits of the available funds.

The first stage of the social-political reforms to be inaugurated by the Hungarian Prime Minister, Count Bethlen *and by Mgr.* József Vass, *Minister of Public Welfare and Labour, has been the unbiassed investigation of social-political problems by experts having assembled for the National Conference on Social-Policy. The second step was the so-called Vass-Bill, containing the reform of obligatory sick-insurance, insurance for the case of maternity, including measures concerning the orphans. The third stage will be the realisation of the obligatory insurance for old age and disablement. To this effect a bill is going to be introduced to the Hungarian Parliament, presumably during the autumn of 1927. The subsequent progress has been foreshadowed by the closing speech of Dr.* Imre Dréhr, *Secretary of State to the Ministry of Public Welfare and Labour, a summary of which we have reproduced on a previous page.*

In order to assure the possibility of the social reforms already elaborated by Count Bethlen's Government, producing — in spite of the territorial losses caused by the Treaty of Trianon — really satisfactory results and apt to reestablish the peace of mind of publicity by curing the most aching social diseases, it is essential

that an undisturbed international cooperation should be safeguarded by the influence of the Powers controlling the events of world-policy. Without a harmonious cooperation of the Nations, without the augmentation of the economic resources, it would be in vain to think of any social development or of any evolution of the social spirit.

University of British Columbia Library

DUE DATE

FORM 310

UNIVERSITY OF B.C. LIBRARY
3 9424 02018 3908

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA